GULÁCSY IRÉN

NAGY LAJOS KIRÁLY

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN

BUDAPESTEN
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5572-45-6 (online)
MEK-16266

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

ELSŐ RÉSZ
A NAGYSZOMBATI BÁL

MÁSODIK RÉSZ
JÓB KIRÁLY

HARMADIK RÉSZ
A KÉT GARAY

MÁSODIK KÖTET

NEGYEDIK RÉSZ
A NOSZTRAI HÁRSCSEMETE

ÖTÖDIK RÉSZ
A KERESZTES PÓK

HATODIK RÉSZ
ORSZÁGFUTÓ

HETEDIK RÉSZ
ARANYKORONA: NEHÉZ KORONA

NYOLCADIK RÉSZ
KIRÁLYASSZONY JÁTÉKSZERE

KILENCEDIK RÉSZ
MORS IMPERATOR

TIZEDIK RÉSZ
A HOLNAP KIRÁLYNŐJE

TIZENEGYEDIK RÉSZ
KÍGYÓ LAPPANG A FŰBEN

HARMADIK KÖTET

TIZENKETTEDIK RÉSZ
NAGY FÉNYEK ÁRNYÉKA

TIZENHARMADIK RÉSZ
A DIÓSGYŐRI SÓLYMÁSZAT

TIZENNEGYEDIK RÉSZ
ARANYKOR

TIZENÖTÖDIK RÉSZ
GYANÚ SEBÉVEL SEBZETTEN

TIZENHATODIK RÉSZ
ÚJ KOR SZÜLETÉSE

TIZENHETEDIK RÉSZ
AZ ISTENSÉG KÖREIBEN

TIZENNYOLCADIK RÉSZ
ZSIGMOND MARKOLÁB MEGEMELKEDÉSE

TIZENKILENCEDIK RÉSZ
VÁLIK A VÉR A VIZTŐL

HUSZADIK RÉSZ
TŰZ A PALOTÁBAN

HUSZONEGYEDIK RÉSZ
GYÖNGYÉLET VERŐCÉN

HUSZONKETTEDIK RÉSZ
A NAGYSZOMBATI TÖLGYEK ALATT

HUSZONHARMADIK RÉSZ
DE PROFUNDIS...

HUSZONNEGYEDIK RÉSZ
KONT ISTVÁN KÜLDETÉSE

HUSZONÖTÖDIK RÉSZ
AZ ÉGI SZÁRNYAS

HUSZONHATODIK RÉSZ
NEHÉZ ARANY

HUSZONHETEDIK RÉSZ
A VÉN PICARDIAI

HUSZONNYOLCADIK RÉSZ
AZ ÖRÖK FOLYAM

ELSŐ KÖTET

ELSŐ RÉSZ
A NAGYSZOMBATI BÁL

I.

Demeter esztergami érsek, Isten kegyelméből Magyarország első bíborospapja, áldást vetett a fényes gyülekezetre és Szigeti István kalocsai érsek magasra emelte a feszületet. Ezzel véget is ért az a nevezetes ceremónia, mely az Úr 1380.-ik éve, Pünkösd havának tizedik napján megpecsételte Zsigmond luxemburgi őrgróf és Anjou Mária jövendő frigyét. Igaz hogy a mátkák még csak tíz-tizenkét esztendőt számláltak, de szokás lévén a korai eljegyezkedés, az összemátkásodáson senkinek sem jutott eszébe csudálkozni.

Annál több csudáló tekintet érte Lajos királyt, aki férfiúi és uralkodói fölségének teljében, most hagyta el neje oldalán a nagyszombati királyi kastély lovagtermét.

A bámulat nem maradt néma.

Alig tevődött be az ajtó a királyi pár mögött, az udvari nép megnyüzsdült.

A Báncza-nembeli Péterfia János macsói bán - teljes neve szerint Horváthy-Hericart - oda-csettintett a mellette álló palatinusnak:

- Láddsza, ni..! Falsus volna a híresztelés?

- Mire vél nagyságod? - kérdezte a szálas növésű, izmos barna ember.

- Hallám rebesgetni, mintha... lefelé szállna a hinta őfölségével..!

A palatinus - Garay Miklós - komoly, kemény arcán árnyék suhant keresztül.

- Mért szállna lefelé? - tudakolta kicsit érdes hangon s megütődve mélyedt a Horváthy János verdeső szemébe.

Igen sötéteknek, szinte feketéknek látszottak ezek a szemek. Pedig valójában kékek voltak, mint a hegyi tó tükre. Hanem a sovány arcból előreugró szemöldökcsontok és a középütt összenőtt, sűrű szemöldökseprűk olyan nagy árnyékot vetettek rájuk, hogy csak akkor lehetett az igazi színüket látni, ha egész közel hajolt hozzájuk az ember.

Garay azonban nem érzett most kedvet ehez. Valahogy egyszerre kelletlenné vált előtte ez a nyúlánk, szikár férfi, az ő hajlékony mozdulataival, síma szájával s a fülébe suttogott egész bizalmaskodásával együtt.

Önkéntelenül hátrébb húzódott hát tőle s állát olyan kemény mozdulattal vetve föl, melyről nyomban kitetszett a sokszorosan hadviselt és parancsoláshoz szokott katona, ismételte meg a kérdést:

- Mért szállna lefelé?

- Nó..! A sok háborúskodás! A kapott sebek! Meg a pestis, kin átvészelt urunk..!

Egy kis szünetet tartott Horváthy. Aztán - gyors fordulattal meggyőződve arról, hogy senki sem fülel köröttük - előrehajolt és fojtottan fűzte hozzá:

- Deméndy Lászlót solválta..!

- Hátoztán! Őeminenciája váradi püspökké neveződött. Két széken nem ülhet egyszerre?

- Nem ám! - sípolt Horváthy a fogai közül. - Csak hogy mért inkább Váradon és mért ne az udvarnál legyen az az egy széke?

- Mert őfölsége remunerálni akarta az orvosi szolgálataiért!

- Vagy: elküldeni, lévén hogy nem bízik tovább a tudományában! Ez az, nó! Erre aránzok éppen! Őfelsége kezdi váltogatni a doktorait. Aligha teszi kellő ok híjján..!

A palatinus most már nem véletlenül húzódott hátrébb. Egész szembetűnőleg. És erősen dobbantotta ki hozzá a lépést.

- Elszállt a kigyelmed jó esze, macsói bán uram? Vagy nem látta amit látott? Lehet férfi délcegebb, nagyszerűbb, mint urunk?

Egész kihevült az olajbarna arca. Merészhajlású sasorrának cimpái hólyagokat vetettek. Szeme nyilakat lőtt. A harag nyilait.

- Ejsze', azt mondom csupán, kit magam is hallék! - próbált Horváthy védekezni. - Akadnak akik a kereplőt forgatják, tudhassa tenagyságod! Csak azt esmétellettem.

- Nó, akkor szólja is vissza kigyelmed a híradóinak, hogy vagyunk egy-két bokorral, kiknek markunkba törhetnék a kereplőjük nyele!

A nádor keze valahogy oda talált tapintani a meggyszínbársony tokos, öregszemű gyöngyökkel kihányt díszkardjához. A kard meg odakoccant a márványpadozathoz.

Még nyílt egyet az élesvonalú száj. Hang azonban már nem lett belőle.

A palatinus legyintett, sarkonfordult s azzal otthagyta a szégyenültségében és sértődöttségében elfakult Horváthyt.

Ennek is zördült a kardja. Nyílt az ő szája is. De hogy mit szisszent a távozó után, azt nem hallotta senki. Még ő maga sem.

A teremben megdördült az éljenzés.

A szertartásnál segédkező két püspöktől, Oppelni László veluni és kujáviai hercegtől s Ziemovit mazovi hercegtől övezve, a kis királyi jegyesek most hagyták el a szálát. Mögöttük haladt a két felséges asszony: a király édesanyja - Jelizaveta, ahogy menyétől megkülönböztetésül szlávosan neveztette magát - és a vőlegényke anyja, szintén Erzsébet, IV. Károly császár özvegye. A személycserét elkerülendő, őt meg Lieslnek nevezték.

A szűkebb udvar utánuk zárkózott. Elsőnek a nádor állt be a rendbe: A Drusma-nembeli Garay Miklósfia Miklós, egyébként pozsonyi comes és kunok bírája egyszemélyben s a király meghitt és egyetlen barátja. Izmos nyaka olyan meredeken állt ki a karja köré kanyarított bársonypalástjából, alakja olyan szálas és erős volt, hogy - úgy tetszett - talán akartan sem bírná őket meggörnyeszteni. Ötvenegynéhány évet ha számolt. De bosszúsága - mely még mindig nem párolgott el - most idősebbnek mutatta kerek barna szakállal övezett arcát.

Nyomában erdélyi vajda uram lépdelt: Lossonczy László, a Thomaj nemből. Csak úgy sugárzott róla a jólét és derű. Apró, dévaj pillantású szemei barátságos tekintetet löveltek a sok prém és ékszer árnyékából. Tokája enyhén rezgelődött, mintha mindjárt valami tréfás beszédre akarna fakadni. Puszta látásától is mosolyra húzódott volna a menetet bámulók szája, ha a nagydarab eleven vígságot történetesen nem épp országbíró uram: Szepesi Jakab követi. De szigort lehelt ennek az éltes úrnak még a kalpagjára tűzött kerecsentoll is! Hátát macskapúpba görbítve úgy lépdelt a nagytekintetű férfiú, mintha az előttejáró talpáról is valami törvényt sillabizálna s menten leharapná az illetlenül kedélyeskedők orrát.

Utána egy jó hosszú rend selyem-bársony gomolyag felhődzött még. Aranynéműtől súlyos, országos főméltóság, megannyi. Majd a két Frangepán testvérrel - István és János modrusvegliai grófokkal - megszakadt a hivatalos sor. Szépszál, büszke férfiak voltak. Betű szerint tulajdonkép hát már ők sem tartoztak volna az országnagyok közé, de előkelő állapotuk és a

királyi házzal való hagyományos kapcsolatuk révén, *senescallus* uram - az udvarmester - sohasem mulasztotta el őket a nemzet bárói közé beilleszteni.

Mire ők elhaladtak s a három királynő palotáshölgyei - előbb rendet állva - szintén kifelé ömlöttek, a hoppmester az apród úrfiaknak is megadta a jelt.

A puffos, rózsaszín gerezdekre nyíló harisnyanadrágba bujtatott lábak nesztelenül igazodtak. Hétéves fiúcskától a húszesztendős ifjúig, az ország valahány jóeredetű nemzetsége képviselkőzött a kis seregben. A szerszolga ezüst kandellabereket osztott szét a sorszélsők közt. Az égő viasztekercsek csillámló fényt permeteztek a szőke-barna virágfejekre.

Ez a menet is elindult.

A terem kiürült lassan. Nem maradt benne, csak a szálldosó por.

Vagy eljövendő mostohább idők köde?

Ki tudná!

Az előrajló palotai serviensek nem sokat tépelődtek rajta. Fogták a szőnyeget, megtoszították, felgöngyölték. A nász-baldachin kapcsait kikapdosták, az állványt összehajtották és sarokba lökték. Kinyitották a magas és szűk ablakokat.

A búcsúzó nap visszfényéből néhány bágyadt sugár még bebotlott rajtuk. Aztán kihunyt ez a fény is.

Alkonyodott.

II.

Király és királyné ezalatt áthaladtak a termeken, folyosókon, a testőrök sorfala közt s beértek Lajos ágyasházának előcsarnokába.

Az ajtónálló összebocsátotta a függönyt mögöttük.

Le lehetett már dobni az álcát azzal a szemérmesen szerelmes és büszke női mosolygással! Föl lehetett rúgni az egész cifra komédiát!

Erzsébet királyasszonyból - István bosnya fejedelem leányából - kilobbant a heves délszláv vér.

- Ludovicus! - mondta fojtott-szenvedelmes hangon. - Hát mégis igaz..! Végigjártatta velem fölséged ezt az egész vesszőfutást! Ezt a mai napot, ezt a kopulációt mégis megérette velem! Mintha nem is az én szándékom alatt álló vér-gyermekeimről lenne szó! Már a másodikról, pár holdfordulaton belül! - tette hozzá, baljóslatú villanással gyönyörű fekete szemében. - Nem tart felséged Istentől?

Lajos nem válaszolt. Magas alakját szinte merevegyenesen tartva, komolyan nézett előre.

Az asszony pedig föl, reá.

Egy gyors és fürkésző tekintettel végigsiklott nagy homlokán, melyet fölül, a fejtetőn, csak ritkás pelyhekben borított a határozatlan színű hajzat. Elsurrant fülei mellett, melyek kissé elálltak a telt, de mozgástalan arctól s érintette hajlott orrát, szívformájú, teli ajkait. Mintha rejtelmes célzatú mérleget készítene magában mindezekről s most ennek a mérlegnek eredményét kellene fölbecsülnie...

Szemeinél azonban - mint mindig - megállt, gyöngén ahhoz, hogy elszakadjon tőlük.

Ezek a nagy kék szemek különös bűvölettel hatottak rá a hosszú pillák árnyékozottságában és tekintetüknek sajátságos, szelíd derengésével. Ilyenkor úgy tűnt föl neki, mintha kimondhatatlan, gyönyörű beszéd rejlenék mögöttük, melyre hiányzik a szó az emberalkotta nyelven s aminek megértését azért mégis némán, gyöngéden kérlelnék tőle. Az volt az érzése, hogy az a tiszta kék szín mintegy kilép a férfi szemgödreiből, elönti egész arcát, megszépíti, elmossa rajta az ötvennégy esztendő minden apró kártételét. Leheletkönnyű felhőkbe gyűlik s így - megfoghatatlan kék ködlés képében - ottmarad lebegve köztük. Rávetítődik az ő arcára s minden dolgokra, melyekre csak ránéz.

Erőt kellett vennie magán, hogy az igézettől szabaduljon. De épp afölött való keserűségében, hogy ez még mindig ilyen úrrá lehet rajta s mert Lajos mostanig sem méltatta feleletre az ő ingerült kifakadásait, annál lázasabban fordult ellene:

- Nem beszél? Semmit sem mond?

A férfi csak állt némán, mozdulatlanul.

Erre felküldött hozzá egy sötét, szinte gyűlölködő pillantást.

- Nem felel? Nem is felel?

A kék felhő mintha egy parányit oldalt úszott volna. Hang azonban nem jött.

Erzsébetből ekkor kirobbant fájdalmas dühe.

Elhalványult, egész elváltozott. Szeme fénytelen és nemlátó tekintettel akadt fel, pilláinak pereméig fedvén föl fehérjét. Érzékien szép, barnabőrű arca meglepően megnyúlt. Nemtudó és szinte kábulatba hanyatló kifejezést öltött.

Egyszerre szája is kinyílt. Lefelé húzódó, merev vonaglások közt szülemlett meg rajta a szó:

- Felséged... Nevezheti felségedet királynak a népe! „Nagy”-nak a hízelgői és szentnek az ostobák! Én - - -

A hang egyre erősbült.

- Én csak egy nevezettel tudom illetni...

S itt most váratlanul, szinte hasító erővel kitört:

- Ludovicus! Te szívtelen ember!

A kiáltással egyidejűleg Erzsébetnek keze is megmozdult. Látszott begörbülő ujjain, hogy mindjárt megragadja férjét. Igen, megrázza azt az ingathatatlan márványszobrot! Legalább így, ha már lélekben nem lehet!

Lajos azonban nem hagyta megtörténni a mozdulatot. Egy átsuhanó, bús kifejezéssel arcán, mégis élővé rendült.

Kezében fogvamaradt sceptrumával hárította el az illetést.

- Ne érints, - szólt mellből jövő, csendes és mélyzenéjű hangon. Nem haraggal, de nem is a vitába szállók feloldódásával s nem többet ennél.

Bólintott és az aranyabroncsos fejét lassan oldaltfordította. Tekintete a függöny felé úszott s a kék felhő: vele... A függönyön megállapodott.

Olyan valami delej volt a lényében és abban a szinte gépiesen nyugodt mozdulatban, amivel szavait kísérte, hogy az asszony megreszketett tőle. Mint annyiszor, megint az az érzése támadt, mintha nem hozzá hasonló földi lénnyel, hanem egy döbbenetes, minden halandón felülálló, végzetszerű jelenséggel állna szemtől, aki azt tesz vele amit akar s aki most lassan szívja ki belőle ellenállását és tagjainak erejét.

Mintha bénulás érte volna, beleszakadt a hadakozás, amire pedig az indulatoknak valóságos viharával készült. Önkéntelenül Lajos tekintetének irányába fordult, egy pillanatig remegve nézte a függönyt, aztán - érthetetlen oknál fogva - megindultak vele a lábai s ő kívül volt az ajtón.

Csak mikor körülnézett az üres antekamerában, józanult arra a merőben különös és szégyenletes helyzetre, amibe érthetetlenül jutott. S akkor kétszeres vadsággal tört ki belefojtott indulata.

Gyáván arra hogy visszatérjen, de képtelenül továbbhaladni is, teli ököllel megdöngette az ajtó tábláját:

- Hej Ludovicus! Anjoui Lajos! - süvített ki belőle a szabaduló démon. - És mégis hiába minden babona-erőd! Megeskethettél, hogy fogadom s fiamul ösmerem ezentúl a rongy sehonnai Luxemburg grófocskát! De halld ezt! A mondott mustra mögött úgy gondoltam, úgy fogadám, hogy sohasem lesz belőle vőm! Soha a gyermekem igazi férje! Soha, soha itten succedáló király s nékem parancsolóm! Nem, amig én élek! Ezt halld meg Ludovicus, ha ugyan van a szobornak élő-halló füle! Ejszen uram, a rováson gyűlik! S más ágról is, kit fölséged jól tud..! Számot arról vessen, hogy meddig tűröm!

A fájdalombősz fejedelmi vad remegő ujjakkal kapott fürtei közé.

- Oh, én is átkozott a megátkozottak közt! - jajdult. - Bálványképnek lönni asszonyfelesége, húsból és vérből és szívvel..!

Megtépdeste magát tehetetlen dühében és elnyujtott hangú sírással támolygott be a szobáihoz vezető folyosóba.

III.

Ideje volt, hogy a királyné távozzék.

Lajos - akit kortársai még életében a „nagy” jelzővel tiszteltek meg - a „kereszténység védelmező kapitánya”, ahogy őt a pápa nevezte, - a „bálvány”, - a „megtestesült végzet-szobor”: keservesen felnyögött.

Aki egy pillanatig szem elől tévesztette volna s most megint ránéz, meg nem ismeri!

Arca barnásan sárgaszínű lett. Szemének nagyságát szinte megkétszerezte a körötte megjelenő árnyék. Halántéka és arccsontjainak háromszöge éles határvonalakban behorpadt. Homlokát üvegfényű veríték lepte el, szálas csíkokban tapasztva össze gyéres haját, mely az előrehorgadó fej hirtelen mozdulatától arcába hullt. A születéstől fogva ferde váll és félregörbült nyak - amit ez a hatalmas akaratú ember olyan királyi magauralással tudott palástolni - egyszerre levetkőzte ennek az akaratnak tilalmát s egész szánandó gyatraságában mutatkozott elő.

Hirtelen az egész test megingott és Lajos földreesik, ha meghitt belső inasa, - Olivier Le Guen, egy magyarrá vedlett öreg francia - oldalán nem terem. A király még atyjának erősen Capet-ízű nápolyi udvarából örökölte s együtt járták meg valamikor Lajos hősi emlékű hadmeneteit.

- Uram! - fakadt ki most, talán sokkal inkább Olivier kutyahűségű szeméből, mint sajátságosképp alig mozduló szájából. - Uram! - ismétlődött meg az esdés.

De aztán nem esett több szó.

Olivier már erőtvett ijedelmén.

Olyan mozdulatokkal, melyek hosszas gyakorlatra vallottak, hátára emelte és nyoszolyájáig vonszolta alélt gazdáját. Lebocsátotta a lépcsős, csavartoszlopú ágy bíborterítőjére.

Egy fordulat s ő került felül.

Elkezdett szorgoskodni. Kicsatolta a bársonypalást kapcsait. Leoldotta az átkötő, nehéz aranyláncot. Majd a szironyvarrással hímzett nyakbodrot szabadította föl. Kigombolta az ékköves boglárokat.

A dolmány széttárult. A skarlátselyem lovagi lábravaló halk szisszenéssel lesiklott. Besüppedt mellgödörrel s élesen kirajzolódó medencecsontokkal ugyan, de már lélegezve: ott feküdt előtte Anjou Lajos. Oh, nem mint úr élők és holtak fölött! Hanem csak mint egy megkínzott, nagybeteg ember. Ahogy egyedül ő ismerte...

Fáradt szeme révetegen kinyílt.

Szomorúan odamosolygott az öreg cselédre.

- Le Guen?

- Igen, uram!

- Tudod..! Mint szoktuk...

Olivier a királyi pompa kellékeit rakosgatta épp.

Mozgástalan arcával - mely egy vén oroszlán ábrázatára emlékeztetett - odafordult.

- Igen fölség. Értem, - felelt olyan jó magyarsággal, melyen már alig érződött némi idegen íz. Ahogy ők szoktak beszélni maguk közt, ketten...

Könyökéhöz fente és mély harántvonalakkal osztott szemöldökei közül elégedett pillantással mustrálta a király hosszúorrú, sarkatlan lovagcipellőit.

Közben - mintegy megnyugtatásul - mégis előmormolta:

- „Lélek sem bé, sem ki az ajtón...”

Itt egyszerre valami gondolata támadt.

Megállt félútban a zsámoly felé, melyre a cipőket készült lehelyezni.

Arca bár továbbra is kifejezéstelen maradt, de alig pillantó szemében némi tűnődés vibrált.

- S a felség..? Ha tán visszajönne? - kérdezte.

Lajos mutatóujja gyengén fölemelkedett a lepedőn.

- Neki sem! Neki - - - legkevésbbé! Kicsibe múlatám, ha nincs velem a pálca - - -

Nem fejezte be.

Le Guen közbedunnyogott az ő rekedt fahangján:

- Biza’ áldhatná fölségedet!

- Így megátkozott, - lélegzett Lajos és mélyre hunyta pilláit.

Olivier közben folytatta a rakosgatást.

Most visszafordult.

- Szólt valamit, uram?

- Hogy: csönd és béke!

- Igen, fölség.

- Míg majd eljöhet az igazi...

De ezt már inkább csak lehelte. És Olivier nem is kérdezősködött többé. Karomszerűleg begörbült, suta ujjaival, meglepő ügyesen csiholt taplóra szikrát és gyujtott meg a tollbokrétás ágy fejénél két kandellábert. Fényük mellett úgy pihent Európa legnagyobb uralkodója, mint egy ledöntött márványszobor, vérhímes terítőn.

IV.

Ezalatt a királyné is lakosztályához érkezett.

A küszöbön azonban megtétovázott. Megrázta fejét.

Sokkal dúltabb volt még, semhogy megalkuvó jámborsággal egyszerűen haza tudott volna menni, mint egy karámjába megtérő bárány.

Nem! Ő nem kezes birka! S ezt a keserű tajtékot, mely a torkáig szállt föl, ki kellett magából valahogy fröcskölnie, ha nem akar megfulladni!

Haragos mozdulattal kitörülte szeméből a könnyeket. Gondolt egyet és visszafordult. Egyre sietőbb léptekkel elindult anyósa, a Piast származású Jelizaveta szállása felé.

A nyolcvannégy esztendős matrónát vetkezetten, csupán egy oroszos szabású *koftocská*ban, cicomaasztala előtt találta épp, ahogy acéltükréből szeretettel vizsgálgatta magát.

„Lokietek" Ulászlónak, a „singnyi" alacsony kis lengyel királynak volt leánya Jelizaveta. A tükör atyai örökségét - alacsonynövésű testalkatát - verte vissza. Ez a termet azonban megtartotta kellemes formáit, éppúgy mint a keskeny arc, melynek bőre megfonnyadt már ugyan, de azért még mindig egy hajdani nagy szépség felől árulkodott Legfőbb vonzóerejét az a sugaras derű képezte, mely Jelizavetának természetében rejlett s mely az élet legválságosabb óráiban sem hagyta el, soha. Ez tette őt kedvessé mindenki előtt, aki környezetében megfordult, kivéve persze menyét, aki irigyelte és csak annál jobban gyűlölte érte.

Hogyne! Hiszen ő kora felül bízvást gyermeke lehetett volna az öreg asszonynak! S mégis..! Hatalmas növése, erőtől duzzadó alakja, fiatalsága ellenére, ezerféle bujkáló fájdalommal és nyűgösséggel küszködött folyvást, míg emebből szinte áradt a frisseség s ajkáról le nem fogyott a mosoly!

Erzsébetnek kifejezetlenül ugyan, de mindig olyanféle érzés volt ha egymás mellé kerültek, mintha anyósa őt lopná meg. Hogy az ő fiatalságának jussát bitorolja, - azt a testi alkalmatlanságoktól szabad állapotot, mely pedig neki volna természetes osztályrésze.

Most is alig bírt annyira erőtvenni irígységén, hogy legalább nagyjából megfeleljen vele szemben az illedelem követelményeinek s meg ne rohanja azonnal panaszaival és vádjaival.

- Domina, - szólt fojtott ellenségességtől remegő hangon - azért jöttem előmondás nélkül, mert igyekvő beszédem volna fölségeddel...

A matróna kurtán fölpillantott.

Jól ismerte menyét és így első tekintetre észrevette a benne feszülő vihart. De nem akarta nyíltan tudomásulvenni s még valami nagy dolgot kerekíteni belőle. Ezért csak pislogott barátságosan és fogta kezében a tükröt. Míg Erzsébet magyarázkodott, megállta illemből, hogy egyszer se nézzen bele. Ezzel azonban leróttnak is vélte az udvariasság, elővigyázat és kímélet hármas adóját.

- Jöttél, hát jöttél! - fakadt ki belőle eredendő kedélyessége. - Jól tetted Lizocskám! Jere másszor is, valmikor úgy tartja animusod! Nocsak, Katyenka! Ízibe! Széket őfelségének! Úgy. S most ülj le és beszélj! Vagy várj, hogy majd szavadba ne kelljen esnem..!

Egy pártázott ládikót vett elő.

Nagy gonddal szalagokat kezdett belőle kihúzgálni.

- Erős habzásban vagyok, tudod! - emelgette negédes fontoskodással a szemöldökét. - Döntést kelt tennem, hogy milyen pántlikával is prémezzem a koronkámat! Gondolom, a violaszínűre tán ráérnék még... Hanem a szederjest meg igenis gangosnak mondhatná valami bolond! Nem tartanád, hogy ez a mákszínű - - -?

És szerelmes gyöngédséggel símogatott ki a térdén egy fosztányka selymet.

- Ez tán előemelné a hajam fehérségit! - hajtogatta fejét elgyönyörködötten, jobbra-balra. - Jól találna azzal a kicsi börzsönnyel, kit nem ártana ha te is orcádra tennél! Igen tejfölszínű szoktál lenni mellettem, fiam! Ezzel oztán mind a kettőnkről csak szót ejtetünk. Mikor pedig - - -

Kiérzett a nekifohászkodásából, hogy széles magyarázat következnék most, ha valami útját nem vágja.

De Erzsébet nem azért jött, hogy a módiból vegyen oktatást! Egész másegyébért..!

Hát megmozdult.

- Anyám, mit bánom, vegye fölséged a mákszínű pántlikát s rakjon annyi pirosítót, kit jónak lenni tart! De éngem ascultáljon fölséged okvetlen és tartozás nélkül! Nincs ráérős időnk. Mindjárt megverik a dobot. Kezdődik a bál. Én meg - - -

- Nó!

- Eltökéltem anyám, hogy nem veszek részt rajta.

Ezt diadalmasan vágta ki.

S megbillegette hozzá párszor a fejét:

- Sem fogadtatáson, annál kevésbbé a bálon! Csak ezt véltem illendőnek előre bejelenteni.

A matróna lecsapta a doboz födelét.

Felnézett.

A nagy válogatás közepett ő bizony már egész megfeledkezett a feje fölött lógó förgetegről.

Most visszaébredt rá és látta, hogy szó nélkül mégsem térhet ki előle.

- Nem jössz el a bálra? - csapta össze kezeit hitetlenül. - Megbolondultál tán, édes jó fiam? Itt az egész császári udvar, az idegen követségek, pápa úr képe! Itt a ti kényes fülefáncos főuraitok, meg az én könnyen sértést bűzölő lengyeleim! S ez lám, mit nem vesz a fejébe..! Verd ki belőle Lizocskám hamar, aztán szedelkőzz, vagy elkésetsz itt engem is!

Már készült megint visszafordulni a tükrébe s örült, hogy ilyen jól eligazította ezt a kis izgágaságot, mikor egy fojtott kiáltás a menye ajkáról arról győzte meg, hogy korán remélt sikert.

Fejét csóválva fordult a látogatója felé.

- De hát végül is... Mi ütött hozzád? - kérdezte kis tokát eresztve és tréfás duzzogással ajkai körül.

A babonásszép fekete szemek nagyot villantak.

- Az fölség, hogy az én állapotom kezd lassanként tolerálhatatlan lenni ennél az udvarnál! Az fölség, hogy nekem csak „szolgálj és hallgass” a nevem! Két gyerekem sorsát döntik nálamnélkül!

- Ejj, no..! Ugyan-ugyan! Még el talál szaladni veled a ló! Konceptussát nem közlé-e veled férjurad? S még ugyan szépszelíden! Magam vagyok tanú.

- Akkor hát arra is tanú fölséged, hogy én a tervet mindjárt refuzáltam. S láme, hogy szavam mi..! Valahol fontos dolog dobódik föl! Ezt tagadja fölséged, hadd hallom!

Jelizaveta azonban nem tagadott, sem nem állitott.

Tűbe fűzött s elkezdte a koronkáját bélelgetni.

- Ország ügyinek forgatására nem mindenki alkalmatos, gyerekem! - dünnyögte közben csillapítólag. - Kit lobbanás fűt, vagy másnémű gerjedelem, az a közönséges dolgok szekerét könnyen görbére is vihetné. Jó ezt értésre venni s hagyni, hogy csöndesb és hűvös koponyák forgolódjanak a regnálásban.

- Mint felségedé! - lőtt vissza egy nyilat a gúny. - Bezzeg könnyű anyámnak!

- Abiza..! Mert ahol nehéz, ott leteszem! - tréfált az öreg hölgy, a jó béke érdekében hallatlanná téve a célzást.

De a harcias asszony nem adta ilyen olcsón!

Tovább űzte-fűzte.

- Mert fölségedet mindenbe beavatják!

- Ne avatnának, vaj! Keresném a kedvem másban. Van elegendő...

- S nó, ugyan mi! Én semmit sem látok.

- Hát nézz körül jobban, Lizocskám! - harapta el Jelizaveta a varrófonalat, hogy legott más helyre rakja le a tűt. - Ott a gyermekeid...

A látogató epésen kacagott.

- Kelésre tapint vissza fölséged! Nem épp most adom elő, hogy mi sérelem ért bennük? Haj-haj..! Anjoui Lajos, a „nagy” Lajos két kisasszonyának egy nyavalyás Habsburg hercegecske, meg egy koldús Luxemburgi őrgróf..!

A gyűrűs kéz elkeseredetten legyintett.

- Ha ez fölségteknek elegendő, felicitálom érette! De nekem, az anyának: semmi!

- Ejj no..!

Jelizaveta befejezte a prémezést. Körülforgatta öklén a koronát. Megfürkészte körül, aztán csak úgy ingre-alsóneműben, a fejére csapta. Hozzáfogott nagyvígan a gyöngysorát hátul, a makrancoskodó karikába bekapcsolni.

- Tudod fiam, hogy kellő okunk van szorosra fogódzni a Habsburg házzal!

- Nem akarom tudni! Az én szép Hedvigem egy kész trónust és kész királyt is megérdemel.

- Senki sem mondja hogy időben el ne érhetné!

- De én nem várok! - sistergett a forró asszony. - Vegye értésre anyám, hogy Mária részire sem acceptálom a rongy luxemburgi kölyköt! Cselekszem, mint lehet! Ha pedig felségeitek ezt tudva is méltónak vélik lenni a múlékony játékot, csak üljenek össze traktálni a császár-néjukkal maguk! Mert én ugyan moccanást sem mozdulok ma a szállásomról!

No, ezt kiadta!

Most már elhallgatott. Várt valami fölcsattanást a megismételt fenyegetésre. Jól is esett volna neki, ha azt a kellemes nyugalmat, melyben az anyósa fürdőzött, fölpiszkálhatja. Ha az is szól, hogy mégtöbbre adjon jogot neki s kiveszekszik a mérgüket, amúgy istenesen.

Jelizavetán azonban nyoma sem látszott a perlekedő szándéknak.

Sőt!

Úgy vélve, hogy a fenyegetőzéssel szerencsésen le is zárult az ügy, csak annál felszabadultabb vígsággal vetette oldalt a lábát, hogy a cipellő szalagait a frájjal megkötöztesse.

Aztán jót ütött a széken feszengő menye térdére s mégjobbat kacagott.

- Erigy már, bolond! Mérgelődd ki begyedből ami még bennemaradt, - nem bánom, vágj is földhöz otthon valamit, ha egyszer ilyen nagy természet szorult beléd, de aztán öltözz, mert jól tudod, hogy úgyis ez lesz a vége!

- Tréfára fogja fölséged a mondásom? - jajdult ki Erzsébetből a kétszeres csalódás.

S lélegzetszakadt figyelemmel kapta föl fejét:

- ... vagy csak fölséged is elküld, mint a bálvány fia? Hát az én bajomra igazán nincs füle senkinek? Nó, jó - intett rá gyász-sötéten. - Majd hisznek! Majd ha meglátják hült helyemet ott, a trónus balján! Meglátja a császárnéjuk is..!

Gyorsan fölkelt.

Meghajolt az anyósa előtt.

Az hagyta kelni, hajolni. Jobbját sem vonta vissza a csóktól. Mindössze - s mintegy véletlenül - egy összegöngyölt kis pergamenlapocskát talált elősodorni a koftocskája ujjával.

- Né már! - nyitott rá bámész-nagy szemeket. - Erről meg szinte el is feledkeztem volna! Udvarmester uram járt itt nálunk s ezt a kis izét neked itthagyá. Nyilván valami módja szerint való haszontalanság lesz! De tám el akarhatnád olvasni unalmadban mégis, mielőtt alunni mégy?

Nem! Nyomban akarta Erzsébet. Anyósának szava túlártatlannak tűnt föl neki.

És valóban..!

Nem csekélyebb „haszontalanság" volt az a kis „izé", mint az uralkodó tollbaadott rendelete, melyben „*confidentialiter*" meghagyatik a királyi hitves őfelségének, hogy a mai ünnepségen okvetlenül megjelenjék... Adódván közbe, hogy a király alkalmasint távolmaradni kénytelen. Fontos országos ügy... „*Datum in castro nostro Nagyszombatiensis, etc. etc...*"

Készült már ez az égetnivaló pajkosságú vénasszony s az ő szerelmetes zsarnok fia: minden eshetőségre! Nem volt kibujó; de semmi akarat az ők kettejükön kívül!

Erzsébet görcsös ujjai összemorzsolták a pergament. Egy öldöklő pillantást vetett még anyósára, aztán megfordult és ájuldozó szívvel kiment a szobából.

Jelizaveta nevetését nyeldesve hallgatózott egy ideig.

Majd vásott pillantása összecsillant a frájja szemével.

- Nó, Katyenka..!

- Megúsztuk! - vihogott a pisze kis lengyel lány.

- Akkor hát - - - Tudod..!

- Már adom is, fölség!

Még mindig kuncogva, a frájj benyúlt a cicomaasztal függönye alá. Remekbe-készült kis pincetokocskát vont elő. A pincetokban jóféle lengyel „*gorelyka*” lötyögött.

Odanyujtotta asszonyának.

Jelizaveta hamiskásan hunyorított és hátrakottyantotta az edényt. Aztán helyreigazította félrebillent koronáját, megnyalogatta száját s megint kacsintott.

- Nem bolondság! - szólt és nevetett.

Ezzel a nedüvel szokta ő locsolgatni a kedvét, hogy mindig friss maradjon. Nem szertelenül, csak épp hogy neve legyen. De ezt el nem mulasztotta volna, semmiért.

V.

Minthogy az eljegyzési szertartás későig kihúzódott és az esti bálig nem maradt sok idő, - közös estebédre, tábla mellett poharazgatásra gondolni sem lehetett. Az udvarmester úgy intézkedett hát, hogy az élést a pálcás-ifjak és kóstolómesterek a király vendégeinek szállásaikra adják föl. Így közben készülődhetett mindenki.

A kastély társalkodó-terme és korridorja egyszerre kiürült. A főrangú nép visszavonult. Csupán a szolgák futkostak. Mivel a nagyszombati kastély csak afféle eget-változtatásra való üdülőház volt és külön bálteremmel nem bírt; a még délben is használt ebédlőszálát kellett a bálra gyorsan átalakítani.

Az inasok viasszal kenték a márványpadozatot a tánchoz. Más részük az Anjou-liliommal pártázott, mázas téglájú, óriás kemencét diszítette. Ismét más csapat a falakat öltöztető kárpit redőzetén munkált. Ügyesség kellett ehöz a dologhoz, mert tizenkét egybejáró darabból állt a házöltözék! És hozzá „*iratos*” volt, ami úgy értendő, hogy asszonyállat és emberképekkel írták meg s az egészet oly módon kellett eligazítani, hogy együttesen a bibliai fene nőszemélynek - Herodiásnak - Szent János urunkkal való gonosz praktikáját adja elő.

Igen ám, de vonogatás közben meg a szuperlátra tűzdelt képek billentek félre és úgy hatottak most, mint a görbére húzott száj.

- Nossza, a lajtorjákat!

Az inasok nekiestek s jól meggyűlt a dolguk. Hiszen olvasatlan számban függtek itt az alakos táblák, a falakon körül! Egyik - rézre festve - Róbert Károly úr őfelségét ábrázolta. A király édesatyját. Kancsalul nézett kicsit az ártatlan s füle szokottnál sokkal mélyebben ült, de itt alkalmasint a képírónak szaladt el a keze. Mert akik a megboldogultat ismerték, egybehangzóan mind azt állították, hogy rendes jó szeme és kellemes füle volt neki. Ez a kép a főhelyen lógott, a királyi emelvény fölött. Égetett földből való tábla a szomszédja. Szent Imre hercegfit példázza, kicsit dagadt orcákkal, hanem azért tiszteletet gerjesztően. Majd a másik falon gyümölccsel s holmi eledellel írott ábrák sorakoztak. Bachus, a csintalan, a pohárszék felett. Különféle urak... A Hat Pogány Királyok... A lauretomi Boldogasszony... Jókora iratos, tájékos kép...

Valahára helyükre kerültek ezek is. De aki azt gondolná, hogy velük kész is minden, az ugyan tévedne!

Ott vannak az ezüstbe vert acéltükrök! Minden lehintés meglátszik rajtuk. Már pedig a sok főasszony mind ezekre fog pislogni, elcsavarintandó a gyanutlan szegény férfinép fejét! Fal körül a padszékek kecskelábakon álló, hosszú deszkáját is el kell igazítani, különben megló-

dul és - őrizz Uram Isten! - földreszottyan az egész méltóságos üldögélő közönség. Szőnyeget fölébük, hogy hűvös ne legyen! Valamint a nagyszámú lábzsámolyok sem felejtendők. Mert hideg ám a márvány! És az mégsem járná, hogy királyi helyen hűlést fogjon a vendégnép teteme! Aztán bizony a trónusokat is át kell hurcolni a lovagteremből a fejedelmi személyek számára s fölállítgatni őket a nagy dobogóra. Ama kisebbre a királyi kisdedgyermekek sellyeszékeit, meg apródjaiknak is párat! Egybejáró asztalt el a terem közepéről! Aranytálakkal, pokálokkal-mivel ékeskedő kincsmutató sem volna most középen a helyén!

Hát megizzadt az inashad, míg ezt a sok bokros ügyet mind kiszolgálta s idején volt, hogy elkészült, mert alig szaladt ki a seprűvel az utolsó jobbágyfi, már döngött is a körbefutó karzat a kárpitok felett. Az énekmondó inasok cöklettek felfelé a lépcsőn. Tizenöt trombitás, hat török-sípos, négy hegedős, - dudások, furolyások, - egy hárfás, meg egy dobos. Valamennyi elfoglalta helyét. Nyikorított egyet a dudán, sikoltott egy halkat a sípon: készült, próbálkozott.

De nincs baj! Mire bizonyossá válik dolga felől a banda, közben már ott alant is készek. A gyertyaőrző szolga a falraszögezett tükrös ezüst gyertyatartók viaszgyertyáit is meggyujtotta, nagyrészt. (Pedig van vagy negyven pár!)

Ahogy szinte falból rezsgett elő az úri mulatságoknak ez a nesztelen és személytelen, de annál nélkülözhetetlenebb serege, el is tűnt ugyanúgy. Csupán a gyertyák *custosa* maradt bent a koppantójával, készen rá, hogy megzabolázza a netalán túlnagyra növő kanócokat. Ám ez is olyan szerényen lapult a házöltözék redői közé, hogy senki se üthesse meg rajta a szemét.

Tíz óra tájt megperdült a kastélyban a gyülekezésre szólító dob. A remekbe készült, cifrás, felállókornisos tölgyfaajtó elkezdett egyremásra nyílni, csukódni.

Az előkelőségek szállingóztak.

Ki-ki elfoglalta helyét, melyet az emelt pálcás udvarmester jelölt ki számára, aztán - kiváncsi pillantással fölbecsülve egymás pompáját - vesztegmaradt és figyelt.

A hoppmester egyszercsak felvillant a zenészkarzatra. Ugyanakkor felrántotta tamariskusvesszejét is.

- A fölségek..!

A muzsika megharsant. Két ajtónálló apród megindult futást az ajtókárpit két szélével. Egy csesszenés, egy suhanás s a függöny szétszaladt. Az uralkodócsalád bevonult és a gyermekektől terem felében különválva, elfoglalta helyét a trónszékein.

Nem jelent meg teljes számban. A legfőbb - a király - csupán képviselőt küldött s vele üdvözletét. „Fontos országos ügy...”

Trónszékét középen üresen hagyták.

A tőle jobbralévőbe Jelizaveta bocsátkozott le. Zöldre tündöklő kék tafotából való nyakasszoknyát, hozzá selyem fankötéssel ékített virágos előkötőt, smaragdos koronát és ugyanilyen nyakbavetőt viselt. Arca börzsönytől piros. A szeme csillogott.

Másik oldalt az újonnan eljegyzett Zsigmond brandenburgi őrgrófocska anyja - Liesl, a vendég császárné - foglalta el gálmaköves trónusát. Harmincas esztendeit fogyasztó, almaképű, kisorrú, hatalmas növésű szőke asszony volt az özvegy, bőséges keblekkel, rengő csípőkkel és olyan nehézkesen dobbangató járással, mintha legalábbis az emelvény hosszát akarná léptekkel kimérni. Minden lábváltásnál előrebókolintott egyet a feje s azon a koronája rubintos gombú szarvacskái: mint a haladozó csiga tapogató csápjai. Vizenyőskék szeme gyakran pillogott, mint a neméppen túlbölcs embereké... Hanem azért egészbevéve nyájas tekintetű és kellemes hölgynek mutatkozott. Jókora vörös kezeiről - melyeket vastagselymű szoknyája ölébe kulcsolt - érződött, hogy puha lehet a simogatásuk. Alkalmasint ki akarta

vágni a rezet a pompakedvelő nép előtt! Mert az övénél valamivel gyöngédebb alkat elroskadt volna attól a sok csörömpölő ékszertől, amit magára aggatott. Ő azonban viselte mind hősiesen és szinte meredek háttal.

Alig hogy leült, kibontotta szívtükrös legyezőjét, melynek acéllapjában - kedves asszonyos hiúsággal - egy utolsó szemlét tartott. Majd összecsukta megint a legyezőt, enyhén lihegett s a helyezkedést nézte.

Mert még utána is jött valaki!

Igen, eljött... És utána... Kettő után harmadiknak... Erzsébet, a királyi hitves. (Hja, Ludovicus Magnus parancsát nem volt szokás fül mellett bocsátani a magyar udvarnál!)

A királynéra egy elefántcsont-míves, ezüstveretű trónszék várt. Mielőtt lebocsátkozott rá, egy percre kiegyenesült hajlékony párductermete. Mintha fölvetett fejével, csöndjével és állásával egyaránt követelné a fejedelmi jelenségének járó jusst.

Vagy - - -?

Mintha tüntetni akarna?

Igazán, a virágoskert minden színében pompázó teremben ő - és ő egyedül - viselt fekete ruhát. Palástja is fekete tarbársony. Gyöngyös fekete cipellők... Feketén zománcozott láncán, koronáján: gagat és jett-kövek... Fekete recés kötény... S mind e komor szín közepett legfeketébben ő maga, szinte cigányos délszláv szépségében, villogó gyászékkő-szemével, gőgjében és végtelen egyedülvalóságában.

A lélegzet is fennakadt a teremben, úgy elbámult mindenki. De mielőtt a megbűvölt nézők részleteiben is fölfoghatták volna ezt a nagyszerű teremtést, a párducderék már megsűlyedt s a pompás vállak alászálltak.

Erzsébet - elérve amit akart - leűlt.

Csak most nézett át anyósához és a jó izgalom hevében kissé megszelesedett ifjú vénasszony is, csak most látta meg először figyelmesen a menyét.

Szája lassan összecsücsörödött. Szemöldöke elkezdett karikába emelkedni. Aztán kicsudálkozott belőle egy kérdés, melynek ugyan nem volt hangja, melyet azonban Erzsébet - és csakis ő - jól megértett:

- Megbolondultál, Lizocskám? Ilyen setét köntösben, mikor én - - -

Visszafelelt neki, összehunyorított szemmel, fagyosan és megvetőn:

- Éppen az-okon! Helyedbe, vén maskara! Vagyok öreg, tartom a méltóságot és gyászolok gyászban, hogy följebb sem lehet!

- Ha te magad vállalod cserélni..? Bánom is én!

Olyan őszinte beszéd volt ez, amilyenre a szájuk sohasem nyílhatott volna. De most már megszakadt.

Dölyfösen és elúnva, aminek eddig örült - a szembeszédet - Erzsébet félrefordította fejét. Azon túl úgy űlt hideget sugárzó trónusán, mint aki se lát, se hall.

*

A királyné elkomorodása nem éppen csak haragjából fakadt. Sőt a néma feleseléssel ez mintha ki is lobogott volna belőle. Kiszorította az a nyomasztó fájdalom, mely a homlokában lüktetett.

Ez a szinte szakadatlan főfájás volt a különben virágzó egészségűnek látszó, hatalmasan fejlett testű asszony életének egyik fő átka. Ha valami apró öröme lett volna is, nem engedte neki, hogy azt kiélje. Szomorúságait viszont még nehezebben viselhetőkké tette s így megduplázta. Kész prédául kiszolgáltatva az örökös testi nyűgöknek, az áldozat csak szenvedett bele a világba és nyomott lélekkel fogyasztotta az időt, mely kétségbeejtő lassúsággal ballagott s mely az ő számára semmi reményt sem tartogatott többé.

Bajának kezdetén még az egész udvar nagyon megijedt és Erzsébet fölös számban hozatott s hallgatott meg doktorokat. Az európai orvosiskolák majd minden neves tudósa megfordult nála. Valósággal versenyeztek hogy megszüntessék, vagy legalább enyhítsék szenvedését. De még a baj rejtelmes okát felkutatniuk sem sikerült. Erre aztán lassankint a becsvágyó doktorhad is elkedvetlenedett és Erzsébet maga is megunta a céltalan próbálkozást. Lelke mélyén lenézve a nagyképűsködőket tehetetlenségükért, jó idő óta már nem is engedett orvost a közelébe.

Annyi vigasztalása sem maradt, hogy szerencsétlenségében legalább résztvevő gyöngédséget várhasson valakitől. Mióta a nagy doktorjárásból kiszivárgott, hogy az európahírű kiválóságok a panaszoknak semmi fogható okát nem találták, többé nem is hitt senki komolyan azok valódiságában. Annál kevésbbé, mert hiszen a nyűglődések ellenére Erzsébet még mindig élt, sőt fiatalabb éveihez képest jócskán meg is telt. Orcái virágzóbbak, mozdulatai rugalmasabbak voltak, mint valaha. Tudta ezt ő is és jöttek órái, mikor szinte meggyűlölte saját testének hazug virágzását, mely még a mások sajnálatának gyönge kárpótlásától is megfosztotta. Évek óta nem is kereste többé. Beletörődött hogy ez így van, hogy szenvedéseinek tetejébe még az igaztalan kétségeskedést is viselnie kell s hogy a méltatlan sors ellen nincs számára fellebbezés.

Kínja ma a rendesnél is jobban elővette. Ahogy ott űlt kényelmetlen királynéi pompájában, szemét az elétáruló tarka képre szögezve: látása mindinkább megzavarodott. Ködös vibrálásban remegett előtte a levegő. Majd egy villámszegélyes csillagképződmény jelent meg ebben a foszforos rezgésű levegőben. Rugalmas, nyúlékony és nyughatatlan körvonalakkal elkezdett tágulni, zsugorodni. Rávetítődött saját kezeire, falra, pompás ruhákra és mindenre, amire éppen rápillantott. Mondhatatlanul fárasztóvá tette elviselését azzal, hogy folyvást figyelni kellett változó alakulatait s azt a fonákságot, ahogy rávetítődésével megbontotta a dolgok valódi képét. Míg egyszercsak amilyen hirtelen jött, ugyanúgy el is tűnt a fertelmes polyp. De nem ám, hogy nyugtot hagyjon! Hanem hogy egy még sokkal zavaróbb jelenségnek adjon helyet.

Erzsébet ezt is ismerte már és panaszos nyöszörgést fojtva vissza, vette tudomásul, hogy a környező dolgoknak fele kezd elveszni szeme elől. Éles vonalban felezett terem közepén ül, félbevágott emelvényen. A tisztelgésre elővezetett uraknak nincs, csupán fél arcuk. Félarcból egyszemmel néznek rá a felezett testű, szörnyetegekké torzult emberek s neki magának is csak két és fél ujja van, mikor csókranyujtja szegény, hideg jobbját...

Szeretett volna felsírni lázadó tiltakozásában.

Anyósa azonban épp most kelt fel helyéről, hogy unokaöccsének, László hercegnek karján megnyissa a bálat. E gondtalan mosolya alól is élesen figyelő vénasszony - a „Bálvány” anyja és besúgója - előtt, a legkisebb szabálytalanságot sem követhette el a hivatalos ceremónia közepett. Megfeszítette hát akaratát s igyekezett elterelni figyelmét azzal a fonák képpel, amit ez a táncoló pár nyujtott. A nyolcvannégy esztendős matróna, tarka ékességgel ősz fején..! Födetlen vállakkal és repülő viganóval..! A daliás lengyel herceg karjai közt..! Ahogy a „lapockás” táncot járják..!

Micsoda megcsúfolása természetnek és az aggkori méltóságnak! S be gyűlöletes ez a vén asszony, aki hajlott kora ellenére is így szökdécselhet, míg az ő cserélt szerepe: ülni s az ajkait marni!

A keserűség megint elöntötte. Az ingerelte legjobban, hogy kárpótlásul nevetségesnek sem bélyegezhette magában a vetélytársát. Mert bármilyen fiatalos köntösbe bujt az anyakirálynő, akármilyen korához illetlen dologba fogott, gyarlóságain mégis valami olyan fejedelmi grandezza tűzött keresztül, mely elnémította környezetének ítéletét s amit nem lehetett tőle elvitatni, sem pedig utánozni nem lehetett.

Ugyan mi a titka? És hogy üthetne léket mégis azon a tekintélyen, mely mélyen lenyomja az övét? Hogy kellene megtörni azt a friss fiatalosságot, mely egy végevárhatatlan hosszú élet állandó háttérbeszoríttatásaival fenyegeti őt?

Ez a kérdés motoszkált egyre a fejében.

És hányszor fog még így forrongani, anélkül hogy megoldást találna..!

Tehetetlenségének gondolata szinte megszédítette. Egy percre lehunyta szemét.

Arra nyitotta föl, hogy valaki ott áll előtte.

Garay volt, a nádor.

A nagy, komoly ember figyelő gyöngédséggel nézett föl rá.

- Palatinus...! - lehelte neki remegő ajkai közül, eszmélkedőn. - Kíván valamit?

- Úgy véltem - vonult aggodalmas redőkbe a férfi homloka - ha fölséged bár alacsony állapotomnak csekély volta szerint is, táncot parancsolt volna osztani nekem, mint szokás... De ím, renuntiálok.

- S ez... miért?

- Fölséged mintha kornyadoznék. Darab ideje ügyelem.

Erzsébet megijedt.

Ha egyszer úgysem és senkisem segíthet rajta..!

Csak nem nyujtott ő itt valami siralmas látványt?

Összeszedte magát és egyenesen megkérdezte:

- Oly fölöttébb-igen rútnak és töretettnek látszom tán lenni, itt a sok virulás közt?

- Fölséged..! - botlott hátra Garay a puszta föltevésre. - Ahol fölséged floreál, a legjava virág is csak holmi kerti ültetményszámba mehet!

- Az is lehet ám tetszetős! - oldódott a fagy Erzsébet szíve körül.

S szeméből egy aggodalmas, - félig kihívó, félig gúnyos pillantás érte Garayt.

De az állta a sarát!

Legyintett csupán az ellenvetésre.

- Fölséged kellemei bámítók és mellyreütők! Senki asszonyéval egybe nem vethetők. Tündérnéké hallatik tán efféléknek lenni..! No, csak azt beszéllem, kit mindenki beszél s a leghímesebb rózsa is lankadozhatik - tette hozzá utóbb mentegetőzve, amiért nyers katonatempóval ilyen tisztán arcbamondta a királynénak véleményét.

De ez egyáltalán nem haragudott.

Sőt igen kegyelmesen bólintott:

- Köszönjük a kigyelmed jobbágyi komplimentumjait, bár érdemteleneket, uram! Az iránt sem tartunk ellenkezést most már, hogy elfogott biz' a kerengés e pogány melegben. Nem is megyek a táncba. Hanem azért sem féltenie nem kell, sem innét el nem távoztatom. Fő-rang kigyelmed s maradjon közöttünk, hogy itt-ott szót válthassunk.

Nagy kitüntetés volt!

Garay keményvonalú, szép barna arcát el is öntötte a fény.

Karjára vetette palástjának uszályát és felhaladt a lépcsőn. Erzsébet pedig hátradűlt trónusán.

Nem ok nélkül esett, hogy olyan kurtára szakította a dolgot a nádorral, bár jóleséssel hallgatta bókjait, melyek újult önbizalommal töltötték el! Azonban - míg beszélgetésük tartott s ő egyre az előttük lejtő anyósán kalandoztatta szemét - egyszercsak váratlanul megtalálta a megoldást arra a kínzó kérdésre, mely annyi áttöprengett éjszakát szerzett eddig neki s melyet még az előbb is reménytelenül megoldhatatlannak tartott.

Hogy ez eszébe nem jutott már régen!

Mikor pedig olyan egyszerű..!

Valósággal föléledt a gondolatra. A levegő megszűnt vibrálni szeme előtt. A felezett arcok lassan megint kiteljesültek. Agya mindjobban kitisztult és ha főfájása nem is állt el egészen, de legalább nem kábította többé.

Világosan átlátta hogy mit kell tennie, tervszerűen, napról napra, hogy elérje célját s azon keresztül talán egy másik mégnagyobbat, míg végre - igenis! - letaposhatja anyósának lázító fölényét, elnyűheti szívós fiatalosságát és elfoglalhatja azt a helyet, mely mind koránál, mind pedig királynéi és hitvesi állapotánál fogva egyedül őt illeti.

Egy gúnyos mosolygással búcsút vett Jelizaveta képétől s fölpezsdült élénkséggel hajolt Liesl, a császári özvegy felé:

- Ha eljárták, fölségeden a sor, szeretett nővérünk! - mondta, túlzott előzékenysége mögül azt számítgatva: vajon hogy lőhetne egy nyilat ennek az ellenlábasának is..!

A nagy szőke felfigyelt.

- Kivel táncolok? - kérdezte apró pillaverdesések közt.

- Hogyan..! Hát nem közlette udvarmesterünk?

- ... azaz hogy: igen. Csak elfeledém - mutatta meg harminckét egészséges fogát a leendő anyatárs.

És ábrándosan tette hozzá:

- Oly luxuriosus itt minden! Drágaságoknak forgatagja..! Míveltségnek, csínnak ritkánlátott értése..! Sípok! Ékes dudaszó! Lánysoromat hozza eszembe, mikor még magam is - - -

- ... köztünk élt! - csapott közbe Erzsébet mohón. - Dorottyával, a bulgár királylánnyal, meg fölséged urának elsőbb asszonyával, a schweidnitzi Annával együtt!

No, végre elhelyezett egy csípést!

De korán örült, mert visszakapta.

- Margit hercegnővel egyaránt, kit meg fölséged férjura ösmert első asszonyául s fölöttébb igen kedvellett! - válaszolt Liesl, bár inkább megbolygatott emlékezetének nyomása alatt, együgyűségből, mint szándékolt rosszmájúságból.

S mélyet sóhajtott rá:

- Haj bizon, szép vala gyermekségünk, királyné asszonyom! Kit ha visszasírnánk imitt-amott, nem lenne csuda! De hagyján! - intett. - Táncosomat tudnom lenne most az első. Ha kegyeskednék - - -

- Észben ugyan nem tartogattam, hanem lássam kinek dolga! - vetette félre fejét Erzsébet, színleg szolgálatkészen, valójában azonban gőgre fakadva és kudarcán fölszisszenve. - Palatinus! Hol a palatinus?

- Imhol vagyok, fölség!

A királyné Lieslre mutatott.

- Ha mondaná - - -!

Már mondta.

Aztán vígasztalólag tette utána:

- Igaz, nem éppen fölöttébb tetszetős Ziemowit herceg úr, de jó főnemzetség s annál derekabb táncos! Láme..! Observállá figyelmünket s jődögél is!

Liesl szinte sajnálta.

Egészségtől pattanó két érett szőlőszeme alig palástolt ébredezéssel álldogált Garayn.

Be sem igen várta, míg ez a hallótávolságból visszavonul.

Jó németes és fejedelemnői szemérmetlenséggel csettintett oda Erzsébetnek:

- Nagy fő-legény ám ez a fölségtek palatinussa-őkigyelme! Kit fölséged helyében én bezzeg..! Zablán fogva, kurtán hozzámtartanék s így-úgy okon még egy kis nádméztül se nagyon tiltogatnék! Perszehát..! Más nekem, özvegyül! Fölségednek azonban élő s szerelmetes ura vagyon!

Nem is álmodta volna, hogy milyen kegyetlenséget mívelt éppen ezzel az utolsó helyreigazításával! A titkon vérző legfájóbb pontján sebezte meg - s ezúttal igazán ártatlanul - a királynét, aki hosszú ideje már csak névleg tarthatta magát Anjoui Lajos hitvesének...

Erzsébet egész elhalványult a váratlan ütéstől.

- Jobbágyom s szolgám Garay, nem pedig vérkergetőm! A magyar udvarnál különben sem szokás a ki- s bejáró! Ez nem feslett Wienna, fajtalan Prága s nem is latorkodó Páris! - készült most nyíltan lerontani a császárnéra.

De percekbe telt, míg össze tudta szedni lélekjelenlétét.

Akkorra pedig elkésett.

A zene elhallgatott a karzaton. Az első tánc befejeződött. Árgusszemű porkolábja - az anyakirályné - fölvonult László herceggel a dobogóra.

A két táncos a trónszékek hátterében váltotta egymást. Kölcsönösen lovagi bókot cseréltek s azzal Ziemowit ott is seperte zártujjú tenyérrel a gáláns körívet Liesl előtt.

A császárné nehézkesen felkelt, párat botlott előbb szoknyájának csipkeprémezésében s indult.

Olyan esetlen képet nyujtott lehibbanó járásával, rengő csípeivel és kocsonyázó kebleivel, hogy Erzsébet önkéntelenül felkacagott és ezzel szerencsésen túl is adott az elgörbült kedvén.

*

Lent a teremben ezalatt mozgás támadt. Urak, hölgyek, fölkeltek helyeikről s hosszú, váltakozó rendet álltak egymással szemben.

A bál telibe fordult. A dobok halk és unszoló döbbenésekkel jelezték a kezdést. A muzsikusok aztán rágyujtottak a kicsit jajongó, de mélyén ritmikusan lüktető és annál vérpezsdítőbb „*süveges*” tánc zenéjére.

Süvegesnek azért nevezték ezt a játékot, mert - férfi - süveggel kezében nyitotta. Föltartotta feje fölé s úgy negédeskedett, andalgott, majd meg ingerkedett és bomlott, hol alatta, hol vele. Eleintén csak egyedül lejtett a két szemközti sorban fölállt, többi táncos közt. Mikor azonban betellt a magakelletésével - vagy mikor úgy adódott legváratlanabbul - hirtelen megtoppant kiszemelt táncosnője előtt és odaingerkedett neki süvegével. Csalogatta, édesgette, járatta utána, sorok előtt-mögött, párok közt bujkálva, mígnem az ügyes kezecskéknek sikerült egyszer mégis elkapni a csalétket. Akkor a győztes hölgy - kegyelme jeléül - táncot adott legyőzöttjének s aztán egyedül fogva a csalogatásba, új párt választott.

Az udvarmester, simontornyai Laczkffy - egyébként fólovászmester is - ma estére Zámbó Miklós kincstartónak osztotta a kezdést. Persze főállapotára ügyelt s nem a külsejére! Mert ennek alapján ugyan aligha lehetett volna legények javának mondani az ötven dér csipte, temérdek, hasba-vállas férfiút! Hozzá rézsút hátraeső, merev sörtehajjal benőtt homloka volt őkigyelmének s apró hunyorgó szemei, melyek élénk és ravasz tekintettel úszkáltak jobbra-balra. De hát a méltósága, no meg a drágaságokkal rakott dolmánya, sokat szépített és sokat takart is rajta...

Valami hosszasan nem járta egyedül. Mihamar megizzadt s csepegő verítéke nagyban veszélyeztetvén kiboruló ékes torokhímjét, egy-kettőre erdélyi vajdáné asszonyom, a csinos Lossonczy Telekdy Anna előtt termett. Ahogy lehetett, megfogatta magát.

A nyúlánk Anna sok éljent aratott szép különtáncával. Hanem a választása sem volt éppen rossz! A Zovárd-nembeli, bölcsi Zudar Istvánra esett az, a király ifjú és dali főkomornyikjára.

Hát ezt csak tetszés szerint választották! De ő már nem tehette ugyanazt. Udvari hivatalos ember lévén, neki parancsban adták ki a hölgyét. Máskép kinek is jutott volna eszébe Szepesi Jakab országbíró úr feleségével, Heczem asszonnyal - ezzel a vén rizsporos zsákkal - táncba rázkódni? Pedig az anyakirályné fő udvarló dámája nem árulhatott petrezselymet!

No, nézte szegény úr, hogy mielőbb átjátssza süvegét a szederjes kezeknek s azzal lerakta gondját.

Utánuk azonban bízvást elnémulhatott a fojtott nevetgélés. A most következő párokon a legbírálóbb szemeknek is föl kellett fényleniök. Az Ostolya-nembeli Stiborici Stibor trencsényi főispán - a „Vág ura”, ahogy roppant dominiumai miatt nevezték - a maga lengyelesen tobzódó fényűzésében, harminchárom évének teli virágzásában, igazán fölséges képet nyujtott. Még az a kis társaság is fölfigyelt rá, mely pedig épp azért vonult a karzatot tartó oszlopok közé, hogy a táncolók bohóságaiba bele ne sodródjék. Tudós magiszterekből, tollforgatókból, históríkusokból, bölcselőkből, doktorokból s más ilyen fő-komolyságú urakból verődött össze ez a kis csapat. A király nagy súlyt helyezett rájuk. Ha idejéből telt, szívesen jelent meg köztük, sőt olykor vitáikba is beleereszkedett.

A társaság középpontjában Kaplay Dömötör, őfelsége kancellárja állt. Magas, nyugodt tartású, méltóságos tekintetű aggastyán volt, olyan homlokkal, melyen láttatlanban is ottérződött a tudomány jegye. Mályvaszín bársonynadrágot, ugyanolyan dolmányt és pávatollprémes, aranytaréjos föveget, - hozzá sarkantyús kordovánlábbelit viselt. Ha nincs vállán a földigérő hermelines „*kápa*” s mellén az ékköves kereszt, a kor szokásához képest ugyan senki sem sejthetné benne az Egyház jegyesét! Pedig fejedelmi rangot hordott e minőségében, lévén

ővenerabilitása: az esztergami érsek s Lajos király közbenjárása folytán, a pápa jóvoltából, Magyarország legelső kinevezett bíbornoka. Azonban jogi, politikai és diplomáciai tudásának rangja sem maradt az Egyházé mögött.

Szomszédja - Alsáni Bálint - szintén nagy személyiség számba ment, úgyis mint pécsi püspök, úgyis mint az ugyanott virágzó Universitas bölcs-hírű kancellárja. Most kissé félrevonult, látszólag mintha a közfigyelemben osztoznék, de valójában inkább hogy a macsói bán - Horváthy János - közeléből kijusson. Ez az ember nem tartozott közéjük s nem is szenvedhette, sem természet szerint, főkép nem azonban testvére - Pál - a zágrábi püspök miatt. Riválisa és szüntelen áskálódó ellenlábasa volt az!

A szót Apród János - a király kedvenc történetírója és személyi titkárja - egyébként küküllei főesperes, ragadta magához.

Figyelmeztetőleg vonta meg egy, a teremnek háttal, neki szembenálló, kicsiny, csontosfejű férfi talárisát:

- Fra Stephanus de Insula! Véllem hogy kár elszalasztani..! Lehet kiválóságod a milanoi, meg a toulonsi főoskola első licentiandusa, párisinak is fő-fő praelectálója, de ilyet ott sem mindennap láthat!

A tudósok komoly szemmel nézdegélték a szép lengyelt.

Még Pál úr - a bencés testvérek pannonhalmi kormányzója - sem állhatta meg tetszetős fejcsóválás nélkül. Csak azt sajnálta forró magyar szíve szerint, hogy ez a remekbeformált ember tizenöt esztendős apród-kora óta és mostanig kivívott magyar főállapota ellenére sem tudott igazi gyökeret verni ebben a földben.

- Kár, kár! - sóhajtott. - Láthatnám vaj' kenyeres híveink közt..!

- Bizony! S ki tőlünk szívogatja erejét: szokásinkat és virtussainkat is vönné át, ez lenne illő! - helyeselt neki a historikus, elgondolkodott orcával.

Makrai Benedek - a prágai, majd párisi és páduai egyetemek bölcseleti magistere - hasonló véleményen leledzett.

- Feleséget is „odatúlról" hozott! - legyintett kissé bosszúsan. - Pólyák módra Dobrochnának nevezi, pedig legalább - bevett deák mód szerint - Benignának híjhatná! Hogy már se így ne lenne, se úgy!

- Hallom, nyikkanni se tud magyarul az asszony?

- Gyermekei sem! - tüzesedett a magister. - Elmondhatjuk *inter nos* uraim és szerelmes barátim, hogy polyák biz' a Vág ura őnagysága, az ő szive gyökeréig!

- No, no! Ennyire tán mégse rútoljuk! - látta helyénvalónak a bencés pártulfogni a jelen nem lévőt. - Lelkünkben jár itt azt is tisztán megmondani, hogy cselekedeteit véve, azért jól ügyködik a magyarnak Stibor ispány uram! Mert fajtánk sem vitézkedhetett volna nála különben őfelsége oldalán, a velencei s bolgár hadjáratokban!

A bántódott honfiak azonban már túlságosan belekeserítették egymást az elégületlenségbe.

- Eh! Lengyel kalandor! - kölletlenkedék Kolozsváry Miklósfia György, egy javakorú és jóképű, de feltünően nagy és nyerskezű uraság, aki testvérével, a hasonlókép vörös és cserzettmarkú Mártonnal együtt támogatta az oszlopot.

Atyjuk szellemi örökébe lépve, képfaragó művészek voltak mind a ketten s azoknak sem akármilyenek, mert nevüket a Magyar Birodalmon túl is szárnyára vette már a hír. Együttjártak mindig és összetartottak s Márton most is nyomban a testvére erősbítésére sietett.

- Hatalmaskodó, zenebonás úrnak hallatik lenni Stibor! - tódította. - Kit a jobbágyain és főkép asszonyállatjain tett bánásáról beszélnek, álmomban is távoztatnám s engedem a füleknek! Superveniála ugyan egyszer nálam, képének megfaragtatása felől, de - ebmarta disznó-szüvette! - menjen csak polyákhoz!

A bencés igyekezett jóságosan tréfára fordítani a dolgot.

- Valld be nó, öcsém és sohase szégyelld! Követének foglalatossága miatt indítottad biz' följebb az orrod!

- Hát... Mitagadás..! - pirult el a művész. - Udvarló bolondját, ama bitang Beczkót küldé hozzám, nyű megegye helyén!

- Ilyen gőgöt tenni magyar úron s hozzá artifex emberen! - igyekezett legott pártot teremteni röstelkedő testvérének György úr.

És unszolólag nézett körül.

Onnan kapott azonban választ, honnan nem is várta.

A vitatkozókhoz új csapat szegődött. Négyőjük idegennek látszott s az is volt. De az ötödik - a vezető - magyar uraság és nyomban megértője a villongásnak.

- „*Quam ferus et vere ferrus ille fuit!*" Már a régi római költő is megmondta, Gyurka öcsém! Egyebet mint jó szablyát, hiába is keresnek Stiborban magnificentiáitok! - húzta föl szemöldökét s vele feje bőrét, mely azzal a sajátossággal bírt, hogy egész tarkójáig tudta továbbítani az arcvonások minden mozdulását.

Lukács óbudai prépost volt, a tervbevett budai új egyetem kiszemelt korlátnoka.

Sorban mutogatta be a szárnya alá vett külföldi vendégeket s ezzel szerencsésen lángját is koppantotta a vitának.

A figyelem a jövevényekre fordult.

És méltán!

Elsőjüket - Monaci Lőrincet, egy barnaképű és szép fehér fogait villogtató uraságot - nem kisebb megbízó, mint a velencei Signoria küldötte a mai örömünnepre. De jött volna küldetlenül is, mint ez a nyomban latinra forduló beszélgetésből kitűnt! Mert követi állapotán és velencei nótáriusságán kívül még a múzsákkal is szoros barátságot tartott s igen szerette volna valahára közelről is látni Európa legendáshírű, legnagyobb királyát, kiről - - - egy szép versezet nyomta a begyét. Népének közlékeny módján mindjárt ki is hirdette, hogy igazi humanista szellemben, csillagképpel fogja hasonlítani Ludovicus Magnust, népét pedig titánokkal, kik az egész világ hódolatára méltók.

A tudósok büszke szerénykedéssel hallgatták Monacit. Meg is szorongatták a híres olasz poéta kezét, hogy csak úgy ragadozott tőle az öt ujja!

De társának, Allegretti Jakab forleii költőnek is kijutott. Ez meg egy ódától terhesen támolygott itt a vakító napkeleti fényben s csupán azt fájlalta, amért szakszerű magyarázatot nem adhatott tüstént harmadik társuknak arról az újszerű formáról, melyen Lajos király dicsőítését meg akarta írni. Ez a kékszemű, lenhajú ember azonban - Suchemwirt Péter - sem olaszul, sem latinul nem értett, lévén osztrák származású felnémet az Istenadta s a német udvar költője. A teuton gőg, mely semmi más nyelvtudást nem tart szükségesnek a sajátján kívül, most bezzeg bosszút állt rajta! Kézzel-lábbal igyekezett hát pótolni a fogyatékosságát. Hanem azért a magyar urak így is megértették hogy rímes címerszöveg-költő legyen valójában és most az Anjou-címer liliomairól készül egy remeke.

Megéljenezték Paulo Pál zárai patricius, történetíróval együtt, akit már többször láttak az udvarnál s szerettek is, előkelő modoráért éppúgy, mint világos koponyájáért.

A teremben ezalatt folyt tovább a tánc. Carara Katalin padovai hercegnő - Frangepán István büszke szép neje - általános tetszést aratott. De a másik Frangepán gróf, János felesége - Anna - sem maradt le sógornője mögött, sem külseje, sem rangja szerint! Ez meg VII. Majnhárd görci uralkodó gróf leánya volt s annyi fölséggel illegette fehérszőke szépségét Bebek Imre horvát-dalmata bán karjai közt, hogy a két Kolozsváry testvér markában mindjárt megmozdult a láthatatlan vésző.

Rajtuk kívül azonban itt tündököltek a többi országnagyok is, nagyrészt. Valamennyi palotás nagyasszony, kisasszony, - nagy és kisbemenetű dáma, - órás hölgyek, - sőt a külföldi követek is elüljáró dolguknak tartották megjelenni. Franciák, lengyelek, oroszok, - németalföldi, spanyol, balkáni küldöttek és velencések: színpompás foltokban hullámzottak a pálcás-ifjak körül, akik pazar vertarany tálakon hűtő italokat kezdtek felszolgálni a teremben.

Csak három lélek volt itt, kiket gazdagságnak és ízlésnek ez az álomforgataga el nem ragadott. Ezek szívét nem érintette sem vetélkedés, sem kíváncsiság, sem érdek, - sem egy is azokból a mohó törekvésekből, melyek egyike, vagy másika minden más szívet megilletett itt most, szárnyával.

Mire a királyné az aranysarkantyús vitézek és Szent György lovagok fogadásával is elkészült, egyszerre a terem jobb sarka felé fordult. Bíborbaldachin alatt bóbiskoló apródfiucskák közt, megpillantotta a nap tulajdonképpeni, de mindenkitől elfelejtett hőseit...

Hárman voltak s mind a három: gyermek. Két leány, egy fiucska. A lányoknak ő volt az anyjuk s most hirtelen szívébe markolt, hogy milyen elhagyatottak és sápadtak.

Az erőltetett mosolygás lehalványult arcáról.

Önváddal teli, sőt e percben ellenszenvéről is megfeledkezve, fordult anyósa felé:

- Nézze a mi kis Máriánkat, anyám! Már csak két nagy szem, az ártatlan! Hedvig is majd eldűl. Beszélleniök, mozdulniuk sem szabad! Nem lenne elég a maradásbul? Tenne tám fölséged valamely dispositiot..!

- Zsigmond még ugyan fürge s ő a vendég! - válaszolt Jelizaveta, igyekezvén mindjárt kezdettől visszaverni azt a rejtett kisérletet, mely szórakozásának félbeszakítására irányult. - Meg aztán, - tette hozzá egy kis negédes tokát eresztve - az egeres táncra el is igérkőztem országbíró urammal, őnagyságával..!

- S ha a kicsinyek közben nyilvánságosan elalszanak..? - nyilallt vissza egyrohammal Erzsébetbe a gyűlölet.

Hát ebben volt valami! És minthogy ez anyakirálynő kényesen féltette udvarát minden oly eseménytől, mely a zavarnak, vagy nevetségnek csak egy parányát engedte volna hozzáférkőzni, egy kis sóhajtással meg is adta magát végül.

Bevárta míg a császári özvegy visszatér a táncból, aztán jelt intett az udvar visszavonulására.

A muzsikusok pezsgőütemű köszöntőre zendítettek. A meghívott nép reverendába hajolt s a nevelőik közt haladó királyi gyermekektől követve, az uralkodócsalád ezzel átengedte vendégeinek a mulatás színterét.

VI.

Azzal a felszabadulását célzó elhatározással, melyre Erzsébet az est folyamán jutott, az életét nyomasztó tehernek egy tekintélyes része szakadt le a lelkéről. De még korántsem jelentette azt, hogy minden gyötrelmétől megmenekült volna!

Sőt!

Ami most várt rá - anyai minőségében - kétségtelenül egyik leghatalmasabb próbája volt a szívének.

Az Európaszerte dívó szokás szerint, az írott jegyességi szerződésnek vitathatatlan nyomatékot kellett adni...

Okos asszony létére a királyné jól tudta ugyan, hogy tízesztendős lánykájának kopulációja a tizenkétéves császári sarjjal nem egyéb komoly tartalom nélküli formaságnál, sőt hogy egybeadásuk kánonjogi érvénnyel sem bír. Most mégis mardosó fájdalmat érzett a gondolatra, hogy Mária fejletlen, angyalszűzi kis testét egy idegen figyermek reggelig tartó közelségének átengedje. Hiába ment keresztül már kétszer ezen a torturán egy évvel fiatalabb lánykája, Hedvig által, kit legutóbb is pár hónapja, másodízben kellett Lipót osztrák herceg fiacskájának, Vilmosnak hálótársul átbocsátania! Azért csak megremegett a közeledő eseményektől és könnyek fojtogatták a torkát. De iparkodott bánatát elpalástolni és magában egyre fölszabadulásának fogadalmát ismételgetve, hagyta hogy anyósa cselekedjék.

A gyermekek nászi pompával fölékesített, közös hálótermébe érve, Jelizaveta nem is késlekedett. Eltávolította a szolgálattevő kamarásurfiakat, palotáslánykákat s a dajkán kívül minden idegent. Helyt mutatott a két anyatársnőnek és legott elébeintette a kis mátkákat.

Tekintete a szokott derűvel nyugodott unokáján - Márián - aki lesütött szemmel és szorongva állt meg előtte.

A lányka nem volt éppen szép gyermeknek mondható. Ehez túlságosan hirtelen nőtt s tartása kissé meg is hajolt. Azonkívül a gyermekszépségeknél megkövetelt gömbölyűségeknek s a fehér és rózsás színek bájos keverékének is híjján szűkölködött. Szikár vállai, sovány és lapos lábszárai inkább fiusan hatottak s hozzá barna-sápadtságú arcát is túlerősen dominálta a húsosan fejlett orr. Mindezek ellenére azonban valami olyan megkapó szelídség, olyan ártatlan bizakodás és mindenre kész engedelmesség áradt ki törékeny kis lényéből, hogy sokkal vonzóbb lett általuk, mintha csupán csak szép lett volna. Akire komoly, bársonyos-pillantású dióbarna szemét egyszer is ráemelte, annak szíve mélyéig hatott ez a folyvást esdeni látszó tekintet s ellenállhatatlan kedvet érzett a barnafürtös fejecskét megsímogatni.

Jelizaveta sem vehette ki magát a vonzás alól.

Rizspor-szederjes kezét ráhelyezve a gyermek asszonyos főkötőjére, intézte hozzá az ilyenkor szokásos kérdéseket:

- Fenség, tudja-e hogy mi nap ez a mai?

- Tudom, - felelt szinte öreges-komolyan azonnal a lányka.

- Nos, hát akkor beszéllje elő nekünk!

Mária lebocsátotta hosszú pilláit, mintha bentről akarná olvasni a napok óta magolva tanult leckét:

- Azon végzések szerint, kik a magos császári Házzal végeztettenek és köttettenek, ma vagyon kopulációm fennkölt jegyestársammal, Zsigmond úrral, római szentbirodalmi főkamerárius-sal, Csehország örökössével, őfenségével...

- Vigyázzunk! Valami kimaradt.

A lányka felnyitotta szemét.

Elpirult.

Aztán sietős lélegzettel lehelte hozzá:

- Igen..! Luxemburg örökösse!

- Úgy, úgy! - bólintott kenetteljesen Jelizaveta, inkább a karosszéke két oldalán helytfoglaló anyatársnők, mint Mária felé. - Meglássa s jól megtudja kedvesem, hogy ezentúl még álmából ébresztve is mondhassa őfenségének összes titulussait! Csak így hordozhatja majd méltóképp őket! No! Most pedig fönséged, Zsigmond..!

Az oldalt feszes tartásban álló fiucskához fordult szavaival.

A tetszésnek egy palástolhatatlan villanása futott keresztül arcán.

Ami szépség és kellem unokájából hiányzott, az mind sokszorosan megvolt ebben a nagyratárt kékszemű, aranyfürtös fiúban. Tartása délceg, mint egy kis katonáé. Tagjai formásak. Teste csupa élet, csupa izom. Domború homlokán s ahogy az állát fölszegte, meglepő értelmesség és öntudatosság érződött. Látszott, hogy bár nem elsőszülött fia a négyszer házasodott IV. Károly császárnak, mégis uralkodásra nevelték s hogy ez a nevelés nem veszett kárba. Egyetlen hiba nélkül azonnal megfelelt a hozzá is intézett kérdésre, mely után most már a két anyára került a sor.

Fölkeltek és egybefonták a kis jegyesek kezét.

- Utánam s Bogiszláv nagyatyja után, jámbor pomerániai vért örökölt fenséged, fiam. Éljen békességben fennkölt mátkájával s szeresse őt - szólalt meg elsőnek Liesl, minden marconasága ellenére most mégis megremegő hangon. - Ezbéli állapotukban is őfönségét mindennemű immunitásokban, majdan határoknak birodalmiban, feje fennállásáig megtartsa és confirmálja. Szent Valentin napján szültem fönségedet s keresztségben nevét Szent Zsigmond burgund vértanú-királyfi után adtuk. Viselje szem előtt példájukat s ha Isten Őszentsége elbocsájtja előtte, meg ne kisértse, - ne útálja meg az ő gondja viselését! Ez légyen intésem s anyai hagyomásom.

A nagy markos kéz kicsit még ott vesztegelt a szőke gyermek jobbján. De különösképp most sem nagynak, sem markosnak nem látszott. Sőt olyan könnyűnek és érzékenynek tűnt fel, mintha megolvadt alabástromból lett volna.

Aztán Liesl félrefordult és lopva megtörülte a szemét.

Átadta a szót Erzsébetnek.

A királyné arcán vonaglás futott keresztül. Lelke ellentétes érzések közt hányódott. A császárné meleg szavai meghatották. Másrészt azonban anyai nagyratörése sarkalta s égett benne a sértődöttség, amiért leánya sorsát nélküle határozták el.

Végezetül mégis ez az érzése győzött.

Jelizavetára pillantott és megszólalt ő is:

- Nem ilyen-olyan csepredék fönséged s fejedelmi személyek közt is jó rangot tartó! Nagy birodalmak várományos királya, bár nemére gyönge és korára gyermek. Ezért mikor *perfecta aetasra* jut s eléri, kire neveltük, hogy fejére födik örökségét, a koronát: viselkedjék Zsigmond úrral, ahogy megillető...

Ő tudta, hogy mit ért ez alatt!

S ajkán elégedett mosolygás jelent meg.

Örült hogy sikerült visszavernie a gyöngeség kísértését.

- A gyermek, - nekem is a gyermekem sorsa az első! - gondolta, ellenállását erősítgetve. - Rangjának, jövendő módjának rovására nem nagykeblűsködhetek...

A másik kettő egyébként el sem értette a szavaiban rejlő célzást. Csak a rangban magosabb gyermek rátartó királyanyai intelmének vették és helyénvalónak találták.

A cselekvést Jelizaveta ragadta magához.

Odaintett a vén dajkának:

- Izota, helyezzétek Marenkát Zsigmond herceg mellé! Tegyétek össze őket mennyegzői nyoszolyába, hogy hitvestársi öleléseket válthassonak! Adjatok nékiek helyet és fölös alkalmatosságot hogy együtt alhassanak és időzhessenek, mint ez a házasságban egyesülteket megilleti...

A vénasszony alázatos bókra görnyedt.

A fejedelmi anyák kezébe csúsztatták fejedelmi ajándékaikat.

Aztán elbúcsúztak gyermekeiktől.

A küszöbről Jelizaveta még egy fénylő pillantást vetett a kicsinyekre.

Tekintetében hajdani emlék villant...

- Haj, haj! - hunyorított jelentőségteljesen. - Az efféle látomány..! Szinte kilopja az álmot az ember szemibül..! No nem?

Erzsébet füle mellett hagyta futni a kérdést. Szeretett volna az anyósa arcába sujtani; oda, ahonnan az a rejtelmes jóslat indult, amitől ő iszonyodott és most vére árán is megváltotta volna ártatlan leánykáját.

De csak azt tehette, hogy kilőjje erre a legszomorúbb órájában is illetlenül pajkoskodó öregasszonyra, kiforralt tervének első nyilát.

Visszaadta hát a mosolyt és látszólag a leggyöngédebb féltéssel mondta:

- Pedig arra az álomra mind nagyobb szüksége vagyon fölségednek!

- Ugyan..! S mért?

- Napok óta figyelem. Hirtelen és igen rokkan, anyám! Tánca sem a régi. Rossz végitül félek, kit Isten távoztasson!

- Gon... Gondolod?

Közben odaértek Jelizaveta lakosztályának küszöbéhez.

- Sajna! - sóhajtott Erzsébet.

És a császárnét utánahúzva, bókolt, sietten visszavonult.

A matróna száján állvamaradt az ő örökös mosolya.

Levegő után kapott, aztán megkövülten, riadtan bámult a szép fekete asszony után.

VII.

Izota felvetette a virágdíszes nyoszolya terítőjét. Feltornyozta a vánkosokat.

A diktahéjjon gyűrést látott. Másik oldalára fordította hát. A szuperlát függönyét fölvetette és végét odaerősítette az ágy-sátor felső rámájához.

Mialatt motoszkált, közben folyvást kotyogott a fogatlan szájával. A két gyermek pedig ott állt a szoba közepén és felnőttekéhez hasonló, nehézkes pompájában, idegenül nézegette egymást.

Nem ma találkoztak először. Lajos király akarata szerint a kis Zsigmond már egy éve a magyar udvarban lakott. De míg a házassági szerződés minden vitás pontjára nézve meg nem történt a végleges megegyezés, sem az uralkodó, sem mindenható anyja nem szorgalmazták a kicsinyek összeszoktatását.

Zsigmond úrfit nevelői és mesterei tartották megszállva. Reggel elő kellett vennie viasszal bekent tábláját s a vesszőt, hogy egész beleokuljon a betűvetésbe. Aztán következtek a hét szabad művészet első részének magisterei és a „*trivium*", - egyelőre csupán három tantárggyal. A grammatika főképp olvasmányokból állt. Retorika a levélírást jelentette. Dialektikában inkább a megfontolt vitatkozásra helyeztek súlyt. Ám a délután órái sem maradtak szabadak! Ez az idő meg a különböző nyelvek gyakorlására kellett. Így a gyermekek legföljebb kurta órákra s akkor is jobbára csak vasár- és ünnepnapokon lehettek együtt.

De ezekről az együttlétekről sem voltak valami kedves emlékeik. A kicsinyek hajlamai túlságosan különböztek ehez. Zsigmond fiúsan goromba tréfáival inkább félelmet keltett az érzékeny lánykában, aki növekvő idegenkedéssel húzódott félre a dölyfös, hatalmaskodó játszótárstól. Illetlennek és nagyban veszedelmesnek is ítélte magában Zsigmondot, - az viszont őt kiállhatatlan nyafogónak s minden jóízű csínytevésre alkalmatlannak.

Hogy most ilyen váratlanul összezárták őket, az meglepte mind a kettőt s fejletlen kis agyukban mérlegelni kezdték ennek a nagy közösségnek eljöhető esélyeit. Minthogy azonban semmi megállapításra sem sikerült jutniok, az eleven fiúcska hamarosan kifogyott türelméből.

Meggyőződve arról, hogy a dajka figyelmét dolgai tartják lekötve, hátatfordított neki és hosszan kiöltötte rózsaszín nyelvét:

- Me-e-e...

Mária megdöbbenten és növekvő aggodalommal szemlélte.

Ez - és hogy Izota a benyílóba fordult, előkészíteni az ezüst orcamosó tálakat - arra indította Zsigmondot, hogy a sokatigérő tréfát ne hagyja abba.

Színlelt közömbösséggel elindult, hátamögé került a gyanutlan lánykának és teljes erővel megrántotta annak kétfelé osztott varkocsát.

- Mit málélkodsz, mafla! - dúcolta meg továbbsétáltában az öklével is.

Mária fölsivalkodott ijedtében és önkéntelenül a bántalmazó kezekhez kapott.

De legott belátta, hogy illetlen lármát ütnie époly képtelenség, mint az erős fiút visszatorolni. Lebocsátotta hát kezeit s elnedvesülő szemmel, tanácstalanul nézett maga elé.

- Majd föladlak, ha bántassz! - szüpögte, védtelenségének egyetlen, bár nem sokat igérő fegyveréhez folyamodva. - És azt is megmondom, hogy multkor egy babot akartál a fülembe dugni!

- Árúkodsz?

- Én nem árúkodok!

- Te gyáva!

- Én nem vagyok gyáva!

- Csak bőgni tudsz!

- Te meg gorombálkodni!

- De fönnségek! Uramteremtőm..!

Izota toppant vissza a szobába.

Rőkönyülten hallotta a szóváltás végét.

- Tám nem fogtok patvarkodni édes mézeim? S épp most, a nászi éccakátokon? - ragadta kéznél, felelőssége tudatában, a csintalan fiút.

- Így, fönség! Várjon itt szépen kis-uram, míg Marenkát levetkeztetem. Későre jár! Ideje nyugonni.

A lánykát meg ezalatt a fehér medvebőrös lócához vonta.

Leűlt s avatott kézzel kezdte hámozni róla a nehézkes parádé kellékeit.

- Oh..! - dünnyögött hozzá. - Ha még egy percig kések, egymás szeminek esnek ezek! Kapnék a Dominátul, a véntül..! Tudom egy bizony Istenem! Hát gyerünk nó, ezzel a násfával! Lánc, te is mehetsz! Csak a derékfűzőnek eszibe ne jusson összecsimbókozni! Mert akkor - - -

De ettől nem kellett tartani.

Az ezüstzsinór jó szándékot mutatott és szépen engedelmeskedett.

A feszes derék lehullt a törékeny gyermektestről. Aztán a többi felsőholmi is.

Zsigmond szorgos megfigyelés tárgyául tett minden letett darabot. Amit látott, új volt neki és megfogta érdeklődését. Letett arról a tervéről, hogy az ingerkedést folytassa. Szájavégébe dugott ujjal, fénylő tekintettel, mindközelebb ódalgott. Végre egész szorosan ott állt már a pad előtt.

Hirtelen rámutatott a kis lajbira, melyet a dada éppen lehántott védencéről.

- Tik jányok ilyet viseltek? - kérdezte leküzdhetetlen kíváncsisággal.

- Majd még mit..! Nem fiúk orrára való! - rebbent meg oltalmazólag Izota.

De aztán ráeszmélve a helyzetre, ellegyintett füle mellett s tovább vetkeztette a kislányt.

- Hát igazis..! - dünnyögött. - Tudhassa..! Mán neki ezentúl - - -!

Mária nem tanusított vonakodást. Furcsállta ugyan hogy az estéli bontakozása most nem szigorúan négyszemközt történik, ám hogy pirulnia kellene, ezt nem érezte.

Zsigmondot állandóan szem alatt tartva, kilépett alsó gyolcsszoknyácskájából.

- Az ümögöt is levegyük? - kérdezte készségesen.

A dadának azonban nem maradt ideje válaszolni.

Zsigmondból kifakadt a csudálkozás:

- Micsoda silány a lábad! Ni! A karja is..! Tám csont sincsen belül!

- De van!

- De nincs! Rusnya vagy ám, hallod!

- Mán hogy mondhat ilyet, fönséges úrfi! - csóválta fejét a vén kotló. - Csinoskák vagyunk mink! Antul szebbek leszünk! Igaz-e, galambom?

Mária nem felelt. Bántódottan sütötte le szemét.

Látszott rajta, hogy Zsigmond megjegyzése még a hajrángatásnál is jobban megkeserítette.

- Majd megnőlök! Ha én eccer meg fogok nőlni - - -

Nem tudta azonban, hogy milyen hathatós fordulattal végezze a fenyegetőzését.

Elhallgatott hát s mostantól némán és szomorúan várta, míg Izota a másik gyermekkel is elkészül.

De Zsigmonddal nem ment símán a dolog! Az eleven fiú ezer vásottságot talált ki, amivel a vén szolgáló dolgát nehezítse. Először is csak térdenállva engedte kifűzni a salavári cipellősét. Mikor pedig ez megtörtént, nagy feszegetés után egyszerre olyan könnyen rántotta ki lábát a cipőből, hogy szegény Izota tottyanva ült le a földre. Dolmánykájához nem engedett nyúlni. Csiklandósságát adva okul, végignyargalászta a padot, gonddal vetett ágyat, a szobát és - persze! - végül módját ejtette Mária felborításának is.

Csupán a király-úr ijjesztésével adta meg nagynehezen magát.

- Én megyek a szuperlát felül! - jelentette ki a megföllebbezhetetlen határozat hangján. - Csak ha a sinórt tarthatom, akkor fogok alunni.

Mit tehetett volna szegény cseléd!

Ha ez a békesség ára: ráhagyta.

Fölvonta a galloshéjjú selyemdunyhát a két gyermekre, gyöngefényű olajmécsest gyujtott a kandelláberek helyén s azzal lebocsátkozott a benyílóban.

Eltökélte: végigvigilálni a nagyjelentőségű éjszakát. De az egésznapi lótás-futás halálból kifárasztotta vén csontjait.

Egy-két szusszantás után mély álomba merült.

Éktelen zenebonára riadt föl.

Vélve hogy álma folytatódik, rőkönyülten kiáltotta el magát:

- Lauretomi szent Szűz! Kigyulladt a tető! Mindig ugatom, hogy ne járjatok égő szüvétnekkel a padláson, este!

Aztán fölfogta hogy nem a cselédházban van, hanem főméltóságú helyen s erre pillanatok alatt kijózanult.

Átrontott az ünnepi szobába.

- Fönnségek! Fönnségek! - kiáltott. - Lánclobogós..! Mit művel, kisuram! Vesztegjen hé! Eblelkű nagy kanyója! Már hogy ezt ugratja ki a számbul, Uram bocsá..!

Bizony, ijedelmes kép tárult elé.

A szuperlát húzózsinórja leszakítva, függönyöstől. Ágy, mint amit kutyák marcangoltak. Párnák a földön. Dunna fejtől.

Nagyobb baj hogy a menyasszony is a földön feküdt, kézzel-lábbal szétterülve, mint egy kis teknősbéka! Orrocskájából serkedt a vér. Meg volt ijedve halálból, hogy szólni sem tudott mindjárt.

Zsigmondnak annál jobban felvágták a nyelvét!

Támadásra is kész védelmi állásban állt az ágyon s a harsány rívásra fakadó Máriára mutatott:

- Csak párnaháborút jádzottam vele! De kiesett. Én nem tehetek róla!

- Igen! Kilöktél! - bátorodott Mária a dada karjai közt. - Mindig lökött, csak a fülemnél tartott vissza! Mán kétszer kiestem!

No nem..!

Hát Izota belátta, hogy ebből semmi jó sem lesz így. Alvás legkevésbbé. S holnap olyan zúzottak lesznek a kicsinyek, hogy lelket sem lehet majd beléjük verni.

Mit tegyen?

Virrasztani képtelen velük. Ha meg elalszik - - -

Megrázta fejét.

Aztán egyet gondolt, takaróba burkolta az elgyötört, álomsúlyos lánykát és rosszaló fejcsóválások közt indult vele kifelé. Nem kellett holmi találkozástól félnie. A királyi népséget is elnyomták a napok óta tartó ünnepségek fáradalmai. Idegen nem járhatott ezen a folyosón, szolgaféle pedig örült, ha alhatott.

Óvatosan benyitott terhével a másik királyi lányka - Hedvig - hálófülkéjébe.

- Erzse! Erzse te..!

Felköltötte dajkatársnőjét.

- Nincs más választásom, - szólt mentegetőzve. - Még kárt tennének egymásban! Mondok, hogy a két lány együtt..! Reggelig. Akkor visszalopjuk Marenykát.

Erzse asszony beleegyezett.

A testvérkéket összefektették.

- Nem ébredt? - aggódott a jövevény-dajka.

- Nem hinném. Hedvig jó alvó.

- Ez is így veszkődött Vilmos úrfival a kopulációján?

- Nee! - ingatta tollpelyhes fejét a vendéglátó cseléd. - Eme kettő szép egyességet visel egymással. Galamboknak nyálok futhatna attul, mikor összeeresztettük őket! Karonkózva aludtak el s fölöttébb ríttak, mikor reggel külön kelleték válni.

- Hát belőlük rendes pár lesz! - bólintott némi irigységgel a vénasszony. - Hanem mink ezzel a bestye Zsigmond úrfival, hogy Istenuram bűnömül ne vegye..! Valóságos lator ez! Nem köll ennek illedelmes gyermeki kisdedjáték! Ebtől származott, lette helyén!

A két dada szemöldökét emelgette.

Sóhajtoztak, ásítoztak, aztán elbúcsúztak. Aludni akartak végre ők maguk is.

A csempészkedő végiglábujjhegyelt a szobán. A küszöbről mutogatta, hogy hajnalban visszatér.

De a másik többé nem figyelt rá. Ahogy dereka alatt érezte a padot, azonmód húzta is a csöndest. Így persze azt sem láthatta, hogy rövid veszteglés után mozgolódni kezd a mennyezetes kis ágy.

A két lányka óvatosan felült. Előbb Mária, utána Hedvig.

- Alszol, Buba?

- Nem alszok, csak tettem.

- Én is.

A testvérek boldogan ölelkeztek össze.

- Buba! Bubácskám!

- Marenyka!

- Engedsz faltul?

- Ha mesélsz.

- Mit meséljek?

- Hát - - - izé... Megvolt?

- Micsoda?

- Hát - - - A kopulációtok!

- Meg, - lógatta okos barna fejét Mária, helyezkedés közben. - Csak - tette hozzá - igen rossz az, kopuláltnak lenni!

- Mért volna rossz?

- Az embert mindig csípik, meg lökdösik!

- Engem nem csípett Vilmos.

- De Zsigmond, az csíp. Aztán meg ügy körmölt, hogy - - -!

Hamarjában nem jutott eszébe hasonlat.

Legyintett s beérte félmondattal.

Buba ezalatt csöndesen rázogatta szöszke angyalfejét. Bölcs orcával bámult a mécses derengésébe.

- Csípés, körmölés, az nem jár a kopulációval - hirdette ki végül határozatát. - Se lökdölés nincs a Régulákban. Én kétszer kopuláltam, hát tudom. És ha én ottvagyok, nem is hattalak volna! Én ugyan nem félek! Zsigmond őfenségétül se félek! Multkor is mikor meghajigált - - -

No, ez is olyan mondat volt, ami nem szorult kiegészítésre. Emlékezett az esetre mind a két lányka.

A hideget lehelő falak közt, a nagy fehér csillagboltozat alatt, fázósan igazodtak a takaró alá és hallgattak.

Már úgy látszott hogy talán el is aludtak, mikor Hedvig hirtelen csak oldalt fordult.

Harmatos meleg szájjal súgott valamit Mária fülébe.

- Nem? - kérdezte váratlan élénken. - Hát nem furcsa?

A másik felvonta vállával együtt a takarót.

- Én nem tudom hogy ők másfélék lennének, - vallotta be, félig alvásba bódultan - ‘sz hallod hogy csak cibált?

- Pedig elhiheted! - hallatszott a párna túlnansó feléről.

Aztán az éjszaka géniusza ráejtette mindkét titkokat bontogató gyermekszemre áldott kezét.

A szegény koraérett kis teremtésekre ráborult a minden-gyermek édes, szűzi álma.

Egy csillag virrasztott ott fönn, a magasban. Fénye szelíden állapodott meg rajtuk, az ólom-karikákba foglalt ablak csillámlemezén keresztül.

*

Az Úrnak 1380.-ik évében, Anjou Mária nászát fehér lapra, fehér íróvesszővel jegyezték be az angyalok...

VIII.

- „Úr Istennek ingyenvaló kegyelméből tartom tíz parancsolatjait, Boldogságos Asszonyunknak Glória-mondásával, Szent Lászlónak merő devotiommal. Valaki Krisztusnál nagyobb Istent imádhat, Máriánál főbb asszonyt asszonyolhat, Szent Lászlónál jelesebb királyt udvarolhat: az árthasson nekem e mai napon. Lévén pedig, hogy ezek aránt hármas biztosságban lakozhatok, én test szerint sárból vött, szegény tetemimet és gyarlandóságokban megszeplősült lelkemet e hármas protektorkodásba esmét beajánlom. Exorálom Ő Felségeket, de másokat is követek, kicsintül fogva nagyokig. Vaj' lenne bocsánat s idvezülés! A háromszor szent † szent † szent † Seregek Uraistene legyen háznagyom! Boldogságos Mária szívem kulcstartója és dicső Szent László úr koronám gyámola s példamutatóm, mind e mai napon, mind a többi láttatlanban szabottakon, - ámen."

Lajos elvégezte szokott reggeli imáját.

Ajkai vágyban megcsókolták a térdeplő ezüst feszületét.

Aztán a király fölkelt. Tökéletes béke töltötte el. Ilyen pillanatokban szinte örült a testét sujtoló megpróbáltatásoknak, s nagy erőt érzett a még eljövendők elviseléséhez.

Nem akart ma kedvezni ennek a porból-lett testnek s ezáltal az ima kegyelmében megfogyatkozni. Azért intett Le Guennek is, hogy csak tegye félre a balzsamos edényt, melyben sérelmes tagjainak kenőcsét tartogatták.

Öltözésnek látott. És Olivier, aki pontosan ismerte ura szokásait, némán segédkezett neki.

Lajos ma nem öltött fejedelmi pompát. Minden dísz nélkül való, mogyoróbarna karasia-posztó gunyát hozatott elő, ugyanolyan sarúkkal és síma gyolcs álladzó kendővel. Olyanfajta tényked éseinél, amilyenre most készült, szívesebben tanusított egyszerűséget.

Mindössze egy tárgy volt, melyben öltözéke más közönséges emberekétől eltért. A kesztyű. Házon kívül általában viselték ugyan, ő azonban háznál, szobában is megkövetelte és nélküle nem járt soha. Minden nap újat vett fel s újnál a régit elégették. De ezt sem fényűzésből tette, mint ahogy talán környezete gondolta. Egész más okból. Rajta kívül egyedül Olivier tudta, hogy miért.

Most is ott állt, ezüsttálcán prezentálva egy kézfej körül aranycsipkével prémezett, tetején gyöngyökkel kivarrott, hattyúbőrből szabott készletet.

Lajos azonban rápillantott és tagadólag intett.

- A barna cinnadoffot, - mondta.

Ez volt a legegyszerűbb.

Felöltötte és megállt hálóházának közepén.

- A füstölőt! - szólt befejezőleg.

E nélkül sem hagyta el soha belső termeit.

A füstről, mely lakosztálya környékét átjárta, természetesen tudomást kellett hogy szerezzen az udvar. De megint csak királyi hódolatköveteléssel magyarázta a különben már meg is szokott tényt, hogy őfelsége napi munkájának kezdete előtt: megtemjénezteti magát. Irígyei - ha talán akadtak is - nem merték érte megszólni. Rajongói meg - kik közé az egész tízországra és három tengerre terjedő birodalom számítódott - Lajos hatalmas egyéniségét méltán megilletőnek ítélték a szokást, azzal együtt, hogy Urukhoz három lépésnél közelebb senki sem hatolhatott, sem székét, dolgait kézzel nem illethette, sem pedig belső lakószobájába be nem léphetett. Sőt titkon büszkélkedtek is a derék magyar urak királyuknak e cézári szertartásaival, melyek a kor felfakadó humanista szellemébe jól beleillettek.

Megtörténvén a gyantagolyócskák elégetése is, Lajos nem időzött tovább. Végighaladt az egybenyitott fogadótermeken s átment abba a szálába, melyet itt-tartózkodásának napjaira - már előzetesen - tanácskozó teremmé alakítottak át.

A két főnemesi ajtónálló - Liszkay Pál és Kóroghy István - azzal a megilletődött tisztelettel tárta ki előtte az ajtó szárnyait, melyet Lajos személye mindenkor felköltött, bárhol és bárkik közt jelent is meg.

A király beléptével az ajtót megint betették.

A két főúr a hosszú tanácskozó asztalhoz sietett, mely mellett már egy sereg más országos előkelőség állt, várakozólag.

A királyi rendes tanács tagjai voltak. Az ő összességük pótolta azt a fogyatékosságot, melyet egyetlenül lehetett volna talán felróni a nagy uralkodó kormányzatának, hogy - tudniillik - félretéve az ősi alkotmányos szokást: nem tartott országgyűléseket.

Valamikor uralkodása elején estek is hangok erről s akadtak akik keseregtek előtte, amiért lengyel országával törvénylátóbban bánik, mint velük.

Lajos azonban csak fölpillantott a hárkálókra és ily kérdést tőn, bús-szeliden:

- Lennétek-e lengyelek, lengyel királyi székhely nélkül? Krakóban nem irígyelhetik-e Budát? Házamat, magamat: hol tartogatom? S nem exequálom-é minden kívánságtokat s javaitokat, így is? Bizony meg ne kötözzetek, kezeimet meg ne pántoljátok jó uraim és szerelmes barátim! Mert jól meglássátok, hogy így nagyobbakat mívelhetek néktek, mintha csak annyit mívelnék, kit nékem előírnátok!

A kérelmezők szemébe felszökött a könny.

Kiérezték királyuk szavaiból szívének forró magyarságát, jóvoltukra való égedelmes törekvését és nem zaklatták többé. A gyermeki bizalom, melyet a nép hatalmassá tévő - s szinte a bibliai patriárka-atyákra emlékeztető - uralkodója iránt táplált, még ezt a sarkalatos jogain esett súlyos csorbát is elfelejttette. A nemzet kiszolgáltatta kebeléből az országgyűlést pótló tanács tagjait s ezek most mély meghajlással köszöntötték elnöklő fejüket.

Lajos komoly arccal viszonozta az üdvözlést.

Helyet foglalt és engedélyt intett erre tanácsosainak is, akik rangjuk sorrendjében követték példáját.

Elsőnek Garay Miklós nádor bocsátkozott le helyére. Éppúgy mint a király, mára őkegyelme is megvált külső ékességeitől. Símaszövésű fekete sályaposztó öltönyt hordott, övig érő félszer-dolmánnyal, - lószőrfonású övvel s hozzájuk fél lábszárig érő kordoványcsizmákkal. De jól illett neki ez a komoly egyszerűség. Csak még inkább előemelte büszke férfiasságát, magas alakjának sugár növését. Nem az a jelenség volt, akit általában szépnek szokás nevez-

ni. Kissé mindig borongós homlokán és szigorú ajkai körül azonban annyi nemes egyenesség és tiszta emberi érzés tükrözött, hogy személyes érintkezésben még ellenségeit is elnémította velük. No igaz, hogy hátmögött aztán annál elkeseredettebben agyarkodtak ellene!

Sorban utána Kaplay Dömötör, a király galambőszhajú főpap-kancellárja következett, szintén egyszerű fahéjjszínű talárisban. A Traunál vitézkedő Széchy Miklós tisztjét is ő vette át, valamint senescallus uramét - simontornyai Laczkffyét - akit ceremoniamesteri elfoglaltsága most távoltartott. Három szavazatot jelentett hát ő egymaga! De nem kellett tartani a hatalmaskodásától. A higgadt bölcsességű, síma modorú bíboros-érsek mindig a békés megoldások hívének bizonyult.

Hogy ő elfoglalta helyét, a két tárnokmester - királyi és királynéi -: Zámbó Miklós és Bebek György, szinte egyazon pillanatban bocsátkoztak székükre, ami csendes mosolyra fakasztotta a többi jelenlévőt. Ismerték azt a vetélkedést mely a két főember közt villongott, kik közül az egyik a királyi, - másik a királyénál királyibb asszonyszolgálat címén vitatta magának az elsőséget. A kor nőtisztelő lovagi szelleme meghagyta nekik a lehetőséget erre a mérkőzésre, melyet ők meg is ragadtak, minden kínálkozó alkalommal.

Kettejük közül Bebek urat lehetett vonzóbb jelenségnek mondani, míg a pöfeteg Zámbó Miklós apró szemei körött bujkált valami ravaszkodó vonás, ami nem tett kedvező hatást a szemlélőre. Azt az idegenkedést, melyet külseje keltett, egyébként híre is megerősíteni látszott. Mint az ország legfőbb zsidóbírája ellen, gyakran érkezett az udvarhoz suttogás, mely különféle jogtalan nyerészkedésekről, sőt embertelenségekről is regélt. Szerencsétlenségére azonban a mindenféle rendszabályokkal úgyis keservesen sujtott Gettónak, a Szombathelyi Kapu környéke, - a vár köré szorult két Zsidó-utca és a Szent György tér túlságosan távol estek a királyi udvartól, ha nem is valóságban, de szellemiekben annál inkább. Zámbó Miklós pedig mindig talált valami hathatós módot, hogy az ellene fölmerülő panaszokat ijedt némaságba fojtsa.

A két kincstartó után ismét kettős méltóság foglalt helyet. Az Ákos-nembeli pelsőczi Bebek Imre s a Zovárd-nembeli bölcsi Zudar Péter. Mindkettő horvát-dalmata bán, a megosztott fontos hivatalban. Péter bán emellett még a királyi pohárnoki tisztséget is viselte.

Ennek a két száraz, mogorva uraságnak állandóan gondterhelt volt az ábrázata. Gyakran váltott türelmetlen tekintetükből nyilvánvalólag kitűnt, hogy lekicsinyelnek minden oly ügyet, mely az ő felelősségteljes hatáskörükön kívül állt.

Erdélyi vajda uram - Lossonczy László - azonban még ettől a temérdek komolyságtól, sőt Szepesy Jakab országbíró dohos szomszédságától sem hagyta elnyomni derűs kedvét. Persze, nála mindig csöndös volt otthon a háztáj! Erdély az ő országgal bár szoros belső egységű, ám mégis egész sajátos állapota mellett, távol a békés fölszín alatt titkon egyre feszegető délszláv kérdésektől, vígan virágozhatott s élhette az ő tudományos ínyességekben boldog világát.

Meg is látszott a világát-élés László úr szép pirosra szívott orrán s ama tréfás hangon, melyen a legországosabb ügyekről is úgy szokott szólni, mintha pohárköszöntőt tartana. A király azonban nem neheztelt hívére ezért. Ellenkezőleg. A gyakran igensúlyos felelősségű tanakodások közepett, Lossonczy jelentette számára a humor oázisát. Nem egyszer tódította is a vajdából kifakadó és egyébként sohasem tiszteletlen tréfákat.

Rajta kívül - mert a nemesi assessorok nagyszámú megyei seregletét bajos, de meg háromszáztól hétszáz aranyforintig menő fizetésük mellett költséges is lett volna ide begyüjteni - már csak Kapolyi János orosz igazgató, Apród János szekretárius és Horváthy János macsói bán következtek.

*

Mikor mind elfészkelődött s a köhécselés is elült, hivatala után Liszkay Pál főajtónállót illette meg a szó.

- Őfelsége nevében - mondta - köszöntöm az ország báróit és főnagyjait. Isten kegyelme rajtunk! Ne tévesszék magnificentiáitok a szükséges csöndös állapotot, kit ha tévesztenének, könnyen in errorem eshetnénk. Egyébaránt azt is vegyék észbe, hogy őfölsége nemcsupán engedi, hanem fölöttébb kívánja is minden egyes hozzászólását a sessio dolgaihoz s minden hozzánk illő úri-tisztességes dolgokhoz. Valahol valakik ellenkezésbe jutnának az ő opinioikban, ezt ugyan sértésnek ne vegyék s viadalra ne fokadjonak. A legszigorúbb titkosságot pedig keményen megőrizzük. Ajtón kívül ne zúgjuk az utcát azokról, melyeket a belső tanács megbeszéllett.

Szerepét végezvén, Liszkay lebocsátkozott.

Minden szem a királyra fordult. Várták szavait.

Lajos halk, de férfiasan zöngő hangon - mely olyan volt, mint a koboz mélyhúrjának zsongása - ezeket mondotta:

- Immár második sarjadékát nemzetségemnek - Máriát - kisdedgyermeki korában elkopuláltam. Szükség comprehensiójában lennie kigyelmeiteknek, hogy erre micsodás ok indított. Nem más, hanem hogy időben telnek napjaim s lelkemben jár előkészítenem magamat a megoszláshoz. Holtom lettén is azonban nem akarom az országot bizonytalanságokban hagyni, hanem elrendezve akarom azt hagyni minden örökségi kérdésekben, hogy utánam is secure megállhasson. Ezokáért Hedvig lányomat Vilmos karantán hercegfi úrral szánom Magyarország trónusába, emezeket meg Lengyelország koronájába. Igy mind Piast, mind Habsburg, mind luxemburgi régtől-eredett kívánság teljesül s nem szakad majd országimra a rossz szomszédság rákfenéje.

Lajos derengő kék szeme kibocsátott egy kis kékes felhőt.

Aztán tovább fűzte:

- A Hedvig felől tett választásom okát circiter ösmerik kegyelmeitek. Nem más az, hanem egy jó kardra való támaszkodás. Jövendő apatársam, Lipót herceg úr, legderekabb katonafejedelem ma talán az egész földrészen. Ha eget nem is verdes hatalma, vitézségével jó tútor lehet baj esetén. Ami följebb Mária lányom mátkáját illeti - - -

Itt megint fölpillantott.

Tudta, hogy olyan ponthoz ért, mely mindenkit egyformán érdekelt és hogy választása olyan természetű volt, melyet bár a köz szankcionált, de mélyében meg nem érthetett.

Valamivel nyomatékosabban függesztette hát hozzá:

- Tisztán megmondom, hogy Zsigmond hercegen én nem kaptam semmiért, hanem főképpen kaptam rajta pápa őszentsége közbenjárása miatt. Utolsó legyek, ki az országot külbefolyásnak átbocsássa! Mégis, nagy habok hányási után abba állapodtam, hogy in profundum: igaza van őszentségének! Köztem és boldogult ipam, IV. Károly császár úr közt békétlenségek adódtak. Pántolódtunk. Egymásra haddal estünk. Pedig hogy legyen ilyen, hogy szomszédos keresztény fejedelmek egymás vérét bocsássák, mikor keletről pogány kezek egyre orcátlanabbul emelgetik a félholdat? A törökbaj maholnap ránktörhet. Kell hogy akkor legalább nyugat felé legyen szövetségesünk, kiben megakaszkodhassunk s magunkat vigore assecurálhassuk! Mert jól meglássák kegyelmeitek, hogy valamikor lator török megindul, az nem másképp indul, hanem egyenesen reánk. Értésül vették-e ezeket uraim? S ha nem, valakinek homály maradt az ő elméjében - bár ellenkezés is - ezt nekünk tisztán megmondja. Én szabadságot adok kérdezni.

Az urak egymásra tekintgettek. Nézték hogy él-e valaki az engedéllyel.

De csak az egy Horváthy János mozdult.

Sűrűn hunyorogva köhécselt a királyi felszabadításra.

- Egyvalami..! - szólalt meg végül, kicsit vonakodva. - Nem tudhatom, hogy lenne ez lehető, holott - - -

- Csak ki vele! Bátran, macsói bán uram!

- ... úgy vélem, Zsigmond urfi Kázmér lengyel király dédunokája'...

- Faktum. Hátoztán!

- Mária hercegkisasszony pedig fölséged fennkölt anyjának unokája.

- Nem is kigyelmedé! - vakkant föl erdélyi vajda uram, közderültségre.

Lajos szája is mosolyra vonult.

De azért késedelem nélkül válaszolt:

- Mindezek jól tudvalévők. Talál bennek fönnakadnivalót kigyelmed?

- Csupán hogy ugyanazon Kázmér fölséged fennkölt anyjának testvére s ezokon a gyermekek a negyedfokú vérség állapotában vannak, ami az összeházasodást - - -

- Nullo modo nem zárja ki! - csapott közbe váratlanul egy érces katonás hang.

A tanácsosok arraforgolódtak.

Garay nádor volt a közbeszóló.

S mialatt szigorú tekintetével visszalőtte Horváthy durcás pillantását, már bontotta is a kezében hozott pergamen-tekercset.

- Ime a pápai dispensatio! - felelt. - Tán nem hitte kigyelmed, hogy ezzel ne lett volna aki törődjék? S akkor mire tartana az ország palatinust?

A két férfi egy pillanatig összehorgolt tekintettel nézegette egymást.

Aztán Horváthy ellegyintett a füle mögött.

- Vagy úgy..! - dünnyögte, látszólag teljes meggyőzöttséggel. - Akkor hát semmit sem szóltam.

Nem. De annál többet gondolt! És ha lehetne puszta gondolattal ölni, Garay Miklós most holtan terül el ott a székén.

Két napon belül másodszor pörkölt Horváthy orra alá, aki egyébként sem szívelte őt!

Hej, nem hagyja ezt a mirigyes ember megtorlatlanul!

Egyelőre azonban hidegre tette a dühét és Garay is visszarejtette a pergament a tokba.

A tanács más ügyekre tért át.

A király részletes jelentést kért előbb az erdélyi, majd az orosz vajdától, a kezük alatt álló részek dolgai felől. De minthogy sem itt, sem a kisebb bánságok igazgatói részéről nem merült fel különösebb nyugtalanító körülmény, mihamarabb ezen a ponton is túlhaladt. Arra a tárgyra terelte a tanácsot, mely az ország jelenlegi állapotában egyedül tarthatott számot komoly megbeszélésre.

- Bebek Imre uram! - fordult a térdein türelmetlenül doboló horvát-dalmát bánhoz. - Meghagyjuk, hogy a délről való dolgoknak állapotát nekünk intimálná s minket azok megoldására inducálna!

A bán nem várt két engedelmet.

Megkönnyebbült pillantást váltva bán-társával, Zudar Péterrel, legott felállt és hozzákezdett:

- Felséges úr és nemes lovag uraim! Hírem jüve róla, hogy a most folyó esztendő Szent György havának 21-ik napján, szentséges urunk, VI. Orbán pápa, Johanna nápolyi királyasszonyt trónjából kipusztította. Vélem hogy e hír őfelségénél alább még aligha jöve a fülekbe.

Jól gondolta.

Látszott ez a tanácsurak felélénkült orcáin s azon, ahogy kérdőleg a király felé tekintgettek.

Lajos nyugodtan adott vissza minden pillantást. Majd mikor a meglepődés moraja elült, ismét odaintett a bánnak.

- Megálljunk, Bebek uram! Bár ez a hír nagy súllyal ponderál, nem jó, hogy vele kezdjük. Kit-kit az ő dolgai nemigen engednek ily szép számban a tanácsba bejárni, mint ahogy most történt. Tehát az szóm és parancsom, hogy a déli ügyeket retrospective, kezdetüktől fogva adnája itten elő.

Ott javasolta megfogni annál az eseménynél, mely nemcsak Magyarországot, hanem az egész keresztény világot is érzékenyen érintette. Az egyházszakadásnál, amit ez a feslett életű koronás némber - férjének, András királyfinak gaz legyilkoltatója - támasztott a világ jámbor hívői közt.

Lajos hangja szokatlanul kemény és éles lett ezeknél a szavaknál. Különben sápadt arca is fölhevült. Látszott rajta, hogy az idő még a mai napig sem gyógyította be azt a sebet, melyet ifjú szép öccsének gyalázatos megöletése ütött testvéri szívén. Hiába volt a nápolyi büntető hadjárat, mely - életében egyszer - a kegyetlenkedés határáig ragadtatta és pápai átokkal is végződött. Sem a kitöltött bosszú, sem az egyházi feloldozás nem tudták a fájó emléket eltörülni. Aversa - a szörnyű események színhelye - örökre átkozott, gyilkosságra bujtó sógorasszonya, Johanna pedig gyűlöletes maradt lelke mélyén.

Nem is engedte vissza mindjárt a szót Bebek Imrének, hanem elborult hangon őmaga kezdett magyarázatba:

- Ötvenedik évét éli ez a hajdútáncos, koronás puttana! Öcsémet beértve, három férjet nyűtt. Mégis, sem kora, sem bűnének emlékezetje, sem népe, vagy a pápa rosszalása észretéríteni nem elegendők. Mesterkedései tartanak tovább. Négy esztendeje negyedik férjet választott s minőt..! Itáliának még alsóbb állapotú asszonyai is, urokul el nem fogadják vala!

- Braunschweigi Ottó! - bólintott bele a kis szünetbe Zudar Péter bán.

- Tudjuk! - sóhajtott az ősz bíboros-érsek, Kaplay Dömötör.

- Jöttment zsoldos, ki gyermekségétől béren szolgál Itáliában! - fortyogott Kapolyi, az orosz igazgató.

Sőt még a jámbor szekretárius - Apród János uram - is haragba gurult.

- Ilyen gyalázat! Meg van mocskolva az egész lovagvilág! Az egész magas rokonság! Anjou Károly nemzetsége teuton vérrel elegyedik! Károlyé! Aki leverte a Manfrédokat, Conradinokat és ebrúdon távoztatta Itáliából a németet!

- Hja, fiatal ménre vágyik a vén kabla is! - huncutkodott Lossonczy.

De a megbotránkozásban ezúttal elpuffant a tréfája.

Az urak izgultak.

Még a nádor vasszobor-arca is megpirult kissé, ahogy mondta:

- A firenzei köztársaság levelit tartjuk. Maga is infámiának nyilatkozza ezt a házasságot, tudós magister Collutio, a humanismus jeles doktorának tollával! Négy esztendő sem elég ezt a fertelmeskedést elfelejteni!

Nem ám! Főkép, mert a gyilkoshírű botránykirályné azóta csak újabb tápot adott a felháborodásnak!

Érezvén, hogy eb-erkölcsű személyének legveszedelmesebb ellenségét természetszerűleg a minden téren tisztogató VI. Orbán pápában - Szent Péter utódjában - kell rettegnie, nem átallotta a pápaság kérdésében is visszavonást szítani. Feltüzelte a pápa olasz származása miatt kelletlenkedő francia bíborosokat. Sikerült is kivinnie, hogy - egy-két esztendeje - ezek a törvényes egyházfő választását semmisnek nyilvánítsák és új conclaveban Róbert genfi bíborost válasszák meg.

Ez sem elég!

Johanna székhelyet is biztosított VII. Kelemen ellenpápának, aki beszállt Castello Dell'Uovo szigetvárába, mely aztán ugyanolyan hajmeresztő kicsapongások színhelye lőn, mint a királyasszonyi örömtanya.

Bebek Imre bán szemöldöke szigorúan összeráncolódott, mikor - a királytól visszanyert szavával élve - ehez a ponthoz ért.

- De nem nőhetnek a fák az égig! - sujtott le, becsületes szíve haragjában. - Mert a hitbéli s földi hatalmasok zenebonaságai, mint tűzre csordított olaj ömledtek ki a nyomorult népre és kigyujták benne a szent harag hevét. Jó uraim, nemes lovagok: Isten sepreje elkezde munkálni! Nápoly nyílt rebellióra fakadt és főpásztorunk eblelkű bitorlójának előbb Gaetába, onnan Avignonba kölleték menekülnie, a pártütő bíborosokkal egyaránt. Őszentsége kiközösíté őket, Johannával együtt s most mihozzánk fordul.

- Melléállunk! - dördült Liszkay.

- Lovagi kardomra: ottleszünk! - zúdult mellére Kóroghynak is az ökle csomója.

- Itthon Isten s fölséges király-nagymesterünk végzésiből úgyis rendben szénánk! Országunk sohasem hallaték ilyen bőviben lenni! A magyar lovagi szív pedig nem felejti, hogy a Madonnának ajálott nemzet vagyunk! - csillant Dömötör kancellár aggastyánszeme, ifjúi hévvel.

S látszott, hogy bármikor ő maga is kész egy kis kopjatörésre.

Kapolyi orosz igazgató a hadak állapotát tette szóvá.

Oly nagy volt a sereg - ha felült - hogy inkább már arra kellett vigyázni, nehogy több katonát állítsanak az urak, mint amennyi a földmunkák szempontjából okos! Mert mióta a régi korhadt hadi rendszert eltörülték s helyette a birtok arányában, - az urak személyes vezérkedése és házi zászlaja alatt való, külön banda-seregek rendszerét behozták: nagy lett a vetélkedés! Titkon minden lovagúr arra vágyott, hogy a nyugati minta szerint divatbajött szép, fosztányos-köpenyes «beszélő címerekből» egyet elnyerhessen. (Hej, ügyes Anjou-kezek játszottak a magyar lélek instrumentumán!)

Erdélyi vajda uramba nem is fért a lelkesedés.

Vígan kurjantott:

- Cignea cantioja legyen a vén hattyúnak a braunschweigi zsoldossal való búgadozása! Ráeresztünk egy-két-tíz banderiumocskát s megmejjesztjük három napon belül, forróvíz nélkül is! Úri szavamra! Szálljon fölséged a hadak elejébe s én beállítom mind a székelyimet! Szász-székeimet is behozom! Egymagunk Erdély, tenagyságaitok nélkül is, vállaljuk! Úgyis bőrünk reped már a nagy hízásban!

Lajos kedvvel figyelte a fölpezsdülő vetélkedést.

Minden ujabb ajánlatnál világosodott egy emelettel homlokának márványpalotája. A mult emlékein elkomorodott arca kisímult és megenyhült.

Hanem azért mégis leintette az ajánlkozást.

Visszavette a szót:

- Csak lassan a testtel, bárók-uraimék! - mondta. - Nekem elég volt negyven-egynehány, - meg egy nápolyi hadjárat! Aversánál bal lábomba a nyíl, kit Laczkffy Están másodmagával, tizenkét rántással alig bírt kigyomlálni! Meg az átvészelt pestis, meg a zólyomi vadászat az ő huszonhárom medvemarásával, meg a többit engedem a füleknek! Nem rugódozhatok már, mint illo tempore! De nincs is most erre szükség. Ime, mit kegyelmetek még nem érthetnek..! Pápa superveniál nálam, segíteném meg atyámfiát, Durazzói Károly őméltóságát, hogy Johanna helyiben a nápolyi trónt elfoglalhassa. Szerelmes öcsém ugyan még ifjú, hanem itt udvarunknál neveltettük kicsinségétől s ha ez a lovagi nevelés szégyent nem hoz - mint reméljük - elégnek tartom, ha neki az engedelmet megadjuk. Esküdjék föl, hogy új állapotában Házamnak jövendő királysarjait háborítani nem fogja, aztán bár vágja ki magának a nápolyi trónját, karddal. Én ráruházom valahány jogomat, kivel az Anjou-nemzetség Sicilia fölött bír. Használja föl azt a hadi népemet, mely a Velence, Nápoly és Pádova miatt lett ügyekben úgyis Itália földjén áll s fogjon munkába, in nomine Dei! Kérdem, egyezünk-e ebben a dologban?

Az urak - bár lehültek kissé harci kedvükben - de azért készségesen adták be szavazataikat. Tudták, hogy Lajos mindig és mindenben elsőül az ország érdekét tartja szem előtt.

Már csupán a részletkérdésekre szorítkoztak.

- Pénzt nem küldünk-e az ifjú trónfoglaló lovagnak? - világosodtak fel Horváthy különben setét orcái, olyan szokatlan fénnyel, hogy az urak egy percig szinte meglepődve néztek rá.

- Zámbó Miklós tárnokmester majd ád javallatot! - bólintott a király.

Ez meg is történt és oly forma szerint, hogy küldjön őfelsége hitellevelet az ifjú rokonnak, nehogy a hatalmas belső beruházások folytán most némileg megcsappant kincstár a készpénz-kiadásnak kárát lássa.

A javaslat fölött napirendre tértek.

Még a hitellevél összegének és az átszármaztató személyének kijelölése maradt hátra.

Százezer aranyforint kölcsön mellett történt a döntés.

- Követünkül pedig - - -

S Lajos átpillantott az urakon.

Tekintete Horváthy Jánoson akadt meg.

Hogy most olyan tündöklő volt ez az egyébként mogorva férfi-arc és mert szeméből mintha titkos vágyakozást vélt volna kiolvashatni, ez kedvre hangolta a királyt.

Odaintett.

- ... macsói bán, nemes Horváthy Jánost küldjük. Hogy meg a bánsága otthon addig kardalészában ne maradjon, Liszkay Pál uram, szálljon alá kigyelmed Macsóba, procurálni!

- Isten áldja a királyt! - tört ki Horváthyból az öröm.

- Isten áldja az egy közönséges Egyház-aklot, Magyarországot és miattuk való ügyködésünket! - válaszolt Lajos.

Mindenki értette, hogy a sessio mai munkája ezzel le is zárult s a tanács befejeződött.

Az országbárók megvárták, míg őfelsége fölkél, aztán sorfaluk közt, lelkes éljenzés közepett, kibocsátották maguk közül.

- Mely agy és micsoda magyar szív! - ingatta fejét Apród János titkár. - Látszik, hogy a nagyanyai mag kárba nem veszett! Honültető Árpád vére kiütközik! Ami idegen meg szorult őfelségébe: Capet Hugó faja s jó faj! Valahová kiüresült európai trónusokba kerültek ezek, érdekeiket mindeféle népeikének alá tudták teregetni! Amellett, hogy francúzok maradtak s égbe felpökve maguk nyálát - eredetüknek tagadását - orcájukra nem vötték, lettek Nápolyban jó olaszokká, Hispániában spanyol-portugézekké, Británniában jó ángliusokká, nálunk meg - - -

Csak vert egyet pilláival Zámbó Miklós felé, elragadtatása jeléül.

De a kincstartó nem ügyelt. Saját örömét örülte.

- Kecske is, káposzta is..! - hunyorgott. - Adtunk is pénzt Durazzoi Károlynak, meg nem is. Mit szól kigyelmed?

Horváthy Jánoshoz intézte szavait.

Történetesen azonban ő sem talált halló fülekre.

János bánnak is külön ügye volt.

- Igazán királynak termett! - suttogta, delejezett tekintettel bámulva maga elé. - Vitéz is, ifjú is - - -

- De hát kire vél nagyságod?

- Durazzoi Károlyra, a jövendő nápolyi királyra! - lobbant Horváthy mélyenülő szeme. - Majd meglássák, micsodás ember az! Meglátja még az ország! Meg, az egész világ!

- No, ez tisztára megbolondult! - vont vállat a kincstartó.

És dörmögve lépett odább:

- Nyáladék kölyökért hevülni, ahol Nagy Lajos hinti a fényt..!

Kardot kötött s a többiek nyomában, ő is elhagyta a termet.

IX.

Alig ért lakosztályáig a király, máris látogatót jelentettek neki.

Tudós magister Radlicza János volt a jövevény. Lajos kérelmére a francia király választotta ki legjobb orvosai közül s küldte el hozzá. Budáról irányították Nagyszombatba.

Őfelsége legott visszafordult hálóházának küszöbéről. Antekamerájában helyeztette le a karosszékét. Itt akarta fogadni az új doktort.

Intett:

- Bocsásd be, Olivier!

A rövid várakozás alatt a türelmetlenségnek egy nála egész szokatlan kifejezése tükröződött arcán. Halk és öntudatlan, tompa kis torokhangokat hallatott.

Szeme az ajtóra feszült.

Aztán egyetlen pillantással fogta föl a belépő, negyvenes éveinek kezdetén sejthető, magas alakú férfit.

Az elégedettségnek egy kurta fölélénkülése futott át rajta.

Bólintott és csupán az illem legszűkebb formaságaira engedve időt a jövevénynek, azonnal kérdéseket intézett hozzá:

- A montpelieri híres orvosi iskola tanítványa, úgy-e, illustrissime?

- Előbb tanítványa, majd túdora, - hangzott a nyugodt és öntudatos válasz.

- Úgy írják, lengyel eredetű?

- Kalisz vidékéről, lengyel nemesi szülőktől származom, - szólalt meg egyszerre magyarul és hajolt meg könnyedén a doktor. - Mi lengyelek - - -

A király elértette.

A forgalmas szomszédságban javarészt tudtak magyarul.

Hát ő is abbahagyta a latint.

- No, derék! - mondta elismeréssel. - Eggyel több ok örülnöm, ha elfogadja szolgálatomat.

- Hivatásomban jár a genus hominum mindennémű szenvedései ellen harcolnom! És ha fölséged panaszai mélyszántatúak, mint hiszem - - -

- Bizony, - lélegzett mélyet Lajos, észre sem véve, hogy Radlicza nem adózott külön bókkal az ő fejedelmi személyének, hanem csak általánosságban, «emberi szenvedésekről» beszélt.

- Igen, - ismételte. - Vannak panaszaim s ezek koránt sem gyermeki kisdednyögdicsélések! De hát - - - Honnan supponálja kigyelmed erős mivoltjukat?

- Fölség, doktort több-kevésbbé beteg ember hí csupán! - tért ki csöndes tréfával az orvos az egyenes válasz elől.

Lajos fürkészőleg ráncolta szemöldökét.

- Lát talán valami jelt? - tudakolta.

- Bátorkodom majd közleni, ha előbb engedelmével megegzamináltam fölségedet.

- Csakhogy ez nem olyan fölöttébb-igen egyszerű! - emelkedék intésre Lajos kesztyűs keze. - Házamnál szokás, hogy mielőtt orvost fogadnék, annak előbb szabott követelményeknek kell magát alávetnie. Elsőbben is - - -

A mester érdeklődve figyelt.

Egy percre találkozott a tekintetük.

S az orvos szemét nem kerülte ki, hogy Lajos túlsietten kapta vissza pillantását.

Mintha zavart vett volna észre a király nézésében..!?

Az ő arca annál határozottabb kifejezést öltött.

Lajos folytatta:

- Elsőbben is obligálnia kell magát, hogy rajtam kívül más beteget nem gyámolít.

- Elfogadom.

- Más doktori renden lévő személyekkel nem tanakodik.

- Elfogadom.

- ... barátságokat nem köt.

- Elfogadom.

- Vendégeket nem lát.

- Elvállalom.

- Palotámban lakik és... egyedül!!

- Eddig is könyveimben temetkező rideglegény voltam, felség! Afféle: „*homo per se*...” A kívánalom nem ütődik nehézségembe.

- De, - jelent meg Lajos szemében ismét az előbbi könnyű zavar - lelkemben jár megmondanom, hogy ez a követelés: szigorú..! Fölöttébb szigorú! Igen - fűzte tovább most már megszilárdult tekintettel - igazából szinte a rabsággal egyetérő! Mert illustrissime a palotámat, bár környezetemet is, el sem hagyhatná. Őrségem kigyelmedé is... Ezen felül pedig esküt kell tennie, kitől ha legkisebben is eltávolodnék - - - Életéről sem felelhetnék többé. Hát jól gondolja meg nemes uram!

Radlicza másodszor hajolt meg.

- Fölség, máris határoztam.

- Eszerint marad.

- Köteles hódolattal közlöm, hogy a föltételeket nem fogadhatom el.

- Hogyan..! - lepődött meg kissé Lajos, akit életében először ért visszautasítás.

A professzor nyugodtan mosolygott.

- Úgy, hogy ha fölséged puszta férfiúi igéretemnek nem, - akkor az eskümnek sem hihetne. Pro secundo: mert halálos fenyegetésnek terhin szolgálnom: férhetetlennek érezném fölséged s a magam dignitásával is. Én, uram, nem hatalmaskodás alatt, hanem állapotommal járó úri-böcsületes kötelmem-tudásomban kívántam kéztől lenni! S nem oly aránt parancsra, semmint szeretetből. Lévén pedig - - -

- Nos!

A király szeme fénylett.

János mester állta.

Előbbre jött.

- Felséged odatúlról, messziről hozatott, - folytatta csöndes, részletező hanghordozással. - Nyilván, mert ajánlottak. De még nyilvábban, mivel instinctive bízott tudásomhoz. Már pedig király nem tévedhet! Főképp nem olyan, mint fölséged hallatik lenni! Akkor meg ha ezek mind így vannak, fejem ottan üttesse felséged! Mert akkor nekem talán máris oly figyeléseket kelle eszközölnöm, kikért efféle jár s ni, még bizon simpliciter hallgatást sem fogadtam!

Lajos képedezett is, meg föl is derült.

Aztán csak a derültség mellett maradt.

- Adta kevély lengyele! - csóválta fejét. - S nó, még hozzá csavaros eszű, nagy fő perforgató is..! De: jó. Vagyon igazság abban, melyet mondott. Ahol bizalmatlansággal jőnek rám, helyében talán szintúgy... Szóval: ez rendben!

- Fölséged..?

- Kedves nékem a kigyelmed szabad beszédje, lovagra való gondolkodása. Elállok az eskű mellől, halál-záradékkal. Beérem nemesi szavával s emberemnek tartom.

- Én meg esküszöm uram, hogy mától utolsó leheletemig, titkok legcsekélyebb kizúgása s minden kikötés nélkül, egész fölségedé vagyok. Úgy segítsen engem három személy egybizony Isten!

Ez megint nagykeblű és lengyeles volt.

A két férfi pillantása ismét kereszteződött.

Most azonban egész más valami rejlett a mélyén, mint az eddigieknek! Megtelt a kölcsönös tetszés és vonzás bensőségével. Mintha mind a ketten arra eszméltek volna, hogy már hosszú esztendők óta ismerik egymást s mintha ez a régi ismeretség telve volna a legbizalomgerjesztőbb tapasztalatokkal és kölcsönös becsüléssel... Szinte a barátsággal volt határos.

Lajos meghatottan bólintott új hívére:

- Köszönöm, uram! És köszönöm azt is, hogy meggyőzött. Szeretem az elmeéllel párosult bátorságot, kinek - hol lehet - szívesen engedek. Királyok is csak test szerint vagyunk s egyaránt porból levénk! Mostantól hát lelkem Isten, - tetemeimnek állapota pedig a kigyelmed keze közt..! Mától fogva orvosunkká vesszük. Azaz - - - Mert még egy dolgot kell tisztába raknunk itten..!

- Hallgatom, fölség!

Lajos arra utalt, hogy a legkorlátozatlanabb szabadság ellenére is, melyet új alattvalójának nyujtani kívánt, annak élete - - - talán mégsem volna biztonságban! Lehetnek fegyverek, bárdok, melyeket nem a királyi őrség keze forgat; melyek - - - nem is láthatók! De melyek azért nemkevésbbé lesujthatnak az orvosra, hivatása közben..!

- Fölséged némely nyavalyák contagiosus voltára céloz!

- Úgyvan, - felelt Lajos egyszerűen.

S nyiltan megmondta, hogy oka van tartani bajának ilyen természetétől. Megkedvelte uj emberét. És épp e rokonérzésnél fogva - igen, most már úgy vélte - jobb is, ha önként fölmenti szolgálata alól és eltávolítja környezetéből.

Magister Johannes azonban csak állt nyugodt-komolyan.

Mikor a király bevégezte szavait, ráemelte higgadt kék szemét.

- Fölség, - felelt - talán túl is bátorságosnak fog hatni, kit most mondandó vagyok! De én azért mégis kimondom! Ahogy nem késztethetett senki oly esküvésre, melyet nem kívántam tenni, úgy föl sem oldozhat, bár király is alóla, ha egyszer saját szántómból tettem. Én már fölséged híve vagyok s ezen többé nem változtathatunk.

Egyébként sietett a megnyugtatással.

Nemcsupán nemes ember volt, hanem a Szent Lázár rend lovagja is azonkívül. Ama rendé, melyet II. Damase pápa fundált, - melynek nagymestere is csak egy különös bajjal fertőzött beteg lehet s melynek számos lazaretuma működött ma Franciaországban.

- Nekem magamnak is vala gondomra egy ily lazaretumom...

- Kigyelmed ígyhát nem tart - - -?

- Semmitől!

- Úgy akkor vizsgáljon meg és segítsen minket Isten!

Lajos felhagyott a vonakodással.

Beszólította Oliviert s fölállt.

- Vetkeztessél!

Le Guen nekilátott.

Mialatt egymásután szabadította ki urát öltözetéből, Radlicza figyelmesen nézte. Legfőképp a homlokát és fülcimpáit nézte. Majd a kezeit.

Iromba fejű, cingár-karú, lábú, nem valami tetszetős legény volt ez az Olivier. Arca fakó, földesbarna színű, mogorva és különösképpen mozgástalan. Homlokán - a két szemöldök közt - olajosan fénylett és táblákban fölemelkedett a bőr. A kis kerek kiemelkedéseket mély haránt-árkocskák választották el egymástól. Ettől olyan lett a derék Olivier arckifejezése, mintha folyvást töprengne valamin; vagy: mintha az oroszlán arckifejezését utánozná. Füle szokottnál nagyobb és lefüggő cimpájú. Ruhákkal babráló kezei - annak ujjai - karomszerűleg kissé meggörbültek. De azért meglepő ügyesen bánt velük! Igaz, hogy bármivel foglalatoskodott, azt mindig erősen szem alatt tartotta.

A magister bólintott és lélegzett egy mélyet.

Becsukta szemét. Mintha ezzel is jobban tudná figyelni, amit most figyelni kívánt: a vén szolga beszédét, melyet a segédkezés közben folytatott.

Érdesen és rekedten hatott ez a hang.

S János mester megint csak rábólintott.

Aztán a királyhoz lépett, aki - lepleitől immár megszabadultan - kiküldte inasát.

- Kegyeskedjék válaszolni nehány kérdésemre, fölség!

- Várjuk s felelünk.

- Minémű alkalmatlanságokat érzett bajának elein?

- Mintha ólomköd ült volna rám. Én, aki ötvennyolc körül való hadjáratot jártam - s vigore! - minden jó ok nélkül egyszerre dermengő lettem.

- Kedvetlen?

- Dixi! Egész az aluszékonyságig! Nem ízledett ennem, bár java-szakácsokat és új főajánlatú kóstolómestereket hozattam is. A digestiom - - -

- Tudvalévő! Amellett nagy forróságos hevülések! Nem?

- De igen. Ismét másszor az ellenkező. Vett a fagyoskodás, mint valami vén embert! Pedig mindössze negyvennyolc évet számlálok.

- Fájdalmak?

- A tagjaimban. Fölöttébb hasgatók.

- És mennyi ideje lehet ennek?

- Ha jól vesszük - - -

A király arcán látszott, hogy tűnődik: „- Három esztendő? Annál több!”

- Várjunk csak..!

A magiszter egyáltalán nem türelmetlenkedett. Hagyta őfelségét lehúnyt szemmel töprengni. Sőt - - -

Örült is, hogy így fordult.

Észrevétlenül a fal mellé készített füstölőhöz lépett s a csípővilláját beletartotta a parázsba. Aztán visszatért és hirtelen, erősen, hozzáértette a tüzes fogót Lajos födetlen hátához. Oda, a bal lapocka alá...

Egy pillanatig feszülten figyelt.

De amire várt s amit most már egész szívvel kívánt volna is: nem teljesült.

A király meg sem mozdult.

- Sajnos, sajnos! - hagyta el a tudós ajkát egy hangtalan sóhaj. - Teljesen érzéketlen...

Hanem azért megpróbált még egy kísérletet.

A király jobb lapockáján egy szinte rajzszerűleg is pontosan ugyanolyan, tallérnagyságú barnás foltocska volt látható, mint a baloldalin.

Gyorsan elővonta a tűt, mely orvosi talárjának fehér torokkihajtóját tartotta összefogva és most ezt a tűt merítette a másik folt közepébe.

Megint várt.

De a hirtelen-fájdalom összerándulása ismét elmaradt.

Lajos csak percek mulva s egész közömbösen nyitotta ki szemét.

- A gyermekek akkor már nagyocskák voltak, - szólt. - Úgy vélem magister, hogy öt esztendő...

- És fölséged íme, mégis derekas erőben! A baj tehát - ebből is látható - bár sokféle nyűgösséggel karonkózik, mégsem veszedelmes, - kerekítette ki a mondatot János mester, egész megváltozott s szinte könnyed hangon.

Lajos rávetette nagy kék szemét.

Majdnem a rémülettel határos öröm, - a reménykedésnek és hálának olyan földöntúli sugárzása lobbant ebben a pillantásban, hogy a magisternek gyorsan el kellett fordulnia, ha folytatni akarja a kegyes ámítást.

Így azonban sikerült megtartania a derűsen bizakodó hangot:

- Másik öt esztendő felség és elfelejtjük az előzők nyűgeit!

- Ember! Ha ez így volna!

- Igy lesz; *quod bene vertat*!

- S itt, ezt, ezt látván is fönntartja kigyelmed - - -?

A király egy félbenmaradt mozdulatot tett.

De aztán megadó arccal legyűrte büszkeségét.

Kivonta mindkét karját a gyolcsneműből.

Könyök iránt, pontos egyformaságú rajzban, néhány kisebb foltocska tarkázta ezt a két kart, melyeken - ezektől eltekintve - nem is látszott semmi több rendkívüli. Hacsak nem a borító bőr aszalódott fonnyadtsága s a kéz fakó körmeinek kemény szárazsága.

A tudós ember megrázta fejét.

- Fenntartom! - mondta rendületlenül.

- És... ezekre - - -?

Lajos most még tovább ment a magauralásban.

Alsó lábszárát fedte föl.

Közben mereven figyelte azt az első hatást, melyet a látvány az orvosra gyakorolni fog.

A szegény láb a térd teljes izomzatát rajtaviselte ugyan, forgón alul azonban egész botszerűvé sorvadt és fagyökér-formán összevissza facsarodott ujjakat viselt a láb fején.

De nem, Lajos hiába döfte át magister Johannest a kutató tekintetével!

Kibocsáthatta melléből a szorongást.

A tudóst egyáltalán nem szörnyítette el az elébetáruló kép. Arca nyugodt maradt és egykedvű.

- Harcosoknál, mint fölséged, gyakori, - szólt. - Kihülések s fölöttébbvaló fáradalmak okozta morbus. Vagyis: jobban csak afféle szépséghiba. Szerencsére födött részeken, mely csizmába tett fosztánybélésekkel és salavári vendégszár-duplázattal, mint eddig, könnyen elrejthető. Járásban gátoltatása nemigen lészen fölségednek, a fájdalom meg majd egészen elmúlik. Bize' pogány bosszankodtatás..!

- Nem - - - több?

Ezt hogy „több", szinte ájult lehelettel kérdezte Lajos.

Szívének elbotló dobbanása, - a meggyőzetés emésztő vágya, - egy gyarló emberi test egész vívódása a gyönyörű életért: rezdült kérdésében.

És - igen! - már a hit. Hogy letelnek a nyűgök! A jövőnek testet-lelket fenyegető réme mind a tegnapé! A király ember maradhat s az ember a lét ezer örömjogának boldog birtokosa...

Óh, csudavilágban szárnyalt most Lajos! Csudálatosabban, mint akkor, midőn épségének zavartalan tulajdonában volt s még nem értette át igazán, hogy mi is az a kincs, amivel bír! Ma, hogy hosszú esztendőkön át egyre veszendőbbnek vélte s így egyszerre váratlan ajándékul kapta vissza, - most, csak most érezte, mi az: „egészség"..!

Elfordult, hogy palástolja esendő embertermészetének felindulását.

De ugyanazon percben, mikor ez a mozdulata beteljesült, mintha hirtelen leoltottak volna bentről, szellemének felsugárzó palotájában, minden világosságot.

Arca összelohadt, elfakult.

Tekintete megállt és elmeredt.

A földön ott látta heverni az ezüst parázscsíptetőt...

És e pillanatban János mesternek azt a szerencsétlen sietős mozdulatát is felfogta, mellyel a derék tudós a tűt kebelébe készült visszarejteni.

Szúróeszköz..!

Égetőszerszám..!

Ismerte már mind a kettőnek jelentőségét azokból a vizsgálatokból, melyeken korábbi orvosa átvitte! Az érdemes Deménd László úr, aki előtt szintén nem lehetett titok, ám aki - pap létére - ő maga sem titkolhatott semmit, múlandósággal eljegyzett betege előtt...

Milyen gyors volt a zuhanás onnan fentről, fentről, ahová annyi repeséssel, az emberi életösztön és boldogságvágy olyan kibontott szárnycsapásaival repült..! Milyen bűvöletesen szép volt a percnyi kósza álom és - Teremtőm! - milyen rideg, milyen dermesztő az ébredés!

De már nem idegen világban, nem.

Óh, a lemondásokban otthonos, a csalódásokban jól iskolázott volt Lajos! Talaján állt...

Pillanatok alatt eszmélt a tudatra, hogy mi magaslaton éri Isten sujtoló balkeze és hogy mit kell, mit illik, mit méltó tennie...

A perzselt szőnyegen heverő eszközre mutatott.

- Nem árt fölemelni! - szólt immár teljes nyugalommal. - Még bajt okozhatna. És a tűt is, csak illessze vissza szépen kigyelmed!

- Fölség..!

Lajos elhárítólag szegezte előre tenyerét:

- Tehát: lepra, - válaszolt jóságos mosollyal ajkai körött. - Igaz a gyanú; ugye, illustrissime? Sose búsuljon! Semmi meglepetés! Több, mint esztendeje járogatok e tudattal. S ezentúl: tovább... Mert kigyelmed, jó fiam, még szívétől indíttatva sem kísérli meg többé az ámítást, nemde! A férfihez, a nemeshez, a lovaghoz fordulok itt! Udvari népem s családom. Kicsin gyermekeim, kiket elfertéztethetek. Országaim, melyeket a jó állapot vajmi tűnő biztonságában egy funestus fordulat zavarosságainak kitennem: vétkellenék. Mindig tudnom kell, hányat ütött az órám! Készülhessek a megoszláshoz, mert ha indisposite halok meg, ezen a reménytelenségben maradt szolgáim egymást összevágják, javaimnak nagy kapdosásában. Hát vigyázhassak és vigilálhassak, valamiképp ezt a miurunk Jézus Krisztus meghagyá nekünk...

A férfi ott állt előtte, megrendülten és sajátságos szégyenkezéssel, melyet maga sem tudott volna hamarjában gyökérszálaira bontani.

Még ahoz a kicsinység-érzéshez hasonlított legjobban ez a megszégyenültség, mely néhanapján kiváló mesterek műremekeinél elöntötte, mikor összehasonlítást tett a tökéletes szobor, vagy kép gigászi főalakja s önmaga közt. Vagy amit hajón utaztában tapasztalt, mikor látóhatárán tenger és ég végtelenjei összeölelköztek.

Anélkül hogy valami megvesztegető hősi mozdulatot tett volna, abból a többi halandóéval egyformán alkotott testű férfiből - sőt fokozott pusztulékonyságának biztos tudatában is - kiérezte a fölötte és mások fölött lévőt, az emberileg nagyot: a bensőleg királyt.

Lelke zengő visszhangot vert az előtte megtáruló, hatalmas vonzású titokra: a jóságra.

Elöntötte a sürgető vágy: hasonlókép jónak, jónak, jónak lenni! Fennköltt fejedelmi tilalomra nem hallgatni! Kiérezni mögüle az enyészettől mélyen belül mégis irtózva idegenkedő örök embert és: irgalmazni..!

Bár egy sugárnyi reményt meghagyhatna legalább, hosszú, fekete útakra induló szegény földi vándorban, - ebben a férfiben, akit mélyen becsült és máris egész szívéből szeretett!

Ha visszalophatná belé s melengethetné a drága lángocskát, mígnem üt majd a csontkalapácsú óra, melynek szavára megszűnik a gyönyörű alkalom: emberrel jót tehetni idelent..! Mikor majd az ő egész tanult bölcsesége siralmasan megimbolyodik, okossága csődöt mond s úgy elomlik egy láthatatlan Kéz intésére, mintha sohasem is lett volna...

Igen, tudta, hogy eljön az ő próbája is, midőn be kell látnia, hogy emberi erőfeszítéseiben visszavonhatatlanul megbukott, hogy ő sem kerülheti el az ő külön állapotában rászabott, külön tragédiáját...

De legalább addig..!

Látszott rajta, hogy emberszerető szíve még küzd a kísértéssel.

Ám az a két kékfelhős szem olyan szelíd keresztüllátással nyugodott rajta, mintha csak tudná, hogy neki is keresztül kell itt most esnie valamin..! Mintha pontról pontra követte volna érzelmeinek fejlődését s várna atyai fölénnyel, hogy belátása visszaérkezik hozzá...

Igazán nem ellenkezhetett többé. Ezt a hatalmas embert nem bódíthatta aprószemű mákonnyal, mint a többi nyomorult, porbanvergődő földférget.

Fölnézett és Lajos nyájasan rámosolygott.

Józan szavakkal sietett erősítésére:

- Be fogok számolni kigyelmednek az eddig tett doktorolások felől, - szólt, a szokott természetes hangján. - Hogy a bajt valamelyik hadjáratombéli derék katonámtól foghattam, abban semmi kétség. Mióta rágyöttünk, a kigyelmed elődje, ki gyöngéllette tapasztalatát e nálunk ritkán tanulható nyavalyához s ezért visszavonult, ily rendelést tőn: Viperahúst ajánla ennem, azt is pedig „*usque ad scotomiam et mutare in ratione*”. Helybenhagyja kigyelmed e javallatot, állapotomnak könnyebb viselhetésére?

János mester beleegyezést intett.

- Általában nincs kifogásom, - mondta. - Az ametisztkő hordozása, némi böjtök és zarándoklatok mellett, a montpelieri iskola sem veti meg ezt a medicatiót. Kígyóevő gólyák vérét, teknősbékák, vagyis jelesül oly állatok húsát rendeli, kiken köztudatúlag nem fog semmi méreg. Én azonban - - -

Elhallgatott s felkelt a székről. Kebléhez emelte bal karját, arra jobb könyökét s így megtámasztva tenyerét, az állát két ujja közé fogta.

Elkezdett tűnődve le s föl járkálni a kabinetben.

Egyszerre csupa homlok és orr lett a gondolkozástól.

- ... nem valami fölöttébb bízom bennük! - egészítette ki a mondatát. - Úgy decidála elmejártatásom, hogy ha jó is a kiindulást támasztó gondolat, hanem a kimódolás még gyermeksarúkban jár és sok babonasággal közösködik. Időknek kell telniük, mígnem azoktól megtisztul s kiforr practicuma...

Szép, csöndös vizekre evezett János mester észrevétlenül, a maga hivatásán. Életeleme - az az ő különvilága - visszakövetelte és megvígasztalta. Az eljövendő tragikum - az egykor csődöt mondandó tudomány - most megint elfordította tőle rothadtarcú csontképét. Szépnek - legszebbnek - sóvár kutatásokra továbbserkentőnek, teremtett földtekén egyedül érdemesnek lidérckedett, a csalfa...

Lajos érdeklődéssel hallgatta a magyarázatot s csak itt-ott tett megjegyzést.

A tudós kifejtette, hogy részéről ő más irányban búvárkodik. Észlelete szerint, mintha a mercur, foszfor s főképp a tölgyfa füstjében rejlő valamilyen anyag enyhítene a bajon leginkább. Vagy az eukaliptusz, vagy az indiai balzsam. (Nem hiába próbálkoztak velük már ősidőktől..! Persze, balgatagul!) Igy ő ezeket a szereket kívánná tökéletesbíteni, mellettük a bedörzsölésekre s a meleg légfuvallatokra különös súlyt helyezvén.

- S ha ezek sem tennék meg melyet tőlük várunk, nó, vannak egyebek! - ért véget az előadás.

Igy volt.

Jól volt.

A betegség fülsértő nevéről hang sem esett többé.

Lajos tapintata lehetővé tette kedves emberének, hogy a „lepra”-szót ki se kelljen ejteniök ezentúl.

Már csak az óvóintézkedésekről beszéltek, melyeket a királynak igen megnehezített körülményei közt s szinte mindenki előtt folyó életmódja mellett követnie kellett, hogy úgy családját, mint a vele érintkezőket megóvja a baj átragadásától, és tekintélyét csorbátlanul megtarthassa.

János mester nagyjában helyeselte azt a módot, mely a király környezetét eddig is megőrizte a veszedelemtől. De a legszorgosabb tisztogatás és füstölés rendszabályait még kiegészíteni rendelte.

A palota környékén - úgymond - néha nagy máglyákat kell gyujtani, hogy a levegő megtisztuljon és kiszáradjon. (Őfelsége kiváló uralkodói tettei elég elfogadható okot nyujtanak majd ilyen tisztító „verők” fölállitására!) Aztán pedig ha a fölség valamely rezidenciájából távozik, legyen mindig kéztől erős ürömfőzet és ecet, hogy eszközeit lemoshassák s szobája falait bőven locsolhassák.

- Igy nem kell rémüldözni semmitől, - fejezte be tanácsait a doktor. - Kegyeskedjék most fölséged felöltözni. Meleg, meleg, mindig inkább csak meleg!

Lajos visszahívta inasát.

Olivier segített az öltözésnél.

Mikor megint egyedülmaradtak, a király kérdő szemöldököt emelt a tudós emberre.

Az ugyanakkor lebocsátotta pilláit.

- Igen, - bólintott helybenhagyólag. - „*Facies leonina*...” Ama bizonyos „oroszlán-arculat”... Már imént észrevevém, hanggal együtt. Felötlő...

- Első s Isten adja utolsó áldozatom, - sóhajtott a király. - E derék cseléd szempontjából késett bajomnak felösmertetése... Szánom és kívánom fiam, hogy nemkülönben mint engem magamat gondozza s tartsa. Ez a legkevesebb, mit érte tehetünk...

- Úgylesz, - intett az orvos.

Meghajolt és látszott, hogy készül visszavonulni.

De Lajos feltartóztatta.

- Még van mondásom!

Egyenesen Radlicza szeme közé nézett.

- Nem közlé kigyelmed, hogy mennyire rúghat életidőm. Tisztán meg akarom ösmerni.

A doktor állta a pillantást.

Látszott, hogy nem fog ámítani többé.

- Jó gondozás mellett magas kor is érhető, uram.

- Friss elmével?

- Közöny, mogorvaság, alvásra fölöttébbvaló kedv, deliriumos látomások: előjöhetnek.

Kis csend támadt. Épp csak egy zökkenésnyi.

Aztán:

- A vég..? - kérdezte ismét Lajos.

- *Post longam leprae infirmitatem*: tulajdonképp nemigen... Nem közvetlenül...

- Hanem?

- Hamarabb a belső égés s a leromlás túlgyors menetje miatt. Olykor a nedvek makacs szikkadozása...

- Házasélet..?

- Isten őrözz!

János mesternek mindkét keze tiltakozásra rebbent.

Nem kellett megbánnia az őszinteségét.

Lajos ezt az emberi és szerelmes férfi-állapotát legfájóbban érintő tilalmat is ugyanolyan szelíd megadással vette, mint valamennyit a nagy kijózanulás óta. Hiszen inkább csak lelkiismeretének megnyugtatására tette föl a kérdést s a válasz nem érte váratlanul. Özvegye volt a szerelemnek, már esztendők óta... Özvegye a szerelemnek, titkos kivetettje a gondtalanul sürgő-forgó, egészséges emberi társadalomnak, - száműzöttje még a koldus legapróbb örömeinek is. Királyi koronával a fején, Lázárként ült az élet lakomaasztalánál, bénaként a nagy világ-Betesda partján, Jób módjára a szégyenteli kínok szemétdombján.

Bűn nélkül elítélt, bíborban megalázott, élő testben halott volt Lajos - Anjoui Lajos - Magyarországnak árva, nagy királya.

X.

Erzsébet sem igen aludt a kopulációt követő éjjelen.

Egyre Mária és másik lánykájának sorsa foglalkoztatta.

Hogy az ártatlanságukat fenyegető veszély ilyen túlkorán beköszöntött - és hozzá ilyen tervével éppenséggel nem egyező módon - ez még folyvást izgatta, sőt hovatovább fel is dúlta.

Égő fájdalmat érzett végettük, lelkében pedig valami olyan heves csömört, mely testi állapotára is kihatott.

Émelygésre fakadt. Majd meg olyan lázadás rontott rá, hogy kedve lett volna kiugrani az ágyból, föllármázni az egész kastélyt és mindenki előtt jajgatva tiltakozni nyomorúságos elnyomatása ellen.

Jól tudta, hogy mindezt nem teheti. Már csak az illemtörvényekkel vérébe átment alakoskodások sem engednék. Mégis ragaszkodott a gondolathoz, mely legalább a fantázia világában engedett levezetést örökkön lefojtott indulatainak.

Átélte a képzelt helyzet minden mozzanatát; szemére lobbantotta kinek-kinek ami a szívén feküdt, ami vádja ellene csak felgyülemlett s amit a valóságban el nem mondhatott volna soha. Élvezte az ellene vétők megszégyenülését, saját felmagasztosulását s ebben az ábrándozásban hajnal felé valahogy megcsillapult.

De ezzel meg mintha ki is ürült volna a lelke!

Nyomasztó lehangoltság vett rajta erőt. Még az is keserítette, amiben mostanig pedig kielégülést talált. Bosszúállásra mindjárt kész természete, örökös meddő képzelgéseinek hazug világa és fegyelmezetlensége: mélyen megszégyenítették.

Egyszerre a másik végletbe csapott.

Vádolni kezdte magát hogy nem elég nőies, hogy képtelen méltóságteljes zárkózottságban tartósan szenvedni s ezzel a szelíd bánattal mindenkit megnyerő, kedves jelenséggé válni.

Könnyek szöktek a szemébe.

Felült az ágyban és keserves sírásra fakadt.

Úgy bántotta minden! Olyan elégedetlen volt önmagával is! Egy megfoghatatlan második lényt, egy külső rosszakaróknál még talán sokkal ádázabb ellenséget cipelt saját bensejében, aki nem hagyta olyannak lenni, amilyen lenni szeretett volna s aztán - ha sikerült elgáncsolnia jobb hajlamait - megvető belső arccal még ítéletet is ült fölötte!

Ki világosítja föl, hogy mi ez a lényében való meghasadás, - ez a gonosz lélek-kettőződés? Van-e vajon másoknak is? És ha igen: hogy védekeznek ellene.

Ha volna egy ilyen bölcs és jóságos oktatója..!

De nem, neki nincs aki türelemmel foglalkozzék vele, akihez értelmének és érzelmeinek ijesztő kúszáltságában bizalommal fordulhasson! Nincs aki megmondaná hogy mit miképpen kell felfognia, emberek, világ, az ő jelenlegi zavaros helyzete s a saját kettévált lelke felől is! Ő egyedül van, mindig egyedül... Akárki férfiával egyenlő erejű lénynek hiszik a vakok, a ridegek, a kényelmeskedők; olyannak, aki bármiféle baján önmaga is könnyűszerrel segíthet s aki épp ezért senki másra nem szorul. Ebben megnyugszanak és nem törődnek vele tovább. Ő pedig nem jajdulhatja mindenki fülébe, hogy hatalom, önállóság, acélosság: mindez csak látszat, látszat, - hogy ő titkolt valójában csupán egy szegény, ijedten remegő gyermek, akinek a burkoló királynéi palástón belül szakadatlan vezetésre, gondviselésre és támaszra volna szüksége.

- Igen, szeretetre! - mondta ki váratlanul, fennhangon.

S a párnába fúrta fejét, hogy ne kelljen messzibb látnia ennél a vigyázatlan módon kiszalajtott szónál.

De minél lázasabban menekült, a gondolat csak annál nagyobb hatalmat vett rajta. Megejtő képeket varázsolt elé... Elragadó helyzeteket... Kísértő hangokat... Gyöngédséget, mely nélkülözhetetlennek tükrözi őt... Gondos vele-törődést; dédelgetést; csillogó szemű féltést... Csupa oly dolgot, amilyenekben már évek óta nem részesült... Azóta, hogy Lajos olyan elképesztő hirtelenséggel megszakította az életközösségüket... Mióta egész különvonult és körülsáncolta magát uralkodói megközelíthetetlenségével, - ezt az uralkodói állapotot adván egyetlen magyarázatként az ő hitvesi sértődöttségének.

Nem, nem fogadhatta el igaznak a felhozott okot!

Hiszen király volt Lajos a házasságuk elején is! És trónja mégsem ütközött konjugális életükbe, melynél forróbbat, szebbet: asszony nem kívánhatott.

Az lenne, hogy aki megjárta az akkor még ujoncfejedelem élettársának, ugyanaz a hatalmában kiteljesült uralkodó számára többé nem elegendő?

Megrázta a fejét.

Akárhogy gyűlölte ezt az imádott férfit, ilyen igaztalan mégsem lehetett vele szemben! Sohasem tapasztalt üresfejű gőgöt Lajosnál.

De akkor hát: mi? Mi magyarázza azt a merőben természetellenes életmódot, melynek sebét a császárné megjegyzése olyan otrombán felnyitotta? Azt a szakadást, amiben ők élnek, házastársak létükre: idegenekül?

Kezdetek kezdetén csak kínálkozott a rejtély zárjához egy kulcs! A gyanú, hogy Lajos szíve talán másvalaki iránt fogott hirtelen-tüzet s ez az új érzés öli ki belőle a régit. Ám a gyanút esztendők szorgos figyelése sem igazolta.

Sőt!

A király, aki ifjabb éveiben - az őt környező lovagi udvar első lovagjaként - gálánsan bánt a gyöngébbik nemmel, különválása óta még ezeket az apró lovagi szolgálatokat is beszüntette. Soha asszonyszemélyt nem fogadott magánál, sem ki nem tüntetett.

A régi? Az elől? Az első hitves? Akinek emléke ma este - s ezúttal már saját hibájából - szintén fölmerült?

Szíve összeszorult a gondolatra.

De nem mintha úgy vélte volna, hogy helyes nyomra talált! Tudta, hogy élő-forró asszonyiságát nem verheti le egy marék szurkos hamu, nehány darab csont s egy féregjárt koponya, melyek inkább elriasztásra valók, mint megejtésre. Érett ésszel nem fogadhatott el vetélytársként egy ködképet, mely a maga fantom-voltában is a régmulté már és - mert egyszer elhalványulhatott Lajos lelkében - újra tértfoglalni ott soha többé nem is lehet képes.

Ami őt megremegtette, annak oka abban a visszakisértő gondolatban rejtőzött, hogy morvaországi Margit volt a boldog, akivel a szeretett férfi elsőben ismertette meg a földi öröm érzését s akit ennek az örömnek ismételt megkivántatásával érett asszonnyá tett.

Egy percre megint lángot lobbantott benne a gyanú, hogy Lajos egynémely hajdani dédelgető szava: ismétlés lehetett csupán, - hogy egykor talán „amaz” nélkül sem akart s azt hitte, hogy nem is tudna élni, míg ő a küzdőtéren föl nem bukkant.

Minthogy azonban ezek a dolgok messzi estek már az időszerűségtől, Erzsébet hamarosan túl is adott rajtuk. Ilyen gondolatokon töprengenie, mostani helyzetében, igazán kész fényűzés lett volna számára!

Előtte állt ismét a nagy kérdés, az ő egész érthetetlenségében s a kutatás parancsoló kényszerével.

Újabb magyarázatokért fordult, s ezúttal önmagába.

Nem volt-e rossz feleség?

Akárhogy akart, sem tudott maga ellen vádat felhozni. Imádattal csüggött mindig az urán s már pusztán ez a tény is kizárta, hogy mulasztásokba eshessék vele szemben.

Lajos tökéletesen betöltötte őt. Benépesítette minden tudatos gondolatát, sőt álmainak világát is. Mikortól gyöngédsége feléfordult, az egész férfinem megszűnt létezni számára; éspedig nem valami eltökélt hűségből eredőleg, hanem önkéntjövő természetességgel s egyedüllehetőkép. Egyszerűen elmúlt benne a másik nemtől való különbözőség-érzés. Kihalt belőle az érdeklődés. Ilyen körülmények közt Lajos sohasem érhette léhaságon, ami megsérthette volna. Nem vádolhatta kacérsággal.

De azzal sem, hogy ne kívánt volna állapotabeli gondjaiban osztozni!

Visszaemlékezett rá, hogy mennyi szorgalommal merült házaséletük kezdetén olyan kérdések tanulmányozásába, melyek pedig az ő női érdeklődés-körén merőben kívülestek, melyek neki

igen komoly fejtörő nehézségeket okoztak, melyeknek ismeretét ő azonban - az ő királyhitvesi szerepében - nélkülözhetetlennek ítélte.

Hadügy..! Egyházjog..! Száraz adóügyek..! Erdély..! A szász székek kiváltságos helyzete..! Minderről véleményt akart alkotni, hogy társ lehessen necsupán a nuptialis szoba függönyei mögött, hanem az uralkodói gondokban is, - jó kisérleti anyag a tépelődő férfi-agy önmagával folytatott vitáinál! Igazi, mindenben osztályos feleség...

Keserű kis kacagás fakadt föl a torkán, mikor ezekhez az emlékekhez ért.

Eszébe jutott hogy mi lett mind e jó iparkodásainak fejleménye és vége..!

Lajos bár akkor még szerelmes gyöngédségekkel fizette meg buzgólkodásait, de a király-asszonyi szerepet - melyre ő annyi komoly becsvággyal készült! - másra ruházta át... Igen, bálványozott anyjára, erre a hiú és könnyelmű öregasszonyra, aki soha semmi munkát nem fejtett ki az ő uralkodói állapotuk érdekében, aki talán egész életében sem vett fáradságot: valamit mélyen átgondolni s akit épp ezért minden cselekedetében az ötletszerű kapadozás, mellétalálás és bajtámasztás jellemzett.

- Nem excommunikálá-e őt egyszer a pápa? Nem nevezte-e „ostoba, szemtelen és kotnyeles némbernek" a szomszéd IV. Károly császár is? - kérdezte magától, hogy saját megállapítását jobban igazolja.

De mindjárt az is eszébe jutott, hogy Lajos képes volt hadat indítani ezért a császári elszólásért - ezért a szerinte színtiszta igazmondásért - s ez a gondolat megrontotta kárörömét.

- Érette: igen. Persze! - bólintott az egyre jobban derengő hajnali homályba. - Lipántos anyjának egyetlen szaváért képes vala tűzbemenni! Mig rajtam fő-nyomorúságomban sem könyörül! Királynéi jussaim után szívnek jussát is priválta tőlem! Kitartja esztendők óta egy csók, legkisebb közeledés, egy meleg szó nélkül, kibül azt érthetném legalább, hogy e mostani foghatatlan elvetettségemet nem szánja örököskép! Micsoda köves szívű ember ez az óriás!? S engem ugyan mi sorsra tartogat?

Sejtelmével sem bírt.

De nem is állapodott meg a gondolat mellett.

Visszatért az anyósához.

Mármeg azon tépelődött, hogy nem benne kell-e keresnie ennek az ő legfájóbb bajának okát is? Hátha ez hint konkolyt? Ez „csinálja meg" Lajost valami ördöngős boszorkány-praktika babonaságával? Vagy talán áldozatul követeli férje szerelmét annak az önző anyai szeretet-nek, melynek fia még akkor sem bír ellenállni, mikor rajtéri hogy - titkon - a királyi piros csigavér-tintáját használgatva, rendeleteket firkál a neve alatt s azokra az ő legbelső, gyűrűs pecsétjét ütögeti!

A föltevés nem látszott valami igen valószínűnek. Itt azonban nem is lehetett emberileg könnyen felfogható magyarázatokkal számolni többé!

És Erzsébet megkapaszkodott a kínálkozó okban s csak annál hevesebben gyűlölte anyósát s annál szilárdabb lett a titokzatos terve, mely benne előző este megfogant.

- Igen, - csillant vésztjóslólag a szeme - ki fogom irtani, mint mérges kelevényt! Lajossal pedig újfent küzdésbe szállok! Lehetetlen így vinni életemet, fakadozó vágyakkal, ilyen egyedül, koporsómig! Visszafordítom hozzám Ludovicust és helyreállítom a feleség jussát, mielőtt egymáshoz való állapotunk egész elvadul! Gőg, sértődés, kesergő senyvedés: lám hogy meddig hoztak..!

Egész felvillanyozódott az ötletétől.

Fejedelmi büszkeségből soha nem tett semmiféle asszonyos kísérletet s épp azért ez - újszerűségénél fogva - most sikerrel kecsegtetőnek tűnt föl neki.

Föltette, hogy tétlen önmardosásával együtt eddigi viselkedésével is szakítani fog. Nem támad viharosan! Nem heveskedik. Szelíd lesz és kérlelő. Gyöngéd és alázatos. És - mindenek előtt! - szép, ellenállhatatlan...

Kezdte égetni a türelmetlenség. Alig várta a reggelt s hogy az udvar megmozduljon. Már lánykájának jelentőségteljes éjszakája sem foglalkoztatta. Annyira asszony volt és Lajos iránti szenvedélye úgy betöltötte, hogy ebben az érzésben még anyasága is eltörpült.

Valahára kireggeledett.

Azonnal jelt adott napos dámájának és sietten készülődéshez látott.

Halomszám hordatta elő legékesebb főruháit. De most egy sem nyerte meg a tetszését. Végre - s nem minden célzatosság nélkül - egy pipacsszín, nehéz tarcolán-selyem öltözetre esett választása... Fürtös fekete fejével, déli mód barna arcával, finom metszésű egyenes orrával és villogó fekete szemeivel, ebben igazán hódítóan hatott. Olyan volt, mint az az érzés, mely bentről tüzelte: mint maga a fojtottlángú, megtestesült asszonyi szerelem.

Elégedett pillantással vett búcsút tükrétől és gyönyörű vállait kifeszegetve, fölvetett fejjel urához indult. Hosszúfarkú szoknyája hullámosan ömlött utána, mint valami kigyulladt, piros vérfolt.

XI.

Folytonos önmagára utaltságában rendkívül kiélesedett megfigyelőképességgel - mely valami gyakorlati hasznú rendszerbe igyekezett foglalni minden tüneményt - Erzsébet tudtán kívül babonás lett.

Rossz jelként fogta föl hogy férjét nem találta mindjárt, hogy Lajos épp a tanácsülésen tartózkodott s neki másodszor kellett jönnie.

Akkor pedig megelőzte valaki.

A király elzárkózott látogatójával.

Erzsébet homlokát ráncolta.

Amitől tartott: bekövetkezett. Bizakodása lehűlt. Reménye valami elképesztő, döntő nagy sikerben: mindlejjebb szállt.

Mikor megint otthonába tért és a tükörbe nézett, már nem is látta magát olyan ellenállhatatlannak, mint az előbb. Úgy találta hogy alakja kissé túlságosan megtelt. Csípője megöblösült. Az orrától ajkáig húzódó vonás is, mintha mélyen kihangsúlyozódott volna! És - igen! - keblének hajdani rugékonysága meglazult...

Bántódott lélekkel fordult el hasonmásától.

Igaztalan sorsnak ítélte, hogy testi kellemei épp akkor hagyják cserben, mikor legégetőbb szüksége lenne a vonzásukra s mikor pedig utóvégre, csak a megengedett egyetlen férfit akarná velük lebilincselni..!

Annak ellenére hogy buzgó hitbeli életet élt, ez a kedvetlenítő tapasztalat most egy kicsit még az ő Istenével is megpatvarította.

- Mit vétettem? - futotta el a szemrehányó könny. - Hát már sohasem lesz vége a sok rossznak? Ugyan mi örömét leli Isten a vergődésemben? Nagy dolog is neki az én kínzatásom..!

Valahogy méltatlannak érezte a végtelen jóságú Isten fogalmához: szakadatlan csapásokkal sujtolni egy nyomorult földi férget, mely kiszolgáltatott neki az erősebb jogán és így védtelen vele szemben.

- Olyan, - gondolta - mintha én fognék holmi bogarat s kezdeném tűkkel ugyan szúrdosni és tetszelegnék benne, hogy ezt tehetem!

Egyszerre észbekapott és elrántotta agyát a veszedelmes tépelődéstől. Érezte hogy az rettenetes végső következtetések szakadékába dönthetné, ha idejekorán meg nem állítja.

Mi lesz vele, ha kínjai tetejébe még a hitét is elveszti? És mi lesz, ha az a meggáncsolt Isten most rögtön büntető kedvre gerjedne? Megmutatná, hogy neki nem lehet ám előirogatni s egyszerűen keresztülhúzná az ő egész szerelmes asszonyi tervét?

Úgy ítélte hogy máris túlmesszi rugaszkodott és kockázatosan sokat szerzett a rovásra.

Megrémült.

Tenyerébe temette arcát s olyan erőszakos engesztelő imába fogott, melynek Istent le, hozzá, egész a közelébe kellett vonzania. Ráhalmozta mind azt a sok gyöngéd jelzőt, amiket neki magának kapnia üdvösség lett volna s melyekkel - úgy képzelte - a megbántott Hatalomnak is leginkább kedveskedhetik. És ima végeztével megkönnyebbült kissé.

- Hja, a negyven esztendő..! - parancsolta eszének az aranyhidat egyengető új gondolatot. - Biza' átalléptem s ottan-ottan nyolc éve..! Akármilyen észrevétlenül esett is ez! De azért eget-földet zúgni - - -? Mintha bizon Isten mindenki fölött megállítaná Józsué napját, éppen csak velem bánnék Emoreus módon! Mintha bizony Lajos fiatalodott volna a tellő évekkel!

Megörült az összehasonlításnak, melyet Isten azonnali jutalmaként fogott föl és hálatelt pillantást küldött a mennyezet felé.

Aztán latolgatni kezdte a szavakat, amiket majd Lajosnak mond, mikor a látogató távozik s ők valahára szembekerülnek.

Ékes szólamokat gyüjtött azesetre, ha férje kedvezőleg fogadná. Viszont a nemes buzdítá-sokra is felkészült, ha Lajos netalán tovább vonakodnék. Kifejezéseket törült az eszéből, mintha csak valami írott szöveget javítgatna. Másokat meg közbeszúrt, ha a legcsekélyebb foganatosságot is remélhette tőlük.

Végre úgy ítélte hogy mindennel kész és hogy mostanig Lajosnak is végeznie kellett.

- Adja Isten jó végét dolgomnak! - fohászkodott s fölkelt megint.

A küszöbön remegő keresztet vetett. Átsietett a férje szobáihoz vezető folyosón.

*

- A - - - király..? - kérdezte a főajtónálló mestert.

- Imént maradott egyedül, serenissima regina - adta meg Kóroghy István a kijáró titulust, mély maga-hajtásával.

- Akkor hát - - -?

És Erzsébet már be is nyitott az előterembe.

Itt azonban a főkomornyik útját állta.

- Fölség, - szólt, kényes helyzetébe egész belehalványodva - grácia kicsinségemnek! Nem kaptam engedélyt hogy bebocsáthatnék, akár kit.

- Ni, jó uram..! Én talán nem is vagyok „akárki"?

A szorongatott ember mégjobban belefakult ügyetlen nyelvbotlásába és attól a lemérő tekintettől, melyet a királyné reá vetett.

Hanem azért kitartott.

- Bármely fő merészségnek láttassák is lenni, fel kell tartanom fölségedet. A király - - -

- Eh! Csak kigyelmeiteknek! Nekem a férjem! Köztünk nincs helye az ily maga-alkalmaztatásnak. Egyébképen nyugodjék meg kigyelmed, jövőre majd intézkedünk.

- S akkor én olyan solennitással nyitok fölséged előtt, aminéműt a mellyem megenged! Lelkem is palástul terítem királyném asszonyom elé, hogy azon át haladna Urunkhoz...

- De addig - -?

A szálas férfi széttárta karjait a küszöbön.

- Domina, könyörgöm..! Ne késztessen elleneállásra! Lovagi állapotomban halálnál nehezebbnek érteném, gyalázatjára nézve!

- Úgy látszik, azért mégis igen képes személy kigyelmed! Készebb erre is, semmint tovább bocsájtson!

- Serenissima, a király az ország első lovagja és szava: parancs!

Erzsébet szája már-már ingerült válaszra nyílt.

Azonban mégsem felelt.

Valami megragadta a figyelmét, amivel pedig mindent, mindent föl akart itt most fogni!

Mintha locsolkodó neszt hallott volna az ágyasszoba irányából..?

S ugyanakkor az ajtó rései közül kékes füst serkedt elő.

- Igaz lenne a fáma? - villant át az agyán. - Hát ez őrület..! Tisztára, mint valami faragott kép! Kenetekkel szagosítja és temjénezteti magát! Hogy megváltozott, milyen hiú lett, mióta elszakadtunk!

- Bocsásson! - tett előre hirtelen egy elszánt lépést. - Senki szolgánk utamat nem állhatja! Csak nem fog talán megérinteni?

- Én: nem. De fölséged..!

A férfi lebocsátotta mind a két tilalmazó karját.

Már egész nyugodtan övébe nyúlt s egy ezüstveretű kis tőrt vont ki onnét.

Lapos tenyéren Erzsébet elé tartotta.

Az kurtán rápillantott, szeme szögletéből.

- Mi haszna..? - akarta kérdezni.

De a bántódott főúr nem engedett hozzá időt.

Odabontotta keblét:

- Csanádnembeli Telegdy Miklós vagyok, Serenissima, - mondta dörmögő mogorván. - Nem cégéres aljas, hanem böcsületes családból lett légyen eredeti s mind pedig ágazatja nemzetemnek. Soha semmi fajtám nem viselkedett nemtelenül. És minthogy én is - - - sem fő lovagmesterem-királyom parancsát meg nem szeghetem, sem fölségedet is fogva-marasztalással nem illethetem... A penge jól fog, királyné asszonyom! Afelől secure lehet fölséged!

- Mely komédiák! Micsoda émelyetes teatrum! No nem..! Hát ez igazán sok! - rázta meg Erzsébet a fejét és elútálkozott mozdulattal sarokba vetette a tőrt.

Kiegyenesült egész fejedelmi termetében.

- Menjen csak nyugodtan, báró uram! „Lovag" uram! Királynéi szavunk rá, hogy nem fogok férjemhez erőhatalommal betörni! Megvárom e helyt és ha esztendőkig kellene is itt naplanom! De akkor nem lesz szükségünk tanukra, ezt elhiheti!

A hibáján kívül megszégyenített úrnak rezdült egyet a szakálla.

Mereven meghajolt, sarkon fordult és nehéz bikaléptekkel kiment.

- Eggyel több ellenség! - bólintott utána Erzsébet.

És vállat vont.

- Pedig hát igaza van s én mit is várhatnék tőle? A mintát felülről veszi ez is és mind! Főmímus gazdájától, a magát szentségkép temjéneztetőtől..! Csak semmi egyszerűség! Semmi természetesség! Semmi, semmi emberiesség! Bálványpapok a faragottkép körül..! Nó, ez itt most megkapta legalább!

De nem bírt szívből örülni az adott leckének.

Érezte, hogy nyilvánvaló kitaszítottságában és igaztalan, tehetetlen dühöngésében, talán még annál is megalázottabb, mint akit megalázott.

- Hát lám, - fűzte tovább keserűen. - Nem énbennem, nem egyedül bennem a hiba! Mennyi jóratöréssel indultam! És íme hogy mi vár..! Ki látott valaha ilyen házasságot? Igen, igen, - emelkedett benne az indulat - ezt meg is fogom Ludovicusnak mondani! Hiába a legderekabb szándék! Itt minden megsemmisül. Mintha készakartan tüzelnék az embert dühös bolonddá, hogy aztán legyen kin botránkozni! Nem voltam én soha ilyen furiosus, amilyenné ez az ember tett! Én - - -

Egyszerre félbeszakította saját torzképének szinte kéjelgő színezgetését.

Ahogy föltekintett, ott látta állni Lajost az ajtó előtt. Lehet, hogy percek óta állt már úgy, rejtelmesen tág pillantással nézve őt, észrevétlenül.

Megimbolyodott és metsző kiáltás tört ki az ajkán:

- Ludovicus!

És szinte torkában érezte lüktetni a szívét.

Minden ízében remegett. Egész haragjáról s valamennyi előre kieszelt szólamáról megfeledkezve, rebbent a férje felé.

- Lajos! Szerelmetes uram!

Csak ennyit bírt kidadogni, lelkének hirtelen rászakadt, megrázó boldogságában.

S várta hogy most mindjárt megtörténik a remélt csuda, amiért idejött: A másik is elindul... Lepattan róla az a titokzatos belső jégpáncél... Le kell hogy pattanjon! Karjába kapja őt és talán mind a ketten összerogynak a régízlelt üdvösségben, az új életre támadó szerelemben, melyet valami átkozott varázslat elvonva tartott tőlük eddig.

De nem így történt.

Lajos fölemelte kesztyűs jobbját, melyből még áradt a füst. Arca, melyen az előbb még mintha valami meghatározhatatlan hívó kifejezés derengett volna, ismét összelohadt. Zord lett és halottian üres.

Nehézkesen hátradöccent és kesztyűsen, mereven - igazán mint egy megbillent szobormás - intett a felészárnyaló asszonynak:

- Megállni, - álljon meg felség!

- Lajos!!

- Ne közelítsen!

- Ludovicus! Hogyan - - -

Erzsébet állva dermedt, mint a villámsujtott.

Szélsőséges érzelmeinek hálójába gabalyodva, nem hitt a fülének.

- Hogyan..! - ismételte botladozó nyelvvel s szinte ledobbant fájdalmában. - Idáig jutottunk? Igazán? Te - - - Fölséged - - - Megint elküld? Csakugyan vége mindennek? Ludovicus! De hát - - - Ez lehetetlen! Hiszen én - - - Mi - - - Hiszen te szerettél engem? És én sohasem váltam méltatlanná? Nem voltam széllyeljáró asszony, ki nevét elejti? Két gyermeket adtam neked és - - -

Nyelt egy kínosat és elhallgatott.

Észrevette, hogy összevissza beszél, hogy amiket mond, minden csak nem okos és ékes s érezte, hogy a már jólismert fájdalom a fejébe hasít.

Szenvedőn csukta le a szemét.

- Ludovicus! - zokogott föl egyszerre a melléből. - Lajos! Mi lett belőlünk! Mi lesz velem!

Azt hitte hogy menten szétpattan a koponyája.

Rettegőn várta, hogy mit fog most mindjárt hallani..!

A roppant kockázat tudatában nyitotta föl megint szemét.

Lajos azonban elkerülte a pillantását és színtelen hangon csak ennyit mondott:

- Nincs semmi baj.

Oh ezek a folyvást ismétlődő, tartalmatlan szavak..!

Erzsébet betéve tudta őket.

Ezekkel szokta kifizetni ez az imádott, ez a rettenetes módon talányos ember, valahányszor neki az ezer lefojtott indulata már a torkáig gyűlt... Valahányszor az észvesztő érthetetlenségek démonai megrohanták s ő menekülési vágyában, valamilyen más ok szine alatt, hozzáfordult...

Ha legalább most ne ejtette volna ki őket!

De hiába tette!

Ő ma nem fog sértődötten visszafordulni! Nem, nem hagyja itt amazt a szívtelenül megtakarított magyarázat kényelmében! Be kell törnie a lelke elzárt tizenharmadik szobájába, - belelátni a gondolataiba! Meg kell ismernie az érzéseit s azt a neki idegen, egészen képzelődéseire bízott, rejtélyes második életét, melyet rajta kívül él s melynek talányai őt kiforgatják igazi valójából: igen megőrjítik! Akármi inkább, mint ez a kétségbeejtő titokzatosság!

Igyekezett összeszedni zilált vonásait s bár az izgalomtól meg-megrezdülő, de azért engesztelékeny hangon válaszolt:

- Ludovicus, ne akarj kitérni! Egyképpen tudjuk, hogy állapotunk természettel ellenkező, hogy ez így maradhatatlan, hogy lehetetlen így tovább élnünk! Követlek igen: éltess engem

valahára magyarázatoddal, hogy mely rémisztő gát hullott közénk! „Nincs baj!” Folyvást ezt hajtogatod; mikor minden látható és fogható valóság ellenebeszél a mondásodnak! Szemem, az eszem, a szívem! Meg kellene vakulnom s halottá tetemeznem, hogy ne értsek valami rettentő nem-rendjénvalót a magadviselésében! „Nincs baj!” - ismételte, kínosan elmosolyodva. - De hát akkor mért álltál el mellőlem? Mért nem lehetek én többé a te asszonyod, mint valaha-napján? Mért küldenek el az ajtód elül? Mért fogadsz te engem csak kesztyűs királyi gálában? Mért nem léphetek soha a belső házadba? Mért rivallsz rám olyan tiltón ha illetni akarlak, amire pedig nékem jogot esküdtél? Elirtóztál tőlem valamiért? Szólj! Majd törekszem távoztatni. És majd sikerül. Mert akarom! Mert én - - - ennyi szégyenítés után is - - - még mindig szeretlek, Ludovicus! Igen! És örülök hogy ezt még ki bírtam ejteni. Kell hogy tudd! Eszem vesztéséig..!

Kicsit elfulladt. A heves szívdobogás megszaggatta lélegzetvételét. Feje is tombolt.

Hanem azért a döntő ostrom kétségbeesett szívósságával folytatta:

- Nem vagyok már friss kellemű lány, igaz. Sem magakellető, bohókás asszony. De - - - tán még elég tetszetős... Nézz meg! Nézz rám! Ide az arcomba nézz, a szemembe, Ludovicus! Mért forgatod el mindig rólam a tekintetedet?

Beleragadt ebbe a fegyverébe s érezte hogy a küzdelem új fordulatától kipirul és azt is, hogy ezzel az izgatott parázslással, ezekkel a reménytől delejezett szemekkel, igazán csábító lehet most, bármit gonoszkodott is elébb a tükör.

A jó öntudat megbátorította. S tetszelgőn, kifeszegetve vállait, keblét - ő, a tiszta, a szemérmes - szinte a hetéra vonaglásával terült oda a ráemelt férfi-szemeknek...

És várta a hatást.

Lajos arcán át is rángatózott valami. Hanem az a kifejezés, melynél vonásai végül megállapodtak, mégis inkább torzuláshoz hasonlított, mint a megfogant vágy tükröződéséhez.

- Meg lehet elégedve, - válaszolt ugyanazzal a különös szűkszavúsággal, mint ahogy ezt szokta mondani: „Nincs baj!”

Ennyi volt az egész.

De Erzsébetet hajtotta már a saját irama.

Ezen a hiúságát ért rettenetes kudarcon sem akadt fönn.

Egyet pillantva haladt tovább.

Összekulcsolta kezeit.

- Ludovicus, te haragot viselsz irántam valamiért!

- Semmi ok...

- De igen! És pedzem is... Föltámadoztam ellened! Tudod, az az én könnyen hevülő, venereus természetem..! Fékemleinél fogom már! S nem lesz többé! Nem, mikortól megint a karodba fogsz! Csak még egyszer... könyörgöm...

Nem folytathatta.

Most Lajos szakította félbe egy mozdulattal.

Arca megmagyarázhatatlan kifejezést öltött, melytől szinte félelmessé, nem-emberivé vált.

Aztán megszólalt:

- Felséged ingyen alázkodik. Én nem haragszom semmit is. És változatlanul estimálom. És - - - Igen! Becsüllöm! Ez az! - morzsolt el sietősen valami érthetetlen hangot a fogai közt. - Ha élésünk módja változott, ez azért van, mert megváltozott az állapotunk is. A mű a mester nyakára nőtt.

- Ne - - - Nem értem.

- Emlékezzék, hogy egy dús, erős, minden koroknál nagyobb terjedésű Magyarország vala célunk!

- Tudom, - intett Erzsébet, az ítélethallgatás feszültségével. - Akartuk és Isten megadta hozzájutásunkat.

- De a gondját is, mely minden időmet föleszi! A Birodalom sokkal sietősebben lett és bővebbre sikerült, hanem hogy megstátuálván, ottan megfelelő hagyásokkal és rendelésekkel támogathattam volna alá sok szükségletét és rendjét. Az egész országtartás mikéntje, mind mostanig, csupán a fejemben van meg! Hadunk több mint bármely más országnak. Jó és exercitatus. Uraink vetélkednek. Ám mind csak kedvemért! Mérhetek rájuk adót, bár rendkívülit! Fizetik ágaskodás nélkül. Ám csak személyemért! Itt egyelőre még minden csupán egy személynek, az én személyemnek szól, de törvénybe fektetve semmi sincs. Nem bocsáthatom ki kezemből a gyeplőt, valameddig minden országrészre és vitatható esetre a hagyásaimat - mozdíthatatlan statutumokban is - le nem raktam. Különben az egy-kéz majd ha egyszer megoszlik, elragad a szekér s a birodalom rendje fölborul. Felséged nem akarhatja hogy bódult és háborodott országokat hagyjak a gyermekeimre, kik különben is: lányok...

- S akiket te látni sem igen kívánsz, Ludovicus! - kapott Erzsébet a pillanatnyi csöndbe, fájdalmas asszonyiságával egyszerre megint testközelbe rántva vissza a már-már messzi szellemvilágba távolodó kérdést. - Hogy lehető ez, mondd! És most is..! Hogy állod meg, hogy a kezed felém ne nyujtsd! Nem beszélhetnél bár úgy is, hogy engem hozzád tarts? Nagyobb fáradság, több időpazarlás lenne vajon? És mért nevezgetsz hidegen „fölség”-nek, mikor egyedül vagyunk, ha nem azért, hogy távoltarts magadtól? Nem, - rázta meg a fejét - nekem ne magyarázz politikáról! Hadak rendelése..! Subsidium..! Törvény! - nyomta meg egyenkint a szókat. - Nem érzed-e, hogy ezekhez nekünk most semmi közünk? Hogy mindez csupán mellébeszélés az igazságnak? A mi dolgunknak? Én érzem s tudom. És nekem már akár beszéd sem kellene! Nem, hogyha - - -

Két fényes könnycsepp gurult ki az esdő szemekből.

Erzsébet ajkai megvonaglottak, mint a síró gyermeké.

- A kezedet..! - suttogta egyszerre szégyenlősen és végtelen vágyón. - Csak a kezed nyujtsd! Az jobban meggyőz. Hogy tudjam: szeretsz még, Ludovicus..! Mindenre, ami szent, értsd meg, hogy így elpusztulok! Valami emészt belül. Asszony vagyok és virágzásomnak delin... Az éjszakák oly hosszúak s mely szörnyű hidegek..! És oly nagy bajaim vannak mostanában velem-magammal is, ha tudnád..! Sehol cél! Egy csipetke öröm! Legalább az elmaradható szenvedéseimtől válts meg! Ne hagyj egyedül a lidérceimmel! Kérlek, ne tarts értetlenségben, szereteted, hiteled és kedvességed nélkül! Nézd, nincs kihez forduljak. Kihez, ha nem az uramhoz? Te, a mindenki iránt magnanimus, éppen énrajtam, aki igen-fölöttébb - - -

Igazán nem birta tovább.

Zokogva fakadt, dallamos, talán még sokkal csábítóbb asszonyhívással, mint volt a beszéde.

A férfi állt és csak nézte. Kissé ferdén nőtt válla - melyet a vérébe átment figyelem folytonosságával mindig sikerült ellepleznie - most egész rendellenességében ütközött elő. Nyaka bal vállára ejtette fejét. Arcán cikázó ábrák futottak keresztül. Látszott, hogy feszült erővel igyekszik megrögzíteni valami gondolatot és hogy viaskodik valamivel.

De ez nem tartott soká.

Pillantása tisztult, arckifejezése megegyszerűsödött.

Végre aztán meg is szólalt:

- Ne sírjon. Az okot kérdi? A legvégsőt? Jó. Elismerem, hogy jussa van reá. Ha véli hogy ez elnyugtatja - - - Nagyjárul fölfedezem. Nem intentiom, hogy örök életén át találgasson. Én nem - - - én sem - - - Nem akarhatom szenvedésit.

- Lajos!

- Várjunk, - intett. - Kérdést tőn esztendők után s most hadd beszéllek! Több szavam nem lehet. Az is, mint bocsánatkérés... Az én kötelmem és nem a fölségedé... bár bátorságos conscientiával mondhatom: bűnöm nélkül.

Mélyet lélegzett, majd hirtelen fölszegte fejét.

Eltökélten függesztette hozzá:

- Tehát hallja! Valahány éve fogadalmat tettem. Ne kérdje, mi okból; kit ha kérdene is, meg nem nyilváníthatnám. Titka nem merőben az enyim. Országé egyazonképpen. Ki tudja..! Talán több. Az egész keresztény földrész békességeé.

Erzsébet lehunyta pilláit.

- Igen, - lehelte, ijesztően elsáppadva. - Értem! Igért... Felőlem: nélkülem. Ehez volt joga?

- Fonákul hangozzék bár: hiszem. Ebben a senkitől nem várt, egy esetben... Mert fölséged javáért éppúgy - - -

- És - - - szabadna tudnom, hogy mit fogadott „érdekemben”?

- Hogy Szent József-házasságban fogunk élni ezentúl. Offerálom fölséged számára minden tiszteletemet és fő becsülésemet, de nem keresem benne a másneműt, csak királynét s királyi anyát.

- Szóval - - - Egyszóval - - - Az asszony: halott?

- A test nem minden, fölség! A perc vajmi tűnő örömei... Ez a múlékony váz - - -

- Még benne lakozom és általa érzek!

- Ha magosb régiók fele fordulna, fölség!

- Szerzetes-barátok dolga!

- Világi ember is megteheti.

- Míg összeomlik?

- Nem. A test idomul. Szokás..! Kibírható.

- Ameddig van remény! Időben - - - mennyi a fogadás?

- Míg visszatér porba, valami porbul vétetett.

- Tehát: halálunkig!

Erzsébet feje a mellére csuklott.

Olyan volt ezzel a mozdulattal, mint egy koporsójában fölültetett tetem. S a hideg is, mely csontjait átjárta: mint a sírbolti hűvös.

Megértette az ítéletből a véglegeset, a végzetest.

Ráintett hosszú pilláival.

- Fölségedért megpróbálom. Ezt is... Csak egy dologbul való könyörgésem vagyon! Egy kérés... Szabad?

- Engedné Teremtő!

- Pusztán fölségedtől függ.

- Ha mondaná..!

- Amitől tilt: legyen! Én is megtagadom. De nekem nem éppen a testem: lelkem is fázik! Ez mindenben legrémísztőbb! A belső magány. A lelkünk közösségét, könyörgöm, ne tépje szét!

Lajos megzökkent, mint aki álomrepüléssel érkezett a földre. Válla ferdesége már megint látszott. Sőt most előzőnél is jobban.

Rekedt hangon felelt:

- A lelkét, fölség, megtartom. Királyi szómat rá! Ha - - - nem egyvelít hozzá földi elementumokat.

- Hogy érti?

- Kísértést.

- A meghittség: bűn?

- Tudjam, mire gondol!

- Léphessek be akármikor belső házába! Legyen kibeszélhetésem. Pár jó szó... Arról ami rémít... Ha néha csüggedeznék... A bánat..!

- Netovább, megálljunk!

Lajos gépszerű mozdulattal emelte fel fejét. Arca mint a fagytól kimart kő.

- ... megannyi tárt kapu az elcsuszamodáshoz, - felelt. - A szó: a kígyó stafétája. Ezt ne - - - Nem minekünk!

- Elútasít?

- Csak oltalmazom. Szívünkben majd Istennel társalkodunk. Közel!! Egyszer talán megtudja, felség. És mindent... Bár én loco patris et fratris: védeni szeretném ettől. Most pedig végeztünk! A keresztje nagy. Királyi. Viselje méltósággal és segítse Krisztus.

- Búcsúzóban egyetlen igét legalább, Lajos!

- Mi?

- ... hogy neked sem mindegy... Kölcsönös... Közös a csapás! És hogy a távolból te - - - mind becsületi, mind hiteled és nagy kedvességedben fogsz tartani azért!

Lajos már ott állt a föggönyzet előtt.

Pattanásig fölszakadt szemmel nézett.

De a fejét tagadólag ingatta:

- Kezdetnek: hibás!

- Megtagadod?

- Kell, így tegyek.

- Nos, ha kell, kell - - - Ha ezt az utolsó alamizsnát sem - - - kit kegyelemül esdék - - -

Erzsébet megtántorodott. Szeme fölakadt, üveges fénytelenséggel kissé mintha fölfele kancsalított volna.

Aztán váratlanul kacagásban robbant ki.

- Hazudtál! - víjjogott föl. - Igen: hazug! Te hazug! Te színesképmutató! Te kőszívű! Zsarnok! Csak ma ismerlek, visszafele, végig! Fogadalom?

És nevettében nekiesett egy oszlopnak.

- Botor elméjű, én! Hogy szinte ráálltam! Nem, nem! Az ilyen kockán való elvetést, az ilyesmit még oltáron innen kell meggondolni, jóuram! S nem utólag, betölt inyeskedések, - nem két gyermek után! Mikor az asszonyról már levertük a himport! Hadsereg? Törvény?

A kacagást köhögés szaggatta.

De Erzsébet túlkiáltotta azt is:

- Ok? Az igazi? Majd kinyilvánítom! A gőgöd! Te királybálvány! Élő faragottkép! Kirül még asszonya se mondhassa el..! Ok? Második? Zomok-kígyó anyád, mely vérszopónak szült! Gondom lesz rá, ne félj! S terád is, Anjoui Lajos! Amihez jussom: nálad kerestem. Ma még! Holnapra nem köt többé semmi. Nagy a világ, fajtád elegendő és valahol tán csak szeretet is akad ezen a hitvány sárgolyón?

A két szempár egymásnak fordult.

Hosszú idők óta ma először, egymásbaakadva, sokáig hatolták egymás mélyét. És Lajosében mintha most először csillant volna meg valami emberi, valami végtelenül szelíd és szomorú fény.

- Ezt nem kellett volna mondania, - szólt csöndesen s elindult.

A házöltözék-kárpit elnyelte magas alakját, elejtett félvállát, mely már nem csak hogy lefüggött, hanem meg is roskadt.

MÁSODIK RÉSZ
JÓB KIRÁLY

XII.

A királyi kastély udvarában nagy volt a sürgés-forgás.

„Uraimék” - serviensek és familiáriusok - csatlósok, fellajtárok, főlegények és frájjok, hajnaltájt megkapták a parancsot a készülődésre. A vendég császárné távozván, a királyi család nem látta értelmét többé a maradásnak Nagyszombatban, mely nem is volt hosszas udvartartásra berendezve s így nem nyujthatta a kellő kényelmet.

Az indulást reggel tíz óra tájára tűzték ki.

A szolganépség meglepte az udvart. Hatalmas ládákat cipeltek le a felső rendről s rakták az alant várakozó társzekerekre. Amely szekér elkészült, indult is. (Úgyis több időre lesz szüksége míg rendeltetési helyére ér, mint az udvar lábas népének, mely fürge lovakon, vagy könnyű hintókon fogja megtenni az utat.)

Mikor az utolsó igásfogat is kigördült, az istállók környékére került a sor.

A lovászlegények leoldozták a daróc-zacskókat, melyek a paripák szorosan befont farkait őrizték portól, szennytől. Az inasok kikefélték a fonadékokat s megelégedetten szemlélgették művüket: a szép fodros szőrzetet. Már csak egy teendőjük maradt hátra. Nyaksörényzetnek és faroknak megfestése üszely-börzsönnyel. Mert nagy lett volna a botránkozás, ha a királyi lovak - hátasok és fogatosok egykép - a saját természettől fakószínű hajzatukkal vonulnak föl! Szép veresnek kellett annak lennie, Nagy Lajos udvarához s a fejedelmi úti parádéhoz méltónak!

Nem eshetett kifogás.

A főlovászmester - simontornyai Laczkffy István - saját nagyméltóságú személyében ügyelt föl, azzal a körültekintéssel, melyet már familiájából hozott magával. (Hiszen ezt a fontos tisztséget negyven esztendő óta mindig Laczkffyak töltötték be a király körül!)

Főkép - persze! - a királyi főlóra ügyelt István úr, hogy minden rendén legyen rajta.

- Ne a posztóbul való készséget hozd, hé! - rivallt a közelgő istállóemberre. - ‘sz most nem törvénynapot ülni megyünk, ahová az Úr csak amolyan posztósan megyen! Az ezüst-aranyas szerszámot hozd!

- Ama köves-gyöngyöset, kit gálára szoktunk?

- Már kiraktam a szobám padjára!

- Akkor tollbokrétát is, lúnak fejtül?

- Hát persze!

- Oroszlánbőr boritékot a nyereg alá?

- Várj, nó!

István úr megforgatta két ujja közt a mellén csavargó, hatalmas bajuszát, ami a nyilvánvaló tűnődés jele volt őkegyelménél.

- Nem! - döntött végül. - Azt a csupaszbőröset!

- Hipi - - - hipa - - - hipámusz..?

- Hipopotámusz, te állat! Hányszor mondjam! Víziló, mint magad! Aminémű csak az Oceánum-tengeren túl, a Nyilus vizéből halászódik. Az lesz jó mostan! No lódulj!

Ezzel azonban még nem merült ki Lajos király úti készületének gondja! Aranyas hegyes tőrt, aranyas buzogányt is kellett a főló öltözetéhez készíteni s azonfelül jöttek a fölöskezes lovak, ha netalán váltani akarna majd őfelsége. Nyolc-tíz hibátlan java-állat való ehez, szintén tollbokrétás fejűek, tigrisbőrösek. Más felekezetük meg fodros rokolyában. És hogy a rokolya színe a szerszámmal egyezzék! Ezüstkengyel illőnél se hosszabb, de rövidebb se legyen! Török portáról jött, drága cafrangos hám, jóféle gyöngyös sörényfonadék: váltogassák egymást! Mindegyik jószágon látnivaló mutatkozzék, mint a legszebb kisasszonyokon! Így kell öltöztetni királyi lovat!

Csak megtörtént.

Laczkffy uram gondja azonban nem ért vele véget.

Hátravoltak még a konyhakocsik a pohárszék-egyetmással, - a tálas, abrosz, szájtörlő-keszkenőholmival, - nádméztartó s effélékkel. Ezt a fölszerelést nem lehetett előreküldeni, mert ahol jó füvet találnak az utasok: mindjárt megálltak s ettenek s ki hallotta akkor eszköz után kapadozni?

Más alkalmatosság is adódott azonban, mely a királyi menettel kellett hogy járjon. Eféle kocsiknál képzelhetetlen, hogy - kisebb emberek módjára - a hintók ablakládáit terheljük! Minthogy pedig a csatlós-holmi, valamint a kocsisoké, szintén okvetlenül kéztőlvaló, ennélfogva a szerszámfogatokat is meg kellett szerkeszteni.

István úr az ujjain számlált:

- Hintóhun való pántok!

- Bent.

- Sing-szögek, kerékhün!

- Helyükön.

- Csavar, furó, döngölő!

- Beraktuk.

A főlovászmester jó párszor fogyott ki ujjaiból.

Végül az összes szükséges dolgot fölrakták és a szekeret oldaltállították.

A kocsisok cókmókja is fölrakódott. Lóvakaró; törlő-szűr; s ki győzné fölsorolni, hogy mi minden még!

Ezután már igazán következhettek a királynéi hintók és a hófdámákéi. (Mert bárónék asszonyaim - akik csak afféle összefutott udvari bejáró nép - gondoskodjanak magukról, saját kéztől!)

Királynéi főhintó gyanánt egy kétfelé eresztős födelű, gyönyörű bőralkotmányt választott ki István úr, lévén ez pompásabb mint az orsós, amilyen utóvégre kisebb állapotú úr-embereknél is kerül. Belső borítékja virágokra cifrázott szattyánbőrből való volt, a kül is megverve apró aranyszögekkel, nemcsupán belől. Fedelét a karfához csinálta az udvari kocsimester, kit tudományáról külországokban is emlegettek, ahol a hintónak még hírét is csak tőlünk ismerték, lévén hogy öszvéren, kólyán, vagy hordozható *lecticá*ban utazgattak a nyavalyások.

Ott fönn szép selyemfüggönyzet is omlott lefelé a hintóban, középütt pedig koronaformájú selyemrojt: *krepin*. Ismét annak közepén libatojás nagyságú ékkő. És ablak a két ajtón, áttetszővé edzett hólyagból, a kitekintés miatt!

Maga ez az egész alkotmány faragott fákon, selyemkötélzeten függött s hintálódzott, szép színekkel megírva, ezüstökkel megvasaltan.

- Rakjátok! - tapsolt tenyerébe Laczkffy úr, látható elgyönyörödéssel - hat főlovat elejbé! Vereszöld szironnyal varrott bagaria-hámot nekik! Az ezüstcsattosat!

- Takarópokrócot?

- Tám a tarbársonybúl valót! Kössétek szíjjúval a lovak hátára s úgy fogjátok bé s úgy menjenek! Hol a párnazsák?

Ezeket ő saját tekintetes kezeivel helyezte az ülésbe. Közben legeltette szemét a szép palotai, tarkacifrázatú vánkosokon, melyeket szőnyegzettel borítottak át.

- Királylányok, Zsigmond markoláb, meg a vénasszonyok, külön utaznak! - hajított félre elútálkozottan egy gyermeki eszközökkel és női egyetmással tömött kis bugyrot. - Saját fogatjuk ablakdeszkáiba nyomkodjátok, ha mondom! Hol a kocsis?

Egy idegenes orcaszabású, peckes férfi állt elő.

Tündöklött annak a csótárja is!

A főlovászmester mégis úgy rökkent rá, mint valami varasbékára s el is kergette.

- Ez a csupasz-pofájú? Asszonyképű? - ordított éktelen haragra fakadva. - Hát ki akartok röhögtetni? Ki hallotta úri módban beretvált kocsissal szélvedezni! Te másik ott..!

Egy köpcös, mokány emberre mutatott.

Ennek már rendbenvoltak a szakállviszonyai. Gyomra közepéig függött a szőrzete. Bajusszát meg akár füle köré is csavarhatta volna.

- Rókafarkas süveget neki, mint illő! Készülj, azebadta! Vagyis - - - Hozd a marhahajtó vessződet elébb!

Hát igazán, erre sem ártott gondolni!

És ime - valóban! - az ostor sem nyerte meg István úr tetszését.

Elundorodva vette ki a kezéből.

- Szél fujja el a porát az ilyen tuloknak! Ez meg itt gyermek-ülep virgáccsal nógatná a királyi lovakat! Olyat hozz, ebanyád, kinek mind hegyin, mind végén, mind a nyele harmadában krepin vagyon! Hajtani a nyergesló nyergibül fogsz. De ha elvétenéd - - -?

Valami iszonyú fenyegetésre készült a szegény úr, amitől meghüljön csontban a velő. Hanem utóbb szippantott egyet a fogán és sarkonfordult. Semmise jutott eszébe. Áldott ember volt egyébként. Harctéren oroszlán, kinek nemzetsége-nevét is rettegte egész Itália; itthon azonban légynek sem vétő. Csak a felelősség izgalma patvarította ilyen dühössé.

Hogy a kudarcát palástolja, úgy tett most, mintha a csatlóson ütközött volna meg a szeme.

- Te hé! - szólt. - Igazis... Hadd látlak!

S ezen a képen megcsillapult.

A csatlós régi ember volt, aki ismerte a dörgést. Mindenre fölkészült. Vállához fogva tartotta az emelő rúdját.

- Te hátul jobbfelől állsz, a csatlós-bakon - dörmögött oda, éppen hogy valamit mondjon. - Félmarokkal hintófába csimbeszkedjél, szintúgy mint a királyi inas. Az meg hol lődörög? Vagy úgy - - -!

Olivier ott állt közvetlen előtte. Nyakában az aranyas mosdócsésze, orcatörülővel, hajzat-gereblyével együtt; az egész mindenség lóding-módra - átalvetőkép - a félvállára szíjjazva. Kesztyű a kezén...

- Kend meg balfelől áll a hátsó bakon! Félmarokkal ragódzkodik, szintúgy. Valahol valami düllő volna, leszökdösnek kentek s tartják a kocsit. Megértettük?

Meg, meg! Értette, kinek mi dukált. Csak még az elülső bakot kellett tisztességes medve-bőrökkel letakartatni, bárha senki sem ülhetett is azon, hátát mutogatva a királynénak.

István úr könnyebbült. Leemelte forgós kalpagját s végigszántott keze élével az üstökén. A levet földresuhintotta.

- Nó, Istensegits!

De bizony az még megváratta! Valamit eszébejuttatott. És István fejetcsóvált a saját feledékenysége fölött.

Jóvátételkép, sürgősen kirándult a fészer fele.

Pár főnyi - ugyancsak udvari lóval - ugyanannyi jobbágylegény ácsorgott ott. Unalmukban ásítoztak és pökdöstek.

- Hé! - ruccant rájuk már messziről. - Nyerget a lovakra! Persze csupán amolyan hozzátok-valósit! Hanem azért rendes állapotú legyen! Megálljatok, hovafenébe rohantok úgy! - kiálta, saját parancsáról megfeledkezve. - Minéműk a lovaitok?

Egy meredeknyakú legény vette magára a kérdést.

- Követem, kanca ez, mind! - szólt és könyökéhez fente a gübős orrát.

- Recte! Mindig ott csiripoljonak kentek, valahogy a főhintó körül. A fellajtár melletti ló, az: mén. Meg a kése-fás ló. Meg a királyúré is. Hol elejbük vetődjenek, ottan-ottan meg elmaradozzonak.

- Dehiszen, - emelt nagyszemet a paraszt - iszen akkor a ménlú megorrontja a kancát..?

- Persze!

- ... oztán rugódozni fog!

- Arravalók kentek éppen! A fogatos főlovaknak, méginkább a királyúrénak, táncolni és visítozni illő! Legkivált mikor városokon megyünk majd keresztül. Hadd bámuljon a nép!

- Oztán ha megtop a lú?

- Eh! - legyintett Laczkffy lenézően. - A király..! Nem tudod-e, hogy micsodás lovas az? Tán már nyeregben született is! Bár ez nem tartozik rád. Inkább azon legyen industriátok, hogy urak közé ne pofátlankodjatok s látást úgy látsszék az egész, mintha nem is tartoznátok a menethez, hanem csak úgy - - - izébül csapódtatok volna hozzánk. Értitek..!

Hogyne! Értettek a fiúk az „izé”-ből is! S látszott a szemükből, hogy tetszik nekik a szerep.

Lódultak nyergeim és közben kuncogtak.

István úr pedig megfordult.

Ideje volt elkészülnie.

A kastély felső kontignációja kezdte ontani a fő úr-embereket. A férfiak mentésen, csótáros süveggel, csapatostól szálltak alá. Asszonyok házából meg az udvarló hölgyek. Kintjáró gálában, hasonlókép. Mind szemével futott a hintóknak s mind a saját sorarendjét akarta tudni.

Hát ez sem éppen könnyű ügy! De - szerencsére - Telegdy Miklós ebben már kéztől állt. Két nagy pergamenlapra megíratta jóelőre a helyezkedést.

Egyik lapot magánál tartotta s csak a másikat nyujtotta át.

- Majd utánunk, az országnagyok után..! - intett a bárók felé.

Aztán belenézett az írásba és megemelintette hangját:

- Fölöskezes királyi lovak, étekfogó urak: előre! Legislegelül persze, mint szokás..! - hunyorította oda Laczkffynak.

- Én.

- Igen. Ugrasson nagyságod az élre, ha minden kész. Lovak után kigyelmed gyön, vice-lovászmester uram!

Most megint két főuri étekfogó következett. Nyomukban egy másik országos főúr. Mögöttük síposok, dudások, dobosok; a királyi főasztalnok, előírásos sastollas kucsmában. Kezében a szabályszerű vasbuzogány.

- Palatinus uram! Bánék uraimék! S kis köz után tenagyságod, erdélyi vajda uram!

Akit a főajtónálló szólított, az rendet állt. Utoljára maradt Laczkffy István úr, a királynak kéztől. Szép szepe-módú főlova hátán meghányatta magát, s állva tartotta főudvarmesteri vesszejét, készen arra, hogy a muzsikásoknak megadja a jelt.

Ennek is ideje került.

Az uralkodó család kilépett a kapubolt alól. Legelől jött őfelsége, három lépéssel mögötte édesanyja, megint annak nyomában a királyi hitves és végül a gyermekek, dajkáik és hölgyeik között.

A térség fölmorajlott. A várakozó népet elöntötte a tetszés.

Egyszercsak - és ezúttal minden udvarmesteri jeladás nélkül - kiáltásra fakadt az egész előkelő sereglet:

- Éljen a király!

- Éljen, éljen! - harapódzott a rivalgás. S néhány szem meg is nedvesült. Kis női keszkenők kezdtek lobogni, mint fehér galambszárnyak.

A szeretet önkéntelen kicsordulása volt ez.

El kellett érteni és viszonozni.

Lajos - cseresznyepiros tubin-mentében - megállt egy pillanatra. Komolyságán nyájas kifejezés derengett keresztül. Anélkül hogy leemelte volna Anjou-liliomos süvegét, két ujjal intett üdvözletet és visszaadta a szót:

- Éljen minden magyar! Éljen Magyarország!

Aztán fölszállt nyergébe, melynek kengyelét Olivier odaigazította a sarka alá.

A menet elindult.

Amerre haladt - tavaszba borult mezők, zsendülő vetés, sokszín-zöld pompájú erdők közt - mintha csak a milljomvirágú nyárnak jóslata lett volna ez a csapat.

Vagy talán nem is puszta jóslat többé? Talán már itt is volt a nyár?

A nap aranydárdákat dobált le az égről. És Magyarország - nehéz századok magvetése után - aratásának, gazdagságának terített asztalánál ült.

- Vivat Hungaria!

Ha legalább ne horzsolta volna olyan kegyetlenül a ló oldala azt a beteg térdet..!

Törte? Súrolta?

A kiáltozás nem akart megszűnni:

- Vivát Ludovicus Magnus!

És Lajos kifeszegette vállait a tüzes mén hátán.

Csak annál keményebben szorította kínzott tagjai közé a szökellő állatot.

- Ne tudjátok hogy mibe kerül..! - mormolt s olyan méltóságteljesen nyugodt maradt, mintha vasból öntötték volna.

XIII.

Rövid megszakítással déltájig haladtak az utasok. A nagyszombatkörnyéki róna termékeny teknőjében - a Tirna folyócska mentén - Gerencsér, Vágkeresztúr felé tartottak és Szereden, Komáromon, Esztergomon keresztül tervezték az irányt.

A király lassankint egész elszigetelődött. Minthogy igen komolynak tűnt föl, urai azt hitték, hogy valami rendkívül súlyos országos ügyet forgat épp az eszében és nem tartván illőnek eközben háborgatni, tisztességtudóan elhúzódtak tőle.

Pedig tévedtek. Lajos gondolatainak nem volt most közük államügyekhöz. A királyt ezúttal saját legbenső dolgai foglalkoztatták. Mint a nagyrészt álmatlanul töltött éjszaka alatt, úgy e pillanatban is egyre a minapi, feleségével átélt jelenet emlékén gyötrődött.

Érezte hogy amitől évek óta szorongva tartott, a helyzet mára csakugyan megért s a válság bekövetkezett. Erzsébet nem hajlandó tovább folytatni azt a rejtélyesen különszakadt életmódot, melyben az utóbbi esztendők alatt éltek. A világoslátás elemi erejű szükségletté vált benne. Szerelme földerítő fényt követelt meglopott lélek és test oktalannak látszó sérelmeire. Valahára tudni akarta, hogy micsoda kifejlés fele tör? Megmaradhat-e annak ami, vagy szükségképpen át kell alakulnia más érzésekké, melyek összes szenvedett bántódásaira megfeleljenek?

Hogy szerelem vágyott maradni, ami olyan dús virágzásnak indult a fogékony asszonyi szívben, már zsenge lányságától fogva, ezt jól látta Lajos.

De maradhatott-e annak a minap történtek után is?

Egy percre megképzett előtte a fejedelmi teremtés, ahogy könyörgései fogytával már az érzéki csábítás alacsony eszközeihez is hozzányúl és lelkének erre a látványára megingatta fejét:

- Túligen messziment ahoz, hogy szégyen s gyűlölet valami megvesztegetést ne tegyenek benne!

Még ha nem hajítja el magát annyira, talán elhúzhatták volna egy ideig.

Így azonban - - -?

Érezte hogy vesztett s mint ember: mindent. Kigazdálkodott abból a szerelemből, melyet pedig férfilelkének egész hevével viszonzott s ami nélkül ezentúl nemcsupán testiekben, hanem lélekben is teljes lesz a halálos ítélete. Ittmarad reménytelenül... Megértés - igen! - egy morzsányi meleg, csak-neki, a belső embernek szóló szeretet nélkül... A kincs övé volt és ő eldobta.

Helyesen tette?

Váratlanul rátört a kétség.

- Vajon hát nem lett vala mégis jobb, ha töredelmesen elibetárom, hogy minémű romlás esett rám? - kérdezte, megrettenve a benne támadó bizonytalanság új rémétől. - Milyen világon hallatlan kedvességgel esdekelt..!

Egyfutással pillantotta át összes indokait, melyek hosszú idő hosszú éjszakái alatt fogantak meg benne s arra indították, hogy a válság jelentkezésének órájában úgy cselekedjék majd, mint ahogy tett.

Nem volt valahol mégis hiba?

Mire számíthatott volna vajon, ha őszintén megnyilatkozik?

- Két eset lehető, - látott esze mindjárt serényen a föladott és már jólismert feladathoz. - Vagy megenged jószántából testem akaratlan förtelméért, vagy eliszonyodik.

Kezdte a szebbik eshetőségen, melyet méltóbbnak itélt a szeretett asszonyhoz.

- Mi lett volna eventussa? - kérdezte.

És azonnal megfelelt rá: végzetes csapás erre a gyöngéd lélekre, melynek nem lehetne nyugta többé. Képtelen volna a szörnyűségbe beletörődni. Kezdődnék a fejvesztett kapadozás. Új meg új orvosokat hozatna... Meghallgatná ezt is, azt is... Nem bírná a titkot megőrizni. Előbb-utóbb elárulná magát.

Magát és őt?

Rálegyintett:

- Mi..! De az ország!

Maholnap világgá terjedne a hír, hogy Európa legnagyobb birodalmának trónszékében - - - egy poklas ül!

Ugyan mi fényt vetne ez arra a népre, mely pedig éppolyan ártatlan volna, mint ő? Hová sűlyesztené tekintélyét? Milyen szégyenbe borítaná?

- Ezreket rántsak-e velem Jób förtelmes szemétdombjára? - fakadt ki szinte fönnhangon. - Ezreket vigyek a romlásba?

Az jutott eszébe, amit feleségének mondott és hogy igazat szólt. Szélesre rakta bár birodalmának alapjait, törvényeket azonban még nem futotta ideje alkotni a folyvást fegyverben álló ország megnövekedett igényeihez. Rendelkezései esetről esetre és alkalomszerűleg kiszemelt embereknek szóltak. A jövő tehát korántsem volt biztosítva.

Mi következnék - vitte egyre messzibb az okoskodást - ha a most meglapuló szomszédai vérszemet kapnának gyöngesége reményében s mind ellene támadnának? Nem lenne-e csak-ugyan elégtelen az ereje? Akik olyan nagy garral éltetik most Ludovicust, a „Magnus”-t, készek volnának-e vajon egy halálorcájú királyt is szolgálni? Mi lenne a melldöngetésből? Hogy szétszóródnék a sok szép bandérium!

- Oh, ti, ti, nagyszerű de lángfejű, vitéz de hiu és gőgös nép: magyarjaim..!

Megemelte kissé az állát és körülnézett.

Elöntötte a vágy: látni is azokat, akikkel bensőleg beszélt s akiket oly nagyon szeretett..!

Apásan gyengéd s már előre mindent megbocsátó tekintettel ölelte hozzá a lovait táncoltató, vídám úri hadat.

Aztán megint csak visszasüppedt komor tépelődéseibe.

- Lehet, - folytatta, feleségére gondolva - az is lehető, hogy még a lelke ajándékával sem érné be ez a szertelen indulatú teremtés.

Ápolni akarná nyomorult testét is...

Egy érintés, egy pirinyó seb, egy vigyázatlan lehelet s amitől tudatlanságának korszakában megőrizte a Teremtő, - amitől később annyi vigyázattal védte ő maga: most tudva ragasztaná rá a legkegyetlenebb sorsot. Jutalmul a jóságáért elékteleníténé, talán épp a kedves, tiszta arcát...

Nem, nem idézhette föl mind a megtörténhető rémségeket! Száz főnyi nép szeme állt rajta. Valami önkéntelen mozdulattal még elárulhatta volna az érzéseknek azt a viharát, ami benne dúlt.

Gyorsan áttért a másik eshetőségre.

Ez is rettentő volt bár - sőt a szerelmes férfi szempontjából az előzőnél is szörnyűbb - de legalább a lelkiösmeretét nyugton hagyta.

Arra gondolt, ha - őszinte vallomás esetén - Erzsébet ugyanolyan irtózattal fogadja közlését, mint akárki más éptestű ember...

- Természetes, természetes! - sietett a mentséggel, mintha valami láthatatlan bíró ellen kellene pártulfognia az asszonyát. - Ez fölöttébb érthető... És nem is erről van itt most szó! Hanem hogy első útálkozás után nem eshetik-e bár némi könnyebbsége szegény asszonynak a megmondásbul?

Eddigieknél is mélyrehatóbb vizsgálat mellett mintha úgy találta volna, hogy: igen... A sokszor és olyan jogosan panaszolt rejtelmesség megszűnnék. Az asszony ugyan ösztönszerűleg elhúzódnék tőle, lelke azonban nem futná tovább azt a talányos kört, melyben minden jószándéka összeroppan és minden ereje kimerül. S a távolból - talán - még meleg érzéseiben is megtartaná őt... Sőt annál melegebbekben, mentől messzibb menekült tőle...

Az eleintén sebző föltevés mind tetszetősebb formát öltött és Lajos már-már belefogódzott.

De aztán egyszerre kihunyt benne az öröm lidércfénye.

Csöndesen ingatta fejét:

- Nem, milyen balgaság..!

Ha elborzad oldala mellől, akkor nem is állhat meg ennyinél. Akkor kezdődnek a saját személyeért való riadalmak. Fürkészés a legsemmibb jelre. A: képzelődés...

„Ez a folt vajon nem *az*?”

„Nem érintettem-e valami fertézett eszközt?”

„Szabad ehez nyúlnom?”

„Amaz nem árt?”

„Nem hurcolom-e magamban máris a mérget?”

Saját sáfárkodását tisztázta, - a rejtély nyűgétől megkönnyebbítette volna ugyan, de helyébe olyan gondolatot plántálna bele, mely még sokkal nehezebbé tenné az életét

Érezte hogy vizsgálatainak egy szakasza itt önként lezárult és rábólintott. Belegyőződött, hogy jól tette, mikor rettenetes baját elhallgatta.

Vajon azonban nem érhette volna be ennyivel?

Ebben már nem volt bizonyos. S ez a bizonytalanság most mindjobban kínozta.

Szemöldökráncolva tette föl a kérdést, hogy távoltartván veszedelmes titkától Erzsébetet, jogában állt-e egyszersmind a lelkét is visszautasítani? Ne maradhatott volna meg magyarázatul az áthághatatlan fogadalom? Mit árt, ha el is fogadja a szegény teremtéstől gazdátlan szerelmét, melyet már ő is kész lett volna bilincsekbe verni?

- Nagy jóratörésemben nem futottam-e célon túl?

Néhány terhelő jel azonnal mutatkozott és Lajos érzékeny lelkiismeretében mozdult egyet az önvád.

Szemrehányást tett magának, hogy végzetes csapást mért a szívének legdrágább lényre, anélkül hogy a keserves sors elviseléséhez egy parányi segítséget nyujtott volna neki.

Ha megtartja hitében, hogy távolból bár, azért ő is szereti, változatlanul..? Ha - - -

A gondolat húrja itt hirtelen elpattant.

Lajosnak eszébejutott felesége könyörgése:

- „Léphessek házába bármikor..!”

És már tudta, hogy ebben a dologban is jól tett.

Érzéseinek bevallása nem maradhatott volna annyiban. Erzsébet előbb-utóbb okvetlenül behatol hozzá s ezzel kész a halálos veszedelem. A baj átragadásához megnyílik egy hatalmas kapu... Nem elég! Nehezen megszerezhetősége annál jobban tüzelte volna a becsvágyó asszony képzeletét. Minden eszközt megkísérelne, hogy csak őt - mint gondolná - visszahódítsa és szerelmével a legtiltóbb fogadalom elől is elvigye a pálmát. Ostrom ostromot követ... S ki mondja meg, hogy hol végződhetik? Ki akadályozhatja meg az asszonyt, akit részéről semmi fogadalom nem köt, hogy - például - szenvedélyének egy föllobbanásában, váratlanul meg ne csókolja férjét, akit szeret? Igy megint bekövetkezett volna a rémség, mint azesetben, ha Erzsébet maga kívánja őt istápolni. De most minden szépségétől megfosztva, nemtelenül. Mert míg előbb jól értette volna a mártir hogy mi az a kockázat aminek fut, addig itt a tudatlanság vak vermébe esnék, az ő hallgatólagos bűnrészességével.

Elhárító mozdulatot tett, mintha valami útálatos férget akarna elkergetni.

És ezzel a mozdulattal háborgása is megszűnt.

Látott egyszerre mindent, végleges világossággal. Fölfogott mindent: döntött. S ezúttal örökre és visszavonhatatlanul. Tisztán megképzett előtte föladata, melyről már tudta: mi! Látszani szívtelennek, mikor pedig a szíve csupa láng; vérezni és lemondani. Látszani hiunak, alakoskodónak, - gőgösnek, zsarnoknak. Látszani bálványnak és eskübontónak. Vérlázitónak; gyűlöletesnek. S vállalni mindezt a cudar látszatot - Krisztus nádjával megcsapatást - védekezés nélkül, halálig. Krisztus nevében. Szeretetből. Egyedül igy adhat támaszt annak a léleknek, melyet egykor sajátjához kötött. Igy: ha az őt elítélheti, meggyűlölheti és megvetheti. Könnyebb lesz elszakadnia az élettárstól akit méltatlannak bélyegezhet, mint olyantól, akit bűntelenül tudna végtelen szenvedésben s aki vágyik rá és szereti őt. S igen, így, a szívének legdrágább lényről való teljes lemondás árán: megmenthető az ország tekintélye, és biztonsága is.

Lajos arcán fölengedett a gyászos kifejezés.

Szelíd pillantással símogatott végig virágpompába öltözött rétet, erdőt, búzaföldet, - vígan körötte hetykélkedő népét és - gondolatban - az asszonyát, aki nemsokára majd megtagadja őt.

- Ne féljetek, - mosolygott lelkében rájuk. - Im vigyázok és vigilálok a sorsotokon. „Nincs baj”... Egyedül nekem. Én pedig vállalom. Krisztus az ő ingyen kegyelméből ád hozzá erőt. És egyszer így szól majd: „Elég! Betelt a próba. Jösszte szolgám! Jösszte Jób, poklas király! Itt, oldalam mellett van a te igazi királyságod, mely el nem vétetik tőled, mindörökké...”

XIV.

Déltájt erősen fölmelegedett az idő.

A királyné, aki eddig egyedül üldögélt a hintóban, megállította a kocsit és parancsot adott a födél kétfele-bocsátására. Őmaga is kiszállt, hogy megmozgassa kissé elzsibbadt tagjait. Közben ráncolt homlokkal nézegette a kerekes börtönt, melyben olyan keserű gondolatokat élt át, aminőket még soha.

Eltökélte mindenáron menekülni tőlük.

Megállíttatta a kicsinyek fogatát is, hogy saját hintójába vegye a gyermekeket, akiknek ártatlan csacsogásától könnyebbülést remélt.

De hamar belátta, hogy csalódott.

Az ostobácska fecsegés - melynek értelmi színvonalig lebocsátkozni most túlmerev volt a lelke - fárasztotta és fölingerelte.

- Hallgassatok! Vesztegjetek már! - rivalt váratlanul, túlfeszültségéből kitörve. - Te Mária, ne ülj olyan görbén! Te pedig Hedvig, tégy le valahára rusnya szokásodrul, hogy örökké a körmeid rágod! Majd epével fogom bekenetni s akkor jól meglásd, hogy kedved keseredik tűle! - tette hozzá sötét pillantással.

A gyermekek sürgősen megfogadták a parancsot. Tudták hogy mikor ráncos az anyjuk homloka - főkép ha ilyen furcsán fölfele akadoznak a szemei - nemigen ajánlatos ellenére tenni! Könnyenjáró az a fölséges kéz! Csudálatos puhán símogat néha, legtöbbször azonban olyan súly van benne, hogy megkékül a nyoma, ahová lesujt! Megbánja utóbb s símogat megint; - de mit használ..?! Az a foltos hátacska csak fájdalmas marad és sírni kell tőle, mikor reggelenkint dadus végighúzza rajta a mosdató kezét. Ha ugyan szabad sírni..!

Óvatosságból nemcsupán elnémultak a lánykák, hanem meg sem moccantak többé.

Ám Erzsébetnek ez sem tetszett.

- Milyen szolgaiak..! - gondolta elkeseredve. - Egy fitty s már lapulnak! S ezekből akarok én királynékat faragni..!

Szerencsétlen anyának érezte magát és ezen még jobban fölingeredett. Egyik gyermekről a másikra jártatta villogó szemét és mindent amit csak látott, kifogásolt rajtuk.

- Egyik rosszabbul sikerült a másiknál! - állapitotta meg. - Mária directer pocsék. Orra borzasztó. Szája mint egy kapu. S azok a szikkadt barna kezek-lábak..! Akár a léc!

De Hedvigben sem tudta kedvét lelni.

A szőkefürtű, angyalfejű kislány, valóban, túlhirtelen nőtt. Bár egy évvel fiatalabb volt kis nénjénél, mégis jó egy fejjel nagyobbra nyúlt nála.

- Ez nem rendjin való! - csillant Erzsébet szeme olyan vésztjóslóan, hogy Hedvig szinte belesápadt az aggodalomba. - Meg nem foghatom, hogy mire a sok léhűtő medicus, ha ebben gátlást tenni sem tudnak, nyavalyások! Maholnap igazi óriás-szörnyeteg lesz ez a lány s éngem majd kigúnyolnak végette! És mink még „Bubának” szólogatjuk..! Kész nevetség!

Azonban éppenséggel nem nevetett. Sőt igen keményen adta ki a parancsot:

- Hedvig, te mától fogván Hedvig leszel és semmi „Buba”! Megértettél? Ilyen temérdek termetű dromedárnak nem való helyeske név.

Már egy hangosabb lélegzet sem hallatszott a hintóban.

De akkor meg ez kezdte bántani az ingerült asszonyt.

- Persze! - gondolta. - Most bezzeg elégedett lehetek! Sikerült kipusztítanom köröttem minden vígságot! Átkoz és retteg, valaki csak közelembe kerül! Ezek a kölykek is... Gyűlölnek titkon, bizonyára!

Fürkésző pillantást vetett rájuk, hogy nem fedez-e föl a kis arcokon holmi áruló vonást, ami bizonyítaná föltevését s ami végett harcba lehetne szállni? A vélt ellenségesség helyett azonban megadó tűrés és gyámoltalan könyörgés fénylett rá csupán a kicsinyek szeméből.

Ez úgy a szivébe markolt, hogy minden átmenet nélkül könnyekben tört ki.

- Szegénykéim! - kapta mellére mind a két lánykát. - Ti édes, árva bogárkáim! Na ne féljetek semmit is! Csak imádkozzatok anyáért, mert fölöttébb igen szerencsétlen. Senki sem szereti őt! Atyátok, a király - - -

Itt elakadt.

Egyszerre rájött, hogy mért tüntek föl előtte olyan fogyatékosaknak és ellenszenveseknek a gyermekei..! És hogy mért olyan bősz, igaztalan, gonosz néha hozzájuk!

Ez a szó: „atyátok”, megadta a kulcsot a jelenséghez.

Egyik gyermek sem örökölt semmit az apa vonásai közül... Az apától, akit ő gyűlölt és imádott.

Nem akarta mégjobban elrémíteni gyermekeit azzal a szenvedelmességgel, ami rátört.

Ismét megállította a hintót és kocsijukba küldte vissza a lánykákat.

- Anyus szeret, azért roppantul szeret titeket, szegénykéim! - búcsúzott tőlük, zokogással küzdve. - Csak hát beteg ő... Beteg a lelke! Kérjétek Jézuskát - - -

Hogy mire, ezt nem ért rá, de talán nem is tudta volna kimondani.

Szemét az udvarhölgyre emelte, aki a lánykák elé jött és mostanra odaért.

- Nincs túl meleg a hintóban, Bebekné asszonyom? Nem hevülnek föl az én kis angyalaim? - kérdezte, az áradó gyöngédség szükségérzetében.

- Fölséged világon hallatlan, legszerelmesebb anya! Nem, Izota eget bocsát be épp, - válaszolt a hölgy édeskés hangon és negédesen csücsörítette száját.

Körülbelül Erzsébet korában járó, hegyesorrú, hegyesszemű kis asszony volt. Ő maga is egy tizenkét éves lányka anyja. Ez közösséget tartott fenn köztük. A királyné kedvelte fődámáját. És most hirtelen ötlettel vállonkarolta, mintha valakire okvetlenül rá kellene ruháznia azt a gyöngédséget, mellyel úgy elkésett gyermekeinél.

- Jer’ a hintómba, Toncsi! A kicsikre vigyáz majd dadus. Elbeszélgetünk. Igen nyomaszt a csönd és egyedüliség.

- Ha fölséged megengedi - - -?

A két asszony beszállt a hintóba és Bebekné nyomban széles előadásba fogott. Beszélt a legújabb módiról, a várukról - Szerencsről, melyet megbővíttettek - a jobbágyaikról, akik legkevésbbé sem akarnak törvényadta szabad költözési jogukkal élni és még ezer mindenféléről.

Erzsébet előbb elszórakozva hallgatta a bőven patakzó szavakat s örült, hogy menekülése nyílt a saját gondolataitól. De mikor rájött, hogy minden nótának Bebek uram magasztalása a vége s hogy a sok história tulajdonképp csak egy célt szolgál - mentül több oldalról megvilágítani egy mintaférjet és gyermekeivel összeforrt családot - kezdte egyszerre nagyon kellemetlennek találni Bebeknét.

- Hogy kapdos levegő után! - gondolta kölletlenül. - S mely rossz neveltség: untalan szipogni és hörbitélni! Tán eszem vált, hogy nyakamba ültettem ezt a szajkót? Ni..! Ottan még hurutol is..! Igazán abominandus!

Félrehúzódott, éspedig olyan hevesen, ami nem kerülhette el Bebekné figyelmét.

Mentegetőzve pihegett:

- Oh fölség! Bizton terhelem! Száraz nyavalya s már elhatalmazott... Néha szólást is alig tehetek! Csak sivákolok torkomban. Oldalam szegez. Valamikor így rámgyön - - -

Kezével magyarázta el, amit belefojtott a köhögés, hogy tudniillik olyankor nincs béke, míg a lelke felét ki nem rázta.

De beszédes jel volt az a két könnycsepp is, mely az erőlködéstől a szemébe tódult!

- Régen tart? - kérdezte Erzsébet sandán és élesen.

S összezsugorodott helyén, így várva - csukott szemmel - a füle ellen készülő újabb ostromot.

Toncsi egy kis levegőt nyert.

Bágyadtan és elbúsultan nézett maga elé.

- Kezdetje nemigen távol, hanem vége sem hinném hogy messzi..! Azmint megösmerem, elmúlok nemsokára. Hagyján! Toanettát, lányomat, fölséged gráciájába ha ajánlhatnám! Akkor - - -

Hangja elszakadt.

A roham újból kitört.

Ezzel azonban Erzsébet türelme is végetért.

Kétféle zaj volt, amit éppenséggel nem szenvedhetett, ami az ő ostoba egyformaságával a kétségbeesésig tudta bőszíteni: a gyermeksírás és a köhögés. Hiába szánta lelke mélyéig a szegény asszonyt - hiszen a rávalóját is szívesen odaadta volna érte, hogy csak a nyomorúságától megváltsa! - rémülten érezte, hogy ez nem használ. Neki minden izma pattanásig feszül, bőre alatt zsibong, ujjavégei bizseregnek és mindjárt képtelen lesz visszatartani kitörését. Második énje, akit gyűlölt, fölülkerül, legyőzi az elsőt - az irgalmasat, az igazit - és Isten tudja hogy milyen kegyetlenségre ragadja!

Egyszerre nem bírta tovább.

Felszökött s minden tagjában remegve, felrántotta az ajtót.

- Megálljunk! Egyedül akarok maradni! Ez... viselhetetlen! - sikoltott magánkívül és lihegve, ködhályogos szemmel meredt előre.

Percek múltak, míg féligmeddig eszméletre tért.

Szegény Bebekné addigra már a kocsi lépcsőjén állt.

- Oh, hisz' én is látom... - pirult és bántódottan nézett úrnőjére, akinek görcsösen őrölt az álla. Ajkai ide-oda rángatóztak.

- De külön kocsiba ülj, nehogy a gyermekek... - suttogta Erzsébet, még mindig azzal a természetellenes, távolbameredő tekintettel.

- Egyedül jövék is! - horgasztotta le fejét Bebekné.

Ettől az egyébként jelentéktelen mozdulattól - melyet mintha megerőltetett figyelemmel kísért volna - Erzsébet sajátságoskép hirtelen kijózanult.

- Nem azért..! Ellenkezőleg! Hogy ők ne terheljenek, míg én neked egy szép falut - - - valahol a Mátrában... - intett a távozó után, azzal a mély levertséggel, melyet jobbik énjének újabb veresége okozott neki.

Megint visszaroskadt a kocsiba és tenyerébe temette arcát.

- Mi ez! Mi ez! - szörnyedezett. - Mivé lettem! Mivé tettek! Hisz' ez nem én vagyok? Hát hol vagyok én, a régi jó? A szelíd! A mindig derűs! Mindenkit megértő! Mindenkihöz kedves! És ki az, aki itt ezeket cselekszi! Ki ez a gyűlöletes megszállott! Ez az ördöngős, rúfus!

A hintó gördült tovább.

Válasz nem jött sehonnan. Sehonnan egy parányi vigasz... Meleg; jóságos bátorítás...

- Egyedül vagyok, - nyitott ijedelemtől tág szemeket.

És elöntötte a könny. Felzokogott.

- Egyedül, hovatartozás nélkül, kilökve a hideg világba! Nincs menekülés!

Hol a baj?

Itt. Hogy nem kell neki sem gyermek, sem barátné, sem senki és semmi azon az egyvalakin kívül, aki természettől fogva egyedül lehetne társa! Akinek meg ő nem kell... Aki nem szereti őt...

- Ez váltott így ki magamból! Ezért nem találhatom én többé jó-magamat!

Mint váratlanul meghasadó függönyön keresztül, tárult elé egyszerre a mezítelen valóság. Hallotta férje minapi rideg szavait s látta azt az egész sívár sorsot, mely mostantól reá vár, miután Lajos nyíltan is szakított vele.

Nyíltan?

De milyen nyíltan! Milyen irgalmas szépítés, egy jó szó, egy parányi kimélet nélkül! Palotás cselédet nem küldenek el így, sokesztendei szolgálat után! Hát ezt, ezt érdemelte ő a hűséges, az ő tiszta szerelmeért? Készségesen viselt anyaságaiért? Számtalan jó törekvéseért? Hol volt a szíve annak az embernek! Hogy bírta tenni, őt így megalázni, önbizalmából kifosztani és összetörni!

- Magyarázat! Magyarázat! - jajdult föl az igazságszomjazó és halálosan megbántott lelke. - Hol a magyarázat!?

Már csak egy kínálkozott. Az, hogy Lajos: őrült. Anélkül hogy valami kiáltó bizonyítékot adna erről, lassankint beletébolyodott abba a személyét körülvevő istenítésbe, mely talán azt a hitet érlelte meg benne, hogy földfeletti nagyságával egyeztethetetlen volna is, bármi földi érzést éreznie vagy viszonoznia.

Nem vallott-e számtalan jel a föltevés mellett?

A hintó rögös úton járt és zötyögött.

Erzsébet pedig minden zökkenésre felsorolt egyet érvei közül:

- A kenetekkel való locsolkodás...

- A füstöltetés...

- Mesterséges tüzes szerszámok s a „verő”, - a hatalmas máglya, kit ez éjjel is ablaka alá gyujtatott...

- ... hogy fölségsértésnek veszi, ha akármi holmijához bár ujjal is érne valaki, az egy inasán kívül, aki - bamba orcájával - lehet hogy éppolyan tébolyult, mint ő.

- A kesztyű!! - kapott a gondolaton. - Kesztyű reggeltől estig..! És belső háza, a szentély, ahová halandó be nem teheti lábát..!

Csakugyan, mind ezek a jelek egy hatalmába belezavarodott ember mellett tanuskodtak. És Erzsébet el is fogadta volna végső bizonyosságként a föltevését, ha nincs valami - két szó csupán - ami azonban egész elméletét halombadöntötte.

Ez a két szó: „*Lajos uralkodása*...”

Bennerejlett egy földrészre terjedő, hatalmas birodalom: három tengerpart és tíz meghódoltatott ország. Kormányzatuk, ezer ágbogas ügyük, szükségletük, rendelkezéseik: mind ennek a talányos férfinek fejéből indultak ki s az ő egymaga kezébe futottak vissza. Ő tartotta és irányította a gyeplűt. Nemcsak Magyarországét, hanem - igen, tagadhatatlanul! - az egész földrészét, Európáét is, annak minden népével és diplomáciájának roppant szövevényével egyetemben.

Itt egyszerűen megállt az ész.

És le kellett bocsátani a sorompót az új magyarázat előtt.

- Lehetetlen! Nincs kivezető út.

S orvosság sincs más, mint megítélni és elfelejteni ezt a gonosz és egyedül hozzája gonosz embert, - ért Erzsébet a következtetései végéhez.

Lehunyta pilláit, hogy mégegyszer átbocsássa lelkén annak képét, akit olyan szent rajongással őrzött ott s akitől ma ime - érezte - örökre búcsúzik...

- Szép? - kérdezte, erősen akart józansággal.

- Nem, - felelt rá rögtön. - Egyáltalán nem.

És önmagát erősítgetve vette sorba Lajos külső fogyatékosságait. Tar homlokát. Hirtelen-hajlott orrát. Elálló füleit.

- Nyaka, válla: görbe!

Különös, hogy meggörbült mióta olyan ritkán látta! És a járása is milyen nehéz, milyen zökkenő lett!

- A szeme?

Ettől a részlettől hamar elfordult.

Érezte, hogy ha tovább időzik az elképzelésénél, a kék felhőcskék mindjárt megjelennek és elborítják az ő egész kétségbeesett felejtő szándékát...

Elsuhant a formát sem ölthető gyanú mellett, hogy Lajos még így, az összehordott külső hibái ellenére is egyedül kívánatos és számára egyedül szerethető és kimondta, hogy el lehet, - el tudja s el is fogja őt felejteni.

- Hiszen talán nem is őt magát szerettem! - kérdezte.

Nem őt magát: a szeretetét! Amit egyetlennek, legtökéletesebbnek vélt e világon...

Ha Lajos meghagyja ebben a hitében, bizonyára rabja marad, holtig.

Így azonban - - -?

Nincs tovább.

Lehullt a lánca, mellyel hozzáfűzte. A férfin, aki nem képes többé szeretetet adni - vagy nem elegendőt - nincs mit szeretni, siratni többé.

Megbüntetni?

Igen, ha volna mivel!

- De ni, várjunk csak! Úgy rémlik - - -

Mohón lapozott vissza emlékezetében és úgy találta, hogy nem csalódott.

... Mikor mindennek vége lett - vége az ő erejének is - mikor azok a rettenetes befejező szavak elhagyták a száját, akkor - egyszer - mintha mégis emberré rezdült volna az a bálvány...! Mikor megfenyegette, hogy amit nála meg nem lelt, keresi és megtalálja majd másvalakinél, akinek ha nem is borítja vállát bíborsuba, de szeretni és meleget adni: azt legalább tud.

Úgy érezte hogy megállapítása kétségbevonhatatlan. Akármi titkos rugói voltak is Lajos megrezdülésének, az a vonás amit zsarnoka arcán elfogott, egyedül a nemtetszés kifejezője lehetett.

A gondolattól egyszerre megpezsdült.

Már volt célja! Cél, ami megfelelt a vele való bánásmódnak! Elindulni ennek a helytelenítő arckifejezésnek nyomán és mindent elkövetni, ami ezt a nemtetszést szolgálhatná..! Ami bántódottsággá mélyíthetné... Ami királypalástjában porig alázhatná, férfiasságában vérig sebezhetné, tehetetlenségében agyongyötörhetné ezt a hozzá könyörtelen bálvány..!

Egész új tekintettel pillantott ki a guruló börtönből.

Pillantása mint a száraz rőzsén harapódzó tűz, repült végig a környező urakon. Fölmérte őket tetőtől talpig. Aztán ismét továbbsistergett, míg egyszer csak teste kéjes hanyatlással elomlott az űlés párnazsákján.

- Megvan!!

És lehúnyta szemét, mely - úgy érezte - most szinte befelé fordult és belülről égeti. Apró, izgatott sodrásokkal megnyalta száját s olyan örömöt tapasztalt, amilyet már rég.

Meghalt számára ami volt, - amit halálraítéltek benne magyarázat nélkül, könyörület nélkül. De ugyanakkor megszületett életének új arca is, - tüzes délszláv vérének másirányú szabad kiloboghatása: megtorlás, - a Bosszú.

- Megállj! - kiáltott a kocsisra.

S odaintett Frangepán Istvánnak:

- Comes uram! Kéretem a nádort!

Garay hamar előkerült.

Komolyan vizsgálgatta csizmája orrát.

Ni..!

Nem halványult el kissé?

Valóban: mintha..!

És az a szépségét dicsőítő beszéd is, legutóbb, ott a bálon..!

De ha nem is annak szólt amire kellene: majd rágyakorlódik! Ohó..! Királyasszony játékszere lesz mostantól és jaj neki! Jaj az egész nemének s benne annak az egyetlen egynek, aki ezt a királyi vadat meg merte sebezni és sebében otthagyni!

- Parancsol serenissima?

- ... hogy adasson lovat nekem is, uram! Elúntam így egyedül. S lévén hogy a király nem szereti ha gondjaiban háborgatják - - -

Egy villámlás vakította el a komoly, zárkózott férfit.

Erzsébet pedig hátraszegte gyönyörű fejét:

- Kigyelmedet választom társul!

*

Garayval csaknem fordult egyet a világ.

- Mi ez! Mi ez! Mi volt ez a nézés! Megbolondultam? - gondolta.

De még percek multán is, a sarka leghegyéig nyilalóan érzett valami furcsa, éles belső ütést.

Alig tudta annyira összeszedni magát, hogy egy alkalmas lovat válasszon és a formás női láb kellő magosságába csatolja a kengyelt.

Sokért nem adta volna, ha most sarkantyúba kaphatja vasderesét s nekirohanhat a mezőnek! És vágtathat, órákig, esteiig, míg a lova ki nem fúl és össze nem rogyik. Vagy míg maga kábul le a mén hátáról, halálosfáradtan, - legjobb lenne: holtan...

- Mi ez! Mi ez! - kérdezte másodszor.

De nem többet.

Önmagával nem alakoskodhatott. Önmagával egyszer végre szembenézni: ütött a régen halogatott, legvégső pillanat.

- Szeretem ezt az asszonyt! A királynét! Urunk asszonyát - zihálta, becsületes lelke mélyéig szörnyedve.

És először életében, mellére csuklott a hajlatlan nyaka.

- Fölség, rendelkezzék.

- ... hogy az élre, Comes! Az élre! A királyt mulattassuk!

A lovak megiramodtak.

XV.

Alkonyattal félbeszakadt az utazás. Az udvar éjjeli szállásra ért. A kvártélymester szétosztotta a lakásokat és kulcsokat.

Minthogy a király nem rendelt közös táblát, a kíséretnek nem is igen volt kedve fönnmaradozni. Nagyobb rész köröm közül falatozott sebtében s nézte, hogy ágynak ejtse törődött tagjait.

Csak a konyhakocsi körött mutatkozott némi mozgolódás.

A borissza urak néhánya kiadósabb korcsolyát kívánt a szokásos esti ital, a „*suffa*” elé, amint nevezték.

- Mitek vagyon hékás? - rengette szépen gömbölyödő haskóját Lossonczy László vajda, a kóstolómester körül.

- Tehénhúspecsenye, lemóniás ázalékban.

- A’ nem köll!

- Aprítotthús pecsenye.

- Nyögvenyelős? A’ se nem köll!

- Csík marsolt lében, gyömbérrel trágyázva.

- Edd meg magad! Tovább!

- Lúdfi lánysárjával, éles lével... Hal-pástély... Poma granát... Olajmag.

- Nem ehetném! Aggasztja még gyomromat a sertéshús, déltül.

- Akkor tám ispenác, nagyságos úr?

- Ama zöld giz-gaz vagdalék? - fintorgott Lossonczy.

- Kerti laboda, tenagyságod! - eresztett sértődött kis tokát a mester.

- Ide vagy oda..! Szádat fogd! Teheneim körül is eltakaríttatom. Kutyám se nyalná föl! Nem úrembernek való a’, jóbarátom!

- Recte! - bólogatott buzgón Laczkffy, aki Inyes Mester csábjaira szintén odagyűlt. - Elsőben Ádám apánk termesztgette, hanem őkelme is, csak mikor a Paradicsombul kicokingaták! Ugye kincstárnok uram! - vetette a vállán keresztül.

Zámbó Miklós most verődött hozzájuk. De az ócsárlást meghallotta s afféle tudományokban polleált és esze után nagyramenthírű ember lévén, nem is hagyhatta ennyiben.

- Azmint az Irásbul megösmerem, Nabokodonozor bűne! - fontoskodott.

- Az asszírius királyé?

- Azám! Mikor Isten cum disgratia et disgustu bocsájtá ki kegyelméből és bikává változtatta, bezzeg igen kedvesen megette volna a sótlan lómájat is őfölsége! Baj hogy olyat se engedtek neki! Akkor kapott rá az ispenácra, legelészés közben. Majd oztán hogy visszaváltakozott emberré: emberül sem tudta elfelejteni a barom-ételét. Így hatalmazott el a világon az ispenác..!

- Nóbarátim! - bujt ki valahonnan a földből Bebek Gyurka, a királynéi tárnokmester. - Hát így magunk közt, tréfának... Nem mondom. Megjárja. Egyébképpen azonban söpörjön kigyelmed a saját szűkebb portájuk körül!

- Hogy véljem! - ruccant Zámbó.

- Úgy, - fordított egyet a bajuszán az örök vetélytárs - hogy lator németnek köszönhetjük az egészet!

- Mit! Az ispenácot?

- Azt, azt! Énistenem verné el tőrül tőre!

- Hát oztán mi közösségünk nekünk lator némethöz?

- Hogy behozták őket ország nyakára!

- Királyi rendelet a telepítés! - vakkant Zámbó úr.

- De kigyelmed erős tanácsolására! - vágta vissza Bebek. - Mindjárt ellátám nemjó következésit lenni! Fiainkat kitúrják majd egyszer az apák idegen cselédi! Igaz, hogy kár haszonba megy..! - dörmögött. - Némely mirigyes hivatalviselők javakkal töltöznek addig s jól elzsírosodnak a telepítő kenézek sápjából..!

- Bűzt akar költeni hozzám kigyelmed? - öntötte el Zámbót a pulykavörösség.

Bebek vállat vont rá.

- Noha én kigyelmedre kiváltképpen nem aránzottam, hanem ha úgy találná hogy nagyságod inge: ám vegye hátára!

- No már..! De már..! Ezt mégsem állhatom, hogy így rútoljon! - hördült és kapott a kardjához Zámbó. - Revocálja kigyelmed tüstént, ha egészség kell! Különben tudomistenem, hogy elesik a feje!

Volt is eszeágában Bebeknek valamit visszavonni! Nem azért indította a kötődést! És kardot ránt ő is mindjárt, ha történetesen a szállásán nem hagyta volna.

Azért így sem tért ki.

- Akarna ijjesztéssel, mint róka a farkával fát levágni! - dohogott. - Mi az! Tám űzők-félék lettünk, hogy recta-mindjárt egymásra essünk! Nem ez a rendje annak, hanem hogy Visegrádban mink meg sem állapodunk! Budára jőve ottan megküldöm kigyelmednek a cöveket s kesztyűt. Aztán lássuk, amint úri-illendő!

Állta a kihívást Zámbó!

Sőt meg is tódította:

- A Nyulak-szigeti rendes bajszérűn elvárom!

- Ott leszek mind sátorostul s hozom az igazlátóimat!

- Lovas bajra!

- Lovas bajra!

- Helyem keletrül, mint sérelmezettnek!

- Hagyom, míg meg nem ejtem a halált, legyen bár énrajtam is, aminek meg kell lenni, lánclobogós!

- Urak-urak! - lépett a királyi titkár, János tisztelendő, az összeháborodottak közé. - Ne kakaskodjunk, aprólék-dolgokban engedjünk és szép egyességet viseljünk! Csak nem fakadnak duellumra kigyelmeitek az - - - ispenácért?

De a két magyarnak már tüzelt a feje.

- Nem ispenácért, hanem lovagi becsületért! - csapott a mellére Zámbó.

- Nagymesterünk a király sem tűrné, hogy nemesi kard mosatlan maradjon! - fujtatott Bebek. - Én biz' nem vállalom az örök hallgatást, meg a mezténláb, kenderkóc-övvel járást, mint aki gyávaságban érődött!

Laczkffy is elérkezettnek látta közbelépni.

Udvarmesteri tekintélyével elmagyarázta, hogy bajvívásnak csak ott van helye, ahol sem bizonyítás, sem tanú. Kincstartó uram azonban hivatalbeli ember és így bizonyíthat.

- Épp a király akaratából nem engedhető! - rázta a fejét.

- Azt se feledjük, hogy pápa átka fog! - helyeselt az egyházi férfiú. - Se föloldozás, se temetés, jóuraim..!

- Eh! - toppant elő friss vígsággal Kapolyi orosz vajda. - Ki a nyű temetkeznék, mikor: ihol-e..!

A kóstolómesterre kacsintott, aki önérzetet sugárzó orcával és egy párolgó fazékkal közeledett.

- Tudják-e kigyelmeitek, hogy ebben mi rejtőzik? Mert én a végire jártam!

- Nó! - mondta Laczkffy.

- Nó! - mondta Apród János is.

Kíváncsian közelebb nyomakodtak.

Az ínycsiklandó rejtély - és persze a királyi tilalom, a pápa emlegetése! - elvágta a két úr acsarkodását.

Vállatlökve s egyet-egyet szitkozódva ugyan, de közeledtek ők is a titokzatos edényhez. És Zámbó Miklós - aki nemigen szerette ha sáfárkodásait firtatták s jobban meggondolva örült, amiért nem kellett körömszakadtig mennie Bebekkel - engesztelékenysége jeléül megemelte a fedőt.

- Mi ez ugye! - fakadt őszinte csudálkozásra.

- Én már ösmerem! - büszkélkedett az erdélyi vajda. - Igen jóféle s recommendálhatom! Levelekbe göngyölik.

- De mit?

- Húst meg aprított szalonnát. Olyan ez, mint a bunda! Ez a béllése. Oztán esmént hús és szalonna: ez a prém. Bátor - tette utána - ezt inkább csak mink komponáljuk hozzá. Egy kápsáló olasz barát hozta nemrég az udvaromhoz.

- Hogy nevezik? - ereszkedett közbe Laczkffy, inkább hogy segítsen ő is végleg elsimítani a patvart.

A vajda azonban nem tudta az új étel nevét, azon egyszerű okból, mert még nem is volt neve neki.

- Hát ha kápsáló barát hozta, legyen akkor: „káphozta!" - mondta ki a szentenciát az immár megbékült Bebek. - Gyerünk urak, tartsuk meg az új étek keresztelőjét! Én téged ezennel - - -

A pincetok megemelődött.

Az urak kacajra buggyantak és követték a példát.

Pár perc alatt maradt is a fazék fenekén, meg nem is. Így aztán a „suffa" is meglelte az ő szükséges korcsolyáját.

- Éljen Itália és urunk olasz atyafisága! Nó, ez igazán jóvalami, amit bizvást átvehetünk a szomszédtól! - lelkesült Laczkffy és megtörülte csepegő bajuszát.

Tovább származtatta a pincetokot.

Még négyféle hivatalos egészség hozattatott föl szép közakarattal, mikor ország nádorának elköszöntésénél, egyszercsak elhallgatott Kapolyi vajda. A többiek is, mind. Kerekrenyílt szemmel bámultak a csapolt-hordós lajtok felé.

Fedetlen fővel, setét arccal, ráncolt homlokkal: épp azt látták megállni az egyik hordó előtt, akit emlegettek..!

A nádor nem hallotta meg. Nem nézett se jobbra, se balra. Nem szólt senkihez. Csak fogott egy három ejteles rettenetes kupát, telicsordította s azonmód leküldte a gégéjén. Aztán még-egyet és megint... Annélkül hogy egy befaló falásra jött volna előbb! És utána sem..!

Odavetette a kupát a pincefiúnak, szétfente bajuszát, végigtörülte verejtékes üstökét s komor léptekkel ment, amerről előkerült.

- Ez ugyan jól megivott! - csóvált fejet Kapolyi. - Élés szűk vala, hanem bor, bő!

- Nem tudom mi üthetett hozzá! - emelt Laczkffy is a szemöldökén. - Sose láttam őkigyelmét italozni, cum excessu. De sehogy! Még azt gondolám, hogy tán bornemital böjtöt fogadott! Nem tanácslom tételit, annálinkább nem, megszegésit!

- Nó, - ütötte el a találgatást Bebek - alkalmasint igen kinyargalászódott a délután! Az a futamodás! Az a kergetősdi..!

*

Igen-bizony! Az ilyesmitől megszomjazik, akinek vér foly az ereiben! Megszomjazik a férfi! Csak nem bizonyos, hogy a hegy leve oltja-e majd a szomjúságát? Meghozza-e tagjainak a kívánt pihenést? Kuszált agyának az álmot?

Hajnalig világos maradt nádor uram szállásának ablaka. Akkor meg ott szunnyadt el a hatalmas, büszke férfi, a hátasszékben, ahová ledöbbent. Szép fénylő szakálla kicsordult az ujjai közül, ahogy súlyos fejét a tenyerébe temette.

XVI.

Legelsőnek Erzsébet ébredt a királyszálláson. Az idő felül ugyan bízvást falnakfordulhatott volna még, de sajnált aludni. Inkább ujból végig akarta élni a minap délutánt s látni a hatást, melyet merész kihívása gyakorolt arra a kemény, talpig férfire - Garayra - akinek bolondjába odavetette a kesztyűt.

Megélénkült az emléktől és fölvidult. Nagy jóleséssel töltötte el az önbizalom, hogy íme, képes még hódítani..! Majd meg Lajos jutott az eszébe, ahogy a szilaj kergetősdi alatt le nem vette róluk a szemét.

Mi volt abban a tekintetben?

Fejét tette volna rá, hogy valami szóval kifejezhetetlen szemrehányás. Panasz; vagy vád. Ugyanaz a fojtott valami, ami neki az egész bosszútervet sugalmazta.

- Persze! Erre nem számítottál! - nevetett bele az elképzelt arcba, kárörvendőn. - Ohó! Jó lesz biz' elkészülni, faragottkép uram! Szedem a képrül a rámát! Szállítom eggyel lejjebb! Holnap! És azon túl..! Nem tetszik? Hát kösse más írral Bálvány-fölséged!

Még választékosabb gonddal öltözött mint előző napon és most már egyenesen amazon-ruhába. Sőt - amit sohasem tett eddig - a patikaládába is benyúlt. Enyhén megpirosította orcáit s aláárnyékolta ékkő gyanánt villogó szemeit. Hajába gyöngysort tűzött és úgy illesztette a koronkás fékető alá, hogy az aranycsattoknak - - - neigen legyen erős tartásuk. Hadd bomoljék meg az az érces fényű fonadék! Öntse majd körül, mint királyinál királynéibb palást! Lássa meg minden férfi pillantásából az a kőszobor, hogy ki ő tulajdonképpen s hogy mások - igenis! - értékelik benne azt, amit ő nem tudott megbecsülni.

Mások?

A hiteles-kedves legjobb embere! Barátja szinte! A palatinus, kinek hűségében olyan vakon bízott!

Alig bírta abbahagyni a nevetést.

Egész megszelesedetten csapta be a patikaládát.

- Igy! Kész. Megálljatok csak, mézeim..!

De ezt sem érezte elégnek.

Kinézett az ablakon és látva hogy az udvar már megmozdult, visszaemlékezett anyósára s a saját báléjszakai tervére.

- Ma ennek is kezibe ejtem második porcióját! - csillant meg száján megint a fogakra gyöngyözött nevetés.

Legott át is suhogott a matrónához, aki közben szintén fölkelt és készülődött.

- Domina Jelizaveta! - köszöntött rája. - Nem háborgatom, anyám?

Az anyakirályné visszafordult a nyitott málhától, melyből Katyenkával épp a szükséges holmit szemelgették.

- Dehogyis! - szólt.

És igyekezett nyájasan mosolyogni.

Iparkodása azonban nem sikerült valami túl jól. Sőt Erzsébetnek úgy tetszett, mintha anyósa megrezdült és elhalványodott volna.

- Ni...! Máris fogna praktikám? - kérdezte magától, mulattatott meglepődéssel. - Még alig hogy hozzáláttam pedig! Annál jobb! - vetett a vállán.

Tetszett neki szerepeiknek ez a felcserélődése és csak annál nagyobb tevékenységre buzdult.

- Azért jövök, - kezdte - hogy tudakolódjam fölséged kedves egészsége felől. A sok cécó miatt még bizon' időt se igen bírtam szakítani! Holott multkor este - - -

- Igen, - nyelt hirtelen nagyot az öreg asszony s önkéntelenül fölemelte kezét, mintha ezzel beleszakíthatná menyébe azt a folytatást, melyet nem akart - nem! - irtózott hallani.

- Kicsit esett voltam tám. Igazságod lehet... s én köszönöm... - próbálta szóval is, amit a kezével nem sikerült talán elhárítania.

De Erzsébet nem egyezhetett bele a kitérésbe.

Lassan, minden lépésnél lebókolva és egy pillanatra sem bocsátva ki többé tekintetéből a matrónát, közelebb jött.

- Nincs mit köszöngetnie, Serenissima! A szeretet dictamenje egymással törődnünk, melyet fölséged is megtenne helyemben, úgygondolom... És igen, azt is, nem volna-e jobb fölségedet elaggott dámáival visszahagynunk? Ez az utazás - - -

- Oh..! Semmi! Győzöm.

- Külseje mást tanusít fölségednek!

- Me - - - Megint?

- Minapinál is halványabb!

- Csak ez a zöld függő teszi itt a fülemben! Majd kicseréljük! - igyekezett az öreg hölgy még mindig visszaverni az ostromot. - Vélem: nem is viselném ezentúl. Erősen kiát.

- Oh, ebből a végből..?

Erzsébet hanyagul legyintett és lebocsátkozott a karosszékbe, melyet Katyenka tolt elé.

- Erészről nyugodt lehet, Domina! Fő bátorsággal viselhet élénk színeket. Hisz' - - - Hogyis, nó..! Mennyi idős is fölséged?

- Het - - - Nyolcvan, - vertek egyet a matróna pillái.

Erzsébet alig állta meg hangos fölhahotázás nélkül.

Hogy még előtte is fiatalitja magát ez a hiu, ez az útálatos vénség! Kerek tizenkét évet letagadna!

No nem! Hát ezt nem viszi el szárazon! Ne örüljön, hogy őt bolonddá teheti!

Úgy szinlelte, mintha szentül meg volna győződve a vallott szám igazságáról.

- Persze! - intett. - Hisz' alig ötven évfordulatja történt az a sajnálatos gonoszság, mikor a frenetikus elméjű Zách Felicián úgy nekiöklelt fölségednek s leszabta négy ujját! Negyven éve temették elterjedt emlékű férjét s valami harmincöt esztendeje szegény fiát, a bódogtalan Endre királyfit!

Nem volt véletlen, hogy csupa nagy számokat és halálos emléket idézett föl! Ez is hozzátartozott a számításához s elégtételéhez az a megimbolyodás, melyet anyósa már alig bírt palástolni.

Úgy tette mintha észre sem vett volna semmit, csupán emlékeit rendezgetné. Míg aztán egyszerre fölvillant:

- Ni bizony..! Tévedtünk. Hisz' akkor nem hetven esztendős fölséged, hanem nyolcvankettő! Nyolcvankét év..! - sóhajtott merengő arccal. - Mely gyönyörű kor! Más közönséges halandókból álló ember ötvenet, ha elér! Ez szokott lenni a bibés idő! És fölséged lám, hogy túl is ugrotta! Kerek harminckét évvel! Hozzá milyen derékul! Másnak bizon - ha Isten meg is engedné hozzájutását - ilyenkorra cipós a háta! Fulladozik... Kereng... Minden tagja sajog... Domina meg milyen frissen járta minap is a bálat! Hát igaza van fölségednek. Bizon csak tartson velünk! Mit egy kis törődés ilyen szívósságnak! Ha meghűl: kiheveri. Most már én mondom, hogy el ne maradjon tőlünk, anyám! Roppant nélkülöznénk!

Jelizaveta hallgatott. Zavaros tekintettel meredt a levegőbe.

Erzsébet odasunyt rá, a szeme szögletéből.

Piros nyelve hegyével gyorsan nedvesítgette az ajkait.

- Szóval hát velünkmarad fölséged! - döntött határozati hangon.

- ... azaz - - -

- Még egy pirinyó börzsöny, hogy ilyen hamuszínűnek ne láttassék s akkor akár a zöld fityegő is maradhat!

- Nem. Arról letettem, - fakadt ki végre a szó a matrónából.

S mint aki ezzel a kedves holmival régi-magának egy darabjától is megvált, gyámoltalanul bocsátkozott egy székre.

Erzsébet mintha semmit sem látott volna.

A legkedélyesebben folytatta:

- Estére ahol megnaplunk, egy kis táncot is adhatnánk. Igen táncolhatnék s akarnám ellesnem fölségedtől az „egerest".

- Ne... Nem táncolok...

Semmi jele a figyelésnek!

Erzsébet folytatta:

- Utána maszkát ölthetnénk valami mókához, mint az olasz mímusok és mímák. Vagy mint azok a különféle mesterségeket mutató emberek, melyek farsangkor jártak itt nálunk s melyek csudálkozásra valók voltanak.

- Én nem - - -

- ... reggelre pedig egy jó kis sólymászat, lóháton! Micsoda friss, párás, harmatos levegő..!

- Isten őrizz! - rebbent tiltakozólag Jelizaveta keze.

A királyné mintha csak most vette volna észre anyósa ellenkezését.

Tág szemeket nyitott.

- Jól hallok? Fölséged szabódik? Anyám, akiről mindig mustrát vehettünk?

- Volt. Csak volt, Lizocskám! - lehelt Jelizaveta és csöndesen mellére horgasztotta a fejét.

S ahogy úgy pislákolt ijedt, fénytelen szemmel, maga Erzsébet is meghökkent azon a változáson, ami végbement rajta.

A minap még sodró erejű élénkségnek nyomát sem lehetett többé fölfedezni a bágyadt arcon, mely különösképpen úgy megnyúlt és úgy megpetyhüdt, mintha a saját tegnapi énjének torzképe lett volna. Igen, megöregedett, - öreg, öreg, öreg lett! - amilyennek annyiszor és olyan keserű dühhel vágyott őt látni...

Hirtelen fölkelt a karszékből.

- Egynapra több is, mint kívántam! - gondolta. - Ohó..! Túligen sietni sem fogunk! Kortyold csak így lassan, vén boszorkány, mint velem itattad! Míg - - -

Nem fejezte be a gondolatot.

Ha amazt apráztatta, ő is szürcsölni akart! A képet, melyet megképződni látott a szeme előtt, későbbre, végső elégtételként tartogatta magának...

- Hát hagyom készülni fölségedet! Mert hisz' anyám sem érthette komolyra azt a visszamaradást? Egyébként: „királyi rendelet"! - lőtte ki kéjjel az utolsó nyilát, azt a föllebbezhetetlen záradékot, mellyel ez a pajkos vénasszony is - hej! - hányszor gázolta le őt..!

- Nó, Isten oltalmazza fölségedet!

Az ajtó nyílt.

Erzsébet kihussant.

Olyan volt most, mint egy balsejtelmű árnyék. Mint halál-angyal, mely tollról tollra, észrevétlenül bontogatja szárnyát.

Jelizaveta lefittyent szájjal bámult utána. Észre sem vette, hogy egy vak mozdulatával véletlenül kiütötte Katyenka kezéből az edényt, amelyből az pedig kedvenc italát kínálta neki...

Az edény összetört. A „*gorelyka*" kifolyt.

Jelizaveta meg csak bámult, bámult merőn tovább, egy pontra a falon.

XVII.

A heroldok hosszú, vékonynyelű sípjain meglibbentek a keszkenő-nagyságú, Anjou-címeres zászlócskák. A gyülekező jel fölsivított.

De csak formaságnak kellett. Az udvar már úgyis összegyűlt és csupán a királyt várta, hogy folytathassa útját.

Végre a felség is megjött. Minapi lován ült, halhajú kamuka mentében. Paripáján is hasonló rokolya.

Azonban nem szöktetett mindjárt előre. Elernyőzve tenyerével a reggeli párafüggönyön átderengő napsugarakat, előbb szemlét tartott. Végignézett az urak sorain. Anyjának hintója láttán mintha megrebbent volna a nyugodt arca. De nem hatolt a tudatáig ami megütötte a szemét: Jelizaveta déc-bundákba, utizsákba búgyolált, szokatlan jelensége.

Hamarosan tovasiklott.

A királynéi kocsi felé fordult. És akkor egy gondolatnyi időre, mintha redőkbe ráncolta volna a homlokát.

Erzsébet nem ült a hintóban..!

Hanem - - -?

Egy kis félfordulatot tett a szemével.

Igen, ott, távolabb várakozott ő is, egy kis térecskén. Lóháton, megint..! Itta ezt a percet, melynek történései már előre pontosan ki voltak dolgozva a képzeletében.

- Bevágott tehát!

Égő pillantást vetett az oldalán merevülő Garayra:

- Mely tündöklő ma őfelsége! Úgy-e, Comes!

Még a sötétarcú férfi homlokán is felvillant egy röpke fény, mint éjszakai puszták bolygótüze.

- Úr, - csak ennyit mondott.

De ahogyan mondta..!

Erzsébetnek kedve lett volna tapsolni.

Ez is, mint remélte..! Értheti messziről: kinek hogy tetszik!

No, még egy húzás az ostáblán!

Ha ez is sikerül..?

Kockázatos volt, hanem azért bevált: A ló nyerített egyet és hátsó lábaira ágaskodott. Tüszkölt, majd előre döfte fejetetejét. Mármeg a hasát tárta fel a mellső lábaival. A királyné hattyúprémes kesztyűi, aranysarkantyúi elárulhatták volna, hogy miért... Ezek azonban hallgattak.

Helyükben Erzsébet kiáltott egy metszőt:

- Palatinus!

És gyönyörű törzse ott remegett pár pillanatig az erős, felfogó karok közt.

Aztán visszaigazodott a nyergébe.

- „Semmi baj!” - nyomott meg nevetve minden szót. - Ráró ma félelmes szívű, úgytetszik. Mindjárt ráncba szedem. Hajrá! Utánam, nádor uram!

Egy vállrahajtott fejű odamosolygás a királyi férjnek, - köszöntés a pirosselyem keszkenővel és a lovasok előreugrattak.

Lajos tág szemmel nézett utánuk.

- Lehetetlen..! - gondolta megránduló szívvel. - Merő véletlen az egész...

De a hidegség csak nem akart engedni a szíve körött.

Déltájt pihenőt, - a lovaknak füveltetést rendelt. S hívatta a nádort.

Sátora közepén fogadta, hátrakulcsolt kezekkel. Tűnődő pillantást vetett rá és így nézte kis időn keresztül, távoli tekintettel, mint akinek messze kalandozik a figyelme s még nem világosodott rá az előtteálló valóságra.

Aztán élővé lélegzett és megszólalt:

- Rendelkezni akarunk.

A nádor le nem vette szemét a király sarúiról.

- Felséged szolgálatjára, - mondta olyan idegen hangon, mely őt magát is meglepte.

A király azonban nem látszott erre ügyelni.

Intésre emelte kezét.

- Nagyságod még ez órában értekezik uraimékkal! Horvát-dalmát bánok, véghelyek bánjai, kincstartók, országbírója, erdélyi vajda, orosz vajda: megannyi köztisztség. Illetlennek vélnők, hogy merő udvarlásunk miatt mulasszák ügyködéseiket. Kegyelmünkben előre indulhatnak.

A nádor sarkantyúja csikorgósat pendült.

- S a kiséret? - kérdezte fojtott hangon.

- Rátérek! Elegendők a dámák és bárók uraimék közül, akik nem ország képiben járó tisztségviselők. *Recte..!* Horváthy, a macsói bán, elrándult már?

- Általam permittáltatja jobbágyi hódolatát fölségednek. Halálban sietős parancsnak vette küldetésit...

Lajos belemosolygott az ő távoli mosolyával a levegőbe.

- Valamint hogy az is, palatinus uram! És igen örvendünk, hogy Horváthy Pál ilyen lelkében járónak érti a - - - Durazzói trónkövetelő ügyét, aki rokonunk.

Mi volt ez? Gúny?

Sokért nem adta volna Miklós nádor ha most föl bír pillantani és megláthatja a király szemét! Ezzel talán szöveget adhatott volna annak az ő saját különös idegenkedésének is, mely egy idő óta elöntötte a macsói bán ellen. De valami ólomsúly, valami átkozott érthetetlen igézet megakadályozta, hogy a király arcába nézzen.

- Közösleg mindnyájunk szíve fölségedé, - dünnyögött.

- Hisszük s köszönjük.

Lajos szava lehullt. Csend követte.

Magyarázhatta arra is a nádor, hogy a király a továbbiak fölött gondolkozik, azonban arra is, hogy: lejárt a számára engedett idő...

Ez kényelmetlenül érintette. Érezte, hogy elegendő volna egyetlen pillantás az ura arcába s ő meggyőződhetnék. De az a lidércnyomás, mely már az előbb elfogta, megint csak nem engedte a király szemébe nézni.

Tűrhetetlen hosszúnak érzett minden csöndben elmúló percet. Bele is izzadt a néma várakozásba. Az igézet mégsem akarta elbocsátani.

Végül úgy érezte, vagy megfull, vagy meggyőződik arról, hogy igaz-e amit képzel! Hogy a király: állhatatos tekintettel nézi őt... Maga sem tudott volna számotadni róla, hogy tulajdonkép mért olyan fontos ez most neki.

Elszántan fölvetette fejét és Lajosra nézett.

Legott mázsák súlyától könnyebbült.

A király - - -

Csak a kesztyűje szárát igazgatta!

- Fölség!

- Kigyelmed tehát intézkedik.

- Ottan, uram!

- ... az összes országos hivatalok viselői!

- *Ultro*: én is...

Lajos szeme megállt és derengő kék felhőt vetett.

- Nagyságod több mint puszta tisztségviselő és hivatali főméltóság? - felelt némi kérdező hangsúllyal, szelíden és halkan.

- Fölség!!

- Nagyságod - úgy tartom - átal-ember s a király hiteles-kedves és belső barátja?

Garay levegő után kapott.

- Uram! A kegye lesujt!

- Ha igen is, hű és igaz szívek fölemelkednek, Comes.

- Sohase szakadok el fölségedtől! Nem hadlak el és el nem állok hűségem mellől! - készült kiáltásra fakadni a palatinus.

Azonban mintha hurok lenne a nyakán, mely belefojtja a hangot.

Hímes torokkendőjéhez nyúlt és kínzottan lazított rajta egyet.

Lajos tekintete elívelt a mozdulat fölött.

- Nagyságod marad, - szólt egyszerűen. - Kérni akarjuk, hogy vigyázzon a királynéra. Asszony és déli vér... Kockáztató... A lova elragadhatja... Kigyelmed jóvoltjára bízzuk, Garay Miklós!

A nádor megnyitotta száját. Valami szót - választ - egyetlen hangot akart volna legalább kiadni!

De megint csak semmi, éppen semmi sem jött ki a torkán.

Gépies mozdulattal összeverte sarkantyúit, megfordult és mint akit a feje húz, mint a részeg, kilódult a sátor nyílásán.

- Belémlátott! Mindent tud! - dobta meg kétököllel a halántékát. - Eltávoztatja a báva népet, hogy ne láthassák királyi szégyenét! Egyedül engem tart vissza. A Júdásfajzatot! Rámbízza kincsét, kit lelkemben én már - mint véreb dámvadat - álltam! Vigyázzak rá..? Nohát - - -

Hirtelen megtorpant, mint akinek a lába gyökeret vert. Álla az égnek feszült s mind az a sok repesztő hang, ami belekövült eddig, egyszerre és egyetlen vad ordításban hagyta el a torkát:

- Úgy éltessen Isten! Vigyázok, te király!

*

Oh, nagy Játékos, aki kezében olyan szolgai szerszám minden instrumentum, - be igen szépen és bölcsen is játszol! És te instrumentum, mely olyan készen rezdülsz a Mester kezében: be igenszép hangokat is tudsz hallatni: Emberi Lelkiismeret!

- Nádor uram! Comes!

Egy hívó, édes női szózatot vert Garay felé a sátrak közt bújkáló szellő.

Csak egy ilyen muzsika volt a világon! És Miklós megismerte, szíve mélyéig nyilalva tudta, hogy a királyné szava.

Mégis: mint aki megsiketült. Oda sem fordult. Ment, súlyos, ledöngő léptekkel. Ment az urak szállása felé. Parancsvinni... Királya-barátja, mintaképe és istensége: Ludovicus Magnus parancsát...

- Nekem beszélhetsz! Engem csábíthatsz, te asszony! - loholt és permetezte a szakállába. - Tudom, hogy a ti alakotok csepegő méz és fényesebb az olajnál a ti torkotok! De a ti utolsóitok keserűek ám mint az üröm és élesek, mint a kétélű kard! Én ugyan el nem veszek a hathatósságodban! Engem bizon’ meg nem ejtesz!

HARMADIK RÉSZ
A KÉT GARAY

XVIII.

Budától napnyugta felé - úgy vagy öt mértföldnyi formán - jókorát kanyarodik a Duna. Méltóságos nagy viz ez már itten! Ha mégis forgolódik, aligha teszi jókedvéből, de mert nem tehet másként. Termetes hegyek állnak az útjában. Ha nem akar elakadni, ki kell hogy térjen előlük.

A csúcsok közül az a legjelesebb, amelyik a fordulóban áll. A visegrádi. Olyan formájú, mint egy kún süveg. Éppen hogy a kúpja van lecsapva. Vadakkal bővelkedő erdők közepett - a part mentén épült tulajdonképpeni városnak rézsútosan feje fölé kerülve - egy vár büszkélkedik azon.

Valójában hát: csak kastély. Mivel azonban királyi kastély, olyan derekasan meg van erősítve, hogy várnak is megjárná.

A zöldmázas cserépfödelű, gyönyörű paloták különálló épületeit kőfal karolja magába. Körülötte - ha üresen is - sáncárok vonul. Baj esetén vízzel megtölthető.

A kapu: csigán járó, eresztékes alkalmatosság. Vagy kétszáz ölnyire egyenesen a Dunának szökik, úgy, hogy azt semmiféle ellenség, vár képében sem rohanhatná meg. Csupán aki körbe kerül a nem éppen széles hegyi úton és kellő kitudakolás után engedelmet nyer, az kerülhet a meredek kapun belül.

Onnan aztán - ha gyalogszerrel járó - lépegethet komótosan. Mert hét-nyolc öl szélességben, csupa fehér márványkőből összerakva, pompás lépcsőzet kezdődik itt s vezet föl mintegy negyven fokon. A vége tarka virágágyaknak, majd meg hatalmas boltozatnak fut.

Kell is hogy nagyszabású legyen a bolt! Hiszen Visegrád szinte ugyanolyan királyi székhely, mint Óbuda és a bolt: az udvar borait rejti magába.

Fölötte - nemkülönben márványkockákkal burkolt - négy sarkán karcsú íveken nyugvó, növényzettel díszített térség foglal helyet. Olyanféle ez, mint közönségesebb állapotú házaknál a szakállszárító szokott lenni. Csak persze: nagyobb. Mert hiszen itt királyi és főúri szakállakat szárogatnak! Ötven-hatvan uraság is jól elférne a lapos térségen és bámulhatja a megkapó kitekintést, melyet a vidék nyujt. Oromtól le a hegygerinc mentén, hatalmas hársfasor. Kastélytól - ahol megszűnik az erdő - buja tenyészetű szőlőskertek és gyümölcsös...

Most azonban mindössze két ember tartja megszállva a szakállszárító-félét. Azaz hogy: másfél csupán. Mivel az egyik gyermek. Olyan tizennégy esztendősforma fiú. Kamaszos egy kicsit - nagykezű, nagylábú, dercés hangú - de azért takaros. Keskeny, igenbarna orcája van, nagy, okos barna szemei és kurta kis orra. Az orr még gyermeki. Hanem a jókora homlok és az a két váll - a sugár törzs! - ezek már férfit igérnek és hozzá szálasat, rendkívül izmosat.

Úgy hátulról nézve szinte kész embernek vélhetné akárki a legénykét, ha az az uraság, aki mellette szélvedezik, nála is hosszabb nem volna. Csakhogy az csuda-hosszú! Olyan mint egy valóságos égimeszelő. Tagjai lefüggnek róla, mint cséphadaróról a csép. Egyébképpen arcban is szertelen és csúnya is az uraság. Kiülő bögölyszemei vannak, sárgás a fehérjük és vérerezett. Orra hosszú és gübős a végén. Nagyállú, szélesszájú. Mindössze két sárgás fog látszik a szájában, mikor megnyitja. Hanem úgy egészben azért jóságos embernek látszik és a beszéde is nyájas, ahogy fejcsóválgatva tanakodik a fiúval:

- Már hát Miklós öcsém, ha egyszer idejöttél, hát: ittvagy. Csak nem tom mit szól majd apád, nádor uram, hogy így nyakában teremsz!

A fiu felmosolygott az ő csillogó, mosolyában is komoly szemével.

- Ebből a végből nem aggódok én! - legyintett. - Mert maga apámuram irta, hogy küldjenek Pozsonybul. Tizennégy esztendős fiu udvarhoz való már.

- Iszen akkor nincs baj?

- De mégis..! Egy kevés...

- Micsoda?

- Hát - - - Hogy így egyedül..! Kiséretlenül, mint holmi jobbágyfi..!

- Azám! - hörkent meg utólag a csúnya úr. - Né, ez eszembe sem ötlött! S most hogy így mondod - - - Nem is igen értem! Hogy engedhettek! Anyád - - -

Miklós megrezdítette kicsit a hosszúfürtös fejét.

Látszott rajta, hogy szeretni szereti ugyan az anyját, de - mint afféle siheder-fiunak - a szemefénye mégis csak az apja! Arra tart.

- Adott az szegény lovászt is, fellajtárt is, meg mindenféle népet! - válaszolt. - Hanem baj hogy magister Colomanust is velem küldé!

- A' meg már ki a súly?

- Nevelőnk.

- Hát akkor - - -?

Miklóska elértette a fölemelt szemöldök jelentőségét.

Kicsit elröstellkedve vonogatta a vállát:

- Útban lehagytam, mindenestül...

- Megszöktél! Mi? Biztosan a retorikával sutúlt!

- Nem! - rázta fejét Miklós. - Attúl én nem félek, várnagy uram! Ösmerem a klasszikusokat. Hanem test szerint is húsos és mind természetiben is késedelmes a jó mester! Megülne minden hűs helyet. Minden beszálló csárdában be akarna szállni. Így oztán mikorra érhetünk vala ide?

- Úgy, úgy! - bólogatott az emeletes vitéz, nagyszelíden. - Hát vágytál Visegrádba..! No, nem csodállom. Vágynak ide mások is. A világ minden részibül! Fő hírességű helly ez itt, öcsém! Meglátod! Ha ugyan - tette hozzá - nádor uram el nem fenekel innen haragjában!

- Azt ugyan nem cselekszi! - tiltakozott Miklós.

És látszott, hogy kettős büszkeség feszeleg a szép kis bársonydolmánykája alatt. Egy önmagáért, egy meg az atyjáért. (Bár nem biztos, hogy nem fordított rend szerint következik-e benne ez a kettő..!)

Kisvártatva fölszegte a fejét.

- Apám sohasem emel kezet reánk! - szólott.

- Hát többen vattok?

- Egy kisöcsém, egy húgom, egy néném.

- Oztán olyan fölöttébb jóviseletűek vattok?

- Nem mindig. De akkor se üt ránk! Csak komoly. Rendesnél is komolyabb. „Urfi”-nak, „kisasszony”-nak nevez, vagy sehogy. Mintha meg sem látna. Átalnéz fejünkön. Ettől tartunk leginkább...

Beszélt volna még a gyerek, bizalomra oldódott nyelvvel, hanem az úr - Dengeleghy Bold uram - egyszerre megruccant mellette. Két hosszú lépéssel kint toppant az erkély szélén s ernyőt formázva tenyereiből, vizsgálni kezdett valamit fent a tornyon.

- Dugják..! Mozgatják! Azám! - dünnyögött rejtelmesen a sárga fogai közül.

- Micsodát? - érdeklődék a fiú.

Várnagy uram azonban nem őneki felelt. Föl a toronyba kurjantott, egy láthatatlan valakinek:

- Te-hé! Canis filius! Akárki! Mi az énistenem haragját kapirgálsz! Hagyod békin azt a zászlót? Elég a rendes országos egyelőre. Ama liliomos-királycímerest: csak mikor én mondom!

- Igenis! - felelt a hang láthatatlan tulajdonosa, fentről.

A hosszú uraság visszatérült.

- Mindennek magam kell hogy utána essek! - dohogott. - Ezek a bivalyok azt sem tudják, hogy házi-zászlót nem máskor, hanem ha házánál van az úr, akkor szúrjuk ki.

Ezzel a kis zavarral azonban oda is lett Bold kapitány nyugalma.

- Jer öcsém, - szólt - nézzünk körül. Rövid órán beköszönt az udvar.

No, nem volt ok izgulni. Nagyjából rendben találódott minden.

Ám azért ahogy az idő múlt, a várnagy csak nem tudott helybenmaradni többé.

- Teremtőm! - csapott egyszerre a homlokára. - A koronaterem őreit még meg sem szemléztem! Várj itt reám! Vagy úgy..! Jó, hát gyere te is!

Miklósnak fölragyogott a szeme.

Futton serkent a hosszú férfi nyomába.

Az meg haladtában permetezte a szót:

- Két királykoronát is őrzünk mink itt! Sajátunk mellett a lengyel nemzetét. Bizony, megtöbbült vele a gondunk, mióta ama megtévelyedett - - -

Az állával oldalt ütött.

Ha történetesen nem földalatti részen járnak, Székesfehérvár lett volna értendő a mutatott irányban. Így azonban Miklósnak kérdéssel kellett pótolnia, amivel adós maradt a szeme.

- Mi dologra vélt, bátyám?

- Nó, a hosszúkörmű János őrkanonokra, aki egyszer már elsyncopálta a koronát!

- Papi személy? - torpant meg a fiú.

De Bold úr csak hátralegyintett és baktatott tovább.

- Azok is emberek öcsém s nem lehetnek üresek a gyarlóság s erőtlenségtől! „*Manifestissimam notam infidelitatis*” vala bizony a dolog! Hanem büntetlenül sem maradt! Elfosztotta minden birtokaitól János papot az igazságos püspök!

A fiú fejét csóválta és tovább indult.

- Oztán melyik koronát? - tudakolta ráncolt homlokkal.

- A király apjáét, Anjou Károlyét.

- Hiszen - - - Hiszen az halott? - hörkent meg ismét a gyerek.

A várnagy helybenhagyólag lógatta rá a hosszú paripa-fejét.

- Persze! Hát a halott fejérül..! Iccaka... Nem is bízik azóta senkihez az úr! A koronákat maga őrzeti. De vigyázz csak..! El ne mocskolódjunk!

Arra a kis pocsétára vonatkozott az intés, mely a fal tövében állt össze. A boltozat redvezte ki a nagy terméskő-kockák közül.

Miklós lábújjhegyelt, óvatosan.

Csupán a kanyaron túl szólalt megint. Addigra kipárolgott fejéből az a sajnálatos dolog...

A dohosságot és súlyos méltóságot lehelő falakat ügyelte mindig-figyelő szemével.

- Kívül merő újnak látszik és fő ékes vár ez! - fordította kifelé a hüvelykújját. - Hanem úgy vélem, fundussában mégis igen ó lehet. Tán még a fejedelem rakatta...

- Melyik?

- Az első. Árpád.

- Nó, - sétáltatta homloka-bőrét a várnagy, palástolhatatlan tetszéssel - úgy látom, jeles vagy históriában is, öcsém! De azért Visegrádot mégsem a fejedelem építtette! Ujabb tudósok tartásuk szerint, ittlelték ezt már az első magyarok. Azért is illyen tótos nevű! Nem tesz semmit, - intett. - Akármi az eredeti, fő hogy nagy hírre vergődött. Itt tartották árestumképpen Salamon királyt, följebb meg a siciliai hercegeket. Itt történt amaz iszontató eset is, mikor a bódult elméjű Zách Felicián koncrúl koncra akarta hányni a királyi famíliát. Tám tudod?

Tudta a fiu. Dajkák száján, esténkint, még igen járta róla a mese. Meg az Aversában orvul meggyilkolt, aranyhajú Endre királyfiról, akinek házassági tanakodásai a gaz Johannával - cinkos nejével - szintén e vár falai közt mentek végbe. Innen vitte az előző fölség - Róbert Károly - Nápolyba, trónraültetni szerencsétlen fiát s ugyane helyen halt is meg ő maga. Járulva később: utószülött unokájának, Martell Károlynak halálhíre...

- Nem félsz majd itt lakni? - hunyorított vissza Bold úr egy ugrató tekintettel a nyomában igyekvő fiúra.

De az önérzetesen verte vissza a gyanút.

- Senkitől-semmitől Istenen kívül, várnagy uram! Így tanított apám.

- Derék!

- Nó meg, - vetett vállat a gyerek - nem is csupa halálos dolgok estek itt! Tanultam, hogy az elterjedt emlékezetű Róbert Károly király lakziját is ennél az udvarnál ülték! Visegrádon fogadta Kázmér lengyel király urat, meg János cseh királyt, oztán a János karantán herceget is. Kázmér, meg a lodomér fejedelem esmént visszajött. Úgy megtetszett nekik.

- Hogy híjták! - kacsintott vissza évődve a hosszú vitéz.

- Luchka! - vágta rá nyomban Miklós.

A kapitány egyszerre megvesztegelt. Nem is annyira azért, mert a strázsákat már innen is helyükön látta, hanem inkább, mert jól esett közelebbről szemrevennie a helyes fiút, aki olyan elfogulatlan, mint bármi felnőtt és olyan tudós, hogy akár leveles-diáknak is beállhatna. (Ha ugyan nem volna nádorfi..!)

- Ezt te mind tanultad?

- A *triviumot* tavaly befejeztük. Idén a *quadrivium*... - sütötte le Miklós a pillangószárnyú pilláit.

És elpirult.

Ez a pirulás - az első - amit a szerénység csalt ki a gyerekből, csak még jobban megnyerte Bold úr tetszését.

- Ne mondd! - ütött egyet a nagy állával. - Arithmetica..?

- Igen. Mívelkedések a naptárkészítéshöz. Astronomia...

- Ahoz is értel?

- Kicsit. De nem hiszek a csillagjóslásban. Buta babonaság!

Jobban szerette a fiú a geometriát és geografiát. Éppen hogy a *monochord*dal boldogult gyengén.

- Az meg már mi a nyű?

- *Musica*. Hiába volt két igen fő lantos legény a mesterem, énnekem kemény az ujjom. Szaggatom a húrokat.

- Valóságos táltos vagy te akkor öcsém?! Nem is leveles diák! - hüledezett a jó úr. - Ha nyomon vesszük, mikor a pápának büntetéssel kell szorgoztatnia pap-uraimékat írnya-olvasni..! És szegény Kont Miklós nádor lehetett, deáktalan ember léttére..! Magam is, mint a tulok..! Hanem hát - tette hozzá helyreigazodott büszkeséggel - fő-nemzetből álló, nemes úr-ember vagyok s tarthatok scriblifexeket, amennyi jólesik! Te öcsém, majd nemkülönben... Mi a fenét is tölteti így a fejedet palatinus apád?

- Véli, hogy főállapotomban se, soha senki ne pörkölhessen orrom alá! - vette apját nyomban védelmébe a gyerek és mindjárt megint elbíborodtak az orcái.

Az jutott eszébe, hogy ez a válasz - tekintve az uraság bevallott tudatlanságát - valahogy nem volt éppen sikerült.

Engesztelésképp összecsapta a bokáit és mélyen meghajolva tette hozzá:

- Mindez arra jó, hogy kutyaölő lator ne legyen a gyerekből, míg fölcseperedik. De én tudom, hogy a kard, mint nagyságodé, mindennél előbbrevaló. Abban szeretnék én itt a kigyelmed patrocinálása alatt beljebb gyakorlódni!

- Igazán?

- Igazán.

A csúnya uraságnak gyanúsan fényes lett a szeme.

Hogy leleplezze elérzékenyülését, káromkodott egy szelídet, aztán valahogy - véletlenül - odatárult parolás keze a gyermek-siheder elé.

Megszorította az ujjait, emberül.

- Úgy érzem öcsém, hall még a világ rólad! Tudás is..? Bátorság is..? A Jóisten hozott, ő vezéreljen fiam!

Kiléptek a kapun a záporozó tavaszi napsütésbe.

XIX.

Napdelelő tájban szerencsésen befutott az udvar. Kis ideig eltartott a helyezkedése. Majd az is lecsitult.

Garay a nádorpalotában levő szállására térhetett.

Túl a királyi székházon, sor-első volt ez a többi főúri szállás közt. És díszesebb is mindegyiknél. Kapuja előtt a vitézi rend tartott állandó strázsát, meg egy hatalmas termetű, nagybotú, rőfös-szakállú, elaggott ember. Amilyennek a festők Szent Miklóst festik. Hanem az öreg már nem tartozott a hivatalból való strázsák közé. A palatinus saját jobbágyaiból került ki, a gorjáni birtokról. Valamikor ifjú éveiben térden lovagoltatta még a palatinust és most is, szinte apai elgyönyörködéssel nézdegélt a szépszál barna ember után, aki előtt sarkig tárta a kaput.

Azonban a többi ajtókon sem kellett kilincselnie nádor uramnak. Inas állt mindegyik mögött, aki nyitogasson, fel a felső rendig.

Csak a rezidencia legbelső küszöbéről hiányzott a palotás legény. Ott - - - saját fia fogadta a palatinust..!

Pár percig hőkölve és szótlanul nézték egymást. A nádor mintha „*iratos embert*” látott volna a gyermekében, aki valamely bűnére jött ide őt, a törvény erejével emlékeztetni; Miklóska pedig azon dermedt el, hogy milyen kísértetlátó szemmel nézi őt az apja..!

De hibában érezve magát, haragra kellett vélnie az apai némaságot. És sietett is az engesztelés adóját leróni.

- Holtigvaló hűséges szolgálatomat ajánlom kigyelmednek! Isten adjon jó napot, édes apám-uram! - köszönt, tisztességtudóan féltérdet hajtva és kezetcsókolva.

S legott halkan hozzátette:

- Kérem igen a gráciáját...

Erre a jólismert és neki oly kedves hangra, Garay végre kiébredt a furcsa révedezésből.

- Miért? - kérdezte s megemelte búsbarna szemének pilláit.

- Hát - - - Amérthogy ittvagyok.

- Hisz’ levelem tartása szerint történt, gyermek!

- De - - -

No, nem tartozott éppen a könnyű feladatok közé a vallomás, szemben ezzel a tökéletes apai gyanútlansággal!

- Szöktön jöttem, így mondta a várkapitány... - nyelt egy kényelmetlen-hangosat a fiú.

És várta a szokásszerű, néma, hideg szülei neheztelést. Hogy legyint az apja és elfordul, mintha valami szóra sem érdemes, haszontalan bogarat akarna az orcája elől eltávoztatni...

Garay azonban nem fordult félre és nem pillantott át a fia feje fölött. Az arca nem sötétült el. (Talán mert máris olyan sötét volt, hogy akartan sem sötétedhetett volna tovább.)

Csak nézte elúszott tekintettel a fiút.

Ezt valahogy kiállta volna Miklós! Ám hogy az a katonás keménységű s amellett mégis csuda-jóleső kéz ráterült és megsímogatta az ő vétkes fejét, ezt a legnagyobb mértékben érdemtelennek érezte és sehogysem bírt belenyugodni. Szentül hitte, hogy valami tévedésnek

kell fennforognia! Alkalmasint nem elég világosan hibáztatta magát s ezzel homályban hagyta bírája figyelmét.

Ismét kezetcsókolt hát és igaz töredelmességgel azt mondta:

- Igen szánom-bánom apám a hirtelenségemet...

- Minéműt?

- ... hogy a jó magister Colomanust, meg a kíséretet odahagytam.

- Egyedül jöttél?

- Merőben.

No most már igazán nem lehetett szó semmi félreértésről! Teljes egészükben kinyilvánultak a turpiságok.

Miklós fejet csüggesztett és várt.

Mégis váratlan dolog következett!

Garay a gyerek álla alá csúsztatta tenyerét s ezzel szemtől szeméhöz emelte a tekintetét.

- Nem esett semmi bántódásod? - kérdezte valami sajátságosan bús és lágyan elomló hangon.

- Ne... Nem.

- Akkor rendben van, fiam! S tám épp az angyalod sürgetett... Segítségemül...

- Hát - - - Nem haragszik igen kigyelmed?

- Nem. Nem haragszom.

Egy csöppet sem értett Miklóska az egészből!

Ez a különös engedékenység..!

És mi ez azzal az angyallal?

Meg hogy az ő félisten-apja az ő segítségét emlegeti? Az övét, aki porszem, semmi hozzá képest?

De nem tűnődött soká. Úgy vélte gyermeki ésszel, hogy nagy szorongása közepett most pedig talán ő hallott mellé a szónak.

Fő a bocsánat! Hogy azt sikerült kieszközölnie!

Ismét féltérdet hajtott és megkönnyebbülten csillant föl:

- Itt is... maradhatnék?

- Itt. A szállásomon! - tette hozzá sürgősen Garay, mint aki valamely tetszetős gondolaton kap. - Velem laksz, velem maradsz ezentúl. Igazis..! Nem vagy-e éhes?

- De éhes vagyok, - bátorodott a kis legény.

- Akkor hát - - -

A nádor velevonta a fiút. Puha-meleg gyermekkezénél fogva léptette be a zöldposztós házöltözékű, aggancsokkal, agyarakkal, vaddisznófővel kirakott vadász-szobájába. Itt, a kedves fegyverei közt tartózkodott legszívesebben őmaga is.

Saját gyontáros karszékébe nyomta le a gyereket. Aztán megverte az asztalon álló dobot.

A jelre sovány, sebvágott-képű hajdú került elő.

- A kisúr éhes! - intett neki, de valami olyan örömteli fényléssel, mintha különös nagy jó rejlenék abban, hogy egy tizennégy esztendős kis kamasz - íme! - falni kíván..!

És valóban, míg a fiú a harci eszközöket nézegetve falatozott, a hatalmas ember le nem vette róla a szemét. Mikor pedig kezét a hétszer tekergőző kígyós, országalmás címerű ezüsttálban megmosva elkészült, még meg is ölelte. Olyan szorosan ölelte, ahogy talán soha eddig. Mintha nemcsak ölelni akarná a fiút, hanem betemetni is vele valami mély gödröt, ott, a vonagló szíve alatt...

Végre kibocsátotta a karjaiból.

Vállig gyűrűző barna fürtjeire borította a gyerek sastollas fövegét.

- Jösszte! - szólt, a hangjából föl-fölfakadó büszkeséggel.

- Hova megyünk? - hegyezte figyelmét rögtön a fiú.

- Elejében járultatlak valakinek, akinél nagyobbat többé sohasem fogsz láthatni.

- Olyan magas?

- Olyan magát-aláztató és szelíd. Oly főképpen büszke és nemes.

- Kegyelmednél is főbb nemes?

- Mindnyájunknál, mindörökkön.

Miklós majd elbotlott, akkorát bámult.

- Ki lehet az ugyan!

- A király, - lehelte Garay és kezébe fonta a fia kezét.

XX.

Lajoshoz bejutni nem tartozott a könnyű feladatok közé. Uralkodói állapotán kívül még - - - hivatalnok is volt..! Az országnak Kuria fölött való, legfelsőbb feljebbvitelű ítélőbírája, - minden hadi ügy fő intézője, - a Szent György lovagrend nagymestere, sőt a hajdani magyar királyok példájára - s az esztergomi és váradi egyházmegyék iránti tiszteletből - e mind-kettőnek címzetes kanonokja is. Igaz hogy nem végzett tulajdonképpeni papi munkát, de kényes lelkiismerete viszont azt sem engedte meg, hogy a viselt címet puszta formaságnak tekintse. Bizony a gondok alól sem vonta ki magát!

Alig fészkelődött el az udvar Visegrádon, a királyt máris megrohanta ez a sokféle érdekű ügyesbajos nép. A pompás várakozó terem kezdett megtelni. A csúcsíves pilléreket támasztó oszlopok közeit élénken vitázó csoportok szállták meg.

Miklós szomjas szemmel függött rajtuk, ahogy apja oldalán s a szokottnál kicsit peckesebben sétálgatott le s föl. Tetszett neki, hogy mindenek ösmerik és földig süvegelik az ő hatalmas atyját! S kedvvel viszonozgatta a sűrű köszöneséket ő is. Hiú kevélykedések miatt azonban semmit sem akart elveszíteni abból, amit a nagyhírű udvarnál tanulhatott.

Először egy négy-öt férfiből álló társaság kapta meg az érdeklődését. Ékes fő-ruhákba és igen frissen öltözött úr volt, mindannyi. De ezen utóvégre még nem lepődött volna meg. (Hiszen Lajos udvarához csak nem is állíthat be valaki holmi félszer dolmányban!) Hanem az már igenis különös, hogy tarka pompája mellett - - - borotvált fejtetőt és tenyérnyi aranyfeszületet viseljen az öt úr!

Ez a kettősség megzavarta kissé a gyereket.

Elhatározta, hogy végérejár az urak kilétének.

Következő fordulónál hát a fülét is segítségül hívta és meghallotta, amint az egyik úr - egy mogyorószín-köntösű - éppen belekapott abba az eszmecserébe, mely látható izgalomban tartotta a többit:

- ... jussa nem vala hozzá, - szólt különös méltósággal, mely úgy áradt belőle, mint pince-ablakból a hűvösség. - Hol hallatott jóuraim, hogy pap fölött kenetlen ember lásson törvényt? Ha mit vétett, lássa bár a szentszéki bíróság, de nem holmi orcázó, nyalka és negédes castellanus...

No ez a beszéd megint azt erősítette, amit elsőben gyanított az úrfi. Hogy tudniillik, papok légyenek az urak.

Ám akkor mire a nagy csörömpölő, bogláros parádé?

Miklós eddig csak afféle seszínű talárisban látott papi férfiút. Legföljebb Szent Márton napján - és persze a templomban! - karinggel.

Már épp kérdésre akart fakadni, mikor Garay magától is megszólalt:

- Nézd gyerekem, kik légyenek ezek! Az: Egyház, Püspökök, kánonokok. Sok ilyen magas-tekintetű nagypap fordul meg itt! Királyi java-hivatalok viselői. Ujjat velük ne húzz! Nagy tisztességben s mind nagy kedvességedben tartsd őket, mert így áldatol meg Istentől, ha az ő első Pásztorait nemkülönben, hanem mint igazi fejedelmeket tartod!

Ahá..?

Megvilágosodott egyszerre az a ködös kis koponya!

Értette már a fiú, hogy az ilyen király körött járó papurak külsőképen is másfélék kell hogy legyenek, mint az ő parasztpapjaik a birtokon! Zsellérporták körül... Jobbágyok közt...

Pislantott egyet s azzal továbbhelyezte az érdeklődését.

Most meg egy négytagú, nemkülönben élénken tanakodó kis gyülekezet vonzotta magához. Az egyik úr szűk harisnyanadrágot viselt, mely födte lábfejét is. Másiknak majc-övvel össze-fogott a dolmánya. A harmadik rókamállal bélelt palástban izzadt és időnkint bőszen csattog-tatta meg a légycsapó lágyságú, sarkatlan bőrsarúját a padozat kőkockáin. A negyedik úrnak is volt palástja. De csak amolyan szűr-féle. És nem is selyem, hanem csak szegélyezett posztó. Fövege is más, mint a többi háromé. Ezé fölfele szűkülő, mint a gúla, amiről nemrég tanult az urfi.

Már okult az előbb!

Mindjárt a fülelésen kezdte.

S hallja, hogy eztmondja a harisnyanadrágos úr:

- ... nem elég hogy előbb vették ki jobbágyaimtul a papi tizedet, mintsem én a nónát: még össze is turkálták kutatásban a búzakévéket és fölzavarták akoló-pálcájukkal hordóimban a dézsmabort! Ebanyját az ilyen kutyafia tizedszedőknek!

- Hát mért nem élt vala kigyelmed a törvényadta joggal! - uszított a majc-öves. - Az ilyen dézsmáló köteles egy aranyforintot fizessen a kárért, vagy nálam marasztom a lovát, kit jussom előre a paraszt istállójába beköttetni, zálogul.

- Az egész mindenséget is nem tűröm! - fakadt el a sérelmes. - Ha Turbúk így, én meg majd: amúgy..! Kimutatom, hogy semmi adót nem tartozok beadni! Királyi kiváltság, nagyságod..! Bent kell legyen a Liber Regiusban. Nem röstöllöm most már kikerestetni, királyi levélbe venni s elvonom az orruk előtt! Ezért jüvék.

No ha jött is szegény úr.! De Miklóst nem érdekelte többé.

Papi tized... Nona... Dézsmálók... Ilyen és amolyan adó..! Untig hallott közbeszédek ezek!

Igyekezett úgy kanyarodni vissza, hogy kitérjen a panaszosok elől s a másik két urat kapja fülre. Ezek még mérgesebbeknek és így érdekesebbeknek is látszottak. Főleg a szegélyes-szűrös Nagyon kíváncsivá tette a fiút.

- ... kihívom, mint szokás, - hallotta - oztán csak visszaizen, hogy efféle fajjal nem állna ki. Hát mi vagyok én? Kozároló? Emberek sepreje? Amérthogy később csordula rám a kereszt-víz? De a király vala térítőm és mindőnké, valakik még az óhitben voltunk, alsó-Szolnok körül! Mi légyen ez ha nem kibújó s miféle lovag az ilyen?

No, itt egy kicsit állva is felejtkezett az úrfi. Minden hallottak közt ez érdekelte leginkább. A lovagság..! Párbaj..!

Ez lesz ezentúl már az ő élete is!

Leste és nyelte a szót.

A béleltpalástos uraságra fordult annak sora.

- Azokból mellyeket beszéllett, lőn ilyen tetszésem: - mondta tekintélykeltően, odacsattintva megint a lágytalpú sarúját a földhöz. - Bár ó-hit, megvan kigyelmednek mind régi rendes nemzedékje s mind becsülete jól megvan. Azzal pedig, hogy őfelségével keveredett kereszt-fiúságba, még főbb állapotra is ment amannál. Ki tehát nagyságodat sérté, fölséget sértett, melyért nemcsak meg kell vívjon, hanem csupasz bottal kell most már kiszálljon a kigyelmed úri kardja ellen, mint fölségsértésnél. Ez tartásom.

Nem illett volna hogy tovább ácsorogjon egy jólnevelt úrfi. De meg eleget is hallott a fiú! Egész elöntötte a harag annak az ismeretlen nemesnek viselkedésétől, akit a szűrös lovag panaszolt.

Pipaccsá pirult orcákkal tért vissza az apja mellé.

- Édesapám..! - kezdte lelkendezve.

És a háborgó lovagra mutatott.

Garay először is enyhe figyelmeztetéssel odafricskázott a Miklós meredeken mutogató ujjára, aztán pedig a jelzett irányba fordult.

- Kún eredetű az uraság, - bólintott, azt hívén, hogy talán a szokatlan viseleten bakkant meg a gyerek. - A király személyesen térítette át őket a pogányságból a krisztusi hitre. Ez fiam, Szent Istvántól manapig, teljességében senkinek sem sikerült! Bizony, nemcsak átal-fejedelem őfelsége, de apostolnak is első!

A fiú azonban hevesen rázogatta a fejét.

Nem erre gondolt ő! Hanem arra, hogy akármilyen fajú az idegen, nemessége szerint kijár neki a lovagi baj.

- Én az ő lette-helyiben..! - készült fogadkozásra buzdulni, mikor egyszerre még a harag is kifüstölgött a buksi fejéből.

Tátott szemmel bámészkodott egy görnyeteg kis embercsoportra, mely alázatos libasorban most tipegett befelé az ajtón.

- Ezek... - kérdezte volna, de ahogy föltekintett, az apja már nem volt mellette. Egyenesen annak a kis csoportnak tartott, melyen ő úgy elámult.

Hát csodálkozhatott is!

Hosszú hegyes posztósipka az ujanjöttek fején..! Amilyet az esőkergetők, bűbájosok és boszorkánykodók hordanak, kicégérezésül..! Látott ő már ilyenféléket, azonban csak pénteki hetivásárokon s akkor is létra tetejére kötve, vagy kalodába csukva, ha úgy néha a prefektusával kiengedték.

De ezeknél még a csúcsos sipka sem elegendő! Tetejébe vörös köpenyt is viseltek a furcsa jövevények, akik mindegyike oldalt megeredt hajzatú, lapátszakállú és vén. S a köpenyükön elől-hátul: tenyérnyi sárga folt... Ez meg olyan, mint a szabadlányok ruháin, akikről azt mondta a nevelő, hogy «lelkeket szoktak orozni»... Miklós ugyan nem értette, hogy valójában mi lehet az: lelket orozni, azt azonban sejtette, hogy erősen rosszvalami lehet.

Hát akkor hogy kerülhet a királyi palotába olyan népség, mely az ilyen illetlen némberekkel egyforma szégyenbélyeget hord s azonfölül még a bűbájosokét s boszorkányokét is?

Sietten eredt az apja után, nemkevésbé elcsudálkozva afölött, amiért a főrendű férfiú, ilyen gyanús szedett-vedelékhez ereszkedik le!

De Garay lebocsátkozása nem történt ok nélkül. Tudta, hogy úgyis hozzáirányítódnak ezek az emberek, mint király előtt járóban az ország legfőbb hatóságához. Hát ha már idebódorodtak, mért ne intézné el mindjárt az ügyüket?

- Tik a Mózes religiójábul valók vattok, amint megösmerem - fordult szavával egy sárgafülű, indanyakú kis aggastyán felé, aki láthatólag a küldöttség vezetője volt

Az öreg alázatosan eresztette meg a háta púpját.

- Zsidók, tenagyságod! Zsidók! - rezgelődött. - S én Techa ben Náthán, a mi törvényszékünk, a *Bétdin* feje.

- Persze, panasszal gyösztök!

- Zámbó Miklós, a tekintetes országos zsidóbíró..! - utalt a névvel mindjárt a sérelem irányára is az emberke.

És szaporán pillogott a gyulladtperemű, pillátlan szemhéjjával, melyen egy jókora árpa üldögélt:

- Tetszik érteni?

- Mindjárt ellátám ilyen eredetűnek lenni..! - dörmögött magában a palatinus.

Aztán fönnhangon tette utána:

- Csakhogy a tik minden ügyesbajotok hozzám tartozik ám előbb! Királyhoz: ha engem már megjárt. Hát ne vesztegessük az időt - intett, nyomban a dologra serkenve. - Túlmagas a „zsidóbor” adója? Vagy a „zsidóhús”, megint?

Tudta, hogy ezek a kérdések támasztják a legtöbb galibát. A láncos vaskapuval elrekesztett zsidóvárosban leölt marhákat - ha elfogyasztásuk vallási szabályba ütközött - a zsidóság szerette volna pénzül tenni. A tárnokmester viszont oly rendelkezést hozott, hogy keresztény húsvágó ne vehessen át zsidótól húst. Így a sok drága portéka ottveszett haszontalanul a Gettováros nyakán.

Most azonban nem erről járt a szó. Sokkal sérelmesebb ügyről. Mert a törpe kis Techa egész fölindult.

- A mi telkünk volt! Törüljön el Adonáj, ha hazudnék! És mégis, a városi uraság nem azt állította, hogy az övé? De azt állította. És akkor... - lélegzett volna szélesebb magyarázatba, - csak a nádor közbeintett.

(Gyakorlott ésszel felfogta ő már a többit!)

- Végin esküre mentetek! - bólintott.

Egyszerre megnyüzsdült valamennyi csúcsossipkás! Zümmögtek, hemzsegtek, mint a kaptárból kiborult méhek, míg Techa el nem vágta a szavukat:

- ... az úgyvan könyörgöm, hogy nem szeretünk mint zsidók a Tórára esküdözni... Tetszik érteni? Szentvalami az nekünk nagyon, kegyelmes uraság! Mózes öt könyve? Roppantul szent! A tekintetes méltóságok rég nem is kívánják a szegény zsidótól. Eddig beérték azzal, hogy a zsinagóga előtt tegyük az esküt a gyűrűre. De hát tartós valami ezen a világon? Nem tartós! Hát most már nem kezdik beérni a gyűrűvel...

Egy hamuszín-orcájú, ezerráncú kis vénség - Mendel fia Júda - berezgette szakállát a vezető válla fölött.

Emésztő nyugtalanságában - mely ott tündökölt a lázfényes fekete szemében - nem állhatta, hogy közbe ne kottyanjon.

- Gyűrű: az foggantyú nagyságod! Kegyeskedik érteni? Az a foggantyú, amelyikkel kivonjuk, behúzzuk az imaház ajtaját. Nem szabad hogy kilincse legyen!

És el is mutogatta mindjárt az egészet az üres kezével.

- Ez helyettesíti a Tórát, mióta elengedték... - vette vissza a magyarázatot az öreg. - Persze, hagyás szerint öltöztünk: mezitláb... Napnak fordultan. Borított fővel. Na? Hát nem szabályszerű? És mégis elkergettek, könyörgöm. Jehova hitvallására mondom! Dávid ben Izsák, akié a telek volt, nem kapott semmit.

Garay a homlokát ráncolta.

- A várost köllött volna panaszlanotok! Mit keveritek minden ázalékba a zsidóbírát? Zámbó uram - - -

De most már erőhatalommal sem fojthatta volna társaiba a hangot a Bétdin-elnök!

Valamennyi vénség, mind egyszerre nyitotta a száját.

- A városi úr, meg ő, az: egy! - fakadt el Lévi ben Áron, egy mindig rekedt hangú, Szentpéterfejű öreg.

- Őnagysága állt az idegen uraság mögött! - helyesbítette Jethrófia Eliézer, különben neves talmudista tudós.

- Ő fosztotta el a telkünket! - lihegték, szipogták mindenfelől és félrehajtott-fejű, kíváncsi, aggodalmas, de egyben bizalmas gyermekszemmel függtek a hatalmas férfiún, hogy ugyan mit mond?

Hát eleintén: semmit. Csak állt a kis kör közepén, mind szigorúbb arccal.

Aztán kölletlenül legyintett és mégis megszólalt:

- Végzek a dolgotok felől s ha mi járna, egy hét forgásán belül kiadatom. Most elmehettek! Ebben az országban, közönséges érdekek szolgálatjukban, nem sápolhat senki. Mert én azt nem tűröm.

*

Percek múltával is árnyék felhőzött még a nádor nagy, tiszta homlokán. Gyereke is félt volna a csöndjéből kiháborítani. Csak mikor ő maga fogta kézen a fiut, hogy kitéresse a terem közepéig hepciásodott lovagok útjából, merészkedett Miklós mégis a beszédre:

- Apámuram!

- Nó!

- Kérdenék valamit. Szabad-e?

- Szabad.

- Mondja kigyelmed, mi az, hogy „zsidó”.

- Vallás. A legősibb vallás - válaszolt megenyhülten az úr.

- Hásszen - - - Hásszen akkor - - - Az nemes? Ha ősi?

- Minden vallás nemesít fiam, ha igazán hiszik.

De az úrfi szemében csak nem akart most fölcsillanni az a fény, ami nála az értelem kielégülését jelezte!

- Akkor - makacskodott tovább - mért rútolják így ezeket a szegényeket, hogy a köntössük - - -

- Ha rajtam állna, nem is kellene viselniök - szólt közbe csöndes-komolyán a nádor, mindjárt elértve a folytatást. - Azonban vannak elfogult szívűek s ilyenek sajna, a törvénytevők közt is..! Ezen nem változtathatunk. Hanem saját kezeügyében lehet igazságos és irgalmazó, törvényszegés nélkül is akárki, fiam. De várj csak! Vélem hogy nem - - -

Egy görögdinnye-kopaszságú, posztógúnyás uraságra fürkészett a nagy barna ember.

Megállt egy percig és úgy mustrálta.

Tanakodás közben érkezhetett az illető, mivel eddig nem látták. És ugyan sietést is jöhetett, mert nem feszített udvari gálában. Brassai-kék gúnyát viselt, mint az utasok. Háttal lézengett feléjük.

Most azonban egyszerre meg is fordult.

És akkor a nádor is megtudta, amit tudni akart.

- Ni! Pásztói Domokosfia János úrbarátom! - nyujtotta fölélénkülten parolára a kezét.

Mielőtt a délvidéki Gorjánba költözött a palatinus, mesgyés szomszédja volt ez az uraság a Szeged melletti, dorozsmai birtokán, mely után előnevét is viselte a Garay-familia.

(No, el is nyujtogatta beszédközben, jó dorozsmaiasan az *a* betűket a szomszéd, hogy türelem kellett a végevárásához!)

- Szolgálatjára Cobes! - viszonozta az üdvözlést, fakadozó orrhangon és szintén örvendezőn. - Véleb csak itt holbi illusiodak leddi begkébződésit..! Hát ez a derék tiú? Hápci!

- Fiam! - hunyorgott szemével a zápor elől a palatinus.

- No, bögnyőtt, amióta csipőscsókát jádzottunk Dorozsmán! Hápci! A királyhoz?

- Prezentálnám.

- Félök, bögrostokoltatob bajd kigyelbeitöket, ha csak így szebélyes ügybenn..!

- Első a kurir, mely a csatatérről jön! - udvariaskodott Garay. - Mikor érkezék kigyelmed?

- Vagy egy kurjadtással - hábrössz! - az udvar után. Épp hogy leporolkozni érközteb.

- De bontakozott egészséggel s jól megeredve, mint látom!

- Ponciussát..! - dohogott a vitéz. - Deb lévén átalkötve a vizek s ahun lőtt is volna, népek a hidakat elhányván, lött hárobszori feredésöm folyókban, lovastul, bíg átalköltözhedteb rajtuk! Rá a szél..! Teröbtésit! Így oztád deb csuda! No! Abúgy deb dagy dolog! - szerénykedék. - Valabely küsded alteratio. Jó főborral és erős *aquavitá*-val majd böggyőzöb s ha löhet, néhány napokra fekünni esök, adta-teröbtötte!

Azonban ez a kis mérgelődés egymaga is jót tett. Megnyitotta a náthás ember orra-dugóját.

Már egész rendesen tudott beszélni:

- Mi hír? Jó is, rossz is, ahogy vösszük. Huzakodunk! Engednének vaj' engöm közibék, tudom hogy *nolle vele* mögvásálnék velük! Hamar végit cserditeném! Igy csak az utat rőfölöm két éve, mióta Génuával és az álkviléjai pátriárkával azt a szövetközést mögszerzettük, lator Velence ellen! (Hápci!) Többet vagyok úton, semmint nem. Nehezenjáró lovon szerszám mögver! Néha épp hogy úsztatva szalválhatom magam! Nyerögben vagyon bőröm elmönetele, kisebesödésig... De hagyján! - sóhajtott, megröstellvén a kiújuló panaszt.

Átnyúlt a vállán keresztül és roppantott egyet a hátán.

- Ezt is köll csinálja valaki! - engesztelődött. - Ellenség mótussait vigyázza s arrul őfelségének relatiot tögyön! Széchy Miklós uram nem futkoshat! Korosabb is mint én, mög oztán ő röndöli a seregöket. A többi..?!

Széleset legyintett, ami azt jelentette, hogy inkább otthagynák az egész hadjáratot, semmint így kurírkodjonak.

Ezen megint megzokkant Pásztói, egy kevéssé. Mormogóra fogta. Miklóskának ugyan kellett fülelnie, hogy meghallja, amiket mond. Hanem azért azt a dörmögésből is megértette, hogy nagyon kutyafiázta a vitéz Velencét! Sokallta - sokallhatta is! - a galibát, melyet immár harminchatodik esztendeje okoz, mióta a magyarhódolt derék dalmát városokra foga fájdult. Makacskodik továbbra is, mint a kígyó! Két hadjárat kárán sem okul!

- Majd egy kis sáfrányt! Nem a tenger-városainkat! - gondolta volna épp megvetőleg a gyerek, - de egy leköszönő intés, amit a kezével tett Pásztói, megállította a harcias gondolataiban.

Fülelt és lódult az apja után, akinek magának sem kerülte el figyelmét ez a bús mozdulat.

Elkarolta a bámészkodók közül a kurírt.

- Nó - szólt sürgetően.

- Fene tudja..! - lökött vállat a futár. - Hát feliciter fog végződni a harc, ebben nem tamáskodok én! Csak valamiképp oly tetszésem vagyon, mintha inkább Génuával, mög a másik szövetségösünkkel akarnók mögfőzetni a velencei kásánkat! Hejj, nem igy eszközlöttük mink azt ezekelőtte, mikor az Úr még saját szöméllyiben röndölte a seregeit, hogy mink csupán szárazrul nézzük hajók ütközésit! Mög se igen szagoljuk ellenségnek bocskora bűzit s legföljebb - tessék-lássék - hátulját infesztáljuk! Már hát - fakadt el hirtelen keserűen is, meg tüsszentve is a vitéz férfiú - csak kimondom, cum reverentia! Az a tartásom, hogy nem fő lélökbenjáró ügye többé őfölségének az egész velencei hadjárat! De talán: sömmi! Nagy állapotra mönt királyok módjukon: kifáradt a sok győzelömbül. Igen ollyan ordereket kapogatunk és néha három s négyröndbeli parancsokat, melyek hogy mivégre valók volnának, maga is fővezér Széchy uram abban semmit sem tud!

Garayt meghökkentette ez a beszéd.

Látszott a figyelő szemein, hogy nyugtalanul latolgatja, amiket hallott.

- Igaz? A király hanyatlanék? - ütött át rajta a kérdés, fájdalommal. - S akik távolról nézik, talán tisztábban látnák?

De aztán el is mosolyodott a megrezdülésén.

- Nem őfelsége lohadt, - mondta Pásztóinak, - csupán kigyelmed tüzel roppantul, szomszéd uram! Hiába panaszolja sok töretettségeit, fogadok, legörömöstebb most is valami ostromlétra fogait mászná! Átallja a fel-alá szállást, pedig ez is: háború!

Sőt - szerinte - akkora birodalomban, amekkorát az Úr megalkotott, néha többet is érő, mint a vérfolyatásban buborékolva gyönyörködés!

- Hanem úgy nézem, - fejezte be szavait - hogy kigyelmedre fordul a sor!

Egy uraság felé intett az állával. Külseje után ítélve, valami külföldi követ lehetett s most lépett ki a királytól.

Valóban, az udvarmester azonnal Pásztóinak adott jelet.

- Khá-khá..! - horákolt a futár és nagy nyakatekergetve, elindult.

Miklóska alig állta elpukkanás nélkül.

Akkora temérdek keszkenő fityegett ki a jó úr zsebéből, hogy gyermek-pendelynek is megjárta volna!

Ezen a vídám képen, az ő zsenge esze elfelejtette az egész baljóslatú huhogást.

XXI.

Pásztói egy kápolnánál téresebb, pilléres oszlopokkal két oldalhajóra osztott és karcsú ikerablakokkal megvilágított terembe ért. Hiába átlózott annyit udvar és harctér között! Ennek a márványcsarnoknak napkeleti álompompája megint ujból elkápráztatta. Hja, Visegrádot már igazi királyi székhelyül szánta Lajos, ahol nem volt elég csupán művelni, hanem ki is kellett mutatni az uralkodói tekintélyt! Éspedig ékköves trónus emelvényéről, koronásan, hermelinpalástosan!

De a harctéri futárnak bizodalmasan intett oda a nagy király. Sőt még ülést is mutatott neki, amit azonban az illemtudó ember el nem fogadott. Igy csak állva terjesztette elő jelentését.

Kiderült ebből, hogy odalent délen két nagy ütközetre számítanak. Egyikre Póla körül, tengeren, másikra pedig szárazon és vízen, egyenest Velence ellen.

- Génuai szövetségöseink járnak mindönütt elől! - köszörülte meg Pásztói figyelemkeltőleg a torkát.

És gyermeteg reménykedéssel függött szeme a királyon. Várta, hogy apai bölcseséggel fölfogja aggodalmait és legott eloszlatja az ő verekedésre tüzelő szívének lappangó kétségeit.

Lajos azonban vagy nem hallotta meg, vagy melléértett a célzásnak.

- A miéink? - kérdezte csöndesen.

Hát csak meghosszabbította egy darabbal Pásztói a türelmét. Beszámolt, hogy a tengeri sajkások őfelsége Durazzoi atyafiságának igyekeznek kéztől állni, a talpasok meg portyára oszoltak ki, hogy legalább élelmezésük költségbe ne kerüljön. Magjuk, a főhadiszállás, Trau körül.

- Köll is ott lögyön! - ismétlődött meg az unszoló torokköszörülés. - Űzőkből ottan-ottan mink löttünk ostromlottakká, uram! Maholnap gallérunk alá pökik az ellenség! Az egy Jádra exceptiojával: Arbe, Sebenico, Cattaro, mind gaz velencésök markukat nyögi mán! Félős, hogy hovahamar egész Dalmácia mögbódul!

Bízott benne a derék staféta, hogy ez a hír - melyet még a nádorral sem ért rá közölni - majd csak malmára hajtja a vizet! Kibőszíti aggasztó egykedvűségéből a királyt s adat vele valami szájaíze szerint való parancsot!

De Lajos továbbra is darvadozó maradt, mint aki belül valami másféle számvetést végez és annak esélyeit mérlegeli. Vagy - ami a harcoskedvű katonára nézve ennél is rosszabb volt - mint akit: valóban nem nagyon érdekel az egész.

Végül megszólalt, ám most is azon a színtelen hangon, mint előbb:

- Sebenicot, Arbet, Cattarot: vissza kell bocsássa az a kalóz népség.

- És a károk, melyeket okoztak..!

- Megfizetik. Sancot vetünk rájuk. Hétezer aranyforintokból kitellőnek vélem. Dalmát városokbul is el-ki kell távoztatni az idegen occupálókat.

- Igen! - lehhent közbe ujuló reménnyel Pásztói.

De korán örült, mert Lajos figyelmeztetőleg tette hozzá:

- Ottan persze a kedvcsinálás is el ne maradjon...

A kurír nem értette.

Lajos hát magyarázatra fogta:

- Expressus embert bocsássonak alá. Körmös legényt, hanem azért jó szóval tudó, látott-hallott udvari férfiú legyen. Járja őkigyelme a velencei Signoriát s igyekezzék azt tisztes békére bírni, - mondta.

- Bé - - -

A kurírnak torkáraakadt a kérdés. Akkorát nyelt, hogy az ádámcsutkája is megugrott tőle.

Azért csak visszafogta magát.

- Tehát traktát szorgoztassunk, - hajolt meg immár összeszedelközve és egyszeriben megjuhodva attól a kurta, fénylő pillantástól, mely a király szeméből érte. - Parancsa szerint, uram!

Csupán még a kilátásba helyezhető engedmények felől kívánt tájékozódni.

Lajos rábólintott. És tekintetéből megint kialudt az előbbi gyorsfényű sugár.

Úgy felelt, mintha a trónelőtti lábszőnyegről olvasná le, amit mond:

- Capo d' Istria és Rimini közül kivonulhatunk... A só-termesztést is átengedhetjük... Pagot is viheti Velence, sebtapasztónak. Dixi! Ha ebben nagyjában kiegyeznek, abbahagyhatjuk ott lent délyest az egész kavarodást.

- És - - - ha nem egyeznék a Signoria? - kockáztatott egy utolsó kisérletet a kurír.

De Lajos csak elintette, mint a palástjára tapadt pelyhecskét:

- Akar! Persze hogy akar!

- Uram! Mikor gazul árestumképpen tartott Pisarini Viktort kiengödték és rehabilitálták a ravasz velencésök? - vetette ellen Pásztói s ezuttal valóban csupán köteles figyelmeztetésül.

Arra célzott, hogy az ármányoknak áldozatul esett, hős tengernagy maga áll az ellenséges hadak élére, már pedig szenvedett méltatlanságai révén az népszerűbb most a katonái előtt, mint valaha.

- Sőt Contarini András dogé, a hetvenesztendős vén Úr saját szöméllyiben vállal hadnagyságot! - pillantott a királyra. - Hírlik, mindön arany-ezüstjét a velencésök kincstárukba adta! Papság önként kínált adót..!

- Fiatalját csatába is küldé! - biccentett Lajos, - Mindezt tudjuk kurír uram. De mégvalamit, mellyet kigyelmeitek aligha..!

A futár lélegzetfojtva figyelt.

Lajos elrévedt a feje fölött.

- Ezt a nagy megemelkedést, ellenségnek ezt a fölöttébbvaló szívesedését és megujulását úgy híjják hogy: „Velence végső ruinálódása...” - szólt bágyatagon s megadta a jelt, hogy befejezettnek veszi a kihallgatást.

Mit tehetett volna a csalódott ember?

Nagybúsan és befele hamvadt lángolások közepett távozni készült.

Az ajtóból Lajos váratlanul visszahívta. És Pásztói egész elütközött attól a mégváratlanabb változástól, mely a nehány perc alatt ura külsején végbement.

Szórakozottsága eltűnt. Az álmodozó, szinte már elunatkozott arckifejezése: sehol..! Tekintete közvetlen lett és apai. Igen, szinte sóvár...

- Meglássátok jó uraim, hogy mihamar hazagyöjjetek! - mondta. - Itthon lesz dolgunk, - tette hozzá és lassan elfordult.

- Mind bölcsebb akarna ez lenni! Maga szándokát belőlem kisutúlni..! - ingatta fejét, mikor a vitéz mögött összecsapódott a függöny. - Mind, mint a kos, saját öklelő szarva után... Százan százfele..!

Védőháború?

Rálegyintett.

Hiszen csak ne ismerné őket olyan jól! De tudta, hogy a nyugtalan vérük ilyen csöndes foglalatossággal be nem érné. Titkon országot nagyobbítana, valahány! Mintha nem lenne anélkül is túlnagy..!

- Ez, ez a fő bajunk! S meg nem értik.

Nem, az ő célját, az ő hajdani boldog és gyönyörű király-álmát itt senki sem fogta föl.

Hiszen ha legalább nehány elmét sikerült volna a saját gondolataihoz nevelnie..! Szétporcióztatni velük okos hivatalnok-kezekbe azt az ő egyfejből kiindult, egykardból kipattant, egykézbe visszafutó roppant hatalmát, hogy míg ő odajár hódítani, itthon legyen, aki a zsákmányos tarisznyát kiüríthesse, tartalmát szépen elosztályozgassa, rendszerbe foglalja, maradandó értékűvé és gyümölcsözővé tegye! Mint ezt a teuton szomszéd - a német - szokta tenni, ha valahova hódító szándékkal a lábát berakta! Ennek katonái nyomában bezzeg hogy özönlik mindjárt a serény munkás raj! Milyen sietve porhanyítgatják szét a foglalt földön ügyes lúdtollpennáikkal azokat a rögöket, melyeket a vitézlő rend csizmasarka feltört! Hogy véglegesítik sürgős intézkedéseikkel a hasznot, mely a háborúk nyerőkockáján került! Pár hét s a meghódoltatott részek már jól kormányozható sejtekre vannak osztva, a sejtfalacskák szorosan egymáshoz tapasztva, - a szerzemény egyetlen csurranó lépestáblába olvasztva. S önti, önti a sonkoly az édes áldást: holnap biztonságát, gazdagságát, míveltségét...

Ha neki is lehetett volna egy ilyen serény, gondfelező raja..! Most nem gyötörné az aggodalom!

Ám akármerre fordult, az ő kaptárába nem gyűltek be effajta dolgozó méhek. Itt csak aranylószárnyú, harcos darazsak döngicséltek. Tüzes fúlánk..! Kard, meg kard! Fokos, buzogány! Itt csak: katona... Földet feltörő, vérrel dúsan meg is öntöző hódító, - de sehol utána: magvető! Sehol erőskezű megtartók, végig a kövér, meddő, nagy magyar ugaron... Sehol igazi rátermett államférfiúi tehetség, az ő egymagáén kivül.

Mint annyiszor, megint belesajdult szívébe a szorongás.

Ugyan ki fogja egyben ezt a világbirodalommá halmozott tündérberkecskét, ezt az önmagán túlnőtt országot, egyetlen hadsereggé felült népet, ha az ő keze lehull? Leánykája? Élő atyjának árvája, szegény? S ha ő nem - ő sem - mi következik itt?

Századok őrlése sem kell. Pár év elegendő. Talán sok is... És szétpattan a szép színes magyar szappanbuborék, mint végig a magyar történ mindig, valahányszor egy-egy tündöklő habot vetett ez a csodálatos és mégis végzetes faj. Az ő idejéig... A dúsak megint koldúsak lesznek, idegen zsarlás alatt nyögő jobbágy a mai úr és csorbaszélű cserép az ő mostani órjásbirodalma...

Olyan félelmes s amellett olyan fenyegetően közeli volt a lehetőség, hogy Lajos valósággal megremegett tőle. Elborzadt megosztatlan és megoszthatatlan hatalmától. Vívódva, gecsemáni egyedülvalóságában, fohász fakadt a száján:

- Isten, Isten, engedd kötelmimnek jóvégét lenni! Tedd hogy aminek képes személyekben szűkit látjuk: legalább erőstartású törvényekben pótolhassam a hiányt! Szabhassam kinek-kinek fejére hát a dolgot, melyet saját elméjétől föl nem fogott, - hogy alóla törvény terhivel immár, ki ne térhessen! Én azért kontinuálom az emberkeresést! Kutatni meg nem szűnök...

A gond mély barázdákat szántott sápadt arcára.

Lassan-lassan lejjebbcsüggesztette és tenyerébe temette. Válla meg-megvonaglott. Embervállán a királyfelelősség. Százezrek jóvoltának országsúlyú, emésztő féltése...

- Teremtőm: időt..! - fakadt ki egy hosszú sóhajba vesző hang az ujjai közül.

Sokáig maradt így, meggörnyedve. Odakint a nap bujócskát játszott a bárányfelhős égen. Homályban hagyta a ridegpompájú szálát. A márványfalakból dermesztő hűvös áradt. Egyedüliség. Értetlenség. Királysors.

Mikor megint föltekintett, mintha öregebb lett volna - - - És - mintha gyöngyszemek fénylettek volna a palástján... Foglalatlan gyöngyszemek...

Lesöpörte őket s az arca szigorú kifejezést öltött.

Jelt dobolt az ezüstdobon.

A harmadiknál Garay már ott állt előtte a fiacskájával.

A gyermek elfogulatlanul, értelmesen viszonozta pillantását. Magas homloka fénylett. Vidám villódzások szikráztak a fürtein s a száján erős, bizakodó mosoly.

Lajos örömteli megütközéssel nézte a kemény kis magyart És ahogy nézte, arcán fokonkint enyhült a szigorúság. Tekintetében megjelent a szelíd derengésű kék felhő.

- Hiszem: Isten támasztott s Isten hozott, fiam, - adta vissza a térdhajtó köszöntést.

Odakünn az égen megint kitűzött a felhőbárányokkal bújócskázó nap. Május fényözönbe lobbantotta a komorpompájú termet.

A király: elmosolyodott.

XXII.

Őfelségétől kijövet, Miklós urfi alig bírt a széles jókedvével. Nádor uramnak fogva kellett tartania, mert folyvást szökdösött, mint egy tüzes kis csikó.

- Hogy mondta a király úr, apám? Hogy minek is tesz meg?

- Főállapotú inassának: fegyverhordozójának, - bólintott Garay komolyan.

De most valahogy ő is terhesnek érezte ezt a komolykodást.

Hát szabadjára engedett egy kis mosolyt a bajusza alatt:

- Nagy kegy, gyerekem! - pislantott. - Más főrendű fiu mind apródkodáson kezdi! Igaz, korodra szabadulnak őkelmeik is, fegyverhordozókká, hanem az még nem hírlett, hogy valaki szöktön ugorja át a grádust!

- És én mindjárt a másodikon kezdem?

- Teljes prebendával! - emelkedék Garay keble - Meglássd hogy jól megszolgáld, fiacskám! Lévén ez már fő komolyságú dolog! Maga az élet. Kit mostantul cselekenni fogsz, egész jövendő mivoltodra kihat...

- Kiérdemlem! - lippentette meg fürtös fejét a fiu.

S az arca elszánt kifejezést öltött.

Apja csak egyre csóválgatta mellette - haladtukban - a fejét:

- Nó, nem reménlettem, hogy így beüssön! Rákészülék hogy ha nem is egész hét esztendőket, de pár évet veszejtessz..!

- Milyen hét esztendőt?

- Hát: mellyet a deákoskodásodra fordítottunk, holott szabva volna a lovagiskolánál! Bezony fiam! Közösleg hetedik esztendejében áll be más főnemzetű gyermek! Te pedig ottan-ottan a tizennegyediket taposod!

Mégis, rászánta volt annak idején a palatinus ezt az időveszteséget. Valahogy nem érezte egész rendjénvalónak az itthoni szokást, hogy a nemesember csupán a kard forgatásában és testi erőlködésben legyen első, lelke s esze azonban visszamaradjon.

- Spiritus és virtus! Járjon a kettő együtt.

Sajátmagánál elkésett már. Őt régi mód szerint nevelték. Mostanra ki is haladt abból a korból, mikor még szomjas televény az elme. Ideje és országos dolgai sem engednék, hogy a könyvnek düljön. Hanem a fiával többet akart. Apa volt. Nagyot: mindent akart..! Gondolta, amit mulasztott a vitézi gyakorlatokban a fiu, majd behozza!

- Katona-eredésű família vagyunk mink! Hiszem: benned sem fajul vizzé a vérünk! - fejezte be fennhangon a gondolatát, csöndesen lépdelve a gyerek mellett.

De Miklósnak megütötte valami a fülét az előbb.

Arra tért vissza.

- Oskola? - kérdezte. - Kigyelmed olyat mondott, hogy: lovagoskola...

- Igenhát!

- Akkor én - - - Izé..! Esmént magiszterekhő fogok járni?

Garay nem felelhetett azonnal. Előbb kitért egy csapatnyi palotáslegény elől, akik szuszogva nyomakodtak fölfelé a garádicson. Nagy málhát nyögtek. A megbomlott kötelékből gyapjúkendők, lábzsákok, gereznák, állatszőrök és mindenféle vastag posztóneműk kandikáltak ki. Hát ezt a görnyedten cipekedő szolgahadat előtte engedte a palatinus. Ott fordultak le a folyosó könyöklőjénél, az anyakirályné lakosztálya irányában. Valamit ugyan furcsált a dolgon a nádor, de hogy tulajdonképpen mit: azt nem fejtette végig az elméjében.

Bevárta a fiát s annak a kérdésére felelt:

- A Szent György lovagok skólájában nem magisterek tanítanak fiam, hanem maga az élet.

- Igenis, - pillantott bölcsen Miklós, mint aki ezt már érti. - És az egzámen?

- Azt is életünknek modussaival tesszük.

- Mikor?

- Valamikor majd *perfecta aetasra* jutsz.

- Az meg micsoda?

- Tellyeskorúság. Báró-fi léttedre huszonegy esztendős korodra töltöd, nem mint más csak köznemzetből álló emberek gyermekei, akik huszonnégy évre töltik.

A fiucska szaporán hunyorgott, mintha pilláival is segíteni akarna elméjébe söpörni ezt a sok fontos értesülést.

De még mindig nem elégült ki egészen. Egyre az egzámen járta az eszét.

Vissza is tért rá:

- Hát ha nincs mester, se tantárgy, csak izé.. az életünk..? - szakadt bele a szó.

No, Garay azért így is elértette. És apai türelemmel állta a faggatást. (Sőt titkon örült, amiért nem éri be féltudással a gyerek!) Elmagyarázta neki, hogy minden az udvarhoz szegődő lovagsarjadékon rajta a király szeme. Ő maga figyeli, hogy melyikből mi bontakozik. Alkalmas viselkedésű-e? Nem hozhat-e majd egyszer szégyent a lovagi társadalomra? Ebben az iskolában ő az egyedüli mester.

- Nagymesternek hívják, - bólintott. - Ha jelölt uram a bírálatot megbírja: huszonegy évire lovaggá üti. S ha nem: föl is út, le is út.

- Igen! - lehhentett Miklós ijedt lélekzettel, amiből - persze! - megint ujabb kérdés származott. Hogyhát: valamiről azért talán mégis szükség különös tanuságot adni?

Bizony kellett! A lovagnak múlhatatlan kötelmei voltak. Elsősorban a fölavató nagymester: a király iránti hűség. Aztán meg a vallás és egyház védelme. Árvák, özvegyek: gyöngébbek oltalmazása...

- De legfőbbképpen a gáláns nőtisztelet! - ért a felsorolás végére Garay.

Ezen döbbent csak el Miklós!

Még állva is felejtkezett.

- És... azt hogy eszközöljük? - tátotta nagyra a szemét.

- Úgy, - nyomott el egy önkéntelen mosolyt az apa, utánaintvén a jövendőbeli gavallért - hogy nem tekintsük alsó állapotú szerzetnek az asszonyt.

- Hát?

- Valami földfeletti teremtményeknek.

- Mint az angyalok?

- Tán hogy náluk is fölöttesebbeknek! Szolgálatjuk azért minden más szolgálatot meg kell előzzön.

- Az... egyházét is?

- Azt is.

- Például...

Lerítt a gyerekről, hogy kemény fejtörésben van.

Az apa hát önként járt kezére, hogy megvilágosodhassék ezekben a neki igazán uj dolgokban. Elérkezettnek ítélte hozzá az időt...

- Nézd, - szólt lekormányozva maga mellett a fiu vállát a garádicson. - Nem köll azért minémű bámulatos képzelgésekre fakadnod! Épp hogy valamivel többre, mint ahogy eddig is szoktattunk. Ugye, ha valaki dáma leejti előtted véletlenül - mondjuk - a keszkenőjét, vagy egyéb holmiját, akkor mit teszel?

- Emelem s odaadom neki.

- Hogyan?

- Féltérdrül, fölehajtva. S kezemmel így, egy félkört...

- Igen. Hát ez a tisztes házi illendőség, látod! Már most gyerünk tovább! Ha úgy ejti le, hogy maga sem veszi észre, te pedig - mondjuk - történet szerint tanulsz épp! Akkor?

- Végzem pensumomat, rendberakok kalamárist, könyvet, aztán...

- Megálljunk, megálljunk! - esett a nádor a szóba. - Ez így nem lenne jó. Ez így megint csak afféle házi illedelem volna! De a lovagság többet követel!

- Mit?

- Azt, hogy hagyok kalamárist, könyvet és ottan pattanok! Igazi gáláns udvarlás nem szenved sem időhalogatást, sem lehetetlent.

- Azt sem?

- Azt sem.

- Akkor sem, ha például - - -

Miklós fogához kapta a körmét s elkezdte azt roppant szorgosan rágcsálni. Igen nyugtalanította, hogy tulajdonképp hamarjában maga sincs tisztában vele: mi az, amit közelebbről meg kellene tudakolnia?

De észrevette azt a jelentőségteljes pillantást, mellyel apja a körömrágcsálást kíséri a szemezugából s gyorsan leengedte a kezét. És ezzel a mozdulattal valahogy egyszerre az esze is kinyílt.

- ... ha például nem házban ejtené le az asszony a kendőt? - kérdezte kicsit elröstelkedve - hanem mondjuk: egy hegytetőn? Magas hegynek a tetejin..?

- A szabály ott is ugyan szabály marad!

- De ha szakadékba esik vala..! - csökönyösködött a fiú. - Akkor mitévő legyek?

- Bizon' gyerekem, lódulsz utána!

- A - - - szakadékba?

- Oda is.

- A - - - lejtőn?

- Ha ez a leggyorsabb út!

- Hiszen kitörhetném a nyakamot? - ámult el Miklós.

Sehogy sem értette a szülői kedélyben beállt ezt a nagy változást!

Őt ahoz szoktatták eddig, hogy ezer oltalommal vegye körül a saját kis úri személyét:

„A torkod meg ne hűtsd!"

„Izzadtan vizet ne igyál!"

„Ki ne marjítsd a lábod!" - hangzott felé szüntelenül.

S ni, most egyszerre még a szakadékba is beletanácslaná az atyja..!

Tréfának hitte eleintén s készítgette is hozzá a mosolyt.

Garay azonban csak sehogyse akart erre alkalmat nyujtani! Sőt igen komoly főbólintással tódította:

- Dámák szolgálatjukban halált halni lehet, de lehetetlent elösmerni: nem.

No, ez kész. Ez koppant. Úgy kellett venni, ahogy mondatott.

Épp leérkeztek Garayék a felső rendről. Nádor uram átterelte fiát a sok mindenféle csatlósnép, fellajtár és udvari hintó közt.

Míg ez az előzködés tartott: hallgattak. Ám megtetszett az urfin, hogy az eszejárása addig sem szünetel. Gyüjti a további tudakolandókat.

Minthogy kiérkezve az embergubancból, csakugyan kérdésre is fakadt:

- És... Ha minémű ártalmasat kivánna a nő, apám?

Garayt láthatólag megütötte a szó.

- Hogy érted? - ráncolta szemöldökét s egyszerre vörös lett az arca.

- Hát például... izé..! Például mondjuk, hogy csaljam meg a királyt! Vagy lopjam, orozzam meg!

- Azt nem kell megtenned. Nem! Semmi esetre!! - indult el hirtelen a palatinus, de olyan gyorsan, hogy a gyerek alig győzte követni.

- Nem! Azt nem! - ismételte közben folyvást s most már fujtatott és zihált is s a nyaka is veres volt, ahogy a dolmányából kiütközött hátul. - Az illyen nő, aki effélét kivánna - - -

- Az nem földfeletti?

- Nem.

- Nem angyal?

- Nem! Az ilyen nem.

- Hát?

- Az ilyen: ördög. Gonosz. De szerencsére - tette hozzá ujból meglassudva és olyan nagy lélegzettel, mint aki valamely mázsás tehertől szabadul - illyen veszekedett démonnal te nem fogsz találkozni. Adja Isten! - tette hozzá, egy mély pillantással az égre.

Nem is szólt többet erről az ügyről. Miklós meg nem merte tovább faggatni. Valahogy az az érzése támadt, hogy tudtán kivül - s valami számára kifürkészhetetlen oknál fogva - elkedvetlenítette most az apját.

Engesztelőleg dünnyögött:

- Mondja várnagy uram, hogy lanton játszani, énekleni és finoman társalkodni is kell... Meg a lovagi torna... Igen fő-valami!

- Jól hallottad.

Közben elérték az udvar túlsó szélét.

Garay hóna alá emelte a kardját s elkezdett fölfele lépegetni a lépcsőkön. Miklós: utána!

Hallgattak. Az a különös boru, mely közébük szállt, csak nem akart fölengedni. A gyerek folyvást ezen törte a fejét. Szerette volna, ha megint gyöngédszemű és jókedvű az apja.

Végre mikor felértek, úgy vélte, hogy megtalálta azt az arkanumot, amivel az ő elborult napját ismét kisugároztathatná.

Sietve a csörtető ember mellé szegődött.

- Apámuram!

- Nó!

- Vártuk ám kigyelmedet otthun!

A nádor nem felelt. Mindössze a szemöldökei vonultak összébb.

Miklós hát jobban ki akart magyarázkodni.

- Édesanyám minden lódobogásnál ki, egész a pitarig fut!

Garaynak közben már egész összekapaszkodott a két szemöldöke.

- Jösszte! - szólt hátra kurtán.

- Hová megyünk ilyen sietést? - csudálkozott el Miklós.

(Fejébe nem fért az otthoni híreknek ez a rövid elintézése!)

- A... királynéhoz. Prezentállak.

A nádor mellére nyomta busa szakállát és szakállába az arcát.

Már megint sietett...

De a fiú a sarkában mindenütt!

- A királyné, az földfeletti, ugye? - fogódzott az ujabb reménybe.

- Népe fölött álló, bizonyos.

- De angyal! Angyalnál is több! Igaz? Anyám - - -

Úgy volt megírva azonban, hogy ifju Garay Miklós be ne fejezhesse ezt a gyermetegül doromboló kérdést. Valami félbeszakította. Egész váratlan és merőben megfoghatatlan szörnyűség, amitől ijedtében tátva maradt a szája.

Apja hirtelen szembefordult és engesztelődés helyett olyan hördülve rivalt rá, hogy innye húsáig felcsúszott az ajaka:

- Vesztegj mán! Elhallgatsz-e végül?

Egy pillanatig pókos, nemlátó szemmel, zihálva és vörösből halottszíntelenné fakultan nézett el a gyerek feje fölött. Aztán súlyosan megfordult és botorkáló kézzel fogott meg egy kilincset. Inkább fölrántotta, mint kinyitotta az ajtót.

- Jer, - szólt rekedten.

Beérkeztek a várócsarnokba.

De Miklós alig tudott erről.

Kerengett vele a világ. Meg volt rendülve, el volt szörnyedve a szíve legmélyéig.

XXIII.

Az uti málhákat még nem bontották ki. A királyné félig vetkezetten - kebeles ingben és kurta szobaszoknyában - a csomagokkal bíbelődött. Egyik-másik láda nyitási módját egyedül ő ismerte. Ezeknek zárjába sajátkezűleg illesztette be a kulcsot. De a lakat neki sem engedelmeskedett mindjárt. Nem tűrte a sietős feszegetést. Le kellett hozzá guggolni, törvényeit közelről felismerni, fortélyát óvatos kézzel kitapogatni. Csak erre engedett...

Erzsébet egész kihevült a kulcsokkal való birkózásban. Lebocsátott haja kibomlott és nehéz, villanyosan pattogó pászmákban vállaira hullt. Elborította, mint valami démoni sörény. Ahogy elhaladt a tükör előtt s véletlenül belenézett, maga is meghökkent egy pillanatra. Mintha valami kerítő szépségű földfeletti lényt látott volna átsuhanni a fénylő acéllemezen..!

- Ez lennék? Ilyen lennék? - futotta el egy boldog rezdülés.

Kedve lett volna félrerántani a szobát félhomályba tompító szőnyegfüggönyt s belehajolni a tükörbe, mint egy bűvös tóba, vagy mélyről delejező kútba. De továbbhaladt. Tapasztalta, hogy egy idő óta a józan teljes-világosság ellensége lett. Nem engedi többé nagy összeshatásában érvényesülni rajta a szépséget. Szirmaira tépdesné, külön-külön már fogyatékos részleteire bontaná, őt pedig elcsüggesztené és lesujtaná.

- Igen, ilyen lennék, kiteljesülve, az értelem jó és gonosztudásában - - - de a negyven év nélkül! - gondolta s hagyta hát a függönyt. Sőt összébb is húzta.

- Ennek legalább parancsolhatok! - vonta fel a vállát és öltözésnek látott.

Összeszedte minden fortélyát, hogy leplezze velük azokat a rongálódottságait, melyek pedig inkább csak érett korának tudatában, semmint a valóságban léteztek.

Ma még a szokottnál is nagyobb gondot fordított külsejére, mióta meghallotta, hogy Garay az antekamerában várakozik.

- Egyedül? - sodorgatott ökle körött egy marék hajat, mely a körforgásban suhogva olyan volt, mint egy boszorkányos lófark.

- Nem, - felelt a frájj.

S önkéntelenül lehunyta szemét az illatos forgó szél elől.

- Egy fiucskával, - tette hozzá. - Hasonlít őkigyelméhöz, mint egyik tojás a másikhoz. Nyilván a fia.

- Úgy..!

Akkor hát még egy bogláros aranyhajtűt!

A torna keménynek ígérkezett.

- Ohó! - futottak gúnyos mosolyra Erzsébet ajkai, a köztük fogva-szorított hajtű mögül. - Gyerekivel bástyáltatná kebelét kigyelmed? Értjük! S leszen rá gondunk!

Fellobbanó játékkedvében behívta ő is a lánykáit az oldalajtón. De aztán szelességében a köszönésükre sem felelt. Megint a tükröt kerülgette. Jó távolról - nehogy önbizalma megimbolyodjék - ismét az ő bűvös tavába kémlelt. És: tetszett magának. Tetszett neki a nádor is s az az egész nyaktörős játék, amit a mogorva barlangi medvével kezdett.

- Ez ugyan nem amolyan fünces csácsogó! Nem holmi humanista-majmoló udvari léhűtő! - hunyorgott. - Jól megvívat bundájáért!

Visszaemlékezett rá, hogy legutóbb is süketnek színlette magát a palatinus, mikor ő az úti sátorába hívta.

- Most meg a gyerek..!

Felkacagott.

- Te Christa! - szólt oda kis idő multán a hölgyének, aki Bebeknét helyettesítette, mióta szegény végképp feküdni esett.

- Igenis felség! - készségeskedék a szép szőke hölgy.

- Mondd: micsoda szerzet voltaképpen a nádor felesége?

- Garay uramé?

- Be sok nádorunk van!

Christa maga is elmosolyodott a saját együgyűségén.

- Balgaságokat kérdek, asszonyom. De ez onnan ered, hogy hallottam is, nem is, a nádornéról.

- Mégis..! Valamit csak tudsz? - bujt át a királyné feje egy pompás rokolyán, melyet most húzott föl. Kicsivel később kerek barna vállai és olajosfényű keblei is megjelentek a virágos selyem keretben.

Kérdő szemöldököt emelt a dámára, aki sóvárgástól meg-megvonagló ujjakkal fésülgetett egy gyöngyös bársonylajbit.

Egész ráfelejtkezve válaszolt:

- Alig hinné Serenissima! A nevét sem! Hanem - tette hozzá végül felpillantva - játszani mernék rá asszonyom, hogy más sincs ezzel nálam különbül az udvarnál! Garay sose járt itt a feleségével.

- Valami köznemzetből álló eredet volna?

- Azt nem reménlem. Ahoz túligen gőgös ez az úr.

- Akkor..?

Christa jelentőségteljes tekintetet vetett.

- Olyan mint a többi főállapotú úr-emberek feleségei, ha nem szoros udvari tisztségviselőnők, - kuncogott. - Hagyja férjuramat országoskodni, ő meg ezalatt házánál van, csöndben. Szövetfonat a sutton. Dominiummal bibirkél, hogy jobban töltse ura erszényét s hamarabb növesszen előhasat neki.

Az aranycsatt becsattant. A rokolya dús ráncokat vetett Erzsébet csipőin.

- Szóval: amolyan házi veréb! Jódolgú, szürke szárnyú.

Christa legalább így vélte és kicsit lenéző ajkbiggyesztéssel kísérte ezt a vélekedését:

- Kezetcsókol tán az urának, ha az lebocsájtkozik hozzá s megterheli egy újabb nyűggel.

- Miféle nyűggel?

- Hát... - vonakodott a hölgy. - De nem tudom, ha szabad-e ilyet mondanom?

- Mondd csak! Hisz' asszony asszony közt vagyunk!

A dáma kezetcsókolt. Az illatos kézfejről kacsintott föl, selymán. Súgott valamit, amire a királyné is nevetett. Kezét azonban visszahúzta. Éspedig kissé tán türelmetlenül...

- Hol él az a - - -

- Garayné? Úgy sejtem, a verőcei komitátusban. Garán. Gorjánban. Bár minthogy az ura pozsonyi gróf is, meg kúnok birája is - - -

Christa föltekintett.

És nyomban otthagyta azt az ösvényt, amelyen megindult.

- Gorjánban leginkább. Egész biztosan! - bólintott, éber asszonyállati ösztönnel megérezve, hogy a másik ezt most így jobban szeretné.

S ez a tétova sejtelme bámulatos gyorsan bizonyossággá is fejlődött.

- Vagy úgy..? - hunyorított.

És egyszerre széles jó kedve kerekedett.

Anélkül hogy kémlelődött volna, hirtelen egész világosan, szinte a másik asszony bőréből kisugárzóan megértette, hogy itt az udvar belső életében valami alapvetően lényeges fordulat történt. Új éra következik..! Olyan, mely - ha ő ügyeskedik - még fölbecsülhetetlen hasznokat teremhet számára...

Úgy kötötte meg asszonya nyakán a gyöngyöt, mintha saját sorsára tenné rá egyuttal a csomót. S abba bele: egész női szolidaritását... A királyné érdeke s minden ügye mostantól azonos lett az övével. Azt akarta, amit az akar, annak örült, aminek ő örül és azon fog bukni - ha buknak - amin a másik.

Még hajszálainak végével is figyelt.

Erzsébet végigterült a tigrisbőrös heverőn. A kis Máriát magához karolva, arca önkéntelenül már előre felöltötte azt a kifejezést, melyre mindjárt szüksége lesz...

És az értelmes Christa olvasott belőle...

- ... csak lábujjhegyen..! És csak halk beszéddel! Ez az áldott lélek... - tálalta az ajtónyitásból Garay elé a fölfogott leckét.

S a látogatót bebocsátva úgy eltűnt, mint valami szellem.

Erzsébet a kislánya hajfürtjeibe temetett egy mosolyt.

- Nem is hittem, hogy ilyen képes személy legyen ez a Christa! - villant át rajta is a társnő értékének fölismerése, miközben szeme nagyot és bágyadt-szelídet tárult:

- Palatinus uram! Megbocsájt...

- Fölség!

- Kérem, oda a székbe! Haszontalan biz' a látszat! Fő erőlködésem is. Csak gyönge asszony vagyok én! Igen eltörődtem.

Garay mégjobban megzavarodott, mint amilyen zavart anélkül is volt. Kevés híjján karfájára ült volna a széknek.

Nem ilyen fogadtatásra készült ő! Buja szemek gyujtogató lövelésére! Tigrisviadalra, vagy effélére. S most itt ez a megható ügyefogyottság..! Ez a pihegő galambszenvedés! Lágy anyálkodás a gyermekekkel..!

Sajátságos belső zökkenőt érzett. Mint aki álmából hintó-megállásra éberedik. S kezdte egyszerre nevetségesen tarthatatlannak ítélni azokat a rémképeket, melyekkel az utóbbi napokban vívódott s melyek miatt valósággal ráacsarodott a fiára.

Mi ez?

Hát megháborodott ő, hogy az esze ilyeneket zagyvált?

A percnyi idő alatt, míg Erzsébet a lánykáit babusgatta - mint villám fénye mellett - rohant végig riasztó emlékein, melyekhez azt a szörnyű következtetést fűzte, hogy: a királyné többet lát benne puszta jobbágynál...

„Kigyelmedet választom társul!”

Ez most egész másképp hatott!

Micsoda őrültség! Hiszen egyedül a lovasjátékra értődött és ő mire vette..!

A pillantás?

Hol állt ez a parázna bujtogatástól..! Hisz’ a gyermek szeme is fénylő, ha játékra készül! S nem gyermek-e valójában az asszony is? Minden asszony, üljön bár guzsaly mellett, vagy trónuson?

- Igen, de az az áthanyatlás a nyeregben..! Az az alélt s mégis oly rettentő örvényű tekintet akkor, mikor ezt a fejedelmi testet a karomban tartottam! - próbált volna egy figyelmeztető hang, a férfiben felülkerülni.

Ám csak egy perc kérdése volt, hogy elnémuljon.

Erzsébet éppen elengedte Marenkát és fájdalmasan fölsóhajtott:

- No nem..! Hát ez a derék-szögezés..? Igazán szörnyű! Akkor foghattam ki, mikor útban az a kis baj esett a lóval. Hanem hiszen csak a király mulattatására szándékoltam az egészet! S így ne panaszoljuk.

A nádor busa feje előrebillent.

Eloszlott az utolsó gyanuja is, melytől olyan volt eddig, mint aki megbokrosodott.

- Képzeletekben dermengtem! - döntött magában. S várta, hogy nyomban megkönnyebbül és fölszárnyal a lelke. Ehelyett azonban - sajátságoskép - csak valami furcsa ürességet érzett, mely szinte már fájt.

Jó hogy nem maradt ideje efölött tépelődni!

Erzsébet pillantása a fiúra fordult, aki az új helyzetben ijedelméből fölocsudva, illemtudóan bókolt előtte.

- Fia? - kérdezte vontatott-halkan s majdnem áhítatosan emelve rá szemét.

Hangja fogytán Garay a kezével intett igent s jelezte, hogy bemutatná.

A királyné örömét tolmácsolta efölött. Szerinte mindig vágyott egy ildomos játszótársra, angyalkái mellé. Attól félt, hogy Zsigmond hercegurfi kissé tán nyers hozzájuk.

- Ha példát látna..!

Mély pillahunyással jelezte, hogy ez igen üdvös lenne. És elbocsátva Máriát, magához ölelte a fiút.

- Hogy híjnak fiacskám?

- Miklósnak.

- Szép neved van. Mint apádnak..! - lebbent ki egy könnyű sóhaj a nedves ajkak közül. - Remélem, természet szerint is hasonlítasz őkigyelméhöz? Ő nemes és bátor. Bölcs és igazságos. Gyengéd s amellett ugyan szilárd! Tökéletes, tökéletes férfi!

- Fölséged túloz, - kapott levegő után Garay.

Érezte, hogy fejébe rohan a vér.

Mintha minden szó, amit ez a babonás szépségű teremtés a fiához intézett, egyenesen neki szólt volna és a födetlen bőrén símogatná meg. Ugyanakkor az a tátongó üresség is eltűnt a szívéből, melyet az előbb tapasztalt, mikor arra a megállapításra jutott, hogy: nincs mit tartania ettől az asszonytól...

Sohasem hányódott még ilyen két közben! Rémület és öröm, - vad öröm és halálos megszégyenültség, - remény és jajduló tiltakozás közt vonaglott a lelke. Nem tudta, hogy mit gondoljon a dolgok és sajátmaga felől.

Áldotta a véletlent, hogy a királyné most nem ügyelt rá. Egyre a fiacskájában gyönyörködött:

- Leszel-e védelmezőjük a kis hercegnőknek?

- Nők, tehát földfölötti lények: tehát leszek! - vágta ki Miklós.

Majd egy tetszést kihívó pillantással az atyjára, hozzáfűzte:

- ... lovagi kötelességem. Ha a szakadékba is..!

No, ez a kiegészítés nem volt éppen valami túlságosan érthető. De gyermekbeszédnek nem is az értelmét szokás keresni, hanem a melegét. Az pedig nem hiányzott.

Erzsébet most már a leányaihoz fordult.

- Ösmerjétek meg a Drusma-nembeli Garay Miklósfia Miklós báró urfit, aki barátotok lesz, - mondta elővonva Marenkát. - Jer' ide! Tiéd az elsőbbség. Nyujts kezet szépen.

Azonban akár el is maradhatott volna a rendelkezés. Még a nála természetben gyökerező tartózkodás is kiolvadt a lányka félénk szívéből, a jómodorú fiú láttára.

Nagy szemeit rávetve, önként nyujtott kezet neki:

- Üdvözöllek.

És félvállra hajtva fejecskéjét, oldalvást pillantott le a kezérehajló főre, mint egy kiváncsi kis madár.

- Messziről gyöttél?

- Pozsonyt meglakva, Verőcébül. Gorjánbul, a birtokunkról.

- Mink meg Nagyszombatbul! Te már lovag vagy?

- Fegyverhordozó.

- S vannak sok buzogánnyaid is? No, majd később...

Észbekapott a lányka, hogy még húga is a sorára vár. Belenevelték, hogy kötelességei vannak vele szemben.

- Ez itt Hedvig - léptette előre a nővérkéjét. - Igen megnyőtt, de mink azért Bubának híjtuk... Mostanig... Kisebb egy számmal nálam.

- Egy évvel! - javította ki nevetve Erzsébet, akit egy percre őszintén megkapott és fölvidított ez a kedves kép. - És: fiatalabb! Így mondd! S te, Hedvig? Mit szólsz az új pajtásnak, idvezléséül?

- Elfogadom; - csillantak meg a kemény szőke pillák.

Hedvig is kezet nyujtott.

A határozott, csaknem fiús mozdulat mindjárt kivívta Miklós tetszését. Hanem Marenkát azért mégis vonzóbbnak találta az ő félrehajtott madárfejecskéjével és kandi tekintetével.

- Micsoda édes kis jószág! - gondolta s előre örült azoknak a pompás játékoknak, melyekben ő már mint igazi komoly lovagjelölt fogja pártolhatni ezt a gyönge kis királyi madarat.

Várnia sem kellett soká. Erzsébet anyai ösztöne felfogta, hogy a sürgős megbeszélnivalók egész tömege gyülekezik itt a három csacska szájra. Intett a dadának, hogy vigye játékházukba a gyermekeket. Mutogassanak ott el egymásnak mindent s barátkozzanak.

- Igazis! A fenséghöz bevigyük az urfit? - fakadt kétségre Izota, a küszöbön.

- Micsoda „fenség”..?

- Hát... Zsigmond! - törülgette befelé két ujjával szájszegleteit a vénség.

Az úrnő arcát dölyfös kifejezés futotta el.

- Császári másodszülött léttére csak őrgróf! Markoláb!

De legott észretért és megszelídült.

- Majd összeösmerkednek játék közt. A markolábnak még nincsenek praerogativái.

A szolgáló kiengedte a gyermekeket.

Az ajtó sem csukódott be egészen mögöttük, mikor máris fölcsendült a vidám zsivaj.

- Lovagot és királynét fogunk jádzani! - hallatszott a Buba borotvaéles hangja.

És Mária felelt:

- Miklóst választom társul!

Apa-anya összenéztek. Aztán mindketten megzavarodva, ölükbe ejtették a pillantásukat.

Olyan élő volt köztük ez a három szó..! Alig nehány napja született meg először.

S most másodszor..? Utánuk is? A gyermekek közt..?

Egy percre mintha a jövő függönye nyílt volna meg előttük. A jövő függönye: rettenetes képpel... Átöröklődő átokkal: végzetes sorsközösséggel...

Minden vér kifutott az arcukból. Elsápadtak és titkos bűntudatukban megborzadva, rémületükben szinte gyűlölködve, különfordultak.

Erzsébet némán intett, hogy befejezte a kihallgatást.

Kezdte égetni a férfibolondító, kacér parádé.

Alig hogy Garay távozott, szinte lemarcangolta magáról.

- Örököljék a mérget? - lihegett.

És megtaposta, félrerugta a selyemrongyokat.

Zokogva borult a térdeplőre.

- Mire készülök? Hol lenne megállásunk? - szakadt iszonyatra a szeme. - Végettünk Isten haragja: rájuk is..? Nem! Nem! Nem engedem!

Görcsös ujjai a feszület köré fonódtak.

- Istenem, Istenem, Ludovicus! Mért nekem ezek..! Mért nem lehetek én jó!? Olyan jó, amilyen lenni tudnék! Mért nem szerettek! Mért hagytok így el engem!

Észre sem vette, hogy egybefoglalja Isten és az ura nevét.

Sokáig zokogott a térdeplőn.

Garay pedig útközben, lent az udvaron, úgy rugott oldalba egy elébodorodó kis kutyát, hogy ez menten elterült és kimúlt.

Félrelökte a csizmája orrával.

Igazán maga sem tudta, hogy mit csinál.

XXIV.

A napok teltek múltak. Mind ritkább lett a föld felett fátyol-uszállyal átvonuló reggeli köd, egyre melegebb a dél s hosszabb a délután. A fák, cserjék rügyekbe csomósodtak és ezerárnyalatú friss zöld lombozattá bontakoztak. A díszkert teljes pompájában kivirágzott.

Beköszöntött a nyár s aranysugaras igézetbe vonta Visegrád környékét. Az udvar apraja nagyja a szabadba tódult. A szakállszárítón állandóan lehetett látni tanakodó előkelőségeket. A labdázó teret fölverte a királyi gyermekek és játszótársaik vídám zsivaja. A kertészek pár napja már a mesterséges ugrókutak medencéit is elrendezték. Megpártázták külországokból hozott, különleges virágzatú vízi növényekkel. Kibontották téli faköpenyeikből a szobrokat. Az Itáliából hozatott új, mitológiai csoportokat az ugrókutak környékén s az egyenes fal módjára nyírott lombozató sétakert útfordulóinál állítgatták föl. Az ódon szentes szobrokat és királyképmásokat inkább a természetes állapotukban meghagyott ligetek madárdalos, áhítatos mélyén. Ezek elé térdeplőket, vagy ülőpadokat is ácsoltak és meggyontározták őket szép zöld színűre.

Minden megújult. Minden megfrissült. Csak Lajos életmódján nem változtatott a megváltozott idő. A király reggeltől estig dolgozott. Apród János titkár tucatszám faragta a lúdtollpennákat reggelenkint s mégis néha félnapra sem lett elég a készlet. Sem a bodzaléből, gubacsból főzött tinta. Pedig ebből is tyúktojásnyi nagyságú kalamáristokban hordozott föl, a papos szíjövére függesztve!

Írtak a pápai, a génuai, flórenci, pádovai és velencei követeknek, akik állandó székhelyet tartottak Budán. Idehívták őket.

A király napokon keresztül tárgyalt velük.

Majd egyszerre félbeszakított minden tárgyalást. Részletes írott jelentést követelt a bányavárosok ügyéről. Ugyanígy a kunok északi szomszédairól, a jászokról, vagy filiszteusokról, ahogy abban az időben nevezték őket. Elrendelte, hogy rosszvizű kutaikat azonnal be kell temetni, helyükbe frisseket ásni és megtiltotta nekik, hogy ezentúl fa hiányában trágyával és náddal fűtsenek. A trágyát fordítsák a föld javítására! Az északi idegenajkú telepesek kenézei

pedig - akik erdőirtás címén nyertek honosságot és különféle kiváltságokat - szállítsanak nekik tisztességes tüzelőt vizi surrantókon, tengelyen, vagy ahogy éppen lehet.

A telepítő kenézek más dolgairól is tájékoztatást kívánt.

Kiderült, hogy ezek egy része nagy kényelmesen úgy végzi az irtást, hogy egyszerűen mind a négy sarkán felgyujtja az erdőket. Ebből persze olykor hatalmas tűzvészek támadtak és az ország vadállománya is nagy kárt szenvedett. Az ilyen telepesektől bevonta kiváltságait és kikergette őket a birodalom területéről, népükkel együtt.

Ahol mit tapasztalt, már jegyeztette is. A formás fogalmazgatásra nem fecséreltetett időt. Csak úgy jelszavasan, sőt néha csupán kezdőbetűsen adta toll alá meghagyásait. A hosszúkás formájú jegyzetlapokat a tékás-szoba két fala mentén felállított, hatalmas fiókos polcok megfelelő rekeszeibe rakták be s azzal folyt a serény munka tovább.

Az egri völgyben, jómódú falvakban, lüttichiek - vallonok - laktak, akik franciául beszéltek.

Lajos le s föl jártában adta ki Apród Jánosnak rendeletét:

- Tempestive meghatalmazó levelet írjon ágensnek a kancellária, hogy ez Franciaországból francia tanítókat és papokat hozzon ki nekik! Valamely idegen nemzetség itt becsülettel vonja meg magát, sanyarúságokról alattunk sem nyelv szerint, sem hitében ne panaszkodhassék!

Egy-két észrevételt rovatott még arra a pergamen-szeletkére, mely a telepesek dolgára vonatkozott, aztán Oroszi mezőváros ügyére tért át. Utasítást adott, hogy ennek a városnak rutén lakosai mostantól mentesek legyenek minden köztehertől. Csak ajtónálló alabárdosokat adjanak a király és királyné belső termeihez, ugyanúgy mint az önként jelentkezett, szabad székely vitézek.

Lajos éppen visszafelé tartott körsétájában.

Intett a titkárnak:

- Írni, reverendissime! „Oroszi város ruténjai soha eddig hűtlenségre nem fakadtak koronás magyar királyaik ellen. Mátul kiváltságképpen szabad beléphetésük is legyen bármikor királyok szobáikba.” A többit én már tudni fogom, amikor sor kerül reá.

Új levél következett. Erre meg kérdés az aradjenői járás gubernáló ispánjához:

- „*Generose Domine. Nobis observande! Salutem et omnem prosperitatem!* Megírd uram s ottan mihelyt levelünk veszed, igaz-e bár, hogy alád tartozó egész Simánd községnek lakossi csupa nyomorékok, kik meg sem engednének köztük éptestűt s ezért gyermekeket is tagjaikban elfacsarják? És hogy búcsúkon, sokadalmakon járva, ezek fertelmességükből s holmi negédes productiokból élnek? Ha igaz, hogy tűrheted és meg ne tűrd! Eget hasgató vétek volna, hogy rút nyomorékok elhatalmazhassonak ebben az egészséges népben és annak maradékait nemzedékeken át elronthassák! Fejed fennállásával felelsz a dologért!”

A polcra ebből a dörgedelemből csak egy fosztány papiroska került, ennyi szóval: „Nemzetnek közönséges egészsége ügye!”

Más napon megint a szőlőgazdálkodás dolgaira fordult a sor.

Hagyás indult az érmelléki ispánnak, hogy Itáliába embert küldjön s ott új venyigéket vásároltasson a gyérterméső és fanyargyümölcsű paraszt-tőkék helyébe.

Jegyzetfoszlányra ennyi: „Bor s annak külországokba haszonnal kiszármaztatása! Háromnyomásos földgazdálkodás tisztán előírása! Nyilas vetésforgókat falubírák évente megszabják!”

És még utólag egy szó:

„Faekék?”

A kérdőjel azt jelentette, hogy Lajos a dolgon közelebbről kíván gondolkozni s a néptanító derék bencéseket is a tanácskozásba bevonni.

A várak egész fióksort képező rekeszébe egyelőre csak egy szám tevődött:

173.

Pontosan ennyi ostromképes erőd állt lábon az országban szerteszét.

A hadügyi rekesz többi üresen tátongó helyére nagyot pillantott a király.

- Majd..! Ez reám magamra várakozik. Új levélkét, uram secretarius!

Erre pedig az íródott:

- „Regulázása a vizák s más halak dolgának, kiktől panasz szerint lóitató vedret sem lehet már megmeríteni a folyóvizekben, úgy elszaporodtanak... Hogy kimenjenek az országbul s mikép? Talán hogy szükséges sajkák, kések és kardpengék fejében..?”

- Más! - bólintott Lajos a polclétráról lefelé ereszkedő titkárra. - Hasítson reverendissime előre jó vagy tíz szeldeléket, aztán csak: egy a másra..!

Ő is leült és alig szünetelve beszélt:

- „Temérdek rákoknak kiutaztatásuk Bécsbe. (Magyaróváriak gyermekeiket sem merik tőlük kibocsájtani a házból!) Rákok helyükben posztó és egyebek, de legfőként: *vas!*” Ezt futtassa alá kigyelmed duplán a tollal! Úgy!

A király arcán megelégedés tükrözött.

Diktált tovább:

- „Drávamelléki erdőkben: nyestek! Hasznuk a koronáé. Somogyban legyen úri kiváltság.”

- „Só! Ezt se bányászhasson senki a királyon kívül! Adjon őmaga a végházaknak, más tiszteknek csupán pénzfizetést: salariumot.”

- „Harmincad-adót attól kell fizetni, melyet az országból kivisznek. Vámszedő harmincadosok más, mint magyarok ne lehessenek.”

Apród János lúdtolla eltört.

Kapott egy másikhoz és percegtette tovább:

- „Sertésszalonnáért, marháért újveretű, módink szerint való pajzsokkal fizessen a német! Fontra font! Alább nem adjuk.”

- „Országbeli hetvenhárman lévő ispánságainknak megirandó állandó szabályzat...”

- „A budai jogkönyvet folytatni s ha miben elvénült, azt átdolgozni...”

Ennek a jogi és törvénykezési rekesznek megtöltése is őreá várt.

Bólintott és tovább beszélt:

- „*Barones totius regni*... Az egész ország bárói... Törvény a kétféle nemesség badar gondolatának távoztatása felől.”

- „Városoknak favorokkal leendő nagyobb ellátása! Lovag-societas mintha hanyatlanék? S ha nem, hanyatlani fog! Túligen delelőre futott. Ezért polgárosítsunk, jövendőt gondoljunk!”

Így és ilyen tarka változatú jegyzetekkel teltek meg a pergamen-szeletkék. A beavatatlan néző ötletszerű kapadozásnak vélhette volna azt a cikázást, mellyel Lajos egyik tárgyról a másikra szökött. Ő azonban tudta, hogy a látszólagos rendszertelenség mögött igenis rendszert, éspedig szigorú belső rendszert követ és nem is tért el tőle. Gyökérhajtásáig akart föltárni minden közérdekű dolgot, agyában teljesen tiszta képet alkotni a Birodalom jelenlegi állapotáról, hogy így - fejben előbb mindent csoportosítva és kialakítva - hozzáfoghasson majd ahoz a nagy művéhez, melyet uralkodásának betetőzéseül szánt.

- Igen, egybefűzöm opportunus intézkedésimet, kiket naprul napra és dologrul dologra tennem parancsolta a hirtelen szükség! Megíratom még, megíratom a statutumaimat! - fogadkozott, felbuzdultan attól a jó erőtől és észbeli frisseségtől, melyet mostanában tapasztalt magán.

Tudta hogy ez a kitűzött cél nem lesz hamari munka, hogy pusztán az agybeli megtervezéséhez is talán két-három évre lesz szüksége, ennyit azonban bízvást remélt és ez a bizakodás elverte borufelhőit, ébrentartotta cselekvő kedvét.

Míg egy reggelen aztán egyszercsak megállt a dolog...

A királyi kabinet ajtaja zárvamaradt.

*

A székely önkéntes testőrök az antekameráig sem bocsátották az előző napon berendelt előkelőségeket.

- Az Úr familiáris ügyekkel foglalatoskodik, - hangzott az elutasítás, amiben utóvégre nem lett volna semmi rendkívüli, ha - - - a magyarázat igaz lett volna...

De nem volt igaz.

Lajos már ébredése óta tétlenül és öltözetlenül üldögélt az ágya szélén s abból a hidegrázásból, mely hajnaltájt szinte megmozgatta testével az ágyat, a pihegtető forróság túlsó végletébe esve, tág tekintettel bámult maga elé. Felfigyelt néha az oldalajtócska irányába, amerről várni látszott valakit. Majd folytatta néma darvadozását.

Végre zördült a kilincs.

Erre ismét odanézett és fáradtan elmosolyodott.

- Jöjjön uram, jöjjön!

Radlicza doktor lépett be.

Sietten közeledett s közben le nem vette rászegezett szemét a király kipirult arcáról.

- Felségednek hevüléses alteratioja van! - mondta már jöttében.

És gyorsan hüvelyezte ujjaira a kezében hozott keztyűt.

- De milyen! - lélegzett mélyet Lajos. - Egész éjjel nagyszakállú törpékkel bajlódtam. Képzelje mester, fejjel lefele járkáltak a mennyezeten és a szakálluk mégsem akart visszafordulni!

- Vomitus..?

- Csak inger.

- Úgy igen, - vont elő egy széket az orvos, - Inkább ama csipdelő és turkáló érzések a bőr alatt, ugye!

- Égés! - nyíltak lassú-nagyot a király bágyadt pillái.

Aztán, mint aki valamely köteles leckét mond föl, hozzátette:

- ... és szakadatlan véletlen rángatózások. Alig egy órája szűnt.

- Mért ilyen későn kér tetszést tőlem felséged! Mért nem hívatott ottan?

- Nem akartam feltűnést. Bevártam míg szokott módja szerint magától jön. Hiszen ráérünk!

- De úgy figyelhettem volna is a jeleket!

- Nó, azoknak ugyan most sem vagyunk híjján!

E szókkal Lajos törzse félkört fordult.

Egyszerre láthatóvá lett födetlen felső teste s az ágy felett függő acéltükör, melyet eddig eltakart alakjával.

A tükörképen - a már meglévőkön felül - a király lapockái alatt apró csomósodások hemzsegtek. Sárgásba fakuló, nagy udvaruk volt és minden csomócskát mély osztásvonal szelt egymástól külön. A beteg részeken tündökölt a bőrfelület, mintha meg lett volna olajozva.

- Elég? - kérdezte kis csend után fanyar tréfával Lajos.

- Nó, szépecskén! - viszonozta hasonlóval a doktor, miután végigtapogatta ujjal közt a gümők rugékonyságát. - Semmi rendkivüli! - vont vállat később. - Új eruptioja a bajnak. Majd megállítjuk.

- Kigyelmed nem téveszti, amelyre kértem?

- Mit, uram?

A király a leplezetlen valóságra célzott.

- Amit mondtam: igaz! - került elő Radlicza az ágy mögül.

És nyugodtan állta Lajos fürkésző tekintetét.

- Legföljebb annyit tehetek még hozzá, hogy a hólyagoknak ilyen záporozása - - - Nem éppen gyakori.

- Melyből a következtetés..?

A mester a hiányos szavakból is elértette, amit a másik hallani óhajtott.

- Lehet, - válaszolt - hogy már rövid nap mindenestűl eltűnnek. Vagy nem tűnnek el! Ezt persze nem tudhatjuk. Ahány beteg, annyiféle a baj.

- És ha megmaradoznának..?

- Afelől a morbus ugyan megállapodhatik! Némelyiknél tíz s szinte húszig való évekre... Fájdalmakat pedig nem tapasztal fölséged.

- Nem, ez sajátságos! - élénkült meg a király és lehunyt szemmel csóválgatta fejét. - Fájásom valóban nincs! Nemcsak a kelevényekkel, nagyobb dologgal sem...

- Hát egyebet is observála, uram?

- Ohó! - nevetett fel öngúnyoló kérkedéssel Lajos. - Kicsibe én bele sem kezdek, fiam! Ezek a hólyagok itt csupán az apró pattantyúim! De én igazi öreg *falconus*t is tartogatok kigyelmed számára! Eltanulom már lassankint a velencésektől! - integetett, azokra a nagy lövőszerszámokra - ágyukra - célozva, melyek újabban kezdtek használatba jönni a hadviselésnél.

A magister megmosolyogta kötelességszerűen ezt a tréfát is. Hanem csak úgy felszínesen.

Tekintete várakozólag állt a királyon.

Lajos rábólintotta a helybenhagyást. Egy kissé azonban mintha tétovázott volna.

Aztán egyszerre eltökélten az ágyra mutatott.

- Emelje föl fiam azt a leplet!

Radlicza megtette. És fogva is tartotta a takaró szélét. Előbb még mosolygós arcvonásait mintha zsinóron rántották volna össze belülről. Ábrázata megnyúlt. Pillarezdülés nélkül meredt maga elé.

A lepedőn egy szikkadtbőrű, barnás, levált lábujj hevert... Bal lábnak öregujja.

- Igen, - mondta erre a látványra kurtán.

És hirtelen leült.

- Igen, - erősítgette ismét s szavak nélküli, tompa kis torokhangokat hallatott.

Pár perc telt el így.

Akkor megköszörülte a torkát és ezzel visszatért a szokott szilárdsága.

- Mikor..? - kérdezte.

- Így ébredtem, - válaszolt Lajos, akinek a legkisebb mozdulat sem kerülte el figyelmét.

- A hidegrázásban?

- Igen.

- Lesz kegyes fölséged megmutatni a kárvallott lábát?

De még mielőtt az engedelmet megkapta volna, Radlicza már térdelt. Hogy nem vesztegeti az időt tétlenül, látszott az előrehajolt testének lapockáiról, melyek váltakozva mozogtak.

Most valami reccsent, mint mikor száraz dióhéj kerül a talp alá. Érezni azonban semmit sem érzett Lajos.

A doktor fölkelt.

- Nos, mester..! - fordult felé.

- Hogy mit experiáltam?

- Férfi kérdi a férfitől!

- A dolog komoly, - válaszolt a mester.

És elindult.

Ő is, mint az ura, járkálva tudott legjobban gondolkozni.

Halkan szitálta a tűnődő szavakat:

- A leesett csonk után nem maradt sequester-képződmény. A tagvesztést így kétségkívül a baj okozza. Hogy őszinte legyek: nem számítottam még rá... De hát vannak esetek, melyekben minden összekeverkőzik! A tagok sorvadásos elhullajtása - - -

- Ezek szerint - - - több is?

- Semmit sem titkolok felséged előtt!

Most meg Lajos mondta:

- Igen.

És néhány pillanatig mélyen lehunyva tartotta szemét. Ajkának jobb szöglete enyhén vonaglott. Majd ez is elmúlt.

A tudós szórakozottan folytatta az önmagával való vitát:

- ... bár egyelőre semmi továbbit nem látok, mindazonáltal a többi lábujj is gyanus. Mikor egyszer így rákezdi..?

Legyintett.

- Nó, de holmi fluxusok meg fájdalmak akkor sem lesznek. Erről szavatolok!

- És - - - a járás?

- Lehető! Lehető! A lábfej zöme aránylag soká megmaradhat.

- Igen, - lehelte Lajos ismét.

Hanem a hangja mintha egy kis hullámot vetett volna és Radlicza ezúttal fölfigyelt.

De már csak az uszálya-végét bírta elfogni egy átsuhanó arckifejezésnek, melynek igazi jelentőségét közben elszalasztotta s mely az uralkodó szokott nyájas mosolyába olvadt át.

A király egyébként is nyugodtan ült helyén.

Ő tehát tovább fűzte:

- A csont matériájának újbólképződése, persze kizárt. Szerencsére azonban a kór a födetlen részeket megkimélni látszik. Az élet hosszára pedig nem gyakorol okvetlenül befolyást a dolog.

- S a szellemre?

A mester csöndben maradt.

- A szellemre? - csattant föl ekkor megint a kérdés, de olyan élesen, hogy először a beszélgetés folyamán, szinte ripakodásnak is beillett. - Uram! Felejti? Nagy míven dolgozom! Tető alá kell hoznom! Tudnom szükséges és kigyelmed őszinteséget esküdött!

- Jelenre. Jövőre. Legjobb ösméretim szerint.

- Akkor hát - - -?

- Amit felséged tudakol, az már: a mult.

- Hogy értsük! Világosabban! Hitére, lelkére kénszerítjük!

- Úgy - indult búsan sétájára a szorongatott ember - hogy az elme tompulásának előbb kellett vala jönnie. Meg kellett volna előznie a tagvesztést. Minthogy pedig ez fordítva történt, nyilvánvalóan itt is kivételességgel állunk szemben. Úgy nézem, hogy tartós marad...

Most megállt és látszott, hogy nincs több közlendője.

Mindössze javallatát akarta még megtenni. Az orvosságokat azonnal fölírni igérte.

Hogy a találgatásoknak elejét vehessék, azt ajánlotta, hogy a szerek egyik felét Synock és Baranch zsidóutca-szegleti, - a másikat meg Rauchar Zsigmond és Péter szentgyörgyutcai gyógykonyhájából hozassák föl. De bővebb megfontolás után végülis úgy döntött, hogy nem kezd sem az *apothecarius regis*-sel, annál kevésbé az *apothecarius budensis*-sel. Ezek füves kamrája sem volt ugyan szegényebb a külföldieknél, hanem a tulajdonosaik cukrászatot és vegyesnémű kalmárságot is folytattak, a jó budai tanács engedélyével. Hát még holmi liktárium beletévedhetne a szerekbe, valamelyik inasfi szeleskedése folytán!

- Megveszek mindent az olasz háti füveskárosoktól és egybeadom én magam! - jelentette ki.

Azzal tiszteletteljesen meghajolt és távozni készült.

De Lajos visszatartotta.

Gyöngéd szíve nem engedte, hogy ingerültségének emlékével bocsássa el jóakaró hívét.

- Hálás vagyok neked barátom! - szólt békítőleg. - Távol sem téged illet epémnek fakadozása! A tétlenséget, melyre kárhoztatva vagyok... Nó, majd leküzdöm! Ha Istennek tetszése ily kivételes módon conserválá elmém frisseségét, rajtam a sor hitván testemet alkalmaztatni. Te is azért egyet se búsulj!

Radlicza János megint adós maradt a válasszal.

Sürgősen távozott, mielőtt büszke férfiassága térdethajtana egy földi ember színe előtt.

Lajos hosszan utána bámult. Aztán, mint aki rémálomból retten még rémítőbb valóságra, öltözésnek látott ő maga.

Tiszta gyolcsot vett elő, hogy sérült lábát begöngyölje.

De a rátekintésnél mégis, mégis, iszonyatos volt ez így! Iszonyatos volt az a csonkaság, tagjainak sorban elhullása, élő testben tetemmé bontakozása, - míg majd talán szelleme is követi a testét és ő semmit sem képes többé tiszta aggyal felfogni, nem többé ép ésszel gondolkozni...

Tenyerébe temette az arcát.

- Hát buja volt ez a test? - kérdezte vívódón. - És lelkemben nem a szépre, jóra, mindig följebb törekedtek-e a gondolataim? Mért lakolok akkor így? Mért kell magam förtelmében nyomorultul elpusztulnom, nemszeretőn és gyűlölve attól, akit szeretnem sem szabad!?

Ez a tusakodás azonban nem tartott sokáig.

Lázadó agya megcsendesült. Elszégyelte gyöngeségét. Kíntól dülledt szeme lassankint észrevette azt a képet, mely az ágyával szemben függött. Szent Lászlót ábrázolta az, férfias-keményen, teherviselőn, ugyanabban a súlyos palástban, mely az ő vállát terítette, - ugyanazzal a királyi koronával, mely az ő felkent homlokát is övezte... Mind a kettőn ott aranylott a keresztet cipelő Istenember ragyogó szimbóluma...

- Fordítsd el az Úr haragját gyarló beszédemtől és könyörögj gyatra utódodért, égi patronusom! - fohászkodott s fejét alázatosan meghajtva, folytatta az öltözködést.

És egy órán belül írószeres asztalánál ült megint.

MÁSODIK KÖTET

NEGYEDIK RÉSZ
A NOSZTRAI HÁRSCSEMETE

XXV.

Néha összekoccantak a fogai a belső hidegtől. Máskor meg pihegtető súllyal nehezedett rá a láz. De már nem törődött vele. A munka haladt, derekasan.

- Ez a fő! - bólogatott. - Csak nem ernyedezni! - Nem elejtődzni!

És egy napon arra eszmélt, hogy a nagy szellemi feszültségben egész megfelejtkezett a bajáról. Sőt ami több: baja is megfelejtkezett őróla!

Elmaradtak a hevülések és hidegrázások. Nem sínylette sem fájdalmát, sem hiányát az elvesztett tagjának. Teljesen könnyűnek érezte magát és jólesően fürdőzött a tárt ablakon besugárzó nyári napsütésben.

- Ha csupán ennyiből áll a dolog..? - gondolta a visszatérő egészség optimizmusával. - Akkor ugyan nincs mit sopánkodni fölötte! Ujammal sem voltam többetérő, mint vagyok nála nélkül!

Hálából annál buzgóbban mélyedt munkájába János tisztelendő szinte berekedt, olyan egyremásra kellett olvasnia azokat a fölterjesztéseket, melyek a királyhoz, mint legfelső döntő hatalomhoz érkeztek, a tízországnyi Birodalom minden részéből. Alig fértek az asztalon az elintézett ügydarabok.

Naphajlat táján Lajos egyszerre megállást intett.

- Olvassa csak újobban tisztelendőséged ezt az instanciát?

Arca bár elgondolkozottnak, de mégis vídámnak látszott. Tekintete meleg érdeklődést fejezett ki.

- Hát a pálos atyák..?

- Igen, - hajolt vissza a levelek közé a cingár férfiú.

És rövidlátóan kezdte megint vonogatni a betűket az orra előtt.

Elejétől fogta az olvasást. A király pedig élénk figyelemmel hallgatta.

A fölterjesztésben arról volt szó, hogy a pilisi hegyek környékén igen elsokasodtak azok a remeték, akik a pálos atyák példája nyomán - átterjedvén lelkükre a szent tűz - ellentmondottak a világ csábításainak és jövendő napjaikat Isten szolgálatára kívánnák szentelni. Esennen esdik fölvételüket a „nagy tulajdonítású" magyar rend kebelébe, a rend főhatósága azonban képtelen az óhajtásoknak eleget tenni. Bármilyen dícséretes bőkezűséggel építtette is uralkodásának tizedik évfordulójakor őfelsége a márianostrai zárdát, a vallásos szellem ekkora megemelkedésére - ennyi jelentkezőre - huszonnyolc év előtt még senki sem számíthatott. És: „*actu* a klastrom jó, ha a meglévő barátok számára elég..."

- Hát mint a rend fő patrocinálóját, kérdi fölségedet a jámbor Lukács főnök, hogy mitévők legyenek szorongatottságukban? Mit válaszoljak nekik? - hajtotta össze a titkár a levelet.

A király karosszéke megzördült.

Lajos fölkelt. A szeme mélyén két fénylő pont gyulladt ki.

- Semmit se feleljen tisztelendőséged! - mondta. - Rakja szépen egybe a kalamárisládáját s valahány ideig térjen házához. Míg Nostrára penetrálna a levél s onnan megint fel-alá járna, a dologban való elmémet és szándékomat személyesen jelentem meg a derék barátoknak. Mit búsítsuk egymást gyakor írásokkal?!

- Fölséged elutazik?

- Ugyan e mai napon! - intett a király verőfényesen.

Aztán hozzátette:

- Pár óra lovon az egész! Ne is szóljon kigyelmed senkinek. Nem akarok holmi ceremoniaságot. Éppen ha a kompért leszállna a révészhöz, hogy átvigyen Nagymarosra.

Egyedüllét és egyszerűség után vágyott s arra, hogy világi sáfárkodásai közepett lelkével is törődhessék egy kicsit. Az az áhítat, mely nehéz óráiban fakadt fel a szívéből, nem suhant ki onnan nyomtalanul. Fölemelte a tudat, hogy a próbát emberül megállta és a Gondviselés jelmutatásának tekintette, hogy egészsége viszont jó fordulatot vett közben. Tovább akart haladni a megkezdett úton és vívni Jákob létráján az Angyallal, nem bocsátván azt el magától, míg maradandó módon meg nem áldja őt.

- Annyi földi csatám után most hát majd az égiekkel ütközök s meghódítom őket is, nagy dolgom javára, a hit és rájukbizakodás fegyvereivel! - fogadkozott befelé.

Illendőségből mindössze még orvosát kívánta előbb értesíteni. De az sem támasztott akadályt. Sőt örült a király föltámadt vállalkozó kedvének. Sajátkezűleg készítette össze a patikaholmit, Olivier pedig a legszükségesebb ruhaneműt. Azzal lóraültek, csak ők ketten.

Aggodalomra nem volt okuk, amiért ilyen bejelentés nélkül toppannak Nostrára. Lajosnak, mint zárdaalapítónak, annak idején aranykürtöt ajándékozott hálából a rend; a klastrom felső emeletén meg szobát tartott berendezve számára. Ennek kulcsa szintén a királynál állt, már csak azoknál az óvatossági szempontoknál fogva is, melyek a lelkiismeretes beteget az egészségesekkel való minden érintkezésben vezették. Különben sem tartozott a ritkaságok közé, hogy az uralkodó valamelyik közeli zárdába beköszöntsön s az udvar is régen megszokhatta a király olykorvaló magános eltűnéseit. Lajos hát élvezhette nyugodtan a nyáralkonyati balzsamos levegőt, a rövidremért gondtalan szabadságot és azt a jóleső mozgást, melyet tüzes lovának fékentartása okozott neki.

A vén csatlós ura után igazodott. Szintén jó lovas létére pontosan ügyelt rá, nehogy három fejhossznál közelebb kerüljön gazdájához, akinek legkisebb mozdulatát is a hű cseléd szolgálatkészségével, egy apa gondosságával és egy szerető féltékeny rajongásával figyelte.

De a kompon túl maga Lajos intette oldala mellé. Kedve támadt beszélgetni, mégpedig az ő eredeti nyelvükön, franciául, aminek gyakorlatára kevés alkalma adódott. Alig pár mondat után azonban azt vette észre, hogy Olivier kezdi a szavakat magyarral kevergetni. És hogy... ő is meg-meggondolkozik, míg a kellő kifejezéseket összeválogatja...

Jóízűt derült a fölfedezésen és odapillantott a vén csatlósra.

- Sohase erőködjünk, Le Guen! Átal-magyarok lettünk mink, bizony!

Az oroszlánarcú ember is megkísérelt egy oroszlánvigyorodást. De mert érezte, hogy ábrázatának falárvája nemigen mozdul szóval fejezte hát ki amit gondolt:

- Meglaktam Párist, Nápolyt, szolgáltam Capeteket, Durazzóiakat, hanem ilyen lovagnépet sehol sem láttam. Úribb ez fölség, még a franciánál is!

Máskor talán egy egész esztendő alatt sem beszélt ennyit egyfolytában a vén picard legény. Most szinte meghökkent a saját közlékenységétől és zavart csudálkozással elhallgatott. Lajos pedig megértőleg hagyta hallgatni.

Nekivágtak egy emelkedő útnak.

Az alkonyati erdő lihegve ontotta mélyéből fűszeres illatát. Helyenkint egy-egy társtalan fenyő álldogált komolyan és mozdulatlan törzse hatalmas, szürke gyertyához hasonlított. Beljebb nászukat ülő madarak szálltak el fölöttük. Párjahívásuk megremegtette a természet ünnepélyes esteli csöndjét. Máskor ijedt nyul szökött föl s futott keresztül az útjukon. Lajos ilyenkor visszafogta lovát, hogy időt engedjen a menekülőnek. Világos értelme nem tűrte a babonát. Nyugodtan haladt tova s olvasta szívével, minden érzékével az erdő apró, de kedves és szüntelen történéseit, melyekhez képest az ő emberfajtájának nagy garral való cselekvései olyan mesterkélt és hiú handabandázásoknak tűntek föl előtte..!

- Mi az én királypalotám ehez az erdőhöz képest! - gondolta elrévedezőn. - Görög színház, koturnusos komédiásokkal, akik mind nagyobbaknak akarunk színleni, mint amilyen férgek vagyunk!

De azért nem szomorodott el. Megértette, hogy minden teremtmény a saját megszabott körét futja be itt ezen a földön és hogy az ő állapotuknak éppúgy velejárói a nagy hangok, nagy mozdulatok és nagyotakarások, mint a tücsöknek az ő szárnyadörzsölgető cirpelése, vagy a páfránynak nesztelen, árnyas növekedése, vagy a Katalinbogárnak az ő szemvídító, bájos pettyei.

- Ha ágálásokra inclinatioval lettünk is, fő, hogy olykor körülpillantsunk, lejjebb is szálljunk és hozzámérjük igaz állapotunkat a teremtés föltett conceptusához. Így nem tévedünk bele Babilonba, - bólogatott.

Tűnődései közben egész bealkonyult. Már mélyen bennejártak a hegyi erdőségben. Mostantól csak még óvatosabban kellett haladniok. Lépten nyomon emberi lényekre bukkantak. Magános férfiak voltak ezek. Testüket durva daróckötös, lábukat esetlen fakéreg-cipő födte. Szakálluk, hajuk egybefolyt. Úgy hatottak, mint gyermekmesék hegyi manói, ahogy kis tüzecskék mellett szűkös estebédjüket kavargatták. Mások álomrévült arccal térdeltek egy-egy kezdetleges feszület előtt. Ismét mások fagyöngyszemeken imaszavakat morzsoltak. Akadtak akik gallyakból s állatbőrökből tákolt kunyhóik küszöbén üldögéltek és Lajos felismerte arcukon ugyanazt a lelki szemlélődést, mely az ő lelkének is vendége volt. Csak ezeken még mélyebben vett erőt a megszállottság, minthogy saját szellemükön kívül semmi egyébbel nem kell törődniük. A lódobogás sem bírta végtelenbe vetett tekintetüket nézésre rebbenteni. Pillantásuk áthatolt a valóságos dolgokon, melyek semmit sem jelentettek az ő számukra és megdelejeződött a Semmin, ami gondolataikban hatalmas valóságokkal volt népes.

Kíméletesen suhant el mellettük, nehogy elragadtatásukat megzavarja. Tudta hogy kik ezek a magános erdei lakók. Azok, akikről jelentésében Lukács atya írt: „*In silva de Peliso et in aliis locis manebant laici sub nomine eremitarum vagabundi...*”

- No hát majd nem kóborolnak ezentúl! - bólintott keményen és készen állt elhatározása, hogy megnagyobbítja a nostrai kolostort. Igy - gondolta - a pápát sem kell zaklatnia, új zárda építéséhez való engedélyért, viszont főurainak dolgát is megkönnyíti, ha követni akarnák példáját a többi kolostoroknál.

- Persze, hogy akarják!

Ugyan, mit ne akarnának, amit ő, az ő királyatyjuk akar s aminek mintáját ellesheti tőle a fogékony és mindig éhes szemük..!?

Képzeletben szinte már látta Göncön, Remetén, Diósgyőrött, Szentlőrincen, Kalodván, Mária-völgyben és Újhelyen a megnövekedett pálos kolostorokat, melyek magyar alapításuknál fogva különösen kedvesek voltak neki s melyekből aztán csak annál busásabban fognak visszacsordulni az erkölcs és mívelődés áldásai az ő bárányaira. Az építkezés országszerte megindul - fűzte tovább tervezgetését - egyházakról a kedv átharapódzik világi terekre s maholnap újabb pompás várak, városok büszkélkednek majd a bitangban kallódó pusztaságok helyén. A külföld pedig jöhet bámulni és irigykedni.

Messzi futott ez a gyönyörű király-ábrándozás. Szinte valami prófétai látnoksághoz hasonlított. És Lajos úgy átengedte magát neki, hogy saját létezéséről is megfeledkezett.

Lova ébresztette ki a tűnődéséből. Nyugtalanul kapkodta fejét.

Erre fölfigyelt ő is és a lombokon keresztülserkedően csípős füstszagot érzett. Nyomban ezután vörös derengés vetődött az útjára. Egyre erősbödött és a füst is csípősebbé vált. Majd hangok ütötték meg a fülét. Kezdetben nem volt határozott jellegük. De ahogy mégmélyebben hatoltak előre, már a hangok más-más eredetét is meg tudta különböztetni. Némelyük afféle szájjal fújt, kezdetleges hangszerből - dorombból - származott, amilyen mellett a pásztorok és hajdúk mulatnak; a többi emberi torokból és valami döbögésből, melyet alkalmasint szintén emberi lények idéztek elő. A különös zaj egyre erősebb lett. Ugyanúgy a füst és vörös derengés is.

Nem tudta hogy mire vélje ezt a durva lármát, itt, az áhítatos erdei szunnyadásban. Éppen Olivierre emelte kérdő tekintetét, mikor lova kibotlott a sűrűségből, elvakultan magaszántából is megállt és ő nehány pillanatig megdöbbent mozdulatlansággal bámult az elétáruló képre.

Egy meglehetősen téres tisztás terjengett előttük. Közepén frissen kivágott élőfából szerkesztett óriás feszület emelkedett, valamivel távolabb pedig egy nagy máglya lángolt, melynek fény-nyelvei szomjasan ágaskodtak fölfelé. A tűz körött emberi alakok imbolyogtak. Lábukkal döbögtek, kezüket csapkodták s közben fujták a szájdorombot. Más rész meg énekelt. A dallam kenetes volt eleintén, mint a búcsújárók kántálása. De a vontatott óbégatás gyorsan lüktetőbb ritmusba lendült és ezzel együtt izgatottabb és szaporább lett a lábdobogás is.

Egyszercsak egy szálas alakú, szakállas fiatal férfi toppant elő. Kiragadott egy dorongot a máglyából, arcát fölfelé tárta és vak tekintettel mámoros keringésbe kezdett vele a feszület alatt. Feketeüregű száján kiáltás tört ki:

«*Ti népek mind tapsoljatok!*
Harsogjatok Istennek vígságos szóval!»

Megcsóválta feje fölött a dorongot és megemelkedett a hangja:

«*Énekeljetek Istennek,*
Énekeljetek királyunknak,
Énekeljetek!
Mert az egész föld királya az Isten,
Énekeljetek bölcsességgel!»

Lajos elképedten figyelt. A szavakban megismerte Dávid zsoltárát s látta, hogy a szökdelő férfi példája: ragad...

Most az egész gyülekezet elkezdett gallyakért kapdosni és lejteni.

Karban feleltek a kerengő embernek:

«*Dícsérjétek az Urat a földről*
Vizi szörnyek és mély vizek, ti mind!
Tűz és jégeső! Hó és köd! Szélvihar!
Amelyek az ő rendelését cselekedik!»

Megint a főtáncos rivallása következett:

«*Dícsérjék az ő nevét tánccal, dobbal!*
És hárfával zengjenek neki!

Vigadozzanak a kegyesek tisztességben!
Újjongjanak nyugvó helyükön!

Istendicsőítés legyen torkukban,
Kétélű fegyver kezeikben!»

Az égő dorongok szikráztak, sisteregtek. A tipratő lábak szinte már megdühődötten dobogtak és a vad táncba, énekbe, belenyilalt egy-egy sikoltás. Arról árulkodott ez, aminek fölismertetésével az egyforma zsákköntös adós maradt; hogy tudniillik a gyülekezet - nem egynemű.

Ez különben hamarosan egyébből is kitűnt.

A tánc rohamosan dühődött. Eszeveszett ugrándozássá és pörgölődéssé fajult, úgy, hogy a kerengő emberek egymás testéről sodorták le a ruhát. Félig fölleplezetten, görcsökben rángatózva, habzó szájjal és nyavalyatörős révületben torlódtak össze a párok s a nők zuhatag hajzata kibomolt és úgy verdesett fénylő testük körül, mint valami boszorkányos zászló.

Most már eleget látott Lajos!

Vállának lódingszíjához nyúlt és - céltalannak ítélvén a megszólalást - előkapta kürtjét. Belefujt.

A kürt ércesen fölharsant. Szinte megrezdültek tőle a fák levelei és a táncban örjöngők is, mint az erőszakkal felébresztett holdkórosok, remegve megálltak. Eltorzult arcukról foszladozott a démoni kifejezés; tekintetükből hunyadozott a megszállott fény. Tántorogni kezdtek, mint akik hajón járnak s a nők eszmélő szégyenkezéssel vonogatták vállukra a ruháikat.

Egyszercsak az a férfi, aki elsőnek szökött táncba, elvetette a sistergő fahasábot s örömüvöltést hallatott:

- Őfelsége, a király!

És a sikoltozókat félrelökve, rohant Lajos mozdulatlan lovasszobra felé.

- Uram! Isten küldött! Fölismerlek! - lihegte lelkendezőn.

S tárta karjait, hogy lovastól ölelje azokba a tűz fényénél természetellenesen megnőtt és szinte földöntúlinak látszó jelenséget.

De Lajos tiltó mozdulata elhárította.

- Megállj, - szólt csöndes szomorúan. - Ne illess. Felösmertelek én is, nemes Athinay Leusták. És bizony hiszem, hogy az Isten küldött..!

Megcsóválta fejét és bántódottan folytatta:

- Micsoda fertelmeskedést űztök ti itt, báró uram?! Véltem valahány ideig, hogy talán boszorkányszombatra érkeztem, ha az a feszület nincsen ott..! De - tette hozzá lassú főbólintással - így csak annál egeket hasgatóbb a bűn s a miatta lett égbenkiáltás, mely végett - hihető! - le is száll majd rátok Isten ítéleti!

Nagy, szelíd kék szeme bús töprengéssel nyugodott az emberen.

- A szent kereszt árnyékában fajtalankodtok-e? - kérdezte. - Igy segítenek nekem az én főrend lovagjaim megtartani a virtust, hogy ők maguk terjesztik a csőcselékre az idegen mételyt, kit én eddig igni et ferro távoztattam erkölcseinktől? Azt akarod fiam Leusták, hogy nálunk is,

mint lator külföldön, elhatalmazzon az átkozott táncdüh és tisztes udvarházainkban hajadon hajadonul ne maradhasson?

Csöndesen és harag nélkül beszélt, de olyan fájdalmas szemrehányással, hogy a délceg fiatal férfi egész összezsugorodott tőle, mintha korbácsütések érték volna. Időnkint nyugtalan mozdulatot tett. Lihegve meg-megnyitotta a száját, beszélni akart. De a megbűvölt tisztelet mégsem engedte meg neki, hogy királyának szavába vágjon. Leengedte hát a kezét, orrcimpái megremegtek, szemöldöke összerándult, míg most egyszerre nem bírta tovább.

Szinte felrobbant:

- Uram! Téved fölséged! - kiáltott. - Fehér orcával állok fölséged előtt mindeme dolgokban! Távol legyen tőlünk a fertelmes szándék! Csak nagy napunkra készülődünk mink, mikor megnyílnak előttünk az üdvösség kapui és kedves rended, a pálosok, befogadnak minket tagjaik közé. Beavatásunkat várjuk mink lakodalmas kedvvel s nem mint akiket vesztőhelyre visznek: búslakodással! Ha az aranyborjú körött, ha Mammon körött lejthettek táncot az istentelenek, meg akarjuk mutatnunk, hogy az egyigaz Isten dicsőítésére is vannak, akik táncoljanak és örvendezzenek, mint Dávid király táncolt a Frigyláda előtt!

Lajos hosszú pillája megrezdült.

Tekintete lágyan pihent meg a védekező emberen.

- Hát ezért teszitek? - kérdezte halkan.

Majd félighúnyt szemhéjjai alól a tér közepe felé siklott pillantása.

- És a nők? - toldotta meg kérdését. - A nők is, Leusták..? Ők is pálosok akarnak-e lenni?

Lebocsátott pillái alól aggódva fürkészte Athinay minden arcarebbenését.

De nem találta, amit idegenkedőn kutatott. Azon a tiszta homlokon a bűntudat legkisebb zavarfelhője sem jelent meg. A rajongó tárt arccal nézett fel rá és mélyüregű szemgödreiből fanatikus fénnyel izzottak elő a fiatal, sötét szemei.

- Nem, - mondta határozottan. - A pálosok rendje el van rekesztve a nőktől, tudjuk. Hanem mig csak így remetéskedünk, őket sem zártuk ki. Sem asszonyt, gyermeket, sem ifjú, sem öreg-rend embert nincs szívünk eltiltani az ég vőlegényeinek vígasságától! Aztán meg - tett egy lobogó körmozdulatot a kezével - nem is mind közember gyermekeiből álló söpredék ezek! Vannak bennük sok szép hajdani paszományos gyomrú, színnemzetű urai és officérjai a hazának s előrenden való nagyasszonyok is...

Most elhallgatott és aggódó fürkészéssel pillantott föl a királyra.

Lajos azonban már egész kiengesztelődötten viszonozta tekintetét. Ajkai körül megint az ő szokott jóindulatú, csöndes mosolya játszott.

- Megértettelek fiam, - bólintott. - És teljes hittel recipiálom legigazabb jószándékotokat.

De mégis arra kérte Athinayt, hogy oszlassa szét azonnal a gyülekezetet.

- Hagyd, hogy én jobban és messzibb lássak nálatok! - mondta. - Az asszonyfélék húzódjanak az óbudai Szent Klára klastromba, vagy a váradvelencei Anna apácákhoz s ott is jól meglehet a jámborkodás. Nem kell azért, hogy illetlen személyek módjára széllyeljárjonak az országban, hajukat lobogtassák és zúgják az erdőt!

A férfiaknak meg azt tanácsolta, hogy szintén kerüljék az ilyen seregleteket.

- Ez vérre, elfajulásra hajt!

Adjanak ajándékot Istennek peregrinálással inkább. Tegyék meg a szokásos zarándok-körútat Rómába, onnan Bariba és Compostellán keresztül ismét az Örök Városba, vagy várják ki csendben az időt, míg a rend őket felveheti.

- Rövid nap! - intett bíztatólag. - Visel az Isten s én is gondot reátok. Királyi szónkat rá! Hát megígéred, fiam?

Nem lehetett ellenállni a hangjának, mikor ilyen szelíden és apásan kérlelt. S a rajongó fiatal lovag is - mint a helyében bárki más - mindent megígért. Lajos pedig elbúcsúzott tőle. Még hallotta, ahogy az ifjú szerzetesjelölt körészólította megzavarodott híveit és beszédet kezdett hozzájuk.

Lassú igen-t bólintott a szavakra s megnyugodottan haladt tovább.

- Láme! - örvendezett. - Nagyon jó is az, ha királyember őmaga járkál a népe közt! Csak így lehet fontos dolgokra figyelésünk!

Arra gondolt, hogy milyen rövid az út a gyönyörű buzgalomtól annak átkozott kinövéseig, - az igaz hittől a tévelygő szektáriusságig s attól megint lejjebb: a fertőig..! A szándék tiszta. Nemes. De a kivitel gyarló. A hajlamok még durvák, az elmék míveletlenek.

És arra gondolt: ha ő ma valami sajátságos belső indítástól küldve, ide nem jön..! Holnapra talán már az ő fehérgyapjas nyája közt is felüthette volna fejét az az undok lelki járvány, mely Európaszerte dühöng! Hatéve körül támadt fel Aachenben, ahol - követjelentései szerint - szinte rohamszerűleg lepi meg az embereket. Öltözetlenül is kiűzi őket házaikból, utcákra, közterekre, hogy ördöngős táncba kapaszkodjanak, míg lábrólesnek a kimerültségtől. Ennyinél azonban nem áll meg a dolog! A tébolyultak példáját újabb őrjöngő tömegek követik. Rángatózva, üvöltözve táncolják végig a városokat, jámbor falvakat, terjesztik a botrányos kicsapongást, mely semmi szégyent, kor- és osztálykülönbséget, - semmi féket nem ismer többé. A fölöttesek tehetetlenek velük szemben, éppúgy, mint voltak a negyvenhárom esztendeje Erfurtban kitört nyavalyánál, amelyik meg a serdületlen nemzedékből szedte áldozatait. Százramenő számú kicsi gyermek egész Arnstadtig táncolt el akkor és a legtöbbjük bele is pusztult a gyalázatos lelki kórságba, vagy zavarteszű, hebegős és reszketeg maradt örök életére.

- *Quod Deus avertat!* - emelte oltalmazólag a kezét.

És megsarkantyúzta lovát.

Visszatért az álmodó fák közé, felejteni azt a rút veszedelmet, melyet az erdőn túl már majd egy pillanatig sem téveszthet szeme elől, míg végleg el nem távoztatta.

*

Újabb pár óra telt el így, csendes haladozásban.

Egyszercsak egy kanyarodónál békésen szunnyadó kis község bukkant elébük. Zsupfödeles jobbágy-mansiok. De itt-ott egy mázas cseréptető is megsikamlott a fehérpermeteg holdfényben.

A község fölött enyhe halmosodáson komoly, nagy négyszegletű épülettömb állt, sudár templomtoronnyal. Falai fel az oromzatig: csupa tündöklőre csiszolt kő. Egy külön e célra lebontott castrumból kerültek annak idején. Bizony, huszonnyolc esztendeje..! Mikor a boldog Magyar Birodalom az ő boldog királya, - Anjou Lajos uralkodásának tizedik évfordulóját ünnepelte...

Hova repült az a huszonnyolc esztendő... Hova a fiatalság, az ép tagok..!

De Lajos azért ilyen időviseltebben, megcsonkultan sem érezte most magát boldogtalannak.

Népe „azóta” csak fejlődött. Gazdagodott. És ő ime - alig kis ideje - megint megválthatta egy ráólálkodó veszedelemtől! Fenn a holdsütött tornyon pedig ott állt rendületlenül s égnek ölelkezett a kereszt és lelke titkos, forró reményekkel ömlött teli... Úgy érezte, hogy sanyargatott teste állapotára is valahogy kihatással lesz ez az út... Nevezetes állomáshoz viszi életét, uralkodói terveit... Hogy itt ebben a holdsütött házban rejtőzik az Isten-szándéknak az a titka, mely megmagyarázza földreküldetésének célját, - hogy innen indul, ide tér meg, itt dűl el majd egész jövendő sorsa...

Megemelte hermelinszegélyes királysüvegét és hívőn, alázatosan, meghajolt. Aztán bekéredzőleg fujta meg a kürtöt.

Az ő műve, - az a hajlék emelkedett előttük, melyre a bámész külföldi utasok csak egy találó jelzőt tudtak lelni: „excellentissimum..!”

A márianostrai híres klastrom volt.

Beérkeztek.

XXVI.

Rövidesen kótogás neszlett belülről. Minden lépésnél megkétszereződött. Előbb koppant, utóbb meg csattant mint a légycsapó. Majd sebeset kanyarodott a zárban a kulcs.

A kaput egy bőszájú, buksifejű barát - a kapusbarát nyitotta ki. Papucsszerű sólyacipellőt viselt mezítlábra. A sólyát szíjdarab övezte a lábfeje nyergére. Talpa nyersbőr, a sarka fasarok. Ez okozta a koppanást, a kiterigetett lábujjú, nagy férfitalp pedig a légycsapó munkálkodására emlékeztető csattanást. A barát többi testére jószövetű gyapjúcsuha terült. Buckós fejére semmi. Az födetlen volt, kurtára nyírt és elállt a két füle, mint a fülesfazéknak. A fráter ábrázata afféle jobbágyszabású, széles parasztarc. De azért megnyerő. Egy gyermek kedves ártatlansága derengett rajta és az a tejharmatos rózsapír, mely szintén a gyermekek sajátossága szokott lenni. No meg a szerzeteseké, akikbe nemigen erőszakolják a húst...

A barátnak örömtől fénylett a tömpe orra hegye is. Úgy szegte előre a világító szevendéket, mint aki vívóállásba toppan, vagy győzelmi zászlót emel valami vár ormán. Hangja dörrent, ahogy *ávé*-t kiáltott. (Katona lehetett a korábbi életében.)

Lajos régi ismerősként köszöntötte és Szörény testvérnek nevezte.

Mindjárt a többiek felől tudakozott nála. Fényt látott volt a felső ablakokból kiszűrődni.

Kiderült, hogy a kései óra ellenére is, valóban fenn baglyoskodnak még a barátok. Együttmaradtak a *matutinum* - az éjféli ájtatosság - után, hogy megtanakodják ugyanazt a dolgot, ami őt útközben úgy megrezdítette. Ide is eljutott a döbbenetes hír, hogy a pálosjelölt remeték közt táncoló felekezet alakult. A derék barátoknak nagyon megereszkedett az orruk ettől az aggasztó újságtól. De most egyszerre följebb indították megint az orrukat és félbeszakították a megbeszélést. Jöttek öröm-sietten. Megértették a kürtszóból, hogy vendég áll a házhoz s azt is, hogy ki legyen az a vendég..!

(Csak egyvalakinek ajándékoztak ők ilyenhangú kürtöt!)

Úgy repkedtek le a garádicsról, mint nehéztestű, nagy madarak a madárültetőről. Élükön elüljárójuk, Lukács főnök tipegett. Elaggott ember volt már. Aszalódottságában alig nagyobb, mint egy növendékfiú. Tekintete is gyermeteg. Hanem a tar homlokán öreg-okosság sugárzott. Sőt látnok hírében állt az országban. Sokan a legfőbb méltóságviselők közül alázattal járultak elébe tanácsért, áldásért.

Most ő hajlongott s kérte igen a gráciát, amiért nem illőképen a kapun kívül, frátereinek sorfala közt fogadta a magas vendéget, zárdájuk alapítóját.

Hiszen ha ők ezt sejtik..!

- Sose búsulj, jó öreg! - nyugtatta nyájasan Lajos. És meghagyta Oliviernek, hogy kösse be a lovakat az ő külön istállójukba. Aztán a klastromban régtől kialakult szokásmódjuk szerint előreindult a lépcsőn, fölfele.

A barátok három lépésről követték.

Voltak szép nagy bokorral; ifjak és öregek, kicsiny és meredek alakúak, előkelők és közrendből lévők. De egyformán boldogoknak látszottak, mind. Szorongva nyomultak a tisztelet-szabta távolságban. Matutinumi gyertyája valamennyinek a kezében égett. A gyertyafény túlozva vetítette a meszelt falakra a kis csapat árnyékát. Hömpölygő, hatalmas tömegnek tűntette föl. Mintha sűrű nyáj lennének, mely pásztora után igazodik...

A felső renden megállt Lajos. Ajándékával kérkedőn vonta elő kebeléből a kulcsot. A nehéz tölgyfaajtó zárjába illesztette és felnyitotta.

- Nem vagytok-e már igen álmosak, derék fráterek? - kérdezte. - Mert mondanék valamit! Köntöst frissítenék s hozzám invitálnálak. Nó, épp csak valahány szóra! Döntést hoztam ám a leveletekre, itten az én jelen ittlétemben! - siklatta Lukács apóra a pillantását. - Nem vagytok-e curiosusak?

De nagyon kíváncsiak voltak és álmosak egy csöppet sem. Még a legaluszékonyabbnak, a tömzsi, kis Geréb fráternek is akkorára nyiladozott a szeme, mintha nem nézni, hanem mindjárt lenyelni akarná vele azt a hatalmas férfiút, aki azonban olyan egyszerű és közvetlen közöttük, igazán mint valóságos testvér.

Lajos helyeslést bólintott és készült rövidesen visszavonulni. De a küszöbön véletlenül egy teliarcú barátra esett a pillantása. Ez az arc mosolygósan élt az emlékezetében. Most azonban nem mosolygott. Várakozás aggodalma tükröződött róla.

Elértette s jólelkűleg odaintett neki:

- Gyárfás testvérem! Ha maradt volna az esti ebédetekből, amit nem consummáltatok föl, igen kedvesen megeszem, ha Oliviertől beküldenéd! Meg az új borotokból is egy bokállyal! Éhes-szomjas vagyok.

Nohiszen, kibírta volna azt az éhet-szomjat! De tudta, hogy ezzel is csak fokozza az örömöt. És helyesen tudta.

A barátok még sugarasabbak lettek.

- A király éhes!

- A király szomjazik!

- És mitőlünk kér! - látszott az összeforduló, boldog arcokon.

Azzal el is rebbentek a fráterek, kezérejárni a szakács-testvérnek.

Nem kellett éppen morzsalékokkal előállniok. Lajos ajándékai folytán gazdag rend voltak. Tele a kamarájuk, pincéjük.

Úgy megpakolták bizony Oliviert, hogy az oroszlánfejű alig bírta a tálast a sok arany-ezüst edénnyel.

Azért hamar meglett a kollációzás és a frissülés is. Alig tíz paternostert morzsoltak le mindössze a barátok az ajtó előtt, mikor az megint kinyílt és Lajos váltott öltözékben kilépett. Erős, fűszeres illat áradt belőle. Átinvitálta a frátereket a szomszédos, szintén neki fenntartott fogadószobába.

Kicsit létániáztak, kicsit szíveskedtek - a király mindőjüknek külön, névszerint megtudakolta egészségét - majd a kerek asztal fölött Lukács apóra pillantott.

- Recte..! Meglássátok, tisztelendő atyám, hogy java kőszegőket kerítsetek és klastromi jobbágyokat is munkára fölhajtsátok!

Egy kis szünetet lélegzett, aztán a gyermekeit ajándékozó apa kikészített hatáskeltésével vágta ki:

- Rövid nap építünk! Azokat is, kik a pilisi erdőkben kioszolva vannak - a künn remetéskedőket - mind befogadjuk! Amint megösmerem, nem eb-erkölcsű egyházbontók azok! Szegény frenetikuselméjűek, kiket túlragad a buzgóság s akik éppezért kettőzött gondra és jó előttükjárásra szorulnak. Bő legyen a klastrom s kül-belől szintolyan formában tartassék, valamilyen manap! Ez resolutiom a leveletekben letött dolgokra.

A barátok belepirultak a kétszeres örömhírbe. Ha nem tiltja az ilyesmit a szabályzatuk, és nem mégishát király az ajándékosztó, legszívesebben megölelgették volna. De ha csak nézték is, verőfénylettek s mondtak annyi áldást, többet mint amennyi egy emberre ráfér.

Lajos lágyuló szívvel hárítgatta a hálálkodást. Úgy érezte, hogy ő tartozik hálával. Azt nyerte itt, ami világi életében megtagadtatott tőle: gyermekeket, meleget, családot.

- Lehet - szabadkozott - hogy árt veszek majd rajtatok ajándék fejében! Nó, rávigyázzatok! - fenyegelődzött tréfásan emelt ujjal. - Holnap, a misén szép készülettel devotizálunk s utána végezvén az első szembenlételkori beszédet, meghagyom a továbbvalókat. Mert nagy dolgok egyszeri beszédre mint nagy fák egyszeri vágással, le nem esnek!

Jóleső érzéssel adta meg a jelt a szétoszlásra. Maga is nyomban feküdni dűlt. Elkalandoztatta még tekintetét a nem éppen nagy, de nyájas hangulatú klastromszoba bútorain, végigsímogatta a fehér falak csillagboltozatát, a virágformájú plafonrózsát, azzal már aludt is.

Ezt várta Olivier.

Fölemelkedett a lábtól helyezett padszékről és iromba elefántjárásával meglepően nesztelenül odahimbálódzott az ágyasztalkához. Hosszú, titokteljes pillantással nézett a pihenő ember nyugodt arcába. Aztán tenyerébe fojtotta a szövétnek lángját. Egyszerűség kedvéért estéről estére így szokta ezt tenni. Sajátságosan átalakult testének nem okozott fájdalmat a tűz. Nem érzett sem hőt, sem égést, csak mélyen bent a hűséges szívében. Ott is csupán rejtve parázslott a vén picardiai legény.

XXVII.

Másnap fülledten virradt föl a reggel. A levegő olyan sűrű, nehéz és páralebegtető volt, hogy szinte harapni lehetett volna. Szenvedett tőle ember, állat. Valóságos áldásszámba ment a templomi hűvösség s a szempihentető árnyékosság és Lajos testiekben is nagy megkönnyebbülést érzett, mikor az oltár jobboldalán elhelyezett térdeplőjére bocsátkozott.

Hát még lelkiekben!

Minden jókereszténysége mellett őmaga sem tapasztalt eddig ilyen mély áhítatot. Szívét egész elöntötte a hit. Keble szinte szétpattant a szeretetnek attól a feszítő erejétől, mely pedig még egyre nőtt benne.

Ebben a jámbor elragadtatásban olyan közel hajolt hozzá az ég, hogy csaknem mintha őmaga is benne lakozott volna. Látta magasságbeli kedveseit. Védőszentjével - Szent László királlyal - úgy társalgott, mint szerető testvér a nála idősebb és tiszteletreméltóbb testvérrel. Útmutatást, tanácsokat kért tőle s azt, hogy a szoros lelki kapcsolatot sohase engedje meglazulni köztük. Álljon mellette életben-halálban!

Krisztus sebeinek szemléletére elöntötte szívét a könny. Remegett a hálától, amiért ilyen érzékelhető módon megnyilatkozik előtte, amiért hozzáhajlását ilyen kétségbevonhatatlanul érezteti és minden önuralmára szüksége volt, hogy hozzá mégközelebb vágyakozásában hangosan el ne fakadjon, ami a beavatatlan környezetet talán megdöbbenthette volna. Hanem a karjait már nem bírta visszatartani attól, hogy ki ne táruljanak. Úgy esengett ott a térdeplőn, emelten terjengő karokkal, mint a hajdani ószövetségi főpapok s a jámbor szerzetesek csak bámulták a kegyelmi megszállottságnak ezt a legfelső fokát, mely a király külsejére is kiütközött. Arcát egész elváltoztatta. Légiessé, szinte átlátszóvá tette.

Ugyan hiába keresték rajta azt az erőlködő kifejezést, mely a szorongató kötelességek teljesítéséből származik s melyet egymás arcáról ismertek.

Lajos az imával nem nyugtalanító adósságot rótt le, mint ők. Mámorában úszott. Élvezett. Gyönyörködött.

Az elevenszemű Kerény fráter még a templomi hallgatás szigorú szabályáról is megfeledkezett csudálkozásában s meg nem állhatta, hogy oda ne súgjon a mellette térdelő Damáz atyának:

- Hogy tud imádkozni ez az ember..!

Damáz testvér nem válaszolt. A szemét dörgölgette.

Nem volt valami érzelgős lény. Sőt nagyon is katonás természetű ember hírében állt, aki nemcsupán őmaga ragaszkodott a régulákhoz, de másoktól sem tűrte a legcsekélyebb rendbontást sem. Most mégsem villámlott föl. Talán észre sem vette a szabály-átlépést. A buzgalom átragadt reá is, mint mind a többiekre.

A barátok bánkódva gondoltak rá, hogy mennyire alatta marad bensőség tekintetében az ő imájuk e tártkarú ember imájának, aki pedig világi férfiú és hatalmas király, nem mint ők: hivatásos Isten-szolgái, szegények és szerzetesek.

Ha másról mint Lajosról van szó, talán meg is irigyelték volna. Így csak a vágyuk lett emésztőbb, hogy példáját kövessék s részesülhessenek ők is a lelki mámornak kegyelmében, gyönyöreiben.

Egyre több arc sápadt a mennyezet felé. Mind révültebbek lettek a szemek, mind rebegőbben mozogtak az ajkak és *consecratio*ig már hallhatóvá is lett a forró tömegsóhajtozás, mely nehéz szárnycsapásaival megimbolygatta a gyertyák lángjait s betöltötte az egész csarnokot, ahol - mind a barátok emelt karokkal imádkoztak...

Béda testvért az Istentisztelet végén úgy kellett a térdeplőről felsegíteni. A misés pap elbocsátó szavainál elájult. Bár javakorú és fejlett testű, de beteges ember volt, mióta pár éve egy nagy pestisen átvészelt. Nem bírta ki a tartós belső feszülést.

Még kint a tornácon is tántorgott és fehér ajkakkal mormolta:

- Testvéreim, bizony mondom... sugárzást láttam a király feje körött..!

- Hát nagy főjámborságú és világon hallatlan alázatos-kegyelmes ember, *sine dubio*! - esett közbe helyreigazító nyomatékkal a szigorú Damáz.

Szíve mélyén azonban repesett az örömtől Béda fráter beszédére.

Pontosan ugyanazt vélte látni ő is, amit a másik, annyi különbséggel, hogy neki nem adatott meg a könnyenhivés édes kegyelme. Legkevésbé a saját érzékei tanuságának mert hinni. Épp ezért most ő fülelt legszomjasabban és befelé szinte könyörgött volna társainak, hogy csak mentől meggyőzőbben cáfolják őt és amazt mentől többen igazolják...

Egyed fráter is közbeszólt.

Sajnálta, hogy király ez a lánglelkű, tüneményes lény és így: érinthetetlen. Biztosra vette, hogy ha szegény Gál testvér homlokát Lajos köntöséhez illetnék, menten kigyógyulna abból az együgyűségből, melyet egy, a pogány kúnok megtérítése közben kapott fejsebe okozott neki.

Így suttogtak, titokzatoskodtak a kedves, egyszerű teremtések. Lukács főnök meg hagyta őket suttogni. Örült a nyája felbuzdulásán s rejtve maga is azon töprengett, hogy vajjon nem földfeletti lény járkál-e közöttük?

- Ha igen - döntött - Isten megvilágosításunkra alkalmaztatni fogja majd a módokat is! És akkor igazán százszor boldog ez a hajlék!

Ez a gondolat megnyugtatta.

Ősz fejével szelíden bólogatott s leült arra a meredek hátasszékre, mellyel a rend legifjabb tagja, Kelemen testvér szolgált neki. Elaggott lába nemigen bírta az ácsorgást.

Pedig jócskán kellett várniuk!

Lajos a mise után is úgy bentfelejtkezett, hogy beletelt egy óra, mikorra kijött.

Arca halovány volt. Álmodó szeme a mély karikák közül kék felhőket vetett. Ajkait összeszorította. Majd elcsudálkozott, kissé zavart pillantással nézett körül s csak lassan mosolyodott el, mint aki fokonkint ébred.

Akkor egyszerre megint látó tekintet lett a tekintete.

Köréintette a barátokat és elindult velük följárni a zárdát.

A klauzura kis udvarán lajtokat vett észre.

Mindenre neszelő figyelmével azonnal megkérdezte hogy mire valók.

Azt felelték neki, hogy ezekben hordják fel a vizet a községből.

- Hogyan! Hát nincs tulajdon kutatok? - pendült meg a mély koboz-húr hangja. - Pedig tenni mernék rá, hogy annak idején vétettem ilyet a rajzba az építőmesterrel!

- Csakhogy mink költés-kímélésből nem építettük meg azt a kutat - harapott ajkába az öreg Lukács. - Gondoltuk: barátnak jó így is... A pénzt inkább kibocsájtottuk az alamizsnásunkkal...

Felét Halas vidékére küldték.

- Tudod király uram, hogy a szegény kúnok, meg a filiszteus jászok - ha ki is tértek - még pogány szokásúak kicsit..! Veszedelmes zsibongásaik s gyakor megzendüléseik közepett, szomszédaik sok kisebbséget szenvednek általuk. Nagyobb ott a szükség! - mentegetőzött Lukács apó.

Aztán ha már egyszer így bennevolt a vallomásban, meggyónta azt is, hogy a pénz másik felét meg az északi tartományba - Rusciába - származtatták.

- A litvánok természetükben is expertus vagy felség! Hiszen szembeökleltél velük és szarvukat megrontottad! De maga természeti szerint dühös kos csak szőrit változtató, bőrét és természetét nem! - sóhajtozott az öreg.

És szapora pillarezdülések közt folytatta:

- Ők is azért pogányok még, szegénykék... Holmi ragadozó kívánságokat formálván és vakmerőségtől viseltetvén, ki-kiszállnak portázni a hazabeli jó magyarokhoz. Megkergetik őköt, megnyakaznak bennük feles számút, várak jobbágyait is nyakonkötik, a menekülőket meg hátuljáróban csapdozzák le. Hát gondoltuk - - - ha nem haragszol - - -

Nem, nem haragudott a király. Azt azonban elrendelte, hogy haladéktalanul megépítsék a kutat. A kártszenvedett atyafiaknak majd ő fog osztatni a kamarajövedelemből. Fejedelmek gondja az efféle s nem a barátoké!

- Másszor - mondta - ha ilyen felrablásokról és szegénységen tett istentelen égetésekről hallotok, gravamenjeik iránt magatokat ottan bejelentsétek nálam! Tik pedig ne igyatok posadék-vizet, mert egészségtek megbontakozhatik, aztán ha a kolostorok népe deficiál, honnan terjeszkedjék a míveltség s erkölcs?

Személyesen jelölte ki a kút helyét. Meghagyta, hogy takaros készületű legyen, a körültornác kiképzésével egyező és húzós szerkezetet alkalmaztassanak rá.

- Nem valahány időre szánom, hanem hogy jól megálljon posteritásunknak is. Ezért kőlapot parancsoljatok hozzá, amely fölemelhető. Megértettetek?

- Meg! - buzdult el a közelszemű Hugo testvér, amire a többieknek mosoly suhant el az ajkuk körül.

Hugo fráter volt épp az egyik lajtos barát, a másik meg a kenderpillájú és hajú Engelbert. Egyiket Franciaországból, a másikat meg Németországból küldték a kolostorba a rend szervezetét tanulmányozni. Hát úgy határoztatott, hogy e tanulmányozás közepett ők húzzák a vizet...

Talán mert a magyar szolgálatára termett idegen fajból származtak?

Aligha.

Inkább mert nagyonis elgyomrosodtak.

A körutat folytatták, bár a hőség egyre nőtt. Már a hűvösvérű barátok is pihegtek, szédelegtek.

De nem sajnálták a fáradságot!

Egész sor könnyebbítéssel, templomi aranyném ígéretével és három falu adományával lettek gazdagabbak, mire a szemleút végetért. Sőt Lajos a közeli birtokainak vámját is nekikajándékozta ráadásul.

*

- Hogy köszönjük? - csóválgatta fejét a vén Lukács még alkonyattájt is, ahogy az egésznapi járáskeléstől elpilledve kint üldögéltek mind a körültornác lépcsőjén s a kolostor szelidített őzeit etetgették a tenyerükből.

A király eddig lágy tekintettel kalandozott rajtuk.

- De köszönhetitek! - válaszolt most egyszerre élénken. - Hiszem, hogy ti is adhattok nekem cserébe ajándékot! - erősítette. - Minapi szavam nem volt puszta tréfás illusio! Sohasem fért

föl rám ennyire a jámbor könyörgés! Nagy igyem van! - sóhajtott fel mélyen a melléből. - Családom s ezerre menő családok sorsára kiható. Ne kérdjétek, hiába is tudakoznátok hogy mi! Érjétek be annyival, amelyet mondhatok s esedezzetek értem ugyan szorgalmasan!

Nem kíváncsiskodott senki.

A vén Lukács alázatosan hajtotta meg fehér apostol fejét.

Ilyet szólt csupán, messzimerengő orcával:

- Hát erős égi faltöröd lesz a mi imádságunk, bizonyos! Ám ha olyigen nagy az igyed és szoros a sutúltatásod, kegyes cselekedeteid fölött is meg kéne tán toldanod uram király! Hogy majd Isten is kiterjessze az ő tetszésének határait dolgaid fölött!

- Mit tanácsolsz? - pillantott Lajos feszülten.

S a szíve hirtelen összeszorult és egy lassú-forrót dobbant.

A barátok is közelebb húzódtak.

Ugyanazt a sajátságos szorongást tapasztalták, és valami megnevezhetetlen sejtelemnél fogva fényleni kezdett a tekintetük. Arcuk elsápadt. Különösképpen úgy érezték mind, hogy jeles dolognak tanui, hogy valami mindjárt történni fog... És szemük felszakadt, delejesen kitágult.

Az agg Lukács pedig nézett tovább a messziségbe. Lajosnak úgy tünt föl, mintha fehér hajával, elszármazott arckifejezésével most csakugyan valami látnok prófétához kezdene hasonlítani...

Aztán meg is szólalt ismét s a hangja is mintha más, szellemibb hang lett volna, mint az előbb:

- Magyar Birodalomban magyar rendet támasztott az Úr, hogy legyen, mely ezt a népet egészen megértse és érettevaló könyörgéseiben hátra ne álljon soha. Mi vagyunk, pálosok. De lásd, a védőszentünk, remete Szent Pál nincsen közöttünk! Romlatlan testének ereklyéje idegen népekre sugározza erejét. Előbb Konstancinápolyt, száznegyven éve pedig Velencét gazdagítja...

Elhallgatott kicsit, azonban senki sem mert közbevágni. A levegő megtelt feszültséggel. Minden szem az öreg Lukács ajkán függött, aki nehéz lélegzettel sóhajtozott.

Majd összeszedte magát és folytatta:

- Velencével ott délyest, úgyis hadban állsz, király! Hát mely Istennek tetsző dolog lenne kitűznöd, hogy mikor békére fordul a sor, a föltételek közé az ereklye kiadatását is befoglalod! Jöjjön a szent közibénk, azon rendnek tulajdonába, amelyik épp az ő tiszteletére alapult! Hejj, sok szép csudatételek lettek már az ily ereklyék folytán! - bólogatott. - Elég néha egy érintés és bilincs törik, sebeknek az ő turja egybeforrad, halottak föltámadoznak! Nagyok az Isten segedelmei az ő szentjeinek kedvességére! Azért próbálkozz tán fogadalommal s ha ugyan célod igazán okos szemei előtt, akkor a sikert is ő alkalmaztatni fogja. Az ő cirákja légy te s nem annyira világi hadakozásoké!

Szava most elhalt.

De Lajos nem is várt folytatást.

Olyan élénken kelt fel, hogy a lépcsőn üldögélő barátok szinte összerezzentek.

- Megértettelek, - válaszolt. - S amint tanácslod, azonképp akarok cselekedni. Reménylem, hogy a Gondviselő irányítása az, mely itt a te egyszerű beszédedből megnyilatkozott. Elmondhatom, hogy lelkemben vártam is reá...

A naphajlati derengésben halványan világított az arca. Alakja megnyúlt, átlégiesült.

Kesztyűs kezét fölemelte és forrón fakadt ki belőle a hang:

- Fogadom, hogy az ereklye dolgáért mindent elkövetek! Fogadom, hogy a béke megszerzésénél bár titkos pontba, de elüljáró pontba veszem kiadatását! Fogadom, hogy a velencei háborúságot nem olyaránt földi, mint Isten háborújának tekintem ezentúl s az áldott tetemet egykorban rendeteknek átalbocsátom. Úgy segítsen meg engem háromszemély egy bizony Isten az én igyemben!

Épp a tornác küszöbén állt, arccal a leszálló nap felé fordultan. Az égi tűz megvilágította. Előbb még fehéren izzó jelensége most bíborban izzó lett ettől. Olyan tüneményesen hatott így, hogy Andorás fráter - a kertészbarát - ámultán rajtafelejtkezett s szinte keresztülesett azon a bokorfélén, amit az ölében hozott. Nézte, csak nézte azt a tündökletesarcú férfit, akihez hasonló átszellemültet nem látott soha.

De Lajos is észrevette a fráter bámészkodását.

Esküre emelt jobbja lehullt Ajkai körül szemérmes kifejezés jelent meg. Átolvadt mosolygásba.

Immár felébredten s az ő szokott nyájas modorában fordult a baráthoz:

- Hová viszed azt a hárscsemetét, testvérem? - kérdezte.

Andorás nem tudott mindjárt felelni. Meg volt zavarodva attól, amit látott, méginkább attól, amit a látottakhoz képzelt... A király reggeli csudafénylésének híre eljutott az ő fülébe is...

Megfélemledetten dadogott előbb, hanem aztán összeszedte magát és megfelelt rendesen:

- A majorudvarba viszem, Uram. A leguminás kertbe nem való. Kivetni meg vétkelleném. Istentől lett ez is.

- És Istené marad! - intett Lajos hirtelentámadt ötlettel. - Add ide fiam azt az ásót! Én akarom elültetni s itt a küszöb előtt! Hadd legyen bizonysága az ígéretemnek, ha ugyan megfogamzik...

Azzal nyúlt is a szerszám után s még mielőtt a fráterek felocsudhattak volna az ujabb meglepetésből, már meg is merítette az ásót a homokos földben. Vágta, lapátolta királyi kezével. Leállította a gödör fenekére a fácskát. Visszaterítette fölé a porondot.

- Úgy! - mondta. És hátralépett a művét megszemlélni.

De e pillanatban megdöremlett az ég. Tallérnyi csöppek csapódtak alá, éspedig olyan sűrűn, hogy Olivier alig érkezett kikapni ura kezéből az ásót. Bevitte hozzájuk. Lajos meg feljött a tornácra és csendes örömmel tekintett ki.

- Ketten kertészkedtünk! - szólt és hálatelt pillantást küldött fölfelé.

Aztán nézték is, hogy beljebb húzódjanak. Valóságos zsinóreső esett. Bevert a tornácra. Ahol kövezet volt az udvaron, a súlyos csöppek hólyagokat vertek rajta. Úgy látszott, mintha ezernyi apró halszáj bocsátotta volna fel a lélegzetét.

Közben egyre dörgött, villámlott.

A fráterek hát elkéredztek kicsit a templomba. A *vesperás*-nak ugyan már lejárt, a *kompletorium*-nak meg még nem jött ideje, azonban elkél a jámborkodás soron kívül is! Nehogy jeget pergessen a zivatar a környéken valahol!

A király is visszavonult.

De hamar előjött megint.

Szaladó zápor volt csupán az egész! Már a túlsó határon látszott a lefele-szögezése.

A körültornác közepetáján a barátokkal találkozott. Ők is visszafelé jődögéltek s boldogan dörzsölgették a tenyerüket, amiért kár nélkül végződött a derdendócia.

Ily hálálkodások közt, egyszercsak elkerekült a kapus Szörény fráter szeme. Bő szája öblös kiáltást hallatott.

Tilos dolgok közé tartozott a klastromban a hangos orcázás!

A barátsereg hát össze is rezdült. Lukács főnök is megütközve rázogatta apostol-fejét.

Ám hogy Szörény még ebből sem akart érteni - sőt mind rőkültebben rivalgott - arrafele fordultak mások is.

És most már Gyárfás barát is kiáltva fakadt:

- Ni, a hárscsemete..!

Mire Kerény fráter, szintén emelt hangon:

- Kizöldült! Meglombosodott!

Kövűlten bámultak egymásra, egymásról meg a királyra.

Jámbor lelkek voltak, üdvösségüket egy cseppet sem kockáztatók. De e percben még az aggályoslelkű Damáz is hitet mert volna tenni rá, hogy elültetéskor alig holmi gyatra levelek élhetetlenkedtek a facsemetén...

Lajos szemérmes zavarodottsággal állt a lelkendező szerzetesek közt. Nem figyelte leásáskor közelebbről a fácskát, így hát nem is tudott dönteni a dologban. Lelke mélyén azonban hitt az isteni természet mindenható erejében és remélte, hogy fogadalma meg fogja érlelni áldott gyümölcseit: elnyeri azt az időhaladékot melyre szüksége van, hogy országainak és gyermekeinek jóvoltát szilárd alapokra helyezhesse.

Leemelte süvegét s az égre pillantott.

Fent a tiszta azúrboltozatot elevenszínű szivárvány hidalta.

Hosszan s elgyönyörködve nézte.

Nem vette észre, hogy a barátok mostantól figyelték minden mozdulatát és azonnal követték tekintetét. Az égi diadalívet meglátták ők is.

És összesúgtak:

- Átalegyenest a hársfa koronájától indul..!

- S nem végződik sehol..!

Semmi sem ingathatta meg többé őket abban a meggyőződésükben, hogy Istennek egy kiválasztott teremtménye járkál közöttük, akire maga Lukács főnök - sőt a szigorú Damáz is - különös tekinteteket vetett...

XXVIII.

Amilyen hirtelen határozta el Lajos az utazását, ugyanolyan gyors volt a visszatérése is.

Alig végezték el a *primá*-t a barátok, ő már nyeregben ült és mindjárt amint Lukács főnök az áldást rávetette, el is indult. Még a délelőtt folyamán Visegrádon akart lenni - egy napot sem veszíteni! - s amit akart, azt keresztül is vitte.

Mikor Oliviervel a belső várudvarra beérkeztek, a kényelmes udvari cselédség csak akkor kezdett cihelődni. A palotai frájjoknak tollas volt a hajuk, - a csatlós és inasfélék pedig álmosan és féligöltözötten támogatták a falakat, vagy összeálltak tanakodni a hasonlóképp ásítozó és lompos kályhafűtőkkel, akiknek így nyáridőben nem akadt semmi dolguk.

Lajos mintha meg sem látta volna őket.

De értettek a röst cselédek ennyiből is! Sőt épp abból, hogy a király olyan nemlátó arccal haladt el közöttük, értették meg leginkább az elégedetlenségét. A nagyúrnak máskor mindig volt hozzájuk néhány leereszkedő szava, vagy legalább egy nyájas kezeintése..!

Elszégyenkeztek saját lustaságukon - mikor ime! az Úr már valahonnan derekas útról érkezik! - s egy órán belül tündökölt és úgy iparkodott mindenki, mintha kúnok jártak volna a nyomában.

Lajos mindössze az úti port verette le magáról Oliviervel. Azonnal a dolgozószobájába indult s megüzente titkárának, hogy ő is ma a munka folytatására bejöjjön.

Amilyen félvállról vette eddig a velencei hadjárat dolgát, ez a kérdés most éppúgy sarkalta és érdekelte.

Pár óra alatt átolvasott ujólag minden idevágó ügydarabot, követjelentést, részint, hogy urainak a „*dilucidatio*" fáradságát megtakarítsa, részint, hogy - - - időt hagyjon nekik is a reggeli készülethez. Lovagnagymesteri méltóságában csak még sokkalta kötelezőbbnek érezte magára nézve a lovagi udvariasságot, mint amennyire ez a szempont más alájarendelt nemeseket kötelezett.

Végül a munkaszobában álló vízórára pillantott s úgy vélte, hogy senkinek sem okozhat többé zavart a hívásával.

Az ezüstdobra ütött. A nádorért akart küldetni.

De kiderült, hogy Garay sem tartozott a heverészők közé. Jóideje ott rostokolt már az antekamerában, várva az első lehetőséget, hogy bejuthasson. Mint az udvar többsége, nem is tudott róla, hogy a király közben házonkívül járt.

Lajos nyomban bebocsáttatta. Fölpezsdülten attól a cselekvő kedvtől melyet a kolostorból hozott magával, eleven, majdnem víg arccal fordult felé. Általában Garayval dolgozott legszívesebben együtt s ha tudta is hogy a lényegbevágó kérdéseket neki személyesen kell megoldania, azért sok reményt fűzött a nádor ismert munkabírásához és szorgalmához.

Ezek a reményei azonban mindjárt az első tekintetre lelohadlak. Valósággal megdöbbent attól a változástól, melyen bizalmas híve átment, mióta utoljára nála járt.

Az erőtől s öntudatosságtól duzzadó kemény férfi helyén egy beesett arcú, réveteg pillantású, igen-igen fáradtnak látszó ember állt előtte. Nagy és bús szeme lehúzó súllyal függött rajta. Homlokán gondterheltség, ajkai körött pedig szenvedő, mély vonás honolt s a tehetetlenségnek valami olyan nyűgös kifejezése, mely a maga szokatlanságában szinte kiáltva rítt le róla. Nehézkesen döccent le az általa mutatott karszékbe és ahogy leült, karja melléesett, mint két ólomrúd. Feje is előrebillent. Vonagló ajka megnyílt néhányszor. De a küzdelme meddő maradt s ő csak üresen nyelt és hallgatott, bámult tovább.

Végül Lajos törte meg a csendet.

- Tán alteratus egészségében nagyságod! - kérdezte megütközve.

És most mégis meg kellett hogy szólaljon a palatinus.

- Hazudnék uram, ha jelenben test szerint panaszkodnék! Többire azonban emberek, változások alá rekesztettek vagyunk s a bajok véletlenül is oly hirtelen támodnak, hogy ki mondhatja magát üresnek tőlük..!? Én is azért kérni jöttem fölségedet, mint legkegyelmesebb uramat... ha elbocsájtana *cum recreatione*, valahány időre legalább..!

Felfogta a király kezdődő ellenkezését és fölehorgasztva, alulról fölfele pillantva, hozzátette:

- Haza gondolnék mennem házamhoz s higyje meg fölség, tán nagy búm támodna az ittmaradásbul..! Higyjen nekem Uram! - esdett csökönyösen.

Pillája egy lassú-nagyot vert. Tekintete aztán tágan Lajos szemébe kapcsoltan is maradt.

Nagyon védtelenül és olyan mezítelenül nézett, hogy a király egyszerre összerezdült.

Mindent érteni vélt... S nem ellenkezett tovább.

Sápadtan, csöndesen elfordult.

- Jó, - mondta kicsivel később. - Ha ily tetszése vagyon kigyelmednek, én bár jeles dologhoz reméltem segítségét, mégis leteszek róla. Gyakor experiált okosságához képest hiszem, hogy ha az én átaljóbarátom ilyest kíván tőlem, azt nem máskép kívánja, hanem érett fontolás után. Menjen hát akkor házához és kerüljön elő, amikor jónak-lenni ítéli. Helyét én is addig üresen hagyom s igaz becsüléstől viseltetvén, visszavárom. Isten oltalmazzon Miklós! - tette hozzá halk-érzékenyen.

És elbocsátotta kedves emberét.

Hosszan bámult utána. Ajkán sóhaj fakadt.

Majd emelkedni kezdett a tekintete. Lassan, töprengőn, fölfele kúszott. Az ajtó felső párkányán felül megállt.

Erzsébet arcképe függött ott. Még ujházas korukban íratta róla egy neves itáliai mesterrel és a hasonmás mesterileg is sikerült. Fiatal pompájában, ruganyos hússal, pattogó hajzattal, veszett tüzében örökítette meg a dicső asszonyi testet - feleségét - akinek képét különválásuk óta ebbe a szobába hozatta át, ahol legtöbbet tartózkodott.

Most kérdőleg fürkészte. Aztán megint a becsukott ajtót nézte, melyen át Garay visszavonult. Mintha az összefüggés szálait kötözné csomóba az arcmás és e távozás közt...

Hirtelen mintha megborzongott volna. Elrántotta agyát a gyötrelmes gondolatoktól.

- Nem, nem! - rázta meg a fejét is. - Ezen már túlvagyunk. És Isten kegyelméből Miklós is emberül viselkedik, szegény...

Legfeljebb annyit engedhetett meg magának, hogy a dolgos kezét hiányolja.

De hát az ő országnagyjai..?

Államférfiúnak bizony nem oly erős Miklós, mint lovagias jellemnek és jóbarátnak! Ez azonban nem ujság. És egy gyönge diplomatát egy másikkal pótolni: nem is olyan túlnagy zökkenő.

Nos, majd keres a helyébe másvalakit. Ez pedig hadd menjen! Vigye asszonyköröm-hasgatott szívét, megpróbáltatott lelkét s heverje ki a bajt, ami így lábrólvette. Legalább mikorra önszántából visszajön, már átvészelt, egészen megbízható lesz és közben talán az a szegény kapadozó asszony is föladja ezt a méltatlan játszmát, mellyel bizonyára csak előtte akart első meggondolatlan elkeseredésében tüntetni. Épített az eredendő tisztaságára éppúgy, mint Garay becsületességére s mélyen szánta őket nyomorúságos vergődésükért, ami olyan mindhármójuk hibáján kívül szakadt rájuk..!

Ismét sóhajtott egyet, de az arca derűs maradt.

Azt a klastromi erőtartalékot nem volt olyan könnyű a lelkéből kifogyasztani! Sem a Gondviselésbe vetett bizalmát, sem a jövő iránt táplált reményt!

Hitte hogy hozzá hasonló emelkedett lények társaságában küzd, hogy az eleintén való elkerülhetetlen ingadozásokon túl, a küzdelemből azok is hozzájuk méltóan fognak kikerülni s megnyugodottan kezdte latolgatni azt a valakit, akivel Garayt helyettesíthetné.

Végiggondolt egy csomó nevet. Azonban egyiknél sem állapodott meg. A sorbavett urak még Garaynál is kevésbbé látszottak alkalmasaknak kényes diplomáciai feladatok megoldására.

- S ha egyszer egyházi emberre esnék választásom? - tűnődött. - Ezek legalább civilisebbek és jószóval tudóbbak, mint a katonák!

Az ötlet megtetszett neki.

És valahogy Alsáni Bálint pécsi püspök - az ottani egyetem kancellárja - merült föl emlékezetében.

- Síma arcú, nyájas maga-alkalmaztatású, nyelveket beszélő, azonkívül pedig papi személy, aki melegebben is fogja karolni az ereklye dolgát, mint egyéb világi urak! - állt készen elhatározása.

Megütötte az ezüstdobot és kiadta titkárának a rendeletet, hogy futárt kerítsen.

- Kettőt! - szólt utána a küszöbön.

Mert ha a pécsi püspököt kitünteti, a zágrábit sem hagyhatta figyelmén kívül. Alsáni és Horváthy Pál örökös vetélkedése előtte sem volt ismeretlen. Azonban egyedül Alsánit hívatta az udvarhoz. Hogy a hosszú utat Horváthynak megtakarítsa, neki csupán megbízólevelet küldött. Meghagyta, hogy Alsánihoz csatlakozzék és vele együtt járjon majd el a Signoriánál. A főcélon kívül azirányban is akart tenni még egy kísérletet: hátha az egyenlő megbecsülés kioltaná a két főpap örökös villongásait, sőt a tartós egymásrautaltság talán össze is melegítené őket? Szívből kívánta volna.

De a futárok szétküldése sem merítette ki tevékenységét. A királyi állandó tanács Visegrádon tartózkodó tagjait is összehívatta. Legnagyobb örömükre kiadta a kardcsörtető jelszót és a már Itáliában tartózkodó csapatokon kívül is elrendelte a toborzást, illetőleg hozzájárult, hogy fegyverbe állhasson, aki akar. Az urak örömét lohasztotta ugyan kissé, hogy Lajos nem személyesen fogja vezérelni őket, ám megnyugodtak mikor meghallották, hogy Durazzoi Károly - a király unokaöccse - lesz az előttükjáró. Az ifjú nápolyi trónkövetelő valamikor az udvarnál, szemük előtt nőtt fel és sok hívet szerzett magának köztük kiváló katonai képességével, lovagias modorával, bajtársi közvetlenségével.

Alig ért véget a tanács s Lajos alig tért vissza dolgozószobájába, mikor titkára Alsánit jelentette neki.

Kiderült, hogy a keze alatt álló egyetemnek valamiféle ügye épp Visegrádra szólította a pécsi püspököt! A futárral a város alatt találkozott.

Lajos elébocsáttatta és személyesen közölte vele bizalmas küldetését. Beavatta a velencei háború új célkitűzésébe; abba, hogy a kívánatos béketárgyalásoknál az ereklye kiadása ezentúl elsőrendű föltételként tekintendő és lelkérekötötte a legszigorúbb titoktartást. Kifelé őrizkedett a hadjáratnak vallási színezetet adni. Hiszen keresztény országok álltak egymással szemben! S a Johanna által szított egyházszakadás már úgyis sok egyenetlenséget támasztott a katholikus Európában.

Bálint püspökkel egyben Durazzoi öccsének is hírt küldött. Megüzente a reménybeli nápolyi királynak, hogy ő bár alábocsátja kezéhez csapatait, de ezeket első célból tulajdonképpen a velenceiek nagyobb nyomására és csak mellettejáróban az ő aspirációinak támogatására indítja. Az új hadak tehát ily értelemben lesznek fölhasználandók.

- Siettem kiválóságodat híremmel éltetnem, kiben hasonlót követvén, még beérheti Pásztóit. Föl-alá jártában vándorló pneumoniát hevert szegény feje s így alig valahány napja távozhatott. Intimálja néki is, melyet Isten nagyságodat kíjjebb hozván megbeszéllettünk s ő is azért a katonai ügyeket, melyekben megbíztuk, a közös cél szerint alkalmaztassa. Nagyra veszem, ha a megmondott dolgokat csöndben és gyorsan igazán elkövetik! - fejezte be utasítását.

- *Mea parte*: felséged engedelmével tartozás nélkül indítok! - emelkedett Bálint püspök.

S kellemes síma arca sugárzott az igyekezettől.

- Igy, így..! - intett utána a király. - Cselekvés, nem pedig csak titkon magamban teprengés..! Ez lesz javamra Odafelül!

*

A napok gyorsan teltek a szakadatlan munkában.

Alig hogy a toborzásnak hirefutott, az ország valósággal megpezsdült.

Kastélyokban és jobbágy-mansiokban tapasztalatból tudta mindenki, hogy mit jelenthet egy-egy ilyen itáliai hadjárat..!

Bőséges zsákmányolást, - olykor egész családok megemelkedését és felgazdagodását.

Ez a remény sokaknak adta kezébe a fegyvert. A kalandvágy, világlátás, tanulási kedv, - a királyi kegyek és kitüntetések keresése pedig megtette a többit.

A toborzás nagy lendülettel haladt. Napról-napra érkeztek Lajoshoz a tudósítások: már ennyi, már annyi az önként jelentkező..!

- Mehetnek! - bólintott. - Rendben a szénánk idehaza!

Befelé meg hozzátette:

- ... s legalább nó, a harci vágy fojtott keserűségéből is elfüstölög valami..!

De a kilencedik ezer embernél megállj-t parancsolt.

- Elég legyen a folyamás!

Az országot utóvégre sem üríthette ki. Nem valamiféle ujabbkori népvándorlás volt az ő célja!

A katonafölösleget hazaküldték, a derékhad pedig Budára gyülekezett és Lajos elérkezettnek látta az időt, hogy a két királynét az ünnepélyes seregszemlére meghívja.

Feleségének visszautasítása nem lepte meg. Részéről szinte a síma beleegyezés lett volna meglepő. Jelizavetának lemondása azonban - s a gyöngélkedés indoka amit felhozott - szívenütötte.

Az ő anyja?

És: beteg..?

S ő ugyanegy födél alatt erről semmit sem tud?

Azonnal félbeszakította a munkát, visszavonult, átöltözött és indult édesanyjához.

XXIX.

Útközben elmélázva gondolt rá, hogy hajdanában mily gyakran tette meg ugyanezt az utat..!

Itt minden kő egy emlék és minden emlék: egy sóhaj volt neki.

Milyen száműzött lett ebből a meleg fészekből! Hogy kell vigyáznia, hogy rothasztó fertőjével semmit meg ne illessen!

Legalább hát a tekintetével símogatta meg a számára olyan meghitt, ám lassanként mégis olyan idegenné vált dolgokat.

Az anyakirálynői lakosztályt a fő-palotával összekötő fedett átjáró közepén kicsit megállapodott. Elnézte fafaragásos gerendáit, alakos oszlopfőit. A homályos folyosók éjjel-nappal égő, vertvas-készületű lámpásainál megmosolyogta régi vágyát, hogy bár elérhetné és karikáikon meghintáltathatná őket..!

No, most megtehetné amit akkor akart!

De már nem akarja.

Egykori vágyai kihulltak szívéből. Helyükbe ujak jöttek s - - - elhulltak azok is! Avar rétegen jár a borongós őszben... Életének lesárgult levelein... És ő maga is kihullt önmagából. Alig érez némi közösséget azzal a gyermekkel - ifjúval - aki valaha itt sóvárgott, örült, sírt, álmokat űzött. Levetette ezeket az énjeit, mint vedlő kígyó a bőrét.

Bólintott és haladt tovább.

- Vajon jelenszerint való kívánságommal is így lesz-e? - kérdezte merengőn.

De mindjárt megrázta fejét:

- Fiatalsággal a tévengés is elmúlt. Életem végefelé nem akarhatok mást, mint hogy az életemet érdemesen végezhessem be. Most azonban nem erről van szó...

Ráeszmélt, hogy közben bentjárt a belső palotában és gondolatai anyjához tértek vissza.

Szelíd bú s a gyöngédségnek egy meleg hulláma öntötte el.

Éles megfigyelőképességével bár kora gyermekségében fölismerte Jelizaveta jellemének nagy fogyatékosságait, de sohasem tartotta illetékesnek magát arra, hogy fölötte ítéletet mondjon. Csupán a kellemetlen látszatok tompítására s a szeleskedések helyrehozására szorítkozott. Egyébként csorbátlanul szerette anyját és melegszívű, jó anyának tartotta, aki ha asszonyosan is, ha sokszor balsikerére is, de mellette állt minden ügyében s víg kedélyével megaranyozta pihenésének rövid óráit.

Most azt találgatta, hogy nem holmi kifogás-e az a gyengélkedés, amit a mindíg friss és mulatni kész matróna okul felhozott?

Valami rossz sejtelem azt mondta benne, hogy nem. Ezúttal: nem...

S a szíve nyugtalanul rezdült.

Sietve fordult be a társalgószoba irányába.

A küszöbön azonban mégis megállt.

Bentről hangok szűrődtek ki. Ezekre figyelt.

Tudta hogy - feleségétől eltérőleg - anyja társaságkedvelő lény, aki palotáshölgyei közül állandóan köröttetartott legalább négyet-ötöt s ha csak róluk lett volna szó, nem is tért volna ki elülük.

De a gyermekségétől megszokott hangok közé ma olyanok is keveredtek, melyeket bár szintén ismert, ám sohasem bírt megszívelni.

Egyrészük egy emberképű, idomított majomtól származott, melyet Jelizaveta pár éve egy világkódorgó spanyol infánsnőtől kapott ajándékba s mely éppolyan nagyszájú, illetlen és házsártos jószág volt, mint a vén infánsnő. Tetejébe rá, a perlekedő lármájába most még az anyakirálynő két udvaribolond asszonyának, Akuljkának és Marfának rikoltozása is belevegyült.

Lajos jól ismerte ezt a két szerencsétlen, hibbantagyú orosz-lengyel nőt is, kik közül az egyik nagyzási tébolyában a római pápa feleségének vélte magát, míg a másik nagyonis cselekvő érzéki gondolattévengésekben szenvedett... Sejtette hogy mi telhetik tőlük és irtózatot érzett a puszta elképzelésre is, hogy velük szembekerüljön. Ha a kor felfogása szerint nem is látott semmi rosszat abban, hogy valaki házi-bolondokat tart, de részéről inkább reprezentációs kényszerűségből követte az általános szokást és sohasem tudott a hóbortos teremtések idétlenkedésein mulatni.

Ezért hát nem is lépett be a társalgóterembe, hanem intett az alabárdosnak, hogy egyenest a belső szobába megy a bizalmas oldalajtón.

*

Első pillanatokban egyedül hitte magát odabent. Csak mikor a fényes nappal mesterségesen előidézett félhomályhoz némiképp hozzászokott, ébredt rá, hogy rajta kívül másvalaki is tartózkodik itt...

Nem akart hinni a szemének!

Pedig az a gyapjútakarókban burkolt valaki, aki a - nyáridőben! - fűtött kandalló zugából pislákolt rá, mégis anyjának arcvonásait viselte!

Megdöbbenten közeledett a karosszékhez s mialatt a benne gúnnyasztó szánalmas váz előtt reverenciát tett, eszébejutott hogy a nagyszombati út alatt - bár akkor szórakozottságában tudatlanul - már látta ilyen agyonburkoltan a hintóban és egyszerre utolsó lehetősége is elfoszlott benne annak az önnyugtatásnak, hogy Jelizaveta „gyöngélkedése” holmi ártatlan ürügy talán.

- Fölséged igazán debilis állapotban vagyon! - csordult ki belőle a fájdalomforró részvét.

Távol állt a sejtelemtől, hogy ezzel a szeretetteljes kifakadásával csak segít annak a romboló lelki folyamatnak, mely ilyen alaposan kikészítette ezt a pár hónap előtt még friss és életvidám teremtést! Nem tudta hogy az az aszalódott kis embermókus, aki olyan gyámoltalan tekintettel pislog föl rá, semmitől sem rettegett annyira, mint épp az ilyen önkéntelenül kitörő részvéttől.

- De hát mi baj! Mit rendel fölséged ordinarius medicussa! - folytatta behatóan, láttatlanná téve anyjának azt a reszketeg mozdulatát, mellyel ez helyet kínált neki. - Hiszen fölséged háta egészen cipós! Köhög? Hurutol talán?

- Ez is, az is. Megbetegesedtem valami gyöngeségnek spéciessével. Kiváltképpen való változás vagyon rajtam fiam; főszédelgésekkel, kezeimnek elesésivel s úgy a lábomnak jár, hogy ülést is alig ülhetek tőle! Fejemlággya koronként elnehezül, hanemha iszontató terh lönne rajta. Az orvos ebben nem tud semmit is, - szánta szóra magát végül az öreg hölgy, ő sem sejtve, hogy - mint Lajos ez elébb - tulajdonképpen csak szavakat ismétel. Szinte ugyanazon szavakat, melyekkel bosszúszomjas menye nekitámadt a nagyszombati úton először s azóta majdnem naponkint.

Pedig ez mégis így volt.

Erzsébet első figyelmeztetései óta - mikor ez őt olyan gondolatokra ébresztette, melyekkel azelőtt sohasem jutott eszébe foglalkozni - anélkül hogy ennek tudatával bírt volna, az öreg asszony meglepő pontosan termelte ki testéből mindazon jelenségeket, melyeket menye - mint az ő korának okvetlen velejáróit - előtte felsorakoztatott.

Először is - még pirosító mellett is - olyan fakó-színű lett, amilyen eddig pirosító nélkül sem volt. Aztán meg - kevéssel rá, mikor menye fölhívta figyelmét erre a veszélyre - meghült. Nagy fáradság fogta el s a vágy: visszamaradni az udvartól! Csöndben lenni; pihenni; összeszedelkőzni...

De nem tehette.

Erzsébet lehetőségét szegte kívánságának a „királyi parancs" fölemlítésével, ami alól meg a belerögzött szokás hatalma nem adott számára fölmentést.

Ment hát, bár ez nagy megerőltetésébe került és Visegrádig érkezve egész össze is törte.

Sőt többet tett ennél!

Életében először, bensőleg fia ellen is háborította.

Most első ízben érezte Lajosnak fölötte gyakorolt uralkodói hatalmát s ennek a fölöttességnek az ő vérségi viszonyuk szerint való egész természetellenességét.

Anya, akin fia az úr..! Aki saját teste egy darabjának kénytelen engedelmeskedni..! A gyermeket, akit valaha gyolcsok közt tartogatott tisztán, táplált és pólyázgatott: „felség"-nek nevezgetni és hajlongva tisztelni..!

Micsoda fordított rendje a dolgoknak!

Keservesen megrövidítettnek érezte magát minden más anyával szemben és belátástalannak Lajost, akit pedig föl sem világosított állapota felül.

Baja azonban ennyinél sem állt meg.

A vádhoz mihamarabb önvád is társult.

Eszébejutott, hogy hányszor keserítette meg menyét ugyanezzel az ingerkedően odavetett hatalmi szóval s kezdte indokoltnak találni jólérzett ellenszenvét. Megindulva aztán ezen az első szerencsétlen nyomon, nemcsak helyrehozhatatlanul öreges, multbatekintő lett életszemlélete, hanem a megnyílt kapun keresztül megtelt mégújabb önhibáztatásokkal, végül pedig a kifejezett bűnérzet kétségbeeséséhez: a teljes lelki egyensúlyvesztéshez érkezett.

Zách Felicián és családjának kiirtása..!

A morvaországi megtorló háború, melyre a császári szomszédnak egy, az ő kotnyeleskedéseire és kedélyes szemtelenségére tett megjegyzése indította Lajost, s mely iszonyú vérengzéssel végződött...

A lengyelországi öldöklés, mely az ő kormánykodása alatt és miatt tört ki a lengyel lovagok s magyar bárók közt...

Mindezek a szörnyűségek, melyeket szintén Erzsébet céltudatos szavai bolygattak meg emlékezetében, azóta erősen megkapaszkodtak ott és folyvást szorongatták, szüntelen ijedelemben tartották.

De az első sírbolt sem nyílhatott ki súlyos következmények nélkül!

Bűnével vagy bűntelenül, a többiek is tárongani kezdtek.

Jöttek korán elhalt gyermekei, férje s meggyilkolt kisebbik fia: Endre herceg... Pár éve elhunyt unokája, majd Lajos részéről is a kis Kató... És vége-hossza nem akart szakadni a nagy szellemjárásnak.

Vége-hossza, az nem lett. De kára annál több: rádöbbenés a halál elkerülhetetlenségére s az a rettegés, amivel hajlott kora miatt ezt az elkerülhetetlen halált szinte napról-napra várnia lehetett már ezentúl... És amivel ezt várni, hol innen, hol onnan, minduntalan kapott is egy intést... Mint most a fiától...

Feléfordította meglepően csöpp arcát - mely egész jól elfért volna két ujj közt - s zavaros szemének egy szigorú és szemrehányó pillantásával nézett Lajos szemébe:

- Ezért jöttél? Hárkálni? - kérdezte halkan, miközben lesorvadt ujjai izgatott indulót rezegtek a térdén.

Majd abbahagyta a dobolást és mutatóujjával rémülten előreszúrt:

- Vigasztalni akarsz! Már dolgom rosszul vagyon, látom ebből is! Másszor havakszámra megállta fölséged, hogy ajtót se nyisson rám. Egyszerre ni..! Mint a gyászmadarak..!

Úgy beszélt, mintha nem is őmaga lett volna, aki az imént panaszkodott. Az általa felköltött fiui részvétből sem tudott, csak komor jóslatot és kegyetlen sürgetést kiolvasni.

Megremegett tőle s elnémult.

Ölébeejtette kezét és hosszan, eltűnődve nézte.

Aztán felijedt a saját nyomasztó csendjéből s váratlanul, nála teljesen szokatlan, ingerült kiáltásban tört ki:

- Még ittvagyok, nó! Bármely nyomorultul, de ittvagyok! Érjétek be ennyivel! Inkább - mutatott a társalgó felé - azon lenne fölséged industriája, hogy ezeket ideát megcsitolná! Mert szétkergetem az egész hölgyeket, majmostul, bolondostul együtt!

Mintha elfáradt volna a kitörés hevétől, valamivel halkabban tette utána:

- Csöndben, csak így magamban, vagy Klárával esnék jól magamat contineálnom...

És réveteg pillantása röstelkedő kifejezéssel simította végig Lajos elborult arcát.

- Ládd, - suttogta - ilyen lettem, édes jó fiam! Ilyen ellened is feltámadó... rúfus... Később egyszer tán megengedtek érte. Te is, Lizocska is...

Ajkai körül lágy mosoly jelent meg.

Mint napon megcsillanó tükörben, erre a rövid pillanatra megint ő volt, az ő szokott, megvesztegető énje...

De el is oszlott a pillanattal.

Lehajtotta fejét s mintha belülről összerántották volna arcvonásait, hirtelen megszűnt mosolyogni. Látszott, hogy merül el mindmélyebben valami kifürkészhetetlen tépelődésekben s hogy nem is tud már talán fia ittlétéről. Töprengő arca, melynek halántékaira fényét veszítve tapadt a gyér hajzat, legalább erre vallott. Elszármazott kifejezéssel bámult a kandalló tüzébe. Ajka érthetetlen szavakat mormolt, miközben keze néha tétován legyingetett.

Lajos megrendülten várt még egy ideig. Égetően vágyott: mire..? Maga is tudta, hogy képtelenségre. Anyjára, a hajdanira... Világos pillantására... Könnyenfakadó kacajára... Pár biztató, meleg szavára, melyekből kitűnjék, hogy mindez a sok rossz - - - megint csak tréfa volt... De hogy több hang nem jött, megfordult és vérző szívvel visszaindult. Nem akarta izgatni a

beteget. Fájt is őt látnia, ilyen értelmetlenül, ilyen neki roppant idegenül. Rosszullét környékezte a nyáridején fűtött szobában.

Egyik ajtónállóval kihívatta Pukur Klárát - Jelizaveta fő-udvarlónőjét - lelkérekötötte, hogy ürítse ki a lármás társalgót, meg hogy ezentúl tartózkodjék asszonya mellett s azzal visszasietett otthonába.

Azonnal Antonius Sirmiensért, egy Borsod megyéből felhozatott nemesemberért küldött, aki családjának orvosa volt és kérdőre fogta:

- Mi ez! Mi légyen anyánknak ez az alterátus állapotja!

A fürge kis ember szaporán dörzsölgette tenyereit.

- Öregrend emberek gyakor baja fölség! - válaszolt olyan könnyeden, mintha csak a régi Jelizavetától tanulta volna a komoly dolgokat félvállról venni.

Látva azonban a király nyugtalanságát, megértette hogy ennyivel nem ússza meg. Komolyságot erőszakolt hát természettől nevetős kis malac-arcára és kiadós magyarázatba fogott:

- Végin többire halálra menő elromolás, vestrae regiae maiestati. Nem rekeszthetem titok alá. Mégis, jelenben nem aggasztó. Az elmének itt-ott gyermeki meggyöngülése és nemvalóságos képzeléseknek szerzése. De, - tette hozzá figyelemkeltő ujjmozdulattal - lucidus idei is lehetők! Ettől soká elhúzhatja a Domina s csak húzza is! Isten az ő csoda-ítíletibül legkisebb ellenkezőt se hagyja gondolnunk sem! Én is azért kérem fölségedet, hogy jó napjaiban ne eleválódjék, rosszakban pedig ne alterálódjék, hanem szokja meg ilyennek ezentúl és higyje, hogy érette való szorgosságomban hátra nem állok. Mindjárt is vágok rajta *cephalica* eret..!

No ez hát nem volt Radlicza János. Nem vehette föl a versenyt pályatársának elegáns modorával és szabatos előadásával. Minthogy azonban egyébként gyors elhatározású és igen gyakorlott orvos hírében állt, aki a királyi család tagjait eddig is számtalanszor kirángatta különféle veszedelmekből, így Lajos nem kételkedett benne.

- Meglásd jó Antonius, ha anyánkat bátorságos állapotba helyezed, bizon' sok garádiccsal fogom szolgálataidat meghálálni! Sőt nemzetségednek megemelkedésit is várhatod! - mondta.

És bár tompán sejtette, hogy anyjának egykor meghitt hajléka fele is életének avar levelein lépked már, - érezte, hogy igaztalan kifakadásai újabb sebeket ütöttek a szívén s gyanította, hogy ezek a sebek hovatovább csak szaporodni fognak, mindazonáltal mégsem csüggedt. Az a kolostori hárscsemete az ő lelkében igazán csodábaillően meglombosodott és keményen dacolt a földi viharok paskolásaival.

ÖTÖDIK RÉSZ
A KERESZTES PÓK

XXX.

A napok múltak.

Jelizaveta értelme mostanában meglehetősen tiszta volt és állapota nem romlott ugyan, de viszont nem is javult. Lajos hát újabb orvosokat hozatott hozzá, sőt vállalva a beteg igaztalan szemrehányásait s félretéve fájdalmas idegenkedését, ő is gyakran látogatta.

Nem azért kémleltette Erzsébet olyan tüzetesen a mindkét másik udvarnál történő eseményeket, hogy ezek a látogatások elkerüljék figyelmét!

A hír hallatára irigysége elemi erővel lobbant föl. Szinte kéjelgett az önkínzó gondolatban, hogy milyen kényeztető becézgetésben részesíti bizonyára férje az anyját, míg őróla tudomást sem vesz..!

Mióta úgy elszörnyedt a Garayval való játék rettenetes következményeitől - és játéktárgya különben őmaga is elriadt az udvartól - Lajos iránti szenvedélye csak annál nagyobb lobbot vetett a lelkében.

Kívánta, hogy bár beteg lehetne ő is!

Azonban hiába kereste mindenben készakartan az ártalmasat, alapjában egészséges szervezete dacolt az ellene elkövetett merényletekkel.

Egy napon aztán nem bírta tovább. Látnia kellett Lajost, tettenérni őt gyűlölt anyjánál és saját szemével meggyőződni a - szerinte - visszataszító kedveskedéseikről.

Mindennapos lett Jelizavetánál s amilyen mértékben fokozódott irántavaló féltékeny dühe, ugyanolyan gyorsított időmenetben csöpögtette megingott lelkébe bosszújának mérgét.

Fekete pókháló szövődött így a három fényes nagylajosi udvar közt, melyeket külszínre az egymásiránti figyelmeskedések legselymesebb szálai fűztek egymáshoz, de melyekben a csillogó látszat alatt - a valóságban - áldozatok vergődtek, szenvedő lelkek fuldokoltak s bonyolódtak mind reménytelenebbül a pusztulás fonalaiba.

A pók, a mindig nyitott szemű, fürgelábú, egyik prédájától villámsebesen a másikhoz lesuhanó: Erzsébet volt, - ő maga is gyötrő végzet-kereszttel a hátán. Sőt talán ő szenvedett legjobban mindhármójuk közül. A bosszúvágy szakadatlan éhségben tartotta lelkét. Ébersége nem ismerhetett pihenőt, tudata önbecsülést. Tisztán látta a különbséget régi vonzó és jelenlegi visszataszító énje közt s iszonyattal töltötte el amannak lassú, mind menthetetlenebb alámerülése. De:

- Mindegy! - sikoltott föl az ilyen mérlegeléseknél. - Már mindegy. Ezen az úton nem lehet megállni, ilyen gonosz elbánásból kenetes tanácsok erejin kigyógyulni! Nem én akartam, ahogy van! Azok, akik legjobb ajánlkozásomat lábbal tiporták s akiket most meg az én kezeimbe juttatott a sors. Csak a saját bűnüket torlom meg rajtuk. Maguk fegyverét fordítom ellenük!

Letörülte könnyeit és siklott le a borzalmakkal teli pókháló egyik fényes sarkába - az „ó-udvarba” - az anyakirálynőhöz.

- Hátha ottlelném!

De napokon keresztül nem érte el célját. Lajos előbb Budán időzött a katonai ünnepségeken, majdmeg vagy korábban, vagy később járt ott. Látszott hogy nem kötötte megszabott órákhoz a látogatásait.

Egyszer mégis ottszorította.

Forrót dobbant a szíve, ahogy a küszöbről meghallotta mélyhegedű-hangjának zöngését. Az alabárdosok káprázni kezdtek szemei előtt.

Szédülete azonban elmúlt. Benyitott és rémült kíváncsisággal pillantotta át a küzdőteret.

Elsőnek az ragadta meg figyelmét, hogy Lajos: áll. Karjai a mellén összefonva. És a kezein kesztyű... Aztán a ruháiból kiszüremlő enyhe fűszerillatot fogta föl s végezetűl egy ijedten kémlelő tekintettel az arckifejezését, mely azonban - - - szenvtelen volt, egész a szoborszerűségig.

- Nem volna igaz elképzelésem?

Igyekezett elrejteni meglepődését és hogy időt nyerjen, készakartan lassú ceremóniasággal hajolt meg férje előtt. Közben eltökélte, hogy a dolognak okvetlenül végére jár...

De a percek múltak és semmisem változott. Lajos még a karszéket sem fogadta el, mellyel ő - egyedül kettőjüknek érthető gúnyos előzékenységgel - maga szolgált neki. Továbbra is állva, a szoba távolabbi részében maradt és továbbra sem adta a gyöngédkedéseknek semmi fogható jelét. Pedig ittidőzése nyilvánvalólag végefelé járt már.

- Talán most, a búcsúzásnál melegszik neki!

Erzsébet érezte, hogy gyullad ki benne a lángoló düh. Vére forrón rohant szét szívéből. A gondolat, hogy mindjárt tanuja lesz, amint a szeretve gyűlölt férfi egy más asszonyra borul - ha mindjárt anyjára is! - végiglángolt mellőzöttségén és kigyujtotta hátán a tragikus pókkeresztet.

Vérüket tudta volna szívni!!

Amitől tartott azonban, nem következett be.

Ehelyett anyósának kántáló szemrehányását hallotta, mely bizonyos előzmények, sőt gyakorlatfolytonosság mellett tanuskodott:

- Ma sem csókol meg bár fölséged? Legalább a homlokomat hűsöltesd meg hát! Mért iszonkodsz mindig így tőlem! Tán csemerletes undok, leprás poklas vagyok én?

Lajos mozdulatlan arca sápadt lett mint a fal.

Felelni készült valamit, de egy ingerült mozdulat elnémította:

- Ugyan mit is gyössz, hálátlan-emlékű, magát-nagyító, rangjában meghántató ember! Ne jere ide ezentúl! Ne azelőtt királykodj aki e világra szült! Hogy egy beteg anyának ily kevés kívánságát se lehessen elkövetni..!

- A gyermekségnek kisded bájolásai ezek csak, anyám. Hasonlást ne támasszon köztünk végettek! - jutott szóhoz végre Lajos, szelid-halkan. - Felnövekedvén én is azért másban keresem kötelmem teljesitésit, mint ez apró ekecselésekben, melyeknek semmi közük a hála s szeretethöz, - tette hozzá méghalkabban és Erzsébetnek úgy rémlett, mintha szemét egy átfutó pillanatra ráemelte, - ezeket az utolsó szavait... hozzá is intézte volna.

De mielőtt bizonyosságot tudott volna szerezni, Lajos csöndesen meghajtotta fejét s kesztyűs kezével intve búcsút mindkettőjüknek, már vissza is vonult.

Elképedten bámult utána.

- Hát igaz! - álmélkodott. - Mégis így igaz! Szülő anyjához sem különb! Bálvány, faragottkép ez, csakugyan. Megkövült benne minden érzés.

Nem vette észre, hogy most meg az bőszíti, amiben az előbb reménykedni sem mert s egy röpke percre majdnem szánalom mozdult benne az öregasszony iránt, kinek szavaiban a saját hajdani panaszaira és könyörgéseire ismert.

- Nem egyedül ostromlom hát ezt a kőszívűt! - gondolta. - Kétfelől is és ugyan hegyes nyilakkal támodjuk! De ez a másik sem megy többre mint én, aki pedig a sírja szélén tántorog!

Azonban mindjárt megint az éveken át szenvedett bántódásaira, anyósának vásott borstöréseire, szerepbitorlásaira, anyaságába is belekontárkodásaira gondolt s ez egyszeriben elfujta részvétét.

- Ohó! - villant szemében a lidérces fény. - Pár nyűglődő szóval nótád le nem törlöd! Nem ennyibül áll lehamvazkodni egy elrontott élet átkát! Fizess csak! Ha fütyültél: táncolj! Lakolj! Én meg nem engedek s ugyan félútban hátra nem állok!

A sóvárgott cél, hogy valahára egyenrangúakként egyedülmaradhasson Lajossal a küzdőtéren s a bevallatlan remény, hogy ígyvalahogy talán mégis visszaszerezhetné ezt a tőle elidegenült embert: megkeményítette.

Elszántan közelebb jött.

- Kemény bánás biz' egy anyával, akinek - - - régebben alig jutottak eszébe ilyfajta kívánságok! - mondta szűkrehunyorított szemmel.

Majd egy sokatígérő ötlettől megkapva, mohón hozzátette:

- ... de ha kedvesanyám vígasztalásra vágyik s mert úgylátom, hogy erre szüksége is van, ne földiekben keresgélné talán! Istenszolgáját kellene hivatnunk! Papot! A szentségek..!

Jelizaveta vézna kis teste megvonaglott. Vacogni kezdett a foga. Rőkönyülten vállábahúzta fejét, mint aki ütést akar kivédeni s fölfele irányított tekintetében gyámoltalan kegyelemkérés esdett.

Lihegő szája kétszer is megnyílt. Ám megszólalnia csak harmadszor sikerült:

- Mi... Miféle szentségek?

- Nó, amifélék ilyen állapotokra valók! - vágta ki Erzsébet diadalmasan.

Pedig a jajdulás valahonnan messziről, az elmerült jobbik életéből, halk bekéredző kaparászással megint megillette a szívét.

Hogy a nyűgétől végleg szabaduljon, annál lázasabb daccal hatolt tovább:

- Hát bizony Carissima, aki úgy érzi mint fölséged, hogy számadásai zárulóban - - -

- A... halotti szentségekről beszélsz?

- Ó..! Fölséged téved! Éppen az Örök Életről! Annak *clavis*sáról! És - - - kedvesanyám lentvaló dolgainak keresztényi legjobb elrendezésirül!

A pókfonál megindult. Most csak tovább kellett eregetni.

És Erzsébetet vitte a saját irama. Sőt borzongó meglepetéssel, szinte bizonyos élvezetet is talált már a mindenható kegyetlenkedésében.

Mégközelebb surrant és delejező póktekintettel pillantott:

- Tudjuk, jó s víg életet élt kedvesünk. De nem tudhatjuk, hogy eme vigasságok a lelkét mennyiben terhellik! Hát engedhetjük-e merő hirtelen véletlenségből a Rettenetes Bíró elé, kiről az mondatik, hogy a vesék és szívek szigorú vizsgálója s az ő dolgai szerint mindenkinek megfizet?

Fejét rázta hogy: nem!

Megint közelebb osont és lassan, hatalmát szürcsölve, folytatta:

- ... holmijai is lehetők, melyek felől dispositiot akarhat tennie... Jószágjai... Kedves köntösei... hogy tudatlanságból majd szándéka ellen ne osztogassuk.

- De hiszen ott... annyira... talán nem tartok? - fakadt ki egyszerre Jelizaveta melléből valami sajátságos fojtott hang, mely az alámerített palack bugyborékolására emlékeztetett.

És ugyanakkor a halálfélelem bámulatos erejével az öreg dáma talpraszökött. Riadtan tárogatta sovány botkarjait a szomszéd szoba felé, melynek ajtajában a kiáltozásra azonnal fel is tűnt egy hozzáhasonló korú, feketeruhás, paripafejű kis vénség.

Pukur Klára volt, Jelizaveta első palotahölgye. Takaros, tiszta, szögletes, ódon illatot terjesztő s féllábbal - - - már halott. A sárga pergamenbőr jóslatosan tapadt arcára, melynek legkisebb csontfordulatát is pontosan átrajzolta.

- Mi... mi történt? - állt meg tétovázva a küszöbön.

És gyors pillantást vetett körül. Öregállati félénksége a netalán veszélyeztetett saját-élet gyanakodásával igyekezett előbb tájékozódni.

Azonban semmi fenyegetőt sem látott. Erre - bár még mindig aggódón, de sokkal megkönnyebbülten - asszonya felé fordult. Kérdő szemöldököt emelt rá s Jelizaveta félútban fogta el a tekintetét.

- Hallottad? - ájuldozott a hangja. - Ő itt - és menyére mutogatott - engem már temet!

Erzsébet bosszúsan harapta össze ajkait. Meglepte ez a kellemetlen fordulat. Nem tudta, hogy nincsenek egyedül. Azt hitte, hogy ma is szép csöndben végezheti el az ő szokott napi munkáját anyósának megingott lelkén s az idegen harmadik a lehető legalkalmatlanabbul jött neki.

Azonban túlságosan mélyre talált lefutni a hálón. Vissza nem lopódzhatott.

Durcásan vonogatta a vállát.

- Hisz' épp a javát aránzottam! Mit árt, ha ezekkel a dolgokkal gondol is? Attól ugyan előbb meg nem halhat! Az elmúlással emberek mind egyben tartozván, őfölsége talán nem képzellette magát kivételnek?

- De máris? - rivalt közbe a matrona.

Vak rémületében csökönyösen folyvást ezt a kérdést károgta, mint egy megriadt vén varjú.

- Eh! - legyintett Erzsébet kényelmetlenül. - Anyám is re infecta mind egy bakot nyúz! Mintha bizon' szavakon fordulnának meg az effélék!

Jelizaveta mint egy varázsütésre hallgatott el. Izgatottan babrált a kendője rojtjain. A korholástól jó fordulatot remélt... Kimagyarázkodást. A fenyegető jóslatok visszavonását. Rémületének eloszlatását.

Kész lett volna azonnal meghazudtolni a saját füleinek összes tanuságait - napról napra szerzett emlékeit - ha csupán egyetlen biztató szót kap; és rettegő várakozással csüggött kínzójának ajkain. Ám hogy a szomjazott megnyugtatás csak nem jött, túlfeszültsége ettől elpattant s torkán a halálfélelemnek olyan megrendítő erejű, iszonyatos kiáltása tört ki, hogy

Erzsébet maga is lúdbőrös lett tőle. Klára pedig most már megengedettnek ítélte a közbelépést.

- Oh egek! - sopánkodott. - Tenné le fölséged ezt a veszedelmes zsibongást! Hiszen a drága szép Domina nem akarhat semmi rosszat..? És ha vigyázunk, asszonyomnak akár évei lehetnek!?

Helytelenítőleg rázogatta paripa-fejét, duruzsolt, negédeskedett, sőt mosolyt is erőszakolt százráncú arcára, de gyakorlott önuralma mögött Erzsébet mégis megérezte az életösztön vad remegését, - hízelkedései mögött a fogcsikorgató gyűlöletét s azt, hogy úrnőjének jussa alatt tulajdonképen a saját létjogát védi, éspedig semmivel sem kevésbbé elkeseredetten amannál.

- Álorcás banya! Színelő vén szipirtyó! - ömlött befele a mérge, olyan erkölcsi útálattal, mintha ő legalábbis az egyenes nyíltság hozzáférhetetlen magaslatán állna s nem az álnokság köpenyében surrangatott volna ide az öregasszony alól a biztonság gyékényét kicibálni: lelkét rombolni, ami testi épségét is magával kellett hogy rántsa.

Mindez eszébe sem jutott. Jobbik énje - az elfogulatlanul ítélő - messzi volt tőle. Félig megfojtva hevert már valahol a szenvedő lelke börtönfenekén, méltatlan sorsának emlékei s a saját helyrehozhatatlan, bosszuálló cselekedeteinek súlya alatt. Szabadon nem járt csak démona, aki bajbakerült, aki ostromlóból könnyen válhatott ostromlottá...

Megértette hogy ellenfele váratlanul erősítést kapott. Amazok ott most ketten vannak vele egymagával szemben, az érdekeknek olyan elevenbevágó közösségében, ami mellett az ő rangja által nyujtott védelme eltörpül és sejtette hogy ezt a rejtelmes lelki melléállást anyósának nagyonis felébresztett ösztönei okvetlenül meg fogják érezni.

Összevonta szemöldökét s feszülten figyelte a kockázatos játszma fejleményeit. Készen állt arra, hogy akármiféle adandó helyzetben fölényét ugyanannak megfelelő módon biztosítsa.

Nem csalódott.

Jelizaveta abbahagyta a gyámoltalan siránkozást és apadt szemeinek mélyén egy nála teljesen új, olyan harcias fény gyulladt ki, milyenekről szó sem lehetett volna azelőtt.

- Igen, ha vigyázunk! - visszhangozta Klára szavait, miközben nem is tudva, az általa tukmált székbe bocsátkozott. - Igen, mindent elkövetünk!

Egyszerre hadonászni kezdett a gereblyeszerű kezével és mint ahogy Erzsébet gyanította is, védekezésből támadásba csapott át:

- Hejj, ez ám rútság vala tőled, te asszony! Nem is hittem volna ekkora engeszteletlenségedet, ama csekély megtött dolgaimért! El is várom, orcád se legyen előttem! Most, most ismerlek, zomok kígyó! - integetett. - Titkon sancoltatván, bocsájtottad hozzám hamis sípodnak hangjait! De ugyan ujobban ne ujítsd eb cselekedeteidet, mert reménységed szerint való csalárdságod hasznodra nem fordul és haragomnak nagy tapasztalása nélkül nem maradhatnál!

Pihegett egyet s a széke mellé támasztott sétabotocskáját megrázva, tette utána:

- Se a fiamuram, sem te, ne jertek ezentúl ide! Ne lássalak többé! Engem bár ne sajnáljon, ne is késztessen senki! Mivel ha úgy kihuzakodok a publikánszínű új ruhámban - - -

Nem fejezhette be.

Menye lezáró, megállást parancsoló mozdulattal szegte hátra a fejét.

Eleget hallott ahoz hogy többet ne akarjon hallani! Látta hogy igazán két tűz közé szorult. Még egy perc s a két acsarkodó öregasszony marad felül, akiktől - épp mivel az életüket gondolják védeni - sokminden telhetik...

Nem hagyhatta. Nem mondhatott le a tervről, mely egész nyomorult sorsának fizetségét jelentette. Nem mondhatott le a megtorlásról: a végső elégtételről. Azt - tudta - hogy vagy most csikarja ki, vagy sohasem lesz alkalma rá többé. Hiszen mindenek tetejébe vérig is sértették: örökre kiutasították!

Szinte örült, mert így legalább lelkiismeretének utolsó bágyadt mozdulásain s a látszatmegőrzés apró gátolásain is túltehette magát és a sértett fél szabadságával cselekedhette, amit tenni készült. Telikézből vághatta ki az ütőkártyáját.

Sötét nevetésre fakadt.

- Ne lásson többé? - ismételte.

S rábiccentett:

- Jó. Teljesítse Isten - - - a saját kérését! Csak én nem teszek ám le a fölséged viszontlátásáról! Majd mikor csöndesebb lesz. Egészen csöndes... Akkor idejövök. Azmint megösmerem, alig kicsit kell várnom... De legyen abban is az akarata: a publikánszínű ruháját fogja „akkor" viselni! Nemkevés industriával leszen rá gondunk, halottöltöztetésnél!

Szava hidegen siklott ki, mint az acéltőr. Szenvedő szeme egy beható pillantásra még megállt.

Aztán elindult.

Meg lehetett elégedve az utolsó látogatás eredményével. Ma végre amúgy kedve szerint kiveszekedhette magát gyűlölt anyósával, aki a fölény tréfás ingerkedései közepett ütötte el őt mindig ettől a sovány kielégüléstől is.

Most hát nincs fölény! A kötekedés bezzeg megszűnt és királynéi, - anyai jogainak, fiatalsága jussainak előbb még nagyhangú bitorlója valahára letört. Csöndesen, megalázottan, lecsüggő fejjel hevert a székben. Megfogyatkozott ereje nem bírta el ezt a végső, izgalmas tornát.

A vén Klára ijedt kotlóként tipegett körötte.

- Ó már, ó..! - kiáltozott. - Lám hogy mire visz az ilyen megzendülés!

Nos, annak is küldött egy jelentőségteljes tekintetet, ami majd elnémítsa.

- Jön idő; beszélünk..!

És behúzta az ajtót.

Tudta hogy siralomház ajtaja csukódik be mögötte, de nem érzett megbánást.

Nem siralomházba megy-e ő is, a saját otthonába? Hát van ott élet, öröm, egy parányi remény?

Nincs. Örökre ítélték el őt is, a jobbik énjével, fölajánlott hűséges szívével együtt. Ezek..! Ura és ez a cselszövő, pajkos öregasszony, aki ha igazi anya, nempedig kaján anyós: kezdetben még megakadályozhatta volna az ő élete elromlását. Nagy befolyásával mellétéríthette volna a fiát. És akkor szebben, máskép is végezhette volna, nem így..! Nem veszett-eb marásaitól mérgezett lélekkel.

- Lássák dolgaim következéseit azok, akik nyálamba eresztették a veszettség mérgét! - fogta sietősebbre a lépteit, mert egyszerre valami névtelen félelem lepte meg. Úgy rémlett neki, mintha követnék...

Gyanakodva fürkészett körül. De senkit sem látott. A gyönyörű, boltíves, oszlopos márványfolyosók nyilván csak a saját kétségbeejtően magános lépteit visszhangozták.

Fázósan vonta össze palástjának végeit s hogy a kiállhatatlan szorongástól szabaduljon, előbbi gondolataihoz tért vissza.

Igen, „amazok” felelnek érte ha ő ma már dühöng, ha kínjában az élő fába is belevágja fogát és nem kímél ezentúl senkit, senkit, aki az útjába kerül..! Számoljanak majd kárhozott lelkével a gonoszok annak az Istennek, akinek képmutató fölemlegetésével őt ugyan nem lehetett lábrólvenni, vállát egy halálig lemondó élet igájába görnyeszteni és aki - igen! - maga is hozzájárult ahoz, hogy minden úgy lehessen, amint van... Hiszen amazok mellé szegődött! A házasságbontó férjnek és léha anyjának fogta pártját, azzal, hogy hagyta őket cselekedni! Az ő rimánkodásait meghallgattatlanul fül mellett engedte, mintha mostohája volna!

Mért legyen ő jobb és irgalmazóbb az Istennél?

Most nézze bár az is, hogy mit ficamított belőle! Gyönyörködjék a művében ilyenül, ha egyszer nem hagyta hogy jó és kedves maradjon, amilyen szeretett és tudott volna is lenni! Nem kellett volna hozzá, csak - - - több öröm! Az ő lelke attól javul. Forrón, édesen megszégyenül. Eltelik rajongó hálával és nyomban kész a legosztogatóbb bőkezűségre. Nem úgy van alkotva mint másoké! Az ő lelkét nem nemesíti a szenvedés. Ellenkezőleg! Eltorzítja. Lázadóvá és gonosszá teszi. Kinek dolga lett volna ezt tudni, ha nem annak az Istennek, aki megalkotta?

- Jó, - ingatta a fejét hevesen - hát legyek rút és leszek gonosz! Ti akartátok. Ti mind..!

Kínzott hahotára fakadt, ami közelebb állt a zokogáshoz, mint a nevetéshez.

Befordult a folyosó kanyarodójánál és lenyomta az antekamera kilincsét. Puha fekete selymeiben felhőzve gomolygott a szobákon keresztül, melyekből csend, csend és egyedüliség áradt. S e percben úgy érezte hogy belőle magából is feketeség gomolyog. Halál, gyász, soha el nem szűnhető harangkongás.

Szívére szorította dermedt kezeit és mint egy végzettel tömött zsák, zuhant végig a heverőn.

HATODIK RÉSZ
ORSZÁGFUTÓ

XXXI.

A csatlósok szétszóródtak. Sejtették, hogy ha gazdájuknak eddig alig volt szüksége rájuk, ezentúl mégkevesebb lesz. Közel jártak már a hazai földhöz, Gorjánhoz.

Garay megbontotta kurtánkáját. Sőt ezt a félszerdolmányt is csak félvállára panyókázta.

Meleg nap égetett. Földszagú, magvakat érlelő nyári délelőtt. Az ismerős itthoni tájak nagy, pihenő csendben feküdtek alá, mint egy roppant sugárzó, dédelgető tenyérnek.

A nádor rábólintott: ez kell neki! Így a helyes, így az okos, ahogy ő tett. Otthagyni az udvart lomha kényelmével és mindazzal a sok hóbortjával, mákonyával együtt, ami majdnem megzavarta, - majdnem beteggé, ura-királyának himpellér szolgájává, - asszony sarka után leselkedő szoknyabolonddá rontotta. Majdnem szégyenletes bűnbe sodorta..!

Nemcsupán a fejbólintása, az egész lénye helyeselt.

- Így volt ez rendjén!

Így. Nem szólni senkinek a lelke mélyén megfogant tervről, hogy ő többé - - - vissza sem tér az udvarhoz... Hagyja az emlékét egy kicsit mohosodni, aztán királyának lába elé helyezi végleg az egész méltóságát. Leköszön a palatinusságról és ittmarad a földje termékeny hantjai közt, melyek lassan-lassan kiszívják sebetkapott életének tüzét, kijózanítják a kótyagos eszét: teljesen meg fogják gyógyítani... Az áldott föld, meg az áldott család..! Szép gyermekei és hozzáillő rangú, derék felesége, aki olyan megható szeretettel csügg rajta, annyi jóval viseltetett mindig irányában..! Szelíd figyelmességével majd visszafoglalja helyét az ő meggyötört szívében! Hatalmát veszti a lázálom s ő megmaradhat annak, akinek mindörökre látni akarja magát: kemény átal-embernek, tróntisztelő lovagnak, szín-becsületesnek...

- Hál' Isten még semmi sem késő!

Megkönnyebbülten lélegzett és jó melegség öntötte el mindenek iránt, akik hozzátartozandók.

A nap sárga sugárpermetegében aranyló búzatáblák ringatóztak, mint az élet tengerének örök-től suhanó hullámai.

Megfogta szakértő szemét, hogy milyen duzzadó magvú, milyen teljesfejű mind. Sehol cudar rozsda, szemszorulás...

Igazán, férfikéz sem sáfárkodhatott volna a javaival különbül!

A gyümölcsösben sehol egyetlen szál gyom, - egy hernyógyanus, vagy összegömbölyödött, púzsás levél. A szőlők megkaccsozva, felkötözve rejtik lombkötényükben az áldást. A gúlyák kövérek... Egészségesen, gondozottan fénylik a szőrük. A széleshátú tehenek alig tudnak mozogni hatalmas tőgyeiktől. S a ménes hogy felszaporodott..?! A sok friss, másodfűves csikó a Holnap igazán sokatígérő szelével vágtatott el mellette. A rét csupa vidám nyerítés; termékenység...

Megintcsak rá kellett hogy bólintson, hálásan, teli meleg megindultsággal.

- Mindenre ügyeltek itt! Szorgos szemek őrködtek, míg én ott fönn abban a tétlen Zsodomában, hejj! mire nem vetettem a magamét..!

Bőségesen buzduló megbánással integetett, hogy: nem! Hát ez így sehogy sem volt jól. És másképp lesz ezentúl! S ilyen melegen fakadó fogadkozások közepett toppant le lováról a mázas cserépfödelű, gyönyörű, falunak is beillő kastély tornáca előtt.

A tölcséreit tárogató hajnalicska-folyondár sűrűjéből egy boldog sikítás...

Valami színes göngyöleg leindult az ambitusról s egy nagy gomolyag puha, élő melegség zuhant a mellére. Egy eleven test. Dóra: az asszonya.

Érezte a meghitt, bizalmas illatáról, otthonos érintéséről. Érezte az örömében kicsattanó, nedves csókját kezén, a homlokán. Érezte. És valami megrendítő, váratlan, borzalmas-erejű ellenkezés - mint korbácsütés - villámlott át rajta.

- A rossz lelkiismeret! - sietett önmagának magyarázattal szolgálni.

És a fogait összeszorítva, csakazértsem védekezett sem a csókzápor, sem a robbanva feltörő vonakodása ellen.

Hadd teljék ezzel a csudálatos belső dulakodással is a penitenciája! Rászolgált.

Csupán mikor az asszony betelt a régszomjazott csókok ízével és önként hullt le róla, mint valami túlérett gyümölcs, hárította lihegve messzibb, mintegy hogy szemügyre vegye.

Magasnövésű, acélos, szőke asszony volt, - sudáregyenes derekú és olyan mindenben szabályos arcú, ami szinte már rontott, nemugyan a szépségén, hanem a szépsége közvetlenségén s a lénye asszonyos titokzatosságán. Nélkülözte azokat az apró kedves fogyatékosságokat, melyeket a képzelet erejének kell kiegészítenie, megbocsátania és dédelgetnie. Nem akadt rajta egy picurka szeplő, kihívó fitosság, egy anyajegyre tellő szeszély sem. Törvényszerűséget lehelt minden rajta, kezdve két pontosan ívelt szemöldökén, kék szemeinek egymástólvaló távolságán, - ajkainak finom, határozott rajzán keresztül, egész a tömött, sötétszőke hajzatáig. Ez is egyenletes csigahullámokban türemlett ki a csipkés fejkötő alul és nagyban hozzájárult ahoz a látszathoz, mintha ez a szabályos külső: belső tekintetekben sem takarhatna semmi fordulatosat, amit izgatottan bogozgatni s végül diadalmasan megoldani lehetne.

Egyszerű, nyílt, átlátszó asszony volt ez, mint a Mária-üveg. Még a kicsit röstelkedő és boldogan kérdező hangja is világos:

- Micsoda jó szél fújta haza kedves kigyelmedet s meddig a temporizálás közöttünk?

- Meglássuk! - sodorintott egyet Miklós a bajuszán.

És valami emelkedő, csiklandozó kis bosszúságot érzett.

Mert ugyan mire az ilyen kérdés!?

Ő magától szándékozott beszélni és akkor az egész jövőre vonatkozó tervét széltében-hosszában előteregette volna. Így most várjanak vele kicsit, míg majd az az ő útálatos, rozsdás természete, megint önként meg tud nyikorodni! Nó, azért nemsokára..! Hiszen minden inkább szándékában állott, mint hogy még ő büntessen!

Dehogyis! Dehogy!

Csak hát lám, itt futnak elő a gyermekek s ezzel már valóban minden magyarázkodás képtelenség. Margita az új hintájukkal dicsekszik, Ilon egy félholtra gyomrozott kismacskát mutogat, Jankó pedig olyan visongva tötyög feléjük, hogy torok legyen amelyik túlbeszélje a boldog, éles kis hangját!

Fölkapta Miklós a fiút és jómagasra felpalintázta. Aztán a gyolcspendelykéje farkánál fogva ügyesen az anyja keblére csöppentette.

Nevetett mindenki.

S ezzel önként megoldódott az egész kellemetlen kérdés.

A család meleg csomóban felhaladt a lépcsőn. Betért a hűvös házba.

Itt Dóra hagyta még csipogni a kicsinyeket, majd ösztönös tapintattal megszabadította az urát tőlük.

- Vigyétek Jankót és végezzétek be a homokvárat, hogy apának készen mutathassuk! Porkolábnak is szóljatok, hogy a házi-zászlót felvonni ne felejtse! Te Margit, küldj vizet a szolgálóval, hadd frissítse őkigyelme magát! Én meg teríttetek addig, mert gondolom, éhes kigyelmed, szívem?

Tág kék szeme most egy nyílt pillantással befogadta az ura egész képét.

De ettől a képtől legott szűkre és fürkészőre rándult.

- Tán nincs valami baj? Mely igen leromlott, ványadt! - lippent meg és ijedtében elejtette a törülgető kendőt.

Utánahajolt s mire fölemelte, már nyugodtan mosolygott. És megfelelt magának:

- Megesik egy-egy kis változás! Majd jó ággyal tarcsuk s összeszedelkőzik.

Futott a konyhába, hetesért lohajtott, sáfárért lohajtott és új mozgásba lendítette a megszokottságában elfeküdt kastély gépezetét.

A ház megnyüzsdült, megtelt élettel, élete pedig értelemmel. Mintha egész a mai napig csak készült volna arra a célra, amiért a földből egyáltalán kibujt, de amit ma ime, dicsően beteljesít...

Miklós elismerőleg bólintott és benyitott a régi lakószobájába.

Valahol mélyen a tudata alatt ez a perc hívta leginkább. Meghitt medvebarlangja úgy élt az emlékezetében, mint száműzött királynak az ő egyetlenül szép birodalma, ahol minden csupa bőség, gazdagság és ahova elérzékenyült szemmel látott vissza mindig...

Most mégis egy kicsit visszadöccent a küszöbről.

Valami szag ütötte meg.

Bágyadtan, tévetegen elmosolyodott.

- Persze! A pádimentum..!

Az itt nem csiszolt márvány. Jó vidéki divat szerint cserefa-porral, gubacsporral sujkolt agyag. Kellemesnek - - - nem mondható éppen...!?

De hiszen bepadoztathatja márvánnyal ő is. Van ő olyan úr!?

Az ablakokat pedig bővebbre töreti. Hadd ömöljék be rajtuk friss levegőég! Így csak nem fulladozhat, ha egyszer örökre házánál-maradást határozott..?

Feltépte gallérja nyakát s egy nagyon gyors lélegzetet vett:

Nem! Majd intézkedik.

S ez már mindennel így lesz ezentúl. Hol mi gyarlóságot lát, azt eligazítja...

Nyugtalan szemmel futott körül.

Ezt az öreg-rend bútort például, mind egyben kidobatja innen. Hogy is emlékezett rá olyan szépnek? Igazán nincs rajta semmi különös. Manapság gyontározni szokták a bútorfélét s faragnak rá holmi csinos haszontalanságokat, ami egy kicsit elbolondítsa. Hogy ne legyen mintha koporsóban feküdnék az ember... Érezze, hogy élet veszi körül!

Kitette kezéből az átnedvesedett orcatörülő kendőt.

De legott idegenkedve vissza is tapintott rá.

- Milyen horzsolós!

Kétségkívül nagyon helyes, hogy idehaza szőtték, hanem azért...? Már csak..! Engedelmet..! Künnjárónak való inkább mint belső palotába: mutatóba!

Majd Németországból rendel szép selymes damasztokat! Mégis más az ilyen..!

Elődöngött erre-arra. Valami fájó csudálkozás szállt a szívére, hogy milyen más ez az ő kedves szobája, mint amilyenül emlékezett rá!

De nem engedte elhatalmasodni a rosszérzését.

- Átforgattatok mindent kedvem szerint! Hiszen a saját birodalmam ez! - biztatgatta magát. - Olyan palotát penderíttetek belőle, hogy hanyattesik bámultában a környék!

Közben megszólalt a konyhai harang.

Az egrégius asztalhoz invitálta. Dóra levendulaillatos vizet csordított a kezére. Ruháiból azonban káposztaszag terjengett s ez elnyomta a levendulát.

- Hiszen konyháról jön? - csapott le önmagára haragosan a mentegetéssel. - Mi az énistenem fekete haragja ütött hozzám, hogy így mindenen fennakadok!? Persze..! - enyhültek szét az ajkai. - A hosszas lóháti út! A törődöttség! Átléptük ám a huszadik esztendőt, Garay uram!

Eldörmögte az asztali áldást, leült.

Az asszony meg szembe neki. Evegetett egy-egy kanállal. Hanem a figyelme nem azon volt. Lázasan gazdálkodott. Szökellve járt szét a verőfényes szeme, hogy ugyan van-e kenyere, sója az urának?

Tudta, hogy készített, de mégis..! Nem árt az ilyesmiről újból meggyőződni.

Lám, a törökbors-porzó mintha kissé kiesnék a kezeügyéből!

Hát fölkelt, átkerült és közelebb tolta. S megimádta Miklóst minden új ételnél. Főleg a derékfogásoknál:

- Egyék kigyelmetek!

- Köszönöm; amennyi kell... Arravaló, tudom!

- De ez jóféle röstölt lé! Ne újítanám?

- Vajjon minek kérdezi, ha egyszer választ sem várva úgyis megteszi? - futott át a gondolat Miklóson.

És a bőre alatt furcsa kis zsibongásokat érzett.

Rezegtette lábaujján a lábát, amíg az asszony visszajött.

Szeme sarkából figyelte, hogy kimegy-e megint?

Kiment. Hol ilyen, hol olyan okon. Boldog igyekezetében szinte az ajtófélfát is vitte.

- Idei berbécs! Thurzónétól lestem el a mesterségét, - ujságolta. - De... hol is hagyta abba kigyelmed?

- Már kiszállt a fejemből.

A férfi lomhán ült a széken. Feje nehezen lógott. Minduntalan a terítőre nyomkodta ujjait. Apró kenyérmorzsákat szedegetett föl. Ha egyet véletlenül elkerült, tüzetes gonddal visszalapintott rá. Mintha különös fontossága lenne annak, hogy egy szem se maradjon az asztalon...

Nem tetszett neki, hogy folyton félbe kellett szakítania a megkezdett mondatát. Érezte, hogy valami harcias indulat egyre jobban emelkedik benne.

De azért ereje megfeszítésével ismét torkonkapta a készülő kitörését.

- Ugyan mit..! Majd leszoktatom! Hiszen nem hiányzik a jóindulatja!

Igazán világon hallatlan hűségű, becsületes, derék asszony! Megérdemli, hogy kinevelje. Főnemzetét ő is a rangjával megtoldotta s akkor miért ne viselkedhetnék hozzá, - az ország első dámájához illően? Miért ne!

Átmelegítette az öröm, hogy sikerült az igazság és bölcs mérséklet ösvényén maradnia s lelkiismeretét valami ingerült kifakadás terhétől megkímélnie.

Szétlombosodott lelkében az áldozatos jóság.

- Végettem ne szenvedjen, - gondolta.

Hanem az ebédlőpalotát már mégsem hagyhatta szótlanul! Mióta leültek, szúrta egy kérdés az oldalát;

- Nem csináltatok tik ezzel valamit?

Kezével egy körmozdulatot szelt a levegőben.

Dóra figyelő szeme a kéz szerint fordult.

- Mit? - tudakolta.

- Hm... Tán hogy jobban elborítottátok szuperláttal! Olyan borongós..!

Meg mintha szűkebb is lenne, mint amilyennek az emlékezetében élt...

- Mi az! Esszement? Vagy több holmit raktatok bele?

Az asszony jóízű nevetésre fakadt.

- Nem raktunk, - válaszolt. - Csak kigyelmed szokott igen hozzá a temérdek szálákhoz!

Ettől a felelettől úgy megrezdült, mintha nyúzott ember volna, akit az égő eleven testén érintettek.

- Lehet, - hajolt gyorsan a tányérjába. - Hát majd segítünk a dolgon! Kiüttetem ezt a falat itt, alakos-fejű márványoszlopokat hozatunk s alágyámolítjuk velük a toldalékot. Két szobából öregbítünk egyet, de az legyen igazán szép! No-nem?

Dóra ráhagyta, hogy igen.

Mit bánta volna ő, még ha a föld padmalyát akarná is átütögetni Miklós! Csakhogy akar valamit s azt a valamit: itthon akarja! Csakhogy hallatja azt az ő mélyzengésű, drágalátos hangját!

Hallgatta is, nézte is, olyan állhatatos rájaégéssel, ami kezdte kicsit feszélyezni a férfit.

Ugyan mit bámulja ilyen esennen az asszony! Mi van rajta olyan olvatag látvány?! Hazajött, itthonvan: punktum!

Nem bánta volna, ha valamivel természetesebben veszi Dóra az ő itthonlétét. És főleg, ha nem ragadna meg minden ürügyet: őt megérintgetni..! Ujnászasoknak való enyelgések az ilyesmik! Ők pedig éppenséggel nem tegnapi keletű, kölcsönös, higgadt megbecsülésen alapuló házasok. Legalább ilyenül kivánta volna a szövetségüket. Hiszen innen-onnan legényfiuk lesz már..?

Valósággal föllélegzett, hogy Dóra is a gyerekre terelte a szót.

Apai büszkesége eloszlatta a homlokán gyülemlő felhőt.

- Azt csak te sose féltsd! - legyintett a levegőbe. - Igen fő-deák s kezd ugyan kedvességgel ponderálni az udvarnál is! Rövid nap szeme fordult rá az egész böcsületes atyafiaknak és előrenden való officéroknak. A király jövendőt gondol ifjúi állapota mögött, a királykis-asszonyok meg lovagjukként tekintik.

- Ugyanbiza'..!

- Debiza'!

Dóra pilláin boldog könnyek szivárványa mosolygott. A szokottnál sokkal hosszabbra nyujtotta az asztali köszöntést. Fölfelé áradt a tekintete.

Aztán egy kis heverészést javasolt a lóháti élet sok fáradalma után.

Miklós elfogadta.

Szobájába húzódott és végigvágódott a medvebőrös lócán.

Egyhuszonnégy óráig moccanást sem mozdult. Hiába virágozta ki Dóra a vacsora-asztalt, estebédcsöndítésre sem támadt föl. És az a vigyázatossága is kárbaveszett az asszonynak, amivel a gyermekeket a szomszéd kis hálófülkébe telepítette.

Nem jött be Miklós jóéjszakát venni, mint szokás volt köztük. Aludt álomtalanul. Aludt, mint egy halott.

XXXII.

Másnap újemberként is ébredt.

Roppantott egyet a vállán, megviszolgatta derekát, kidüllesztette öblös-kosaras mellét, megjátszatta az izmait s úgy érezte, hogy elég erős lenne sarkaiból vetni az egész nyavalyás világot.

Vigan mosakodásnak dűlt, belebugyborékolt a frissvizes tálba, majd a ruhásládájába kotort.

Egy ósdi posztóöltözetet és jó határjáró szekernyecsizmákat ráncigált elő. Derékszíjára fűzte a csizmák magas, bőrellenzős térdének füleit. Végül egy keshedt süveget nyomott a fejébe s a reggeli aqua vitá-t is csak lábon hajította hátra.

Dóra rebbent volna felé.

De félkarral távoltartotta.

- Nem úgy! - ingatta a fejét. - Előbb az egzámen, lelkem! Bejárom a határt s aszerint a jutalom..!

Nagyon tetszett neki ez a magyarázó tréfa, melynek őszinteségében különben hitt is.

Rozsdásat nevetett és könnyebbült szívvel indult kifelé.

- Egye fene! Legyünk hát parasztok! - gondolta és vállat lökött.

Aztán - hogy olyan dicső mód sugárzott alá a nap - félfülére fricskázta a süvegét is.

- Mit teprenkedjek, nó! Más férfiállatnál tán nem fordul elő, hogy egy kicsit megbolondul? Azért vagyok emberebb náluk, mert én jókor elláttam gerjedelmeimnek rossz következésit lenni...

Fitymálva pödörgette meg ujjai közt a markában hozott istápját.

- ... dőreség vala az az egész királyálom! Csak baj származhatott volna belőle mindnyájónkra.

Megállt s a nagy veszedelemből szabadultak kétszeresen élő tekintetével nézett körül.

- Fő hogy ime házamnál continuuskodom! Még ma megadom az Úr felséges uramnak a leköszönést! Úgy szolgálom most legjobban, ha tovább nem szolgálom. Magam szállok le a polcról.

De ebből a buzgó fogadkozásból egyelőre semmi sem lett.

Mint a száraz venyigén harapódzó tűz futott szét a birtokon a hír, hogy megjött a gazda.

Mire hazaért és kiadhatta volna Dórának az igért „jutalmat", csak bámult.

- Mi ez!

Sokadalmat tartanak az udvarban? Vagy búcsút stációznak?

Tisztára meg volt szállva a kastély környéke.

Elhaladtában az egyik jobbágyra pillantott.

Megismerte, hogy a „falunagy", - a gorjáni jobbágyközség bírája a vénség.

- Hozzátok mi ütött?

Az öreg szemérmesen hunyorgott.

- Jűtest jüvénk nádoruram őnagyságához igazságlátni.

- Mely dologban?

- Küssded jussainkban és mulasztásinkban, mint hű szolgálói.

- Nó, igazis..! - eszmélt. - De akkor ne a nádort keressétek, hanem gazdátokat! Ittleszek mindjárást! - intett.

S valóban megadta az engedelmet az egrégiusnak, hogy letáborozhatnak az emberek az udvaron, míg ő majd visszatér közébük.

Csak önként értetődő, hogy ilyen dolgok közepett megint nem ér rá a férj a feleséggel negédezni?

Félretolta Dórát és inkább hát szavakban fejezte ki az elismerését:

- Asszony vagy a legjavából! Férfivel egyet-érő. Azmit szemkapásból láték az úton, közelről sem kevesbült. Jó rendben minden amihez hozzájutást nyertünk odafentről!

Dórán ugyan átszaladt a gondolat, hogy egy hozzáölelés, egy csók sem tellett volna több időbe, - de a dicséret szokatlan bősége lekenyerezte. Sőt úgy érezte, hogy többet is kapott talán, mint amennyit megérdemelt. Mégjobban kellett volna iparkodnia!

- Ezentúl - határozott - elhagyom a délutáni szunyókálást is! Nem vagyok olyan vén?!

XXXIII.

Korántsem számítódott a gyönyörűségteljes foglalatosságok közé, amire Garay készült.

Igaz, hogy az ősi magyar alkotmány hatalmas jogokat ruházott rá s arra a rendre, amelyhez tartozott (nem kisebbeket, mint a szabad gyülekezés, a hivatalviselés jussa, - az ítélet előtt való személyi biztonság, - a királyi birtokadományokra való juss, - a hatalmaskodó foglalók visszaűzésének engedelme, - ősiség átöröklése s a mindenirányú adómentesség), akadtak azonban olyanok is e jogok közt, melyekről nem volt könnyű eldönteni, hogy a kiváltságuk nagyobb-e, vagy pedig - - - a terhük!

A kötelezettségeket persze lehetett félvállról is venni - a törvény hagyásait minden korok módjára megkerülgetni - s akadtak is akik ezt tették. Az ilyenek elnézték, hogy a jobbágy sárból tákolt nyomorúságos „*mansiok*”-ban vonja meg magát, rossz termésekkor tölgymakk lisztjéből sütött pogácsán, vagy annak is hiányában hullott gyümölcsön és kicsirázott rozs pépjén tengődjék, sőt mindenek tetejébe még ruházatának mikéntjébe is belekicsinyeskedtek. Megtiltották, hogy a „büdös paraszt” posztóköntöst, emberséges csizmákat, dupla és forintos süveget, vagy gyolcs-inget hordjon. De azok a főurak akik még a hajdani szép értelmében magyarázták a nemességet, kitartottak a felfogás mellett, hogy: „csak az nemes akit a saját erénye nemesít”, - hogy ez az igazi „*una et eadem nobilitas*” és nem igazodtak a hatalmaskodók után. Ők úgy vélték, hogy már csak lovagi állapotuknál fogva is lelkükben jár a minden adót, terhet s közmunkát viselő jobbágyaikkal - mint náluk gyöngébb védtelenekkel szemben - igazságosan eljárni és őket tisztességes bánásmódban részeltetni.

Nem bizonyos, hogy az ilyen felfogásúak túlnyomó többségben voltak-e; de: voltak. És nemcsupán szív, hanem műveltség tekintetében is a java-urak közül kerültek ki. Ezek - hála a nagy király hódító hadjáratainak és európai összeköttetéseinek - világot jártak s közvetlen tapasztalatokon okultak. Látták például, hogy mennyire megcsappant az egész földrészen a mintegy harminckét éve egyre visszatérő rém: a pestis folytán az emberi munkaerő..! Hogy maradt temérdek föld munkás kezek nélkül és kenyértelenül sokmilliónyi száj... Látták, hogy fordult zsarnok urai ellen a sanyargatott paraszt gyanuja - a pusztulásban Isten büntetését vélve! - s hogy eredményezett Európaszerte véres pórlázadásokat ez a keserű hit... Franciaországban az úgynevezett „*Jacquerie*”-t; a német Fejedelemségekben - ha más néven is - hasonlót; és Lengyelországban, ahol a jobbágyság sorsa már szállóigeszerűleg valóságos „*infernum rusticorum*” lett: talán valamennyi többinél elkeseredettebbet.

De még a hűvös Anglia sem menekülhetett főurai elnyomó törekvéseinek keserves visszahatásaitól! Azok a magyar megbizottak, akiket Lajos odaküldött világpolitikájának szálait sodorgatni: hajmeresztő híreket hoztak a Szigetországban dúló, rémletes fölkelésről s még sokáig visszhangzott fülükben az a dal, melynek hangjainál az angol paraszt kifosztó uraira indult, ledühöngeni rajta az évszázados, krisztustalan sérelmeit:

> „*When Adam delv'd and Eve span*
> *Where was then the gentleman..?!*”[1]

Hazajőve nem akartak bűnrészességet abban, hogy a világégés gyönyörűen felvirágzott hazájukra is átlobbanjon s ha beléjüknevelt elfogultságuk miatt képtelenek voltak is, a parasztban hozzájuk mindenkép hasonló Istenteremtményt látni, mégis segítőkezet nyujtottak bölcs királyuknak, hogy előrelátó rendeletei betartásával az országot a vértengertől elszigetelhesse. Főkép igazságosak iparkodtak lenni és kiszolgáltatták birtokaikon a jogkereső parasztoknak a törvényt.

[1] Mikor Ádám szántott és Éva szőtt: hol volt akkor a nemes úr?

Garay is ilyen ténykedésre készült most. S ehez már igazán nem illett volna az elavult határjáró köntös. A dolog természetében rejlett, hogy teljes méltóságában jelenjék meg jobbágyai közt. És ő ezt meg is tette.

*

Mikorra hálóházából előkerült, violaszín tubinpalást, boglárokkal meghányt köntös és kerecsen-forgós föveg díszlett rajta.

De nem ment ki mindjárt a törvényvárók közé. Az ebédlőpalotában dördülő éljen köszöntötte. Egy csomó hasonrendű, jókedvű férfi várakozott reá.

Hja, nemcsak a jobbágynépség tudta meg, hogy itthon az úr! A kastély ormán verdeső házizászló a szomszédságnak is megadta a hírt!

A jóbarátok átsiettek üdvözlésére. Eljöttek a Csuporok, Kőszegiek, Marcaliak, - eljött Tamássy. Lévén azonban horváttal, némettel, szerbbel elegy ez a déli comitatus: találkozott bizony a vendégekben idegen származású is. Edderbach; Gussich; Nelipich és Treutel. Hanem azért színmagyar érzésű és ajkú valamennyi. Sőt Treutel szegről-végről atyjafia a nádornak.

Örvendezve szorongatták a kezét, bár Csupor kicsit röstellette, hogy alig-érkezetten ilyen falkástól estek a szomszédra mindjárt.

De Garay udvariasan elhárította a szerénykedést:

- Hagyja kigyelmetek! Ha nem adják meg vizitámat saját kedvességükből, lovas-postát kell vala bocsássak házukhoz. Szükség is sürgetett volna a barátságon kívül! Hiszen - - - látták kigyelmeitek az udvaromat s érthetik belőle, hogy midologban vagyok! A sok szép atyafiak és böcsületes rendek járulása nélkül az meg nem lesz!

Csakugyan kellettek a szomszéd nemesek segítőtársakként is, lévén szigorú királyi parancs, hogy birtokos úr a jobbágyai ügyeiben a „*Judices Nohilium*" nélkül ne ítélkezzék.

Nos, az urak késznek nyilatkoztak erre és hogy a hivataloskodás gondját mihamarabb elvessék, nem múlatták az időt. A serviensek kiemelték a zöldposztós asztalt a vadász-szobából a nagydiófa alá; arra gyertyát, feszületet, - karosszékeket meg körül. Garay a ház káplánjáért - páter Anselmusért - a levelesdeákért, udvarbíróért futtatott. Majd mikor a hóhér is előkerült az ő borzongató veres talárjában, kivonultak mind.

A középhelyet a földesúr foglalta el. Süvegét a feszület mellé, az asztalra rakta. Köves kardját meg a térdein keresztül. Aztán körüljártatta az illedelembe nemult embereken szemeit és megszólalt:

- Istennek dicséret, királynak és hagyásainak tisztelet! Az vagyon ezekben, hogy minden úr saját jószágain köteles fönntartsa a rendet s rendes és csöndös uradalmait a közönséges ország-korpuszba rendben becsatolja, hogy ilyképp a közönséges jó biztonság előállhasson. Egy része ennek, hogy az igazság kiszolgáltattassék, amelyért köztetek itt megjelentünk. Nem szokásunk ugyanis megvárnunk, míg országos tisztek és vitézek szállnak reánk alá, hogy minket e jogunk s kötelmünk felől szúttyongassonak!

Ezt csakugyan sohasem engedte önérzetes földesúr.

Viszont azt sem akarta Garay, hogy a jobbágyok az ő jelen állapota felől kétségbe eshessenek.

Mégegyszer meghirdette hát, hogy nem mint nádor és nem országos törvénynapot ül, hanem kizárólag birtokos nemesként ítélkezik házanépe fölött, ha ugyan ebbe az ítéletbe szavazatát majd az úri szék is beadja.

- Ezért, - egészítette ki emelt hangon - panaszát félelmes-szívűség nélkül nyilvánítsa mindenki, valamiképp kisebbségeimben a jogaimat mi is ki fogjuk venni.

Az urak a sokszoros megszokottság közönyével lógattak helyeslést. Ő pedig végigpillantotta az ünnepélyes arcú parasztokat. Azt a vénembert kereste, akin legelőször megakadt a szeme.

- Falunagy! - intett oda neki.

Az öreg előtassogott. Tisztességtudóan leoldozta fejéről az álladzó kendőt, amit süveg helyett viselt a jobbágy.

- ... instálom...

- Mi a neved?

- Czaczala. Mátéfia. Serfőző.

Megparancsolta ennek, hogy a panaszolókat és ludasokat neki egyképpen igazán megmondja s elővezesse.

E téren nem is mutatkozott hiányolni való. A parasztokat már előzetesen kioktatták s így a bíró puszta kezeemeléséből is megértették, hogy mikor melyiken a sor.

Elsőnek egy sunyipofájú, nagyállú paraszt lógott elő. A falunagy szerint megtagadta az előírásos „*portalis*" adót.

- Mi okon tetted?

- Könyörgöm, a porcális adó csak nagykapu után jár, amelyiken bemeen a megrakott szeenás-szekeer. Isten ember ottan megláthassa, hogy az een szegeenyi kapumon ugyan be nem meen!

Különben is nemrég törték az egész kaput és különben is házi szolgának vallotta magát az atyafi, akinek már csupán ez-okon is adómentessége van.

Nos, itt az udvarbíró kellett hogy előkerüljön. Ő tudja hány a cselédje az úrnak és kicsodák.

Hát ez a kifogás elesett.

Az udvarbíró szerint ugyanis, mindössze egy ízben végzett belső munkát a nagyállú; mikor olyan erős hatalmuk lett a cserebogaraknak. Egész ellepték az kastély udvarát. A nagyságos gyermekek útálták őket a talpuk alatt ropogtatni. Akkor szólítódott elő, aki épp kézügybe esett...

- No, egy rend cserebogár-fogásért még nem jár adómentesség! - döntött az úr. - Hanem a nagykapu dolgában meggyőződést szerezzen kend!

Az udvarbíróra mutatott.

- ... oztán arról is, hogy nem taligán-átalköltözésekkel játszotta-e ki a rakottszekér törvényét a jobbágy!? Mert úgy igazság, hogy aki szekeret rakathat, amihez magas kapu köll, az adót is fizethet! - tódította a tapasztalt Treutel.

Más ülnök uraknak nem esett észrevételük. Igy a paraszt elódalgott s Garay továbbhaladt.

A következő is adóval volt érdekelve. Azzal hozakodott elő, hogy a portája nem teljességében az övé. Többcsalád-magával lakja a házat. Igy ment az országos közadó beszolgáltatásától és csak földesurának tartozik.

Állítását többen igazolták.

A tartozás elengedtetett.

A sor egy harmadik atyafira került. Ez is adófélével kínlódott, hanem itt már ő szerepelt panaszosként!

- Neved? Állapotod?

A mokány emberke előbbantotta egyik lábát.

- Sajti, - mondta. - Mátéfia Máté. Háromrendbéli özvegy. Éccakai tűzvirrasztó, minémű gyulladások s égetések ellen. Azonfelül borbély, csizmadia, templomi előénekes és lómetsző.

Az urak egy kis mosolyt dörzsöltek szét a bajuszuk alatt. Országos főrangjaikat sem sorolhatták volna elő több büszkeséggel, mint ez a görbelábú kis paraszt az övéit!

Elevenült szemmel nézdegélték.

Észrevehette ezt Máté, mert kihuzakodott és egyszerre hősi pózba lendült.

- Nem elegendő nagynemzetű uraim, hogy katona-mustra nyuvasztja a magamfajtájú szegény embert, - meg a beszállásolás, de még a közvitézlő rend megfoghatatlan és reménytelen zsarlásai is! Úgy hallgassatok ezek iránt, mint akik könnyes szemmel nézitek hű jobbágyotoknak végső forgandó sorsban lételit!

No, bemutatkozás nélkül is hamar kiderült volna őkelméről a virágosbeszédű csizmadia!

Garay azonban leintette az ágálását.

- Ne szónokolj! Röviden, mások is várnak.

Kiderült, hogy valamiféle hadfiak vonultak keresztül Máté földjének csücskén.

Hiába akarta, nem bírta szűkre fogni a panaszát!

Hamarosan megint kitört belőle a páthosz:

- ... hallhattátok volna félelmes kiáltozásimat s közben sűrű zápor módjára való nyilaknak rámszóratását! Egy kő másikon nemhagyásával fenyegettek, akasztófa-kerék cimerű cudarok! Oztán szénájuknak nemlételire nézve, rétemen istentelen füvellésre fakadtak, - vetésemet megharmadolták, pedig csupán fát és vizet szabadna ingyen venniük! De vittek ezek uraim zabot, árpát, búzát, ahogy jött. S követeltek olyan élést, hogy püspök megérhetné azzal délebédre!

Az urak mozgolódtak kicsit. Nevetni ugyan illendőségből nem pukkantak, azonban közeljártak hozzá. És Nelipich úrnak kíváncsisága támadt, hogy ugyan milyen ebédet képzel egy jobbágy a püspöknek..?

Hát féligmeddig igazat mondott a paraszt. Ha nem is éppen püspök: egy falusi paraszt-plébános beérhette volna az ebédjével.

Garay fejetcsóvált.

- Nem járt kinn a megyei comissio a hadak előtt, a Budán hivatalos árakat meghagyni? - kérdezte.

Dehogy!

Hiszen tulajdonképp nem is volt az sereg. Csak valami a déli harcmezőről idáig felbódorodott kis töredék. (Nyilván azért is őgyelegtek, mert rájöttek hogy... nem rossz az néha egy kicsit különkézre maradni..!)

Az urak elkomolyodtak.

- Át köll írni a megyének: efféléket szem alatt tartson! A jó rend tartásában authoritással éljen, a szegénységet rombolni ne hagyja s a nyúzók felől saját igazságot tegyen! Ő dolga hogy a hadakozó rend sok csinja megzaboláztassék!

Garay megszabta még a paraszt követelését is. Gabonanemű köbölje: harmincegy dénár. Lótartás havonkint: egy dénár. Élés fejében - ebédenkint - két személyre, kenyérért, lúdért: öt dénár. Tyúkért kettő; malacért öt; bárányért nyolc. Tudta ő ezt fejből!

- Keresd fiam a jussodat a följebbvitelen! Az engedelmet hozzá megadjuk.

Úgy látszott, hogy ezzel be is van fejezve az ügy, s nagyon hajlongott és köszöngetett a lómetsző csizmadia.

De a falunagy még nem bocsátotta el.

- ... azaz hogy másrészt egy kis panasz is vagyon itt! - dünnyögött.

- Micsoda?

- Hát... felgerjesztésre alkalmas zenebonaság, meg miegymás...

- Hogy érti kend?

- Hát... Mikor az a kedvetlensége esett Mátéfia Mátának a vitézlő néppel... igen zúgta a határt! Igen dallott.

- Miféle nótával?

A bíró mentegetőzött. Öreg ember már ő! Elszállt a hangja rég. A nóta szavaira sem emlékszik...

- Akkor mondja el aki énekelte! Úgyis előénekes, - döntött az úr.

És ez elől nincs kitérés. Akárhogy sűllyedne föld alá az atyafi, az egész fényes gyülekezet hallatára dallásra kell hogy fakadjon. S még hozzá milyenre..!

„Én állítom a vitézt
Én adom meg a bérét
Oztán hogy az urat őrzze:
Én ágyomba fektetik be!”

Csupor mérgében elkékült, mint az indiai tyúk taraja.

- Filius meretricis!

Marcali az asztalra vágott:

- Hogy a szőke marhák legelnék le a hajad gyökerét, paraszt!

De Garay is összeráncolta a komoly homlokát:

- Ezt énekletted?

- Ezt, - zsugorodott az atyafi.

- Oztán mért énekletted?

- Könyörgöm... felettébbvaló igenigen-nagy kedvetlenségbe voltam esve a katonák mijjá!

- Más rúg meg és mégis gazdádat harapod?

Nem várt feleletet.

Intett a porkolábnak:

- Deresre! Huszonötöt a szégyellős fertályára! Tanuld meg paraszt, hogy necsak nyitott tenyér légy az urad felé, hanem emelt süveg is!

Danolva kellett kiállania Mátéfia Mátének a porciót s példanyujtás céljából meg is köszönnie szépen. Nagyon lejjebbhagyott a deklamálással. Szerény fiú lett. Azt nézte hogy merre a messzi. A közönség meg röhögte, amíg csak el nem tűnt. Mert egy kicsit azért népmulatság-számba is ment az ilyen törvénynap...

A varga utódjaként egy himlőhelyes ember állt elő. Girhes, de a panasza annál hízottabb! Ama terményei és barmai után kivetett kilenced-adón kívül, mellyel az uraságának tartozott, állítólag a papi-tizeddel igaztalanul megnyomorították. Ezen nyűglődött.

Garay azonban mindjárt az első szavaira megrázta a fejét:

- Nem a mi ügyünk fiam. Egyház igye és odatartózik. Egymás dolgába mi ne mártakozzunk. Jól meglásd azt is, hogy felpanaszolod-e a tizedet?! - tette hozzá figyelmeztetésképp. - Ősi szép hagyomás, hogy mindennek ami Istentől gyött, egytizede ugyanőrá szálljon vissza! Csupán ha előbb venné ki Egyház a tizedet semmint én a kilencedemet: akkor lehetne ellene szólásom.

Búsult ezen a paraszt!

- Elég baj az uram - kántált. - Hiszen hol keressem én most igyemmel a prelátust!?

Pedig nemcsak a szabályszerű egytizedről volt szó az esetében. Szembeszökőleg annak fölötte is tized alá fogták a dézsmálók.

- Panyolviaszkra-valót szedtek rajtam! Pénzül! Aszondták hogy pecsétpénznek köll! Tizenkét dénárkámat fosztottak el ennek fejében! - óbégatott.

Hát azért valahogy mégsem lehetett ezt egész tétlen hagyni! Az udvari pap érezte leginkább. Engedelmet kért egynehány kérdésre, hogy már ennyi hívőt a maga Aklának gyalázat-hitében szétoszolni ne engedjen.

- Tessék! - intett az úr.

A pap aztán vallatóra fogta a parasztot.

- Mikor ezek lettek, mit mondott hozzá a falunagy?

Nem mondott az semmit!

- Hiteles dézsmálónk volt-e, éshát nem hozzád volt-e szállva? - fordította hirtelen rá a káplán a kérdést.

Az agg serfőző zavarbajött ettől a fordulattól.

- Hiteles vala-e vagy sem, bizony feledém megtudakolni. De szállani hozzám szállt.

- Oztán mért nem tiltottad el az ilyen felrablásoktól?

- Instállom, nekem egyet sem szólt a pecsétpénz felöl!

- Hallhattad hogy a parasztot nyúzta!

- Már hogy hallotta vón.! - nyujtotta közbe hosszú gémnyakát a kárvallott fél. - Iszen az egész dézsmáláshoz oda sem bűzlött!

- Nem vala jelen?

- A' nem.

Páter Anselmus feje tempós félkörívet írt. Tekintete diadalmasan tapadt meg Garayn, mintha azt mondaná:

- „No ugye uram, hogy csakmégis a világi porta körül keresgélj!”

Miklós nem kínáltatta magát kétszer. Ott helyt elcsapta a falunagyot. Hiába hivatkozott öregségére.

- Annál inkább rádfér a veszteglés! Legközelebbre új községi bírót válasszatok.

Ezzel a nem is várt ítélettel egyelőre félbeszakadt a törvénylátás.

A nap nagy hatalmat vett az égen. A fa lombjain is átlődözte arany-nyilait. A levelek árnyéka pettyeket rajzolt némely urak orrára. Másoknak meg szemét kezdte aggasztani.

Garay hát parancsot adott a szolgáknak, hogy emeljék az asztalt árnyékosabb helyre és csapdossák agyon az istállóból előszemtelenkedő legyeket. Amíg ez megtörtént, veresborból való, fahéjjal, gyömbérrel, nádmézzel habart italt - úgynevezett „*hypokrates*”-t - hordatott körül és illendőképp fügét adatott utána az ülnökeinek. Kölcsönösen feláldották egymást, de vigyáztak, nehogy az italt kiöntsék. Mert aki Istennek ajándékát gondatlanul elöntözné, úgy, hogy tenyerével a foltját be nem fedheti: erőset vétett volna az úri modor ellen.

A szolgák elhordták az ezüst köztálat, ők pedig folytatták.

Az első ügy nem volt nagyobb jelentőségű. Imrefia Lukács János azt jelentette, hogy a kisebbik kisasszony nevenapjára lúdfi, aprómarha és gomba konyhára beszolgáltatását vetette ki rája a sáfár. A gombát be is adta, mandulát olvasatlanul, - aprójószágot azonban nem hozhatott, mert neki sincs. Mind egy lábig elfosztotta tőle is a róka...

Elengedték neki a hiányt s mehetett Isten hírével.

De a következőknél már jobban fülelt az úri szék. Nem mintha valami különös látvány lett volna a tar Ecsembő! Nem. Hanem mivel földbérét - „*terragium*”-át - hozta, amivel földje használatáért tartozott s aminek így kéztől lefizetése nem járt további következmények nélkül a jobbágyi és földesúri viszonylatban.

Különben mondta is:

- Mérd rám uram a váltságomat s adnál írást az elköltözhetésemről, ha ugyan - - - szabad!

Szabad volt. Hiszen innen-onnan harminc éve elrendelte már a király, hogy költözni kívánó parasztot hatalmaskodással vissza ne tarthasson földesúr. Épp az ország nádora szegült volna ellen a parancsnak?

Igent intett hát Garay és csupán az ilyenkor szükséges kérdéseket tette fel:

- Kapuadódat, kamara-adódat befizetted?

Nem tűnt ki hátralék.

- Másegyéb tartozásod nincs?

Az sem volt.

- Közönséges felsőbb bíróság előtt nem vagy-e nótázva valamilyen bűn miatt?

- Sohasem jártam törvény előtt.

- Nó, - hangzott az ítélet - ha így minden ügyed rendjén, fizetsz a licentia-leveledért négy dénárt, aztán költözhetsz ahova akarsz.

- Persze, sem ház részeit, sem kerítéseket magaddal nem viheted! - tette hozzá Kőszegi úr.

Nem is forgatott az eszében effélét a jámbor. Sem az utánakövetkező jobbágy. Mert ahogy az első a sort megnyitotta, a többi ügy is mind ilyenféle lett. (Látszott hogy csoportosítva vannak az ügyesbajosok.)

Garay mindnek kiadta az elbocsátólevelét. De utólag mégis csak érdekelte, hogy ki milyen okból hurcolkodik? Mért hagyja ott a helyét? Tudni akarta hogy nincs-e valami elhallgatott belső bajuk a jobbágyainak?

Nem volt. Többnyire halálozás, elházasodások szólították ki őket az ősi barázdák közül.

- Legközelebb azért erről is jobb elmét alkossatok! Tartoztatva alkalmaztassátok magatokat! - mondta az irataikat félkörben váró embereknek, miközben egyre-másra percegtette az okmányok alá a nevét. - Hírlik, forralt hazánk veszedelmének távoztatásáért parancsra készül a király, hogy egy ideig tegyünk le itt délen a jobbágy szabad költöztetéséről. Orcátlan török mótussai miatt! - sugta oldalt az összenéző uraknak.

- Ártalmas hírei érkeztek talán a pogánynak alámenetele iránt? - lehelte vissza Treutel ugyanúgy.

Miklós a nyakát vonogatta.

- Füle mindig résen levén, rossz szándékot olyat ominál vala, hogy feles seregek jönnek onnan majd ki egyszer, valamikor! Hihetőleg a mink elfoglalásunkra is. Nem engedi, hogy szabad költözés jussán lassankint elvándoroljon innen addig a parasztság, nekünk pedig a végek oltalmazására elégségünk ne legyen s a megmaradt rémült jobbágy hátán vigye beljebb a törököt.

- Igaz! - bólintott Nelipich. - És jó hogy ezt ilyen titok alá zártan közölte kigyelmed! Mert ha ilyen gyanunak híre csördül, ameddig a költözést tiltó parancs is ki nem gyött, ugyan melyik jobbágy lenne bolond itt nekünk megmaradni? Vette századokon keresztül hasznát a földnek, mégis mind elhurcolkodnék.

- ... és volna gyalázatosképpen való megoszlásunk! - tette hozzá Gussich. - Mert ritka dolog, hogy egyszer felindított népet valaki újból egybeterelhessen! Igy csakugyan aládobolhatna hátunk mögé a török!

- ... s lenne az országon nagy széllyeljárása! - tódította Edderbach.

- ... kit Urunk bölcsesége posteritásunktól is távoztasson - emelték meg süvegüket sorba az urak.

De a szemük egyszerre túlkapaszkodott a parasztokon.

Mert íme, a sok fő komolyságú férfi-dolog után két nő nyomakodik az asztal elé!

Ugyan mit akarhatnak!

Hát az egyikről sejtődött, mivel feketített kendervászonba volt öltözve, talpig. Még a karján tartott gyermekecske is feketébe göngyölve... S mindjárt ahogy ránéztek, ríva fakadt.

Urát vesztette szegény. Kútépítés közben ráomlott a föld.

- Baj lányom! - érzékenyült az úr. - De mink látod, föl nem támaszthatjuk!

Minthogy azonban az ő szolgálata közben történt a szerencsétlenség, egy teljes *homagium*-ot ajándékozott önként az asszonynak, mintha emberkéz ölte volna meg. Az urak is kifordítottak egy süvegre tellő tallért a zsebükből.

- No meg vagy elégedve?

Ám az özvegy tovább zokogott.

- Nem pénz-kérni jüttem, hanem hogy meg ne szégyenítsék az emlékezetit! Áldott ember volt! - jajdult.

Majd egy kicsit összeszedelkőzve, utánaszüpögte:

- Nemesurak temetésin rokolyás paripájuk vezeti a menetet. Nálunk csak ökör vagy tehén, aki a papra száll...

Gondolták az urak, hogy nyilván a pap tehenét sokallja az asszony. De nem sokallta. Szívesen megadja! Csak ne kelljen ott bőgetni az oktalan barmot a halott ura koporsója előtt..!

- Igen derék ember volt! - bizonygatta szétkönyörgő tekintettel.

Garay felpillantott és azt várta, hogy mind az urak elcsodálkozott szemével találkozni fog. Hogy azok sem hitték volna: mennyivel mélyebben látja sorsát a jobbágy, mint ahogy ők azt álmodták..!

Azonban senki sem nézett felé, mint ahogy igazságszerint neki sem ötlött eszébe mostanig, valami megalázót látni egy jobbágy-temetésben.

Egyedül páter Anselmus tekintett rá. Hunyorítással jelezte, hogy eligazítja a községi pappal a tehénügyet.. Az özvegy kezet is csókolt neki! Még a kicsinyének nedves orrocskáját is oda-nyomintotta az áldott kézhöz.

De ez az asszonyrívás még el sem halkult, mikor egy második bühögött elő.

Homlokpártája után hajadonnak mutatkozott Mikola. Pedig már nem volt az...

- Uramisten, Uramisten! - jajveszékelt.

Amiből nyilvánvaló, hogy gaz erőszakkal megszeplősítették.

Garay másodízben borult ma haragba. Szinte a lányra is kiterjesztette a haragját, mely pedig nem is ellene irányult.

- Mit gyössz ide, élhetetlen! - dörgött. - Nem tudod-e hogy a szolgabíróhoz kelleték vala futnod, azon frissiben, kócosan, a megszeplősült jelű gyolcsneműdben s az igazlátóiddal?

Ez azonban már megtörtént. Meg, az igazlátás. Jól kereskedett a lányzó az úriszék előtt. Nem hiányoztak a tanui és így gazdája sem tért ki az itéletszabás elől.

- Ki tette!? - ütött a kardjára.

Két porkoláb egy vadképű, tagbaszakadt legényt húzkodott vállon. Kettő is nehezen. Pedig meg volt kötözve a legény, keresztbe, mint a pólyásbaba. Hanem hát bikaerős fajtából származott, melyet Miklós az ő gyakorlott szemével rá is olvasott mindjárt:

- Kóbor hajdú vagy!

- Az.

- Disznószüvette, mért tetted a lánnyal!?

- Rózsatőrül virágot tépek, a lányról meg csókot, - vetett vállat dacosan a fattyú s nem, az Istennek sem adta volna be a derekát! Nem mutatott egy csöppnyi megbánást, csakazért se!

- ... vigyenek bár az akasztófára!

No nem oda vitték.

Az úr nyomban kiadta a parancsot, hogy Sajti Mátét vissza kell hívni. Mint a gyakor' ilyen bűnben forgolódó hajdúknál általában, törvény szerint kappanembert csináljon belőle a metsző. Ne téphessen több lélekkel érző rózsát..!

Mikolát köz-részvét övezte. És - - - itt-ott az urak túlfényes tekintete is... A fűszeres ital felbíborlott az arcukra. A csiklandós ügy részletezése megtette a többit.

Csupor észrevétlenül kacsintott. Nelipichnek egy cuppanás véletlenkedett le a szájáról. Marcali pedig a boglyák irányába tett egy bizonytalan főmozdulatot...

És - csudák csudája! - Mikola sem rítt már. Sőt negédesen elmosolyodott és úgy dörzsölődött el az asztal mellett, hogy külön-külön mind a három úrnak osztott a mosolyából...

Ördögadta fehérnépe!

Hiúsága jobban bekötötte a sebét, mint a törvény igazsága!

Amint ő elvonult, az urak is visszakölletlenedtek. Belezsibbadtak a hosszas üldögélésbe, panaszokba. Garay sem akart a türelmükkel kigazdálkodni. Szaporábban osztogatta az ítéleteit.

Egy jobbágy kocsmáltatást kért.

Uri jog volt; elutasította.

Annak a Xantippének, aki mérgében levágta az ura orrát, hasonlót rendelt büntetésből.

Magtárba besurranó tolvajlásért öt tinót egy vargának.

Ittasságban történt halálos verekedésért fél jobbágy-homagiumot, azaz húsz forint fejpénzt.

Eretnekségről, bűbájosságról nem érkezett panasz, így hát hóhérolás sem lett. Annál több üldögélés „*in cipponem*" - azaz kalodában - lévén Gorjánban sem kevesebb a nyelves asszony, mint másutt!

Már úgy látszott, hogy senki több nem panaszkodik, sem nem vádolnak senkit s az urak Garayval együtt föl is keltek, mikor az elülső sorok utoljára mégegyszer megnyíltak.

Egy házasságtörő párt hoztak a fogdmegek. Kárvallott férj és megcsalt feleség acsarkodott köröttük.

No, vissza nem ül az ember, ha egyszer fölkelt! De hosszú nádori tapasztalatból tudta Miklós ezt a törvényt is, fejből!

Hátraintett csupán:

- A temető árkába velük! Egymásra boruljanak s egy-karó üsse át a csalfa szívüket! Úgy kell őköt élve eltemetni! Mert a házasságtörő fertelmeskedés egyképpen főbejáró vétek Egyház és világ előtt!

Csak akkor hatolt egész az értelméig az ítélet mikor már kimondta és visszavonni - valami mentséget találni - nem lehetett többé.

- „Egyképpen bűn!" - zsongott a fülében folyvást.

S egész nap nem tudott megszabadulni a saját halálos, engesztelhetetlen ítéletétől.

XXXIV.

A délebéd az ügyekkel - persze - kihalasztódott.

Annál gondosabb készülettel került az asztalra! Dóra igazán kitett a becsületéért.

Hanem a ház ura is!

Borra menvén, a legfinomabb és legtüzesebb mézes-máli borait hordatta fel a pincéből s jó öblös segesvári viaszos kupákban, almási hólyagos csuprokban gazdálkodott belőle a vendégeinek.

- Igyék kegyelmetek! Ne mondhassák hogy élés bő vala, de bor szűk!

Az urak szabódtak, hogy „boritalt ne ujítanák, mely igen természetük ellen volna hogy *bis in die*”, - az ilyen szerénykedést azonban nem való komolyra venni.

- No éppen hogy meg ne csemeredjék kigyelmeitek! - szíveskedett tovább a háziúr és csakújból töltött. Sajátmagának is töltött, amin Dóra szeme nemkevéssé megakadt, minthogy házasságuk egész ideje alatt sem látta soha italozni az urát. De illetlennek tartotta volna hogy bámészkodásra fakadjon. Meg aztán a konyhája sem igen engedte hogy elgondolkozzék a dolog fölött. Hát továbbperdült és hagyta inni, politizálni a vendégeit. Utóvégre férfiak? És utóvégre az apai háznál is így látta ő ezt..!

Lassacskán bealkonyodott. Néhány szolga jóhűvösre locsolta az udvart, kertet és hogy erre a virágok olyan szépen föladták az illatukat: a mindgyakrabban kiőgyeledő uraknak is kedvük kerekedett a székhelyet a nagydiófa alá kitenni. A bort már csebrekben hordták, nagyon megemelkedett a kedvük s egyre szélesebb mozdulatokkal bökdöstek, magyarázkodtak. Marcali úr hovatovább olyan alaposan megivott, hogy szűk lett tőle a melle s egy kicsinyég a rácsos kerítésnek borult... Annál könnyültebb lélekkel folytatta azután!

A többiek is hasonlóképp cselekedtek s most már maguk dörömböztek az asztalon friss csebrekért. Mentől nagyobb vigasságot lehetett, azt követték el. Vacsora-tábláig úgy danároztak, mint akármely nyíri pajkos katonák. Enni nem volt étvágyuk. Hanem a Mikola asszonyleányt sűrűn emlegették:

- Takaros személy vala! Előgyöhetne! - példálózgatott Marcali.

- Három a tánc! - élhetetlenkedék Csupor is.

Ezt a célozgatást azonban már hallatlanná tette Miklós. Ő sem volt ugyan különb állapotban a többieknél, de illetlen nőszemélyekből, hajdútáncos menyecskékből igazán nem kért. Sem jobbágyleányokat úri mulatságképp fölavatni nem engedett soha a portáján.

Inkább hát töltött és a saját kupájába is.

- „... Egyház s világ törvénye szerint egyképpen bűn..!”

Ezt a légymódjára visszadongó mondatot szerette volna valahogy a fejéből kikergetni; valahogy agyoncsapni. Csakhogy nem boldogult vele. Mire haragjában úgy vágott földhöz egy remek struccmonyos poharat, hogy foglalatostól ezer szilánkba zúzódott.

- Essekura! Lesz-e valahára csönd!? - ordult.

És kihívólag nézett körül, hogy vajon nem ellenkezik-e vele valaki?

De senki sem ügyelt rá. Az urak lassacskán lerészegedtek s részeg fővel egybeszidták ellenséget és egymást, majdmeg egymás keblére borultak s úgy vágódtak keresztbe a bortócsás asztalon, mint akik meghaltak.

A ház asszonya nem mutatkozott többé. Palotáslegény annál több. Ölben hordták be a házba a borbetegeket, gyakorlott kézzel végigmetszették lábszáraikon a tükörfényes csizmát, (kerül holnapra új!) és ágybagurították az elázott urakat.

*

Mindössze három napig tartott ez a vendégeskedés, ami pedig ritkaságszámban ment ebben a korban, melyben néha hónapokig eltartott a muri, úgy, hogy a lakodalomból akárhányszor együtt ülték meg a keresztelőt is. Ám Miklós ezúttal nem bánta, hogy különféle előre láthatatlan okok a szokottnál hamarabb állították föl vendégeit a bratinázó asztal mellől.

Kezdte nyűgösnek érezni a sok emberi arcot, idegen hangot, poharazást és hogy házának egyik zugában sem tudott nyugton egyedülmaradni. Mikor azonban az utolsó vendég is lóraült, akkor meg egyszerre a csöndet találta olyan terhesnek, hogy abban nem lelte helyét. A gyermekekbe is minduntalan beleakadt. Akármire gondolt hogy talán belefog: nem volt kedve hozzá. Már előre únta.

- Mi bajom! Mi bajom! - dühöngött. - Micsoda rajtam ez a feneevés!?

Gyűlölte magát amiért ilyen tétlen lődörög, - hogy ilyen kisasszonyosan szeszélyeskedik.

- Hejj a mindenit annak az udvarnak! - fortyogott elkeseredetten. - Annak köszönhetem én ezt! Megposajtotta véremet, elzsírosította elmémnek járását!

Nohát, nem is tekint ő tovább semmi formaságot! Elbánik vele, haladéktalanul! Elszakítja végleg az utolsó szálat is, ami hozzá köti! Mert ez a szál, ez a nyitvamaradt ajtó, ez a meghagyott függés ingerelheti őt, tudtán kívül! Olyan így mint a küszöb. Sem kint nem érezheti magát, sem bent.

Nyomban szalajtani akart a levelesdeákért; de eszébejutott, hogy ez már megint csak egy emberi pofa, - megint fülétsértő emberi beszédhang lenne..! Aztán az ilyes dolgok valahogy azért mégsem holmi szolgaemberek orrára valók... Valahogy talán nem is volna egész illő, deák útján postázgatni a fölkent királlyal... És azonkívül... a deák mögött esetleg az asszony is besurranhatna az ajtón s nézne megint rá azzal az ugráló szembogarú, azzal a titkon mindig valamire unszoló tekintetével...

Erre a gondolatra a dühnek egy olyan elképesztő erejű, váratlan rohama rontott rajta végig, hogy szederjes lett tőle, mint az akasztott ember.

- Békét!! - dörrent ki torkából a menekülő ordítás, mely egész valóját megrázta. - Békét, a kénköves keserves teremtésit! Hát sohasem lesz békém? Mire sutúl! Mit vár tőlem!

Vak indulatában az asztalon dörömbölt. Szeme kihólyagosodott. Majd utóbb percekig elkáprázottan meredt a levegőbe. Hatalmas tüdeje fujt, járt, szenvedőn zihált. Meg kellett törülköznie az ujjasával, mert facsaróvíz lett az izzadtságtól. Remegett minden óriás tagja.

Támolyogva tapogatódzott egy székhez és leült. S ekkor kimerülten, ernyedt csodálkozással nézett szét.

- Nene! - szólt önmagához csillapítólag. - Ez meg már mi volt!? Mi ütött hozzám! Még lábrólveszem itt magam, valami guttaütésnek spéciesével! Hiszen be sem gyött a deák..? S az asszony..!

Széleset legyintett.

Nagyonjól tudta ő hogy mit vár tőle! Egy kis szeretetet. Gyöngédséget... Amit ő igen, adna is, ha - - - amaz nem sürgetné! De mindig ilyen átkozott konok természete volt! Nem tud csak önként, szabad elhatározásból cselekedni.

- Nono..! - bábáskodott tovább a nyugalma körött. - Hiszen igazán-tekintve nem is volna úgy rendjén..! A férfi maradjon férfi! Tartsa meg polcát a familiában. Nem járhatok kötény-madzagon..?

Reménykedőn vetette fel a fejét:

- Nem! Sem királynéin, sem házi lenfonatún!

Akkor pedig nincs is itt semmi baj.

Megkönnyebbült, hogy ezt így elintézte és hogy a háznép valahol kint foglalatoskodott. Szerencsére senkisem hallotta meg az oktalan zenebonáját! Még azt gondolhatnák, hogy bolond lett.

Tiltólag emelte a kezét: róla ugyan ne gondoljon senki semmit! És ne is gondolhasson! Mert ugyan ő sem fog itt tovább töprengeni!

Irószeres asztalához lökte a széket s még mindig pihegve, leült. Egy csomó üres pergament rántott elő. Elszánt késhúzásokkal kihegyezett egy friss lúdtollat és az árkusok fölé hajolt.

Nohát, sajátkezűleg adja meg lemondását!

Kinek?

Balga kérdés! Persze hogy a királynak!

Tolla az öklébe szorult.

De azért az az asszony - a királyné - is tudja meg!! Értse bár az is a ráeső porciót, hogy Garay Miklós nem holmi gerinctelen udvari szélkergető, akinek ma a nyergébe hanyatlunk, holnap meg az első éretlen gyermeki locsogásra elirtózunk tőle, mint a varasbékától!

Egy pillanatra megütődötten kapta föl a fejét.

Ni..! Hát ez a baja vele? Milyen különös, hogy máig eszébe sem jutott. Egyszer sem próbálta szavakba kiformázni a vádját. És az mégis milyen készen áll elő..!

Dacosan ráintett:

- Annál jobb! Kevesebb fejtörésembe kerül!

Nem is vesződött holmi elmélkedésekkel, hogy bizony ama felpanaszolt esetben... ő sem döbbent el kevésbbé, mint a másik. Sőt, hogy többet is tett ennél! Egyszerűen hazajött; eljött egy hang nélkül. Ez, amit rendszerint lelkiismeretnyugtató legfőbb érdemének tartott, ami kevély elégtétellel táplálta meg férfi-hiúságát: most zavarta volna. Egyoldalúnak, igaztalannak mutathatta volna önbíráskodását és megbéníthatta volna lázongását. Pedig ő lázadni, lázadni akart, egyszer végre már olyan haraggal, melynek legalább van fogható tárgya és - - - levezetése is lesz, hogy megkönnyebbülhessen valahára attól a beletorlódott feszüléstől, amit sehova sem bír kihelyezni, sőt megnevezni sem tud...

Lázas szeme egy sötét villámot lobbantott:

Igen! A királynénak szóló búcsúlevélen kezdi! Nem lesz sok köszönete belőle!

A bodzalébe vágta a tollat:

- „*Serenissima Regina..!*”

Csomós ököllel indult meg a papíroson.

Ennek odapörköl..?!

A formaságokkal való első kis akadozások után hamar belejött. A szavak önként kínálkoztak. Egyik válláról a másikra ejtette át írás közben a fejét.

Az idő múlt. Nem vette észre. Az asztal rengett. Tolla repült. Már lent tartott az oldal alján.

Félresöpörte a lapot száradni. Uj árkust vett elő. Azt is teliszántotta. Még három, öt, tíz másikat!

Végre görcsös ujjai kiejtették a tollat. Elkészült.

- Nó, ezt kiadtam! - lélegzett föl. S dagaszkodva feszegette meg a vállát.

Aztán összenyalábolta a leveleket, hogy átpillantsa amit papirosra tett.

Ahogy eddig írt, úgy most olvasott. És - - -

Mind kerekebbre nyílt a tekintete. Nem akart hinni a szemének!

Hiszen ő egy bár udvarias, de férfiasan határozott hangú, fölényes levelet formált ki az agyában?! Hát mi lett ebből a levélből! Hova sikkadt el! Hol higíthatta föl így a bodzalé az ő elgondolásának szabatos, olyigen szilárd szavait!? Hogy olvaszthatta föl a készakart fagyosságát, melyből kitűnjék, hogy alattvaló bár, a saját világának azonban büszkén országló királya..?! Hajthatatlan férfi és hajlaszthatatlan úr, aki csak addig vállalja nemzet-első rangját is, míg ez bele nem ütközik valamely más úri tetszésébe; de akkor habozás nélkül mindjárt lerakja?!

Hiszen egy szó sincs ebből a levélben?! Egyetlen acélos, odaütő szó..?! Hiszen ahol sujthatna, óvatos magyarázatokkal százszorosan körülpárnázta a pengét, nehogy az Istenért álomban is annak látszhassék - - - aminek szánta! Nehogy véletlenül sebet üssön, idegenséget támasszon s azt eredményezze, hogy - - - elbocsássák és no bizony: még elfelejtsék!

Minden mondat ez ellen harcolt és micsoda eszközökkel..! Micsoda nyomorult, nyomorult eszközökkel! Mennyi aprólékos bíbelődés, mennyi fellengősség! Mennyi maszlag! Az egész irkafirka csupa lelki balhászkodás, csupa szégyenletes olvadozás, csupa-csupa: odaajánlkozás..! A sorok közül nyáladzó vágyak mászkálnak elő, mint megannyi házatlan csiga. Vagy füstölögnek kozmás-kesernyésen, mint a szétrugdalt tűz. Esengnek; holmi hánytorgatott érdemek gólyalábaira kapaszkodnak; vagy mezítelen sebeket tárogatnak, mint a koldúsok.

Arcát a haragos szégyen lángja öntötte el.

- Pfuj! Pfuj! Ezt írtam? Hát *ez* mert lenni belőle? Ez-me-ré-szelt?

Kezéből kifordult az iratcsomó. Ajkai az undortól összecsúcsosodtak. Koppanó ádámcsutkával nyeldeste az émelyetét:

- Én..! Garay Miklós!

Nem tudta hova legyen.

Micsoda gonosz varázslat történt itt!?

- Hiszen ez valóságos szerelmes levél? Valóságos más-asszonyát megejteni akaró vallomás?

- „Egyház és világ szemében egyaránt főbejáró bűn!" - kondult rá a saját halálharang hangja.

De visszapattant rá, vívódó lelkének egész szenvedélyes védekezésével:

- Nem bűn! Nem lesz bűnné! Mert nem hagyom! Nem akarom! Garay Miklós fehér orcával fog állni ezentúl is ország-világ előtt!

A tolla megcsúszhatott: ő nem skriblifex. Elméje elbotolhatott: nem csalhatatlan pápa; csak egy gyarló földi teremtmény aki a csábítások számtalanjának lehet kitéve, míg meg nem pillantja a kígyó fejét a bokor mögött, mint most megint... De szerencsére ismét meglátta s amint meglátta, ime, fejére is gázol, hogy ne leselkedhessék többet a sarka után! Ne kísérthesse mindenféle ál-okos színek alatt! Őt ugyan el nem veszti a hathatósságában!

Gombócba gyömöszölte a levelet és akkora mozdulattal vágta a sarokba, mintha mázsás súlyt, - az életét nyögesztő egész nyomorúságát hajította volna el.

- Vigyázok, te király!

Fog ő itt asszonynak firkálni!! Urának, egyenesen! Férfiasan. Hozzájuk kettejükhöz egyedül illő hűséggel. Csak nem most. Ez érthető. Ma épp eléggé belecsömörödhetett a tollforgatásba. A hiábavaló fáradozás elvette a kedvét. Ez: természetes...

- Holnap! - mondta ki határozatát. - Holnap végzek az egész üggyel, asszonyostul mindenestül. Semmi közöm idegen szoknyákhoz! Addig pedig - - -

Szétjáratta a tekintetét. Valamit keresett. Valami - - - bármit! Akármi tennivalót!

Az asztal alatt heverő agarára tévedt pillantása.

A kutya hangosat ásított, megnyalta rózsaszínbéléses száját és érdeklődésre nyiladozott félszemmel ügyelte a mozdulatait. Aztán egyszerre megbolondult. Fölszökött, tüszkült, nyüszített, kaffogott s elkezdett körben nyargalódzni. A fegyvertartó előtt megállt. Fölkapart. Ránézett. S ő vissza.

Vállatvont.

- Nem bánom, - dünnyögte.

A fegyvertartóhoz lépett maga is. Fölhevederezte készségét. Fejébenyomta sastollas fövegét.

- Gyerünk!

Kilendítette az ajtót, végigrengett a szobák során. Nem nézett sem jobbra, sem balra. Eldübörgött. Egyenesen az erdőnek.

De nem vadászott. Lassankint sajátságos ernyedtség szállta meg. Benseje szinte kongott valami sívár, roppant ürességtől. Céltalanul botorkált ide s tova. Fáradt pillantása le-lehullt cserjékre, virágokra.

- Vajon van-e lelkük? - bukkant föl benne a tétova gondolat. - Van-e törvényük? A némaságban vannak-e küzdelmeik?

Válasz nem jött sehonnan. Az erdő őrizte a Teremtés rábízott titkát. A nap bíborfátylat terített föléje. Leáldozott. Felúsztak a csillagok is. Végtelen messziségből, végtelen közönnyel hunyorogtak lefelé. Ő pedig csak bolyongott révetegen, elveszetten.

Nagysokára arra eszmélt, hogy a kis vadászháza előtt áll. A hajlék békésen bujt meg a körülölelő békességben.

Habozott.

Bemenjen-e?

A vágy húzta. Esze tiltotta. Hogy: bizonnyal várják már otthon! Nyugtalankodnak végette...

De nem bírt a gondolatban horgonyt vetni. Mintha valami puha hullám hátán úszott volna. Az továbblökte és vitte, vitte... S ő engedett neki lomhán, fásultan, tehetetlenül.

Betapogott a gerendákból ácsolt ajtón. Annyi fáradságot sem vett, hogy betegye maga mögött. A szénaágyra nyúlt és ezzel megszűnt számára a világ. Legott a halálos kimerültség álomtalan álmába zuhant. Úgy feküdt ott kezdetleges nyugvóhelyén, mint egy talapzatáról ledűlt vasszobor.

XXXV.

Reggelre megbánta az egészet.

Sokat aludt. Kijózanodott. A nap is olyan józanul sütött! Szinte külön-külön meg lehetett volna olvasni a fényében a növények szárait, füvek torzsáit. A levelek csupaszon terjengtek. A virágok torkából kinyúlászkodott az éhes bibe. Az égen apró, kerek felhőhordócskák görgedeztek. A föld kimutogatta szürke lyukacsait a hantokban. Mindebben nem volt többé semmi rejtelmesség. A természet berendezésében valahány dolog az életnek célszerűsége felé fordította arcát; minden valami előre, okosan, biztonságosan megalkotott törvény szerint

igazodott, - hányta búzafejeit, tárogatta magházát az érlelő melegnek, faggyazta szárnytollait a repülésre: teljesítette a saját külön elrendeltetését.

Bosszankodott magára.

Ő is..! Neki is... ugyan mire kellett ez a holdkóros témfergés! Ez a külön-nyavalygás! Nem okosabb lett volna ha tegnap este mégis szépen hazamegy? Mit fuj föl elefánttá minden kis verébpöttyöt!? Mással talán nem esik meg, hogy olykor valami haszontalan munkát végez? Hogy belül a szénája nincs éppen rendjén? Egy kis időre? Ameddig megint összekeresi magát? Való azért mindjárt fületkonyítani és különduzzogni, mint az orronütött kutya?

No lesz ebből ijjedezés, szószaporítás! Lesz ebből lelkendezés, ha ő majd most hazaállít!

Lezárólag, szélesen suhintott.

- Eh, megverte az Isten!

Ennek azért mégis meg kell történnie. Okosabb minél előbb túlesni rajta. Mentül tovább halogatná, csak annál rosszabb.

- Megfőzted, edd meg!

Felült és hóna alá csapta a süvegét. Aztán egy félkör-kanyarodással egyenesen a csizmás talpaira toppant.

Intett a váncogó kutyának:

- Gyerünk!

S elindult.

A házikótól pár lépésnyire apró vízerecske folydogált, mint selmesen tükröző szalag.

Jól megmosakodott. Megfrissült a metszőhideg víztől. Elszántan rakogatta a lábait. Felvérteződött rá, hogy hangos jelenetek fogadják majd. Talán mindjárt az udvaron. Talán keresteti is Dóra. De egyre megy! Nem fogja vele éreztetni, hogy számára mindez milyen kellemetlen. A férfi legyen férfi! Álljon fölötte az ilyen kis alkalmatlanságoknak! Ne sodródjék mindjárt velük! Ne pazarolja sekélyes házi csatározásokra az erejét! Tudjon elnézést gyakorolni is, főleg akkor, mikor - egyelőre! - ő maga is némi elnézésre szorul. Mert hiszen azért még csakugyan nem az, aki volt... Nem egészen olyan, amilyennek lennie kellene és amilyen lesz, minthogy lenni akar!

Ilyen jó gondolatok közepett ért haza.

Az udvaron egy pillanatra megállapodott. Furcsálkodva nézett körül.

Mi ez!?

Semmi lótás-futás. A cselédség nyugodtan dolgozik és tisztességtudó önként-értetődéssel köszön. Nem rőkölik. Nem rohan senki a házba, megrikoltani az érkezését.

A gyermekek is..!

Csupán kezetcsókolni csapódnak oda, azzal szaladnak vissza a játékukhoz. Az asszony: sehol...

- Ez már: igen..!

A tetszés kellemes érzése bizsergett szét benne. Friss lángocskát lobbantott lelkében a remény, hogy ez a jó nyugalom talán - - - így is marad ezentúl. Talán csak a váratlan viszontlátás heve volt eddig az a nyűgös, örökös utánajárás és Dóra mostantól a természetes, az

egyedül-helyes értelmén fogja fel az egymáshoz való viszonyukat. Nem lát vendéget, még-kevésbbé valami folyton csudálnivaló tüneményt, a férjében.

Sokkal derűsebben lépett a házba s megkönnyebbülten dobta az ebédlőasztalra a fövegét.

Szétpillantott.

És ma valahogy ezt a szobát sem látta olyan borongósnak, mint pár nappal előbb.

Hanem azért nem akarta megmásítani a szavát. Ha egyszer kimondta hogy építkezni fog, akkor meg is teszi. Éspedig haladéktalanul. Legalább lesz valamelyes dolga. Igaz hogy nem ártana ha egy vándorló bencés erre őgyelednék (azok a legjobb tudói a szép készületű úri építkezésnek, -) de talán ő sem járt egészen hiába világot és lám, annak a fránya udvari életnek is merül némelykor haszna! Csint, izlést tanul ott az ember szeme...

Izent a házi pallérjáért és hogy cselekvő kedve addig se lohadjon, öles lépteivel elkezdte lelépni a szobát.

El sem készült, mikor odakint máris csizmaköszörülés hallatszott.

- A mester! - gondolta.

No, hamar előjött.

És most bizonnyal az asszony is..!

De nem. A pallér egyedül tisztelgett befelé. Dóra nem mutatkozott.

Kicsit mintha különösnek találta volna. Azonban nem sokat töprengett. A tervezgetés egész figyelmet kívánt.

Ám hogy délig sem libbent meg a jólismert tarkavirágú szoknya, erre csakmégis odaszólt az egyik cselédnek:

- Hol van asszonyotok?

- A kápolnában.

- Vagy úgy..!

Megörvendeztette a hír. Azt igazolta, amit remélt; hogy helyes úton halad minden. Éli ki-ki a saját életét, végzi szépen a dolgát s azokban a rövid szünetidőkben, melyeket a munka szabadonhagy: majd össze-összejönnek. Ennyi elég is. Az élet nem csupa szerelmeskedésekből áll. És a férfi sorsát nem való agyonédesíteni; nem való őt elpuhítani. Cselekvőképessége, harcos ereje veszítene általa!

Nagyon megnyugtatónak találta ezt az okoskodást. Nekiült, számolt, dolgoztatott. Csak arra tekintett föl, mikor a konyhai harang megkondult.

A szomszéd szobában Dóra szoknyáját látta meglibbenni. Várta hogy bejön. És most már megengedhetőnek is ítélte volna.

De az asszony nem jött.

Erre kicsit nagyobbra nyílt a szeme.

- Ne tudná hogy hazakerültem?

Nem volt túlságosan valószínű. Sőt egyáltalán nem. Ez már: nem! Sőt lehetséges sem volt. Hiszen jobban visszagondolva, a süvegét az asztalon hagyta! Fel kellett hogy tűnjék.

Hát mi van itt!?

Csak nem holmi duzzogás?

No az igen-igenrossz túlsó véglet lenne az eddigi lábrólverő szíveskedések után!

A súly egye meg! Hát vagy ez, vagy az? Hát nincsen aranyos középút?

Legyintett:

- Eh!

És apránkint szétteregette megint a homloka bőrét.

Hiszen elhatározta hogy az ilyen házi semmiségeken ezentúl nem akadozik fönn! Egyszerűen nem fog törődni az egésszel.

Visszahajolt a számadásaiba.

De a végső eredményen szemetdöfőleg meglátszott, hogy közben hibát ejtett valahol.

Persze..! Mert a gondolatai alatt azért mégis ottbizsereg *az* a kérdés..! És borzolja. Nyugtalanítja.

No, ha nyugtalanítja - - -?

Egyszerre fölállt.

- Az effélét mindjárt elintézni..!

A nyugtalanság ellen legbiztosabb árkánum, ha az ember szembenéz a nyugtalansága okával.

Meggyőződik már róla, hogy micsoda ujabb kedvetlenséggel akarná elgáncsolni a sors..?

Ha ő úgy engedné...

Átment.

Dóra ott rakosgatott a tálasszék előtt. Háttal állt neki.

Ne hallotta volna meg a lépéseit?

Hát majd ráköszön, hogy ezzel mindenképpen szembefordítsa!

Az asszony csakugyan rögtön megfordult. De ha édeskedő nem volt az arckifejezése, durcásnak éppoly kevéssé lehetett mondani. Egyforma nyugodt, szabályos fehér arc volt az és egy barátságos hang viszonozta az üdvözletet.

Semmi szertelenkedés, mohó kérdezősködés! Semmi panasz, szemrehányás! A szorgos kezek folytatták munkájukat.

A meglepetésnek ezen a teljes hiányán úgy meglepődött Miklós, hogy amire legkevésbbé készült, belőle magából ugrott ki a kérdés:

- Azt sem tudakolod hogy hol jártam?

- Mire faggatnám! Hiszen nem tartozik kigyelmed számotadni. Uram nekem s nem köteles alattvalóm - felelt az asszony csöndesen. Ugyanúgy, ahogy ő gondolatban előszabta neki! Ahogy sokszor szemérevetette titkon, hogy tennie kellene. Szinte a saját lelki szavaival!

Igy, egyedül így ítélte természetesnek és megütközött, hogy most mégis milyen természetellenesnek hat rá ez a viselkedés!

Megütközött, de nem állt meg a puszta gondolatnál. Valahogy tompán azt érezte, hogy ha ő e percben elhallgatna, az még különösebb lenne. Valahogy lezárná ezt a megmagyarázhatatlanul természetellenesre fordult helyzetet. Valami kimondatlan dolog hullna közéjük. Valami titkon feszítő feszélyezettség, amit később már talán nem is lehetne eloszlatni.

Hát összekereste minden telhető keresetlenségét s látszólag odavetően, megszólalt:

- Igazis! Szemben voltam a pallérral az építés dolgában. Külbelől mit tanácsolsz, mikor fogassak hozzá?

Összeszűkítette a szemréseit és figyelt.

No most jöhet egy „bánom is én!" Ha ez jön, keserűség jele. Vagy: „ahogy kigyelmed jónaklenni tartja!" Ez fojtottlángú haragvás. Valamelyik a kettő közül... Jó ugyan egyik sem lesz, de akármelyik következzék, a Dóra belső indulatára mindenképpen világot fog vetni.

Azonban csalódott. Felesége sem ezt nem mondta, sem azt, hanem egyszerűen, csöndesen így szólt:

- Majd ha kigyelmed visszautazik Visegrádra.

- Én!!

- Persze. Mit dörömbözzünk a fülébe.

- Hát - - -

Miklós felelni készült valamit. Eleje a megkezdett dolgok eleven erejénél fogva már ki is haladt a torkán. De a folytatásnál összerándult. Csak nyelt. Gégéje hangosat, hallhatót koppant.

Mint a taglóval fejbeütés, érte az asszony egyszerű, halk válasza. Ha a föld nyílik meg a lába előtt, az sem érhette volna váratlanabbul.

Tágra fölpattant szeme valami merev, messzepillantó ijedelemmel dermedt el.

Hogy mikor ő..! Vissza..! Visegrádra..! Hogy ez azt hiszi..! Hogy ez lehetséges..! És számít rá..!

Fuldokló zavarodottság vett erőt rajta. Nem tudta mit mondjon; mit is gondoljon. Dóra arca, alakja káprázni kezdett a szeme előtt.

Csupán akaraterejének megfeszítésével bírta leküzdeni gyöngeségét. Gyors, kutató tekintettel vetette föl szemeit, hogy kikémlelje: vajon micsoda önmagát is meglepő, kínos folytatásra számíthat az ilyen bevezetés után..!?

Dórán azonban továbbra sem látszott semmi rendkívüli. Szokott higgadtságával rakosgatta ki a tálasra a hímzett kendőket, melyek a köztálaknak az asztal közepére beemeléséhez valók.

Rábámult. És ahogy bámult, a szemkáprázásból egyszerre villámütésszerűleg, teljesen újszerű fényben s egész a sarkáig világította meg ez a kép: az otthonában csöndes-alázatosan dolgozgató tiszta feleség imádatos képe... Alárendelkező nyájassága... Okos komolysága...

Mint uj Horeb hegyén uj csipkebokornak uj kinyilatkoztatása, lángolt bele a fölismerés, hogy micsoda Istentől kiválasztó kegyelem a férfi életében egy ilyen nő! Mit jelenthetne az ő számára is, ha elég erős megragadni a kincset, - sajátmagát az üstökénél, - egészen, egészen visszacibálni hozzá lélekben és szeretni őt. Szeretni ugyanúgy, mint ahogy az őt szereti...

Bensejében cáfolhatatlan jelt kondult valami hang, hogy ez a perc egyike azoknak a nagy pillanatoknak, melyek talán csak egyszer suhannak keresztül egy-egy emberéleten, - hogy egész családjának sorsa forog kockán, - hogy minden attól függ: vajon ezt az eshetőségekkel teljes, mérleg-elbillentő percet fölismeri, megragadja és kihasználja-e?

Vágya hogy leszámoljon mindennel ami a lelkét feldúló, ami rejtelmes, veszedelmes, - hogy jósággal fizessen a jóságért s ismét a hajdani derüs vizekre kormányozza szegény családjának hajóját, olyan átrontó erővel tépett bele, hogy felvonaglott benne mindnyájuk húsa és külön gyulladt ki ereiben minden csöpp vér.

Dóra elé dobbant, megragadta csuklóit, szembenézni kényszerítette s amit oly rég sóvárgott, de nem bírt kimondani, azt most egyszerre, önként, a megolvadt lélek forróságával kimondotta:

- És ha én - - - nem megyek vissza Visegrádra?

Rettegő tekintettel, élettudakoló feszültséggel figyelte Dórát.

Az hosszú egy-csukással szállatta le a szemeinek szőke pillangóit. Szép szabályos arca nyugodtnak látszott így, mint az alvó gyermeké. Ajkának szöglete kicsikét mozdult.

Remegve kívánta: bár mégnagyobbat mozdulna s ez a mozdulat: mosoly lenne, megint! Öröm... víg lélekcikázás, amilyen akkor volt, mikor ő - a rabló - megérkezett. Amilyet felpanaszolt s aminek hiánya most úgy mardosta, hogy ordítani tudott volna fájdalmában, mióta - - - minden így a saját óhajtása szerint történt.

Lelkének kráterforrongásában még égőbben fonódott a felesége csuklóira s hozzátette a kérdéséhez, nehéz suttogással, kicsapó-fojtottan:

- ... és ha én többé... de soha vissza nem megyek? Ha én már most örökre házamnál maradok? Akkor? Akkor? Boldog volnál? Mindig nevetős?

- Ha az én boldogságom a kigyelmedé is lenne egyúttal: igen - lehelte inkább, mint mondta a nő.

És lassan fölfele szálltak megint a szemének aranyló pillangói.

- ... ha nem puszta jóságból... merő kötelemtevésből... nem csak én-egymagam javáért tenné. Kára-vallásával... Áldozata árán... - egészítette ki szavait és tiszta kék szemei ezúttal egyenesen belevirágzottak az ura szemébe.

Miklós nem bírta most elbocsátani ezeket a családmentő - életmentő - szemeket. Hálájának elragadtatásában szinte beléjük lángolt:

- Boldogság!? - kiáltott az izgalomtól rekedten. - Te! Hát van, lehet egyéb mint melletted, legszentebb?! Te liliomnál tisztább! Áldozat! - nevetett vissza sötéten az elhalászott szóra. - Áldozat..! - ízlelgette szenvedő gúnnyal. - Ennyire nem ismered a magad becsét? Élet a neved! Úgy tudd! S én is azért úgy tartozok hozzád, mint élő az élethez! Mindent nyerek veled! - villantotta föl a kiáltást, mint talált-aranyat. - Min-dent! Hallod? S ez itten még áldozatról beszél..! Bohó! Dőre! Dőre, te! Mit áldoznék ugyan!?

- Férfiúi és méltóságos úri-előremenésit. Azt is - bólintott az a szabályos-szirmú, üde virágfej.

Miklós nevetett. A nevetése kongott. Mintha nem a hajdani könnyű útján, hanem fáradságos mélyről, valami beomlott barlangból törne elő:

- Legjobb kedvem volna fognom téged, meg a gyermekeket s valahová egy puszta insulára költözni, ahol senki se legyen rajtunk kívül! Ahol telyes-egyedül lakjunk! Ennyit interessál az egész állapotra-menésem, férfi-dolgom, pályán-törekvésem, ha épp tudni akarod! Éretted volt csak értelme annak is, te világon legkülönb!

- Oh, afféle házi veréb, aki a nagy ragyogás után - - -

De nem, ezt már igazán nem hagyta végigbeszélni Miklós. Kések módjára járta szívét az asszony alázkodása, öngáncsolása s legjobban éppen azok a szavai, melyek valaha - - - az ő eszében is megfordultak.

Most érezte hogy milyen igaztalan volt!

Nem is látott más orvosságot erre az igaztalanságra, sem a saját késszurkált szívére, mint azt a valamit, amitől eddig úgy vonakodott - igen, valami varázslat folytán szinte borzadt is! - megkapni és szorosan, szorosan hozzáölelni a feleségét.

Eltikkadt lehelettel biztatta:

- Ha bánt a veréb-egyformaság, paradicsommadarat csinálok belőled! Jó, *jó* életed legyen az oldalamon! Egy nevetésedért meglásd, mit tudnék..! Ölni tudnék! Egyetlen mosolygásod száz garádiccsal jutalmazza meg minden indusztriámat. Az a te kismosolyod..!

Elragadtatása oda vitte, hogy Génuából ígért selymeket, Velencéből skófiumos bársonyt és Florencből kösöntyűt. Majd nagy házat nyit... melyben úgy suhoghasson Dóra, mint... királynő.

Valahol belül valami éleset szisszent.

- Igen? - csapott le erre vadul.

És időt sem hagyott felelni, sem magának gondolkozni. Akkorát záródott a két karja, mint két hatalmas vaskapocs. Ami - szorítva őmaga is kapaszkodik... És von lefelé... Valami bíbor-színű bódulatba, melyben a csukott szemhéjakon keresztül meglátszik a korbácsolt vér lüktetése és semmi, semmi egyéb nem is látszik ennél...

A puha állatbőr hosszú szőrzete egybe-selymedzett a Dóra selymes hajával.

Mikor megint elengedte s az megint fölemelte arcát, mintha nedvesnek érezte volna ezt az arcot. A hajat... A füleknél...

De lehet hogy tévedett.

Vagy túl erőszakos volt a szorítása?

Nem tudta eldönteni.

Dóra hevesen kibontakozott és eltakarva égő arcát, kifutott.

A megváltottak boldog ernyedtségével sóhajtott utána:

- Megtört a jég. Rendbegyövünk. Most, most vagyok a helyes úton! Eltaláltam. Megragadtam.

Egészen más, sokkal különb, egész eddigi lényénél is különb és dicsőbb férfinek érezte magát. Az önelégültség, mint májusi napsugár-permeteg, fénylett szét az idegeiben.

Többé nem aggodalommal: az érdemüket érzők becsvágyával s mint megjutalmazására, úgy gondolt a délebédre, mikor egész boldog családja körötte ül, mikor ismét vígan szétpattog az asszony szembogara és olyan tekinteteket vet rá, melyeknek ujjongó értelmét egyedül ők ketten értik...

Pilláira férfi-szemérmesen - nyomban eltűnőn de mégis letagadhatatlan vendégként - nedvesedett ki a hála. Fölvetette szemét, már egészen szépnek találta ezt a szobát s ha nem köti az ígérete, legszívesebben kápolnának szerette volna átrendezni.

Mellére kulcsolta ujjait és elmosolyodott.

- *Ave gratia plena!* Megmenekültünk.

XXXVI.

Az asztali harang kicsit megkésleltetett csöngetésére vígan pattant fel. Belenyujtóztatta hatalmas tagjait ebbe a mégis-szép, mégis-érdemes világba.

- „*Élni jó*" - ötlött eszébe váratlanul egy mondat, amire ismét elmosolyodott s lelkét körülzsibongták derűs tegnapok emlékei.

- *Élni jó...*

Valamikor újnászas korukban, ifjú feleség-zsákmányával utazgatva, egy templom előtt vitt el az útjuk. Boldog Isten-éhségükben kedvük támadt megállítani hintójukat az ajtaja előtt.

Egyszerű, afféle kis vasárnapló falusi templom volt. A tömjénfelhőcskék szellemhajakként röpködtek ki ajtaján, apró parasztgyermekek édesen félrevitt angyalhangja zengte az énekeket s az emelvényen ott állt a prédikáló pap. Várta, míg a gyermekekben az ének izgalma elcsitul. Akkor megszólalt s ezt a kicsiny, de mellbeverő gondolat-parittyakövet lőtte ki: „*élni jó*...”

Utána mintha maga is elámulna a kiáltása verőfényes szépségén - vagy mintha megrendült volna attól, hogy ez a hatalmas hálaige épp az ő együgyű száján tört ki, hogy ő lett a Mindenségben létező dolgok vallomásának megtalált szava - megint hosszú szünetet tartott.

A beszéd folytatására Miklós nem emlékezett, mert nem is volt miért visszaemlékeznie rá. Az első talált-gyémánt után már csak szürke eszme-kavicskák görgedeztek le a szegényes szószékről. Az Isten-világított papnak nem adatott ennél több kegyelme, kincse. Derék, jelentéktelen jobbágypap lett belőle megint. De Miklós ezért az egyetlen ragyogó mondatáért is sokszor visszaemlékezett rá, sőt úgy érezte, hogy halálos holtáig sem felejti el. Soha templomi beszéd nem tett rá ehez fogható hatást.

Ma ismét kiujult a kívánsága: bár ismeretlenül pazarul megajándékozhatná ezt a vídámságot hirdető embert és időről időre jó meglepetéseket szerezhetne neki, cserébe azért a napsugaras meglepetésért, melyben az őt egyszer részesítette. Őszintén sajnálta, hogy erre nem kínálkozott mód. Fiatal szelességükben elmulasztották annak idején a prédikáló pap nevét megkérdezni, sem azt nem tudták, hogy melyik falu lehetett az akkor, ahol boldogságukkal megállapodtak.

- *Élni jó*...

Ráhunyta szemét s nagy léptekkel az ebédlőpalotába indult, hogy necsupán tudja: érezze is ennek a visszakapott mondatnak átmelegítő igazságát.

A család valóban az asztal körött ült. És elsőízben mióta hazajött: a gyermekek is... Mintha csak Dóra valami csudálatos hallókürtön keresztül meghallotta volna a belső kiáltását, hogy ő ezt most így szeretné...

Lassan, melegen, háladatosan, mosolyra lágyult a komoly barna arca.

- Dehogyis kürtszó..!

Dehogy kellett ehez kikiáltott, vagy sugalt akarat! Saját szívéből olvasta ki a boldog asszony s nem az ő, hanem a saját kívánságát, mely ime, titokzatos módon ismét egy lett az övével...

Nem külön *én* és *te* ő már többé! Az Isten-törvény beteljesítése eggyé tette a lelküket is. Valamikor gyakran tapasztalta ezt a sajátságos, kétszeres kegyelmet, hogy a tiszta házastársi ölelésben részesítvén testét, egyúttal lelke is gazdagodik Megszépül; közvetlenné tárul: fölemelkedik csillogóan áhitatos magaslatokra... Könnyűvé válik minden, ami terhes. Lehet beszélgetni mindenről; még olyan kényes kérdésekről is, melyeket máskor óvatosan elkerülgettek, nehogy súrlódást támasszanak kettejük közt.

Leült a szokott helyére és szólott az asszonyhoz valami jelentéktelenséget. Éppen hogy az elégedett hangját hallja. Egyelőre nem nézett rá. Derüs ravaszkodással készakartan nem akart ránézni. Későbbre takarékoskodta azt az örömöt, hogy szemével is lelegelje az ő-okozta, Istenáldott vígságot.

Dóra melegen válaszolt neki és elfogulatlanul, a kérdésen felül is bőven beszélt.

Hanem a hangja..?

Miklós félighunyt pillái rezdültek egyet.

Átfutó kis rosszérzést érzett.

Mintha csupáncsak készséges, de nem olyan lenne ez a hang, amilyet a történtek után várt! Nem egész... Nem árnyalatokig olyan...

Eh, képzelődött!

Ismét elindított egy örömlobogózott kis szó-hajót. És: megint az előbbi ütközést érezte! Azt a parányi csalódásfélét... Valaminek hiányozását...

Már nem tudta a nyugtalanságát magyarázatokkal elaltatni. Lelke bizonyosságra szomjazott. A harc jutalmát kívánta. És azonnal.

Felnézett. S az asszony hangjával együtt, egyetlen aggódalomteljes szemtárulással, a beszélő ajkait, arcát, egész valóját magábanyelte.

Dóra nyugodt volt, madonnásan mosolygó, anyásan körbefigyelő, nyájas és szelíd. De: vígság..? De boldogság..? De az övével-egy megváltottság..?

Mindezeket igazán nem lehetett rajta felfedezni.

Sőt!

Amint közelebbről fürkészte - s most már ijedtretágult és kicsit rosz-szúrású tekintettel - fogadni mert volna rá, hogy mégis jól gyanította az előbb. Felesége arcán rőtes pir derengett...

Ez: sírt?!

Lehunyta a szemét. És ekkor belül, a mellét feszegető életének, megharcolt sikerszomjas lelkének mélyéből tisztán, világosan hallhatólag, valami tompa, tégla-omló dübörgés hatolt fel hozzá. S minden jótakaró, hálára, Istenre, családra lángoltatott buzgalma alól egyszercsak egy süvöltő, jéghideg fuvallat fütyült ki. Dermesztő józanságával mellbelökte. Csontig borzogatta. És egycsapásra lefagyasztotta összes reményeit.

Mégegyszer felvetette törtfényű szemét. A rázuhant földtől félig már eltemetett ember iszonyodó erőlködésével próbált volna megkapaszkodni valami cáfolatban. De a cáfolat nem volt sehol. A rőtes foltocskák ott égtek a „megváltott” asszony szemei körött.

Aztán maga sem tudta mi történt, hogy történt. Fényes-feketét fordult vele a világ; a közös családi asztal. Hirtelen lakott jól. Nem az ételekkel; azokhoz még hozzá sem nyúlt. Az életével. Egész jóság-vágyával. Jövendő terveit felökrendezve, - a torkán, - a vonagló agyán túl lakott jól.

Gombolyagba gyúrta asztalkendőjét, hangosan durván rúgta vissza a széket, a kendőgombócot odavágta és valami robbanva támadt, leküzdhetetlen, borzalmas indulattorlódásban, rázkódtatva dörrentette be hátamögött az ajtót.

- Egyetek! - üvöltött. - Egyetek, a mindenségit ennek a keserves világnak! Egyétek meg az én pecsenyémet is! Az életemet is! De elrágjátok!? Megegyétek!?

Olyan volt mint egy felduhajodott részeg, vagy mint az egypercről másikra megtébolyodott őrült. Fogait csikorgatta. Fejét öklözte.

- Hát mi... mi ez!?

Míg oda sem hederített erre a nyavalyás asszonyra, addig utánajárt. Szökdösött. Mióta meg minden tettében egyedül őt nézi, lesi a kegyes kedvét: sírásnak dűl! Hát mi a lánggal égő, kénköves tüzes gyehenna kellene neki!?

- ... dobok előrenden való hivatalt, nagyrament rangot, férfi-indusztriát - igen, igen! - egy királynőt dobok érette magamtól, leteszek mindenről, mindent áldozok neki és most meg

búnak indítja az orrát! Vesszek meg, ördögök szánkázzanak a lelkemen ha egy árva szót is értek az egész rébuszból, aminek asszonyállat a neve! - fulldokolt. És egy percre sem állította meg, hogy ugyanazokat a dolgokat hánytorgatja fel - nehéz áldozatokként - melyekkel szemben éppen Dóra aggodalmaskodott, míg ő olyan hetvenkedve vállalkozott rájuk, hogy puszta fölemlítésükért is majd nekitámadt a feleségének... Nem, nem latolgatott, nem értett többé semmit. Káromkodott. Tajtékzott, dühös csalódottságában. A szenvedély kihámozta úri köntöséből a lovagi finomkodásait, túlrövidkeletű műveltségét, mely nem tudott még elég igazi énje lenni ahoz, hogy a saját belső sérelmei ellen is védelme lehessen.

A nádor, az országelső, ragyogó méltóság eltűnt. Nem maradt ott csupán az előcsalt, fölingerelt, mezítelen barbár; nyers apáinak fia: egy darab megontott, verejtékező és rángatózó hús.

Hosszú időbe telt, míg a pogány ménkőmondásainak végükszakadt.

Akkor az ajtóhoz cipelte zúzott tagjait és zárjára fordította a kulcsot.

Csak most emelkedett ködös agyáig a gondolat: milyen ezer-szerencse, hogy nem nyitott be senki..! „Békéltetni”... Talán ölt volna! De ezentúl se... Ma senki se tegye be a lábát ide! Hagyják kínjára, mint a falkából kiüldözött aporkant! Hadd dúrja maga körül tört agyarával a reményeinek legázolt bozótját! Csorgassa el a lelke fekete vérét, egyedül!

Vacsora-csengő?

Nem mozdult. Tomboló keserűsége addigra hideg, rossz, únott haraggá omlott.

- Felőlem most már..? - gondolta.

És hagyta fokonkint ráterülni a sötétséget, - a tunya, gondolattalan álmot.

Hanem azért éjféltájban mégis felkelt.

Arra rázkódott, mintha most igazán koporsóban feküdnék és nagytömegű, súlyos testével, messzi hullabűzlően rothadna. S benne a pusztulásra lökött lelke...

Élet..!

Belesajdult, hogy nagyotakaró rajongásában ezt a nevet adta ma a feleségének.

- „*Élet...*”

- „*Élni jó...*”

Oh, ha valami csuda mégis megmenthetné azt a gyönyörű, napsugaras napját! Azt az ő előbbeni, szebb, jobb, bizakodó énjét!

Valahol mélyen bent úgy könyörgött hozzá egy forró hang, hogy ne ejtse el magát! Ne merüljön el a megváltoztathatlan végromlásban!

Az ajtóhoz tapogatózott, megnyitotta egy kicsit és nyitva is hagyta.

Szomorú, beteg, üres szemeinek tátongó mélyéből figyelt előre.

No ha „*Élet*”, ha igazán az, akinek abban a villámcikkázásnyi megvilágításban látta, akkor most jöjjön be! Jöjjön be ebbe a koporsóba! Rázza föl! Leheljen bele új harcos erőt! Váltsa meg most ő ebből a halálnál rosszabb halálból! Ime nyitva az út. Ő a részét utoljára is, képességén felül is megtette.

Azonban nem jött senki.

A reggel lánchúzós lassúsággal vonta föl vedrét az éjszaka fekete kútjából. Szétcsordította átlátszó levét.

Fölkelt s a mind-egyforma napok gépies mozdulataival felöltözött. Érzéketlenül kivitték a lábai.

A reggeliző asztalt terítve találta.

Leült.

Csak utóbb hatolt szemébe az észrevevés, hogy a gyermekek eltüntek. Dóra hiányzik...

Késve került elő. Tömjénillatot árasztott.

Nem magyarázkodott neki. Odalélegzett felé egy halk „jóreggelt", amit az asszony viszonzott. Legott, túlbuzgón viszonzott. A készségén templomszag érzett. Már nem piroslott ugyan a szeme körül, de halvány, szinte élettelenül fehér volt az arca.

XXXVII.

A napok muladoztak. A fiatal nyár delelő pompájában teljesedett ki. Minden fogant, érlelődött. A bő termés reményétől feszengett az egész természet. Csupán a gorjáni kastély fölött lengedezett a koraőszi enyészet hangulata.

Miklós úgy járt-kelt a kipusztultkedvű házban, mint egy lábrakelt, nagy, barna, temetkező rög. Sötét és lefogyott arcára most már sohasem sütött ki a derü. Szemei közt mindig ott honolt az a mély ránc, melyről nem lehetett bizonyosan eldönteni hogy csak egyszerűen a gondolkozásé-e, vagy pedig a vérébe átment és állandósult haragé.

Az építkezés előkészületeivel fölhagyott. Elküldte a kőszegőt. A számadásokat elzárta. Ahol lehetett, nyomta a fejébe a süvegét s ment vadászni, olyan csudálatos vadászatokra, melyekből - - - sohasem került haza zsákmány. Általában rövid kis időkre látták otthon. Akkor is csak köszönt - lehetőleg már jó messziről - és eltűnt a barlangjában. Délben-este kijött az asztalhoz. Nem kiabált. De nem is igen beszélt. Szórakozott gyász-arccal turkált az ételekben, odanyomogatott ujjavégeivel fölszedegette a morzsákat a terítőről és ment.

Persze a feleségét sem ostromolta többé. Annak az egy bolond fellobbanásának emlékét is legszívesebben kimarcangolta volna magából, mint medve az oldalábatört nyílvesszőt. Néha a szó szoros értelmében pirult. Olyasféle önundort érzett mint holmi hajadon, akinek folt esett a tisztességén. Mint aki elbukott... És mint aki a saját tisztasága elvesztésén fölül - - - *valaki más ellen is* súlyosan vétkezett..!

Igen, ez a meghatározhatatlan tárgyú *bűntudat* volt a legigazibb neve annak a sajátságos érzésnek, mely olykor meglepő erőre kapott benne és tompa szaggatásaival mondhatlanul kínozta, épp: mivel nem lehetett rá magyarázatot találni. Mert hiszen akármennyire elvakította is a keserűség és csalódás, azt azért az elfogulatlan esze kevés maradékával sem vonhatta kétségbe, hogy akit magáévá tett: az az esküdött, tiszta, Isten-ember előtt törvényes felesége volt! Az a nő - pontosan ugyanaz! - aki által hajdan az égi kegyelmek legcsudálatosabbjában részesült, - aki révén a lelki-testi megtisztulás és fölemelkedés együttes, gyönyörű állapotát megismerte s aki még alig pár napja is okozni tudta ezt neki. Hát akkor: hogy..?! Hát akkor: mért..!?

Nem értette ezt a megfoghatatlan változást, ezt a rázúduló beszennyezettség-érzetet és nem is akart fölötte gondolkozni. Viszont azonban teljességgel nemgondolkozni sem tudott! Az emlék a legjobb esetben elodázódott, de meg nem semmisült. Időnkint bele-belevágott és megkínozta. Ilyenkor ugyanaz a borzalmas idegenkedés, - ugyanaz a felrobbanó belső ellenkezés rázkódtatta meg, mint hazajöttekor, ha Dóra véletlenül, vagy készakartan hozzáért. A keze hirtelen ökölberándult és belsejében egy kurta pillanat alatt a legbámulatosabb események játszódtak le. Lelke akaratán kívül két szélsőséges, hatalmas erőnek, - két bőszülten összerontó küzdőfélnek lett csatatere. Egyikőjük volt a megpattanásig feszítő inger hogy üssön, - másik az ugyanolyan heves tiltás, hogy ezt tennie nem szabad. Mindkét fél egyenlő

esélyek és kockázatok mellett indult. Összecsapásuk árát azonban kivétel nélkül ő adta meg. Reszketve a feszültségtől, lihegve és verítékezve került ki a garázda vendégjárásukból.

És mind e titokzatos vívódásain felül, még a férfigőgje is szenvedett!

Következetlenséggel kellett vádolnia magát...

Ő panaszolta Dóra lelkendezéseit s aztán - - - ő lelkendezett! Sokallta bizalmaskodó érintgetéseit s aztán - - - ugyanő ígért hetet-havat, kösöntyűt, selymet, bársonyt, hogy csak az asszonyt megejthesse..!

- Mint egy kerítő! - tapogatta a fejét.

Hát hogy tehette ő mindezeket! Hogy lehetett ezeknek a dolgoknak, melyeket most olyan tűrhetetleneknek ítélt, éppen: az elindítója..! És: valóban..! A történtek után mint vélekedhetik felőle Dóra is!?

Első napokban várta, hogy az majd szóváteszi a lehetetlen viselkedését s erre a gondolatra a lázadásnak egy ujabb hulláma és a rémület kétségbeesése remegtette meg. Egyetlen olyan mentőötletet sem talált, mellyel a szertelenkedéseit valahogy megmagyarázhatta volna. Mikor azonban az idő múlt és Dóra nem jött és csaktovább sem követelt tőle számadást, akkor meg egyszerre a dolgoknak ez a fordítottja kezdte lázítani. Akármennyire lezártnak és elveszettnek jelentette ki maga előtt az életét: bevallatlanul mégis egyre várt valami külső fordulatot. Akármennyire tudni sem akart bizonyos dolgokról Dórával kapcsolatban, mihelyt tehervállalásról volt szó, azonnal osztályos feleségének érezte és hibáztatta őt, amiért így semilyen irányban sem mozdul s a legcsekélyebbel sem adózik hozzá, hogy ő látszólagos életét legalább valamilyen látszólagos alapra fektethesse, - hogy végleges itthonmaradásának valami - bármi! - formát adhasson! Nem. Ez csak jár-kél divatjukat-évült ruhákban, színehagyott arccal, pince, padlás, konyha, meg kamara közt!

- Mint egy cseléd! - fröccsent legott az újabb keserűsége. - Mint egy háziállat!

Mintha nem tartana neki elég ki- s bejárót ahoz, hogy ő meg úrnő legyen! Magas polcát megülő, hozzájaillő asszony, akivel a búzanyomtatáson és gyermekpelenkákon túl is lehessen szótváltani, - legalább egy-két azonos érdeklődési területet: közös elfoglaltságot találni!

Solymászat?

Lesheted, míg ez neked lóra ül!

Politika?

Nem is konyít hozzá! Megkotlik, mint a szürkebabos házi-tyúk és egyre ott kapirgál a fészke körött!

Ugyan, hogy is láthatta olyan magasztosnak ezt a nagyon röghöztapadt, kicsinyes, vidékies, kispolgári gondolkozású teremtést ő, a polleáit eszű, az udvartjárt, a nagyvárosi férfi!? Hol volt a szeme!

Elragadta egy dőre fellobbanás!

Csak így tudta magyarázni.

Most mikor az elragadtatás hályoga lejózanodott a szeméről, most bezzeg másképp látta! Úgy látta, az érette hozott áldozatokon keresztül; mérlegre téve, hogy mekkorát áldozott és tulajdonképpen hát: kiért?! Mit is kapott cserébe? Azzal a szemével bírálta, melyet az otthagyott Anjoulajosi udvar csiszolt nagyigényűvé, - mely előtt mindig legválasztékosabb pompájukban mutatkoztak a dámák s vetekedtek egymással csin, jómodor és finom kellemetesség tekintetében.

- ... ez meg írni-olvasni sem tud! - komorlott. - Pedig előrenden való kisasszonyokat zárdákban ugyan megnevelik! A váradvelencei Anna-apácák deákul is megoktatják őket!

Igazság szerint általában nemhogy a nők, de még az ország főurai sem értettek a betűvetéshez s ezt ő is jól tudta. Csak most nem akarta tudni; mert alkalmatlan lett volna, hogy erre gondoljon. Azokra a nőkre gondolt inkább, akiket itt-ott a férfiak újkeletű, humanista-ízű szellemfitogtatásaiba is bele hallott csipogni s mert tagadhatatlanul néhány ilyen is akadt, nyomban azt követelte volna, hogy az ő gorjáni felesége is e kevés kivételesek közé tartozzék! Lenne legkülönb! Állna első rápillantásra minden összehasonlítást! Szépségben; amit jó-szerencséje meg is adott neki, csak elhanyagolja! Előkelőségben; magasröptű társalkodásban; könnyed vígságban! Tartogatna napról-napra új meglepetéseket a szemének; fülének; minden érzékének! Nem ez lenne a hitvesi kötelessége vajon? Főképp most, mikor ő, az ura, ennyi lemondás árán hazakerült?

S mit tesz ehelyett!?

Ha könnyek nyomait nem is tudta többé fölfedezni az arcán, de viszont egyéb, kedvére szolgáló jeleket sem. Ahelyett, hogy neki akartan sem, ne is lehetett volna más nőre gondolnia! Vagy ha már megesett a baj, hogy hódította volna őt vissza! Törülné ki diadalmasan még az emlékezetéből is azt a másik asszonyt, akit ő sem akart helyette a szívébe ültetni, mert hisz' akkor mért jött volna hozzá?

Érezte hogy annak a «másik asszonynak» végiggondolásába nem lesz tanácsos belemennie, - hogy a puszta emlék-átröpülésébe is egész valója belesajdul, ezért hát szétkeresett a szemével hogy valami akármi foglalatosságot találjon, ami a tépelődéseitől megmenthetné.

Először önkéntelenül a fegyvertartójára nézett. De „vadászni" ma igazán nem mehetett. Déltájban vihar támadt. Kavarta a port. Csavarta a fákat. Villámlott. Dörgött. Majd meg lezúdult a zápor. Azóta lecsöndesedett ugyan, de egyforma állhatatos zsinóresővé csökönyösödött, amiben gondolni sem lehetett kintlételről.

Mit tegyen?

Fogoly.

Szemrehányó pillantást lövelt az ablak felé, melyen át a ráfeszített lantorna élhetetlen, sajtszínű világosságot szűrt. Aztán nehézkesen a tékásszobájába nyitott és kihalászta az urbáriumos könyvet, melybe jobbágyainak éves tartozásait s a falu bírájának járó adózásait szokta bejegyezni. Egy Szent Márton és egy szentmihálynapi ellenőrzéssel úgyis hátralékban volt már s bosszankodva gondolt arra, hogy a ravasz parasztok ezalatt talán meg is rövidítették.

Mire volna az ilyen förtelmes idő, ha nem az efféle munkához?

Nagy derékropogtatva nekiült és elkezdte a lapokat forgatni.

*

Alig levelezett azonban egyet-kettőt, mikor az ajtaján kopogtattak.

Azt hitte hogy az inasa hoz be valamit; talán egy tányérka boros fügét; (mert elzsírosítani, ahoz értene az az asszony!) Vagy - gondolta - a szomszéd urak egyikétől érkezett üzenet. És félvállról odamorogta az engedelmet.

De olyanvalaki lépett elő, akit álmában sem gyanított! Szerényen, sápadtan, komolyan és eltökélten: a felesége...

Érezte, hogy lassudik meg ereiben a vér. Hogy áll meg benne mindjárt az ütő. A megdöbbenés bűvöletében moccanni sem bírt. Csak a pillája tárult egy kínos-nagyot s aztán a tekintete bágyadtan függvemaradt.

Szent Isten! Ez az asszony: itt..?

Ez-az-asszony..?!

Igen.

Kívánta, hogy venné ki részét a sorsából valamilyen cselekvő módon, most hát ittvolt. Minden valószínűség szerint azért, hogy ezt tegye. De mióta meg ittvolt, ez egyszerre olyan szörnyűségesnek, olyan baljóslatú dolognak tűnt föl előtte, hogy nem tudta magát beletalálni. Nem tudta kúszált gondolatait a bekövetkezhető fejleményekre összekapkodni.

Dóra azonban mintha észre sem vette volna a megdöbbenését.

Egyenes léptekkel előrejött, kifordított a nagyasztal mellől egy széket, szembetolta a dolgozóasztallal s egy gyors, kérdő pillantás után leült.

Mindjárt meg is szólalt:

- Zavarom bár kigyelmedet, mégis ide kellett jönnöm. Enélkül bátorságos conscientiával nem lehetnék. Meg kell mondanom, hogy - - -

Egy kicsit elakadt. A feszes fűződereka pihegőn járt föl-alá.

De sietve továbbfolytatta:

- ... meg kell mondanom, hogy bárha nemösmert okon is, én azért nagyon rászolgáltam a multkori kigyelmed haragjára. Bocsánatkéréssel tartózom. Idők óta gyötör.

Miklós egy bizonytalan mozdulatot tett.

- Tel - fakadt ki most egyszerre a száján, mintha csak ez a beleszorult mozdulat akadályozta volna eddig abban, hogy hangot adjon. És - - - mintha nem is ő szólt volna..! Mintha nem is szó lett volna az a kiadott hang; hanem egy csomó aludtvér...

- Te! - ismételte hitetlenül és zavarodottan bámult. Bámulta az asszonyt, hogy igen-t bólint. Elhalványodik; és mintha küszködő vonások futkároznának az arcán...

Nem értette. Az egész bocsánatkérését sem értette.

Hát megemelte a szemöldökét és még mindig tollal a kezében, töprengőn, fürkészőn, előbbrehajolt.

A dolog azonban így sem sikerült. Gondolathajszákban agyoncsigázott szelleme képtelen volt annyi összeszedettségre, amennyire itt most szüksége lett volna ahoz, hogy mindent felfogjon.

- Majd ezentúl..! - gondolta. Megpróbál jobban figyelni.

De egyelőre ezzel az elhatározásával sem ment sokra. Dóra legközelebbi szavai:

- „Ha nagyságod kegyelmessége..!" - éppoly kevéssé gyujtottak benne világosságot, mint a megelőzők és mint az a különös, töredelmes meghajlás, mellyel az asszony ezeket a szavait kísérte.

- Csak kiderül? - hunyorgott.

És rácsüggesztette fáradt fejét.

Ki, kiderül. Sőt el sem kerülheti a megvilágosodást! Mert íme Dóra meghajtott dereka megint emelkedik, a belső küzdelem vonásai közben eltűntek arcáról, ismét az előbbeni elszánt kifejezésnek adnak helyet és a szája beszédre idomul:

Vajon micsoda végzetes szavakra? És mit cselekszik azokra ő? Mi, - mi lesz itt mindjárt?

Zsibongó kíváncsiság-félét érzett. Mintha hangyák mászkálnának az elzsibbadt agya-velején.

Könyökére támaszkodott és várt.

S hallotta, ahogy Dóra folytatja:

- Emlékezhetik, hogy rövid nap egyszer odakint éjszakázott kigyelmed... kire nézve én igen aggodalomba borultam. Eszembejutott különös, jöttétől való nembékélhetése, melyet én nem is ügyeltem eleintén. Láttam háztól elmenetelét is és hogy úgy ment el - - - ki sem beszélhetem én azt, hogyan! Mint aki valamely legszörnyűbb cselekedetre készül fakadni! Nem leltem nyugtom. Kéztördösve széllyeljártam. Ide is bejöttem, magyarázatát venni az olyigen nagy elbúsultságának.

Erre az emlékeztetésre bár összerándult, de okosabb a hallottaktól sem lett.

Csak várt hát tovább, töprengőn és ahogy bámult, Dóra egyszerre feléfordította szép szőke fejét. Szomorúan, nyíltan, egyenesen belenézett az ő szenvedő szemébe.

- Itt is körülpillantottam, - bólintott. - Minémű nyomát kerestem, hogy mi keseríthette el úgy! Hogy attól tartóztatva alkalmaztatnám ezentúl magamat, ha Isten megsegítene és mégis... visszahozná.

Megint elhallgatott és a szobában egy percre tökéletes, megállott csend támadt. Miklós is mozdulatlanul ült és csöndesen nézett. De belül a lelke mélyén hangos ostorcsattanás csattant: „*Most!*”

Világosan érezte, hogy a fordulóponthoz érkeztek. Mindjárt megtud mindent... Ami eddig volt, az csak bevezetés.

Hanem ez a bevezetés..!

Nagy barna teste megremegett. Érezte hogy a vér egy heves lökéssel forrón sistereg szét az ereiben és aléltan szívárog vissza.

Úristen!

Mi jöhet itt!?

Azt zavarodottságában is, Dóra belépésének első pillanatától gyanította, hogy valami mellbeverő, valami egészen ünnepélyesen nagy rossz. De amit meghallott, arra mégsem készült.

Dóra most már sietve, lázasan kezdett beszélni és közben a dolgozóasztal melletti zugba mutatott:

- ... egy csomó összegyűrt papirost láttam abban a sarokban. Balgyanakodásomat ösmerve - mely nekem elég szívszorulásomra szolgált! - megértheti azon kívánságomat, hogy a kigyelmedet legutoljára foglalkoztató gondolatait rögtön megismerjem. Nem volt ebben meghigyje, semmi ízetlen kuktálkodás! De azért mégis jobb lett volna mint hóvalfedett vesszőszál várnom időknek fordulatját, semmint erre a vizsgálódásra adnom a lelkemet! A kigyelmed jóindulatja..! - pillantott fel utoljára, mintegy erőtgyüjtőn. Aztán sietve, sápadtan, egylökésre befejezte.

- Azért sírtam akkor engem-ölelő karjai közt, mert az Asszony királyné asszonyunknak íródott az a levél. Elolvastam, mindent tudok.

No most hát elérkezett a megvilágosodás. Lecsapott a villám. De az igazi villám sem üthetett volna ennél nagyobbat.

A toll kifordult Miklós kezéből.

- Hiszen... te nem tanultál olvasni! - rázta ki belőle egyszerre a rémület a hangját is, meg azt az egyetlen menekülő gondolatát is, melyben - talán! - még megkapaszkodhatott.

Dóra azonban csöndesen ingatta a fejét.

- Nem tudtam, jól mondja. Hanem valahogy nem is kezdettem én ezt rendjénlevőnek érezni! Kigyelmed akkora főrang! Országelső. S időnkben lassankint asszonyok közt is elhatalmaz már a tanulmányosság! Hát hogy így Miklós előmenetit is jobban ügyelhessem és mert harmadéve Margitát is leckére befogtam, mindig odaültem holmi öltögetésekkel, mikor gyermekek a prefektusukkal tanultak. Margita mellett ellestem a betűvetést, olvasást, - aztán Miklóstól is csak ragadt! Retorika... Astronomia... Geografia... Nem boszorkányság éppen! Letehetném az egzámen, kegyelmed! - jelent meg egy bús-kérkedő kis mosoly az ajkai körött. - Mikorra egész elkészülök: erre a legközelebb hazajöttére tartogattam a dolgot, meglepetésül...

No ha meglepetést akart szegény asszony, abban ugyan nem esett hiány.

Miklós mint aki megbénult.

Próbált volna felelni valamit, de éppenséggel nem jutott eszébe, hogy mit. Mit is kellene mondania..! „Ilyen" esetben..! Ilyen minden elképzelést felülmúlóan gonosz esetben, mikor kívül és belül minden recseg-ropog, - mikor mindjárt elönti majd az áradat, - mikor menthetetlenül és ezúttal örökre el fog sodródni attól a parttól, melyben az élete horgonyát valaha meg akarta akasztani.

Járt seregek előtt; ellenség előtt. Viselt számtalan lovagi duellumot s hordta olvasatlan sebforradásaikat a testén. Sohasem félt. Most, most először tapasztalta hogy a szívét megragadja valami szorongás. Hogy rémül. Fél föltekinteni is.

- „Mindent tudok!" - kongott a fülében.

Ráhunyta pilláit:

- Igen...

Aki azt a meggondolatlanul eldobott írást elolvashatta - elolvasta - az tudhat is jól mindent. És ebben a tudásában nagyobb szörnyűséget is bocsáthat reá, mint volna seb, halál! A lovagi halál; katonahalál. A minden méltóságából kivetkeztető: megszégyenítést... Kirekesztését abból a menedékből, melyet ő a veszedelmes útjakereszteződésénél igenis jól ismert föl abban a döntő pillanatban, de aztán hálátlanul, szinte téglánkint, napról-napra le is bontott. Meg nem becsült.

Most egyszerre értett megint mindent. Értette Dóra könnyeit; egész viselkedését. És most először látta önmagát is végig, teljesen világosan... A feleségétől való idegenkedésének valódi, legbelső okát... Szeszélyeskedését... Igaztalanságát; ahogy bajaira mindig mások hibáztatásával keresgéli a magyarázatot... És orvosságukat is mindig külső dolgokban... Nála merőben szokatlan és hozzá annyira nem méltó italozásokban... Tespedésben.

Látta cselekedeteit, azoknak belső szövevényeit, családjára való kihatásait s olyan megbocsáthatatlanoknak látta őket, hogy ettől az élete mélyéig ható tisztánlátástól egyszerre még a szorongása is elmúlt.

- „Egyház és világ szemében egyaránt főbenjáró bűn..." Igen: bűnhődni..! - zökkentek le a gondolatai, mint mikor zátonyra fut a csónak.

És fáradt lelke elbocsátotta az evezőt. Nem viaskodik tovább! A történtek után az ő számára ez az egy teendő marad. A vezeklés... Hogy állja összeszorított fogakkal, helytelen tetteinek összes következményeit...

Nem tagadott. Nem is vígasztalgatott. Csak nézett betegül, elgyötörten a feleségére és várta hogy nyíljék a végzetes zsilip: az ajka... Öntse el a vád; szemrehányás. A becsmérlés. Toszítsák mentől előbb az immár kikerülhetetlen vesztébe.

Értelmetlenül bámult mikor Dórát átnyúlni látta az asztalon. Abban a kábult állapotban mely leigázva tartotta, el sem képzelhette hogy mit akarhat. Csupán mikor az a keskeny kéz biztos tájékozódással meglelte az övét és - nem visszatetszőn, nem magakelletőn, nem asszonyi voltára emlékeztetőn, hanem ellenkezőleg szinte férfias-szilárdan - belekapcsolódott az ő kezébe, csak akkor rázkódtatta meg egy tetőtől talpig nyilaló, - egy gyönyörű, - egy majdnem elszörnyedéssel határos sejtelem.

Fölvetette rémült szemét s tekintete kérdően, lázasan ráégett a Dóra halvány arcára. Aztán le is siklott megint, mintha képtelen lenne elhinni azt, amit látott és tartósan elviselni azt, amit hinni sem mert...

Pedig mégis úgy volt. Mégis jól látott. Az asszony: mosolygott..!

Engesztelékenyen simogatott a hangja is:

- Nem élhettem házában tovább a lopott titokkal, mint valami tolvaj. Így. Most oztán mindent tud. De arra kérem kedves kigyelmedet, vegye elég megtorlatásnak a multkori haragját! Ne büntessen tetélyezve avval, hogy túligen maga is bánkódjék! Mert... kit édes kigyelmed abban a levélben megírt, csak próbáltatás Istentől, nempedig bűn. S ni, hogy meglátogatottságában nagyságod a csáboknak ellene állt, - szívében mindjárt énfelém fordult! Hiszen kinek kigyelmed azon vallomását megadta, arról nem gyanít semmit is! A levelet a kigyelmed nagy-nagy irántamvaló jósága nem hadta expediálni.

Igen, még jóságról beszélt a jóságos, hogy Miklós azt sem tudta, vajon álmában hall-e, vagy ébren.

Mégis, álom volt az inkább, ott az esős nyárdélutáni homályban, kéz a kézben, két komoly kék szem bentről kigyulladt lámpájának megvilágítása mellett! Itt magyarázatot nyert minden kétség; szebb színt - szép színt - minden esztelen szeszélyeskedés. Nem hogy bűn: egyenesen erény lett azokból a fonák tettekből, melyekkel a zaklatottlelkű ember hazajötte óta vádolta magát s melyeknek emléke olyan súllyal görnyesztette, hogy a fejét is alig bírta tőlük emelten-tartani.

- Bűn..?

Dóra csak mosolygott és fogta szilárdan a kezét.

- Nézze, így értse kigyelmed, - mondta. - Ha madár száll fejemre és megérinti a hajamat: semmi..! El hagytam hogy szálljon. Ez a kísértés. Csupán ha engedem, hogy fészket rakjon fejem tetejére, ott ugyan megüljön, fiakat is költsön: ez a bűn. Aztán pedig - folytatta egy induló kis sóhajtással, melyet azonban legott elharapott - tulajdonlag hát mit is róna föl magának oly igen kigyelmed!? Férfi, aki országos állapota miatt távol kell éljen tőlünk. Asszonyát carnaliter cognoscere: nem képes. Nyugodalmának ily oltalmaztatására elégsége nincs... Vagyon ellenben bősége oly rettenetes magnificentiájú világi káprázatos dolgokban, hogy lépést lépvén varsába fogódhatik szegény lelke. De kigyelmed azoknak a bájolásoknak derekát is azért ugyan be nem adta! Könnyű ekecselésekkel, pákosztolásokkal - mellyek engem igazán fölöttébb alázhattak volna, hogy meglegyenek - a házassági hűséget ki nem csorbítgatta! Amitől időre megbódult, oly kies világi aranyos dicsőség, amit nem minden

kétökrű gorjáni paraszt vihetne végbe! Királyi valóságos udvar, ahol asszony-tekintetekben is mindenféle állapotok a legcsudálatosabban vannak elrendelve, úgy, hogy jobb inkább nem is mondani, semmint valaki azt nem látta, elhinni ne akarná! Egy királyné..! - suttogta borzongó álmélkodással. - Valóságos koronás királyné, akin a kigyelmed szeme röviden fennakadt! Szép; mívelt és mindőnk felett való asszony! Engem csak megtisztelhet, hogy tőle azért mégis énfelém fordult, aki szürke vagyok és kicsiny. És... én köszönöm is igen a kigyelmed hozzám nagy lehajolását s valamennyire tudok, valameddig élek, majd igyekszem rá méltónak lenni.

Úgy hangzott ez mint valami imádság. És Miklós ugyanazt az egyre növekvőbb, egyre parancsolóbb kényszert érezte is, mint néhanapján való nagy áhítat-fellángolásai közben.

A lába megcsuklott.

Egyszerre ott térdelt a felesége előtt.

- Tán nem is az fontos amiket mondottál, hanem ahogyan mondtad! S hogy így megmutatkoztál, te Istennek csudáravaló szentje! - suttogott, betegen a boldog felindulástól. - Ez volt amit kívántam s te eltaláltad! - vetette föl ittas elragadtatással a szemét. - Jöttél mint saját erődből minden gáncsomat elseprő; legkülönb; mint magadnál-fogva győztes és mostantól már örökös örökétig legyőzhetetlen! Másodszor mutatod meg jó utamat! Másodszor tartassz fenn, az üstökömnél fogva!

- Négy szép gyermekünk..! - derengett mélázó szemmel az asszony és ujjai anyásan rendezgették a Miklós verejtékes fürtjeit. Négy szép gyermekünk..! - ismételte csöndesen. - Nem bíróságot rendelt nekem mellettünk a Teremtő, hanem ha segíthetnék..! Elfogadja, szívem, a nyujtott kezemet? Meglássa, többre megyünk ketten! Ha összefogunk...

Nem lehetett hallani amit Miklós válaszolt. De nem is a szó volt itt most lényeges. Az az önkéntvaló mozdulat, amivel a megváltott ember maga vette kezébe a felesége sokszor megpanaszolt kezét. Ahogy felkeltek. Ahogy szolgát sem várva, meggyujtották a mécsest az alkonyodó szobában, a Szent Család képe alatt. S ahogy a képről lesiklott, összetalálkozott a tekintetük. Reménység, fogadalom, hála: minden bennevolt ebben a tekintetben. Néma, de gyönyörű, de erős szövetség.

Miklós elragadtatása csak lassan bírt szavakba oldódni.

Fojtott hangon mondta:

- Milyen jó hogy mégis a jóság győzedelmeskedik! Nem pár libbenő fodor! Idegen mosoly tetszetős pirja idegen asszony arcán! Ügyeskedő jubilírek csillámló mive: néhány gyürű, kösöntyű..! Talán hogy nem is igazi, csupán kölcsönvett illat... Tarka illusio... Az, az irtóztató lett volna, ha úgy kellenék tapasztalnom hogy hiábavaló minden asszonyi derékséged, magam erős férfi-szabadkozása is: csak amazoknak van azért sorsunk alájaejtve..! Ezt te nem értheted. Én sem... kicsivel előbb. De most értem, hogy a mi privátus szerencsétlenségünkön messzi túl, ennek a tapasztalatnak szerezése lett volna legszörnyűbb. Rosszabb a megítélésednél is... In tali casu: valamennyi földön-lett, becsületes emberi dolgokban lelkem meg kellene hogy imbolyodjék.

- Igy... nem? - kérdett föl Dóra halkan.

- Nem. Igy nem, - válaszolt mohón a férfi.

S a szó végén mint zokogás, zendült meg a mélyről búgó hangja:

- Élni jó, de csak így jó élni. Rendelt közösségben; magunk becsülhetésében. És így, hogy az igazán érdemesnél lássuk a pálmát. Az Élet te vagy. Mégis hát jól tudtam! És be is jöttél ide ebbe a boldba, ami koporsó volt, mig te bele nem jöttél... a fénnyel. Engem megvilágosítani... A hathatósságoddal.

Nem folytatta. A szava elcsuklott. Megreszketett egész hatalmas teste. Aztán utoljára, mégis, átszakítóan, ellenállhatatlanul, felkiáltott:

- Mindent tudok most már! És Isten ne legyen Istenem, rám törvényt ne lássanak, pallossal torkonverjenek, fejem országúton úgy üttessék le, ha sok szép kegyelmes beszédedet és jóságodat valaha elfelejteném!

- Ne..!! - sikoltott az asszony s a keze felrándult, hogy betapassza az ura száját.

De elkésett a mozdulattal.

Erre szégyenkezőn és zavartan lebocsátotta a kezét.

- Igazis..! Mondhatja! Bízvást teheti, - bólintott. S az ajka lassan mosolyra húzódott. A szíve azonban még percek mulva is riadtan vert és a homályban szinte világított arcának sápadtsága.

XXXVIII.

A gorjáni kastély kapujához mestert kellett hívni. Annyit húzták-vonták mostanában az emelcsőt, hogy kikopott a sarokvasánál. Egyik vendégjárás a másikat érte. Hol vadászat címen, hol a bőséges családi név- és születésnapok ürügye alatt, majdmeg a ménesbe kerülő új „gyermek”-lovak - csikók - versenye végett járták a szomszédos kastélyokat a kengyelfutók: invitációval. Alig tért haza az első kibocsátású szolganép, a lovas „jargaló” máris felült, nehogy a másodszori hívás elmaradása végett elmaradjanak a látogatók is!

A vendégeket Dóra hívta. Három olaszországi szakácsot is fogadott hozzájuk, akik mind csupa fejedelmi udvarokban szolgálván, értettek a legfínomabb ízléshez és öreg ezüsttálakon olyan fortélyos ételeket küldöztek fel az asztalokra, hogy az úri nép szinte odalett csudálatában. Egyik pástétom például a gorjáni kastélyt ábrázolta. Sáncárkában folydogált a gyenge lemoniás ázalék s benne még élő aranyhalacskák firkoltak. A pástétomvár gyümölcsöskertjében zöldlombosan álldogáltak a fák és színes gyümölcsök függtek rajtuk, melyeken meg nem látszott a talmi. „*Ad vivum*” hatott az egész. Sőt a bástyák is ki voltak csinálva a tálon, a fennvirrasztó porkolábbal együtt. Más ételneműekből szarvasokat, őzeket alakított a konyhafőnök, de úgy, hogy megszólalásukat várhatta az ember. Görlicék a fákon rendesen üldögéltek. Ami pedig a mesterséges virágféléket illeti, azokhoz szinte vétkellett hozzáérni az ujj, lévén hogy kanálon, késen kívül, a villa még nem volt használatban. Egy nádmézzel égetett dióstorta bálazó urfiakat és kisasszonykákat ábrázolt, akik vídám lefejeztetésük előtt keringtek is egyet a tálon, valami beléjük rejtett ördöngős masina folytán.

De táncoltak az élő uraságok is, hölgyeikkel együtt, mert Dóra irányítása szerint azok most nem részegeskedésre és nem egyedül jöttek... Legfőképp táncolt azonban maga a ház úrnője, aki igazi nagy dámák módja szerint tájékára sem ment a konyhának ilyenkor. Hagyta hogy minden mintegy önként teremjen elő. Ő meg csak azt nézte hogy lehető gráciával viselje azokat a szebbnél pompásabb főruhákat, melyek fölött reggeltől éjszakáig vásott a törökországi „varró-bulyák”, - gyöngycsepegtetők, habarnica-mívelők, skófium-hímzők, paszományvetők és gombkötők dereka. Nem egy e ruhák közül magában is megállt a padlón ha letették, olyan merev lett a kelméje a beledolgozott vontarany fonalaktól és gyöngyöktől.

Eredetileg a Garay lányocskák részére szövődtek ezek a pazar szövetek és a szorgos munkáshad is az ő kelengyéjükön szurkált eddig. De egy jeles napon az úrnő leállíttatta a szövőszékeket, bezárta a vásznasládákat, előguríttatta a féltett selyembálákat és saját szolgálatába fogta be a mívelőház népét.

Szeme olykor végigsiklott a nehezengyüjtött, kincsetérő anyagokon. Megrezdült mikor az olló beléjükszaladt, mintha ez testi fájdalmat okozott volna neki. Hanem aztán megint földerült és bátran, távolbanéző tekintettel intett:

- Vágjátok csak! Ebből egy hosszúfarkas szoknyát! Emez itt fűzős deréknak lesz jó. Ez a rece előkötőnek. Pártaövet egész ezüstből akarok! Köves boglárt, bársonyszegélyt, állatszőrit el ne sajnáljatok semmitől! Kesztyűt is ugyan igazítsatok, mind aranycsipkézetes hímzettet, mind pedig hattyúbőr fedelűt!

Legyezőt strucctollakból parancsolt és úgy, hogy a szárában fortélyos kis ezüsttükör is legyen, melyben meg lehessen vizsgálnia magát. Hajfonadékul gyöngyfüzéreket vett elő és olyan fürtösen tűzette fel kontyát a fő-leánnyal, - úgy megrakta ékszerekkel a kebelét, fátyolbavont karjait, hogy Miklós csak száját tátotta azon a tündéri változáson, amin az ő csöndes, szürke asszonya átment.

Szerette volna ezt neki meg is mondani. Hanem Dóra mindig kitért az ilyen bizalmas beszélgetések elől. Pajkoskodott; szinte bujócskát játszott az urával. Vagy az legalább így látta. Távolról sem sejtette, hogy ennek a dévajkodásnak mélyén is milyen rendkivül komoly-valami rejlik! Az ő: kímélése...

Érzékenyen rezdülő asszonyösztöne megsúgta Dórának, hogy „nagy fölfedezése" után merőben elhibázott dolog volna részéről ugyanúgy viselkednie, mint ahogy viselkedett, mikor még nem tudta a titkot...

- A közeliség, magam-kelletése csak visszariaszthatná azt a most még mástól foglalt lölket! - gondolta.

Ezért kerülte lehetőleg még a kézfogást is; hogy a legcsekélyebb testi érintkezésre se kényszerítse az urát. Ezért tért ki minden bizalmas tanakodás elől. Ezért vetett idegen vendégeket kettejük közé, mert csak így nem kiáltott, hogy tulajdonképpen - - - nehéz harcot vív. Szórakoztatja a megszállottlelkű embert; elvonja figyelmét s engedi nőni a távolságot közte és a koronás vetélytársnő között. De mikor látta hogy Miklós kezd fáradni, hogy keze megint rátévedezik a poharazgatásra, - mikor úgy tűnt föl neki mintha az ura egyre csöndesebbé és révedezőbbé válnék, akkor egyszerre fordított a dolgon. Tapintatosan szétrebbentette a vendégseregletet. A tervbevett építkezés jó ürügyet szolgáltatott hozzá. Ő maga kezdte szorgalmazni és annyiféle fejtörőt komplikált a munkába, - szándékosan olyan járatlanságot tanusított, ami előbb-utóbb föl kellett hogy keltse Miklós becsvágyát és kedvét.

Nagy virtuskodással fogott a dologba.

Mikor azonban ez a lángolása is lehűlt, sőt Dóra úgy találta, hogy kezd megint elzsémbesedni, hamarosan neki is elmúlt a kedve... Azt javasolta hogy hagyják ott egyszerűen a rendetlenné bontakozott és lármássá lett kastélyt s míg majd ott a munkálatok most már maguktól is befejeződnek, költözzenek ki az erdei mulatóvárukba - a nyári palotába - egetváltoztatni. Erre szerinte a kicsinyeknek volt égető szükségük...

Annál a nagy befolyásnál fogva, mellyel utolsó emlékezetes beszélgetésük óta Miklós fölött bírt s melynél fogva az minden tanácsára hallgatott: nem talált ellenállást. Kiköltöztek. A nyaralóban aztán a csöndre ügyelt föl. Mert hiszen ujabb ötlete és Miklós sikeresen fölkeltett kedve szerint, annak ott „kemény" munkán kellett dolgoznia..! Össze kellett állítania családjuk eredetét, történetét, hagyományait, hogy ezek az adatok az udvarhoz terjesztődjenek és ősi címerük a most felkapott szokás szerint legfelső megerősítést nyerhessen.

- Hallám rebesgetni, hogy némely nemrég-lett nemesek idealant: gyönge származásúnak mondják lenni kigyelmedet, kik ha elnémulnának, fiai miatt sem árt! - bólogatott az asszony komolyan.

És bizony még attól sem ijedt meg, hogy az ura méregbegurult:

- Ki merészlett ilyen valótlanságokat orcázni?!

- Hozzám Palizsnay Jánostól csördült a hír, - felelt nyugodtan.

- A vránai harcos johanniták perjel-jelöltjétől?

- Attól. Egy kommandőr lovagtestvérük ejté el előttem, mikor Zárán át jűtest és a budafelhévizi, esztergami rendházaikba menést, béverte egyszer ide hozzánk a tél vihara. Roppantul kifagyott, farkasok megkergették és jó fűszeres megforralt asszúbort nemigen bírá nyavalyás.

- Eljárt a szája! Mi? - villogott Miklós.

Ő meg rábiccentett:

- Igen a'! S oztán ilyet mondott.

Egy csöpp lelkifurdalást sem érzett, amiért így kiadott a vránai vándorló papon. Idegen volt az neki; ez a lepusztult, drága, vívódó ember pedig a párja. Hogy csak lelket tartson benne, még ő szította tevékeny haragját:

- Hezzá kigyelmed! Reszeljen tormát az orruk alá! Vágja eleibük a szín igazságot!

- Hát a varas-fakadékos mindenüket nekik..!

Miklós nyomban dolognak dűlt. Ő meg hordta elé a sok sárgult kutyabort, miszit-maszatot és segített gondülte képpel válogatni.

Most sehol sem volt rajta olyan külső asszonyos dísz, mint amilyeneket a bálakon, Miklós szeme-legeltetésére viselt. Sőt még hogy más nemen van mint az ura, az sem igen látszott. Jólillő, de egyszerű és tompaszínű gyapjúköntösében úgy hatott, mint valami fiú. Mint egy ügyes, értelmes famulus. Értett hozzá hogy a gyermekeit is távoltartsa, bár titkon sóvárgott utánuk a lelke.

- Hanem hát, - pillantott befelé - értük van ez is, valamiképp az előlük elszabdalt ruhák! Ma így vagyon harcomnak törvénye végettük s Isten a tudója, szívemnek nehezebben..!

Különösképp azonban épp a gyermekei könnyítették meg az érettük való küzdelmeit. Ezek a már apa nélkül fölcseperedett, nagyszemű, komoly, mindenre figyelő kis emberpalánták bámulatos szolidaritással kapcsolódtak bele abba a titokzatos kölcsönösségbe, mely az anyával együtt munkálja az egyvérből szakadt család közös érdekeit. Nem mentek atyjukhoz, csak ha ez gödreibe hullott szemeivel mintegy keresett utánuk és csupán addig maradtak, míg szórakozottan elkalandozni nem látták a tekintetét.

Ez egyébként elég gyakori eset volt.

Miklóst megint fűtötte az új munka...

Elsősorban megrajzoltatta a leveles-deákkal ősi címerüket.

De a rajz sehogysem tetszett neki.

- Csak hatszorban tekergőzik a képen göthös kígyó, hogy inkább földi gilisztának tudnád! Holott jussunk hétszer s szép kövéren tekergőznie és akkor is azért a feje balra forduljon, koronát viseljen, szájában pedig országalmát, keresztet is tartson! Mi dolog ez ugye, hogy kukacnak láttassák, ami kígyó és hogy sisakdíszről pajzs-alakkal ellátott struccszárnyat, - fosztánytakaróból is a két struccszárnyainkat eliktattad, öcsém?! - patvarkodott.

S ujból íratta a képet.

Hanem az másodszor sem sikerült.

- No most meg süldisznó lett a kígyóbul! - rázogatta a fejét. S addig rázogatta, míg kivette a deák markából a rajzoló vesszőt.

- Csak meglátom magam!

Ez aztán tetszett neki.

Vitte Dórához szakértelemre.

Az asszony szeme nagyra tárult. Keble örömtől hintált. Legjobb kedve lett volna az ura nyakába szökni s úgy magasztalni meg érte, hogy lám, az ő okos fejével, mi mindenhez ért..!

Óvakodott azonban.

- Országalmát kerekebbre, feszületet állóbbra venném, - mondta.

És úgy lett.

Miklós az asztalhoz ült. Majd az immár kiharcolt tetszéstől büszkén, fogott ujabb munkába. A régi közszereplésű Garákat foglalta rendszerbe, attól az időtől, mikor azok még egyszerűen csak „Drusma nemzetségének" nevezték a családot és János comesen meg István fián - a „királyi kardforgatón" - keresztül, le, egész hozzája. Levezette a familia nádori, báni, keresztúri, Botos, Hosszúbácsi és bodrogmegyei ágait, sőt a velük keveredett asszonyági rokonságot is. Néha órákon keresztül turkált az ódon iratok közt, míg a dereka belefájdult a görnyedezésbe.

Egy ilyen alkalommal Dórának is odaintett:

- Hagyd! Járja az eszemet valami..!

Arra a beszélgetésükre célzott, mely multkor az ő felcsattanó bosszankodásával és azonnal munkábadűlésével félbeszakadt.

Töprengő tekintettel nézett maga elé:

- Úgy rémlik, - szólt - kétesztendő-formán lehet, hogy az Úr őfelsége helybenhagyta a régi vránai perjel: Bello-Montei Raymund lemondását és rendtagok egyező választására most frissen megerősíteni készül perjelségében ezt a Palizsnayt. Igazából mink eddig keveset törődtünk vele odafönt. De ha már ő így bolygatja, mégis tudnom szeretném, hogy őkigyelme hát melly eredetű!? Nem értessz ebben valamit?

Közben Dóra is abbahagyta a lomolást. Széket vont elő és leült távolabb az urától. Mire lehelyezkedett, addigra össze is kereste az eszében, amiket Palizsnayról hallott.

- Azelőtt nem is igen emlegették mifelénk ezt a familiát - szólt egy számotadó hivatalnok komolyságával. - Szegény népség voltak s úgy hírlett hogy még a nemességükhöz is kétség fér. Csak most hirtelen vetődtek így föl, mióta János urat a perjelségre emlegetik. Horváthyék is azóta hallatnak maguk felül.

Miklós arcán érdeklődés villant.

- János, a horvát-dalmata bán? - kérdezte.

- Meg a testvérei, Pál zágrábi püspök és Ladislaus, - bólintott Dóra. - Bánca nembeliek, - tette hozzá. - Amúgy Hericartnak is hívják őket, nem lévén egész átal-magyarok.

- Hát mi közük nekik Palizsnayval?

- Az, hogy unokaöccsei.

- Ú-úgy!

Miklós elnémult. Néhány percig mérlegelni látszott az értesülést.

Aztán felvonta a vállát.

- Csakmégis jó eredésűeknek kell akkor lenniök! - mondta némi csalódottsággal a hangjában. - Mert mint értem, fölötte kényes rend ez a johannita. Réguláik kikötik, hogy elüljáróik csupán főnemzetű és törvényes szülöttek lehetnek és az őspróba dolgában vajmi szigorúak!

- Hiszen..! - biggyedt el egy kis mosoly a Dóra száján. - Ami őszerintük éppen az eredésüket illeti..!

Legyintett és elpirulva félrefordult:

- Engedem a füleknek..!

Miklós azonban nem hagyta annyiba.

Lesoványodott arcán megint megjelent az érdeklődés.

Minthogy Horváthy János személye így belejátszott most a nemzetsége sérelmébe - de már csak annál a megmagyarázhatatlan idegenkedésnél fogva is, melyet egy idő óta a bán iránt érzett - mindent hallani kívánt felőle. Hadd tudja, hogy milyen szemmel nézzen rá ezentúl! Felesége itt élt a gorjáni birtokon, ez a birtok elég közeli szomszéd volt a Horváthyakéval, így okvetetlenül kellett hogy az asszonynak értesülései legyenek, melyeket ő éppenséggel nem tartott lekicsinylendőknek az adott körülmények között.

- Beszélj! - intett Dórának. S ez látva érdeklődését, nem is húzódozott tovább.

- Úgy terjesztik a Horváthyak, hogy... királyi vér folydogál bennük.

- Királyi! - hökkent hátra Miklós. - Királyi..! - ismételte hüledezve. - S nó ugyan miféle!?

- Anjou.

- Tám megháborodtak!

Dóra könnyedén vállatvont, mint aki nem tehet erről.

- Csak azt beszéllem, kit ők beszéllenek! Hogy Horváthy János a gravinai hercegnek, a király rokonának... amolyan balkezes fia...

- Kakukfiók?

Az asszony főbólintással intett beleegyezést.

Majd hozzátette:

- ... és hogy Károly hercegnek féltestvére volna ezek aránt.

- Durazzoi Károlynak? A most készülő nápolyi királynak? Azkit az Úr őfölsége gyámolít trónja-foglalásában? Haddal? Pénzzel? - csaholt föl Miklós váratlanul.

- Neki, - hangzott a helybehagyás. - S így Horváthy János tulajdonképp szintúgy öccse-féléje volna a mi királyunknak őfelségének, mint a Durazzoi.

De mi ez..!

Dóra csudálkozva dűlt bátra a széken.

Ugyan mi olyan elordulnivaló lehetett ezen a neki annyiszor hallott dolgon... hogy megrendüljön bele az egész palota! És: ni..! Vörös lett az ura ábrázata, mint a főtt rák.

Kissé már nyugtalankodva fejezte be a közlést:

- Nóhiszen-hiszen..! A jövendő vránai perjelről, Palizsnay Jánosról is kering egy efajta rege! Hasonló magas leszármazás, a királyi törzsről... Mondják: ezért is nem firtatná a rend nála a

törvényességet, merthogy a nagynemzetű eredet, ha balkézről is, de igenjól megvolna. Aztán a fejedelmi úremberek fattyúit más mértékkel mérik, mint más csak köznemzetből álló emberek gyermekeit. Mit van ezen ilyen felakadni való!?

Miklós azonban talán meg sem hallotta a gyöngéd nyugtatást.

Kirugta maga alól a széket és öles léptekkel kezdett fel-alá járni a szobában.

Egyszerre megtorpant az álmélkodó asszony előtt.

Árkolt szemével sötéten rálobbant.

- Tudod te, hogy mely igen nevezetes hallomást szolgáltattál te most? - kérdezte. De nem mintha feleletet várna. Látszott, hogy önmagának beszél. A saját gondolatait rendezgeti.

- Mit jelent, mit jelent! - folytatta egyre jobban nekisötétedve. - Lúment ád afelől, hogy mért serénykedett olyigen Horváthy, mikor legutóbb a királyi tanácsban a Durazzoi herceg megsegítéséről tanakodtunk! Hogy mért szorgoztatott olyan feles zélussal pénzt meg katonát! Mért szívesült! A követ megválasztásakor is mért kivánt éppen ő a herceghöz származni! Hejj te énistenem! Értem már! Értem! Saját testvérét iktatná ez a nápolyi trónba, ha ugyan nem lenne koholt pretextus az egész! Ki tudja mire aránzik vele és hogy mire nem tör..! S az Úr őfelsége ezekben nem gyanít semmit is.

Megfordult a sarkán, hogy a sarkantyúja éleset pendült, egy zsámolyt a szoba sarkába repített az útjából, azzal rántotta is a kalamáris-ládát és asztalhoz penderített egy széket.

Zihált a sietségtől.

- Egy jó lovasembert ide nekem, tüstént!

De mégegyszer visszafordult.

- Kik fogódznak velük! - kérdezte dúltan. - Úgy gondolom: vannak-e cirákjaik?

Voltak. Ha sem országos hír, sem vagyon tekintetében nem is mérkőzhettek a büszke Laczkffyakkal, dúsgazdag Zudarokkal és velük, hatalmas Garákkal, számukban azonban nem esett hiány.

- ... melyek ránk írígyek s a kigyelmed nagyramenetelire: velük fogódzik az egész Bács-Baranya és valkómegyei kisnemesség. Armalisták, egytelkesek... - felelte Dóra bátortalanul.

- Mégcsak nem is földesúri prediálisok! Csak afféle úrbéresekből szabadult, rongy rühös bocskorosok alávalók! - szisszent rá Miklós megvetőleg. - Miben tudod kapcsolatjukat lenni?

- Hát... a mink itthoni, ahol lehet bosszantásunkban, meg a kigyelmed szidalmazásában...

No ez ugyan a köz és király szempontjából egyelőre nem ment éppen vétekszámba, de ami ma nem bűn, holnapra könnyen válhatik azzá! (Ki tudhatta volna ezt jobban mint Miklós..?)

Hagyott is minden további kérdezősködést. Kezének egy kérlelő intésével még a feleségét is elkínálta, hogy míg az odajár nyargaló-szolgát keríteni, megredigálja hát azt a királyához intézendő jelentést. Haladéktalanul!

Alig fogta meg azonban a kilincset az asszony s ő alig pillantott a szűz pergamenlapra, mikor megint, az előbbinél is mennykőcsapásszerűbben robbant ki belőle az indulat. Odavágta a pennát és úgy az asztal lapjára sujtott az öklével, hogy egyhelyből felugrott a tintásedény s a bodzalé szanaszét föcskölt.

- Essekura! Megállj! Mi ront az eszembe! - bődült. - Hiszen legutóbb a Mária királylány eljegyzésekor már igenis Urunk egészsége, élete felől puhatolódzott nálam lator Horváthy!?

Úgy beleizzadt, hogy patakokban indult meg rajta a víz.

Kikelten, rémülten ordított föl:

- Érted-e a függést! Hogy ez mit jelent!

Hát elsősorban is azt jelentette, hogy nem lesz itt levélirkálás, sem postáztatás! Ilyen örvény, - egy ilyen ördögi fondorlat lehetőségének feltárása senki idegenre nem bízható. A levelet elfoszthatják a küldönctől, az is elveszedelmezhetik az útban, - megkéshetik a titok, vagy idegen kézbe kerül.

- Nekem magamnak köll mennem! - döntött Miklós. - Éspedig ottan. Nem kockázhatunk.

Sem vesztegetnivaló idő nincs. Annyira nincs, hogy ládájába nyúlni sem ér rá a zaklatott ember, hétköznapi köntösét úti ruhával felcserélendő. Még a dolmányát is, melyet a hajlongó munkához kinyitott volt, mellégombolgatta a rángatózó ujjaival, siettében. Keresztülrántotta a torokhímet a nyakpánt kemény kihajtóján.

Történett volna is ezzel, összekapkodni a legnélkülözhetetlenebb holmijait, ha Dóra ott nem áll az útjában. De ott állott. Szinte megvált lélekkel. Halottfehéren. Csak a szája volt színes, azonban kékszederjes az is, mint a vízbőlfogott tetemeké. Teste mozdulatlan, hogy a történtő embernek félre kellett hárítania, ha elő akar kerülni az asztal mellől.

Égő türelmetlenségében - először a „nagy beszélgetés” óta - szinte meg is rázta egy kicsit:

- A király biztonságáról van szó! Nem érted? Mit nézel ilyen dermengve! Fölfedem csak a veszélyt, a segítőhadat letiltom, személy szerint adom meg lemondásomat és ottan tehozzád visszajövök!

- Soha, - tárult egy fáradt-nagyot az asszony megtört szeme. De a szája csukvamaradt. Nem szólt egy szót sem.

Megfordult, kitántorgott, végezni a ráosztott munkát: az ura felkészítését. A saját párjátmentő, családját védő művének temetését.

Jaj, mi lett ebből a százszorszent tervből..!

Kő, melyet maga dobott el, hogy gyönyörűen ívelő útjában bután visszaforduljon és kegyetlenül, az élet vak véletlenségével, épp őt magát üsse szíven. Ez lett a lélekgyógyító foglalkoztatásából, az ő becsületes törekvéséből, mely olyan szépen indult, úgy a küszöbre ígérte már a sikert - urának megnyugvását, családjuk helyreállt békességét - hogy szinte lezártnak tekinthette sorsuknak azt az előbbeni, megpróbáló, gonosz fejezetét. S jaj most egyszerre kinyúlik valahonnan egy szörnyű, láthatatlan kéz és letenyerel a vérenszerzett műre: „Nincs tovább!” És teszi, hogy irtózatosan másvalami legyen a tervből, amit ő nem így akart, egész másképp akart, de aminek mégis így kellett lennie...

Érezte hogy nem folytathatja ellene a harcot. Érezte hogy az urát semmi erővel vissza nem tarthatja többé. Jaj annak most királyhűséget, ország-, emberéletmentést s minden gyönyörű indokot és magasztos kötelességet oldala mellé állít az életnek az a kerítő hatalma, melynek Isten próbatevő jusst engedett a gyarló emberi szívek fölött s mely nem is fogja ezt a jusst, sem pedig pompás zsákmányát a körmei közül kiengedni! Csupa jóval-széppel vakítja el, mert tudja hogy ezzel az áldozatával nem boldogulhatna másképp.

Nem tántorgott már. Ment, futott már ő is, mintha a végzetes megvilágosodás elől menekülne. Mintha lehetett volna az elől menekülni, amit az asszonynak... vérébe ír az ösztön!

Miklós szeges csizmája nyomában dübörgött. Rekedt hangja a lovászt kiáltotta. Inasát kiáltotta. Zihált. Keze ajtókat hányt be. Szava parancsokat osztott. Olyan lett tőlük az előbb még békésen álmodó hajlék, mintha véres kardot hordtak volna benne körül. Mintha tatárvész ütött volna át rajta.

Rohant ki ezzel, ki azzal. Egyik cseléd föl, a másik le a garádicson. Egymásbaakadtak. Egymást mégsem találták.

Az udvart elömölte a rőt fáklyafény. A szokatlan tűztől és izgatott nyüzsgéstől vonítani kezdtek az ebek, mintha lelket látnának. Az istállók felől panaszos nyerítés hallatszott.

- Hamar a tarisnyát!

Bizony egy kis útbanjáró pogácsával, égettborral megrakni is alig ért rá szegény asszony. Miklós máris kitépte a kezéből. Vetette az istállófiunak. Az meg tovább, a lovásznak. Át a ló nyakánl Mellé a tőrt, buzogányt, mentét! Egybejáró sátorrészeket hátra! Hátra! Hogy szabad Istenegével ne takaródzzék az úr, ha az éjszaka valahol mezőn lepné és meg akarna naplani.

Dehogy akar! Dehogy nyugszik az most! Nem amíg le nem toppan a királyi palota kapujánál! Sarkantyúzza is hozzá a lovat. Jóéjszakát sem vehet aztán evégett a háznépétől, mert öleset ugrott vele a mén. Egyetlen elnyúlt szökéssel költözött át a vizes-árkon s rohant nyaka-szakadtan, bele, a sötétbe. Patkói tompa bufogással verték a puha televény-földet.

Dóra lehunyt pillákkal hallgatta ezt a hangot.

S úgy rémlett neki, mintha síri rögök dobbangatnának egy lezárt koporsóra.

HETEDIK RÉSZ
ARANYKORONA: NEHÉZ KORONA

XXXIX.

Félutat megnyargalta már Garay, mikor eszébeötlött hogy mért nézett rá olyan dermedten az asszony.

- Ó, ó, csirkényi agy..! - csóvált reá fejet. - Azt tudta ez, hogy a másik miatt megyek! Mintha bizony az ő sok szép maga-alkalmaztatásai után lehető volna ilyen hálátlanság, bár inkább halál is!

Azt azonban nagyon helyesnek találta, hogy el nem lágyult.

- ... *gallae dominae* ne akarjon azért lenni, mert az is rút dolog lenne: Fiastyúk szárnya alá bújnom! Neki sem volna hasznára, ha éppenséggel a kötője szalagján járnék! Hogy uralhatna aztán?!

Úgy vagy egy félnapot eltöprengett a kérdés fölött.

Akkor összeráncolta szemöldökét és kimondta gondolatban:

- Hát egy bizonyos! Egyben mind egyformák ezek, legjava is! Valamennyi férfit gátoló, magas röpüléséből csekély eszejárásához, magához lehúzó! Míg vele bibirkélsz, jó neki minden! Kedved tudakolja. De moccanj csak moccanást is a szoknyája mellől s nézd, mely industriával akarna nyaksörényednél fogva hozzá visszavonszani!

Egy kicsit elszontyolodott ezen a gondolaton. És nem is bánta, hogy ha egyszer ki kellett hogy pattanjon az a Horváthy féle ügy: ilyen hirtelen kerekedett a dolog és ilyen gyorsan ment a búcsúzkodás. Mert még utóbb a gyermekeit is ráuszította volna az a szegényke..! Ahogy pallérozta őket ezelőtt, ugyanúgy elnézte volna, hogy megcsimbeszkedjék, jöjjenek rá vádoló és könyörgő szemmel, lelkébe tördösni az ártatlan létezésük apró fulánkjait...

No ha visszatér - gondolta - rendet teremt majd ebben a kérdésben is. Szép, szép a háládatosság; de azért abban sem való szertelenkedni. Valahogy nem volt egészen jó, ahogy mostanig csinálta... Túligen kimutatta a lelkét... Köszönet fejében túlsokat megtűrt.

Lám, az ellen sem emelt bár egy hangot is, mikor nyilvánvaló lett, hogy Dóra az ő belső ügyeibe kontárkodott. Kutatott utána! Szobáját motozta, levelét kobozta! Meg sem mutatta neki, hogy nem „bene contentus”! Sőt még dicsőítette! Hagyta, hogy az orra alá pörköljön! Mintha nem már napokkal hamarébb és minden dajkálás nélkül, sajátmagától jött volna rá, hogy nem volna rendjén az a levél..!

Hát akkor mért vágta sarokba!?

Ugyan ki tanácsolta!? Ki késztette!?

Hogy ez neki mostanig eszébe sem jutott..!

Szinte méregbejött. Csupasz tenyérrel jót húzott a ló tomporára. Pedig az enélkül is vágtatott.

- Ebanyád..?

Hát persze hogy kicsinált céllal történt az egész „leleplezés..!” Őt a tört fazeka címén jobban házhozfogni..! Hogy szavat emelni se merhessen ezentúl..!

Ahogy a távolság nőtt és mentől tovább gondolkozott, annál megváltozottabb színben kezdte látni az otthoni dolgokat.

Az a vendégeskedés..! Az építkezés..! Mulatóvárba-vonulás..! Munkába komolyodás..!

Hiszen ezek mind előre kiszámított fortélyozások voltak?

- Nem érted, Garay? Oh, te tulok, aki hadtad magad szarvadnál befogatni s még ugyan buta hálapofákat is vágdostál hozzá!

Már érteni vélte a dolgot. S ahogy közeledett Visegrád felé, addigra... egész jól meg is értette. És pirult, amiért ilyen nevetségesen felült... És keményen elhatározta, hogy ezért a kis asszonyos alakoskodásért kioszt némi leckét... Akármilyen legszentebb céllal történt legyen is! Az udvarnál végezve, nem tér mindjárt haza. Csak azért sem! Szétnéz előbb az úr-barátai közt. Hozzá hasonló, férfias-egyenes, okos emberek közt. Bizony megad egy-egy kellemes vizitát! Kalapot vet ennek is, annak is. Csap a nádorságának egy kis legénybúcsút, mielőtt visszatérne a gorjáni sásba, férfipályát legszebb ívelésében félbeszakítani, - örökre sártúró, - asszonnyal vesződő, gyermekek orrán csikólábat törülgető parasztnak lenni, amilyen soha semmiféle elődje nem volt...

- No de hát ezek további igyek! - suhintott kedvetlenül.

Fő most, hogy mentől előbb beérkezzék, szeretett királyának ezt az utolsó alattvalói szolgálatot igazán elkövesse...

- Ne adja Isten későn legyen! - mormolt. - Az Úrnak és hazának e kettős veszedelmét egészen távoztathassam!

Legutóbb váltott lova is pár órán belül kidűlt.

Fogadott helyette másikat s száguldott tovább. És Szent István havának egy sugaras reggelén beérkezett az aranypárában fürdő Visegrádra.

Csak bámult.

Éveken át lakta, mindennap látta. De soha-soha ilyen tündökletesnek, ilyen gyönyörűnek!

Mintha merő új lett volna az egész.

XL.

Azon porosan a palotába sietett.

A király munkaszobájába irányították. Ott dolgozott Lajos, már napkelte óta. Odahozatta Le Guennel a reggelijét is, mely kevéske mézből, pár szem gyümölcsből és sajtból állt. Azonban még ebből a kevésből is alig fogyasztott. Egyre-másra mondta toll alá Apród Jánosnak azokat a címleteket, melyeket ez az anyag-osztályozó rekeszekbe kellett hogy rakjon, - míg a nádor elő nem toppant.

Akkor szabadságolta János tisztelendőt.

- Rövid órán folytatjuk! - intett felé.

És egy gyors, fürkésző, de legott lesikló tekintettel helyetmutatott Garaynak.

- Üljön le kigyelmetek s beszéljen tartózás nélkül. Mert ha ilyen tempestive jütt el házától, okkal lehetett az!

És hogy okkal-e..!!

Miklóst égette a szó.

Süvegét ősi illendőség szerint a királynak lábtól, földre téve, olyan sebesen adogatta elő nagy híreit, hogy rend szerint szűkszavú ember lévén, maga is elcsudálkozott a beszédessége fölött.

Közben egyre azt várta, hogy mikor teszi már közlése Lajosra is ugyanazt a felrobbanó hatást, amit őreá gyakorolt, mikor meghallotta!?

A király azonban nyugodtan ült és csak nézett valahova fel, a levegőbe. Sőt mikor ő az előadásának végére ért, szelíden még mintha el is mosolyodott volna...

- No lám! Oly igen securus benne kigyelmetek, hogy hellyem s leányaim helyén rossz vásárt csinálnának a Durazzoival, - szólt, de olyan hangsúlyozás nélkül, hogy nem lehetett megállapitani: kérdésnek, vagy állításnak szánta-e, amit mondott. - Köszönjük hűségét s igaz jobbágyi ügyekezetét, - tette hozzá mindjárt. Bár ha előbb értjük hogy... csupán ezokon szakítja félbe igen reáférő egetváltoztatását, bizon megakadályozzuk!

- Uram, higyje meg fölséged hogy árultatás szándéka forog itt ebben a dologban! Ne hagyjuk röpüléséig tollasodni a veszedelmet, hanem míglen csak pihés, addig előzzük meg! - kapta föl a fejét Miklós, félreértve a király szavait s forró kérleléssel emelte rá búsbarna szemét. - Higyje meg Uram, hogy e titkon suttogó Horváthy-Palizsnayakkal már dolga rosszul vagyon!

Lajos azonban még erre a láz-tüzes intésre sem, - továbbra sem akart megrendülni, bár látva hívének esdő, féltő pillantását, elkomolyodott ő is.

Aztán halkan felsóhajtott és intett a kesztyűs kezével:

- Tudtam ezekről rég, - szólott. - Miokon volnék különben király, hanem hogy szemem s fülem legyen minden szolgáimra s ezeknek minden motussaikra?!

Ugyan mért növelt volna különben Horváthy Pálból zágrábi püspököt! És mért készült most Palizsnayt a perjelségben megerősíteni!

- Kellő idejében néha zabostarisznyát is a csintalan ló szája elé, palatinus! Akkor virgácsolásra sem kerül a sor! A frenetikus elme megcsöndesül és sem országaimat, sem majd szegény leányaimat korona birtokában infestálni nem fogja. Nem talán bevallott gyöngeség ez! Ez az országolás titka Miklós, kit bár kicsinben is ha kigyelmeitek utánam gyakorolgatnának, az édes nemzet bizon többre menne!

Értette már Garay az ura könnyenvevését! És tulajdonképpen úgy kellett volna, hogy örüljön. Hiszen elhárulva láthatta a veszedelmet a király drága személye felül!

Mégis... Mintha egy csepp üröm csöppent volna az örömébe. Valami... valami... csalódottság.

Szeretetének emberi gyöngeségében szebbnek találta volna, ha ő hozhatja meg urának a biztonságot! Ha része lehetne abban, hogy ez tovább is háboríttatlanul trónolhasson fölöttük! Ha egyszer ő is, a mezítelen kardján kívül is, hajthatott volna valami fényes hasznot..! Ha igazi, nagy, előbbrelendítő kerék lehet azon a roppant gépezeten, melynek „országos ügy” a neve...

Igy tulajdonképpen hát mért is történtett olyan tüskön-bokron keresztül!? Mért hagyta oda házát! Nehezenszerzett nyugalmát! Hiábavaló mindez? Kárbament fáradság?

Bizony, úgy mutatkozott. Megelőztek. És éppen a király előzte meg..!

Haragudott magára az esztelen megbódulásáért.

Hát volt valaha szüksége másvalaki szemére ennek a csudálatos embernek?

Hogy nem gondolt ő erre előbb! Hát hogy is képzelte ő azt, hogy Anjou Lajosnak bárki is holmi hírecskékkel szolgálhasson!

Előbb tud ez mindent, mindenkinél! Sőt talán meg sem fogant még egy terv a Birodalom, vagy akár Europa legtávolabbi zugában, de az ő bőre azt már megérezte s ha nem tetszett neki: csöndben azonnal meg is tette az ellenhúzást diplomáciájának rejtett ostábláján.

Egyszerre nagyon törpének érezte magát Lajoshoz képest. Játszva nélkülözhetnek. Porszemnyi csekélynek. Amilyenek ők mind az ő lángfejükkel, tüzes felbuzdulásaikkal, örökkön hadonászó kardjaikkal, de szűk látásukkal, - szembeállítva ezzel a legapróbb jelre is készen rezdülő, messzepillantó emberrel, akinek azért... a keze sem lassúbb, mint az övék. Mert hiszen most is alig neszelt meg valamit, ujja máris kötött rá egy finom csomót. És növekszik aranyhálója, melybe eddig is tíz kövér tartományt és két tengert: majdnem egy egész földrészt be bírt keríteni.

- Mink csak pártokat ütni s azokban mellett, vagy ellenállni tudunk; ő kormányozni! Mink legföljebb politikusok vagyunk, de ő status-férfi, - gondolta csodálattal teljes keserűséggel s lehorgasztotta a fejét.

Először érezte meg királyában a mégis-idegen vert, az övéknél gyorsabb hullámot vetőt és - - - szerencsésebbet. S kívánta, hogy bár kifeslődhetnének vastag oroszlánbőrükből ők is! Bár bocsáthatnák a lelkük, az agyuk rostjain keresztül ennek a pompás idegen vérnek új, izgékonyabb lüktetését! Vagy ha legalább tanulással elsajátíthatnák, amiket ez eredendőleg tud! Ha készakart ránevelődéssel hozzá hasonulhatnának!

Azonban úgy vélte, hogy ez lehetetlen. Az olthatatlan lángolást születésüktőlfogva hozzák ők is a fejükben. Kardjuk örökletesen hadonászó, látásuk anyákból fogantan szűkebb és idők követelményeit - maguk érdekeit - kevésbbé megérző ösztöneiket messzi, ráérős világrész szőtte a lelkükre: népsajátosságul. Kelet tempós, úri népe itt ezen a vén, kiravaszodott földrészen még nagyon gyakorlatlan. Folyton ütődő-verődő. Magát örökösen vérző. Gyermek... Fortélyozni nehézkes. Hasznotfejni élhetetlen...

Lemondásteljeset sóhajtott és fölpillantott.

No ha már így íratott meg felőlük, ő azon ugyan változtatni kevés!

De ha már ilyen póruljárt a nagydologgal - nagy céljával: a királymentéssel - ha egyszer Lajosnak az ő mindenhatóságában ilyen könnyen nélkülözhető, mért ne lendítene legalább hát azon az ő kisebbik célján valamit?

Kérdésre fakadt.

- Vestrae regiae majestati... ha szómmal nem sérteném..!

- Beszéljen csak édes kigyelmetek! - bólintott hevesen Lajos és e mozdulatával egyidejüleg sápadt arca is megélénkült. Mintha valami tikkadt várakozás, boldog remény: szinte mohóság ült volna ki a vonásaira.

Közelebb hajolt és fojtottan, bágyadozva, még hozzátette:

- Tudnátok bár, mely égőn kívánom, hogy sokat s mentől többen kérdezgetnétek, ti hivatott főrendek, a képzeleteim felől..!

Fénylőn szikrázott egymásba a kétpár férfiszem. Kormánytárs után epedő király és magát királyához emelni vágyó alattvaló gondolata kereszteződött ebben a titokzatos pillanatban. Nem tudták ugyan kifejezetten, de valami gyönyörűt, valami névtelen borzongást éreztek mind a ketten.

Garay érdeklődése azonban közben már félresiklott és nehézkesebb szelleme képtelen volt a kezdett útról visszatérni. Igy az eshetőségektől terhes perc továbbrezdült, majd el is enyészett megint, a megfoghatatlanban.

A nádor szeméből kijózanult a szent révedezés.

Recsegően, nyűglődően szólott:

- Ha érhetnék valamit, Uram, e Horváthy-Palizsnayak eredetéről..! Ha mondaná felséged, hogy igaz-e a gravinai hercegtől, felséged atyjafiától lett származás!

- Vagy igen..!

Lajosban mintha zökkent volna valami.

Elfordult, hogy amaz ne lássa meg arcán a csalódottság kifejezését.

Néhány pillanatig csöndbenmaradt.

Aztán már ismét az ő szokott szenvtelen hangján válaszolt:

- Ha balul lépésekkel - főleg mióta kereszténység lovagvilágunkkal, Deo gratias, ily szépen megemelkedék - eldicsekedni nem is szoktak a fejedelmi személyek, mindazonáltal a dolgot lehetőnek vélem.

Ő erkölcsiekben sem várt valami sok jót ettől az embertől, akit hajdanában ide Visegrádra foglyul hozott volt és - a többi durazzoi hercegekkel együtt - bensőleg maszlagosnak tartott szeretett Endre öccse meggyilkoltatásában, még azon túl is, mikor ezt éppen cinkostársa, a gaz Johanna által elérte végzete és Castello del Ovoban - alkalmasint mérgezésben - kimult. Fiát, a jelenlegi nápolyi trónkövetelőt ugyan udvarába hozatta, fejedelmileg föl is neveltette, elmúlt esztendőig horvát-dalmát bánjaként tartotta, hanem atyját sohasem bírta a bűnrészesség gyanuja alól felmenteni.

Hogyne tartotta volna hát képesnek, hogy idegen fészkekbe kakukfiakat plántáljon..!

Szegény Garaynak ez a válasz sem kedvezett. Pedig útközben már nagyon beleélte magát a gondolatba, hogy alantas eredetük kimutatásával leszállítja majd a lóról kicsinylőit. Igy a fejedelmi eredet fönnmaradt lehetősége elütötte az elégtételétől.

Egy idő óta mintha semmi sem akart volna sikerülni neki!

Nyomott hangulatban vett a királytól búcsút. Lemondását is elhalasztotta, bár Lajos egy pillanatig mintha kérdőleg nézett volna valamiért rá... Mintha a legutóbbi zaklatott és csaknem nyílt beszélgetésük után várt, - fürkészett volna valamit...

Neki azonban elég volt egynapra két ilyen kelletlen ügy!

- Majd holnap! - gondolta, miközben fölehorgasztva lefele bandukolt a felső rendről.

*

- Még ma! - bólintott ugyanekkor Lajos, a kiábrándultságnak egy megujult sebével a szívén. - Nem temporizálhatok, - fűzte tovább. - Ezzel hiába próbálkozom ugyan! Meg-megmozdul bár sejtése, de megtapadni a szélesb gondolatokon nem tud. Nincsen igazi instinctussa hozzá. Sem neki, sem a többieknek...

Nehézkes lépteivel néhányszor végigjárta a dolgozó fülkét. Tűnődő tekintete távoli kedves képektől búcsúzott. Ifjúságától... Melyben fegyvertársa, bizalmasa volt ez a Garay. Rajongó híve és védelmezője...

Milyen tétovázás nélkül szidalmazta szemtől szembe „szemétzsák”-nak Carrara gőgös hercegét, mikor az egyszer nem kellő hódolattal beszélt az ő személyéről..! És mikor az ő dolga odalent délen rosszul állt, milyen vérigmenő áldozatkészséggel jegyezte el tizenegyesztendős kisfiát Lázár szerb kenéz leánykájával, hogy ha másképp nem lehet: ezen az áron segítsen neki a nyugtalan szomszédot pórázra fogni...

Igen, akkor még egészen övé volt ez a gyönyörű, nagydarab szív! Akkor még osztatlanul barátjának tekinthette Garayt és bízott is hozzá, hogy valamit farag belőle! Túlélőt... Szerzett hatalmát megtartó kormányzót. Akkor még villódzott valami ebben a drága barna koponyában! De aztán a biztató fény kialudt. Valami egyre jobban ránehezedő, nagy, fájdalmas komorság elfojtotta a bátorító tüzecskét...

Mi?

Világosan tudta. És nem gyűlölködött érte. Ha valaki, úgy ő legjobban megértette és lélekben fel is oldozta hajdani jóbarátját.

Ha elejtelek, nem „*azért*" történik, Miklós..! - sóhajtott föl.

S a nyitott ablakhoz lépett és kitekintett.

Az égen egyetlen bárányfelhőcske sem látszott. A díszkert ezernyi színt küldött felé.

Nem azt nézte.

A pázsiton, vidám zsivajjal, gyermekek játszottak. A gyermekei... Két kicsi, törékeny, kedves leány.

- Értük! - lehelte mélyen bentről és érezte, hogy ütődik mellének a szíve.

Megrabolt, szenvedélyes apasága maró könnyeket sajtolt a szemébe. Keze reszketve símogatta a levegőt. Karja sóváran ölelte az üres semmit.

Napról napra csak így örülhetett, titkon, az utódainak. S csak így gondoskodhatott róluk: tőlük távol, távol..! És csak így biztosíthatta híveinek, országainak is a jövendő békét; egyiket a másik által.

- Értetek, mindőtökért..! - sóhajtott megint és lassan elfordult. Felszárogatta a könnyeit. Egyenesre húzta megrokkant hátát. S leült az asztalhoz.

Visszakérette János főtisztelendőt.

- Folytassuk! - intett.

És a derék küküllei főesperes, mint annyiszor, megint elcsudálkozott azon a felhőtlen derün, azon az izzó cselekvési erőn, amivel ura a maga elé szabott munkát fogyasztotta...

XLI.

Lajos még ugyanaznap délelőtt a koronabirtokok egész sorának elajándékozása felől íratott adományleveleket. A nevek helyét üresen hagyatta és mikor a közös munka délharangszóra végetért, s mialatt János főtisztelendő az „urak házában" ebédasztalhoz ült, sajátkezűleg vezette be az egyes neveket az új donációs levelekbe.

Nem voltak ezek valami rangos, nagynemzetes úremberek nevei! Az új jószágokkal nem a híres Pekryek kétszázharmincöt faluját és öt várát, - nem a Lossonczyak száz faluját és hét várát, - nem a Nekcseyek, Telegdyek hasonló gazdagságát, - a Laczkffyak hét vármegyére terjedő, - Széchyek, Zudarok, Bebekek és Garayak kiskirályságokkal fölérő dominiumait növelte, hanem szürke köznemesek apró telkeit. Sőt még csak nemesek sem voltak mindannyian akiket megajándékozott, akikkel járta-keltében valahol összetalálkozott, - de akikben a gyorsanvillanó ész sugarát vélte egy pillanatra fölfedezhetni. A nép legalsó rendjéből, a szabad királyi pórokból: udvarnokokból úrbéres népségből is bőven akadt közöttük. Ezeknek neveit kesztyübe bujtatott, nehézkes jobbjával különjegyezte egy lapra és a megjegyzést a lajstrom alá:

„Manumittálandók, armalist impetrálunk nékiek, - mostantól udvarunkba feljüjjenek!”

*

Igen. Uj rendet akart nevelni a régi elfáradt, vagy zsírjában elnehezült főrend helyén. Tudta, hogy gőgös kiskirályai majd keserűen veszik. De nem segíthetett rajtuk. Csak így... Hogy hatalmas ekenyommal, eggyel mélyebben szánt bele a magyar föld humusztestébe s annak pihent rétegeiből próbál néhány új kincset fölvetni: ha ugyan van. S ha nincs, ha itt sincs amire olyan szorongva vár, amire olyan égető szüksége volna - - -

Valamire mégis jó lesz az új rend. Még akkor is. Hálára indít a korona iránt egy új sereg alattvalót s ezzel a hálával megtámogathatja egy kicsit annak a kertben játszó két ártatlan gyermeknek ingatag trónszékét - - - mikorra ő már nem lesz. Hogy ha egyszer bölcs, arra-termett tútorok nem állhatnak mellettük, legalább néhány meleg lelket találhassanak az oldalukon, az iszonyú bontakozás napjaiban.

Erre kellett az új főnemesi osztály.

És... ezenkívül is valami..!

Egy másik ötlet kapta meg.

Felvette ismét az íróvesszőt és gyorsan feljegyezte:

- «Városi polgárok fávoráért!!! Szabadalmak. Jóravaló utak. Vásártartások kedvezései...»

A meleg elfűtötte a fejét.

Új árkust vett elő és ugyanazzal a kezével, mellyel az előbb ajándékozott, odaírta egy külön lapra:

«Summás rendkívüli adót azonban rájuk! Itáliai háborúnkra nekünk legalább négyszáz ezüstmárkányi költséget egyenkint beküldjenek! Pompásnak-kellő külországi követjártatá-sainkat ők fizessék! Etc.»

Ő tudta, hogy mit jelentenek ezek a karcolatok; de ő jól tudta.

Mire elkészült, főtisztelendő János titkár is visszatért az ebédelésből. Azonban megengedte, hogy csak ejtődzzék tovább. Maga helyett hívassa a kincstárost.

Ennek aztán kezébenyomta az adományleveleket.

Zámbó a száját tátotta.

- Felség! - jajdult. - Tudja-e uram, hogy ez mit tesz?! A kincstár fele-kiürülését teszi!

Mintha meg sem hallotta volna az ellenvetést.

Szórakozottan felpillantott a munkaasztal mellől s legyintett egyet, kurtán:

- Valamelyik Frangepán úr nincs Visegrádon véletlenül?

De István ottvolt, éppen.

Erre megint intett:

- No, küldjék föl. Kigyelmetek pedig pénzverő bányavárasoknak fog írni. Meghadja először, hogy jólértő német és cseh aknászokat hozassonak és velük derék dologba fogjonak. Másod-szor a Florenc-mintájú színarany márkánkat nemhogy rontsák, sőt inkább legtisztább fínom-ságban megtartsák, hogy külföldnek ezután is példát mutassunk és annak kedve legyen pénzét «*ad bonitatem auri hungarici*» veretnie. A többi megvilágosítást megadom kigyelmednek estig, mire a kancellária az új adománylevelekkel elkészül.

A hüledező ember alig találta meg a kilincset az ajtón.

Odakint jól megkuhintotta a halántékát az öklével.

Úgy fájt neki minden kiadott kincstári garas, mintha sajátjából adta volna! Mint a magáéhoz, ahoz is mindig csak szerezni törte az eszét. Ha nem is mindig a legegyenesebb, sőt néha egészen görbe utakon...

Ez az ember olthatatlan szerelmese volt a pénznek. Szinte vallásosan tisztelte és úgy kuporgatta, hogy néhány megmentett garasért képes lett volna talán vértanuhalált is halni.

Ezért tartotta Lajos.

XLII.

- *Salve dilectus affinis noster de Pierlon!*[2]

Ez a köszöntés a király ajkáról hangzott el és egy javakorban levő, parázshúsig sovány, napbarnított, hajlottorrú, nyúlánk uraságot illetett. A férfiből már messziről előkelőség áradt. De nem olyan, amilyet kiszámított fogásokkal keríthet maga köré valaki! A jövevénynek lényéből áradt a méltóság; nyílt tekintetéből, büszke arcából, úrias tartásából.

Ezt a lovagot, ha az udvarnál megfordult - amit egyébként nagyon gyakran megtett - általában Frangepánnak nevezték, minthogy így is hívták a családját már vagy hétszáz esztendő óta. Egyedül Lajos szólította bizalmas együttléteikben „Pierlon”-nak, célozván vele a főúr hajdani, az övével közös francia eredetére, mely itt a távolban szinte már rokonságszámba ment köztük.

De a másokétól különböző megnevezésen kívül még egyéb rendkívüli dolgot is cselekedett ezzel a kedves vendégével a király.

Intett Oliviernek, aki - kendővégről, egy gyönyörű aranytálon - szegetlen fehér cipót emelt be az uraság elé.

- Lakozzék kemetek! - mondta és megvárta, míg a jövevény ott az ő színe előtt belevág a kenyérbe, megszegi és magához is vesz belőle egynéhány falatot.

*

A királynak ez a nyájassága és Frangepán Istvánnak a cipóból való falatozása furcsának tűnhetett volna fel valaki idegen előtt. A magyar udvarnál azonban tudták, hogy régi hagyományokban gyökerező rítus ismétlődik meg itt.

A tatárjárást követőleg IV. Béla magyar királynak a tengereken és Dalmáciában kellett bús vándorlással bujdokolnia. E szomorú peregrinálása közepett az akkor már Rómát, Velencét is meglakott Frangepán-család tagjai olyan hódolattal álltak a sorsüldözött uralkodó segítségére, amilyen csak a legfényesebb koronák viselőit illeti meg.

Hát Béla sem akart házigazdái mögött maradni úri nagykeblűségben és az első táplálására megszegett kenyérnél megesküdött, hogy ameddig egy cipó kenyere lesz, azt jótevőivel rokonilag megosztja s a családot Magyarország kiváltságos barátjának tekinti.

Meg is tartotta amit igért, s hozzá busásan, amúgy magyarkirályosan.

---

[2] Üdvöz légy, kedves Pierlon sógor!

Ahogy hazakerült, az első otthonról elküldött cipó mellé lekanyarította az egész tengermelléket, az ajándékot pedig egy pompás címerrajzos okmányba borította, mely két oroszlánt ábrázolt. Két cipót tartottak a mellső lábaik közt.

Többet jelentett ez, mint egyszerű magyar nemességet és IV. Béla utódai szempontjából is többet holmi elhangzó mesénél. Ettől az időtől fogva ők is átvették a Frangepán-család mindenben való kedvezésének szokását s valahányszor az udvarnál egy közülük megjelent, a hagyományos cipó el nem maradhatott.

Most, hogy a jelenben ráeső részt István úr elfogyasztotta, Le Guen megint kendőbe fogta a tálcát és kiment, - Lajos éles szembefordulattal egyenesen feléje fordult.

- Modrus-vegliai gróf, kedves rokonunk!

- Szolgálatodra, felség.

- Kincstárunk kifogyóban, - szólt a király egyszerűen. - Kívántuk tudnunk, hogy mit tartassz erről.

A gróf mélyenfekvő és szúrótekintetű szeme megrebbent. Fínomszabású sasorrának cimpája egy kis hólyagot vetett.

- Azt, király, - felelte az ő utánozhatatlan udvariasságával - hogy a dicső Magyar Birodalomnak, de csak felségednek illusztris állapota miatt is: ez lehetetlen. Lehetetlen pedig azért, mert még tudok élő Frangepánokat a világon lenni s valameddig ez így van, az ország ládája üresen nem maradhat.

Felkelt és keblére tett kézzel meghajolt.

- Fölség, - szólt ugyanazzal az egyszerűséggel mint előbb a király - ha kegyeskednék nekem megmondani, hogy háromszáz, - habár ötszázezer dupla aranyforintok *actu* elegek volnának-e? Míg ugyanis a hiány pótolva nincs, addig sem én, sem János testvérem nyugodtan nem alhatunk.

Lajos arca földerült s egy önkéntelen mozdulatot tett, melyet azonban félbeszakított. Visszavonta már-már odanyujtott kezét... Csak főbólintással jelezte, hogy köszöni.

- Ezek vagytok, igen, ilyenek vagytok ti Pierlonok! Szív, ész, bőkeblűség és tróntisztelet..!

Hanem azért az akkori mérték szerint hatalmas summát, melyen talán egy kisebbfajta fejedelemséget is lehetett volna kapni, nem fogadta el teljes egészében. Tízezer dupla aranyforintot - azt is csupán rövidlejáratú kölcsönként, tisztességes gyümölcsözésre - elegendőnek ítélt addig a pár napig, míg a bányavárosokkal és külkereskedelmi megbízottakkal való gyors megegyezés után a pénz új utakon a kincstárba megint visszaözönlik és az egyensúly helyreáll.

- Csakhogy ez a summa aztán már igazán nem szenyved haladékot! - fejezte be szavait kissé aggodalmasan. - Nem lesz ez baj, kedves hívünk?

- Debizony! - felelt István úr. - Röstellem is igen! Hanem - tette hozzá igazi franciás, - a merészséggel határos hódolattal - magadra vess Uram ezért! Mért olyan vendégbarát ország fölött uralkodsz, melyen akár esztendőkig is el lehetne utazgatni, egy pénz nélkül!?

Ő ugyan sohasem dagasztotta itt a zsebét pénzzel! Ami kellett, azzal a felesége bajlódott.

- Hord valahány-ennyit a málhájában, csakhogy ő most Budán van, holmi ruhákat szabatni. Ha nyargalót küldök, reggelig megteszi az utat. Nem lesz nagy a késés?

Egy csöpp hetvenkedés sem volt abban, amit Frangepán István mondott. Tízezer dupla arany náluk asszony-tűpénz-számba ha ment. És ezt a fejedelmi vagyont ugyanolyan természetességgel ajánlhatta föl Lajosnak, mint ötszáz-egynéhány éve előtt az őse - Pierlon Jordán - a

Tiberis nagy áradásakor a földönfutóvá lett Róma egész népének az élelmezést, mindaddig, míg a garázda folyó megint vissza nem vonult és a koldúsok ismét megtollasodtak. Ugyan-azzal a hűséggel is tette, mellyel e század közepéig a Frangepánok velencei vazallus-voltukat a magyar alattvalók kötelmeivel mindig össze tudták egyeztetni s amivel a jádrai béke óta - mikor a Velencétől függésük megszűnt - a magyar Korona érdekeit máris szolgálták.

- *Vale dilectus affinis noster de Pierlon!*[3]

Soha gyorsabb kölcsönt mint Lajos, uralkodó még nem kötött.

De Pierlon-Frangepán Istvánnál előnyösebbet sem alattvaló!

A gyümölcsön kívül, amit majd a pénze hajt, egy kincset-érőt azonnal velevihetett: Nagy Lajos barátságban megerősödött szívét.

Büszkén és boldogan távozott a teremből.

XLIII.

Amire Lajos számított, az bekövetkezett. Az új adománylevelek híre már másnap kiszivárgott a kancelláriából. Harmadnapra pedig beállított az együttes Szécsy-Laczkffy-Zudar triász.

Egyik emelte az orrát, a másik függesztette.

- Uram..! - kezdte remegő hangon Zudar.

- Fölség! - izgult a szavába Laczkffy.

- Királyom! Királyom! - rázogatta ősz oroszlánfejét Szécsy is.

Lajos azonban, mint aki nem látott és rosszul hallott.

Titokzatos arccal egy összesodort kutyabőrt vett elő és kibontotta a bántódott férfiak elé.

- Hogy tetszik uraim?

Az elégedetlenek kölletlen engedelmességgel pillantottak oda.

Hanem amelyik egyszer odanézett, az aztán nem is vonta vissza többé a tekintetét!

Egész megbabonázta az elétáruló látvány.

Ez a látvány pedig egy címer volt.

Hiszen: címer..! Azt a keresztes háborúk óta - mikor Európa mindenféle nemzető harcosai az együvétartozás megjelölése végett az araboktól átvették - ismerték apáiktól eredetten, mind. Valamennyien bírtak is vele s ott függesztették a keleties rajzú ábrákat lovagtermeikben, temetési pajtáikban és a «keservek zászlaján», melyet a gyászmenet előtt szokás hordozni. Általában büszkélkedtek velük minden holmijukon, amin épp lehetett; de csak - - - önnal szürkén megírott, vagy kőbe, - ércbe karcolt formában! Ilyen színesre festett címert azonban, amilyet Lajos tartott elébük, ma láttak először és tátva maradt tőle a szájuk.

Lajos a szeme sarkából figyelte elképedésüket és alig bírt egy bús-irónikus mosolyt elfojtani.

Visszatette az asztalra a kutyabőrt s megint feladta az előbbi kérdést:

- Hogy tetszik?

[3] Isten veled kedves Pierlon sógor!

Zudar rásandított Szécsyre, Szécsy meg Laczkffyra. Hogy hát: hogy tetszik..?!

Mindhármójok szeme égett. Arcukon a mohóság és a nagydolgot-hallás feszültsége.

Zavartan köhécseltek, Lajos pedig elfordult és egy székbe bocsátkozott.

Súllyal fogott a magyarázatba.

- Igen a'! Jól látnak édes kigyelmetek! Most származik ez hozzám *pro octavo mundi miraculo* Franciaországból, mely, mint tisztán értjük, a lovagi dolgok gáláns hona. Mindig kitanál valami újfélét s nó, igaza is van ebben! Mert ami nem fejlődik, az máris hanyatlott, jóuraim! Ezt ugye nem hadhatjuk! Hogy engedhetnők, hogy maholnap holmi alig-lett nemesek kifelé ugyanannyit mutathassonak, mint a régi dicső vér!? A nemesi állapotba sokféle kurta atyafiak is bejuthatnak. Hanem aki egy ilyen föstött úri cimert sajátjául nevezhet - - -?

Elhallgatott bár, de ezzel a csenddel csak még hatásosabban éreztette azt a nagy-valamit, ami toronymagasságba emelhet egy nemes férfit egy másik feje fölé.

Mikor aztán úgy ítélte, hogy azok hárman már eléggé átgondolhatták amit át akart velük gondoltatni: megint megszólalt:

- Én is azért az usust behoznom határozám és így a festett címereket elkezdjük.

Kifejtette: hogy s mint képzeli ezt. Adományozni, - azonban nem: osztogatni a jusst! Nem szöszön-boron. Nem akárki-fiának. Kiváltságos néhányaknak csupán. A legfőbbeknek. Legelőkelőbbeknek. Hogy a dolog közönségessé ne válhassék. A többi lemaradott nemes érhesse el majd csak az országnak, királynak elkövetett valamilyen rendkívüli szolgálat árán a kegyet! Persze, szigorú birálat után!

- Akik a szükséges próbákat kiállották máris, azok ime - - -

Szünetet tartott és körülhordozta tekintetét.

- Kigyelmedre gondoltam Szécsy uram, Zudar uram, Laczkffy uram! - fejezte be közlését ünnepélyesen és kenetteljesen bólintott:

- Jó hogy királyuk akaratát mindig-tisztelő, holtig engedelmes szívüket ily szép egyességben, együtt jüvének most épp bemutatni! Kegyelmünkben elfogadjuk s megengedjük, hogy mától fogván színesre festethetik nagyságaitok a szürke címereiket. Hanem, - emelte fel az ujját fontos óvásként - valamit ugyan el ne mulasszonak! Tisztán megmondjuk, hogy nagy főrend nemeseknek a színek igazi alkalmaztatásában is ki kell válniok!

Elmagyarázta hogy mennyire nem mindegy a használt tinkturák mifélesége! Hogy melyek a valódi heraldikai szinek.

- Kék a hűség, uraim! Bíbor: a nemes vér! Az arany: a vitézség. Ezüst a titoktartás. Zöld pedig a megtovábbi nagyramenés reménye, mely az olyan trón ellen soha bár csak gondolattal is föl nem támadó férfiaktól, mint kelmeitek, bizony el nem vétetik... Hát jól meglássák, nehogy leveles-deákok animálsága a kellő színeiket megmásítsa!

De most már kérdeznie sem kellett többé, hogy «hogy tetszik?»

A három oligarcha előbb csak pirult (ők tudták, hogy miért?) aztán sorba léptek elő. Meg-indultságtól könnyes szemmel, féltérdet hajtva köszönték meg királyuknak ezt a nagyszerű, őket a magasságok felső magaslatára emelő kitüntetést.

- Uram..! - kezdte remegő hangon Zudar.

- Fölség! - esett a szavába Laczkffy.

- Királyom! Királyom! - rázogatta ősz oroszlánfejét Szécsy is.

- Tudjuk, tudjuk! - intett nyájasan Lajos és a legrózsásabb kedvében bocsátotta el a hálálkodó triászt.

Ismerte ő az ő örök gyermekeit! Tudta, hogy mitől gyógyul a sebük legbiztosabban; kit hogyan tehet boldoggá - kezes szolgájává - hogy azért ez a szolgálat tartós is maradjon, pénzbe se kerüljön, ott, ahol a javakkal úgyis csak tengerbe öntene vizet.

Nem bántotta, amiért port hintett az elbolondított urak szemébe. Inkább arra gondolt: hogy fel fog itt most lobbanni a becsvágy..!

És lezárólag intett:

- Jól van.

A fő-lármásak már csak örömet fognak lármázni. A többi meg majd arra les, hogy hol követhetne el hát valami olyan dicső dolgot, ami által ő is elnyerhesse az új kitüntetést, mely tulajdonképpen - - - nem is kitüntetés... Egyszerűen ő tette meg annak, hirtelen szükségből... Míg az elkápráztatott szemek rá nem józanodnak a valóságra, hogy a címerét akár engedély nélkül is színesre festetheti minden nemes. De addigra majdcsak kitalál ő valami más csillogó haszontalanságot, amivel a kiábrándultak elégedetlenségét elaltassa! És a hasznos vetélkedés megint megindul...

Összesodorta a festett címert - egyébként a saját vörös mezőben négy fehér pólyás, kék mezőben pedig aranyliliomos Anjou-címerét - és behajította egy limlomos fiókba. A célját már megtette. Az új-nemesek dolgát, a koronabirtokok szétajándékozását: nem fogja itt elkeseredetten zúgni senki! A kényes kérdés minden nappal évül: feledésbe merül. Ha meg mégis szótemelne végette valaki: ott a hatalmas Szécsy-Zudar-Laczkffy triász, az majd letorkolja.

NYOLCADIK RÉSZ
KIRÁLYASSZONY JÁTÉKSZERE

XLIV.

A királytól Garay egyenesen nádorszállására sietett.

Ideje volt hogy felüdüljön, hiszen az egész (hiábavaló módon!) sietős út alatt a ruha le nem került a testéről.

Legfőképp természetesen a fiát - kedvencét - vágyott látni. Gondolta: annak a vídám csevegésétől majd elmúlik a baljó kedve!

Visszasüvegelt a szentmiklósképű vén kapuállójának, azzal fogyasztgatta is fölfele a lépcső-fogakat.

Hanem ami egyszer rosszul indult, az folytatódni sem szokott jól!

A sebvágott képű palotáslegény, akinél Miklóska felül érdeklődött, csak kerek halszemeket meresztett rá.

- Az urfi? Hajj, hol van ilyenkor az urfi..!

Persze. Mindenütt inkább, mint otthon. Hogy ő nem gondolt erre! Ilyen szórakozottság! Bár az is igaz, hogy nem járt még idehaza, út alatt meg aztán éppen nem forgott a kezében írott időmutató. Most alig hogy rátekintett, mindjárt szemébe ötlött a vastag kék-piros, figyelmeztető húzás.

*

Hát csakugyan, Garay juniornak nevezetes napja volt. Már ugyan mióta az udvar végleg lebocsátkozott Visegrádon, meggyűlt a gondja-dolga! A királylányokkal való játszadozás mindinkább háttérbe szorult. Hamarosan egész közelről megtudta, hogy a szellemi tudományokban való okuláson felül - amit az apja változatlanul szorgalmazott a mestereinél - tulajdonképpen mi is legyen az a lovagi iskolázás?!

Bizony, a végén még oktatójuk is került! (Nemhiába firtatta ügy annak idején ezt a kérdést!) Igaz ugyan, hogy nem «magister»-nek hívták az oktatót, hanem «kedves uram s bátyámnak», - ez azonban már mindegy. Fő hogy valóban tanított. Azaz: egyelőre csak készült rá, lévén ez a nevezetes nap a keze alá bocsátott urfiak első leckeórája a lovagi theoriából, egy takaros épületben, mindjárt az udvari istállókon túl, a Szent Istvánról elnevezett pagony közepén.

Jókor kellett kelniök az urfiaknak, hogy a megszabott óra előtt még kinyargalásszák lovaikon azt a nemkevésbbé szabott időt, melyet a gyakorlat megkíván s aztán tisztára leporolkozva, körbeülhessenek az iskolaterem faragott padszékein.

De összegyűltek már mind, mire az oktatójuk - Forgách Balázs úr a Hunt-Pázmán nemből - a szobába belépett.

Mitagadás, bizony szorultak is egy kicsit ettől a perctől! Úgy vélték, hogy valami orrig homlok és térdig orr, tudományos-bakafántos ember lesz a nevelőjük, amilyenekkel eddig a könyveik mellett találkoztak, ha ugyan találkoztak...

Azonban mindjárt első rátekintéssel elmúlt a szorongásuk.

Az úron nyoma sem látszott tar koponyának, szimatoló orrnak, púpos hátnak, haragosan rezgő szakállnak, vagy más ilyen riadalmas jelnek. Ellenkezőleg! Gyönyörű sugár férfi volt ez az úr. Aranybarnára lesült arcát selymes szőke fürtök övezték; holmi beszikkadt öreg szemek helyett

pedig két topázszínű, vídám szemmel ragyogott bele a világba. Nem hogy vén volt, de úrnak is alig úr még! Inkább afféle apródkorból kiserdült süvölvény-legény, aki huszonegy esztendőnél többet aligha számlált.

No mindegy. Azért főpohárnokságra emlegették udvari körökben s a fiuk éppúgy megadták neki a reverenciát, mintha ráléphetett volna a szakállára. Hiszen: vesződni fog velük..! Az ifjúsága és nyájassága feletti öröm ezért csupán a szívek dolga kellett hogy maradjon.

Mialatt az urfiak így megtartották mesterük fölött az első szemlét: Forgách Balázs sem maradt azonban tétlenül. Kardját a márványpadozathoz tetszetősen odaütögetvén, kemény léptekkel végigment a termen. Ennek első harmadában - egy kiterjesztett-szárnyú, zsinóron lefüggő, kitömött bagoly alatt - terítővel szépen leborított asztal és karosszék várt. Azokhoz irányodott és leült.

Most meg ő nézett végig az illedelmesen állongó ifjakon.

Majd meg is szólalt:

- Nóbarátim..!

Csak így: «barátim..!»

Ez még inkább növelte a tetszést.

A sok fiu - jórészt egymással is alig ismeretségben - összepillantott. A bizalmas megszólítás mintha valahogy máris közelebb melegítette volna egymáshoz őket...

Örvendetes fészkelődéssel várták a folytatást, ami nem is maradt el. Mert Balázs úr lerakta az asztalra a kardot és eztmondta:

- Vegyetek helyet mind s valamiképp tík jól értitek, hogy én ki legyek, azonképp ösmertessétek meg most velem tík is magatokat.

Szép, ami a leülést illeti! Azzal nem is volt baj. A bemutatkozás azonban már egy kis zavart támasztott.

Ki kezdje? Padszélső? Sor-alsó? Frangepán Miklós talán, aki szinte akkora és szintolyan-korú mint a mester? Vagy a kis Vilmos hercegúrfi, - Hedvig királyleány mátkája, aki éppúgy fejedelmi sarjadék mint Zsigmond, de hozzá nemrégjött vendég is?

Hanem Balázs nem engedte kényelmetlenné feszülni a zavart.

Odaintett a lovagcsemetéknek:

- «*Una et eadem nobilitas,*» nevedékeny úri atyámfiai! Nemes és nemes közt különbség nincs. Ezért kik a nemességben itt most egyesülve vattok, mind egyformák vattok s lovagok közt soha csak híre is ne legyen holmi rút praecedentia-kívánásnak!

Nem tudott még a fejek fölött gyülemlő új vetélkedésről és azért nyugodtan beszélhetett így. Sőt hogy az egyenlőség tekintetében mindjárt példát is adjon, kiszemelt egy zömök barna fiucskát. Frissenöltözött gyereknek látszott ugyan, hanem a keze-lába bizony... darabos. Egyébként kisszemű, haja mint a vasszög.

No, ez aligha kerülhetett ki a „*praenobiles*”-ek: az ősnemesek rendjéből!

De mert ittvolt, tehát nemes volt s így a többihez kinek mi köze!

Balázs felécsillantotta a harminckét fehér fogát.

- Ki vagy! Mely család s mely nevezet!

- Ozoray Fölpösfia Fülöp, - válaszolt a fiú. És ezzel el is akadt a hangja. Sem előnév, sem nemzetség... Ami többek közt azt is bizonyította, hogy Forgách Balázsnak nemcsak szép, hanem jó is a szeme... Egykori csizmadia-családból emelődött nemessé az Ozoray familia s így persze a fiúcska is.

- Leülhetsz, - intett neki Balázs úr.

Aztán a többieknek:

- Most láttátok. Tik is hasonlókép!

Az úrfiak egymásután mutatkoztak be:

- Balassa Menyhért, Borsa-nembeli!

- Bölcsi Zudar István a Zovárd-nemből!

- Modrus-vegliai Frangepán Miklós gróf!

- Kanizsay István az Osli nemből!

- Szécsy Gál, felsőlindvai, a Balog nemből!

- Bessenyey Miki!

Ezt az egyet feltartóztatta Balázs.

Megcsóválta a fejét.

- Itten nem „*Miki*" többé senki, fiam! Lovag lovag közt vagyunk. Mindig egésznevedet mondd, ama másikat pedig felejtsd dajkádnál! Hány esztendős vagy?

- Hét, - pirult a hirtelennyurgult fiucska.

- Az más, - vígasztalta Balázs, jólelkűen. - Akkor sose búsulj! Majd megmiklósodol, mire a Balassa korába nyőssz!

És meghagyta, hogy első csacskasága miatt ne merjen a gyerekre ragadvány-nevet akasztani senki! Egyáltalán: ne egymás rútolásában és kisebbítésében gyakorlódjanak az úrfiak, hanem inkább udvariasságban, egymás támogatásában.

- Az igazi lovag holtigvaló barátságokat köt - mondta. - S ezt is pedig mindjárt itt az oskolán kezdi. Megértettük?

Annyira meg és olyan élő érvényű lett a fogékony lelkekben Balázs úr szép intése, hogy a két hercegfi utolsónak hagyta magát a bemutatkozásnál. Tudták ugyan, hogy valamikor trón vár reájuk, de valahogy azt is megérezték, hogy itt ebben a körben most máskép számítódnak.

Néhány Bánffy, Alsáni, Kóroghy gyerek bemutatkozásával ez a dolog véget is ért. Ami ezentúl következett, az már komolyabb ügy volt.

Forgách tájékozódni akart, hogy tulajdonképpen milyen értelmiségű csapat is került a keze alá? Ezért sorba hívta fel az úrfiakat és kérdéseket adogatott nekik.

- Frangepán öcsém!

- Kedves uramnak holtig szolgálatjára!

(No ezen mindjárt meglátszott, hogy micsoda házból került és hogy nem ujonc!)

- Mit értessz az igazi lovagról?

Hát előadta a fiú, hogy az ilyen világ kincseért sem kívánna olyasmit, ami a becsülettel össze nem férő. Illetlen asszonyokkal való fertelmeskedés, - nyíri pajkos katonák közt szokott

zenebonáskodás annak ugyan nem kell! Egy asszony - Szűz Mária - kedveért tiszteli az egész női felekezetet s oly tréfát, mely nem civilis, az ajkán ki nem bocsájtana. Amit fogad, azt betartja és reggeli misétől a jóéjszakáig, mind csak királyáért, nemzetéért buzog...

Különbül már el sem lehetett volna mondani.

Balázs megdícsérte a jeles urfit s azzal a másik nagyobbhoz fordult. Ettől meg a rossz lovag ismérvét kívánta.

No, Balassa Menyhért is megfelelt:

- Hitvány lovag a tornánál paszományos-gyomrú ugyan, de puha és gyönge. Dárdát nem tör. Ha erősen ellene hajt valaki, hamar elejti fegyverét, mert fél nyavalyás, hogy nyeregből vetik! Lökése alatt ugyan nem rázkódik a ló! Nem is törekszik viadalra s ha mégis ütközés elől ki nem térhet, mindig épen hagyja el a porondot...

Hát Menyhértet is megdicsérte az úr. Sőt Zudar Istvánt is, bár ő valamit kifelejtett. Azonban nem baj. Ennyi hiba Szécsi Gállal is megtörtént, aki pedig a korosabbak közé tartózott és hozzá harmadik évét járta. Mégsem tudta, hogy mi az a «*martoriate carne*»..! Holott rendkívül fontos dolog volt az a háborúban és hozzá: magyar találmány..!

Ezért hát Balázs szétnézett valaki után, aki netalán tudja.

De az egy Garay Miklóskán kívül más nem fészkelődött.

- Te tudod?

A gyerek már fujta is:

- Tehénhúst öreg üstökben megpörköltetjük, ha ez meglett, besózatjuk, csontokról lehámozzuk, kemencékben szikkasszuk, porrá törjük s eltegyük. Valamikor sereggel járnánk, hogy ott más élés nem volna, a húsport katonáknak kiosszuk, melyek azt öreg üstökben megfőzik s mint legfrissebbet: igen kedvesen megeszik.

- Egésségükre! - biccentett vígan, a többi gyerek vidulására is Balázs. - Ez bizony jelesül hangzott. S ha így megtanuljátok mind, bandériumaitok étetése majd időtől, hellytől nem függ. Derék legény vagy, charissimus discipulus! S ugy-e, nádorfi? - fordította vissza a szót Miklósra.

Bár így közelebbről beszélve: beszélt a fiú arca, magától is..!

- No, úgy is illő, hogy többet tudj másoknál! Hát arra meg bírnál-e felelni, hogy milyen a jó ló?

Miklós csak egyet pislantott.

- ... vannak ebben tüzes berber paripák, fekete spanyolok, Portáról jött szerecseny főlovak s más sokneműk. Mégis, kedves deres-iramó magyar ló: az a legkülönb.

- Miért?

- Nemigen temérdek, középaránt való termetű, de szintolyan kitartó mint a lovasa, ha ugyan... ilyen. Ez egyet sem kényes! Mikor ami van, azt eszi. Egykevéske zabtól is már nagyon szívesedik.

- Hogy hasznosítja hátán kívül is a lovát az okos lovasember?

- Vértjét annak leszedi s ha tiszta az idő: rajta alszik, ha meg esőre célozó idő van, vele takarja magát. Szállásra így nullo modo nem szorul, - felelt a fiú, de sem gyerekes túl-mohósággal, annálkevésbbé szégyelősen. Állta az oktatója tekintetét.

Balázson meglátszott, hogy egyre növekvő érdeklődéssel figyeli. Nem is ültette le a feleletei után. Az a komoly barna szem, az a táblás homlok arra ingerelte, hogy tovább forgassa a legénykét.

Ugyan min foghatná meg?!

Mostantól szinte dobpergésszerűleg hulltak a kérdései:

- Hogy hívják azt a nagyotpukkanó, ellenséget irtó szerszámot, azkit durranó porral tömnek és kit harmadéve a velencések divatba hoztak?

- *Falconus*. Ágyú, - felelt rögtön Miklós.

- Mennyi a magyar várak száma?

- Százhetven s három.

- Hányféle a királyi pecsét?

- ... úgymint aranybulla, - kettős, - titkos, - bírói - és gyűrűs házi pecsét. Ki-ki az ő alkalmatossága szerint...

Hát nehezen adja bőrét Garay junior!

De az ügyessége most már csak annálinkább tüzelte Balázst.

Ejnye..? Nem fog ki rajta ez a gyerek..?

Ő sem tágított! Tovább nyomozta!

- Mi az hogy „hites hely”?

- Papoknak s házoknak olyan működési, mellyben hit alatt a rájuk bízott fontos irományokat megőrzik.

Ennyi is elég lett volna; a fiú azonban még hozzátette:

- Tatárok s más efféle országdúló népség privátusok levelesládáit elfoszthatja. Az ilyesmi sohasem biztos otthon!

És legyintett utána egyet.

No megállj te kis Garay! Majd nem legyingetsz te mindjárt!

- Hát az a *Liber Regius*, micsoda?

- A királyi könyv, melybe a nevezetes állapodásokat, megintelen céhek dolgait, megintelen kegyelmezéseket, fiusítást, nemesedést s több efféléket igazán beírják.

No nem...

Hát még mindig nem..?

Balázs egész nekipirult.

Ha megmondhatná-e az ifjú lovag: hogy nevezik az ország báróinak testületét?

Megmondta. „*Barones totius regni*.”

Tovább!

Mi a teljes címzésük e báró uraknak?

Megmondta: „*Spectabiles et magnifici*.”

Nem elegendő!

- Mekkora a magyar hadsereg?

- Kétszázezer, ha minden bandérium felül.

- A megyei nemeseké hány zászlóalja belőle?

- Hetvenkettő.

- S mit tesz az hogy „zászlósúr”?

- Hogy valaki saját sereget tart és így ezt az ő maga zászlaja alatt rendelheti.

Hopp?

De most azért mindjárt lépre akad a szépszavú rigó..!

Forgách már a kétkönyökén könyökölt. Tenyerébe támasztotta az állát és úgy figyelt, feszülten.

Hogy a hosszú faggatásból mégishát az oktatóhoz illő fölénnyel kerüljön ki, befejezőleg egy egész nagyos tételt szánt a fiúnak:

- Mi után jár a főurak katona-adási kötelme? Csak úgy szemre? Vagy rangja, címe szerint vetik ki rá?

Miklós hagyta a kérdést kifutni. Nyugodtan várt a helyén, de azért nem is késedelmeskedett a válasszal.

- *Onus inhaeret fundo!* A teher mindig a telekre nehezedik, - ejtette le a hangját.

Valóságos versenyfutás volt ez. Hanem valahára Balázs is megérte vele.

Felkelt a székéből és odajött a fiúhoz. Nézte. Elnézte.

- Honnan tudod te ezeket a dolgokat!? - szólalt meg halkan.

- Kit elfogtam nagyok beszédjükből, kit meg külön kérdeztem meg édesapámtól, - sütötte le bársonyos pilláit a fiú.

- Korodban nemigen érdekli az embert ilyesmi! Métázik, vagy prágányt játszik, vagy a jobbágykölykeket gyomrozza!

Miklós ezúttal nem felelt. Állhatatosan sütve tartotta a szemét. Pirosabb lett a dolmányánál.

De piros volt Forgách Balázs is!

Töprengve nézett körül.

Aztán egyszerre csak kivonta jobbját a nadrágzsebéből és a fiú elé tartotta, ugyanúgy, mint nemrégiben a visegrádi várkapitány.

- Hát Garay junior, - szólt a lelkesedés ifjúi melegével - nem deák vagy te: ember vagy te öcsém, máris! Amin átalvittelek, haladottak egzámenjének is megtette volna. De vesd a rákot a Szamosba s elemében úszik! Olyan fontolt elméről tettél tanuságot, mely kiiktatja a határt néhány esztendő különbözete közt. Mostantól fogva én is azért nem discipulusomnak, hanem famulusomnak tekintelek. Barátomnak, biza’! - tette hozzá. - S olly tetszésem van, hogy ezzel a barátsággal nem neked: nekem lesz okom egykorban hivalkodni!

A nagydolog meglett. A „mester” megszorította a tanítványa kezét. Az urfiak meghatódva állták őket körül.

Irigységet érzett-e valaki?

Ha érzett, sem mutatta. Sőt éppen Zsigmond herceg követte elsőnek a példát és épp a kis csizmadianemesnek szorította meg a kezét. Vilmos pedig Kóroghyét.

- Holtig barátok leszünk!

- Lovagi kardomra esküszöm!

Csak mikor a szer-szolga kinyitotta a terem hátulsó ajtaját s ezzel nyilvánvaló lett, hogy az első leckeórának vége, akkor biggyesztette le kissé szájacskáját az ifjú császári sarj:

- Lette-helyében én szintúgy megválaszolok! Nagy dolog is..!

Azonban senki sem ügyelt rá. A fiatal lelkekben még az előbb megélt szép jelenet emléke lángolt. Azonkívül az egyenlőséget is.. szószerint vették.

Ki hogy tehette, tolongott kifelé az ajtón.

Vilmos princnek a szomszédja lábára talált hágni. Fölszisszent ugyan, de mindjárt el is bizsolyodott. Világért sem haragudott volna!

Harag!

Lovagok közt! Barátok: majdnem testvérek közt!

Ez most képtelenségnek tünt föl előtte.

XLV.

Hát ebben a tevékenységében nem akarta zavarni Garay a fiát, sem az oktatót az ő országos tekintélyével megvesztegetni. (Ahol kell, csak álljon meg a maga emberségéből a fiu!)

Hanem a kapunyitásnál már ott várta Miklóst és ekkor - parolát szorítván Forgách Balázzsal - jelentőségteljesen oda is intett neki:

- Látlak!

Egyéb sem hiányzott Miklósnak a bent történtek után, mint ez a váratlan apai megjelenés!

Fel a lóra!

A többiek hasonlóképpen. A paripákkal és szükséges holmikkal várakozó istállófiuk alig érkeztek az útból elugrálni.

Olyan mustrábaillő vágtázást mutattak be a fiuk, hogy mire a két úr is odaért az udvari bajszérűhöz, ők már javába rendet is álltak.

Kezdődött a harci ügyességben való tündöklés: a lovas gyakorlatozás.

Azaz hogy kezdődött volna, de - kutyakeservit! - hol a Senior!?

Forgách Balázs úr szép barna-rózsaszín arca egész szederjes lett a méregtől. (Csak most tűnt ki, hogy a kellemetes lovagi máz alatt mekkora nyers indulat is lakozik benne!)

- Megcsapatom a kutyát, hogy pokrócban viszik el, ha tüstént elő nem bujik! - ordított. És már a lova is vele toporzékolt.

Hát nem egészen ok nélkül mérgelődött. Ime ő, a kiváltságos főrend, ott tudott lenni idejében a helyén és tette, amit rábíztak. Az a másik, az a pénzenfogadott közrendű szolga (a rühös alávaló, a senki!) az meg várat magára! Mintha fordított volna rendjük!

Pogány szitkozódással körbevágtázott nehányszor a téren, aztán visszarugtatott a vendége mellé.

- Megengedjen a lustos szájamért nagyságod - törülgette az izzadt homlokát - de ez a vége mindig, ha úri rend a hitvány vágánsokkal kezd! Nem is jó talán hogy ilyen vásáron-fogadott rongy professzionátus bajvívókhoz folyamodunk, mikor az úri fiaink tornáranevelése forog fenn! Emberek sepreje ők! Egy rang a mímusokkal, jokulátorokkal és más hitvány csepürágókkal.

- Kigyelmed, vagy egyéb elővaló főúr vajon állná-e, hogy rajtamenjenek, néha tízen is, a kis lurkók és porban ugyan meghengergessék? Karddal elpüföljék? - volt mindössze Garay csöndes válasza. És olyan türelemmel várakozott tovább, amiből... otthon sem ártott volna neki egy kicsi!

Nyugalma meg is csendesítette a háborgó ifjút, hanem csak rövid időre. Mert mikor az urfiak is fészkelődni kezdtek, megint elrobbant a tűz.

- Ebtől származott, lette-helyén! Ördögök szánkázzonak a lelke hátán! Mégse jön? - hördült fel pukkanó-piros orcával. - Tán beivott valahol valami hasonszőrű varas-fakadékos kutyával s mink itt hiába is várjuk!

- Vagy felfogadta helyében bajtvívni valaki! - kockáztatta meg Frangepán Miklós szerény félhangon.

Többesztendős apród volt már és tudta, hogy előfordul néha az ilyesmi. Az urak nem okvetlenül kötelesek a személyes verekedésre. Ha történetesen úgy tartja kedvük: színeik és képük viseletében fogadott vívókkal vívatják meg a bajt. Persze nem holmi kezdőkkel állnak elő, hanem a Seniorok - mesterbajnokok - közt néznek szét. Ilyen pedig nem minden bokorban kerül és ha kerül, százfelé kellene hogy szakadjon.

- Valamit azért mégis kell csináljunk, így nem rosztogolhatunk, - készült Balázs kínjában már valami cselekedetre fakadni, mikor a lovas-sor végén egyszerre felcsattant egy örvendező kiáltás:

- Imhol a Senior! Megjüve!

Jött?

Debizony inkább repült! Valóságos felhő lebeg körötte. Csak mikor megtop a térség közepén, látszik, hogy nem felhő az a felhő. Habos kék-fehér selyem: a lova rokolyája. Matracz-formán egyenesen kárpitozott, - farosan, kisasszonyosan ringó nyeregborítékáról leér a porondig. Elől a ló kebele-táján jókora címer. Bizonyosan nem a legényé, hanem Frangepán urfinak lehetett igaza! Bajszérűről penderedhetett elő a bajnok s úgy is szállt el onnan: fegyverzetben. Csúfot aligha vallott, mert három strucctoll is lengedez a bőrsisakján és kokárdák díszítik a *pelliciuma* kebelét. Diadalmi jelvény ez, mind! Ahány toll, annyi sikerült fordulat. Ahány szalagcsokor, annyi mesterdöfés. Legfőbb győzelmi jel azonban: ahogy Forgách úr elé toppan a Senior. Ahogy hátralebbenti a sisak-ellenzőt.

Nyoma sincs az arcán holmi megszeppenésnek. Az apró parasztszemek inkább pajkosan sunyorognak fel a haragos ifjúra, aki - csudálatosképpen - már egy csöppet sem haragos. Nem. De annál kiváncsibb! A tudásszomj majd kirágja az oldalát.

- A szérűről? - kérdi.

- Átal-egyenest.

- Messmicsoda ügy..?

- Öreg-rend pap úr vala egyik felfogadó gazdám, - köpte oldalt a szérű porát a legény. - Sértője azzal rútolta hogy olyan hasat eresztett, kit többé nem lehet beszívni. Vén úr, pap is, maga ki nem állhatott - - -

Balázs szeme villant.

- Hát a másik!

- Özvegy fehérnép, fiakból kipusztult, - magyarázta a bajnok és megint köpött. - Erről pedig azt mondta egyik szomszédja-fia, hogy „*lipántos*”.

- Az meg már mi?

- Tudjafene uram! Hogy tudhatnám, mikor az asszonyék sem tudták!? De azért csak nem hadhattam ilyen csúfságban őköt?

No nem. Erre válasz sem kellett. Mikor: Egyház..! És egy védtelen hölgy..!

Balázs beleegyezést intett és átadta a kommandót. Ezúttal végleg ottmaradt Garay oldalán. Együtt nézték a zászlók megemelkedését.

A Senior hangja fölrivallt:

- Négyest igazodj!

A gyorsaság azonban nem elégítette ki. Az ő tudományából már hazúról is hozhattak, tőle is okultak az urfiak, hát többet követelt.

- Ujból, a keservét ennek a csigatalpon mászó, rösthasú világnak!

Bizony ő sem igen válogatta a szavait!

De így harc hevében..?

Elcsúszott. Jól volt.

Csak az nem volt jól, hogy a szitok sem használt. Háromszor ismételtek az urfiak, a bajnok mégis egyre pogányabb beszédre fakadt. Végezetül egész a sorok elé riszálódott a gyúrótábla-széles farú, kisasszony-rokolyájú lován s úgy kémlelte összeszürcsölt szemmel, hogy ugyan mi okozhatja a késést?

Egyszercsak a bikanyaka megfeszült. Ráüvöltött az egyik Bánffy uracsra, Drugethre, majd az ifjú Alsánira és rajtuk kívül is egy-kettőre. Kiállította őket a sorból.

- Mindjárt gondoltam..! - dörmögött Garay a bajussza alá.

- Magam is, - tódította Forgách és bosszankodva ráncolta a szőke szemöldökét. - Ejj, hogy én ezt odabent nem láttam! Hanem hát ki gondolhatta..!

Ment ettől fogva a gyakorlat, szépen.

A bajnok uj figurát parancsolt.

- Most ellenséget fognak színleni!! - enyhült meg a szőke lovag. - Nemhiába mindig mondom, hogy páratlan ügyes egy vitéz ez a mi Seniorunk!

Garayban volt annyi tapintat, hogy ne emlékezzék. Ráhagyta Forgáchra amit az „mindig mondott”... A fiát szemlélte, aki valamennyi gyermeke közül legjobban hasonlított hozzá, akiben legjobban érezte magát apának. Ott vágtatott a fiú a verőfényes napsütésben, a pagony felé elkanyarodó fél-csapat előtt.

Hát ez ilyen vezetőhelyre került?

- De még odabent hallotta volna nagyságod! - bólintott az ifjú, mintha csak olvasott volna a gondolataiban. - Mi lesz ebből a gyermekből, ha megemberedik...

Elhallgattak.

Innen és túl kiáltás döremlett:

- *Sancti Reges adiuvate nos!*

Az urfiak a harci kiáltást gyakorolták; Lajos meghagyása szerint a szent magyar királyokhoz való könyörgést.

A kettévált csapat egymásnak rontott.

A nádor tűnődő szemmel figyelt kedvencének minden mozdulatára. Miklósnak mintha még az érlökése is azonos volna az övével. Ugyanúgy mozdult, ahogy ő mozdult volna hasonló esetben. Mintha valami láthatatlan, csudálatos fonál fűzné össze a kettejük izmait, ösztönét, gondolatait... Egy percnyi káprázatban szinte úgy tűnt fel neki, mintha a fia - - - ő lett volna, más testbe költözve, megújulva... Igen, még ment azoktól a zűrzavaros gyötrelmektől, melyek az ő férfiszívét már meglátogatták, irgalmatlan karmokkal megszaggatták, megvérezték. Még ment mindentől, ami... bűn. Garay Miklós, csak szűzen és tökéletesebben. Garay Miklós: az új! Akinek ő csupán élő jóslata, előrevetett árnyéka volt...

Jó meleget és melegen szétzsongó, jó fájdalmat érzett.

A Senior ébresztette fel révedezéséből.

Harsogva adta ki rendeletét:

- Ijjat, puzdrát elő, ha ennyire vagyunk!

De a nyilas ütközethez ujabb nézők is érkeztek.

Ahogy felpillantott, a kis királylányokat vette észre a térség túlnansó oldalán. Izotával és a hölgyeikkel jődögéltek a palotából. Tudta, hogy mostanig tanultak ők is. Deák beszédben, nyelvekben, lantverésben, táncban okultak. Mindig ilyentájban ért véget a leckéjük. Különösen csak az hatott, hogy ma nem ketten a két testvér, hanem hárman karonkoztak. Egy Marenkánál valamivel korosabb lánykát fogtak közre. Gólyalábú, kacsaorrú, csúnya kis teremtés volt. Arca halvány és könnymaszatos a szeme körött. Sovány testéről feketített kendervászon ruha függött le, búsan. Fekete pártácska a fején is és azon térdig lebukó fekete fátyolkendő. Bágyadtan szorongatott egy darab kalácsot.

Nem emlékezett, hogy látta volna eddig.

- Ki ez a kis keserves? - fordult Balázshoz, már hogy éppen ne álljon ott olyan idegenül.

Megtudta, bár kezdetben alig érdekelte.

Toncsi - Bebekné, a királynéi fő palotáshölgy - hagyta hátra a kis Toanettát, minthogy nemrég elmúlt róla a fülsértő köhögés, de - - - örökre.

- ... az Asszony őfelsége meg mindjárt behozatta s úgy hírlik, hogy harmadik lányaként akarja neveltetni. Nagyszombatból jűtest fogadott volna ilyest az anyának, - egészítette ki szavait Balázs urfi és teljesen érthetőnek találta, hogy Garay megrendül. Elhalványodik. Bajuszát rágcsálja.

- Barátságban állhatott vele az elköltözött! - gondolta bölcsen.

És a körülményekhez illő sóhajtással tette hozzá:

- Bezzeg míg odamulatott nagyságod, mink itt az udvarnál megbontakoztunk!

- Hát más deficiálások is estenek?

A nádornak a hangja is erőltetetten csikorgott.

De ő már ebben sem talált semmi rendkívülit.

- No nem, nem egészen, - lógatta elszontyolodottan a fejét. - Hanem bizony a vén Urnő - - -

- Domina Jelizaveta?

- Az.

Széleset legyintett.

- Valahány ideje fekünni esék s azóta szeme is nem egyenesen jár. Úgy ominálom: odalesz hamar! Holott Nagyszombatban is még milyen vígan lakozott, táncolt, csak engem is szólogatott, magát ajálotta! Kigyelmed talán el sem hiheti, hogy lelke-válására készül!?

Garay bólintott, hogy nem. Pedig befelé úgy érezte hogy: igen...

Balázs Nagyszombatról beszélt! És azonkívül is valakiről... Erzsébetről...

Először hallott róla, mióta Gorjánból visszatért. De mióta a nevét először kiejteni hallotta és hogy ez a név úgy kiujította a nagyszombati út elűzött, gyönyörű emlékeit: egyszerre mintha megnyomtak volna a lelkében valami fekete szivacsot. Olyan sötétlátás, olyan levertség öntötte el, hogy ebben a hangulatban lehetségesnek tartott ő mindent, ami szomorú.

Megrémült, hogy Balázs bele talál látni a gondolataiba és erőlködött, hogy kellő érdeklődést tanusítson az anyakirálynő állapota iránt, azonban éppenséggel semmi alkalmas kérdés nem jutott az eszébe.

Nagy szerencséje volt, hogy közben az urfiak is észrevették az új közönséget az alacsony palánkon túl és olyan zenebonát rögtönöztek, amiben szó sem lehetett a társalkodásról! Különben okvetlenül feltűnt volna a hallgatagsága.

Így a küzdőtér felé fordult és látszólag nagy figyelemmel szemlélte ő is a gyakorlatokat.

A bajnok éppen a lesvetésről tartott előadást. Abban szorgoztatta az ifjakat: hogy kell az ellenséget mentől félelmesebb kiáltozással megrohanni, nyilakat rálődösni s ha megfut (a bestye!) üldözőbe venni. Ha azonban helybenmaradna (a lator mindenit!) hogy kell ellenkezőleg színlelni a menekülőt, majd a puzdrát ütemesen csapkodva, az ötvenedik ütésnél vezényszó nélkül is hirtelen visszafordulni, ék-alakba toppanni és lőni.

Míg ez a zsivajgás tartott, összeszedhette magát s titkon örült, hogy a lecke befejeződött. Ezzel megmenekül a további társalgástól - gondolta - és viheti valahára a gyerekét.

*

De korán örült. Még mindig várnia kellett. Mert a Senior ugyan lecsörtetett a szoknyás paripáról, hanem annak ottvoltak még a sorból kiállított ifjak! Azokat sem hagyhatta elintézetlenül.

Úgy villogott rájuk, hogy majd felnyársalta őket a vasvilla-szemével.

- Micsoda készület legyen ez, nagynemzetű urfi? - mordult elsőnek Bánffyra. - Lóról le s hadd látnám!

Hát akadt mit nézni az urfin, ez tagadhatatlan. Alig bírt nagyszuszogva lekászolódni a paripa hátáról. Akkor is olyan merev-egyenesen jődögélt, mint valami lábrakelt cölöp. Bizony annak szíjjakra járó vasfűzőbe volt préselve a dereka és gyapottal kitömködve a kebele, hogy karcsúbbnak és mellesebbnek látsszék! Alsánié hasonlóképpen. Sőt mikor a bajnok végigsímította ennek a gyanúsan virító arcát: csupa vörös lett a pirosítótól a kesztyű..!

- Hejj, a kínban fogantatott..! - hördült el nagy bajuszvonaglások közepett a Senior. - Hiszen ez üszely-börzsöny!? Hát hogy kerül ez katona-férfi képére, kisuram!? És kigyelmed ott, Drugeth urfi..!

Ebből lett csak ménkő-mondás, hogy a lepocskondiázott és már legényszámba kamaszodott fiú a szemefehérjéig sápadt tőle. Elődeinek példájából sejtette, hogy ő sem kerülheti el a mosdatlanszájú ember kiömlő szókincsét. De ilyen rútolásra mégsem készült. És hozzá ott, a királylányok előtt..!

Hanem rászolgált. Rá. Mert olyan rövid volt rajta az a dolmányka, hogy kétujjnyira ha kilátszott az öve alól és a lágyékából sem takart semmit. Feszes harisnyanadrágja oly szorosan tapadt, mint a második testbőr, hogy szinte még az erei is keresztül ütköztek a vékony szöveten.

- Dolmányzsebbe azt a keszkenőt! - hurított a bajnok, vásárjáró kóbor fattyú létére is elbotránkozva az öltözet szemérmetlenségén.

Eddigre azonban már odaugratott Balázs is és saját mentéjét vetette az urfinak, hogy azzal födje be hamar magát, míg a hölgyek el tudnak szaladni.

- Mért nem kezded fölvenni a szót a Seniortól! - nézte szigorú szemmel a mozdulatlan fiut. - Nem tudod-e, hogy a tanításban szintolyan hatalma van fölöttetek, mint nekem? Hát egykettőre azzal a paranccsal!

De az urfi nem készülődött. Állt gyámoltalanul.

Egyszerrecsak még az arcát is a kölcsön-mentébe fúrta.

Balázs nyilván elérthette, mert nem unszolta tovább. Csak annyit jegyzett meg, hogy ezentúl saját leckeórája alatt fogja mustra alá az urfiakat s az ilyen negédes nyalka kurtelli frátereket az ajtón kívül sem engedi.

- Ugyan honnan szedtétek e förtelmes divatot! - fordult szemrehányólag a Bánffy gyerek felé.

- Franczúz-országban láttuk az udvarnál, - vallott megtörten a fiu. - Merthogy együtt peregrináltattak minket a szülék...

- S ez ragada rátok? Ennyi?

No, majd elbánik Balázs a gyalázatos idegen módival, csak rá kell azt bízni!

Alsáninál még a szorosan egymás rendjébe varrott sok cifra gombot is megcsaholta.

- Jó, ha egy tyúkmony főttéig be tudsz gombolkozni velük, azebadta! - dohogott. - Hát hogy akarnál ezzel kürtszóra ottan felserdülni, tábori tentoriumból készen kipattanni, ha nyom az ellenség?

Tizenkét gombnál többet senkinek sem engedélyezett mostantól.

- *Ad summum!* - jelezte. - S azt is jó ritkásan! Nézze meg az ember!

De Garay már nem sokat hallott ebből a perlekedésből. Ahogy a tornát lefujták, repült hozzá a fia. Miklósra nem tartozott ez a dolog. Illedelmesen volt öltözve, mint mindig.

Egy pillanat hosszán át egymás szemébe mélyedt a tekintetük és úgy nézték szótlanul egymást, aminél ékesszólóbb nem lehet semmi hangos beszéd.

Aztán gyorsan süveget vetettek és indultak: haza.

XLVI.

Otthon mind a kelten a mosdótálnak dűltek. Ideje volt hogy derekasan megtisztálkodjanak, egyik a hosszú út, másik meg a verekedés után.

Garay készült el előbb. A kéz és orcamosáson túlesett, még mielőtt a fia elé ment volna. Elvette a törülközőkendőt az inas válláról s mialatt a szép selymes szakállát, kajlán szoktatott magyaros bajuszát fésülte, szárogatta, illatosította, közben elgyönyörködött félszemmel

nézegette Miklós serdülő testét. Hogy fejlődik az a tegnap még tejharmatos kis test..! Hogy emberednek a vállai, keblesednek a keblei..!

- Ennek ugyan nem kell tömőgyapot! - gondolta.

És most egész nyugodtnak, felhőtlenül elégedettnek érezte magát. Fia testéből a tovább-folytatódó Jövő zenéje zendült, mely igen, bizonyára szebb, teljesebb, sikerekben gazdagabb lesz, mint volt az ő élete.

- Rövid nap nemcsak mozgásában, insctinctusában, de érettségiben is hasonló lesz hozzám! Kész velem-egy rendű férfi - zsongott benne a büszke apai remény.

Kár, hogy a gyönyörködése nem sokáig tarthatott. Miklós is sietett. Éspedig annyira sietett, hogy az édesanyja átadott üzenetének és a kilátásba helyezett gorjáni sódarnak is csak egy átfutó mosollyal örült. Nos, Garay meg annak, hogy nem kérdezősködik az otthoni dolgok felől! Ez valahogy terhére esett volna most. Maga sem tudta volna megmondani, hogy miért. Nem is igen tűnődött rajta. A fiú gyors mozgását ügyelte, míg végül kérdésre fakadt:

- Hova-hova ilyen halálból!? Hiszen mára letetted a dolgod!?

Miklós azonban csak fúrta barna fejecskéjét a kikészített ingbe. És lám, nem is akármilyen viselős fajtájú, hanem habarnica-hímzésű, szirony-öltéssel kiöltött, gálára való holmi az az ing!

Csak mikor az ujjával és nyakbodrával sikerült megvívnia, ért rá felelni a gyerek:

- Aristoteles ám hátravan! „*De secretis secretorum!*” Azzal még ma végzenem köll, pedig most az udvarhoz köll menjek!

- Hová?

- Az udvarhoz.

Garay nagyot bámult.

Ugyan micsoda járata lehet az ő kis kamasz fiának a királyi udvarban! Főképp ilyenkor, mikor a fönséges gyermekek is sétálni vannak..!

Szerette volna megkérdezni, de valahogy... mégsem kérdezte. Ehelyett öles léptekkel járni kezdte a szobát. Minthogy azonban Miklósnak ezalatt szerencsésen sikerült a majcz-öve csattját becsatolnia, így rövidesen megeredt a nyelve, kérdezetlenül is.

- Az Asszony őfölségéhöz. A királynéhoz, - szólott.

És fontoskodó képpel bólogatott.

- Igen meghadta, hogy valamikor levelét tartanám, vagy hogy éppen személy szerint jönne meg kigyelmed: *recta*-mindjárt fussak hozzá a hírrel!

A ledöbbengető lépegetés egy pillanatra megszűnt. Garay kifele nézett az ablakon. Ujjai halkan, gyorsan doboltak a kifeszített lantornán.

Aztán megint elindult, loholva, körbe-körbe, mind szűkebb körökben és akkor mégis meg-kérdezte:

- Melyik királyné!?

Kérdése csak úgy odavetőleg hallatszott De mintha rekedt lett volna a hangja.

No, nyilván meghurutolt útközben egy kicsit! Miklós egyáltalán nem aggódott ezért. Gyermeki rajongásában ledönthetetlennek, halhatatlannak hitte az apját.

Mármeg a bogláros gombjaival küszködve felelt:

- Hát a fiatalabbik.

- És... engem tudakolt?

- Igen a'! Mindennap felhívatott. Nagy kedvességében és mind nagy kegyelmességében tart! Aztmondja, hogy udvari belső familiáris és nevezetes ember lesz belőlem, mint kigyelmedből! Világra hasonlítok nagyságodhoz, ilyet mondott csak tegnap is és megcsókolt.

- Meg - - -?

Kérdezett volna már többet és mégtöbbet Garay! De mintha belülről egyszerre megrántották volna a hangpántlikáit. Elakadt a szava. Arca pedig vörös lett, mint a főtt rák. Majd iszapszínűre fakult.

Miklós semmit sem vett észre ezekből az apai elváltozásokból. Szép nemesi, pirossarkú sólyacipellőivel gyűlt meg éppen a dolga. Új volt a cipő. És a szíjja kemény. Nyujtogatni kellett, hogy összeérjen.

E művelkedése közepett dünnyögte:

- ... egykorban is fésűt kért a Christa asszonytól, hogy aztmondja: hozz csak fésűt Christám! Fésüljem meg már én ezt a fiut! Nézd mely fodros fürtű! Rémlik nekem, mintha palatinus uram büszke fejét fésülleném; csak kicsiben és szelídebben. Ez a fej még nem öklel! Hajlik és simul.

Valami csörrent a szobában.

Miklós kurtán felpillantott.

De csak az apja vetette a vállát az almáriumnak! Azon mozdult meg a fliaderes ékszerdoboz és attól lett a csörömpölés.

Hát talpraszökött s helyreráncigálván a hajladozástól felcsúszott dolmánykáját, tette hozzá a végzett munka vígságával, és immár szabadjáraengedve azt a boldogságot, melyet a felsorolt királynéi kitüntetések fölött érzett:

- De nemcsak engem fésült! Én is látám multiban fésülködni őfelségét! Bebocsájt a legbelső házába is! Földön volt a haja, olyan hosszú. Ilyenkor selyemkendőket terítenek a földre és arra esik a haj. Oztán három frájj kell bajlódjék vele, mert oly felesen sűrű, hogy kettő is nem bírhassa és olyan nehéz, hogy a fésülőpalástot is lehúzza a válláról, kebeléről. De micsoda válluk van az ilyen királynéknak..!

Elragadtatásában mindössze legyingetni tudott. Nem talált méltó kifejezést a barack-rózsaszín és elefántcsont-sárgaságnak ahoz a gyengéd színkeverékéhez, amit érzékeltetni akart.

Garay azonban értett szó nélkül is és a hirtelen mélyre lehunyt pillái mögül is látott. Látott ápoltbőrű, gömbölyű vállakat, kerek nyakat, megpattanó, síkos, teli kebleket, hullámzó derekat... Látta, igen, egy gyötrelmesen gyönyörű perc hosszáig teljes leplezetlenségben látta mind azt az észvesztő kincset, amit egy véletlen folytán egyszer az életben már karjai közt is tarthatott, akkor... Nagyszombatból Visegrád felé...

Szinte megszédült, úgy telefutott sűrű vérével a feje. Hajlott orrának cimpái nehezen és öblös paripaszerű tágulásokkal szedték a levegőt. Jó hogy imént az almáriumnak hátrált, különben talán elrogytak volna vele a lábai. Így mégiscsak fennmaradt és mialatt ártatlan kínzója fölhevederezte a mentécskéjét: valahogy össze is szedelkőzött.

- Indulsz? - kérdezte tőle, az előbbinél is rekedtebb hangon.

- Hozzá! - vetette fel arcát olyan boldogan a fiú, hogy - mint odakint a bajszérűn - egy pillanatra megint sajátmagát érezte benne.

- Olyigen... szereted? - csordult ki halkan belőle az elfojthatatlan, forró, szenvedésteljes kérdés. És törtfényű szeme várakozással tapadt Miklósra.

A gyermek szinte világított.

- Lehet is nemszeretni..! - ingatta bölcsen a fejét. - Jól mondá egykorban kigyelmed, nem ember az! Földfeletti. Angyal. Vagy tündér. Vagy - - -

A többi benneszorult.

Egyszerre ott találta magát az apja karjai közt. A mellén. Dobogó szíve alatt.

De hogy dobogott az a hatalmas szív..!

Már javában a palota felé vágtázott a gyerek és még akkor sem ocsudott föl egészen a bámulatából.

Nem szokta őt az apja... megölelni?

Annálinkább nem... megcsókolni?

S most meg is csókolta!

Életének második nagy meglepetése volt ez, az atyján keresztül. Megérkezésekor az a bősz rárivalás, ma meg... éspedig ha vesszük, pontosan ugyanazoknál a szavaknál - - -?

Vállat rántott és fölnevetett.

Ugyan mért töprenkedjék! Gyerek ő. Gyerek. Nem érheti fel ésszel a nagyokat. Hát még az ő apját..!

- Senki. Soha.

Megrázta fürtös fejét és gondtalanul tovább mosolygott.

KILENCEDIK RÉSZ
MORS IMPERATOR

XLVII.

Garay ezalatt ottmaradt állva, ahol a fiától elköszönt.

Mély barna szemeinek üregéből fénytelen tekintettel bámult maga elé. Csak a hirtelen behorpadt arcán villódzott valami gyors, váltakozó fénymozgás. Az hol megvilágosodott, hol elborult. Míg egyszerre ez a kergetősdi is megszűnt. Egy fogakat szorosan összepréselő, homlokot éles redőkbe ráncoló, szigorú és kemény kifejezésnél állapodott meg.

A nádor akkor kiegyenesítette roskadt gerincét. Kezei ökölbe csomósodtak. Kemény, erős és nagyraszabott lendülettel a levegőbe ütött:

- Nem!! - mondta ki, csattanó fennhangon. - Hát nem! - ismételte. - Már holnap megadom lemondásomat.

Katonás léptekkel az ablakhoz lépett, felrántotta, kivetette sarkig. A párkányra könyökölt és öklére támasztotta az állát. Keményen, dacosan, szinte kihívólag a palota felé fordult. Farkasszemet nézett vele. Azonban nem a királynéi, hanem a királyi dolgozószobákkal. Képzelete elé akarta idézni Lajost. A fölkent fejét. Azt a bizonyára most is serényen munka fölé hajló fejet. A király messzi elnéző, bölcs szemeit. De azokat sem úgy, nem abban az uralkodói fölényben, ahogy ma az ő régtudott hírecskéinek meghallgatása közben pillantott rá - mikor benne szinte irigységet támasztott - hanem amint ott a nagyszombati sátorban nézett. Tisztán-világosan olvasva az ő bűnködös gondolataiban és mégis megbocsátva! Bizodalmát, királyi barátságát tőle vissza nem vonva! Szelíd, apai jósággal.

Feszült agya elég éber volt ahoz, hogy engedelmeskedjék.

Az idézett kép kibontakozott a ködből és ő nézte, konok önbüntetéssel.

- „*Ludovicus Magnus*" - gondolta.

S mint aki láthatatlan ítélőszék előtt tesz vallomást - többet ennél: mintha valóban ottállna drága urának színe előtt - katonásan tisztelgő igen-t bólintott:

- Az vagy. Nagy vagy. Én pedig a te bár kicsiny, de tovább is hű jobbágyod. Tűnő gyarlóságomért engedj meg! Az sem lesz többé. Ne legyen!

Gondolata egy percre elakadt.

Majd emelt állal tovább folytatta:

- Vagyok tehozzád mint jég az gyémánthoz képest. De jéggel együtt tilos gerjedelmem is elmegy a tavaszra, meglásd! Életemre szólt az eskü. Tudom. Tudom és tartom. És azt ne hidd, hogy lappangó tüzet hamu helyett hóval takarok! Módját már megtaláltam. S ezentúl similiter fogom követni. Házamnál. Gorjánban. Családom közt.

Szigorúan ráintett: igen! Csak vissza hozzájuk! Becsületesen befejezni lelkének féligkész művét! Egész elaltatni a szenvedélyét! Nem késlekedni, még holmi látogatások cégére alatt sem! Nem, nem gondol többé arra a nőre - Erzsébetre - csak mint királynőjére! Akinek neve: „Illethetetlen szentség!" Akinek nincs is teste, annálkevésbá elefántcsontszínű vállai, síkos keble, földreterülő, buja, illatos nősténysörénye: lelke csupán! Mindnyájunk felett hűvös magaslatokban lebegő... Fogalom.

Ott belül valami mintha okoskodott volna... Megtagadott szíve fájdalmasan összehúzódott.

Felnyögött.

De:

- „Nem vagyok-e férfi?” - hordta le rögtön magát. És pillanatnyi gyengesége már el is múlt.

Sápadt diadallal intett Lajos ablaka felé:

- Lehetsz nagyobb nálunk a bölcseségben, de emberségben felér hozzád Garay Miklós!

Majd lezáróan, hangosan:

- Ez kész.

Becsapta az ablakot, sarkonfordult. Elkezdte a fiókjait kihúzgálni. Szemlét tartott a dolgai fölött, melyeket mindjárt másnap előreküld, hogy mikorra lemondását elintézve ő is haza-érkezik, semmi kedves holmiját ne nélkülözze. Soha többé ne kelljen visszatérnie ide, ahol neki lennie nemjó, szüntelen kísértés, lelkének és ártatlan családjának veszedelme s ahova most is egy egészen akaratán kívüli dolog vethette csak! Hát ezentúl ilyen érdekeinek ütköző legfelső érdek sem lesz. A kurta Gorjánnál fog végződni a világ határa, egy-egy kis rögtúró paraszti öröm lesz az öröme és megóvott tisztességének tudata a kárpótlás. A fényes pálya íve kettétört. Mit remélni, miért győzködni nincsen többé. De van a szívében egy lezárt koporsója, melyre minden nap friss emlékvirágokat hordhat.

- *Usque ad finem vitae!* - bólintott és folytatta a rakosgatást.

XLVIII.

Egész rakás limlom hevert már az asztalon. Éppen az inasáért akart kiáltani, mikor a legénye hívatlanul is bejött.

Enyhén meglepődve azon, hogy így megelőzték a szándékában, felvonta szemöldökét.

- Mit akarsz? - kérdezte.

De alig hagyta el ez a kérdés a száját, ugyanazon percben sajátságos rezgelődés támadt az agyában. Mintha nem volna egyszerű véletlen, hogy ez az ember most így a szándéka elé vágott... Mintha e látszólag jelentéktelen körülmény mögött valami igenis nagyjelentőségű esemény, sőt talán egész eseménysorozat rejlenék és hogy ez valahogy az ő előbbeni gondolataival lesz majd összefüggésben... Igen, mintha titokzatos fuvalat suhant volna a szobán keresztül s mintha ez a fuvalat és ez a pillanat neki... már ismerős lenne. Ahoz hasonlítana, mely őt a gorjáni menedék nyugalmából kivetette, lóhátára dobta, idáig kergette... Megint az az akaratát keresztező, „véletlen”, mely azonban a leglogikusabb egységbe forrasztotta mindenkor az ő sorozatos véletlenségeit, úgy, hogy belőlük az életének olyan sarkalatos fordulatai álltak mindig elő, melyeket az előre legkörültekintőbb gondossággal kidolgozott tervek és legcéltudatosabb feléjük-törés mellett sem lehetett volna szilárdabban kiformálni...

De inkább csak egy, az ösztönein átvonuló távoli sejtés volt ez, mint szabályosan kialakított gondolat és alig egy rezdülésnyi ideig tartott. Aztán már ki is füstölgött a fejéből.

Várakozólag nézte az inasát.

A legény küldöncöt jelentett.

- Honnan?

- Az udvartól.

- Bocsásd be!

Maga is az ajtó felé indult. A feltáruló nyílás előtt azonban az egészséges érzékű embereknek a természetfölötti dolgoktól való heves idegenkedésével, hátrahőkölt.

A homályban egy fekete taláros, felvont csuklyás csontváz állt. Koponya-arca viaszszínűen hatott, helyenkint ütődött, kéklilás foltokkal. Behullt szemgödreit mégmélyebb gyűrűk övezték, melyek közül a láptüzek zöldes foszforfényére emlékeztető derengéssel pislákolt elő holmi téveteg sugárzás. Orra nem volt, vagy ha volt is, alig valami. Karomszerű ujjait egymásbafontan ölébe kulcsolta. Sárga fogsora vicsorogva vigyorgott.

- Ki vagy?! - rivalt rá.

De mindjárt el is röstelte ostoba képzelődését. Felismerte a küszöbön álló jelenséget.

Nem tartózott az a természetfölötti dolgok világába. Egyszerűen csak beteg ember volt, aminőkkel a Lajos féle nagy hadjáratok után tömegesen, sőt a legfelső körökben is bőven lehetett találkozni. Hanemhát persze, józan világosság mellett! Nem ilyen váratlanul s főképp nem olyan temetkező töprengések közt, amilyenekkel ő éppen foglalkozott! Ezek: a megvesztegető homály, a saját enyészetes gondolatai és a szerencsétlenséget pedző ösztönei tehették, hogy egy percre valami természetfölötti tüneménynek nézhesse az udvarnak ezt a jámbor levelesdeákját, akivel különben már számtalanszor találkozott s aki most a nagyúr rivallásától láthatólag megszeppenve, aggodalmasan pislogott rá.

- Grácia kigyelmed! - mentegetőzött. - Nem saját vakmerőségemtől viseltetve jüvék! Az Asszony szegény küld, hogy tartozás nélkül hívjam! Domina Jelizaveta, - tette hozzá és alázatosan hajtotta meg hihetetlen vékony indán függő fejét.

- Nem is neked szólt haragom, inkábbcsak e soha békén nemnyughatásomnak, - tartott viszont ő is helyénvalónak egy kis dörmögő magyarázatot - ... meg hogy szolgám így ki s be szálldos hívatlanul az ajtómon s vélém, hogy talán a tiszteletet is már nem kezdi tekinteni. De ha így van - - -

Beljebb bátorította a deákot.

- Hát a vén Úrnő..! - bólintott engesztelődötten. - Nem mondá, mely ügyben?

- Csak annyit, hogy ha valamikor, úgy aut nunc, aut nunquam, kezérejárni ne terheltessék és Istenére, hitire kénszeríti, hogy ezt az üzenetét titok alá zárja.

- Hm... - gondolta erre. - Nyilván hagyakozni akar.

A délelőtt hallottak után nem talált ebben meglepőt.

Bizonyosság kedvéért azonban mégis megkérdezte:

- Tán oda az Asszony?

Személyesen erről ugyan nem szerezhetett meggyőződést a deák, de a „nagy bemenetű dámával", azzal beszélt.

- ... s ő olly tetszésben vagyon, - egészítette ki szavait, - hogy erős lélek is nem mindig kedvezvén erőtelen testnek, ki kell abból őfelségének mennie hamarosan.

- No akkor pedig - - -

Csak intett:

- Jövök! Fussál amice, add bé a híremet!

Kardjáért kiáltott, süvegét parancsolta.

Mégis, amikor a küszöbre érkezett az atyafi, egy percig utána bámult. Maga sem tudta hogy azért, mert akármilyen igaz, hogy mindössze egy közönséges futár ment ott kifelé az ajtón, ránézve azért nemkevésbbé volt igaz az sem, hogy képében egy pillanatra, a Végzet szele érintette és... *Mors Imperator* jelent meg a szeme előtt.

XLIX.

Szaladt a deák. De sietett ő is. Átszelte a józan napfényben fürdő várudvart. Be a kapun, fel a felső rendre, balra a folyosón! Neki az első ajtónak, végig a termeken! Üresen tátongtak most azok. Pompára öltözött dámák nem suttogtak a sarkokban, mint rendesen. A pletykálkodás elnémult, szabás-varrás nem folyt, koboz nem zöngött, énekmondó inas nem históriázott. Még Akuljka, az anyakirályné kedvenc udvaribolond-asszonya sem mutatkozott, aki pedig az ő mulatságos őrületében - a pápa feleségének képzelvén magát - úgy szokott itt keresztülkasul járkálni, mintha legalábbis övé lenne minden.

Akuljka eltűnt. Eltűnt a második udvaribolond-asszony, Marfa is, - az infánsnő ezüstcsörgős ajándékmajma is. Az aranyhalacskák víz nélkül, döglötten hevertek az aquariumban és orrfacsaró bűzt terjengettek, a jó ürügyet talált cselédség nemtörődömsége folytán. Szomorú, elhanyagolt, kihalt volt itt minden. Csak a legbelső ajtón túl lehetett még valamiféle élet, mert az kinyílt Garay előtt, aki ezzel céljához is ért.

A hallottak után elkészült rá, hogy nem valami szívderítő kép fogadja majd. De arra, ami eléjetárult, igazán nem mert volna gondolni.

Megdöbbenésében szinte megkövült.

Mi ez? Ki ez? - gondolta. - Ez lenne az a mindig nevetős, nemrégiben is olyan fürge, fiatalos, könnyűtáncos teremtés, akit ő a felejthetetlen nagyszombati éjszakán bálatnyitni látott? Ez, ez a töpörödött, sárga, kékgödrös szemű rémletes váz?

Sehogy sem akarta hinni.

Pedig mégis így volt. Ha másról nem, a beteg kezének négyujja csonkjáról - a Zách Felicián féle merénylet örök emlékéről - rá kellett hogy ismerjen Jelizavetára.

Hát ráismert és most egyszerre eszébejutottak azok a szőrmék, geleznák, meleg gyapjútakarók is, melyeket a szolgák akkor cipeltek fel az anyakirálynőhöz, mikor ő egy meleg tavaszi napon a fiacskáját az udvarnak bemutatni hozta. Megütődött bár akkor a látványon, de csak úgy a szeme fölszínén és sohasem járt végére a dolognak, hogy tulajdonképpen miért. Ezúttal már tudta és azt is, hogy az öreg hölgy egészsége jóval régebben megbontakozhatott. Valami titkon őrlő baj hozhatta ennyire...

Nagy, meleg szívét őszinte szánalom fogta el s egyben ugyanaz az idegenkedés, melyet ő, a pusztulással folyton farkasszemet néző katona, mindannyiszor érzett, mikor ágyból, átizzadt derekaljak közül vigyorgott felé a halál. Katonavolta oly mély gyökeret vert benne, hogy az elmúlás egyedül megfelelő és méltó módjának is csak azt tudta elismerni, ha az egypillanatban fellobbant élet ugyanilyen felséges egypillanat alatt huny ki egy nyíllal átlőtt, vagy karddal megontott szívből, - míg a romlásnak ezt a lassú, konok fajtáját lealázónak, felháborítónak, különösen-nagy megpróbáltatásnak tartotta.

Hogy az Istenből pattant lélek ne röpülhessen az első hívásnál szabadon az ő megalkotójához, egy hitvány báb miatt? - volt az eszejárása. - Ne menekülhessen, míg ez a nyűggé lett, undok báb valahol át nem rágódik? Míg egyetlen emberi vonás van ezen a börtön-testen s a fejben egy jóravaló gondolat? Míg minden, amit egy magára kényes teremtés az aprólékosságig vigyázattal tisztogat magán: fel nem oldódik egy végső, egyetemes förtelemben, melynek üldöző kínjai és égető szégyene elől hiába kúszik ágy egyik párkányától a másikig az elítélt? S ezt, ezt nevezik általában „természetes” halálnak?

Nem. Ő az elmúlásnak épp ezt a lassanfojtogató módját tartotta erőszakosnak, a természettel ellenkezőnek, a születés magasztos egypillanatához képest. Sőt a lelket megalázónak is, mert hiszen sorsát az anyagi testtől teszi függővé és így mintegy csak másodrendű, amannak alá-

rendelt szerepet engedélyez neki! Az ő szabad, büszke lelke ettől irtózott s hogy most mégis ilyenfajta küzdelem bontakozott elé és hozzá egy asszonyi: tehát nálánál gyöngébb és több kíméletre szoruló lényből, ez olyan hódolattal töltötte el, amilyet talán a leghősibb katonai teljesítmény sem lett volna képes belőle kiváltani. Valósággal megrendült, úgy hogy a saját bánatáról és összes balsejtelmeiről egycsapásra megfeledkezett. Azok többé nem voltak sehol. Csak ez az enyészetes ágy volt és rajta a rossz dolgok legnagyobbikával sujtott szenvedő, akihez közeledni is olyan elfogultan mert, hogy félszegségében majdnem felborított egy tégelyekkel és görebekkel megrakott asztalt.

- Ó! A curatiohoz való szerek! - kapott volna bűnbánólag a szétguruló edények után.

De egy hűvös érintésű kéz megakadályozta.

Felpillantott s a kéz folytatásában felismerte az anyakirályné belső hölgyét, a paripafejű Pukur Klárát. Eddig észre sem vette, hogy idebent tartózkodik, a szürke vénség úgy egybeszürkült a szoba szúrósillatú, nehéz párázatot lebegtető félhomályával.

- Hagyja kigyelmetek! Csak a szeplőkenőcs és a májfoltűző víz! - suttogta az öregasszony, az ő számára ugyanolyan érthetetlenül, amilyen érthetetlenül hatott elkeseredett, szinte haragos kézlegyingetése és gyors, élénk szemjátéka.

Semmit sem okosodott ki ezekből. Túlságosan józan napfényről lépett be ide és pillanatnyi sejtő borzongásai ellenére is túlságosan nyers, megbontatlan és teli élet volt ahoz, semhogy azonnal bele tudott volna illeszkedni egy haldokló-szoba legmisztikusabb légkörébe és szereplőinek azokba a végletekig való elfinomultságaiba, melyeket azok is csak egy különleges lelkiállapot folytán és csak a beteggel való fokozatos együtthanyatlással sajátíthattak magukévá.

Zavarában hát kérdő tekintetet emelt.

De még mielőtt Klára részletesebb magyarázatokat adhatott volna, a beteg megmozdult. Alkalmasint a zaj kelthette föl. Feszegetve nyitotta ki a szemét - melynek korábban telt golyója mintha állományában megapadt és meglepően visszahúzódott volna, tükrét pedig mintha valami vak-fényű, megszarúsodott, zöldpenészes lepedék tartaná belepve - s elkezdett azonnal a mennyezet egy pontjára nézni. Látszott, hogy megszólalni készül, de hogy ehhez neki is ki kell előbb emelkednie a titkoknak abból a felfoghatatlan világából, ami egy haldokló belső világa, - hogy viszont ő is - legalább némileg - beleilleszkedhessék a nyersvalóságos életnek abba a másik légkörébe, ahova félig távozott szellemét visszaidézik. Így nivellált ezentúl ez a búcsúzó lélek minden egészséges emberrel, akivel összekerült, míg e láthatólag erőszakos folyamatok zökkenései után elérkeznek majd azok a legcsudálatosabb órák, mikor eszejárása már mindenkiétől eltérőleg mozog, - egészséges és haldokló egymásnak idegen nyelven beszél, - két teljesen külön világ lakosa, melyek közt nincs, - többé a legaprányibb járópalló sincs. Ez a titokteli óra azonban Jelizaveta számára még nem ütött és ő rövidesen csakugyan megszólalt:

- Valaki járkált...

Majd csöpp kis arcán reszketeg remegéssel suhant át az öröm, mint kereső lámpavilágosság az álmodó tó tükrén:

- Á úgy..! Kemetek..!

- Hát megösmer, Serenissima?

A nyers-darab élet: Garay, megkönnyebbülten lépett az ágyhoz. A takarón heverő sárga kis kéz fölé hajolt és csókot lehelt... nem, azért a leghódolóbb szándéka mellett sem, mégsem arra az átengedett kézre, mely az ő elképzelésében már mintha valami enyészetes mézgával kellett volna hogy bevonva legyen, - hanem kissé afölött, a levegőbe.

- Hiszen akkor... - akarta volna kezdeni, de azzal a zsarnoki mozdulattal, ami az egészen nagyurak, az álomból ébredők és halálosbetegek külön sajátossága, Jelizaveta - akiben e mindhárom kellék megvolt - egyszerűen elvágta a szavát.

- Nem az forog itt fönn, hogy én megismerem-e nagyságodat, hanem hogy nagyságod..!

- Hogyne! - bizonygatta erre vígasztaló készséggel. - Azért még meg lehet ismerni!

Rögtön megbánta amit mondott. Úgy érezte, hogy az az ügyetlenül közbeszúrt „*azért*" és a „*még*": elárulhatott mindent, amit pedig nincs az az eltökélt haldokló, aki szívesen hallhatna más szájáról.

Bosszankodott a medve-gyöngédkedése miatt és előre borsódzott egy várható kitöréstől, ez azonban váratlanul... egyáltalán nem következett be.

Jelizaveta nem hogy meg nem rémült, sőt ugy látszott, hogy meg is örült. Mintha egész különlegesen kedvezőnek találta volna Miklós válaszát s az a legpompásabban illenék be az ő valamilyenféle számításába.

Szája körül rejtélyes mosoly kezdett settengeni, pillái pedig szinte huncutkodva hunyorogtak.

- ... s mindezt, melyet itt tapasztal, azon panácea okozta, azkit egy remetétől ösmernék meg! - szólt túlhangos, elnyujtott és kissé éneklő orrhangon, mely az elkényeztetett gyermek dicsekvő kántálására emlékeztetett.

Miklós még mindig semmit sem fogott fel. Klára tekintetét iparkodott volna elkapni, de a matrona háttal állt felé, az asztalka rendbeszedésével bajlódott s így nem nyerhetett tőle felvilágosítást.

Hát megint a beteghez fordult és tanácstalanul nézett rá.

- Minémű panácea..? - kérdezte habozva.

Megint az előbbi hamiskás mosoly.

Jelizaveta szemét változatlanul a mennyezet egy pontjára szögezve felelt, mialatt nyugtalan ujjai megállás nélkül a takaró rojtjait szaggatták:

- No s kit a remete megmondása szerint szerkeszték és most azóta „Királyné Vizének" hívunk! Mindjárt hogy vele éldegélnék, ottan erős váltózásomat kezdém tapasztalni, minden tetemimben! Akarja ösmerni mikéntjét, fiam?

Persze hogy akarta! Abban bízott, hogy talán ezen az úton sikerül majd valamit kihámozni ebből a beszédből, mely semmi szilárd támaszpontot nem nyujtott neki eddig.

Ismét megerősítette hogy akarja, Jelizaveta pedig ugyanazon a kényeskedő és trombitáló orrhangon, mint az imént, csak mégtöbb fontoskodással, megparancsolta hölgyének, hogy a breviáriumát hozza elő. Ennek első levelére jegyezte - úgymond - a barát dictamenjét, akit ezelőtt soha nem látott, sem közlése óta, de aki kétségkívül az Ur küldötte lehetett.

- Egyre confususabb az ügy..! - gondolta Miklós és kérdésre felkészült arccal várta a matrona visszatértét. Mikor azonban ez a szobába lépett, Jelizaveta éppen kifelé fordult s így megint csak nem sikerült valami jelt leolvasni az arcáról. Megadólag nyúlt hát a breviárium után és föllevelezte az első oldalt.

- „*Végy edényen négyszer leeresztett és megtisztált égettbort, háromannyit. Rozmarint levelestől és virágostól, kétannyit. Felül zárd be jól s tartsd ötven órákig melegben. Aztán edényen bocsásd le. Abból hetenkint egyszer reggelente végy be egy drakmányit, avagy köntinget, orcádat és sérelmes tetemidet pedig mosd meg vele minden napon.*" - mormolta.

De ugyan ettől sem lett okosabb. A zavarosság nem hogy nem tisztult, hanem csak sűrűsbödött a fejében.

Már-már arra gondolt, hogy egyenes kérdést intéz Jelizavetához és ilymódon szabadul értetlenségétől, mikor a beteg, láthatólag növekvő izgalomban, magától is megszólalt:

- Hát e panáceának következésiből lettem ilyen szép és iffjú! S innen az üzenet, kit titok alá zárni rendellettem! Bízon, keveses idővel rá, hogy megújúlásom híre kicsördült, megkérének kezem felől! Lakodalomra készülünk, fiam!

Elhallgatott, talán erőt gyüjtött a következő percre. Majd ellenállhatatlanul, élesen és olyan átszakító hangon, hogy a levegő még jó ideig vibrált tőle, felkiáltott:

- A lengyel... lengyel király..! Elmátkásított!

- Hogyan! Kázmér..? Hiszen az tíz éve deficiála és különben is testvére vala fölségednek?! Ki pedig actu lengyel király, az fölségednek ugyan vér szerint tulajdon fia?! - akarta mondani Miklós, de nem mondta mégsem. Egycsapásra értett meg mindent. És elsősorban azt, hogy itt annál is sokkalta rosszabbul állnak a dolgok, mint ő gondolta. Hiszen nem elég hogy életveszélyesen beteg az anyakirálynő, akit ő alattvalói és emberi szívének kétszeres melegével szánt, hanem már értelme is megzavarodott. A gyászos esemény bármely percben bekövetkezhetik.

Ez a körülmény sürgős cselekvésre ösztökélte.

- A király ért ebben valamit? - fordult azonnal az udvarhölgy felé, aki az ágy lábánál könnyeit szárogatta.

Tagadó választ kapott.

- Míg a „*nász*" - ezt a szót különösen kiemelte Klára - meg nem lesz, kigyelmeden kívül a Domina valamely így-úgy-okon mindenkit távolít, bár fiát s az orvost is... Engem is szigorú szem alatt tart! Ebből értheti, hogy mely nagy fő szorongattatásban vagyok..! A kigyelmed patrocinálása..!

Nem folytathatták. A beteg feléjük fordult és ha feszülten egypontra szögezett tekintetét nem is vonta vissza, de arcán nyugtalanság kezdett tükröződni.

- Mit suttogtok ott! - fakadt ki ingerülten.

A szegény hölgy, akin a keserves gyakorlat ugyancsak megérzett, a „mennyegzői ruhák" dolgát adta kész magyarázatul és Jelizaveta ezt el is fogadta. Miklóst azonban visszakövetelte.

- Hagyd őt nekünk! - ráncolta irigyen szemöldökét. - Hisz' tudod, hogy dolgunk van!

De tudta ezt már Miklós is. Átérezte azt a nagy felelősséget, amit ez a szomorú fordulat rótt reá, mely felől az uralkodócsalád ime, még kellőképp tájékoztatva sincs! Megértette, hogy nincsen itt többé helye sajnálkozó elfogultságnak, eszközökben válogató kényességnek és semmiféle mellékszempontnak! Le kell gyűrnie idegenkedését s vállalnia azt az alakoskodó szerepet, mely ugyan éles ellentétben áll jellemével és érzelmeivel, de mely az adott körülmények közt leggyorsabban és legbiztosabban viheti a kívánt célhoz.

Mostantól kezdve ugyanúgy tett, mint Klára. Belehelyezkedett a beteg szánandó hóbortjába, valóságokként fogadta el képzelődéseit, sőt elő is mozdította azokat, annak a kényes feladatnak érdekében, melyet (ma még!) viselt hivatalában magára nézve kötelezőnek ítélt, s így okvetlenül meg is kellett hogy oldjon.

Igyekezett hangjának mentől meggyőzőbb fényt adni. „Felicitált” a felség bámulatos megszépüléséhez és fényesnek találta a „lengyel királlyal” kötendő frigyet. Azonban - tette hozzá - ha egyszer a Domina így fölékesítette őt bizalmával, amit nem hálálhat meg eléggé, azt szeretné most már, hogy olyan legyen az a lakzi, amilyennek hírét emlegessék mindenütt!

- Pedig - - -

Nem hallgatta el, hogy itt mintha egy kis bökkenőt látna... Szerinte az ilyen esetekben s az őfelségéhez hasonló magas állapotban: nagyszabású ajándékozások illenének.

- ... fölséged meg nem tudom, ha rendelkezik-e még valami javak fölött, itt a fia-ura udvarában, ahol mind accomodatioja, mind pedig becsületi anélkül is kijárt! - igyekezett mentül előbb arra az útra fordulni, melynek végén bizonyos, őt lelkiismeretileg kötelező intézkedések létrehozhatók.

A vett nyom helyesnek bizonyult. Kiderült, hogy az anyakirálynénak a haszonbérben bírt koronajavakon kívül is, valóban jelentékeny értékei voltak, amiket ösztönszerű, öreg-óvatos gyanakodással dugdosott környezete elől, valamilyen - nem tudni miféle - kiszámíthatatlan szükség esetére. Sőt még írott jegyzék is létezett erről a rejtegetett vagyonról, melyet ez év Szent György havának hatodik napján, tehát akkortájban állított össze, mikor arra lehetett számítani, hogy a nagyszombati kirándulás után az udvar esetleg többször is változtatja majd helyét.

Miklós csak helyeselhette ezt a bölcs óvatosságot.

- Ilyképp semmi más nem is kell ide, hanem hogy fölséged a jegyzéket eléadassa, aztán valahány darabok után igazán beírjuk, hogy mit kinek szán, - javasolta. - Igy lesz illő fényű a lakodalom, melynél fölségedet sem szegénységben, sem fösvénységben nem marasztalhatja senki.

Ez a vélemény az öröm enyhületét lopta a beteg túlizgatott arcára. Azzal a bizalommal, amivel Garay iránt eredendőleg viseltetett, távol a legcsekélyebb gyanutól is, nyomban a leltárért küldte volna Klárát, ha ő közbe nem lép. Miklós azonban végiglátta most már teendőit és egycsapásra akart túlesni rajtuk.

- Nem elegendő! - szólt nyomatékkal. - Valaki ilyen ajándékozásra készül, ez igazlátók nélkül jól meg nem lehetne! Gyűrűs pecsét és tanuk kellenek ide, Asszonyom! Különben valamiféle mirigyes kincstartó dolgunkba még belekapcáskodhatnék!

Nos, Jelizaveta kész volt már ebbe is belemenni, egyedül a titoktartás tekintetében kívánt megnyugtatást, nehogy - mint mondta - valaki illetéktelen fecsegő az idő előtt kipattanó tervet „megronthassa”...

- Parolát veszek mindenektől, de silentio! - zárta le röviden a vitát Miklós s mialatt Klára ezúttal csakugyan a leltárért indult, ő is felkelt és - nyitva hagyván minden ajtót a háta mögött, hogy a betegszobából jövő legkisebb zajt is meghallgassa - kevés időre elhagyta a szomorú fülkét. Valahogy úgy tűnt az most föl előtte, mint egy indulásra-kész kocsi... Melynek mintha ő lett volna a fellajtárja... És mintha nehány óra alatt nagy-nagy utat futott volna keresztül...

Nehezen lélegzett és keserű érzések szorongatták a torkát.

Nádorságának egész ideje alatt sem végzett kelletlenebb munkát ennél!

Mért is nem múlhatott el ez az utolsó napja békességben..!

*

Csendesen felnyitotta a legutolsó terem ajtaját is. Nehány nevet sorolt fel az udvarnagyokéi közül és „nyakaszakadtából” az urakért futtatta az egyik ajtónállót. Ott várta be jöttüket a küszöbön. Pár halk szóval megadta mindazt a felvilágosítást, melynek megszerzése neki annyi nehézségébe és önleküzdésébe került, aztán valamennyien bementek a haldoklóhoz, akihez időközben már hölgye is visszatért. Nemcsak a vagyonjegyzéket: a vén Hecemet, Jelizaveta második palotásasszonyát is magával hozta.

Nehány legrövidebb perc ha eltelt ezzel a jövésmenéssel. De a beteg szempontjából sokat jelentett ennyi is. Arcán nyoma sem volt többé az előbbi élénkségnek. Kissé nyitvahagyott szájjal és olyan kimerevülten feküdt az ágyon, hogy Garay egész jól halottnak is hihette volna, ha nyakán az erek nem rángatóznak olyan feltűnő hevesen és gyomor tájékán a takaró nem végez sajátságos oldalmozdulatokat, melyek szabálytalan lélegzetvételéből származtak. Így remélte, hogy még nem késő s az ágy fölé hajolva megkísérelte eszméletrehívni a kábult teremtést.

Amilyen mindenre neszelő volt azonban Jelizaveta eddig, a foglalkoztatás hiánya mostanig éppolyan aluszékonnyá és nehézkessé tette. A halkabb költögetésre meg sem mozdult. Csak amikor Miklós már kiáltozásra fogta a dolgot, akkor emelkedett ki - láthatólag erőszakosan, fokozatosan - megint abból a titokzatos másik világból, melybe szelleme időközben ismét alámerült.

Megkezdődött a rejtélyes nivellálódás.

Végre felnyitotta a Határozatlanba meresztett szemét s intett, hogy hall mindent és a cselekmény végbevitelét kívánja.

- Az inventárium..! - sugta, különösképpen azért a legkevésbbé sem zökkenve ki, agyréméből.

A nádor már nyujtotta is. Jobbjába pedig megmártott lúdtollat ragadott.

- Ne inkább én olvassam? - kérdezte lágyan, fiusan, mert belátta, hogy „*ilyen*” tekintetű szemekkel képtelenség lehet olvasni.

- Inkább..! - vertek egyet bizalmasan a nagybeteg pillái.

Erre hát gyorsan elvette Klárától a meggyujtott gyertyát s az asztalkára állította.

Mire a sárga permeteg-fényecske szétömlött, arca már megint szilárd volt és ajkai beszédre nyíltak:

- Merő-arany pokál! Kit ajándékoz vele Domina?

- Fiam Ludovicust. Lakodalmam estéjén igyék belőle.

Beíratott.

Az urak szomorú bizonyságot bólintottak. Zsebükből egymásután kerültek elő a keszkenők. A mozdulatlan csöndben rövid orrfúvások hallatszottak.

- Négy láda dupla aranypénz!

- Remetéknek, klastromoknak, hogy új életünkért imádkozzonak.

- Két láda kisebb ugyan aranypénz!

- Udvari tisztségviselőimnek.

- Három öregláda ezüstpénz!

- Hű cselédimnek. Amodaát más cselédim lesznek...

- Nyolc rend külön-különb királynéi pompára való, kintjáró s házi korona!

Nem jött felelet. Pedig Miklós már majdnem papirosra ejtette az ifjabb királyné nevének kezdőbetűjét.

Hát ismételten feltette a kérdést, melyre ezúttal válasz is jött, bár megint nem az, amire ő számított.

- Unokáimnak, - lehelte Jelizaveta s mintha erőlködő és töprengő vonások vonultak volna át az arcán. Mindez legott el is múlt s a fáradt test tovább pihent a gőzölgő párnák közt.

Nem volt idő tűnődni.

A nádor folytatta:

- Nyakbavető: öt rend ládikó!

- Királynék asszonyaimnak, melyekkel barátságot tartok.

- Felséged... első boldog nászából lett menyasszonyi cicomák, úgymint melyek a Piast hercegnők közt rendre öröklődnek: hajtű; hajszorító; köves-gyöngyös főruha!

Jelizaveta nagyobbik unokáját, Máriát nevezte meg.

Az urak orrukat fujták és bólogattak.

Ilyen és hasonló célokra szánatott még egy halom násfa, szászos-mívű, mellrefüggő kösöntyű, fülönfüggő, csatt, tű, hajnyomtató kopeta, ékköves kesztyű és pártaöv. A zománcos kupák, serlegek, bilikomok: országméltóság uraknak jutottak. Aranykannák, tálak, csészék: a bíborosnak. Feszületek, tálcák, karos gyertyatartók és koppantók: püspök uraknak. Más dolgok megint különféle templomoknak. Házöltözékek, szentes képek, keleti szőnyegek: apácazárdáknak. Főképp sokminden az óbudai klastromnak, melyet Jelizaveta maga alapított s melyben „esküvőjét" megtartani szándékozott.

Az urak bús-jelentőségteljes pillantásokat cseréltek, mint akik ezt az óhajtást különösenjól megjegyzik... Aztán beírták ezt is, azokkal a kastélyokkal, mulatóvárakkal, földekkel, falvakkal, hintókkal és paripákkal együtt, melyek mindegyike gazdára talált.

Jó is volt már a lajstrom végére érni!

A beteg ereje szemmelláthatólag hanyatlott. Hangja nem harsogott többé. Alig hogy lehelt. Merev tekintete egyre veszített fényéből s kissé felakadt szembogarával, mintha csudálkoznék valami benne belsőleg végbemenő eseményeken, melyekről nem tudhatott senki, rajta egymagán kívül.

Miklósnak elég volt egy pillantás erre az elálmélkodott arcra, ahoz, hogy mégjobban siessen. Gyorsan a beteg elé tartotta a lisztát, ernyedt kezébe gyámolította a tollat és saját tenyerét terjesztvén a papiros alá támasztékul, erős, rendelkező hangon mondta:

- Suscribálni, Asszony asszonyom!

Mennyi bajjal történt, azt csak a jelenlévők tudták. De meglett. A gyűrűs pecsét is szabványos helyére került és Miklós valahára most már ahoz is hozzájutott, hogy a patakokban ömlő, szemeit csípő izzadtságát letörülje.

- Igy, Serenissima! Elkészülénk.

Bár - - -?

A könnyebbült sóhajtása megszakadt. Eszébejutott, hogy bizony hátravan itt még valami, amit ő - Szent György lovagja - hasonlíthatatlanul fontosabbnak kellett hogy tartson mind azoknál a földi dolgoknál, melyek érdekében eddig fáradozott.

Sietve a zokogó asszonyokhoz fordult, - azok legott ki az ajtón, ő pedig vissza a beteghez.

- Felség! - szólt, ennek a legkeményebb feladatának súlya alatt szinte megremegve. - És most a legszentebbet is ne feledjük! A keresztény Hagyást, Domina..!

Szívét összeszorította a részvét s aggodalom. De mintha váratlanul segítséget: egy olyan ötletet kapott volna, mely merőben az ő lényén kívülről jött, egyszerre felderült.

- Felséged e nagy ünnepét az édes Egyház-anya tartása szerint is kedvessé kell avatnunk! Angyalok násza legyen felségedé! - mondta immár határozottan. - Jól tudja felségtek, hogy lakodalom előtt bűnöket megvallani és a Bárányt is venni szokás! Akarja-e ezt mind igazán elkövetnie? Akarja-e a szentségeket?

Jelizaveta mintha megrezdült volna egy kicsit. Minthogy azonban hívét és bizalmasát érezte szenvedőágya fölé hajolni, gyöngén elmosolyodott és gyermeteg bizalommal megbillentette keskeny állát:

- Igen. Örömest. Ha kemed idejét érkezettnek lenni tartja...

Annak, nagyon annak tartotta és aszerint intézkedett is. A házi kapellánus a hölgyek kíséretében rövidesen megérkezett. Körülhordozta bánatos pillantását a bánatos urakon.

Nem szólt, azok mégis elértették. Egymásután emelkedtek fel.

- Felicitáljonak kigyelmeitek a fölséges mátkának! - rendelkezett velük Garay, hogy a beteg jól meghallhassa.

Majd mélyről fakadón, az elérzékenyülésnek egy nagyon fiui ellágyulásával küzdve, súgva hozzátette:

- Halál mátkájának, Urunk, országunk anyjának, ki azmint megösmerném, in agone vagyon...

Több hang az ő torkán sem jött ki. Ajkait összepréselve, nyakát hosszan előrenyujtva, szinte lódulásszerűen hagyta el a szobát.

- - - -

L.

Miklós egyedül maradt.

Azazhogy: mégsem!

Zsebében ottrejtőzött a lepecsételt levél.

Az a fatális levél..!

Mit kezdjen mármost azzal?

Világos, hogy nem állhat vele odább. Nem az ő levele volt. És nem holmi magánügy. Az uralkodóházat közelről érintő, országos vonatkozásban is jelentékeny irat, melyhez éppen ezért sokaknak van jussuk. Elsősorban természetesen őfelségének, aki egyelőre még csak nem is tud anyja válságos állapotáról!

Mit tegyen?! Hogy közölje vele a történteket?!

Legegyszerűbb persze az lett volna, hogy azonnal kihallgatásra jelentkezzék és megadja a királynak a szükséges „*dilucidatiot*".

De teheti ezt ő? Nekironthat urának ilyen hírrel egy alattvalója, ha százszor nádor is, mint ő *ma még*!

Mély királytisztelete tiltakozott.

A király is ember és a legnagyobb embernek is lehetnek gyönge pillanatai.

- Emberszívének gyöngeséginél tanu nem lehetek, - döntött. - A hírt egy közelebbálló, őfelségéhez rangban is közelibb személy kell, hogy közölje: Családtag.

László herceg - Opuliai László - nádorelődje járt a fejében. És megörült. A herceg nagybátyja is volt Lajosnak s hozzá szelíd, gyöngédtapintatú ember.

Már-már elindult, de megállt. Csalódottan rázogatta a fejét.

- No hol is az eszem! - dohogott.

Mert hiszen a hercegre nem számíthatott.

- Az most Prágát járja, a királyi gyermekek házassága-ügyinek végső eligazításában!

Erről a megoldásról hát hazajött. Más személyt meg nem talált alkalmasnak a szerepre. Nem elég közelállónak... egyvalakin kívül...

- A... felesége! - hőkölt hátra és a kurta lélegzetvétele olyan volt, mint egy hangtalan hördülés.

Néhány pillanatig tájékozatlanul hunyorgott, mint akit lesből vágtak fejbe. Érezte, hogy lesz az arca hamuszínű.

- Nem, nem! - emelte védekezőleg a kezét.

Ugyanakkor azonban tisztán-világosan tudta, hogy: „de igen!" Nincs kibujó. Nincs hátrálás. Meg kell tennie. Ez az, amit tennie *kell*. Erzsébet elé kell hogy járuljon, mert ez a kérdés megoldásának egyedül lehető és természetes módja, - mert a királyhoz legközelebbálló személy a királyné s mert ő mint ahogy bűnös szenvedéllyel nem: úgy a legbecsületesebb menekülő szándékával sem ékelődhetik a királyi házasok közé. Hacsak nem akar önző okok miatt kötelességet mulasztani... Hacsak nem érzi kevésnek magában a férfias erőt! Hacsak nem - - - *fél* attól az asszonytól és a saját fogadalma elégtelenségétől!

Oly összetört volt, mint akin terhelt társzekerek gázoltak keresztül. Mégis, erre a szóra hogy „félni", - fölvetette a büszke fejét:

- Olly Garay nem született!

És keményen a kőpadlóhoz koccantotta kardját.

Már nem habozott. Indult.

- Távoztattam magamat a közeléből, mikor Uram java így rendellette és most pedig elébejárulok, mert közben így fordult az ugyanőfelsége java! - bólintott. - Nincsen-e kirakva a málhám? Aztán különben sem mehettem vala el anélkül, hogy egy puszta vizitáját is meg ne adjam! Vaj' hogyan is képzeltem hát én ezt..?

Haragosan ráncolta a szemöldökét.

No Garay Miklós, kiráztad a jobbik eszedet a fejedből, a hosszú lóháti útban! Ideje hogy helyrebillenjen!

- Megyek! - buzdította magát. - Éppen hogy hazafordulok, köntöst újítani.

Mert úgy illő, hogy az ilyen udvari aktusokhoz legalább egy jóravaló köves kardot övezzen fel az ember! Rendes tollforgós süvegbe húzza a fejét, aranysarkantyút csatoljon a sarkára, amihez persze nem való a közönséges abaposztó nadrág, hanem egy tarbársony, legalábbis.

Végrehajtotta mind ezeket a szívérevett kötelmeit, olyan komolyan, ahogy mindenmás dolgát és olyan aprólékos körültekintéssel, hogy mire az öltözéssel elkészült, beletelt kétfertály óra. Másik meg a szakáll ujból kifésülésébe, bajusznak úri mód szerint kiviaszkolásába, kellő megalkalmaztatásába, gyűrűk rangos összeválogatásába, cobolyprémes palást redőinek eligazgatásába. Ő azonban nem tudott erről. Nem ért rá a klepsydrára nézegetni. Sem az nem jutott egyelőre az eszébe, hogy hiszen a királynál is, az anyakirálynénál is az előbbi ruhájában járt és a világ mégis egydarabban maradt... Mindezekre csak akkor szörnyedt rá, mikor már a palota kapujában állott.

- A testamentum..!

Bizony, a levetett dolmányban talált maradni a levél. A nagypecsétes. Nehezen-szerzett. Országos-fontos... Kerecsenforgó, az van, türkizes mentekötőlánc is van, illatos szakáll, ördög-pokol és mindenféle cifraság van, megvan, épp hogy a végrendelet nincs. Az nincs.

Most aztán tettenérte magát és riadtan, forró, - befelecsorduló megszégyenüléssel elpirult.

- Hiszen... előadhatom éppen a dolgot emlékezetemből is, a leköszönésemmel együtt!? - próbált volna még mentséget találni, de a gondolata elpattant. Mintha valami látatlanból kinyúló kéz hirtelen elszakított volna odabent egy túlfeszített húrt.

- Leköszönés...

Egyszerre megértette, hogy nem, ezt sem teheti. Nem mondhat le, bármennyire azt kívánnák is az érdekei, hogy meneküljön. Az akarata megint léket kapott. Egy övénél hatalmasabb érdekbe ütközött. Ugyanabba, amibe a többi elhatározása. És ugyanolyan váratlanul, kivédhetetlenül.

- El kell halasztanom, - horgasztotta le a fejét. - Lehetetlen két ily ügyet egybefoglalni! Amaz első tisztán uralkodói familiáris dolog, emez pedig egy alattvaló személyes ügye!

Hogy hozakodhatnék elő vele a királyi ház nagy gyászának vigiliáján! Micsoda otrombaság lenne! És milyen kíméletlenség: itthagyni a királyt jobbkeze nélkül, anyja-vesztése és egy nádorválság kettős zavarában!

Téveteg pillantást vetett maga köré és botorkáló ujjaival meglazította a nyakravalóját.

Mi ez..! Mintha hurok lett volna a nyaka körött... És valaki mintha minduntalan rántana egyet rajta... Míg maholnap egész szorosra húzódik a zsinór. És ő eldől. Elhanyatlik. Bele az erkölcsi halálba. Posványba. Árulásba.

A falra meredt még, a művészi faragású zárókövekre, de már nem azokat látta. Sajátmagát egy percre: «*úgy..!*» Nagyon-főruhásan... A szakálla csupa illat... Mellén majd mogyorónyi gyémántok... Előtte-mögötte majd hajlonganak. Megméltóságolják... Belül azonban minden csupa hazugság. Csupa alakoskodás: rothadás. S ő, aki előtt mindenki hajlong, útálkozik a lelke fenekéig és csak émelyegni tud... Mint varas kutyát, irtózza az elbukott, becstelen énjét s kerüli a tiszta kis fia tekintetét. Nemhogy lovagi példájára mutathatna, hanem retteg belül, hogy aki a lelkéből szakadt lélek: valahogy olyanná ne legyen, amilyen ő...

Kiverte a veríték. Megrázkódott az iszonyattól s remegő kézzel tapogatta végig magát. És fellélegzett, hogy: nem..! Hálistennek: nem... Még nem *az*... Nem «*olyan*». Még a régi... Ugyanaz a Garay Miklós, aki volt. Akit joggal illet meg a tisztelet-adás. Aki nem követett el semmi nagyobb rosszat. Semmi helyrehozhatatlant. És nem is fog! Idejében világosodott rá megint egy kelepcére! A veszedelemre, mely szüntelen körötte ólálkodik. Sőt lám: benne magában is..! Hát majd elbánik vele! Összeszedi minden éberségét arra a rövid kis időre, amit még az udvarnál tölt. Mert hiszen józanabb szemmel nézve, mindössze ennyiről van szó... Pár rövid nap haladékról. Míg Jelizaveta bevégzi az ő szegény kis földi pályafutását és örök lakásába tér. Az udvar meg vissza a rendes kerékvágásába. Addig csak kiállja? És a gyásznapok alatt csak nem fog, - a királyné sem fog erőszakkal a karjaiba dűlni, mint valami Putifárné..?

- Milyen badarság! - gondolta. És már röstelte, hogy úgy megrezdült.

- Pár nap..! Ki sem bontatom a málháimat! - mormolt és loholt fölfelé a lépcsőn.

Lenyomta a kilincset, belépett az antekamerába és bejelenttette magát.

TIZEDIK RÉSZ
A HOLNAP KIRÁLYNŐJE

LI.

A formaságoktól ugyan nem lehetett eltekinteni, de odabent már jóval a bejelentés előtt is erősen várták a palatinust, mióta Miklóska a „nagy hírt” meghozta.

Christa világoskék angyalszemei ördögi ártatlansággal ragyogtak a diadaltól.

- Nem megjóslám előre Asszonyomnak, mikor ollóm hegye este a padlóban megállt, hogy rövid nap meggyön a barna medve? Most csak oztán láncra őkigyelmét! Karikát az orrán keresztül! Mert ha egyszer úgy igazán beveszi magát a gorjáni barlangba, sonkolyos mézzel sem csaljuk többé elő! Akkor pedig majd kit táncoltatunk?

- Mmm..! Talán nem őkigyelme az egyedüli a férfi-renden!? - biggyesztette el érettgyümölcs-száját Erzsébet.

De nem volt őszinte. Lelke mélyén jól tudta, hogy neki sem mindegy: Garay, vagy egy másik. Miklóst különbnek ítélte valamennyi férfinél, akik fölött az unalom kétszeresen hosszú ideje alatt mustrát tartott. Különbnek tartotta már csak azért is, mivel nehezen megszerezhetőnek bizonyult és Lajos szívéhez is közelebb állott másoknál. Nagyobbat lehetett általa ütni a gyűlölve imádott emberen, cserébe azért a kegyetlen ütésért, amit meg az mért valamikor az ő felkínált szerelmére s asszonyi önbizalmára.

A gyermekek..?

Vállatvont.

A szárazfényű értelem világossága mellett többé nem értette, hogy mért is rémült el úgy a bohó fecsegésüktől, mikor utoljára találkoztak! És Garay is..! Mert tudta, hogy Miklóst ugyanaz az ostoba riadalom kergette el az udvartól, mely egy átfutó perc hosszáig neki is csontja velejéig fütyült. Ugyanaz az örökletesnek sejlő három szó, amivel valaha a kettejük játéka megkezdődött és amit aztán a kis Mária száján hallottak ujból felcsendülni, mikor a kicsinyek első ártatlan játékaikra indultak.

„Miklóst választom társul..!”

Bolondság! Bolond véletlenség! - állapította meg azóta a lehiggadt eszével. - Ha van hereditas, az nem szavakban van!

Nem volt annak a csacsogásnak semmi jelentősége! A gyermekféle csacsog, ő meg majd cselekszik. Igen, visszaadja a „Bálvány”-nak a kölcsönt! Kibolygatja tűrhetetlen önbizalmából! Leszállítja szobortalapzatáról, le, a zaklatott valóságba, ahol ő vergődik! Nem ejti ki kezéből holmi rémlátások miatt az eszközt!

Hogy célját elérten az eszközt egyszerűen suttbadobná, azt a világ legtermészetesebb dolgának találta. Érezze magát holtig megtisztelve az alattvaló, amiért királynője éppen őt szemelte ki, hogy vállán fellépve egy fejedelmi megtorlás pálmáját elvegye! - gondolta. - Csak nem is képzelhető, hogy a játszma végén - - -?

A puszta feltevést is ellegyintette.

Eligazította a hátára omló ezüstcsillagos fekete fátyol redőit, nesztelen párduclépteivel végigsietett a puha keleti szőnyegen, aranyozott hátasszékébe ült és intett Christának, hogy bocsássa elé a palatinust.

*

Egy gyors fürkésző tekintettel igyekezett tájékozódni, hogy ugyan melyik végéről is fogja meg ezt az ő élő eszközét!?

Rögtön észrevette Garay kimért szertartásosságát. Hát először is ezzel a merevséggel kellett hogy leszámoljon.

Felkelt, a nádor elé ment és családias szívélyességgel egyszerre mind a két kezét nyujtotta:

- Salve, kigyelmed! Rég, rég nélkülözzük! Nó, annál jobban örülök, hogy most meg recipiálhatom! Még rútolását is, lássa, engedem a füleknek! Pedig hejj, be reászolgálna..!

Kis szünetet tartott és macska módjára félighunyt szemmel, mellyel mintha nem is oda, egész másvalahova nézne: leste oldalt a szavai hatását.

Miklós azonban csak meghajolt. Álla körött a nyakán, mintha megkövültek volna az izomszíjjai. Arca konok, visszaverő kifejezést öltött.

- El kelletik rontanom felséged örömét. Domina Jelizavetától jüvék, - mondta olyan fagyosan, hogy Erzsébet alig állta meg nevetés nélkül: „Adod te majd még lejjebb is..!"

Úgy tett, mintha észre sem vette volna a palatinus mogorvaságát. Az otthonosságnak egy utánozhatatlanul bájos és közvetlen mozdulatával helyet mutatott s ő maga is letelepedett. A kíváncsi tekintet színe alatt most meg lehető legnagyobb elnyílásával tartotta Miklóson parázsló fekete szemeit s azok legmélyéből nézte, állhatatosan.

- Anyánk? - kérdezte vontatott hangjában azzal a rendkívül kellemes, hullámos muzsikával, melyet csak az őt érdeklő férfi számára hallat a nő s mellyel mintha külön meglehelgetne, melengetne, megcsókolna előbb minden kiejtett szót. - Hát nagyságod tekintetességit béengettette? - folytatta lágyan. - Már az igaz! Kelmetek előtt az udvar valahány ajtaja s a mégoly hétpecsétes claustrum is kinyílik! De hagyján! - komolyodott vissza az évődésből. - Kigyelmed minémű kedvrontásról beszélt. Hadd hallom, mi légyen ez!?

Miklós a válltarsolyáért nyúlt. Félmozdulatnál azonban eszébejutott, hogy a levél otthonmaradt. És az is, hogy miért... Ettől az emléktől egyszerre észbekapott s megszégyenültségében szinte haragosan, csaholva kezdett beszélni:

- Azmint megösmerem: oda a vén Úrnő. Lehet hogy talán alig-órái vannak hátra. Én is azért tőle a testamentumot kivevém s jüvék köteles jelentésemet megtennem. Felségtek jussa, tovább lument adni a királynak, melyet én alacsony állapotomnak csekély volta szerint illendőleg el nem követhetnék. Grácia kicsinségemnek, amiért e baljó hírrel így előrontok! - redőzte a homlokát, a bocsánatkérő szavak ellenére változatlan zordonan. - De oly tetszésem vagyon, hogy jobb csak egycsapásra fát levágnunk, mintsem apránkéd firiszelgessük! Így! - emelkedett fel a térdére feszített tenyerei segítségével. - A kellő világosítást megadám, köszönöm igen fölséged kegyelmes recipiálását s most szabadjon magamat hódoló sajnálatomban retrahálnom.

Felkelt és keményen összeverte sarkantyúit. Ezúttal fel is nézett, hogy elfoghassa azt a királynői jobbot, melyet a dolgavégzett alattvalónak majd kézcsókra nyujtanak. Utoljára ez életben... Ő tudta, hogy utoljára. Úgy tudta... És nem is bánta már. Egyetlen vágya volt: menni! Menekülhetni! Egyedülmaradni a vonagló szívével.

De türelmeznie kellett kissé. Az a királynéi jobb késett. Erzsébet az arcát tartotta vele elfödve... igen okosan. Mert így hármas célt szolgálhatott. Elhitethette a gyászhír-hozóval hogy könnyezik, - elpalástolhatta hogy semmi sincs távolabb tőle ennél - ellenkezőleg, hogy kívánságainak egyik legjelentékenyebbje áll itt megvalósulás előtt - végezetül pedig időt nyert a

gondolkozásra is, hogy vajon micsoda ürüggyel tarthatná vissza ezt a sürgős látogatóját, aki egy méghatalmasabb tervében kellett hogy eszközül szolgáljon?!

- Megvan!

Nagy áron ugyan, de megtalálta.

Elvonta szeme előtt a csipkés kendőcskéjét, lassan kibontakozott fátyolai közül és intett Miklósnak, hogy üljön a helyére, nem végzett vele. Közlendői lennének számára.

Kis idő multán annyira összeszedelközött, hogy meg is szólalhatott:

- Fölöttébb iszontatók néha Istennek az ő próbáltatásai! Főként mikor ily hirtelen-véletlenséggel zúdulnak reánk! Megvallom, percig a kétségbeneséshez jártam közel. De igaza van nagyságod méltóságának! Nem jobb az ily hír: per partes. Jobb: egyszersmind! És a Teremtő ingyenvaló kegyelméből megbódulásomat ime leküzdém. Tovább kell gondoljak, palatinus! A királyra, - lehelte és tündöklő szemének legfenekéről egy delejes sugár egyenesen arcbatalálta Miklóst. - Ösmérem szegény anyánk mely szívós természetit! - folytatta. - Lehet hogy így is a dolog egyhamar meg nem lesz. Elhúzhatja soká! Nem hinném, hogy Lajos érdekének nagyobb szerezése lenne, oly hosszan fiui feje fölött lógatnunk a kardot!

Hangja elhalt. Arcán gyötrelmes vonások kergetőztek. Látszott, hogy küzd. Majd legyőzte vonakodását és eltökélten pillantott fel.

- Egyéb is van! - mondta. - Nagyságod rosszul választott a közvetítő személyében. Készenlétben kell hogy maradjon, mert lehet szükségem támod rá. Lehet hogy éppen kigyelmedre. Igen, azt gondolom, mégis csak kigyelmed lehet az, aki ha a sor reákerül, a hírt őfelségének megadja. Én - - -?

Lemondólag és azúttal őszinte keserűséggel intett:

- Nagyságtok régi belső hiteles és tanácsos kedves emberünk s miért ne tudhatná..! Kizúgni úgysem fogja, hogy a király... *matrimonium*nak csak külső árnyékát követi velem, trónban keveses időkig egymás oldalán üldögélésekkel... De évek óta be sem nyit házamban. Én is... én sem... Mi nem... nem beszélhetünk egymás közt! Az uralkodói gondok..! - nevetett fel élesen.

Erőltetett nevetését azonban belefojtotta a szenvedő lelke legmélyéből kitörő zokogás.

Percekig csukladozott, míg folytatni bírta:

- Tudom, tudom..! Azért mégis égbenkiáltóan szomorú ez így! Egy drakmányi melegség nélkül..! Egyetlen bizodalmas emberlölke nélkül! Pompában, igaz. Koronás fővel, igaz. De mindig egyedül! Eggyes egyedül!

Miklóssal káprázva fordult a világ.

Mindenre felvérteződött, éppen erre nem. Erre a fejleményre: nem! Ez a mezítelen, vérző, kétségbevonhatatlanul őszinte panasz annak szájáról, aki - most érezte csak! - mennyivel több volt számára mint síkos kebel és buja nőstény-sörény, - olyan átszakító fájdalommal hasított át rajta, hogy szinte megállt tőle az érverése.

Torka összeszorult és kishijja, hogy sebzettoroszlán-kinjában fel nem üvöltött.

- Ha fölséged engedné hogy én... - szívárgott ki az ajkai közül, melyek cserepessé lettek a belső forróságtól, - de nem folytatta. Rémülten eszmélt, hogy mit készült ő itt most mondani..!

Tisztára felajánlkozás lett volna az. Alig-tett fogadalmának felrúgása és Lajos iránti hűségének hitvány, hitvány megszegése! Amikor ő jól felismerte Ludovicust „magnus”-t, aki őt barátságával megajándékozta! Amikor ő már becsületesen be is csomagolt! És mikor ő ha

ék nem lehetett a királyi házasok között, éppenúgy bíró sem lehet köztük. Nincs jussa hozzá, és ha mindjárt belepusztul is a szánalomba azért, akit későnnyitó férfiszerelmének olyan megrázó szenvedélyességével szeretett, amilyennek soha képzeletével sem bírt, - akinek igazán tragikus sorsába ma nyert először betekintést, de: aki Urának megszentelt asszonya volt és nem az övé..!

- Nem, - vívódott hangtalanul. - „*Principiis obsta!*" A szánalom is elragadhat oda, valahová a mit sem tekintő bűn! A hűségesküt én királyomnak tettem és lelkemben jár azt megtartanom! Házas-titkaiba én nem penetrálhatok s nem is kívánom ezt tennem.

Akaratának szinte emberfeletti megfeszítésével keményítette meg magát. Ott belül vérzett minden. Háborgott, dulakodott minden érzés. De kívül nem engedte ezt megsejteni. Látszatra ő csak ült, illedelmesen és lefogyott, szép barna arcából, a pilláit övező mély kék gyűrűk közül, komoly tekintettel világított álmatlan, tág, kutyahűségű szeme.

Temetkezett és hallgatott.

Erzsébet azonban már sokkal messzebb ment, semhogy egy ilyen meddő elnémulásba beleegyezhetett volna. Ha egyszer rászánta magát, hogy megteszi ezt a rettenetes közlést, melyről előre tudta hogy a lelke fenekéig fel fogja kavarni s mely után valósággal csupaszon állt ott Garay előtt: ez nem történhetett ingyen. A dolgok közben a kölcsönhatás sajátságos viszonyába is kerültek egymással. Megszerezni Lajost - a bosszút - Miklós mint eszköz útján: igen..! De ugyanakkor most már mindenáron megszerezni Lajos által Miklóst - a férfit, akinek túlsok engedményt tett -: így hangzott a módosult, a kibővült törvény, melyben a két férfit nem lehetett többé különválasztani, - eszköz és cél közt világos határvonalat húzni. Ezek a határvonalak egybemosódtak s a két férfi ezentúl együttesen jelentette azt a nagy játszmát, melyet Erzsébet nem adhatott fel, az immár kétszeres megaláztatás csődje nélkül.

Könnyein keresztül ragyogtatta Miklós felé nagy, lidércfényes, örvénylő szemét.

- Nos, nos, mért nem fejezi bé nagyságod? - suttogta a sírástól tikkadtan.

De a fölébredt ember már talaján állt.

- Grácia, úrnői - felelt gyász-konokul. - Vakmerésnek tetszhetnék.

- És kigyelmed képtelen volna ilyenre érettünk?

- Azaz hogy éppen fölségtekkel szemben!

Azt hogy „*szemben*", erősen kihangsúlyozta s nagy belső elégtételt érzett, hogy ezt meg bírta tenni. Föltételezte, hogy e figyelmeztetéssel el is van intézve a dolog, - a királyné nem tudakolja majd olyanvalami felől, amit az alattvaló ránézve sérelmesnek ítélt és távol állt nehézkes férfi-észjárásától a gyanu, hogy azzal a megnyomott egyszóval s a rákövetkező elzárkózásával, félig úgyis elárulta már, amit pedig hősileg el akart volna hallgatni.

De Erzsébet - bár megörült - nem érhette be ilyen félvallomással sem, melyről megérzett, hogy csak ellenfele ügyetlenségének köszönhető. Neki nyílt szavakra volt szüksége, a kétségbeesett szenvedély ledobbanásával és félreérthetetlen felajánlkozásával ahoz, hogy megtépázott önbizalma megint lábraállhasson és keze biztosan, erősen tudjon: ütni! Egy titkon epedő szerelmessel semmit sem ért. Nem tűzhette harci zászlóként az ablakába. Nem kelthetett általa Lajosban gyanut. Nem ingathatta meg vele bálványszilárdságát és nem alázhatta le királyi büszkeségét oda, a porba, a porba, ahol látni akarta.

Mert más mód nem kínálkozott, saját szavának hálójában fogta meg a csökönyös férfit és együgyű gyermekszemeket nyitott rá.

- Velünk szemben? - játszotta a meglepődöttet. - Hát nagyságod valami ellenséges dolgot érez abban, ha engemet emésztő s egyaránt keserű állapotomban, honestis temporibus ac debitis horis, koronkéd meg-meglátogatna? S miért? Ki, melyikőnk ellen gondolja véteni?

Csak most vette észre Miklós, hogy cseberből milyen másik vederbe esett!

De nem tágított.

- Önnönmagam és úri-illedelmes kötelmem-tudásom ellen, - mondta a tartózkodásnak olyan fájdalmas-makacs kifejezésével az arcán, melyről látszott, hogy nem futó vendégként, hanem maradandólag költözött oda.

Aztán felemelte a fejét.

- Ha fölséged rendelli, ám jó. Intimálom. Olly tetszésem van, hogy alattvaló csupán fölséged egyenes hivására jühet ide, in tali casu: engedelmességgel tartózik.

Ezzel az udvarias fordulattal bízvást be is érhette volna. De neki a saját aggódó lelkiismeretét is teljesen meg kellett győznie! S ezért egy lépéssel továbbment és ráncolt szemöldökkel, emlékeiben keresgélve, fennhangon gondolkozva, nagy-jámboran még hozzátette:

- ... s nó, mert ha jobban megvizsgálom, erre így egykorban maga a király szabadítta föl, hogy történet szerint - - - szükség esetin - - - az ő jelen ottan nemlétiben - - -

- Szem alatt tartson? - csattant közbe egyszerre Erzsébet, olyan szilajan, hogy ő csak elhült és megrőkönyödve hátrált.

- Nem. Nem éppen... Csupán hogy fölséged javára vigyázzak s valamikor bátor déli vérének kockáztató veszedelmit érteném... - hunyorgott biztonságát vesztve.

De Erzsébet oda sem hallgatott többé a magyarázatára, mely különben szerencsétlenebb volt, még az előbbi szavainál is. Felszökött, mint a sebzett párduc. Fénytelenné tompult, nagy, gyászékkő-szeme, fehérjével fölakadva dermedt a levegőbe.

Fogott, rögzített ott már valamit! Az elszólásból megérteni vélt sokmindent. Azt a kárbaveszett hívást ott, a nagyszombati úti-sátorban, ahol - igen! - éppen Lajostól lépett ki a nádor..! Ennek vérteződését a fiával... Minduntalan való talpraszökkenéseit, mikor pedig úgy látszott, mint most is, hogy mindjárt megpuhul és engedelmes eszközül fekszik oda a lábai elé! Azt a Gorjánba hazarohanást..!

Hát ez a magyarázat. Akarata Lajoséval ütközik össze, akinek magának nem kellett, nem kell, aki emlékezetes összecsapásuk óta sem, - egy lépéssel sem közeledett felé, de aki azért zsarnoki önzésében a saját szabadjára sem hajlandó őt engedni. Láthatatlanul kinyúlva mindenhatóságának palástja alól, egyszerű-fölényesen a körmére ütött s éppen annak felügyeletére bízta, akit ő a jogos megtorlás eszközéül kiválasztott s akitől úgy kellett volna, hogy: féltse..!

Esztelen düh, rémület és kétségbeesés rázkódtatták meg.

- Ekkora fönnhéjjázás! - nyilalt fejébe a jólismert fájdalom. - Ilyen gőg..! Ilyen kaján megszégyenítés..!

De mit szóljon erről az emberről itt, akire úgy számított, annyi kegyet, fáradságot, időt tékozolt s aki ezalatt titokban, ime, épp az ő terve meghiusítására merészelte magát adni eszközül, az ő megrontójának!? Annak a félelmesen erős, gyűlöletes hatalomnak, mely vasfalként mered mindenütt elé, akármerre forduljon vesztetté ingerlő tigrisketrecében, - akármelyik oldalon próbáljon is méltatlan sorsából kitörni?! Igen, mit szóljon erről a cinkosról!?

Legszívesebben arculütötte, összekarmolta és felrúgta volna a cudar cselédet és már hódító szándéka sem intette óvatosságra.

Szabadjára engedte tomboló haragját.

- Nincs szükségünk a vizitáira! - sikoltott. - Legalábbis, míg csak mások engedelmivel és szolgálatjában jűdögélne s ha százszorban uram és király az a másvalaki! Magunk is fejedelmi vér vagyunk s önmagunkért sem csekélyek a jobbágyi hódolatra! Végeztünk! - toppantott. - Kigyelmed visszavonulhat!

Be sem várta azonban, hogy a megsemmisített ember összeszedelkőzzék. Uszályát felkapva, elsőnek indult. Az ajtót hevesen becsapta a háta mögött.

Miklós hüdötten bámult utána.

- Hát mi... mi vagyok én..! - dadogta vonagló lélekkel.

S ahogy kifele tántorgott, mintha a szokottnál ő is keményebben találta volna elereszteni a kilincset...

De legott meg is bánta indulatosságát.

Élesvonalú, szép barna arcán szétenyhült az ő meleg, bánatos, jóindulatú mosolya.

- Szegény asszony! - sóhajtott. - Mely roppantságos szenvedés forgathatja ki így, ki oly angyallelkű, hogy Bebekné árvájához is, ugye, mindjárt magnanimitását mutatta s az én megéretlen kisfiamat száz kegyelmeiben részesíti... És nyomorúságát még nekem is többszörben tetéznem kellett!

Búsan lógatta a fejét.

- Hanem hát hogy magyarázhattam volna meg neki lelkemnek corrupt voltát s hogy mért igazán csak annak hagyása szerint szabad jönnöm, aki mindkettőnknek egyképpen urunk? - élhetetlenkedett.

Megállt töprengve, aztán egy lezáró mozdulattal, esetlenül, a szerelmes férfi bárgyú vakságával megállapította:

- ... márpedig tiszta menyét-lölke az én állapotomat egyedül semmiképpen meg nem értheti! Nem tudhatja, hogy ártatlanul felidézett jelen-ottlétemmel, bárány színe alatt, micsoda döhödött éhfarkast bocsájtana közelébe..! Micsoda szentekhez méltatlan indulatok fonadékába foglalhatnám, bár titkon is és képzeletemnek óhatatlanságában hogyan perzselgethetném királynői fennkölt palástját!

Agyongyötört feje fáradtan a mellére hanyatlott.

- Jobb hogy így csak urával egyenlő fejedelmi rangjának vélt sérelmiben sértődött, semmint az én érzelmemnek igaz valóságától, azt kitalálva! És nekem is jobb így.

Arra gondolt, hogy a fogadalmát megtartotta. Nem lett áruló. Becsületes rendek köszönését nyugodtan elfogadhatja. Oktathatja saját példájából a fiát az igaz férfi, a királya iránt hű lovag erényeire.

Megtörülte izzadó üstökét s tántorgó léptei valamivel szilárdabbak lettek.

- Immár quiete ki is rakhatom a málhám! - jutott az eszébe. - A lelkemet s családomat fenyegető veszedelem elmúlt. A történtek után ő nem fog hívatni, én pedig bizon nem jüvök rendes parancs nélkül! Megváltunk, önszántunkból.

Keserű elégedettséggel intett és kardját hóna alá kanyarintva, lefelé loholt a lépcsőn. Elsikló szemmel búcsúztatott minden követ. Ezeket nem látja többé, bárha ittmarad is..!

A fehér márvány lilás-kékes szivárványtündöklésben verte vissza az ablakon behatoló fénysugarakat. Az Itáliából hozatott ritka növények, mint tükörben, látszottak meg benne. Az ő alakja is, ahogy elnyujtott nyakkal megy, szinte fut...

Bántódottan fordult el ettől a képtől és dacosan szegte fel az állát.

De egy kicsit, egy percre: mégis megrezdült.

Szemben vele zárókőben végződött a boltív falbordázata. A zárókő egy kurtaszarvú, sertésfülű ördögpofát ábrázolt. Hunyori szemei titokzatosan féligcsukva voltak. Két vastag ajka szétfutott és hosszan kifüggesztette hegyes nyelvét.

- Mi az..! - dörmögött.

Mert mintha vihogott: mintha őt, az ő erős fogadkozását és őszinte örökre-búcsúzkodását figurázta volna az az ördögpofa..!

LII.

Ha az a sok átok, amit Christa a palatinus fejére rakott, mind megfogta volna, talán egy szál haja sem marad árva fején.

Neki igazán sok bajt okozott.

Erzsébet úgy rontott be hozzá, mint egy fúria.

Eleinte csak habzott, tajtékzott, rángatózott, - később dühöngött és a fejéhez vágott mindent, ami a kezeügyébe került; majd pedig elfogta a sírógörcs.

Lett lótás-futás! Előkerült a vizesruha, repülősó. Nagyobb forgalmat csináltak, mint amodaát a haldoklónál. A melegített téglák is sorrajöttek, mert még a hideg is kirázta a királynét. Didergett, vacogott és úgy megmerevedett az álla, hogy egy vékony késpengét sem lehetett volna a fogsorai közé beszorítani.

Mikor nagynehezen fölmelegedett, akkor az ő nagyskálájú készlete szerint, megint más végletbe csapott. Gyönge s ernyedt lett, mint egy kisbaba és halálosan szomorú.

- Hiába minden! - mondta Christának, könnyek közt, melyek szakadatlanul csorogtak szeméből, bárha nem is látszott sírni s melyek beburkolt tehetetlenségében hátrafolytak fülei mögé, nyakába s egész átitatták dús-illatos haját. - Hiába! - ismételte. - Nekem semmi sem sikerül. Nem tudok szíveket igazán megvönni.

Csüggedt sötétlátásában most már biztosra vette, hogy Garaynál is rosszhelyt keresgélt. Azt sem valamiféle tilalom tartotta távol tőle, hanem hogy nem szerette úgy, amint kellett volna! Nem elég forrón! Nem mindenek fölött és mindenek előtt! Mert akkor bezzeg ő lett volna szemében az első cél, amin kezdi, amiért gyönyörű őrültségekre, ha kell: akár becstelenségre is képes a férfi! Mindent felborogat, mindenen keresztülgázol, mivel... nem élhet nélküle!

Mintha bizony először hallott dolog lenne a világon, hogy egy szerelmes ember feleséget, gyermeket dob magától, palánkot ugrik, hitet szeg, esküt tör, vagyont, rangot, vallást elrúg, gyilkol: hogy csak elérje azt az egyvalakit, aki több előtte az egész teremtett Universumnál!

Nem. Bőven tudott ilyen esetekről; de ezek egyike sem volt az... ő esete. Érette nem lehetett ilyen nagy, lelkes tetteket művelni! Csak hitvány rongyokért; nyomorú, taksás városi némberekért: szabadlányokért, akiket jogában áll akárkinek a nyilvános táncterekről pár dénárért elhurcolni. Azokért: igen! Azoknak még az a megbélyegző sárga szalag is elfelejtődik a

homlokukon! Címer, méltóság födi be a bélyeget s két hű, kitartó kar védelmezi egészvilág ellen, örökre, a cégérest, aki a hozott áldozatokon csak nevetni tud!

Nos, ezesetben ő hajolna! Ő gyakorolna leereszkedést s milyet..! De megtarthatja a kegyét! Nem kell! Nincs aki igazán számottartson a magas ajándékaira...

- Mit is akarok!? - ömlöttek egyre a könnyei. - Negyven esztendőmet átallépém, maholnap az is megszűnik, azmi asszonnyá teszi az asszonyt, megvénültem Christa, megvénültem! Hadhatnám bízvást királynéi fennkölt trónusomat, fő míveltségemet, tiszta, szeretnitudó lölkemet: egy kurta fitossal és huszonkét esztendővel, utcalányaként is többremennék!

A szegény hölgy rémülten tiltakozott. Már akkor a fejéhezvágott cipőt is szívesebben vette, mint ezt a baljóslatú, ezt a legveszedelmesebb fordulatot, ami ellen legnehezebben, sőt maradandó érvénnyel nem is lehetett küzdeni.

Erzsébet most is elsöpörte a tiltakozást. Indulatának egy felcsattanó, vad rohamában a saját testébe mart és gyűlölettől megveszekedetten szaggatta a körmeivel, mint aki hirtelen megőrült.

- Meghalni sem elég! - jajdult. - Ezt, ezt, ezt a hűtlen dögtestet előbb széthasgatni, minden izinkjében külön! Száz halált kell halnom, hogy egészen meghalhassak és megbüntethessen, azmi bennem magamban is csak ellenem támadt!

Fekete kétségbeesés reszkettette meg ujból.

Majd bágyadtan, félholtan, gyermeteg esdeklléssel nyöszörgött:

- Hogy történt ez velem, Christám! Mondd! Én föl sem fogtam. Mikor ereszkedék meg így ez az átkozott hús!? Mikor lett ez a temérdekség csipőben, kebelben!? Úgy megszoktam fiatalnak lennem s jaj, hogy elpazaroltam: senkiért..!

Vergődése valami kacagásfélében végződött, mire ettől az inkább-hördüléstől egy kis híg nedvesség loccsant ki a száján.

Fölémelyedett és órákon át csak jégmogyorók nyeletésével lehetett úgy-ahogy enyhíteni a gyötrelmes ingert, mely ide s tova dobálta s mely ellen nem látszott tartós segítség.

- Azaz hogy lenne egyvalami! - préselte szép ajkait az elfehéredésig a megkínzott udvarhölgy.

Ha ő most fülénél ragadhatja azt az „akasztófakerék címerű, horogra, karóbavaló” kemény, száraz embert - szép kényelmes napjainak megrontóját: Garayt - és idehurcolhatja Canossát járni ehez az ágyhoz - másik kínzójához - s leborultathatja előtte megtörten, ezer bűnbánattal, visszakéredző szerelemmel..! Ez: igen!

Hitte is, hogy nyélbeüthetné a dolgot, ügyes asszonyi fortélyozással innen oda cikázva, híreket váltva, titkon szítva a parazsat: ha a körülmények ellene nem esküsznek. De azok ellene esküdtek.

Az udvarnál hírefutott, hogy papot láttak menni az anyakirálynőhöz és hogy a pap az utolsó útravalót vitte. Aligha nagy ok nélkül..! Sőt a káplán egyáltalán nem is tagadta ezt az okot. Őt senki sem kötelezte titokra. Aki hozzá fordult, annak csak búsan ingatta a fejét s szívére kötötte, hogy a megváló lélek üdvösségeért könyörögjön.

Míg egyszer aztán valahogy Lajos füléig is elhatolt a suttogás...

Behívatta az udvari papot s az közvetítő nélkül is megmondott neki mindent.

A királyt lesujtotta a hír. Azonnal anyjához indult. Már nem kellett tartania attól, hogy felizgatja! Azok a merően egypontra szögezett szemek nem láttak többé. A válságát vívó szellem elmerült a Titkok mélységes tavában, melyből nem bírt többé a mindennapi dolgok

fölszínére felbukkanni. A test még élt. Valamilyen lélek is kellett hogy lakozzék benne. De ezt a földfeletti rejtelmeknek oly sűrű köde vette már körül, hogy az innenső világ emberei számára bizonyossággal semmi sem volt többé róla megtudható. Megszünt a nivellálódás minden lehetősége. Járhatott-kelhetett a szobában akárki és Lajos is elüldögélhetett a karosszékben oldalt: a haldoklót mindez nem serdítette fel. Míg végül Karácsony havának huszonkilencedik napján... az a szomorú „lakodalom" is meglett. Jelizaveta átálmodta magát az ő „uj országába". Egy reggel környezete azon vette észre, hogy mozdulatlanul áll a keble. Nem lélegzik. Lehet hogy már órák óta halott volt.

Az apácák csendben föllibbentek a térdeplőkről, mint könnyűszárnyú fekete madarak. Tömjénezett szenteltgyertyákat gyujtottak és Pukur Klára, a vén Heczem segítségével hozzáfogott a halottat mosni, öltöztetni. Azt a főruhát hozták elő, melyet a boldogult nászruhájául szánt. De nem bírtak a tehetetlen testtel. Az időközben teljesen kihült, megkövült és tagjai szilárdan ellenálltak minden hajlításnak.

A két főasszony tanácstalanul nézett össze. Életükben először végeztek ilyen dolgot s most nem tudták, hogy mitévők legyenek.

Végül a vizestálakat elhordó frájj jött segítségükre.

Odasugta könnyes szájjal:

- Az köntöst megnyittani hátul! De nem ám vágni: tépni! És varrni, tűzni sem szabad! Csak kötni. Lábakra pedig fehér harisnyát, hogy tiszta lábbal lábaljon át Örök Hazába, az szegény..!

Szavait elbuggyanta a könny. A két dáma is sírvafakadt. Elaggottságukban kétszeres súllyal nehezedett rájuk ez a keserves tisztségük, melyből a saját sorsuk jóslatát olvasták ki. Rémülettel vegyes fájdalommal végezték a dolgot. A sajátságos csöndbe, mely semmi más csönddel nem volt összehasonlítható, idegeket borzolóan recsegett bele a halottiruha selyemanyagának repedése. A levegő suhogással, suttogással, kurta, tompa kis zörejekkel telt meg. Ebben a különös, megállt csöndben a legkisebb nesz is külön, elhatárolt hanggal hallatszott. Míg valahára aztán minden elkészült.

Heczem remegő kézzel bontott meg egy selyem leplet és leborította vele a testet, állig.

Akkor futárt küldtek a kápolnájában imádkozó királyért.

Jött mindjárt. És ezúttal megadhatta szeretett anyjának azt a csókot, amit az olyan keserűen követelt tőle s amit „akkor még" meg kellett hogy tagadjon a haldoklótól... az életben már halott. Most lehetett! Tehette. Jelizavetának nem árthatott többé poklas fiának - Jób királynak - engesztelő, dédelgető csókja.

*

Nem sejtette - azt hitte hogy a tisztelettel visszavonuló apácák után egyedül maradt - a jelenetnek azonban mégis tanuja volt.

Csak mikor az ágyról felemelkedett, vette észre a gyertyák nyujtottlángú fényében a feleségét.

A házasok hosszú ideje múlt, hogy nem is találkoztak. Lajost készületlenül érte és nyomorult egyedüliségében úgy megrázkódtatta ez a találkozás, hogy egy pillanatra szinte megfeledkezett magáról. Már-már indult a forrónszeretett, drága, elhagyatott asszony felé, akinek szenvedő sápadtsága rögtön szemébe tűnt s akivel egyedül temethette volna be érző szívének frissenszakadt sebét s - igen! - már Erzsébet is rebbent, boldogan, mindent elfelejtő, megbocsátó, készséges szerelemmel, mikor a férfi egyszercsak érthetetlenül megint megtorpant s az ő tagjaiba is beledermedt a megkezdett mozdulat.

- Úgy, úgy! - bólintott lélegzetvesztetten. - Bezzeg ne is tegyen fölséged egy kicsi lépést! Hiszen még tudnék neki örülnöm! De látszik, épp ez az akadály! Ahoz hogy kegyetlen kőszíve minémű kedvességre lágyuljon, így kell előbb fekünnie az embernek! A hidegágyon!

Lajos sápadt arca mégjobban elszürkült. Lassú-nagyot nyíltak a pillái s mellét horpadtan hagyta egy kiszálló, mélységes sóhaj.

- „Ne ítélj, hogy ne ítéltessél!" - szólalt meg csöndesen és fáradt léptekkel elhagyta a szobát.

LIII.

Erzsébet egyedül maradt.

Kiállt rohamaiban megnyúlt arccal s az újabb érthetetlen, szégyenletes kudarc fejbeverésétől káprázó aggyal bámult a távozó után. Nagy szemei olyan merevek voltak, mint két üveggomb, melyekből valami idegenszerű, természetellenes fénnyel derengett ki nyugtalan és tétova tekintete.

- „Ne ítélj, ne ítélj!" - mormolt szédülten s azon erőlködött, hogy valahogyan mégis összeszedje a gondolatait. - Politika, törvények hozása s ama titkon csak külön elrekesztve megtött fogadalom után ma hát az evángélium a soros..?

Ébredezőleg emelgette szemöldökeit.

- „Ne ítélj, ne ítélj!" - intett élénkebben. - De haj, az Írás egyebet is mond ám! Azt hogy: „Jaj a botránkoztatónak!" És följebb azt is: „Férjfiak együtt lakjonak értelmes módon feleségekkel!" Ezekkel azért hogy állunk Ludovicus, te „Magnus"?! Asszonyodnak elrombolt életével? Ennyi hántás után is megint felajánlott s lám ilyen órában is el-visszadobott szerelmével..?

Nem folytatta tovább. Erőszakkal tépte ki magát keserű gondolataiból. Tudta, hogy hol van. Halottasszobában. És hogy egy régi, nagy akarata teljesedett be itt..! Hagyja leszüreteletlenül? Engedje az elégtételnek ezt a megfizető, nagy percét, amire olyan régen várt? Megérdemelné-e a sikert, ha egyik tervét feláldozná a másiknak? Ha a diadal pillanatát átsiránkozná?

- Ohó, csak sorrend! Most ez itt a soros! - villogott s egyszerre elszántan, mozdulataiban valami beteges, lázas sietséggel felkapott egy ezüst gyertyatartót és odalépett az ágy mellé.

Engesztelhetetlen nagy szemei keményen szegeződtek a halottra.

- Megígérém, hogy viszontlátom s imé, hogy mondásomat beváltom! - intett. - Imé, hogy nem nőlhetnek fák az égig! Imé hogy fiatalabbnak kell engedje a jusst a vénebb!

Pillantott egyet és feszülten várt. Nem tudta hogy mire. Pedig arra várt, hogy a dolgok megszokott módja szerint választ kapjon. Valahol mélyen belül lehetetlennek tartotta, hogy ez többé be ne következhessék. Jelizaveta külső testi megjelenése - akármilyen nagy változásokon ment is keresztül - annyira egybe volt már forrva benne életjelenségeinek emlékeivel, hogy egyelőre még sehogy sem bírta azoktól különválasztani s ilyen valami merőben új, tehetetlen tömegként elfogadni. Annak idején kis gyermekének holttestét sem leplezték fel előtte, kiméletből. Ma látott először halottat.

A gyertya lobogott, - ő figyelt. S lassacskán ő is rádöbbent hogy: mire. Kezdődő idegenkedéssel vette tudomásul, hogy értelme jól érti bár a „bitorló" öregasszony halálát, de emlékezete és érzékei ezt valahogy mégsem hiszik s ő képtelen a halottat halottnak tekinteni. *Az ő számára gyűlölt anyósa még mindig élt!!* Sőt annyira élt, hogy ő egy pillanatra elhátrált az ágytól, mert úgy érezte, hogy Jelizaveta mindjárt fölveti szemeit.

Hogy ez nem történt meg, sajátságos zavarba hozta és egy új, soha át nem gondolt titok leheletével illette meg képzelődésekre fogékony agyát. A Lajos viselkedése fölött való kesergés után most egyelőre a bosszú diadaltülése is háttérbeszorult s ez a mélységes, delejes Titok s annak kifürkészése lett a legsürgetőbb.

- Ne tudná megtenni? - akadozott a lélegzete. - Mikor pedig minden része rendesen megvan? Ez hát a Halál?

Kérdezte, holott beteg lelke már javában benne is úszkált a bűvöletében. S amitől az előbb még félt: már akarta. Próbát akart, hogy döbbenetes bizonytalanságaitól megszabaduljon.

Visszaosont az ágy mellé s a padló legkisebb reccsenéseitől is borzadozva, de leküzdhetetlen kíváncsisággal - egy nekivaló, hajmeresztően kockázatos játék izgalmával kuszált idegeiben - ő maga szólalt meg:

- Kell-e börzsöny? Így felettébb fakó ám fölséged s akárki megláthassa!

Halkan felsikoltott és rémülten fogai közé kapta egyik ujját. Jól érezte, hogy szentségtöréssel határos: valóságos Istenkísértés amit művel s hogy menten szörnyethalna, ha igazán válasz érkeznék, azonban nem bírta a kérdést föl nem tenni. Valami rejtelmes kényszer hatása alatt állt. Ez az erő lökte, hajszolta és azt sugalmazta belül, hogy ha valamire, erre csak jelt ád a hiu teremtés..?

Figyelt és semmi nesz.

De ő már ezt a némaságot sem bírta többé kellő bizonyítékként elfogadni. Beteg képzelete tovább ragadta s egyszerre úgy tűnt föl előtte, mintha anyósának hallgatagsága alatt csak holmi negédes furfang rejlenék..! Hagyja, hogy kötődjék vele... Ahogy azonban megelégeli, majd hirtelen felkuncog, vagy megszidja, kiutasítja őt!

Túl kellett esnie tudatának és érzékeinek ezen a kínos összeütközésén s ha máskép nem megy: fúlánkos csúfolódásokkal kidühíteni a fekvő testből, a bizonyosságot.

Egymásután adogatta fel ingerlő kérdéseit:

- Mi lesz a bálakkal, Domina? Meg a féltett köntössei..! A politika országul szövéseit kézből bocsájtja-e? Jól meglássa, hogy ha csak így hallgat: halottnak hiszik ám s koporsóba tömik s eltemetik s a polcra én ülök helyébe!

Szeme kidülledt a feszült figyelemtől. De erre sem jött tiltakozás. És most már el kellett hinnie, hogy akit ilyen végső eszközökkel is hiába faggat, az igazán semmi hozzáintézett kérdésre nem válaszolhat ezentúl. Igazán halott. Igazán az a kiszolgáltatott, tehetetlen tárgy, akinek előbb képtelen volt őt elfogadni.

- Akár meg is üthetném! - nyargalt át rajta egy új, iszonyattal teljes, kéjes inger, melytől jobban megrémült, mint magától attól a titokzatos testtől, aki külsőleg ember volt és mégsem volt az. A sugalmazó hangban: kettévált lelkének második személyére ismert... A rejtett Gonoszra... A hatalmában alig állóra, mely már számtalan esetben fölékerült.

Csak nem lesz megint így?!

Csak nem fogja valóban elkövettetni vele a rémtettet, melytől undorodott?

- Mi ez! Frenetikuselméjű lettem? Megőrülök? - simította végig verejtékező homlokát. - Mi ez! - ismételte. Nem rendes ember gondolatai ezek!

És lecsukta szenvedő szemét. Mert bentről, mélyről, mélyről, most egyszerre egy újabb, kemény, támadó hangot hallott:

- Nem rendes emberé, nem is! Hanem a gyilkosé! Ki napról-napra ölnie tudott: mit tartózkodik egy puszta ütéstől?! Sem több, sem kevesebb nem lesz vele az égbenkiáltó bűn!

Megtántorodott, majdnem elájult. Tudta, hogy ezúttal az eltemetett jobbik énje beszél, bíráskodik s hogy ő ezt a kínos feleselést a saját erejéből meg nem akadályozhatja.

Valóban, a vádoló hang folytatta tovább:

- Nó, diadal..! S nó: bosszú..! Most hát hajsz, hajsz: előre! Mert nem csak úgy véletlenül lett ám itt ez a nagy titok! Ez a halott! Ez a halál! Ezt te mívelted, a mindennapos akarásoddal, kívánságaiddal s lappangva lelket-mérgezéseddel! Hulladék ez itt! De ami több volt ennél, azt a többet - megfoghatatlant - te rémísztetted ki belőle!

- Uramnak nagyobb bírhatásáért! Gyermekeim fölött szabad anyálkodásomért és koromnak, állapotomnak jogos jussaiért! S igen: hajsz! S igen: bosszú! S igen, igen, - ma, - végül: a diadal! - rivalt fel, kelt pártjára váratlanul a belső démon: immár maga is diadalmasan.

Mert egyszerre - mindjárt első szavaira - fekete patakokként kezdtek felfakadozni a lélek minden zugában a szörnyű emlékek. Mária, Hedvig nyomorult, szűzi kicsi leányteste két idegen figyermekkel összezárva... Melléhelyeztetve a két undok, bűzös bakkölyöknek, akiket ő később sem akart, ma meg éppen gyűlölt! S ismét és ismét azok az anyaszívet felháborító, kockázatos éjszakák..! Mikor ez a gerjedelmes vénasszony csak vihogni tudott felettük és pákosz szája ízlelte, kívánta, meg is irigyelte a szegény, tiprásra odalökött liliomok sorsát..! S jaj azok a szégyeletes háttérben-kullogások, mialatt ez a cudar boszorkányfej: bók ide s kegy oda..! Azok a selyemsuhogtatások síp-zene hangjainál, mialatt ifjú Erzsébet egyedül ült a sutton..! Kinevettetések s minők..! S jaj mindig éppen a legszenvedőbb óráiban: „*Királyi parancs..!*” Emelni és vonszolni a zúzott testét, melyet ingyen öregített el a kínlódás, míg ez a banya itt, gyermeklóként rugódozhatott s pálinkázott az asztal alul és frisseségétől bőrében nem férhetett..! Gorelykától megivott aggyal ez kormányozhatott is - a tudatlan! - míg iffjú Erzsébet tanultan sem, rákészülten sem, csak oda sem bűzölhetett soha az országos dolgokhoz, melyekre pedig fejére szentelt korona és hitvesi eskü egyaránt hatalmazták.

Megrázkódott a rettenetes emlékektől. Anyósához ugyan nem ért, de most már azt is jogosnak - százszor jogosnak! - ítélte volna, ha az előbb igazán megüti. Megüti: összeveri!

- Gyilkos?

Akik belekergették, azok felelnek érte! Más módot nem hagytak neki ezen kívül, hogy az észvesztő rejtelmek fonadékából, vérlázító mellőzöttségéből, örökös elrúgatásaiból felszabadulhasson, - amitpedig el kellett érnie s ma ime: el is ért!

Lehetett itt egy vén némber léte vagy nemlétén felakadni?

Lesujtott:

- Nem! S teszik is azmit tettem, mióta fennáll a föld!

És kell is tegyék!

- Ha Káin el nem emészti vala Ábelt, ugyan milyen volna ma a világ?

Nem-közönséges műveltségének tárházából Romulusz és Rémusz példája is előkerült.

- Ha atyjafiak élete nem omlik, vajon maga ama híres, mindjárt mindent csak tiltó, de rövidültnek visszaadni bezzeg semmit sem tudó catholica Egyház is hogyan uraskodhatnék Rómából..?

Hát hol van nagy cél, magas érdek, mely életekbe nem került? Vagy talán az ő tíz-országul szóló királynői hatalma és királyi gyermekeinek jövendő dolga holmi hullott füge?

- Ohó..!

Ki tudja, hány ember fejébe ültet majd ő még sötétséget ezekért a nagy célokért, mint ezt más uralkodók és királynék is teszik, akik a csőcselék törvényeinek fölötte állnak..! Mert majd szüksége lesz rá! Mert emelkedik valahol egy fej, ami az ő terveire árnyékot vet; ragyogásának, királynői kedvének útjában áll; hatalmával szembevicsorodik, vagy gúzsbakötözésére titkos fonalakat sző..! Azokat ő akkor mind ki kell hogy irtsa! Szemrebbenet nélkül! Igazi fejedelmi méltósággal! Ha kell, térdig gázolva is a vérben, melynek tallércsöppjeit számlálgassa más! Az orrukat földönhuszkodók. Kalmárok. Alattvalók. Arravalók. De nem aki fölfelé tekint, mert följebb - többre - parancsolásra, tündöklésre született!

Megszűnt minden kétsége. Elérkezett oda, ahol a halott igazán halott volt és nem több egy építő téglánál, melyből talán a Jövő emelkedik. Tégla a diadalkapuban, amin keresztül ő - a fiatalabb, a jogos - most ime kilép a szabadságba s valahára magábalélegzi azt a levegőt, amit eddig más elfogva tartott előle: a hatalomét, - az első beteljesült célét.

Körben megforgatta, suhogva lesuhintotta a kioltott gyertyát.

Engesztelhetetlen szeme fellobogott.

- Végeztünk. Azmi kellett: betölt. S immáron te polcról leszállt Senki, Piast Erzsébet: én téged elbocsájtalak.

Oda sem nézett a halottra többé. Nem érdekelte. Messze-messze pillantott s valami olyan tündöklést érzett égni az arcán, hogy jobbnak vélte, ha a fátyolát leereszti. Senki se olvashassa le róla, hogy ebből a szobából milyen útra indul..! Mi az, amit lát..! Mert akire fénye most reáesnék, vagy lángot fogna, vagy menten belevakulna.

Emelt fejjel lépett ki az ajtón.

Akikkel szembekerült, messze kitértek előle. Volt benne valami megmagyarázhatatlan. Valami több, más mint eddig. Valami félelmes; végzetes.

Nyugtalan ingerelt-vad szemével rájukpillantott s kimondta magának:

- Ha kell, talán éppen te... és te..! Ti mind..! S az egész ország! Ma lettem igazán királynő. Ma vettem fel a koronát. Megemlegetitek!

LIV.

Jelizavetának szép varrottas keszkenőt adtak a kezébe, fejébevonták egyik házi-koronáját, bebalzsamozott tetemeit skófiumos skarlátpalástba takarták s levitték a visegrádi templomba, közszemlére. Az oltároknál délig szakadatlanul hangzottak érte az engesztelő szentmisék, délután pedig az egymást váltó szerzetespapok és apácák zsolozsmái. A tömeg négyes sorokba osztva járta körül a nyitott koporsót. A rend fenntartására egy tized udvari miles őrködött.

Igy tartott ez napokon keresztül, mialatt az előkészületek lázasan folytak az udvarnál úgy, mint az egész birodalomban.

A kancellária megötszörözte a levelesdeákok létszámát, akiknek a temetőre hívogató leveleket kellett megírniuk. A szomorújelentések egyrészét gyászöltözetű nyargalószolgák hordták szét, Visegrádban és Budán azonban - a két királyi székhelyen - a megbízott udvari gazdák és algazdák személyesen vitték ki a hírt az arra érdemes főrendeknek. A megyei ispánok parancsot kaptak, hogy megyei képviselőket bocsássanak alá s melléjük tíz-tíz jónemzetű kísérőt. A szász városoknál - a nagy távolság s költség miatt - beérték hat-hat előrenden való delegálttal is. A visegrádi naszádosok a gyászdereglyét festették, a címervetők az Anjou-Piast címereket másolták, százszámra. A gyertyamártók a faggyút forralták, öntötték a temetői gyertyákhoz, olyan hihetetlen mennyiségben, hogy a Rév-utca bejárata eltorlaszolódott s a rengeteg holmit

négyökrös szekerekkel kellett aztán elvontatni s utcák szerint lerakatni. A zászlómesterek ezalatt a temetői zászlókat írták meg feketére, kellő címereket alkalmazván rájuk, valamint az elhunyt nevét, összes méltóságát és elhalálozásának idejét.

Míg ezek történtek, Lajos parancsot adott, hogy hozzanak ki neki Budáról egy jókezű s szemű képíróit is, aki szeretett anyjának arcmását számára megörökítse.

- Csak úgy raptim jegyezze föl - mondta búsan - s majd otthon házánál annyi hasonlatossággal írja le, hogy legyen valami representatioja ábrázatának, azkiről később köveken is jobban kifaragtathassuk, semmint a sietős bold-koporsón.

Ez a «bold»-koporsó adta a legtöbb dolgot az emberséges budai kőszegőknek. Mert azt kőből kellett kivágni, mégpedig úgy, hogy rajta a két uralkodócsaládd al oldalágról atyafiságos nemzetségek címerei is jól feltalálhatók legyenek és az elhunyt képmásféléje a fedőn.

Valahára csak megtörtént. A sok címer is elkészült, a rengeteg fegyver, zászló: meg volt aranyozva, versekkel megírva, fáklyák kiöntve, szevendékek kanóccal, olajjal ellátva, lovak fekete rokolyái kihímezve, újan. És Budáról is megjött a hír, hogy immáron ott is kész az illendő fejedelmi parádé. Buda népe - mint ezt különben a város szabályzatai előírták - egybegyűlt, hogy adott jelre a parton a királyi holttestnek elébeinduljon.

A szertartások országul szóló nagy harangbongások közt megkezdődtek. A fafaragásos időleges koporsót beszentelték, lezárták s az országnagyok, érsekek, püspökök, külországi követek, papok és szerzetesek pompás kíséretével, leszállították a Dunán horgonyozó gyászdereglyéhez. Maga a királyi család az előkelőségekkel együtt szintén naszádokra ült s a néptől hemzsegő partok közt, szüntelen zászlólengetés, dobpergés, harangveretés és zsolozsmázás közepett leutazott a holttesttel Óbudáig.

A temetkező zárdában is készenvárt már minden. Templomának falait, kövezetét - minthogy az elhunyt öreg-rend asszonyság volt - bakacsinba vonták. A homlokzaton - de szétszórtan is mindenütt - ott ékeskedtek az egyesített Anjou-Piast címerek. A ravatal párkányain félfontos viaszgyertyák hintettek fényt. Közönkint vagy harminc darab teljesfontos lobogott, hunyorgott, erős, nehéz égésillatot terjengetve. A sályom két oldalán két fekete-gyontáros trónszék várakozott egymással szemben a királyi «keservesekre»: Lajosra s a királynéra, - az apácák pedig a körülfolyosón. Arra ügyeltek, hogy a torony gyilokfolyosóján mikor jelzi a két őrtálló novicia a naszádok leérkezését. Akkor elindultak bakacsinvonatú templomi keresztzászlók alatt, főnökasszonyukkal élükön.

A találkozás a kolostor kapuja előtt történt.

A harangok mellbeverően zsongtak.

A keserves menetet ketten nyitották: Garay nádor s az országbíró. Mind a kettő bakacsinrokolyás főlovon ült. Lovaiknak csak a szemükfehérje forgott fel a hosszú fekete lepel szemréseiből. A temetőzászlót Miklós hordozta jobbjában, a címeres gyászpajzsot az országbíró: bal karján. Jobbkezében egy fekete kopját fogott, melynek kicsiny, címeres zászlócska lipegett a hegyén.

Kis köz után Szent György lovagok következtek. Sisakrostélyuk komoran lebocsátva. A tolltokban fekete strucctollak. Majd a főpapság hullámzott elő. Küldöttségek; követségek. Kántorok, akik a gyászhimnuszt énekelgették bús-langy temetkezői hangon:

«Deus creator omnium
Ploique rectos vestiens
Diem decore lumine
Nocem sopora gratia...»

Csendes méhzümmögéssel tovahaladtak ők is. Mögöttük ingott-rengett a fekete selyem-kötélzeten hintáló, felül Anjou-koronás, csavart oszlopaiban struccforgós gyászkocsi. De csak üresen gördült, mert tizenketten főrendek, már a klastromkapunál Szentmihály lovára emelték s kézen hozták a halott országanyát. A koporsó két oldalán száz-száz feketecsuklyás, fekete birkagyapjas süvegű, szövendéket hordozó udvari vitéz szorongott, az oldalain minduntalan bedűléssel fenyegető, eleven embersövény között. Az ő tisztségük volt a koporsóról ölszámra lehulló, ékkövekkel hímzett selyembársony terítő széleit felváltva, emelten tartani.

Utánuk jött az uralkodó család. Elől a főkeserves: Lajos. A temetésre - illendőségből és kegyeletből - szokottnál is jobban megeresztette s elrendezetlenül hagyta szakállát és itt-ott meghasgatott, egészen durva kelméjü, egyszer ványolt posztógunyát vett fel. Fejét be nem borította. Koronáját a kis Garay Miklós vitte utána, selyemvánkoson. Csak lábujjhegyen mert lépkedni a komoly, szép gyermek, nehogy fontos hivatalában valami zavart támasszon, az előttehaladó apródurfiaknak sarkukra gázoljon, akik meg őfelsége merőben új, gyászposztó palástját emelték. Lajoson kívül hosszúfarkas ruhát viselt azonban a királynő, de még a két kislány is, akik semmit sem értettek ebből az egész roppant fekete kavarodásból, kivéve, hogy anyai parancs szerint számolniuk kellett a lépéseiket s minden tizediknél bólintani egyet a nép felé és laposan tartott kézfedelükkel inteni neki. Marenkának jobbra, Bubának balra.

A gyászoló család után egyes ember következett. A lengyel nép locumtenense. Szép kövér úr volt, most azonban mégis felettébb bánatos, lévén hogy ő egyszemélyében az egész vérbeli, gyászoló lengyel nemzetet jelentette. Őt a tíz hódolt tartomány követsége kísérte, majd a királyi tanácsbeliek s a többi köteles nép.

A harang egyre zsongott, a dobok tompán dübörögtek a gyászposztó alatt, az embersereglet pedig köhécselt a felvert hatalmas porban s itt-ott aggodalmasan kémlelt az ég felé. Vakítóan, túligen-fehér oromzatú, nagyon kereken lentlógó hasú szürke felhők borították a mennyboltozatot, amiből egy tudományosképű vén szagittárius jeget jövendölt.

- Mán pedig itt egy szemje esső nem sok, még annyi sem fog hullani! - vetette vissza neki egy pattanásosképű székálló legény kihívólag s erősen döntötte a mellét, hogy csak a környezet jól lássa és elhallja.

Meg is hallották. Elsőnek persze a szagittárius.

- Tán te vagy az ecsém, aki időt istállóbul megkiáltani szokod!? - kérdezte megvetőleg. - Mert nemalhatásimban gyakor hallom az efféle i-á-jósolgatást...

- De akkor bezzeg jól alutt kend idesapám, valamikor az értő elmét osztogatták fentről!

- Tefattyú - - -?

- Magam e! - tartott ki a legény s jóleső diadallal játszotta ki a figyelmező népnek:

- Nem gondolja talán ides-kemetek, hogy Lajos király anyja-koporsóját jéggel veretné meg a Teremtő?

No, ez szép volt s jól volt s még a sérelmezett is belenyugodott.

- Abiza..! Mond a kölök valamit! Urunk kedvéért aligha el nem kerüljük!

Megbékéltek s figyeltek tovább. A menet eleje ezalatt elérte a templomot.

Az országbíró fohászkodott egyet:

- No most Uramisten..!

Mert fontos ténykedésre készült és rajtaérezte a rengeteg ember szemét. De meg lehetett elégedve. Nagyonszép szökemlést tett a lovával s a fekete kopja - mint illendő - borzongató csördüléssel tört a templom kőfalába. Ottmaradt állva, beletörve, búsan.

Ezúttal Garayra került a sor, aki előre indult. Neki meg a temetőzászlót kellett előre bevinnie a templomba, a gyászsályom fejéhez. Ott alatta megállt és úgy várta be a koporsót.

- *Libera me Do-ómine..!* - búgott fel a fagyott csöndben a szertartást végző nagypap hangja.

A koporsót újból beszentelték, majd végleges «bold»-ja felé indultak vele. Szólásmondás szerint három singnyi elég lett volna abból koldúsnak és dúsnak. Minthogy azonban a méltóság Istenadta s ezért azt kisebbíteni bűn: tehát méltóságát megillető jó mély sírba eresztették a királyi tetemet. A kőszegők a készentartott habarékkal mindjárt elé is táblázták a jelkövet s ezzel Jelizaveta csakugyan megtért «új birodalmába»... A keserves család hazafelé tartott a palotába, az apácák pedig visszacsukták a zárdakaput. Kicsit talán sürgősen is nógatták kifelé a bámész népet, de ezt nem lehetett rossznéven venni tőlük, részint a szertartás végeztével mindjárt megeredő zivatar miatt, másrészt meg mert tudvalévő, hogy a sok alkalmatlankodás után most végre jutalom vár a derék sórorokra. A királyi keservek meg szokták ajándékozni azt a rendet, mely egy-egy halott kedvesük tetemét befogadta. Kíváncsiak voltak az ajándékaikra, szegények.

Érdekeltek ezek azonban rajtuk kívül másvalakit is!

Alig tért haza Erzsébet, legott kifuttatta Christát.

- Megtudd s jól meghalljad lányom, hogy mennyit dónált a király!

- Összes temetői gyászpompákat, mind egyben! - tért vissza lihegve az udvarhölgy. - Úgymint az terítőbéli köves bársonypalástot, följebb a hintót, valahány fővakat matériástul, annak felette szőnyegfélében minden keleti s drága szőnyegfélét, gyászdereglyét, kísérő naszádokat s valami csak a nagydolognál érintésre is került.

- Ugyanbiza'! S az is valami?

Erzsébet szeme villant egyet.

Megnyalta kicsattanó száját.

- Kincstartómmal ide s rögtön!

Bebek Gyurkának aztán azt mondta:

- Sollicitáljon felőle kigyelmetek, hogy óbudai sórorok kéztől írva Csepelt és Kosszigetet mindjárt megkapnák. Annak felette konyhaszámadásink birodalmába tartozó Munkácsból valami három évre tellő hasított oldalszalonnákat, szerémi dézsmánkból annyi negély borokat, ahányan apácákban vadnak s komárombéli járandóságjainkból három esztendőn át való vizákat meg halnémüt! Ezenkívül is ötszáz fertót jó ezüstökben s ezt mind nekik rögtön igazin megmondják.

- De Domina..! - szörnyűködött a tárnok. - Nem lesz ez fölös ekicsit?! A Felség őfelsége sem donált ennyit, pedig neki vér s hús szerint szülő anyja vala az boldogult!

- Hagyján! Akarom! - toppantott Erzsébet s szép kevély fejét hátravetve, tette utána:

- Amérthogy nekünk nem vala anyánk a Domina, kétoly-nagyot tartunk e napra, mint maga az úr! És most: kegyelmünkkel..!

Bebek nem okoskodott többé. Megérintette asszonya tekintetében az a különös-valami, ami attól fogva lett sajátja, mikor a halottasszobából kijött...

- Még ilyen tündöklő hatalmasat s igazán királynéit..! - csóválgatta a fejét, tetszéssel. És úgy loholt eleget tenni a parancsnak, hogy kardja a lába közé akadt s ő majdnem elterült.

LV.

Erzsébet roppant emelkedett hangulatban tért vissza a temetésről. Azon a nagyotlátó reményen kívül, melyet a szívében hordott, a mai nap még egy rendkívüli élménnyel kedveskedett neki. A szertartás alatt - mely az ő szívét éppenséggel nem szorongatta össze a fájdalom vasmarkaival, sőt figyelmét is szabadjára engedte - módja nyílt «hűtlen» urát Garayval egymásmellett láthatnia s őket összehasonlítani. Először történt ez! És az összehasonlításból - - - Lajos került ki vesztesként.

Erzsébetet szinte gyönyörűséggel töltötte el a megállapítás - amire legutóbbi rövid, izgatott összecsapásuk nem hagyott neki időt és lelkierőt - hogy mennyire s milyen előnytelenül változott meg a «Bálvány»..! Arca hamuszínű, furcsán mozgástalan és a lépései döcögő nehézkesek, szinte esetlenek lettek. Egyáltalán nem hatott annak a hódító férfiúnak, akinek ő a magány óráiban kiszínezgette! Sőt hibbanó járásával még valami különösen méltóságteljesnek sem lehetett őt mondani. Ezzel szemben a nádor igazi asszonyszívet dögleszto jelenség volt. Karcsú, mint a surján-fenyő és olajbarna, mint a napon aranyozódott gyümölcs. Élesmetszésű, szenvedélyes természetre valló arcából lázasan fénylettek elő tág, fojtottlángú szemei, melyekben valami ki nem fejezhető bánat, valami mély tragikum kísértett.

- Hátha mindezek mégis csak miattam volnának így? - nyilalt bele Erzsébetbe az öröm. - Hátha száraz nagy keménységivel mégis egy igazi, nagy belső megzendülést takargatna, kit érettem vív titkon s csak elrekesztve, de bizony mégis szerelmetesen és hathatóssága ellen hiába küzdvén?!

Haragja rég elfoszlott; kétsége bágyadt és bizalma erősödött. Most a kiadott nagy kitörések s önmaguktól elhamvadt izgalmak után megint olyan állapotba jutott, melyet környezete «jó korszakának» szokott nevezni s remélte hogy így van, megdorgálta magát «rossz korszakának» csüggedéseiért és amiért legutóbb szilaj dühében olyan solemnitas nélkül, sőt jó hogy nem ebrúdon bocsájtotta alá ezt a fejedelmi embert, akinél különb bosszúeszközt pedig álmában sem találhatott volna. Ma azonban ez sem ejtette kétségbe. Hiszen egyedül rajta állt a kettejük közt történt szakadást helyrecsomózni, és a duzzogó medvét aranybarna mackóbundájánál fogva környezetébe visszahúzkodni..! Nem mondta-e neki Miklós, hogy csak parancsra jöhet ugyan, de arra bejön? Hát majd parancsol neki és majd hívatja! Vajon miért királyné ő különben és miért asszony, ha annyit sem tudna, hogy neméppen óhajtott eszközökkel néha nagyonis óhajtott célok érhetők el?

- Várjunk, mindenre sor kerül! - vetett egy jelentős pillantást Christára, ki szegény feje most ismét boldog napjait élte: a - - - legközelebbi tombolásig. Addig azonban lesz egy kis nyugta és üsse kő ma a holnapot!

A dáma együtt vidult tervezgető úrnőjével és segített neki, hogy Bebek uram távoztával a „halottszagú" temetői pompából kibontakozzék.

*

Temetés után az „úri udvar" a hivatalos gyász szertartásos mozgástalanságába merevült. De az övék annál lüktetőbb tevékenységet fejtett ki!

Erzsébet azon kezdte, hogy legelőször is képzett míveseket hozatott s kirakatta, átalakíttatta és saját használatába vette anyósának árvánmaradt lakosztályát, mely főbb helyen feküdt, mint az övé s melyhez összekötő átjárót készíttetett a kőszegőkkel. Hanem addig is, míg ez megtörtént, szemlét tartott az ó-udvar hölgyei fölött. Sokakat egyszerűen elbocsáttatott közülük, így természetesen a vén Pukur Klárát, akire régen vásott a foga. Másokat viszont megvesztegető ajándékokkal és szívélyességgel magához édesgetett, aszerint hogy kit hogyan remélt felhasználhatni. A hölgyek legvénjét örök szabadságra küldte - persze Heczem főasszonyt is -

hanem azért ügyelt rá, hogy a matronák ne hiányozzanak teljességgel az udvartartásából, melynek tisztes jellegét okvetlenül fenn kellett tartania. Újból szervezte egész környezetét, hogy mikorra a „keserves év” letelik, csillogó bűvkörben és teljes királynéi méltósággal léphessen elő.

Ennek a célnak más oldalról is nekilátott.

Elsősorban Lajos szűkebb társaságán, azon a hatalmas Zudar-Laczkffy-Szécsi-triászon akart léket ütni, mely férjének uralkodása óta szilárd-egységesen állt a „Bálvány” és gyűlölt anyósa körül s úgy látszott, mintha őt csak holmi képletes hatalomnak: afféle lélegző fejedelmi kelléknek tekintené.

- Az hiteles kedves tanácsos favorizáltaknak szintoly pompás módos, magaviselő, fődeák és régi nemzet úrembereket szegzünk majd ellenük s jól meglássák, hogy a mink szolgálatunkban szolgálni sem hátrábbvaló, mint Úr uramében! - mondta lassankint immár elvállhatatlan hölgyének.

Christa sugárzott. Tüstént serdült, árkusokért, írószerekért lohajtott s nekifogtak tervezgetni. Megmérlegeltek minden számbajöhető nevet. Serpenyőbe raktak minden főúri vagyont. S aki nem mutatkozott háztól fogva elég tehetősnek egy elkövetkezendő, hajmeresztő költségű versenyfutáshoz, azt a legkérlelhetetlenebbül kivetették a rostából, ha mégúgy verte is fejével az eget, egyéni kiválóság és eddig tanusított szolgálatok tekintetében.

Így is derekas választék maradt. Persze első helyütt - ha kénytelenségből egyelőre háttérben is - a palatinus, az ő roppant kiterjedt atyafiságával és baráti körével: Treutelekkel, Kóroghyakkal, garai Bánffyakkal, Maróthyakkal és thomajnembeli Lossonczyakkal. De rajtuk kívül is a Bebekek, Szentgyörgyiek, Liszkayak: igazi nyerőkockáknak voltak tekinthetők, s amellett nem is látszott túlnehéz munkának a megkaparintásuk. A híres triász folyvást előtérben szereplésével ezeknek az uraknak szinte napról napra csorba esett a hiúságukon. Aligha szalajtják el az alkalmat, hogy az elszürkülés helyett - ami az előbbeni dinasztiák árnyékában kérlelhetetlenül rájukborult volna - másmódon valahogy napfényre törjenek és ott csillogjanak.

- Jóéjszakát comes uraim, katona-főrend uraim! Béalkonyul tekigyelmeiteknek s holdjuk is fogyóban! Elvonatjuk a hajnalnótát és azt nézzék, hogy fű megujulván, micsoda új világ támod majd itten köröttünk! - nevettek fel Erzsébet szép ajkai.

Christa vele kacagott, ujongott.

- Ugyan hogy is mehettek ilyen nagyra? - redőzte később a homlokát s a hegyes kis egérfogaival tűnődőleg rágcsálta az íróvessző végét.

- Megmondom! - igyekezett munkatársát politikai készültségébe beavatni Erzsébet. - Nápolyi hadjárattal emelkedének meg ők! Az úr pengék szerint osztogatta nekik gráciáját. Mink bezzeg másmi szerint..!

Összenéztek és pajkosan nevettek. Az úrasszony látta, hogy nincs itt több magyarázatra szükség. Szerencsésebb volt munkatársának megválasztásában, mint Lajos. Minden pompásan indult, csak még a Garay hadnak az új együttesben való, kirívó túlsúlyát kellett egy kissé elleplezni, korántsem Lajos, hanem az ország miatt. Mert Lajost bár rágná mentől inkább a kétség és gyanítana sokkal többet is a való igazságnál! De a nép, az ő buta magyar elfogultságában, nem szereti a visszavonást férj és feleség között, annálkevésbbé a tiszta erkölcsbe vágó látszatokat. Ezt jól tudta a két szoknyás diplomata s éppen azért úgy kellett rendezniük az ügyeket, hogy a Miklóssal való kesztyűdobást senki se értse meg, az egy királyon kívül.

A két szépasszony hosszasan tanakodott. Már-már úgy látszott, hogy nem fognak zöldágra vergődni, mikor Christa egyszercsak felkapta szőkefürtös fejét.

- Megvan! Az Alsániak! S legközelébb is Bálint pispek úr!

- A pécsi!

- Bizon! Cum longo naso érti, hogy a bíborosi kalap annak idején nem az ő fejére tevődött! Mondják, az sincs éppen ínyére, hogy őfelsége úgy egybeereszté most a Horváthyakkal, a durazzoi herceg környezetében. Nem s nem állhatja ezeket a faggyasszagú bakhorvátokat! Így beszélli s még ugyan titok alá se valami nagyon rekeszti az opinioját. Ejj Uramisten, ha mink úgy egy második bíborosságot szerezhetnőnk neki..!

Erzsébet csupa sóvárgás volt. De a fejét irígyen rázta:

- Ezt más mint a király, el nem követhetné.

- S mért ne, Asszonyom!

- Mert hogy Róma nőfélékkel szóba nem áll! Azoknak csak gúzsbankötöztetéseket s jámbor keneteket tud, nem pedig méltó tanakodásokat, ha esküdt férjember van az oldalukon! S nekem van.

Felkacagott, az epéjéből.

- Aj, hozzá milyen esküdt..! S milyen istenesen férjem..!

- Felséged azért mégis odaígérhetné fene papnak azt a bíborkalapot! Ugyan mire való Garay?

- S hát mire!?

- Egyebekben arra is, hogy eljárassuk vele Urunknál a pécsi pispek ügyét!

- Te, mit szólassz, te asszony..!

Erzsébet felpattant. Pillái izgatottan verdestek.

Valóban, a terv egyre kivihetőbb és tetszetősebb formát öltött. Ez: igen! Ez már: igen! Ez már komoly húzás volna a politika ostábláján..! A királlyal szereztetni meg az országnak - Alsáninak - egy második bíborosságot, az értejáró élet-halál lekötelezettséget azonban a szép selymes kis királynéi kötényzsebbe dugni..!

- ... hogy ne a mi körmünk kopjék!

Erzsébet meg volt fogva. Több. El volt ragadtatva. Annyival is inkább, mert így a főjátszma mellett egy másik mellékesen is bonyolíthatott nehány fonalnyit.

- Te Christa! Secure tudod, hogy vetélytársak ezek?

- Kicsodák?

- Nó, Alsáni meg a Horváthyak!

- Legörömöstebb torkonveretnék egymást pallossal, hogy fejük leváljék torjáról! Egyebet sem tudnak, mint hogy így s amúgy kellene a másikat nyársaltatni..!

- Akkor mink majd összeugratjuk őket! Lesz legalább a sok unalomban egy kis mulatságunk!

Az új udvar s a Horváthy-Alsáni családok sorsa ezzel végleg el is dűlt. Nem maradt más hátra, mint szépen bevárni, míg pécsi püspök uram legközelebb egyet fordul Velencéből.

Nem sokáig váratott.

Akkor Erzsébet magához hívatta és elzárkózott vele. Mit ígért neki, mit sem, azt senki sem tudta meg a két dámán, meg persze Bálint úron kívül. De neki épp elég jó oka volt arra, hogy hallgasson...

Megint új adománylevelek repültek szét az országra. Kiáradtak a különféle kinevezések, kegyek s amit Erzsébet akart, az valóra vált. A megadományozott főemberek kezdtek beseregleni, körécsoportosulni s benne olyanvalakit látni, aki nemcsupán néhány üres bókra, hanem igazi alattvalói hódolatra is méltó. Tehető... Nyujtani képes személy... Hatalom..! A királynéi antekamera - mely régente hetek-havakszám üresen tátongott - most mindjobban megtelt. Az audienciáért esengők folyvást szaporodtak s aki csak egyszer is élvezte iffjú Erzsébet kegyelmes recipiálását, az fel nem foghatta, hogy ugyan hogyan is élhetett eddig olyan távol ettől az udvartól..! Megrészegedett a királyné tüneményes, érett szépségétől, míveltségétől, sziporkázó elmésségétől, pezsdítően csípős-gúnyoros nyelvecskéjétől s nemhogy őmaga megint visszatért, de atyafiságát és baráti körét is vele hozta. Hadd sütkérezzenek azok is szegények, egy kicsit, abban az éltető fényben, melyet ott a „*másik*" udvarnál (immáron így nevezték) a dölyfös katona-főurak elfogva tartanak előlük!

Hintó hintó után robogott elő és jaj, csak hogy: világért mögötte ne maradjon „amazokénak"..! A fellajtárok szebbnél becsesebb szerecsen, - deres tatár, almáskék, bokros és gömbölyegnyakú főlovakat táncoltattak fékemlejüknél fogva az udvaron s ha híre csördült, hogy „amodaát" az úriudvarbeliek ma főlös-kezes vezetékparipákkal érkeztek be, biztosra vehetted, hogy holnapra a királynéi kapu környéke pedig valóságos ménessé alakul! Treutel úr öt lovadmagával sereglett. Bánffy csatlósai nyolc táltost visítoztattak, sőt Liszkay úréi még ezen is felül. És micsoda hanyattvágó pompájú főruhákban jöttek az urak..! Némelyik olyan élhetetlenné vált, hogy az inasainak kellett nyeregből kiemelniök, mert úgy agyon volt sujtásozva, hímezve, gyöngyözve, boglározva, ékkövezve a vontarany-ezüst köntös, hogy húzott a terhe lefelé, mint a páncéling. Ha Maróthy ma három rokonságát hozta udvarlásra, Kóroghy holnap valóságos kis bandérium élén begyelt s mindez a lázas mozgalom a „királynéi gyász enyhítése", - tehát bosszantóan a legtörvényesebb külszín alatt zajlott..!

Erzsébet virult, Christa kecses kezecskéi pedig úgy megteltek drága ajándékgyűrűkkel, hogy ujjait is alig hajlíthatta már tőlük.

Sebaj!

Lerakott annyit-amennyit és bogozta tovább serényen az aranyhálót.

- Ne múlassa felségtek híveinknek meghadni, hogy ha amazokkal negédeznek is, egymás közt azért a legjobb egyességet viseljék! - mondta fontoskodva. - Semmi visszavonást, semmi orcázást meg ne engedjen lelkem közöttük, mert csak így fejhetjük igazán hasznukat! Így ronthatjuk meg a híres triász szarvát!

Erzsébet volt olyan bölcs, hogy meg ne vessen semmi tanácsot, amit gyümölcsözőnek itélt. Parancsolt és engedelmeskedett. Kitüntetett és elejtett. Valahára, valahára: uralkodott hát..! Sőt mégvalami történt vele! Valami nagyszerű... Közvetlenül, testileg is érezhető... Amit többé nem is remélt pedig..! Rettenetes főfájásai és látás-zavarai úgy elritkultak, hogy egyetlen esetet kivéve, nem is mutatkoztak.

Ez az egy eset az udvari kápolnában történt, az Úr 1381.-ik évében, Boldogasszony havának huszonkilencedik napján, azaz pontosan Jelizaveta halálának első hófordulatán. A királyi és királynéi térdeplőszékek egymással átellenben voltak felállítva. Kint jégcsapok függtek az ereszen s megtörték, megsokszorozva hintették be tündéri szivárványfényüket a Máriaüvegből való, ólomkarikás templomablakon. Ekkor esett, hogy a házastársak tekintete valahogy kereszteződött és Erzsébetnek úgy tetszett, mintha Lajosé még a külső szivárványos tündöklésnél is kékebb sugarakat hintett volna... Szelíd, tiszta, mély, kifürkészhetetlen volt az a pillantás, mint a jégburok alatt álmodó tengerszem tükre s ettől a fájdalom valahogy egyszerre elöntötte a fejét. De kisírta magát otthon, a tarka cécó másnap előrül kezdődött, a főfájás pedig észrevétlenül elmúlt.

LVI.

A további napok hasonló, sőt még fokozottabb tevékenységben teltek. Egyéb dolgai között Erzsébet módjátejtette annak is, hogy Jelizaveta végrendeletével foglalkozzék. Jól tudta, hogy anyósa neki ugyan semmit sem hagyott, de azt is, hogy gyermekei sokat örököltek. Bevasalta minden jussukat a kincstáron. Begyüjtötte a hagyatékot a saját palotájába s egy esős napot rászentelve, asztalokra rakatta szét Christával a sok holmit és szemlét tartott fölöttük. Elrévült arccal, meg-megreszkető kézzel turkált a zizegő gyöngyök között. Azonban erőtvett mohóságán és lassan elfordult a kísértő drágaságoktól. Ujjainak kapásra kész rándulásai az asztal lapján dobolásban vezetődtek le.

- Nem értessz abban valamit - szólalt meg egyszerre - hogy ki légyen az a Mojses-hitű férfiú, azkit Zámbó Miklós házizsidajaként tart?

Christát készületlenül érte a furcsa tudakolódás. A gyöngyök pergetése közt ő is valami sajátságos, zsongó-bizsergő, delejes állapotba esett.

- Azt véli felséged, kivel titkos kalmárkodást űz? - eszmélt, kéjesen megborzongva.

- ... melyről azért mindenki tud s melyről a hasznot őkelme derekasan le szokja fölözni! - biccentett Erzsébet és gondolatokba mélyülten ráncolta homlokát.

Christa nem szolgálhatott azonnal felvilágosítással. De nem is váratott soká. Mire a klepsydra fertályórányit távolodott, már nemcsak hogy a nevét tudta a kérdezett embernek, hanem küszöb elé állította őt magát is.

- Jehuda ben Báruch, úrnő! Bebocsássam?

Egy intés s a bokáigérő csuklyás gallérba burkolt kis zsidó besurrant a legfelségesebb ajtón. Hogy mi történt közte és Erzsébet közt, annak titka megint a négyfal közt maradt, éppúgy, mint az Alsánival való értekezésé. Egy azonban bizonyos. Hogy ettől a tanakodástól fogva, napokon keresztül - mihelyt az alkony leszállt - két markos serviens, a sűrűn lefátyolozott udvarhölgy kíséretében, nagy vasveretű ládákat szállított le a felső rendről. Az emberek a kerten át vették útjukat s lassú hibbangatások közepett tűntek el a növekvő sötétben.

Az asztalok kirakóvására letisztult, az almáriumokba nehány ordítóan jellegzetes Piast-ékszeren kívül semmi sem került, de annál több dupla aranypénz a királyné személyi kincstárába..!

- Értel már? - csücsörítette virágtölcsér száját Erzsébet.

- Azmi legfontosabb..! - lehelte Christa őszinte bámulattal. - Így oztán majd igazán tarthatjuk a versenyt! Csak szív s fő magauralás kelletett hozzá, mely nékem ennyi drágaságok közt - biza' kimondom - hiányozott volna. Hanem hát illik is, hogy felséged mindenben főbb legyen, lelkem!

Erzsébeten látszott, hogy jól esett neki a bók, mellyel kezdő kormánykodásának adóztak. Ám ahogy az előbb az ékkövek pergetésénél nem, - úgy most sem állapodott meg a puszta gyönyörködésnél.

Felkelt s az almáriumhoz sietett, melybe a megmaradt értékeket rakta.

A főruhán - Jelizaveta hagyományos Piast-házi esküvőruháján - megálltak tapogatózó ujjai.

Elővonta a pazar kelme egyik szélét és szűkrezsugorodott szemmel, hosszan elnézte.

- Marenkának legálta, tudod..! - suttogta fojtottan.

- ... hogy ebben ülné meg igazi nászát Zsigmond markolábbal, - egészítette ki szavait Christa gyanutlanul. De mindjárt ijedten el is hallgatott.

Erzsébet vadul lerántotta a szegről a ruhát és a földre dobta.

Feketén villámló szemmel lobbant hölgyére.

- Hinnéd! - rivalt. - Mint hitte ő, a zsarnok! Hitte minden rövideszű, hogy hagyom az anyajussomba kontárkodást, végig! Felébresztelek, balga álmodók!

Dehogy is felejtette el ő azt a másik fogadalmát, amit Lajosnak tett a nagyszombati kopuláció emlékezetes éjjelén, mikor először az anyát alázta meg benne az a szívtelen ember..! Csak a beteljesítés sorrendjét várta.

Mostanra elérkezett az idő.

- Kiirtom én ezt is! - csikorodtak meg a fogai, valami lenyelt, döbbenetes szótól. - El kell e sehonnani kölyköt az udvartól takaríttanunk! - tette hozzá hangosan. - Hanem hát hogy tégyem s mit kellessék kezdenem, Uramteremtőm!? Adj már valami tanácsot!

Izgatottan kezdett fel-alá robogni, miközben felakadozó szemmel meredt maga elé. Észre sem vette, hogy az óvatos Christa adósa maradt a válasszal. Csak járt-kelt le fel, mint egy nyugtalan szellem, míg egyszerre a homlokára csapott és szinte felsikoltott:

- Megvan ez is!

Oly hevesen kapta karjaiba kedvencét, hogy szegény asszonynak derekába fúródtak a fűzője vaslapjai.

- Ellelém már! Nyomon járunk! - kiáltozta s szenvedelmesen mellévonta Christát a heverőre.

Kifejtette előtte gondolatát.

- Lengyelben a kormányzói szék megürült. Ezt tudod...

Nos, ő ebbe a székbe szemelte ki útált vőjelöltjét, akinek gyermek létére is hatalmasan lobogó becsvágyát régen kiismerte és akit elég vakmerőnek tartott ahoz, hogy kellő biztatás mellett a horgot bekapja.

- Odaküldöm az eblelkü kanyóját, ama másik hitván nemzet közé, amely immediáta minden fölöttest megún s gyűlölségessé teszen! Hadd játssza el becsületét a király előtt is!

- ... vagy ami egy emelettel ennél is több: hagyja ott a fogát, mint majdnem őfelsége, a Boldogult, meg utána Opuliai László herceg, meg mindenek, akik eddig még az ottani kormányzóságba belényalintottak! - mondta ki Christa meglepő pontosan asszonyának előbb elhallgatott szavait.

Erzsébet elismerő és fénylő pillantást vetett rá.

Ez aztán megint nekivaló játszma volt! S ezúttal már igazi politikai: országul való diplomáciai cselekedet és nem csak holmi szűkkapcájú belügy! Német nép és lengyel nemzet..! Nagynál nagyobb aranyháló bogozása..! Fejedelmi cselszövény..! Királynéi ármány: uralkodás..!

Hogy ennek a tervnek megvalósítása is Lajoson fordult, mint az Alsáni Bálint bíboros-kalapjáé, az mostani bizakodó hangulatában nem aggasztotta. Nem lesz-e ott titkos összekötő tisztnek Garay a két udvar között? Mindkét helyen egyaránt bennfentes és képes személyként? Nagy dolog is beugratni a buta-becsületes, nehézkes magyar medvét, akinek sejtése sincs a fondorlatokhoz..! Amint megérik az ügy, magához hívatja és ország-érdek színnel úgy lépreviszi, hogy nem is álmodja ő kigyelme! Zsigmond serdületlen kora miatt sem izgult. Gyermekkirályok, gyermekbíborosok gyakoriak voltak ebben az időben. Minden a fiú

fellépésétől függött s attól, hogy ő az intrika kerekét előbb megindítsa, mintsem a jó nyaktörő poziciót valaki mással betöltenék.

A nála szokásos türelmetlenséggel holnapot sem ismert. Ma, most rögtön akart dologhoz látni és azonnal Zsigmondért küldte Christát.

- Megyek s hozom! - hevült asszonyával a szőkeség és olyan szelesen penderedett ki, hogy majdnem az egymásnak szembesétáló s alabárdjaikat éppen keresztező ajtónállóknak rontott.

A két csontrasült barnabőrű ember - közel-aprószemű és kiálló pofacsontú mindkettő - felakadt szemöldökkel bámult a rózsaszín förgeteg után. Jó vitézek voltak, királyhűek, okosak és ravaszak. Értették egymás eszejárását.

- Kucu ne! Nene! - förmedt el az öregebbik. - Ájjsza meg már, kicsi Énok!

Ahogy beszélt, a szavakat jól megénekelte, mondat közepén kétszer is meghintáltatta s csak úgy ejtette le a hangsúlyt a végén. Székely legény volt, szintúgy mint a másik, aki most nem-különben feléje fordult.

- Mia? - érdeklődött és a szúrós fekete közelszemei villogtak.

- Véllem, hogy szűk az ideje ennek...

- Ennek bezzeg szűk!

- Szágúd istenesen!

- Mett ez osztán szágúd!

- S mivégre vajl?

- Tudja a súly, Mike bátya!

- Méges..! Valamit csak gondolál, Küsénok?!

A gyerekebb arcú vállat rántott. Megindult rakni a maga háromlépését. Csupán mikor megint alabárdot kereszteztek, felelt:

- Gondolám, hogy kolontos ekicsit az iffjú asszonyság...

- S hátosztán!

- Hogy rác az egyik odabelül, lengyelbélinek nézem eme másikat ejszen! Gonosz keverék!

- S hátosztán!

Ismét háttal lépkedtek, sarkonperdültek, szembeközeledtek, alabárdjaikat keresztezték. Így vallott tovább Énok, kötelmének teljesítése közepett lévén.

- Vásnak ezek valamiben! Üdő óta igen firkolnak! Csoda öl ha látom!

- Tán nem, ugyanbiza?

- Debiza.

Hallgattak vagy két fordulatnyit, hangtalanul cseszték össze a két pengét, csak a fekete bogár-szemük kapaszkodott össze s villogott a sovány, szíjjas arcukban.

A harmadik fordulónál megint az öregebb szólamlott.

- Nem a királynak ártanak ezek, keedves?!

- Mett annak!

- Ahajt tennünk kéne ellene valamit!

- S mit!

- Tán hogy jelentsük az úri portán!

- Kivetnek onnan münket igende, ha ilyennel gyövünk!

- ‘sz nem es állítunk bé a hírrel, suvadj meg!

A vén katona kisercintett a válla fölött és rakta tovább a lépéseit, gondűlte ábrázattal.

Újabb idők teltek.

Akkor elmordult:

- Amodaát én.

- S eeccakás?

- S eeccakás. Franczúz királyi Olivért üsmerem.

- Ked bé s ű ki! S hezzászólhatna..!

- Vaj igen. Hezzá.

- Tudjon erről a szokotálásról! Hű cseléd. Ű gondja a többi.

- Övé bezzeg!

Az alabárdok utoljára kereszteződtek. A folyosó homályos vége felől jött az őrségváltás.

- Morvátok! Szőke marhák rágnák el a hajukat! - dörmögött Mike egy utolsót, nagy útálattal. - Disznószüvette ebnépe ezek es..! Szem alatt tartsd őköt es hóttodnapjáig, kicsi Énok!

- Mett oztán szemmel! S münk es mind összetartunk, apám!

- Essze!

Most elnémultak. A váltás megtörtént. Öreg Mike Mózsi jó urának királyszállása felé indult, őrizni őt minden veszedelemtől, ha kell ésszel, ha kell szívvel, de ha kell: a bőre árán is! Amúgy földig le székelyesen, Örök Várta módjára. A Kicsijézus majd csak megsegíti.

TIZENEGYEDIK RÉSZ
KÍGYÓ LAPPANG A FŰBEN

LVII.

Erzsébetnek nem sikerült olyan gyorsan készrekalapálni a tervét, mint ahogy remélte. Hiába kerestette Zsigmond úrfit a tanulóházban, vívócsarnokban, kápolnában, - hasztalan futott tíz cseléd tízfele, hasztalan hívták, kiáltozták: a gyerek nem mutatkozott. Senki sem tudott róla egy szeplős cseh fiún, az inasán kívül. De abból is harapófogóval kellett minden szót kihúzni s akkor sem mondott többet, mint hogy mindjárt a reggeli leckék után nyergelt a kisurának és váltáspatkót, szögeket rakott az iszákjába: parancs szerint, ugyanúgy, mint ezt a Drugeth, Bánffy és Alsáni úrfiak szolgái is tették. Nagynehezen még annyit toldott hozzá, hogy a Drugeth iffiúrhoz követ érkezett minap Pozsonyból. Azzal súgtak-búgtak a gyermekek, mire a postáltató legény megint lóraült, és elvágtatott, amerről jött.

- Pozsonyba!

Már Forgách Balázs is ott izgult a türelmetlenségében toporgó udvarhölgy mellett.

A „Pozsony” szóra csak elsötétült. Mérgelődve ráncolta a szemöldökét:

- No, a többit akkor már tudom..!

- Mit!

- Bajos ezt így úrasszonyoknak..! Nemigen civilis...

- Ugyanugyan s jaj no..!

Egy minden engedelemnél beszédesebb, gúnyoros pillantás megmagyarázta, hogy Christa felől mondhat Balázs úr, ami éppen jól esik neki! Nem holmi balgatag vidéki asszonyocskával van szemközt, hanem nyitotteszű, látott-hallott székvárosi hölggyel, akit szintolyan számba vehet, mint egy jómagaformájú legényt.

Balázs hát nem is kertelt tovább. Közreadta amit gondolt, hogy:

- Ha Pozsonynak ment, akkor az bizon az „asszonyoknak házokba” ment!

- Hova?

- S nó, ahol a hajdútáncos menyecskék céhfélében összeállva, mind egyben laknak!

- Puttának?

- Ühümm...

Christa Balázs oldalán iparkodott volt fel a palotába. De erre a felvilágosításra egyszerre meglassabbodtak a léptei. Tejeshamvas arca lángoló pirosra gyult, kék angyalszemében kis sárga aranycirmocskák keletkeztek s megnyílt nedves ajkai közt látni lehetett rezdülő nyelvecskéje hegyét.

- Nem... nem is tudtam... hogy ilyen is légyen! - felelt izgalomtól szakadozottan - Soha hallottam erről, hogy effajta asszonyleányok - - -

- Közöst lakjonak?

- Igen.

Balázs a füléig vonta fel a vállait. Már az ő arca is piros volt. Az ő szeme is furcsa fényben égett.

Kicsit elrekedt hangon folytatta:

- Nem is öreg nálunk a szokás! Hét év előtt még nem esmertük. Külső míveltebb országokkali váltakozásinkból jött az usus. Prágából vették a posonyiak, hét esztendeje.

Csak mint mondta, eleintén nemigen boldogultak vele. Pozsonyi iffjúuraimékat és férjuraimékat rövid pórázon tartották az ő kurtamíveltségű asszonyaik. A jámbor vidéki nemes is, ha véletlenül Pozsonyba vetődött, restelte hogy első fecske legyen. Így a hajlék hamarosan bezáródott s nem is remélhetett volna belőle egy fikarcnyi hasznot sem a megalkotója, ha eszébe nem jut egy jó megoldás: Budáról és Visegrádról főrangú urakat invitálni az újranyitás ünnepélyére s így a magas példával rontani meg az idegenkedés jegét! Jól számított a huncfut gazda, mikor arra vélekedett, hogy a főember az ő gőgös, semmivel nemtörődő, unatkozó életmódja mellett könnyebben lesz becsalogatható, mint a butaszemérmes vidéki nemes, vagy városi polgár: amíg ugyan ilyen! Míg fel nem bátorodik...

- Magam is kaptam egy meghívót, - szaladt ki Balázs száján és félrefordult. Nem akarta, hogy felébredt pillantása találkozzék az asszony tekintetével. Több szégyen lakozott benne, mint amabban.

De Christa vele együtt fordult és csak annál szívósabban tartotta a pillantását.

- Beszéllünk még... erről! Ha nem lesz ilyen sietős az ügyünk! Mert fertelmes dolog légyen bár, igaz, de... merő miraculum mundi! S a mívelt világi életben mindenekről értést kell vegyünk és nem mindjárt feljebb indíttanunk az orrot!

Most persze nem lehetett. A királyné várt. A nagyobb érdek... Okos elmével azt kellett előbb kiszolgálni. Ezért Christa azt tanácsolta, hogy serdüljön lóra tüstént a fiatal úr, eredjen a szökevények után és hozza vissza Zsigmond úrfit, okvetlenül.

- Magának megsúgom, - bólintott jelentőségteljesen - hogy erőst királynéi szolgálat ez, ami maholnap fontosabb lehet még, mint a másik! Ehez alkalmaztasd magad Balázs uram s míg odajársz... nó, meg ne feledkezzék rólam szépkigyelmed, öcsém!

Lehetett is ezt a kékpántlikás torkú, kecsesen forgolódó, hízelgő kismacskát, - ezt a tágszemű, mindentígérő, bűvöletes tekintetet elfelejteni! Kész szövetség volt abban s a két fiatal úgy csillant egymásra, mintha ma látná először igazán egymást...

*

Kétszeres minőségben és kétszeres sietséggel nyergeltetett az úrfi és igazán nem rajta múlott, hogy a szökevényeket út alatt le nem foghatta. Időben túlságosan megelőzték. Már csak a hírüket szemelgethette fel, ahol meg-megállt lovat váltani. No de aztán annál jelesebb híreket..! Főleg a pozsonyi városkapu előtt, ahol legutolsó váltáslova egyszerűen torja alá hajtogatta mind a négy lábát s kiadta tajtékos páráját.

Mit csináljon ily akadályoztatások közepett az ember!?

Vesztegelnie kellett Balázsnak, míg új lova került s ezenközben értesült a fiuk ottviselt dolgairól.

Azok bizony fenyőgallyakkal lomboztatott utcákon vonultak végig, török síp és duda kiáltozása s az elébük kisereglett illetlen asszonyok közt, akiknek télvíz idején is alig leplezett orcátalanságára Isten őrözz, hogy fel is tekintsen jámbor halandó! Talán az úrfiaknak kölcsönözték a leplüket, lévén hogy azok meg arcukon is lárvát hordtak. Fodros, spanyol-olasz mód szerint valót! De Balázs eme titkolódzás ellenére is rágyanított a hercegi neveltjére, minthogy a három jövevény főúrfi közül egy - hír szerint - babérkoszorúval övezte a hajadon-homlokát s ez a fej szőke volt, mint a leggyönyörűbb arany...

- Hát ez ő! Ezt keresem én uram! - fordult fel a közben megnyergelt új lovára Balázs úrfi s kicsit kevélyen tette utána: - Beszéllenénk meg talán járásomat, mert efféle sepredékhelyekre mink ott az udvarnál kénteleníttetve nem vagyunk!

Christára gondolt, aki fő-fő asszony és elmosolyodott, mialatt a tiszt a várfal felé intett.

- Többire sáncok környékit és markotányosságot kedvelik az ilyen s ilyen bestyék! Hát iffjú Hermes uram, csak amerre bástyát meg sáncot látsz! A ház majd magától ötlik...

Fejét csóválva tette utána:

- Oztán ha történet szerint atyafi-gyermek az illető, egy-két kuhintás nem ártana annak! Mert karonkozva menni nem átallott azokkal a szemvilág nélkül valókkal, a kis bujnyik! Oh az uram oly nyájas kellemmel éringeté őket, hogy azt tudtad volna: Penelopék, vagy római Lucrétiák talán..!

Elkészült útbaigazításával a tiszt. És lehet hogy nem is volt mindig tiszt. Deákos embernek látszott és humanista szellem érzett a beszédéből. De szép hasonlatai kárbavesztek. Balázs mindent köszönt, kalapot vetett és már sarkantyút adott a lovának.

Irány: a sáncárka hát..! A markotányos sor!

Roppantul, igen-igen sietett...

Azért mégis... fordult egyet az égen a nap, mire negyedmagával visszatért. Alkalmasint nagyon gondosan körülnézett... No, csak hogy egészen hű tájékoztatással szolgálhasson annak a kíváncsi, pántlikástorkú kismacskának..!

LVIII.

Christa azon szépíttetlenül számolt be asszonyának Zsigmond eltűnéséről s annak körülményeiről, ahogy neki beszámolt Balázs.

Erzsébet egész odalett a felháborodástól. Fejedelmi megközelíthetetlenségében és érintetlenségében fel sem tudott fogni ily romlott elvetemültséget s hozzá egy alig felserdült fiúnál!

És ehez az ocsmány kis latorhoz akarták hozzákötni az ő liliomtiszta Marenkáját..!

Ugyanazzal az émelyettel küzdött, mint a kopuláció éjjelén. De még mikor az nagynehezen el is csillapult, sem bírt ételfélére nézni. Egész nap éhen volt s egy kicsit valahogy mintha Christától is megcsömörödött volna.

Özvegy Ragovicsné..! Lengyel főúr és cseh-német bárókisasszony szülötte... Szerb alvajda egykori felesége... Vajon kicsoda azonban *egyéb*képpen ez az asszony, akit ő úgy elárasztott kegyelmeivel s aki olyan egykedvűen bírt neki beszélni azokról... a förtelmekről, melyeket bizonyára Forgách Balázzsal, ezzel az idegen férfivel is előbb jó alaposan megtanakodtak?!

Meghökkenve ismerte be, hogy tulajdonképpen alig tud valamit felőle, az őspróbákat derekasan kiállt származásán kívül. De üde ajkain át most mintha a mocsár gőze csapta volna meg egy pillanatra... Ösztöne felsajdult. Megsejtett valamit annak a másik léleknek mélyén. Valami fekete, rothadt homályt... Romlottságot... amit nem bírt szabatos elgondolásba önteni, amiről azonban érezte, hogy neki merőben idegen és végzetes.

Sejtő megihletettsége nem tartott soká, hanem azért kedvetlen maradt egész nap és kárpótlásul az életébe újabban betolakodó rejtelmekért, jól meggyötörte a mit sem gyanító asszonyt, hogy másnap csak annál szenvedélyesebben fogadja vissza kegyeibe. Hiába, nem tudott már nélküle élni; az egyetlen bizalmas lélek nélkül, aki előtt neki sem kellett színeskednie! Amennyire

taszította, valami ugyanolyan mértékben vonzotta, érdekelte is ebben a különvilágból szakadt teremtésben, aki egyébként kétségtelenül hűséges szolgálója volt.

Most már könnyelmű fecsegését sem találta olyan visszataszítónak, mint minap. Csak a közvetlen természetességet értelmezte ki beszédéből s haragja - mint legtöbb belső összeütközésénél - inkább a saját személye ellen fordult. Önmagát korholta elmaradott, ostoba teremtésnek, aki képtelen a kor felszabadultabb szellemével lépést tartani és úgy elbotránkozik minden csekélységen, mint valami zárdaszűz!

- S nó, még ha százszor bustya életet élt volna is! Nincs-e benne igaza? - tüzelte engedékenységét. - Nem okosabban tenném-e én is így, ha bírnám?!

Kitudja, ki volt az a néhai Ragovics..! Kitudja, hogy mielőtt a koporsóba bujt, micsoda kegyetlen ütést mért ennek a szegény asszonynak a szívére, amitől az így megkérgesült, hogy jó és rossz egyformán lepereg róla s ezt a fásult szívet már ki bírja rekeszteni minden dolgából, - megvetett testének feledéstkereső játékaiból..?!

Már inkább szánta a „megölt lelkű", boldogtalan asszonyt s megremegett a rémülettől, hogy hasonló sokat ne kelljen átszenvednie és valahogy oda ne jusson, ahová az!

- Nem, lehetetlen! - utasította el rögtön az ijesztő gondolatot. - Elbukni, sárban lezülleni én azért mégsem tudnék! Bíborban... Hermelinben...

Fejét rázta:

- Nem! Ezt én sohasem. Mellyre én készülök Garay urammal, az csak kicsiny ekecselés! Játék; és Lajos előtti hamis látszatoknak szerezése, amiért többszörbeni szerelmes ajálkozásaim után is oly kegyetlenül eldobott! Ez csak jogos megtoroltatás, nem több. Semmi rossz...

Fellélegzett s ahogy Christára tekintett, egyszerre eszébevillant, hogy ezt sem hagyja tovább ezen a borzasztóságos úton, ilyen gazdátlanul! Bebek uram özvegyi árvaságba került... Nincs csak a temérdek szerencsi vagyona, meg az az egy kis lánya, akit ő vett gondja alá... Jónál egyebet sohasem hallott felőle a szegény Toncsitól... Ez az ember éppen Christának való lenne! És lesz is..! Mert ő ezt a házasságot - ahogy Bebekéknél a keserves év letelik - nyélbeüti! Ne kallódjék itt ez az ártatlan! Ne huszkodja tovább a porban férfigázolt szívét! Ez még fiatal. Talán beforr a sebe...

Szemét könny, a lelkét nagy meleg testvéri jóság öntötte el.

- Jer' ide lányom, szerelmes asszonyom s jól meglásd, ki vagyok én ahoz, valaki velem kedveset cselekszik! - nevette a fájdalmas könnyein keresztül.

És mindkét hamvas arcán megcsókolta az álmélkodó teremtést.

- Húzol hozzám, ugye!?

- Ohh..! - dorombolt a puha sárga macska. - Soha elállok oldalad mellől! S ha valaki bár ujjal illetne is - - - olyat cselükedném kedvesemért, melyet országul emlegetnének! 'sz felséged oly anyajóságos és felettébb igen kegyelmes: ki sem lehet azt beszélni kopasz szóval!

- Gonosz; így tartják. S lehet, - darvadozott Erzsébet szelíd búsongással.

Majd sóhajosan tette hozzá:

- De ki gyöngédkedéssel és törődéssel jő az asszonyra, bár leggonoszabbra is, az ezt egészben megvötte s akár szentté is javíthatja. Teheti vele, amit akar. A mi lölkeinkbe, lányom, szeretet a belejáró kulcs! Jó asszonyt te a melegbentartottak közt keresd, kik becsüket hihetik s biztonságukat tudhatják. A rossz, az mind az elhagyatottakból kerül, kiket nem itéllettek fontosaknak, vagy nem első rendben...

Ezen eltűnődtek egy ideig. Most valahogy a mindig lázasan tevékeny dámának sem volt sürgős. Töprengve bámult a kandalló tüzébe és hagyta, hogy az asszonya babrálja kényeztető ujjaival a haját.

Egyszerre csudálkozva érezte, hogy az ő mindig száraz szeme is eltelik könnyekkel... Ami régesrég nem történt, valahogy ő is Ragovicsra gondolt... A parancsolószemű férjre... Aki gyermeklánykából tette asszonnyá s aki azt az elvet vallotta, hogy nőnek a férfiszívben a szeretet gyöngédségét még csak megneszelnie sem szabad..! Így tartotta mindaddig, míg hirtelen valami szörnyű, ismeretlen betegség tört rá s megbénította a szigorúszájú, nagy, komoly embert, hogy moccanást sem mozdulhatott helyéből. Akkor talán már vágyott volna a megengedésre, az asszony meleg odaadására, de: elkésett. A legapróbb ártatlan kedvteléseit is mindig leperzselő nagy szigorban, öntözetlen keménységben, az ő gyermeklelkének virágoskertje addigra elpusztult. Nem tudott többé piros bimbókat, legfeljebb fanyar kötelességvackort teremni. Nem tudott többé szeretni, legfeljebb amire nevelték: engedelmeskedni és - - - színlelni. Azt is önvédelemből: szüntelen rettegésből. Az élet harcos, gyakorlati oldala lett a belső törvénye, mert úgy tapasztalta, hogy ki-ki magára és magáért... S az a legfontosabb, hogy másvalakire ne szoruljunk... És azóta gyüjt... Aranynéműt, meg gyönyöröket... Vagyont és férficsókot. Önzőn... Ameddig a vére kedvét leli benne... Aztán az egész lélektelennek kitanult férfigépezetet könyörtelenül elrúgni...

De ha még idejekorán egy ilyen kedveskedő kéz nyúlt volna felé..!? Mikor még hajlékony volt a lelke..!?

Oh, minden másképp fordulhatott volna! Akkor ő ma ugyanolyan jó lehetne, amilyen elvadult, önző és rossz! Ezzel az egyetlen símogató kézzel találkozott, amióta él... Az sem baj, hogy néha cipőket vágdos a fejéhez! Az asszony ösztöne az ingerült hangulat cselekedete mögött is megérzi a szeretetet, ragaszkodást! S ő ezt a kezet már szeretni fogja akkor is, ha többé semmi ajándékot sem adna. És segíteni fogja a cudar férfiakat megrontó minden munkájában. Ezért a mai ellágyult símogatásért... Most lett igazi szövetség a szövetségük!

Megcsókolta a királyné kis körme hegyét és fölkelt.

Erzsébet is kijózanult. Nagyot nyujtózkodott.

- No, hagyján! - mondta. - Elég a tétlenkedésből!

Végiggondolta a Zsigmonddal való teendőit. Úgy döntött, hogy semmi neheztelést sem éreztet a kis fertelmessel. Szökését úgy nem veszi tudomásul, mintha soha hírét sem hallotta volna Pozsonynak. Sőt holmi dorgálások helyett nagyonis nyájas lesz a fiúhoz, hogy a legteljesebb bizalmat ébressze benne maga iránt.

- Csak már jelentenék!

Ütött valahára ez az óra is és őt egy pillanatra szinte megdöbbentette az elévezetett gyermekifjú rendkívüli szépsége. Nem éppen régen látta, de Zsigmond azóta is még mintha szépült, formásodott volna. Szemében a felébredt szenvedélyek tüze izzott. Szája majd kicsordult. Nyakán, tapadós harisnyanadrágba bujtatott lábszárain váltakozva villództak át a pompás, acélos izmai. Mindezekhez járult fénylő és oly értelmes pillantása, hogy ő ajánlatosnak vélte azonnal félbeszakítani a dühhel vegyes gyönyörködését, nehogy a hitvány kis kölyök még beleolvasson a gondolataiba..!

Leganyálkodóbb nyájasságával fordult hozzá:

- Fiamuram szemlátomást telyesedik! Felicitálunk ehez s magunknak is, mert nemcsekély terveim vadnak véled, úgy tudd! Űljön le fönségtek s szenteljen egy kis figyelmet nekünk!

Röviden dologra tért. Emlékeztette Zsigmondot, hogy boldogult császári atyja, utószülött létére is, uralkodónak nevelte, ugyanúgy az ő „kedvelt császárnéi testvéröccse”, Liesl s mindhármójuk szándéka szellemében valónak találta volna, ha a fiú a politika terén máris némi tapasztalatokat gyüjt.

- Nem szeretném káros elvesztegetését fönséged tanulásra való legjobb iffjúságának! - rázta a fejét s egy szerencsés fordulattal előhozta a lengyel kormányzóság dolgát.

- Nyilván vagyon fenségtek előtt, hogy Urunk a Mária leányunkkal ebbe lengyel trónba szánta fenségteket! *Propter multas rationes*: jónak lenne gondoljuk, de meg szépecskén megérettnek is itíllem fiamuramat ahoz, hogy országtokba előbb is kelleténél kierigy, e sok tanulságot nyujtó fő méltóságot elfoglald s magadat a dicső nagy nemzettel előre megszíveltessed. Hát így gondoskodom én éjt-napot fenségedről, szerelmes fiamuram! Ragyogásban és hatalomban akarom látnom, melyre ki volna alkalmatosabb fenségednél, ki oly okos eszejárású, kellemekben bővelkedő és dali, hogy csak mesékben hallani tán efféle táltosgyermekekről! Én biza’ nem nyugszom bele, hogy így véka alatt tartogassuk, - fejezte be ügyes hálóvetését, melynek eredményével tökéletesen meg is lehetett elégedve.

A hiú gyermek horogba kapott. Villogó tekintettel nézett fel rá s nem győzött hálákodni.

- Ha felséged, méltóságos anyám, képében viselné szegény igyemet - egészítette ki szavait gáláns mozdulattal - bezzeg nagy kedvemet tenné és siker is el nem maradna, tudom!

Nos, ebben a kérdésben már nem voltak egy véleményen.

Erzsébet szinte elrémült. Tiltólag emelte fel a kezét:

- Ég őrözz, markoláb! Sőt az Úrnak még sejtése se legyen abban, hogy tanácsom ebbe dologba belejátszott! Majd ha fenséged is egyszer trónba jut, tapasztaltan fogja tapasztalni, hogy semmit sem őriz féltékenyebben a királyféle ember, mint szabad cselekvését!

Ő úgy gondolta, hogy az egész ötletet, de nagyonis az úrfinak személyesen kell Lajos elé terjesztenie, mert ezzel a politikabeli észjárásnak máris igenszép bizonyítékát adhatná!

- Egyébképen csak az igaz igyet Isten megsegíti! - bólogatott, a tanakodást lezáróan. Zsigmond pedig végleg meggyőzötten csókolta meg a leendő mama ujjavégeit s nem mulasztotta el közben a leglovagiasabb módon megjegyezni, hogy ezek a kecses kis kacsók messzi szégyenben marasztalják az olimpusi tündelevények nyomorúságos kezét... Magában még ennél is messzebb ment. Megállapította, hogy jövendő anyósa százszor ingerlőbb az ő füstösképű, fejletlen kis menyasszonyánál, - sőt a búcsúzás alkalmával - Pozsonnyal kapcsolatban - olyas dolgokra is gondolt, amikről ha Erzsébet tud, a szabadabb felfogásban tett előhaladása mellett is, talán sóbálvánnyá kövült volna, vagy pedig saját feldícsért kezével veri ki hajlékából a gyalázatos kis kölyköt.

LIX.

Jobban kieszelni haditervet, mint ahogy ez volt, nem is lehetett volna. Erzsébet mégis kudarcot vallott. Megint beleütközött abba az áthatolhatatlan vasfalba, mely mindig elébe meredt, valahányszor fondorlatának egy-egy nyilát a suba alól Lajos felé akarta kilőni.

A király - ha kitűnő keggyel fogadta is vejét, szintén meglepődve azon a bámulatos gyorsan bontakozó értelmességen és férfias fellépésen, melyet az alig tizennégy éves gyermek tanusított - de a kívánságát végeredményében elhárította.

- Kicsit hagyj te még csak engem a javadra gondolnom és cselükennem, fiamuram! - mondta szelíd gúnnyal. - Most pedig térj vissza királyné őkegyelmességéhez, köszöntsed őt nevünkkel és securáld őfelségét, hogy a figyelmem rajtad van, úgyis...

Zsigmond majd hanyatt esett. Jól emlékezetébe vésődtek Erzsébet intései s már-már nyelve hegyén volt a tagadás, hogy a királyné az egész ügyről semmit sem tud, Lajos kék szemei azonban olyan áthatoló pillantással álltak rajta s szavaiban - ahogy őt Erzsébethez *vissza*-küldte - olyan tökéletes bizonyosság csendült, hogy nem mert hazudni.

- Tud ez mindent! - suhintott elkeseredetten a tamariskus pálcikájával, mikor a rosszulsikerült audiencia után kifelé loholt. És mérgében úgy haladt el az ajtónállók mellett, hogy a könyökeivel jót döfjön rajtuk.

A két alabárdos összevillant, feketén.

- Mind gyün s mind dohog s mind lökdölődik! - vakkant a vénebb.

A másiknak fehérhólyagosat tágult a barna orrcimpája.

- A Kicsijézus ne sajnálja..! De megkujakolom én ezt egy östefelé, ha dől es a világ, Mózsi apám!

- Ne mondd kétszer, keedves!

- Mett én eccer is sokallom!

Székely legények őrizték a királyt mostanában.

HARMADIK KÖTET

TIZENKETTEDIK RÉSZ
NAGY FÉNYEK ÁRNYÉKA

LX.

A hetek hónapokká lombosodtak, a keserves év vége felé járt. Az udvar, mely a temetés óta Budán tartózkodott, mindkét részről megélénkült. Az úri udvar szertartásos csendjét is felverte a sok követjárás.

A velencei háború ügyében fordulóponton álltak a dolgok. A Signoria immár késznek mutatkozott a békekötésre. A leküldött magyar megbízottak szorgalmas tanácskozásokat folytattak s ami ezekből leszűrődött, felterjesztették Lajoshoz a kérdéssel, hogy elfogadhatják-e majd a végső megegyezés alapjául?

A király szenvtelen arccal hajolt a bizalmas iratok fölé.

- „*Datum in Turin, Anno Domini 1381*... - mormolt, - ... az huszonkét évnek előtte lött zárai magyar-velencés béke megújítható-e?”

Odaírta:

- „*Bene!*”

És siklott az egykedvű tekintete tovább:

- „Dalmátbeli birodalmunk számára szabad kereskedelmet nyertünk. Só kivévén!! De melynek fejében a Signoria 7000 arany évi aranyakat kéztől fizetnie nem ellenkeznék. Ez obligatioját örökösen fennállónak lenni mondók ki. Engedi-e fölségtek?”

Odaírta:

- „Meghagyjuk!”

És folytatta az olvasást.

- „... hogy dalmátbéliek a nyúzó Velencének semmi letten vámpénzekkel, azért más pénzekkel se adózzanak, ezt kivittük.”

- Kivittük...

Fennhangon ismételte el a szót. Rögzíteni akarta figyelmét, mert szíve szerint ez az egész kalmáralkudozás nem érdekelte. Annyival azonban mégis meg akarta becsülni buzgó követeit, hogy a munkájuk eredményét legalább átfussa.

Kötelességszerűleg olvasott hát tovább:

- „Velence alázatosan megimádná királyi felségedet, ha neki megengedtetnék, hogy Zengg városában állandó Signoria-képit tarthasson, ennek házára ugyan velencei zászlót szúrathasson, nemkülönben mint Signoria-jelet, valamiképp ez már az ilyen képviseltetésekben lönni szokott. Mink is azért őnekiek előre intimáltuk, hogy ez majd csak addig lehetne, valameddig akár Felséged, akár pedig úr zenggi gróff uram ez ellen szavat nem támaszt, lévén hogy nekünk ez érdemes és hűséges zenggi gróff úrra kiváltképpeni tekintetekkel kell lennünk. Hadható-e így?”

Odaírta az engedélyt és fordítani akart megint egy levelet. Kesztyűs kezével azonban nehezen ment a dolog. A lapok szétsiklottak s a három legalsó végezetül is a földre hullt.

Röstellte volna ezért a semmiségért mindjárt Oliviernek dobolni. Ő maga hajolt hát a lapok után. De hajolva is maradt. És lassan, meglepődve vonta vissza a kezét.

Fogásukból világosan emlékezett, hogy már csak három levelet hagyott elolvasás nélkül s hogy éppen ezek találtak leszóródni. És most... mégis..! Hat permagenlapot látott a földön.

Hogy lehet ez!?

Tévedett volna? S hozzá ilyen gorombán?

Visszafordult, hogy megszámlálja az asztalon maradt íveket.

Alig tekintett azonban rájuk, ezek is kétszeresükre szaporodtak! Két tintaládikó van a polcon... Kettős a kép a szögön... És tíz ujja egy-egy kezén...

No bizonyosan a szeme káprázik!

Hát jól megdörgölte.

De ezzel mindössze annyit nyert, hogy nyirkos-foltos lett a vadonatuj hattyúbőr kesztyű.

Mi..!

Hát ő a szemében benne nyúlkált? S ezt nem érezte?

Elcsudálkozottan kelt fel a székből. A falon függő acéltükörhöz ment és belepillantott. De... csak az egyik szemével. A másik alig-alig mozdult. Alsó héjja petyhüdten lefüggött és kimutatta fakó bélését.

Érezte, hogy lesz az arca egyszerre iszapszínű. Egy borzalmas, mázsás, jeges ijedelem zuhant hirtelen rá. Megszédült a rémülettől. Torkán kurta kis hördülés tört ki. Tenyereiben fúrta az arcát s úgy állt ott sokáig, rángatózó vállakkal.

- *Inocclusio..!* - zihált a keble. - A baj halad! Ez ni, ez itt, ez a szemem: nem az enyém többé! Halott. Nem egyszersmind oszlik meg testem, hanem mindennap egy kicsit...

Állt és megint a tükörbe bámult. Egész elrémült emberi lényével bámult. Nézte azt a neki sohatöbbé nem engedelmeskedő, idegen ábrázatot. Azt a rádermedt lárvát... Aztán megrázkódott tetőtől talpig és tántorogva, mint egy ittas, fáradt-vontatottan, visszafelé indult.

- Hát akkor mostantól már majd mindignyitott szemmel..! - suttogta remegő, halk, fulladozó hangon. - *Fiat voluntas Dei in omnibus!* - tette hozzá és zokogását erővel elnyomva, alázatosan mellére csuklott a feje. - Visel ő gondot árva Jób-királyra s ha magnanimitását akarja mutatni: Őszentfelsége bizon' megigazíthatja még ezt is!! Cselekedhette ő ezt csak azért is, hogy csudatétele annál nagyobbodjék...

Leűlt, megvárta míg lihegő keble megint szabályosan szedi a levegőt s akkor megütötte az ezüstdobot.

- Nézd el nézd, szolgám! - intett nyájasan a belépő Oliviernek. - Ládd-e szétszórtam s vödd fel! Ugyan megköszönöm.

Észrevétlenül megfigyelte az öreg cselédet.

Ennek a szeme is olyan kifordult bélésű, mint az övé... Egyformák... Egészen egyenlők a hatalmas Isten próbáló kezei közt: úr és szolga. Tíz hatalmas tartományul király és szegény kis cseléd.

Szívében nagy szeretet mozdult:

- Nem gyönyörű ez? Hát nem gyönyörű?!

Intett, hogy: igen.

S már egész csöndesen lélegzett.

- Jól van. Minden a legjobban, - gondolta. - Így is illik Istenhez... Egyedül így! Tanulj igazságot, Ludovicus, az örök Királytól!

Szelíden kiküldte Le Guent és behívatott egy kancellistát. Apás melegen fogadta az életvídám fiatal ember köszönését. Nyomorék arca nyugodt volt. A rászakadt szerencsétlenségről - két kis papírlap fordítása közben történt csendes tragédiáról - nem is álmodhatott a környezetében senki.

*

A kancellista olvasott.

Hamar végére ért. A katasztrofális lapokon már csak a foglyok kicseréléséről s a háború alatt elfoglalt helyek kölcsönös visszaadásáról volt szó.

- Approbáljuk, approbáljuk! - intett rá ő kétszer is és mintha megvilágosodott volna a bénult arca.

- Azt mondja kedvességtek, mely a záradékban áll! - bólintott. - A legvégit! Alsáni pispek nevét keressük s mit izen?!

A jámbor kancellista ugyan nem lett okosabb ettől a homályos üzenettől, de ő mindjárt felfogta, hogy mi legyen az a «*fölöttébb szent dolog*», mely Mindszent havának negyedik napjára virradó éjszaka «*egész bizonyosan meglesz*», - illő faragott ládába helyeztetik és a magyar követeknek kiadattatik... Tudta, hogy ebben a záradékban egyedül Szentpál ereklyéjéről lehet szó s hogy a levél kelte után titokban - nehogy Velence népe a szent tetem elfosztása miatt megzendüljön s esetleg még fel is támadjon - a csodatevő Test elindul a tengeren, Magyarország felé.

Mintha csak az előbbeni tusakodására kapott volna itt választ..!

Elöntötte a bizakodás.

Nyomban megadta utasításait az írandó levélhez. Megdícsérte benne sáfárait, elrendelte, hogy a jóváhagyott nyomon állíttassák ki a békeokmányt, vegyék át a Signoria megerősítő levelét, hozzá is küldessék fel Velence követeit a megerősítés céljából, - aztán pedig „jűtest jöjjenek" haza, hogy hacsak lehet, ki ne maradjanak egy itthon birodalmul szándékolt, nagy-nagy ünnepségből...

Az ereklye kiadatásában fogadalmának jutalmát: Isten hozzá lenyúló jobbját látta. Ereje megújult. Mostantól annyit dolgozott, hogy a legserényebb deákok is sorra dűltek ki mellőle. De ő nem fáradt. Míg egy napon beköszöntött az újabb hír. A Signoria Horváthy Pál püspök fényes fogadtatására kétszáz aranyat, - Alsáni püspök fogadtatására pedig száz aranyakat költvén, Mindszent havának negyedik napján a békét ünnepélyesen, valóban megerősítette s ólompecsétes oklevélben kiszolgáltatta. Ezenkívül Horváthy és Alsáni püspököknek pompás gályát parancsolt, melyen nevezett urak «*minémü kegyes küldemény*» kíséretében már fel is szedték a vasmacskát s elindultak Segnin keresztül dicső hazájuk felé...

Erre a hírre abbahagyott minden államügyet és visszavonult, hogy a legbuzgóbb devotizálással lelkiképpen is elkészüljön az ereklye fogadására, melytől annyit: csodát - mindent! - remélt... Az országos ünnep megrendezését Garay legbőkezűbb irányítására bízta, ő pedig durva szőrcsuhát öltött s reggeltől estig imazsámolyán térdelve, böjtölve és sanyarogva várta a Kegyelem bekövetkezését, - a Márianosztrán megfogamzott fácska áldott gyümölcseit.

LXI.

Őszelő havának egy sugaras napján végre megkondultak Buda városának összes harangjai. A zengő, komoly hangok különös tisztasággal remegtek tova a megritkult, rózsaszín permeteggel átszűrt, ökörnyálat hintáltató levegőben. Elhatoltak a dúsak palotáiba és a szegények mansioiba is s egybehívtak minden jótét keresztény lelket. A messzeföldről begyülekezett nép olyan pompát látott, amilyenről a legvénebb embereknek sem volt fogalmuk s amilyet csak egy fél Európát birtokló Anjou Lajos engedhetett meg magának és a világrész legtekintélyesebb országának. Az utakat az aranybánya-városokból hozatott, zúzott arany terméskövekkel hintették be, melyekben még kiolvasztatlanul csillogott a szűz, tiszta nemes érc. Egész utcasorokat a legbecsesebb skarlátposztó házöltözékkel kárpitoztak ki s homlokzatukat a királyi virágcsárdákban nevelt növényzettel olymódon pártázták, hogy a szentírásból vett szép versezetek alakuljanak ki belőlük. Skófium, bársony, selyem, virág, zászlók, arany, lombfüzér: a szem belefáradt látásába. Igy várta a boldog és gazdag nemzet az első magyar szerzetesrend pátrónusának: Remete Szentpálnak romolatlan testét.

A pálosok rendje - élén az agg Lukács főnökkel, majd a világi papsággal - mindjárt az első jelkondításra elindult. Selyembaldachinok alatt és szívet mámorító tömjénfelhők közepett, énekelve vonult az ujjongó és hallelujázó sokadalom előtt, ki, egész a város fellombozott kapujáig, ahol a Budára beszállt királyi bandériumok álltak élő sorompót. A menetben résztvettek a hódolt tartományok kiküldöttjei, a magyar fő- és alsóbbrendű nemesség, de a legszegényebb jobbágyokból is begyűlt, aki csak kezét-lábát bírta. Senki sem kergette el. Sőt Lajos parancsára, még a koldúsrend felől is gondoskodás történt s egybeeresztve a különböző betegedőházak ápoltjaival, ezrekre menő tömeget alkotott. Egy időről időre felbukkanó udvari kapellánus pénzt szórt az inségesek sorai közt. A nyomorultak mohón kaptak a bőséges alamizsna után és örömkiáltozásuk néha olyan hatalmassá dagadt, hogy elnyomta még a plébániai és kanonoki iskolák kórusait is, pedig minden megyének minden iskolája képviselkőzött a menetben és hozzá a legjobb torkú énekeseivel.

- Istennel hálájuk! - hatolt olykor Lajos boldog fülébe.

- Hozsánna, hozsánna! - zsondult rá a papság.

Olyan volt a végeláthatatlan emberáradat, mint egyetlen zengő, örömittas lakodalmi sereglet. Sokan összeölelkeztek s az első keresztények példájára testvérül csókolták egymást. Mások hangosan zokogtak a felindulástól. Vica nénőn, a zsugoriságáról messze híres vén sasadi asszonyon úgy erőtvett a szent gerjedelem, hogy extázisában fejéről tépte le a pénzesfedelét, derekáról az előkötőt s azt vetette egy csecsemőjét szoptató, irtózatos sovány koldúsnémber felé. Egy másiknak izibe kigombolt hacokáját dobta s ha szomszédja, a kenyérsütögető Gyöngyvérné le nem fogja a hadonászó markát, talán még csóróra vetkőzik!

- Krisztusért! A szent remetéért! Hagyjatok! Hagyjatok! - sivalkodott, míg el nem sodorta a tömeg.

Akkor ismét új arcok bukkantak fel. Új tágradelejezett, révült, elfordult szemek, nyitva lihegő szájak, előreszegzett fejek, melyeknek súlya mintha a hozzájuk tartozó egész testet előre húzná. Fejjel, vállal előrebódultan, káprázatban inkább mint valóságban, özönlött, hömpölygött egyre a nép.

Néha meg-megtorlódott.

Ilyenkor nyugtalanság támadt.

- Mi az! Mit veszteglünk!?

- Ez s ezt kifogta a nehézkór.

- Isten útjában történt, érdeme lesz neki! Lépjétek át, mink pedig tovább!

- Dehogyis! Csak az utat szentelik elől!

- Szentelik ám..! Az apácalánkák véluma meggyúllt!

- Hát égjenek meg Krisztusban s mink jerünk!

Igy zsongott, hullámzott, döngette mellét, homlokát és özönlött, úszott az emberáradat.

Egy úttorkolatnál - a vége táján - hirtelen megrekedt. Keresztzászlók, égő szövétnekek alatt, síri jajongás közt, egy csapat ijesztően lesorvadt ábrázatú, vak tekintetű, szörnyű ember ömlött belé. Azok, akiket feltartoztattak, lázongani kezdtek. De a rend fenntartására ügyelő milesek gyorsan elbántak velük. No meg aztán a méltatlankodók maguk is meglátták, hogy kik az újanjöttek...

Vezeklő peregrinálásra induló zarándokok voltak; egy töredéke azoknak az országbárókból, bitó elől megszökött hajdúkból, vágánsokból, lovagokból s a nemzet minden rendje-rangjából összeverődött embereknek, akiket „a Szentlélek szárnya megilletett" s ráébresztett bűneik legmélyebb tudatára. Ezek nem érték be az Egyház feloldozásával. Önmagukat nem merték, nem bírták feloldozni. Rettegték a túlvilági Istensóvárgás purgatoriumát s még itt e földön akartak vezekelni bűneikért. Ezért a legbaromibb sorsban, iszonyatos fáradalmak közt, fertelmes hulladékokkal táplálkozva, vonszolták végig sanyargatott testüket a mérföldek ezrein és fennhangon ki-kiüvöltötték vétkeiket, melyeket néha a legbocsánatosabb kis gyarlóságokból túloztak mentől égrekiáltóbbakká s melyeket megeredt hajuk és szakálluk szüntelen szaggatása közepett szántak-bántak. Hevük olyan ragályos volt, hogy amint társadalmi rang szerint nem, - úgy vallás szerint sem ismert megkülönböztetést. Néha még kereszteletlen kúnokra és zsidókra is átterjedt. Valahol valaki egyszercsak felkelt az asztal mellől, odahagyta házát - a férfi kardját, ekéjét, a nő guzsalyát, gyermekeit - s elindult égnek révült tekintettel, valami titkos hívás szavát követni. Így kezdődött és ez esetben most itt folytatódott a zarándok út.

A peregrinusok csatlakoztak. A rend egybeforrt mögöttük, mint búzaszálak rendje a szélfujt mezőn, mint vízcseppek, a hasítóorrú hajó nyomán.

Más zsolozsmázás kezdődött ismét. Új zászló libbent. Új csapat áramlott. Tompa lábdobogásába kereplők rekedt szava vegyült.

Poklas leprások sorakoztak ki az útszegélyre. Azok pergették óvatosságra intő kereplőiket.

Olykor kisüvöltött egy-egy érdes kiáltás is a sebmart torkokból:

- Ne közelíts, csak ennem adj!

A jámborok iszákjaikért nyúltak. Megbontották. Kinél mi élelem találkozott, keszkenőjébe göngyölte s a nyomorultak közé vetette. Senki pénzt. Pénzt adni, kalmárnál pénzül vásárolni: szigorúan tilos volt a poklasoknak. Így éltek, útfélre vetett hulladékokból és ma, a nagy szent örömünnepére, igazán fejedelmileg.

Az adományozók elvonultak, majd el is fogytak végül. Nem maradt csak Gyökön, a vén esti tűzkiáltó városi cseléd. Rendes körülmények közt nappal aludni szokott, hogy éjjel az utcákat kerülgesse s ahol vigyázatlan malacperzselőket, gondatlanul ványoló hajadonokat lát, őket a gyulladás veszedelmének szavával megkiáltsa. Ő ügyelt a házak falába épített szentes szobrok mécseseire is, melyek a város esti világítását képezték és koppantójával megzabolázta a túlságosan ágaskodó lángokat. De ma nem tudott nappal aludni. Sem a zsivajgás, sem buzgó keresztény érzülete nem engedte. Fogta koppantóvégű istápját s kitopogott hozzáillő, aggottkorú kutyájával: ünneplátni.

Még sokáig elragadtatottan csóválgatta fehérpelyhes fejét:

- Azt tudnád, tündérvelág ez..!

Valahol a városon kívül a menet eleje ezalatt leállott. A tárt kapun át zászlóerdő, tömjénfüst s egy hasonló rengeteg tömeg látszott... Lassú, tempós ünnepélyességgel közeledett. Fejmagasság fölött, valami minden szépséggel és drágasággal ékes arany-ezüst tárgyat emelt. A lobogók selyme lobogott, fehérruhás hajadonkák aranyozott kosárkákból virágokat hintettek.

- Ha-le-e-luja..!

Remete Szentpál teste megérkezett a Hétvezérek boldog országának székvárosába... Kísérete a tengerparttól idáig gyűlt fel. A városfalak távol sem lettek volna elegendők befogadni. Ezért hát a szállásmesterek a messzi utasoknak a szabad mezőben rendeltek szállást s a királyi táborverők azonnal meg is kezdték a tentoriumok leverését.

A dicső ereklyét a budavári Szentjános kápolna fogadta be. Közszemlére helyezték s két pálos atya őrködve maradt a szárkofág egyik oldalán. A másik oldalon egy magános férfi térdelt, durva daróccsuhában, ugyanilyen kesztyűsen. Anjou Lajos volt, a boldog Magyar Birodalom királya... Felesége nem jelent meg, csak az ünnepség legszükségesebb részén, aztán leányaival együtt hazahajtatott. De ő ittmaradt s a folyamást özönlő és cserélkőző nép hosszú órákon keresztül láthatta alázatos, ima-sápadt arcát. Ha példát vehetett valamikor tőle oroszlánbátor harcokban, ma éppúgy okulhatott Istenfélelmén s igaz keresztényi átszellemültségén.

Lajos csakugyan jobban hasonlított most valami szellemjelenséghez, mint durván valóságos emberi lényhez. Éterien áttetsző halványsága, csodaváró szeme: szinte világított. Ajkai a szent félálomban rövid lélegzeteket szedtek s mormoltak szakadatlanul. Ha valaki megfigyelte volna a mozgásukat, észrevehette volna, hogy a száj rebbenése szabályos időközökben visszatér. Az ismétlődő szöveg tette ezt. Lajos mély révületbe zsibbadva, ugyanazon szavakkal, ugyanazért könyörgött:

- Istenem: időt..! S hadd bajomnak kevés megállapodását... S hadd meg elmémnek értelmét, míg mindeneket posteritásomnak jól elrendelek...

Aztán az egészet elejéről kezdte, megint. Mint dolgozásnál a munkába, most az őrlően egyforma szövegbe sem fáradt bele. A hosszas lelki készülés, sanyargatott testének alig-tápláltsága: valami különös belső feszültségben tartották. Könnyűnek érezte magát s oly kevéssé összetartozandónak a testével, hogy úgy tetszett neki, mintha bármely percben egyszerűen kivonhatná csontjait a húsából és súly nélkül, lengén, könnyedén, tovalépdelhetne. Csak-lélek volt most s oly közel a leghatalmasabb misztériumhoz, mint még soha és úgy teli a csodába vetett hittel, mint még soha. Hitt benne mint a saját lelkében, melyet élőbbnek érzett, mint a testét.

Éjszakába fordult az idő, mire felkelt a térdeplőről, hogy kövesse a kapus barátot, aki kulcsait csörgetve haladt előtte. Szinte fájdalommal vált meg a templomtól. Oly jól esett itt, egyetlen helyen, nem-legfőbbnek és nem mindenek fölött határozó felelősnek lennie..! Valakihez neki is odabujhatnia..! Éreznie Valakinek erejét, oltalmazó jóságát, atyaságát: bízó gyermekül..!

Utolsó esdő pillantást vetett az ereklyére. Ajka még mindig suttogott. Keresztet vetett magára és csendesen elhagyta a kápolnát.

LXII.

Az úri udvar későn feküdt ez éjjel. Ablakai ki voltak világítva. Folyosókon, fogadótermekben, egy-egy oszlop környékén, kisebb-nagyobb csoportozatok alakultak ki. Némely távolfekvő vidékeken lakó uraknak félemberöltőszám sem nyílt alkalmuk a találkozásra, épp ezért most siettek kiegészíteni hiányos értesültségüket, a birodalom minden részéből. Legtöbben persze a velencei békekötés körülményeit tárgyalták s úsztak az örömben, hogy ez a réghúzódó, nemigen szájukíze szerint való, minduntalan ellanyhuló hadjárat ilyen fényes eredménnyel zárult. Most már csak azt kívánták volna, hogy bár a másik itáliai hadi vállalkozás, - a király durazzoi unokaöccsének nápolyi trónfoglalása is ugyanilyen sikerrel végződnék!

Mindenek elragadtatottan magasztalták Lajost s észre sem vették azt a darócgúnyájú, magános férfit, aki hangos lelkesedésük közepett a terembe lépett és felvont csuklyában, nesztelen árnyékként elsuhant mellettük. Pedig ugyanaz az „Europa homlokára kisütött csillag" volt, akit éppen magasztaltak..! Egy-egy kitörő szavára az elismerésüknek dobbanni érezte szeretetszomjas emberi szívét. Aztán sietősen haladt tovább.

Csak a belső házába vezető utolsó ajtónál állt meg. De ott úgy, mint akit durva ököllel hirtelen mellbevágtak.

Mi ez..?

Pár főnyi csoport közepén Velencéből érkezett két követét: Horváthy Pál zágrábi és Alsáni Bálint pécsi püspököt pillantotta meg. Hasított a hangjuk, mint a nyílvessző és metszett, mint a tőr. A két úr: veszekedett.

- Egyet sem praecedentia-kívánás, ha mondom! A fő érdem az enyém! - fúvódott fel pukkanópiros hólyaggá Alsáni nőies arca.

- Előhasnak szerzésében, pompára való főruhák hordozásában: engedem! - csípett vissza éles karvalycsőrrel a szikár Horváthy. - De ez elsőben seregek dolga volt s a hadi ügyet én rendeltem!

- Rendellette ám a malac farkát, hogy balról jobbra kunkorodjék!

- Mit orcázott nagyságtok? Mi-ít?

- Hogy vesztegj kutyafia döhödött bakhorvát, vagy mindjárt gallérod alá pökök! Ilyen s ilyen bestye fajzat!

- Aha bustya tűzkénjára való, hamis életű! Ezért megfizetsz, mert koncrul koncra hánlak!

Acél siklott, penge szisszent s egy perc és vér fakad, ha egy szomorú-szigorú hang, váratlanul, meg nem csendül:

- Távoztatom!! Vissza, vissza a kardot, ti papok! Udvarnál vagyunk és innepet ülünk! Így státuál példát nagyságod, Alsáni? Ottan fogatja lovait s elszállassz házadba és Universitásodra, Pécsre! Ez szóm és királyi akaratom!

Az összefutott urak hüledezve ismerték fel Lajost, aki jól látta, hogy a marakodást Alsáni kezdte. Azért hát elsősorban is reá háramlott haragja a botránkoztatásért.

Összeráncolta szemöldökeit, végtelenségnek tetsző pillanatokig hidegen nézte a magáról megfeledkezett püspököt, majd megfordult és elment.

Az urak csoportja kővédermedten bámult utána. Aztán kettévált és ki-ki saját pártfele mellé húzódott.

- Ne Lajos lönne csak királytok, tudomistenem..! - hörgött Horváthy a párthívei közül.

Azonban jobbnak látta elharapni a többit.

- Hát indulást indulhatok épp, de nem ameddig felséges királynénak esett gyalázatomat meg nem jelentem! - vicsorgott a pécsi püspök, s emelt ököllel mégegyszer visszafordult:

- Lettél most fő, leszel majd bezzeg farok! Hej, a másik udvarnál is tudnak ám még valamit! Megmutatjuk! Rakják még a te szűrödet kapu elé, Horváthy! Ezt megemlegeted még egyszer, kutyafia Horváthy!

Két külön ajtón távoztak, két párt élén, két külön irányban. S ez a két irány, ez a kettévált út, soha többé egybe nem forrt.

LXIII.

Igazi háboríttatlan öröme csak annyi maradt a királynak, amennyit a templomban talált.

Alig néhány nappal az ereklye közszemlére helyezése után hallania kellett, hogy a szent hely békességét is dulakodások verték fel. Olyan nagy áramlás indult a remete koporsójához s a hosszú útban elfáradt zarándoknépnek úgy elfogyott a türelme, hogy a szűk férőhelyen sehogy sem lehetett vele rendet tartatni többé. Sűrűvérű új-keresztény kúnok áttörték a milesek gyenge templomi sorfalát. A kápolna küszöbén egy várandós asszony a tolongásban elájult és idétlen magzatot szült. A templomtéren két vad hajdú úgy összeverekedett, hogy egyiket saraglyán, pokrócban, félholtan vitték el a küzdőtérről. Egy gyermekecskét meggázoltak s testvérkéjét ijedtében kifogta a nehézkór. A kápolnában is majdnem tűz ütött ki, mivel a jámbor-makacs agg asszonyok oly szoros gyűrűt vontak a koporsó köré, hogy egyik viaszgyertya a pergamencifrázatáig leégett, mert a barát nem bírt koppantójával a közelébe férkőzni. A láng tovább perdült s ha egy szűrszabónak eszébe nem jut szenteltvízzel oltani a szent hely tüzét, mostanig talán az egész ereklyekápolna por és hamu...

Lajost mélyen bántották ezek a hírek. De nem haragudott, csak sajátmagára. Számolnia kellett volna azzal, hogy a rajongás nagy feszítő erő, ami bizony szertelenségekre is ragadhatja az alacsony értelmiségű, nyers embereket..!

Sietve tanácsba vonta kedves pálosait és nagyonis indokoltnak találván azt az óhajukat, hogy a szent teste a róla elnevezett rend valamelyik templomában találjon végső pihenőt, kiadta rendeletét, hogy történjenek meg az előkészületek a koporsó áthelyezésére. Sírboltul a Buda feletti pálosrendű Szentlőrinc kolostor templomát jelölte ki, mint mely jóval nagyobb a mostaninál. A szertartások megrendezésével s a rend fokozott biztosításával pedig megint a nádort bízta meg.

Már harmadnapra lett volna kitűzve az áthelyezés, mikor az eddigi bántódásokhoz egy ujabb kedvetlenség járult. A királyt nagybátyja, Opuliai László herceg - a volt nádor és lengyel kormányzó - bizalmasan arról értesítette, hogy papi méltóságok közt forgolódván, ezek szerint az ereklye eltemetése akadályokba ütközik...

- Világi Velence engedelme nem elegendő! - csóválták fejüket az egyháznagyok. - Egyház engedelme is szükséges! Azt pedig a fő tisztelendő Demeter isztragomi érsek úr adhatja meg egyedül, úgymint római cardinál, gubernátor és pápának a hazára bocsátott legátusa.

Értette már Lajos a dolgot! A szél Kaplay Dömötör székháza felől fujt... érezhetőleg kesernyés füsttel. De úgy találta, hogy méltán. S nem neheztelt a bíborosérsekre. Dehogy! Hiszen az csak Krisztus országának elsőségéért küzdött!

Annál jobban vádolta saját magát!

Hogy is feledkezhetett meg erről a nagyon érzékeny dologról!?

Fejébe nem fért s egyedül emlékezetének gyöngeségével tudta ügyetlenségét menteni.

Ez a magyarázat azonban nem hogy megnyugtatta volna, hanem ellenkezőleg, szinte megütötte.

- Micsoda confusio..? - rezdült s érezte, hogy tagjaiból hidegen fut ki a vér. - Elmém elmerülőben volna!?

Titkon lappangó, leggyötrőbb aggodalma bujt meg e kérdés három szava mögött. A bajával többnyire együttjáró elbutulás..! Országültető munkájának befejezni képtelensége... majdan haszon nélkül elkallódása..!

Nem merte tovább fűzni gondolatait. Kiverte a hideg veríték. Szíve összeszorult. Szédült. Szédült kábulatban bámulta a Semmit. Sokáig. Lehet, hogy órákig.

Egyszerre összerázkódott.

Olivier lépett be a meggyujtott gyertyákkal, melyeket meglepő ügyesen egyensúlyozott karomujjú kezei közt.

A gyertyatartókat lehelyezte, aztán szélesre tárta az ablakot.

Lágyan zsongó haranghangokat hömpölygetett be a bágyadt őszesti szél.

A vén oroszlánfejű visszafordult és merev ábrázatának, lelógó héjjú szemének egy bizonyára mosolyt szándékoló fintorulatával nézett a görnyedt emberre.

- Neki húzzák! - szólalt meg nála szokatlan közlékenységgel s mintha titokzatos figyelmeztetés áradt volna ki titokzatos lényéből.

Lajos felpillantott. És csüggetegsége hirtelen úgy elmúlt, mint a napba felszívott felhő. A hit, a reménykedés, egyetlen forró rohamban vette be megint a szívét.

- Igen! - intett és határozott mozdulattal felkelt. - Igen! - ismételte. - No hogy is gondolhattam csak! No..! No ilyen tamáskodás..! Mikor hiszen igaz keresztény szándéktól viseltetvén, mindent megtettünk..! Mikor a csodára hatalmaztatott Közbenjáró immár itt vagyon köztünk! Rendel mindent s rendbejön minden...

Halántékát szorongatva járkált egy ideig.

- S te voltál-e kegyelmes színe előtt s magad ajánlottad? - állt meg kis idő multán, szétvetett lábakkal.

Majd kemény, szinte támadó hangon hozzátette:

- Akarom te is meggyógyulj! Azt ne gondold, hogy ily ostromolásban az Ég könyörgésünket távoztathatná!

A vén legény egymásután intett igent és nemet. Szürke arca megint kifejezéstelen volt. Sajátságos elefántjárásával csendesen kidöcögött.

Féléjszakát görnyedt a térdein.

De nem sajátmagáért: Lajosért imádkozott.

LXIV.

Az 1381.-ik év Szentandrás havának tizennegyedik napján az ereklye végleges helyére került. Kaplay Dömötör, a kiengesztelődött érsek-bíboros - egyébként Lajos kereszténi erényeinek őszinte bámulója - nemcsak hogy megadta az engedélyt a temetésre, de fényes segédlettel ő maga végezte a szertartást. Ő vezette az előzőnél is pompásabb processiót - melyen ezúttal

Erzsébet is jónak látta megjelenni - sőt legátusi felhatalmazásánál fogva kihirdette a búcsút és megparancsolta a nagy nap minden évfordulójának hivatalos megünnepelését.

A derék budai német magistratus sietett kéztől állni. A búcsúval járó sokadalmat - nagyvásárt - tüstént kidobolták. Szerencsére az idő is kedvezett. Olyan meleg volt, hogy nyárnak is beillett.

Nossza, a gyertyamártók felütötték sátraikat, a mézesbábosok ponyvára terigették alakos süteményeiket, a kalácssütő asszonyok kalácsaikat, - a lacikonyhások földbe döngölték a hatalmas „vaskutyát" - végére a forgatható, óriás pecsenyepirító nyársat - a bormérők irdatlan átalagja csaprakerült s a liktárium, olaszgyümölcs és méhserkínáló suhancok rikoltozása közepett megkezdődött a népünnepély.

A Szentgyörgyteret kivéve - melyet csupa büszke főúri szállások környeztek - mindenütt szólt a duda és síp. A Vácikapu előtt hisztriók, - a Vizikapunál fintorpofavágók mulattatták a sikongó, kacagó népgyermeket. Mint afféle vásári múzsafiaknak, persze semmi sem volt elég szent nekik és senki elég főrangú ahoz, hogy bőre terítékre ne kerüljön. Sorra figurázták ki az ország bíráját, kancellárt, tárnokmester urat, bánokat, erdélyi vajdát, - sőt egy égnekgyűrt piszeorrú és vídáman kancsal ripők, még a királyi ház rokonságáig is elorcátlankodott. Uccú, egy kenyérsütő asszonyság hátulról szakajtókosarat nyomott a fejébe s úgy elrántotta, hogy mind a ketten lebukfenceztek a rögtönzött emelvényről. Jól meghemperegtek a porban.

De sebaj! Csak annál nagyobb mulatság s: vivát..!

A hajóhíd környéke is emberektől feketéllt. A tréfás csónakversenyeknek nem akart végükszakadni. Egy hetvenkedő fenelegény lovastól ugratott a hűvöskés vízbe. A cölöpökre épített húscsarnokok és malmok labirintusáig kergette a virtus. El is sodorta a víz! De szerencsére csak a lova döglött. Ő maga megmenekült s megtapsolták.

Az Egrikapu alatt egy csomó jokulátor mutogatta ügyességét. Folyt a kardnyelés, tűzhányás, csepűrágás, szemfényvesztés, hogy a céhekből kiszabadult inasfiak egész odalettek a gyönyörűségtől.

Az Egrikaputól a Halpiacig szamárverseny, lepényevés, - majd a városon épp keresztülvonuló marhahajtó hajdúk és csikóslegények lovasfutama csalt ki néha olyan dörrenő tetszésüvöltéseket, hogy a közeli apácaklastrom csengőlétrácskáján maguktól megrezdültek a sokhangú csengettyűk.

A nyulakszigeti bajszérűn a peres felek sebtében megvívattak nehány később esedékes párbajt, mert most több a néző... De tornára is jelentkeztek lovagok. A Vízikapu aljában zsíroshajú, bocskoros atyafi medvét táncoltatott. A széles Szentpéter-utca közepén szalonnával csúszósra kent, hosszú pózna állt. Itt a rúdmászás csábított résztvevőket és nézőket. Díj: az az egyrend jobbágyköntös, hozzávaló álladzókendő s egy csobolyó sasadi bor, melyek egy vadonatúj késsel a pózna tetejére voltak alkalmazva. Még eddig senkinek sem sikerült a pózna tetejébe jutni, bár a közönség ordítva és nevettében hasát csapkodva buzdított minden jelentkezőt.

Mindez a játék, kötekedés, tréfa, a gyermekek mézes dióbélből gyúrt fütyülőinek fülrepesztő sivalkodása, - a hintáslegények és mutatványosok egymást túlordító kínálgatása mellett hullámzott és zajlott, - egyelőre azonban a pokoli zenebona ellenére is, ártatlanul. A vígság csak úgy estefelé kezdett aggasztóvá fajulni - az Olasz-utca és a nagypiac környékén - ahol legtöbb volt a kocsmaház.

Nehány borissza atyafi kifogyott a pénzből. A kocsmáltatók persze utcára vetették őket, ahol már az ilyen csődületek elmaradhatatlan velejárói: a szabadlányok is felbukkantak, az ő törvényben meghagyott sárga homlokpántlikáikkal, veresre „írott" képpel és kihívó kacarászások

közt. A lebujokból kivert söpredék - félittas hajdúk, szököttkatonák - összetalálkoztak a hozzájukvaló némberekkel.

Egykettőre felálltak s kész lett a „hajdinárom-danárom”!

A tánc minden fordulatnyi helyen megkezdte hódítását; természetesen éppoly szemérmetlenül, amilyenek a táncosnők voltak.

A vidéki kurtanemes, aki otthon medvebarlangjába, vagy földjének rögei közé bújt - legfeljebb a szomszédaival való részegeskedésekben, vagy jámbor „prágány”-játékban keresve itt-ott mulatságot - eleinte megütközött kétkedéssel bámulta az elétáruló látványt. De a méregerős, fűszeres égettbor, a zene vérkorbácsoló ritmusa s a többé-kevésbbé csínos puttának negédezése: hovatovább megtették rajta a magukét. Kivetkezett vidékies szemérmetességéből és úgy megvadult, hogy vadságban túltett a nagyvárosi mulatócimborákon is.

A tartózkodás jegét egy kúnsüvegű ármálista nemes törte meg. Előragadott egy hajdútáncos lányzót és őrült forgolódásba sodorta.

- *Umbstossen! Umbstossen!* - üvöltötték a nézők: többnyire bennszülött budai svábok, akik a táncnak ezt az elképesztően durva figuráját a legcsekélyebb vonakodás nélkül űzték, sőt egyenesen a jólsikerült mulatság kellékének tekintették.

Az ármálistának már nem kellett sok bíztatás. Gutaütős ábrázattal, szédítő pézsmabűzt árasztva, engedelmeskedett.

Rövid percek alatt megtört az eddig még tétovázók vonakodása is. Kör közepére szökkentek és előrántották az első kéztőleső lányzót, aki nem hogy átallotta volna, hanem inkább fitogtatta sárga homlokbélyegét. A poroszló hiába ólálkodott, hogy olyan nőszemélyt leljen, aki szabadosságát a budai jogkönyv hagyása ellenére, e megbélyegző jel nélkül űzi! Az íly személyekre kötelező hat „*Ungerle*” pénzbírságot egyetlen esetben sem tudta kiróni. Ehelyett sajátmaga bukott egy kigyultképű némber zsákmányául. Az berántotta a körbe, melyről mostanig nemhogy minden fék, de még az emberiesség utolsó foszlánya is lehámlott. Állattá vált. Barommá. S a legbaromibb módon áldozott alacsony ösztöneinek.

A nézők egyszerre elfogytak. A düh rájukragadt.

Táncolt már nemcsak a csikós, a hajdú, a fürdőszolga, a kún, a söpredék: az arratévelyedő uraság is. Sőt némelyike az olasz-lárvás, kényes dámájával együtt lobbant bele a bolond kavarodásba, hogy vele egyetemben mind a többieken túltegyen.

Éjfél körül a látványosságai nélkül maradt s eddig ártatlanul mulatozó nép is hozzájuk szegődött. A szabad ég alatt tivornyázók felszaporodtak a szedett-vedett nemzetségű mutatványosok züllött csőcselékével.

Korcs betegek, szörnyszülött törpék, púposok, madárfejű eszelősök - akikben az alacsonyműveltségű lelkek képtelenek voltak mély emberi szerencsétlenségüket látni, hanem csak mulatságos fonákságukat látták és kacagták - örjöngő fogadtatásban részesültek s hatalmasan hozzájárultak ahoz, hogy a későéjszakai órákig a duhajkodás valóságos orgiává fajult. Kobzaiknak idegszaggató pattintgatásai közt, az igricek akkor már olyan leplezetlen históriákat regéltek, hogy még az az éppen áthaladó uraság is elszörnyedve kapta fel a fejét, aki pedig olvasatlan hadjáratot járt, sőt Itáliát is meglakta.

Garay volt, a nádor. A pálosok zárdájából jött, ahol a derék barátok, örömünnepük tiszteletére, megvendégelték az ország nagyjait. A városkapunál csatlósára bízta a lovát, mert a csodálatos őszi éjszakában sétálgatva szándékozott megtenni az utat, hazáig.

Itt a térségen egyszerre földbegyökemlett. Felháborodásában levegő után kapkodva, kiáltotta elő a duhaj népség közé keveredett porkolábokat.

- Hej, ti kutyaölők! Ez-e a rendtartás? Kard ki kard s ottan verjétek szét ezeket az emberek sepreit! Egy órán innen mukk se hallatsszék, különben holnaptól tík is sokadalmak mocskosai közé beállhattok, ha nem kalodába!

Az útálatos kardlapozást nem várta be. Tudta, hogy a megszeppent őrök most már nélküle is rendet fognak teremteni. Lovára ült s rosszkedvűen és nagy fejlógatva továbbporoszkált.

- Csak felséges király semmit meg ne tudjon ebből a fertelemből! - gondolta érzékenyen. - Igenigen búsítaná szép innepének íly evetusa!

Az őszéjszakai szellő arcába fujt. De a szunnyadó természet édes álomillata helyett, amit remélt, csak rothadt zöldségnemű, komisz, olcsó égettbor, hal és kozmás-kesernyés olaj szagát verte az arcába.

- Külbeli országokban lett sok forgolódások, - nagy hatalmasodás és megemelkedések ocsmány accessioja..! - elmélkedett tovább.

És mélyen a lova fejére bólintott:

- Világul terjedő Anjou foglalások..! Lovagoskodás, franczúz példa szerint..! Nyugat felől - igaz - beljebb penetráló míveltség: egyrészt! De másvégről idegen feslettség, mértéknek tartását el nem ösmerő epicurismus: kezdődő eb-erkölcs..! A színnek fonáka, haszonnak kára is bezzeg el nem marad! Befelé romolunk és bizony Democritus, Heraclitus kellene, ki sírna-nevetne dolgunkon!

Megtörülte a homlokát. Izzadt volt és a gyomrát telinek érezte.

Elgondolkozott felette, hogy ugyan mitől..?

Aztán apránkint minden az eszébe jutott. A lakoma..! És úrbarátai..! Hogy milyen szorgalommal forgatták a kupát..! Olyanok lettek végezetül országfő uraimék, mint holmi malacok..! „*Epicuri de grege porcus..!*” A szegény ijedt atyák alig bírtak velük..!

- Persze! - emelgette nehezen a szemöldökét - Mert kuttya-kutya jó vala papoknak boruk! Ki nem mondhatom tüzességit s egyben hívességit! És emberséges kanpajtásokkal biza’ derekasan megivánk!

Derülten elmosolyodott, de egy méltóságteljes intéssel mindjárt el is legyintette a kósza gondolatot. Ez az előbbeni szigorú bíráskodása után valahogy nem lett volna kellemes. Továbbfűzni... És rávilágosodni, hogy ők is... Ők sem... A saját módjuk szerint, a legmagasabban állók sem sokkal különbek... És hogy ő maga is mért fog egyáltalán kupát, holott régente sohasem ivott..? S Dóra hogy nézte, csak nézte, milyen csuda szemmel, mikor először látta..! *Olyan*nak... Olyan poharazgatósnak..! Ilyen-ilyen kiforgatottnak... Élve-kárhozottnak..!

Egy kép villant el a szeme előtt.

Megingott tőle és felhördült:

- Nem!!

Hiszen őt *onnan* elkergették..!? Mai napig sem hívták vissza..!?

Égő fájdalomnyilalás cikázott rajta végig.

Hirtelen sarkantyúba kapta lovát s el, csak el ezektől a töprenkedésektől..!

- Ugyan mi hasznuk!?

... és ő egyébként is különb a többieknél! Bár velük ivott, de lám azért mértéket tartott! Nem lett Epicur malaca. Hiszen íme, képes gondolkozni! Sőt ez a baja éppen! S ezt nem akarja! Ezért vágtat ilyen bolondul!

*

Csak másnap reggel döbbent rá, hogy ágya helyett a padon feküdt... ruhástól...

Mi..! Hát mégis..? Hát ő is..? Az új eb-erkölcs, észrevétlen fortélyozással, elcsábította az ő józan fejét is..?

Szégyenében és elkeseredésében szilánkokra hasgatta sarkantyújával a pad alá síklott farkasbőrt és örült, hogy megadta neki...

- Nesztek idegen konkolyok! Ne, bestye külbeli míveltség! - dühöngött és... szerencséjére! A harag elfátyolozta tisztánlátását. Hogy: nagyonkevés még az a felpanaszolt nyugati műveltség, de máris sok a métely! Haladás, romlás: nincsenek arányban. Beérte vele, hogy kirugdossa szobájából a szétszaggatott farkasbőrt.

TIZENHARMADIK RÉSZ
A DIÓSGYŐRI SÓLYMÁSZAT

LXV.

Márianostrán tett fogadalmának beváltása bizonyára elsősorban foglalkoztatta a királyt. Ez azonban nem azt jelentette, hogy tevékenysége az ünnepélyek rendezésében kimerült volna. Csak a kegyeletes napok legutolsóit fordította lelkének épülésére. De addig annál fokozottabb hévvel buzgott uralkodói dolgán, mentül inkább személyes érdekének tekintette a csodatévő ereklyék megszerzését.

Figyelme már ennek az esztendőnek koratavaszi évadjában a lengyel ügyek felé fordult. Nem szerette ugyan ezt az izgága népet és lengyel származású anyjának halála óta az eddiginél is kevesebb kedvet érzett örökös torzsalkodásaiba befolyni, mindazonáltal - mint lelkiismeretes uralkodó - nem is hagyhatta a jogara alá tartozó egyik nemzetet sem kormányzat nélkül. Minthogy Zsigmond urfi felkínálkozását elutasította, más helyettesről kellett hogy gondoskodjék. Ezért Bőjtmás havának huszadik napjára Budára hívta a lengyel főurak javát és felszólította őket, hogy tegyenek javaslatot saját maguk: kik által és miképen kívánnák országukat kormányoztatni?

A meghívásnak lett is foganata, de mindössze annyiból, hogy a lengyel mágnások káprázatos pompában besereglettek. Egyébként azonban megint igazolták Lajosnak felőlük táplált balvéleményét. A parádézásokon túl semmi okos elhatározásra nem tudtak jutni. Itt is csak ármánykodtak, civakodtak, úgy, hogy a király hovatovább türelmét vesztette. Szétkergette a „tanácskozókat" s beinvitálva nehány urat a józanabbak közül, ezek előterjesztésére ő maga nevezte ki az új lengyel kormányt. Választása Dobieslaw krakkói várnagyra, ennek fiára: Zavisa krakkói püspökre s a nagy-lengyel Subini Sedzivojra - a kalisi palatinusra - esett. Ennek a három úrnak kezébe tette le országuk igazgatását, míg ő figyelő álláspontra helyezkedett. Jól tudta, hogy intézkedése nem végleges érvényű, - hogy a lengyel probléma ezzel korántsem megoldott, de egyelőre örült a haladéknak is, mert más, mégfontosabb európai események követelték ki érdeklődését.

Unokaöccsének, Durazzoi Károly hercegnek nápolyi trónkövetelő ügye a letelt év folyamán nagyot haladt. Az ifjú rokon mindjárt hadjáratának kezdetén a hódítások egész sorával tett tanuságot nemközönséges hadvezéri rátermettségéről. Elfoglalta Gubbiot, Arezzot és a Lajos által engedményezett kölcsönnek legalább részben kifizetésére szorította a zsugori Firenzét. A kölcsönpénzen kiegészítette hadát, tökéletesbítette annak élelmezését s elérte, hogy már százötven jól megrakott társzekér követte nyomon csapatait, melyeket Lajos utasítása szerint az akkor még tartó velencei háborúba - Génua megerősítésére - küldött, míg ő maga Rómába indult, ügyét a Szentszékkel rendezendő.

VI. Orbán pápa nagy tisztességgel fogadta az Anjou sarjadékot. Az Egyház zászlótartójául nevezte ki, azonkívül római szenátorrá s végezetül - az egész telet és tavaszt igénylő tárgyalások után - Pünkösd első napján, III. Károly néven, személyesen nápolyi és jeruzsálemi királlyá is koronázta. Sőt ezzel sem érte be. Szentistván havának nyolcadik napján magasztaló szónoklatot tartott az új nápolyi király hatalmas pártfogójáról - Lajos magyar királyról - majd sajátkezűleg tűzte ki Károly és híveinek kebelére a vörös keresztet s megáldotta mindazokat, akik vele Nápolyba, trónját kiharcolni indulnak.

Ez még ugyanaznap meg is történt, az Orbán pápától kiátkozott és trónfosztottnak nyilvánított Johanna rémületére. Felocsudása azonban nem használt már neki, éppúgy nem, mint a francia segítség után való kapadozása. A franciák nem teremhettek nyomban a helyszínén, a kicsi,

fürge és sikereitől feltüzelt Károly pedig gyorsan mozgott. Már Szentjakab havának tizenhatodik napján megérkezett Nápoly alá, mindenütt sarkában járva az Európát felháborító, zsoldosból emelkedett férjnek - braunschweigi Ottónak - aki mellől hívei kezdtek eloldalogni, míg végül legszorongatottabb helyzetében, egész cserben is hagyták.

De magában az ostromlott Nápolyban is megbomlott az egyetértés. A nemesek nagyobb része titkon már szintén unta a ledér királynő botrányos uralmát. Most aztán nyíltan Károly pártjára hajolt és megakadályozta, hogy Johanna zászlóit a város falára kitűzzék. A nép neszétvette a vezetők viszálykodásának, zavargásban tört ki s ez a zavargás végül azt eredményezte, hogy még ugyanaznap esti kilenc órakor Nápoly kapui önként megnyíltak a hódító előtt, aki bevonulhatott, immár a valóságban is elfoglalni királyságának székvárosát.

Johanna királynőt azonban hiába kereste III. Károly! Az egyházszakadást támasztó férjgyilkos asszony a zűrzavarban hölgyeivel megszökött és Castel Nuovoba vette be magát. Hanem a győzedelmes durazzoi mindjárt másnap ide is követte. Kisasszony havának huszonötödik napján megverte és elfogta a braunschweigit, amire Johanna is kényszerült meghódolni.

Már úgy látszott, hogy Károly nápolyi királysága befejezett dolog, mikor Szentmihály havának elsején egyszercsak tíz gálya érkezett Nápoly alá: francia zászlók alatt... Ha annak idején nem is repülhetett a kért provencei segítség, de azért megjött s azzal fenyegette a megrőkönyült durazzoit, hogy pünkösdi koronáztatását pünkösdi királysággá hiusítja, ha valami hathatós kéz ki nem nyúlik segítségére.

Ki másra gondolhatott volna Károly, mint eddigvaló hatalmas pártfogójára, a magyar királyra!?

Nossza, a követjárások megindultak Nápoly és Buda közt.

Lajos végighallgatta jelentéseiket. Egykedvű arca mögött a lelkében kettős mozgás kergetőzött. Értelme egyrészt arra intette, hogy túlnagy lovat ne adjon becsvágyó unokaöccse alá és szomszédságát ne igen erősítgesse a saját birodalma körül, - másrészt azonban testvéröccse gyilkosának, a hitvány Johannának királyságát sem akarta megszilárdítani. Nem, nem akarta! A vér még mindig felforrt benne, ha aranyhajú Endrécske legyilkolására gondolt és a keserű harag már-már odasodorta, hogy mégis elrendeli Károly megsegítésére a véres kard körülhordatását! Hadd keljenek fel a bandériumok! Hadd legyen visszavonhatatlan vége az elvetemült sógorasszony maradék hatalmának! Kerüljön kérlelhetetlen rabságba, ízlelje meg a halálfélelem kínjait, gyötörtessék meg jól s aztán törültessék el az emlékezete is, hogy sohatöbbé fel ne járhasson a véres mult képeit felidézni, hacsak nem bosszút lakolt, siralmas árnyékként..!

De az új hadjáratból mégsem lett semmi. Lajos leküzdötte szenvedélyének fellobbanását s engedte, hogy higgadt megfontolása kerekedjék felül. A titkon feszülten várt csodatétel mélyebb lelkiségre hangolta. Vérében bujkáló rossz örökségének, természettől bosszúszomjas hajlamának elfojtásával is, alá akarta támasztani jámbor fogadalmát s nem téveszteni szem elől a rábízott közösség érdekét! Egy új hadmenettel nem megosztani híveinek egységét! A számottevő férfiaknak most nagyonis körötte lesz a helyük, hogy kéztől állhassanak, majd, amikor ő - hamarosan - egy fölöttébb kényes és nehéz kérdést kell, hogy dűlőre vigyen...

Utódlása ügyének szerződött, végleges rendezése volt ez az érzékeny dolog. Puszta személyi igérgetések alapján még egyáltalán nem tekinthette biztosítottnak leánykáinak jövendő trónusait, egy szabadkirály-választó országban, ahol tudta, hogy egyedül az ő személye a szétágazó érdekeket és pártokat összefűző kapocs. Arra a mérsékletes középállapotra helyezte hát a nápolyi események mérlegét, melyről azt a Gondviselés tetszés szerint billentheti egyik, vagy a másik fél javára. Nem küldött pénzt, sem új hadakat a durazzoinak. De megmásította azt a szándékát, hogy a velencei háború befejeztével minden emberét visszarendeli és megengedte, hogy a már úgyis kintlevő katonák Károly oldalán maradhassanak.

- Ennyi erő elég volt megvenni Nápolyt, legyen elég a provencei gályák el-kiűzésére is!

LXVI.

A futárokat visszaküldte Károlyhoz az üzenettel, udvarában pedig elrendelte a készülődést a velencei békekövetek fogadására. A jeles eseményt megelőzőleg nagyszabású vadászatot tervezett, viszonzásul azokért az ünnepségekért, melyeket a Signoria az ő megbízottai tiszteletére adott. A célra Diósgyőrt találta legalkalmasabbnak. Környéke bővelkedett az ember alig járta erdőségekben, kastélya viszont elég tágas és fényes volt ahoz, hogy az udvart befogadhassa és a történelmi aktusnak színhelyül szolgáljon.

A terv megszületésében Radlicza doktornak is jutott némi rész. A derék orvos már jórégen gyanakodó szemmel figyelte a király állapotát és folyvást sürgette, hogy Lajos ne görnyedezzék szakadatlanul munkaasztala fölött, vagy imazsámolyán. Éljen mozgalmasabb életmódot és változtasson eget gyakrabban! Eddig hiába nyüglődött. Most azonban a király valahára megadta beleegyezését. Neki magának is megjött a kedve. Az Olivier-vel folytatott emlékezetes kis eszmecsere visszaadta nyugalmát és megerősítette reményeit.

Kibocsátotta az utasítást főlovászmesterének - simontornyai Laczkffy Istvánnak - az udvari vadászathoz szükséges kellékek összeállítására. Régebben egy falka vizslát Morvába küldött, ahol legjobban értettek a vadászebek idomításához. Ezeket a betanított állatokat most hazahozatta, úgyszintén kopóit, farkas- és vérebeit is berendelte s lelkérekötötte István úrnak, hogy tisztességes pirókokról gondoskodjék. Vadászölyvekben, karvalyokban, sólyomban se legyen hiány.

- Bár a kiköcsén-madárhoz több a bizodalmam! - bólogatott, egyre jobban belemelegedve hajdani egészséges éveinek legkedvesebb szórakozásába.

Parancsa ugyancsak megdöbbentette Laczkffyt! Már nem hitte, hogy a király valaha is kivergődjék könyvei és irományai közül. A kiköcsénmadarakat egyrészt barátainak adogatta kölcsön, másrészt pedig azok elpusztultak. Most aztán hogy a keserves lelketeremtettében szerezze vissza ami még él, de a szélrózsa minden irányába szanaszét oszoltan?!

Rémültében nagyot vakarintott a feje búbján s megpróbálta Lajost lebeszélni.

- Csudagonosz erkölcsűek ám e madarak, felség! - bizonygatta. - Vannak bennük, kiket soha is jól meg nem taníthatni, mert némelyiket az ember soha kiáltósakká nem tehetné, többje pedig oktalanul igen elrobban, vadászathoz nem szokik s őt magát is azt, aki tanítja, megrúgja istenesen. Én már csak inkább a karvalyok mellett volnék, Uram!

A király valami kis vídám hangot hallatott.

Mint az ablak Máriaüvegén, úgy látott át egyszerre az élhetetlenkedő emberen. Megértette, hogy az mért cigánykodik és engesztelékenyen intett:

- Hát ‘iszen a karvalyoknak sem vagyok épp ellenek tartó! Hanem azért, ha volnának még kiköcsénmadárban a pecérek kezein s másmint is, kiket urak kérésére szétkölcsönzött kemetek, csak hozasd vissza édesfiam Laczkffy Istók! Udvari fellajtárokat futtathatsz, melyek váltott lovakat kapjanak. Megengedjük...

István rákvörösre pirult. De nem mentegetőzött. Megszokta Lajostól az ilyen lélekolvasásokat és szinte örült, hogy nem kell tovább alakoskodnia.

A király hamarosan a szerszámok ügyére fordította a beszédet.

- S ezekben mit parancsolna felségtek kéztől lenni?

- Nopersze vadászhálókat, harangokat, láncok és kesztyűket! Adódnak a tárházakban elegendők? - kérdezte Lajos.

Azonban nem hagyta válaszhoz jutni Laczkffyt, akin meglátszott, hogy cseberből vederbe került. Jóindulatúan elébevágott a vallomásnak - hogy a madarakkal együtt bizony a vadászfelszerelések is kikölcsönződtek - s úgy érezte, hogy közben vígasztalólag mosolyog a szavaihoz. Pedig az arca mozdulatlan volt és... örökre. Valamelyik éjszaka megbénult. Elvesztette azt a képességét, hogy a lelkében hullámzó indulatait külsőleg is ki bírja fejezni. Nem tudott erről az újabb szerencsétlenségről, mert a bénulás álmában érte, fájdalommal nem járt, ő meg nem szokott napközben tükörbe tekintgetni.

- Mennyiért vesztegetődik most egy rendes készség? - folytatta hát a vélt mosolygását.

- Négy tallér formán elég rendes kapható, - szégyenkezett az újabb hanyagságon kapott úr.

Ő pedig ráintett:

- Recte! Legyen bár tízannyiért is, de királyi! Vadfogó háló erőskötésű selyemből, lánc vontezüstből, a kesztyűk similiter! Mindenből a legjava s vendégeknek számuk szerint! Velencének széphez szokott szemeit kell megfogjuk, erre a hazára vonszanunk s ez másmint nem lehet, holott tárházainkbéli szerszámainkat már rozsda mind egyben megevé...

Megépítette a mulasztásában töredelmesen bánkódó Laczkffynak az aranyhidat s válaszra megint nem engedve neki időt, meghagyta, hogy vagy háromszáz ilyen teljes készletet vásároltasson össze. A pecérek tüstént induljanak ki Budafokára - a királyi vadászkutyák telepére - hasonlóképp a vadászmadarakat oktató sólymárok és egyéb madarászok is. Az állatok naponta gyakorlatozzanak, hogy jó tudásuk fennmaradjon. Táborverő mesterek a java tentoriumok darabjait előre egybekészítsék, fegyvermesterek a pengéket frissen köszörüljék.

Dárdákat is óhajtott.

- Aféle hegyesek, - nyelükben rövidek legyenek, úgymint melyek falevél alakját példázzák, - magyarázta. - Zólyomnál is egyszer, ha ilyenem nincs, hej, bezzeg jóuram, ama fene medveállat, mely akkor megontott, hiszem, hogy huszonhárom marásaimmal is be nem éri, míg egészen pocsékká nem rútol vala! S téged fiam Istók, nem is tudom, hogy miféle király egzaminálna akkor most, itten a helyemben..!

Felderült a hajdani szép napok emlékein és mozgástalanná bénult arcán megint átderengett az az előbbi különös, mosolyt helyettesítő visszfény.

Legjobb kegyelmében bocsátotta el a föllélegző ludast, Istókot.

Még ugyanaznap a diósgyőri várkapitánynak, Istvánfia Sáfár Miklós Borsod- és dédesmegyei főispánnak is nyelvet küldött, hogy a palotát jól szellőzzék, porolják, tüzifát elegendőt vessenek ki a gazdag várjobbágyokra s legyen gondjuk, hogy a fa a várudvarra csakugyan be is kerüljön. Igaz hogy a késő ősz csodára meleg nyarat játszik, ez azonban nem megbízható. Máról-holnapra hirtelen téliesre fordulhat az időjárás, pedig azoknak a velencei uraknak az ő déli hazájukban meleghez szokott a bőrük s nagyon kedvetlen dolog lenne, hogy veres orral, hurutolva távozzanak majd a magyar udvartól.

Gondolt mindenre, mint egy körültekintő háziúr. Személyesen értekezett az asztali rendtartás felől a szakácsokkal és kóstolómesterekkel. Mindenkinek lelkére kötötte a sürgős készülődést s: nem ok nélkül. Naponta hozták a hírt a futárok, hogy már itt s itt közelednek a követek, akik elé válogatott zászlósurakból díszkíséretet küldött. Az jutott eszébe, hogy Buda határáig a királynéval együtt ő is a vendégek elé száll s értesítette erről a tervéről Erzsébetet, kifejezve előtte azt az óhajtását, hogy Diósgyőrben leányait is körötte kívánná látni.

- Azok ugyan nevedékeny gyermekek még, de vérbeli hercegnők és ezért az ilyen nagy historiai aktusoknál felséges anyjukkal együtt helyük van, - hangzott a meghívó.

A kislányok tekintetében Erzsébet nem támasztott akadályt. Mindjárt visszaüzent, hogy a „hercegnők” ottlesznek. Ő azonban ismét kitért a megjelenés elől.

- Mutogatni, pompaemelőnek jó lennék? De csak mint „királyné”? S mint „anya”? Egyedül feleségnek nem? Annak nem, nem? Mai napig sem? - rázta meg fejét lázadón. - No ha nem: hát nem! Ha annak nem kellek, ami esküdött jussom, akkor lássa meg, mire megy egészben nálam nélkül!

Megírta, hogy felettébb igen sajnálja, de ő a készülődő tervekről mit sem tudván, udvaránál már régen bálat hirdetett s a vendégeket hívogató főgazdákat is szétküldötte. Rossz politika volna elkeseríteni híveit...

Azt hogy „*udvara*” és „*politika*” és „*hívei*”: aláfuttatta a tollal a levélben. Értse meg Lajos, hogy immár két udvar van és két hatalom áll az ország élén s hogy a másikkal is számolni kell, nemcsak őfelsége szegődött szolgáinak, hanem az úrnak magának is!

Ez a kis odapörkölés megérte neki a lemondást a solymászatról, amit pedig szenvedéllyel űzött, sőt Garay éppen mostanra tervezett behívatásának elodázását is.

- Ha eddig vártunk, kis ideig valahogy még csak kibírjuk! - gúnyolódott. - Miklós uram is meglátja legalább, hogy nem egyedüli kakas a kosárban! Vannak udvarlásunkra nadrágbéliek elegen!

Tüntetőleg nyomban megkezdette palotájának feldíszíttetését és „próbák” címén egész nap szöktette a kert ugrókutait, szóratta a mesterséges tüzek színes csillagait. Sőt naphajlat tájban, egyszerre csak a tüzes csillagoknál is fényesebbet villant a szeme.

- Mit gondoltam, Christa!

- Mit, felség?

- Jer velem s megtudod.

- Lemegyünk?

- Magunk is kipróbáljuk tűzmester uram tudományát!

Összenéztek és lázbajöttek egymás kitágult szemétől.

Christa rövid, izgatott kis kacagást hallatott. Aztán palástot kaptak és indultak, szaladtak lefelé.

- Fuss, fuss, hívjad a mestert! Hozza a szerszámait s itt állítsa fel! Itt, e helyütt! Ez szóm és akaratom!

Lajos dolgozószobája alatt álltak. Erzsébet dacos kis lába éppen az ablakkal szemben dobbantotta meg a földet:

- Itt!

Christa kíváncsi, gyors igent intett és repült. Reptében felhangzott csiklandós kis nevetgélése. Mintha boszorkányok birizgálták volna az oldalát..!

- Mi lesz ebből..!

A tűzvető készséget hamarosan a kívánt helyre rögzítették, a mester minden kellékét teljesen készre igazította, röviden megadta végső utasításait, majd a parancshoz képest elkotródott.

Erzsébet bevárta, míg egész eltűnik. Akkor lehajolt, halkan motoszkált, egy ijedelemmel, kockázattal és gyönyörrel teljes pillanatig szorosan lehúnyta a szemét s csak arra nyitotta fel, mikor a röppentyű már sistergett is. Sziszegő, lihegő, színekben tobzódó, elég nagyocska figurát adott.

A tervezett báli éjszaka csattanója: az ő királynői címere..!

Repült, repült és ahogy elgondolta, akarta, úgy, úgy, egész úgy ahogy sóvárogta: pontosan Lajos ablakának közepébe talált.

Christa felsikoltott és rémülten menekült.

Nem..! Hát ezt: nem... Erre nem... Ekkora szörnyűségre ingyen sem mert volna gondolni. Annyit bár gyanított, hogy ott *„előtte"*... s neki... de hogy egyenesen *rá*, az ablakára - - -? Hogy ilyen eszeveszettség - - -?!

Futott ahogy bírt és Erzsébet hagyta menekülni. Ő maga nem mozdult. Sugáran, párduc-termetében fejedelmi daccal kinyúlva, a megbombázott ablak alatt maradt s odabűvölt, kihívó, sóvár és gyermekien kaján tekintettel villogott fölfelé.

- Így jobban megérti majd, semmint a levélből! Megizentem s tűzzel, égő, égő királynéi címeremmel izentem be tőlem elzárt hajlékába, hogy többé nem alázkodó hitván, hanem uralkodó személy vagyok! - gondolta.

De gondolata elszakadt.

Kéjes, ijedelmes rezdülés futott a testén keresztül. Szenvedő, vágyó és gyűlölködő pillantása tágranyílt s bent a mellében nagyot dobbant a halálosan szerelembeteg szíve.

- Oh..!

Nem vette volt észre, hogy ebben a nyárias melegben a máriaüvegezett táblákat kiszedték és lanternaborítással helyettesítették. S a lanterna meggyullt...

Bolond örömet érzett, hogy ez több is, mint amennyit akart... De mámora megint nem tartott egy percnél tovább. Nyomban új érzésbe - a másik végletbe - határtalan megdöbbenésbe csapott.

- Mi... mi ez..? - dadogta és csak bámult, hogy a szeme kidülledt az üregéből.

Mert a gyorsan lobbotvető lanternát elkezdték onnan belülről hántani. Kinyúlt egy kéz...

Pokol lángjában edzett szellemé?

Vagy valami ördöngős gépezeté, hogy azt mívelheti, amit ez tesz?

Fogja az égő lanterna foszlányait s le s ki..! Rá a másikat. Sorba egymás után. De nem sietősen, kapkodón! Lassú, megfontolt rendben, a ragyogó tűznyelveket elnyomkodva tenyere közt, - pernyéül, - semmivé, ártalmatlan semmiséggé hamvasztva. S hull, csak hull a hamu-eső...

- Mi ez!?

Már megtántorodott és riadt szeme bágyadozó fehérjével lassan fölfele fordult.

Az előbb még vakító fénylap helyén most fekete üreg tárongott s a fekete keretből egy kísértetiesen derengő arc ködlött elő. Merev, mozgástalan, kövült, mint egy bálvány. Egyedül a szeme élő. Oh, az rettenetesen élő..! Az fogja és tartja állhatatosan az ő szemeit s árad beléjük és a távoli szembogaraiból mintha kék felhők ömlenének... A kékség elborít mindent. Átjárja csontjait, az agyavelejét, egész testét, szívét - a szívét! - s jaj, mindjárt, mindjárt vége lesz, ha ez tovább így tart..!

Megszédült. De a tekintete mégsem bírt különszakadni. Mintha valami leküzdhetetlen erejű mágnes delejezte volna ahoz a titokzatos lényhez aki kitartóan, némán, derengően nézett vele, onnan fentről, farkasszemet s oltotta könnyedén azt az égést, amit az ő gyűlölködő keze gyujtott.

Megismerte és torkából eliszonyodottan tört ki a sikoltás:

- Lajos!!

Mert az volt. Ő volt. A király. Aki hosszú esztendők óta, most első ízben: *nem* viselt kesztyűt...

Ha nincs mögötte egy fa, aminek nekidűljön, Erzsébet talán összeesik. Velőketjáró, szinte állati rémület vett erőt rajta. Nem tudott arról, hogy ura érzéketlen a tűz iránt, csak azt látta, hogy olyasvalamit tesz mint senkimás, olyan, mint senkimás... Sebezhetetlen... Véges ésszel fölérhetetlen... Nem-emberi. Emberfölötti... Mindenható!

Az életösztön vad fellángolásával menekült. Maga sem értette, hogy jutott fel a palotába. Remegve bujt meg a medvebőrös lóca vánkosai közt és órákon át sem bírt a lidércnyomás alól szabadulni. Nem hallotta, nem látta Christát, aki bűnbánó arccal járkált körötte. Egyre azt a mezítelen kezet látta, ahogy a tűzbe nyúl.

A férje!

Kicsoda hát tulajdonképen ez az ő férje, akivel évek hosszú során át együtt élt!? Démon? Csudatévő szellem? Boszorkánymester? Táltos? Garabonciás?

Jaj, jaj, nem tudta, nem tudta! De szűkölve, minden hajdani ösztönsejtelménél erősebben érzett maga körött valami észbontó titokzatosságot, valami hajmeresztő nem-természeteset és folyvást valami ésszel el sem gondolható, talán hogy halálnál is szörnyűbb eseménytől reszketett.

Csak késő órákban, mikor a kobzosok már gyülekeztek, hogy a humanista versezeteket nápolyi példa szerint húrpengetéssel kísérjék, - csak mikor a fényes hintók a kapubolt alá előrobogtak és odakint a tánc megkezdődött s még mindig nem történt semmi rendkívüli: akkor mert először fellélegzeni.

Megtapogatta magát.

Él..! Akárhogy volt, akármi volt, de él. Egyben van.

Talán egy percre megbabonázták?! Az az ördöngős..? Ludovicus..? Érti, hogy kell az embereket „megcsinálni”..? Már hallott ilyen bővülésekről...

Felült és erre Christa mindjárt mellette termett.

- No hogy valahára támad Asszony asszonyom! - emelgette a szemöldökeit. - Éppen gondoltam, hogy mondom: végin azért mégis nyúlhátára szökött a bátorsága! ‘sz játékból esett az egész! Igy mondjuk s mi van ezen ilyen ájúdoznivaló!?

- Te... nem láttál *egyebet*?

- Adott Isten eszet, hogy ne nagyon várogassak! Mitt..! Szolgáló vagyok s nem királyné! Valami felségednek szabad, nekem azért fejem üttethetik! Biza’ megoldám a kerékkötőt, felséged megbocsásson..! - nevetett a szőkeség.

Majd durcáskodva tette hozzá:

- Mitől fogva feljütt, oly ijjesztő volt Asszonyom, hogy én szegény, szólást is alig mertem hozzája szólni! Egyre mint aki szellemjárásban van, vagy röttentő bajt neszel!

- Mint igazis..! - sóhajtott Erzsébet. - Te ebben persze semmit sem érthetsz, de ha föld megindúl, vagy a mennybolt bedűl, tán hogy azt sem csudállottam volna! Ej, hagyján s lesz mi lesz! Ennél ahogy most van, rosszabb úgysem jöhet! S jöjjön! Lássuk!

Felrántotta a vállát, felszökött és lázas sietséggel öltözésbe fogott. Azértis kiment a szokott esti társasága közé!

Ime, gondtalan mind és pompára készült és az ő kegyeit lesi s mulat..!

Azért még itt, a sok ember közt is megborzongott, mikor Kóroghy Están, nyúltárnyékot vetve, megállt a trónszéke előtt.

- Ohh..! Vagy úgy..! Csak kemetek! Igazhiszen, táncot osztottam nagyságodnak! Hát jerünk! - nevetett fel és fölállt. S nehány pillanat múlva már a kör közepén örvénylett skarlátszoknyájában, mint egy viharba dobott, nagy piros, mérges virágtölcsér.

LXVII.

Hónap derekára befutott az utolsó hír is a követ urak közeledtéről. Másnap délelőtt azok Buda alá kellett hogy érjenek.

Lajos korán nyugvóra tért, hogy a fárasztó utazás előtt kipihenhesse magát. Reggel idejében felserdült, Le Guen segítségével úthoz öltözött, majd felszállt a kapubolt alatt várakozó lovára. Indult kíséretével az idegen előkelőségek elé.

Minthogy a menet nem szándékozott Budát mégegyszer érinteni, a csapat mindjárt vadászfalkának alakult. Elől simontornyai Laczkffy István indított. Oldalán csatlósa haladt. A derekasan kipöttyentett legény egy magas póznára szegezett, vörös színű, kitömött madarat emelt a fejek színtje fölé. A sólymok és többifajta vadászmadarak visszacsalogatásához szükséges csalétek volt ez s egyben a kezdődő udvari vadászat szimboluma. Fajdkakasból eredő vendégszárnyait úgy ragasztották mesterségesen a törzséhez, hogy a két szárny repülésre terjeszkedve lobogjon. Tulajdonképpen Istóknak magának kellett volna vinnie a póznát, de akkora úr, mint egy főlovászmester, csak nem cipekedhetik! Arra való a csatlós! Tőle elég, ha időnkint jelképletesen megérintgeti a rudat.

Mögötte Angliából lett törpelovakon, a nemesi herold-úrfiak begyeltek. Egyforma égszínkék tarbársony-, kaláris-rózsaszín selyemre felnyiladozó, puffos ujjú, kéznyeléig csipkés köntös díszlett rajtuk s mind válogatottan búzaszőke fürtös, mint a Paradicsomot őrző angyalok. Abban is hasonlítottak hozzájuk, hogy valamennyien trombitasípot tartottak - címeres kendőzászlócskás, hosszúnyelű sípot - s azt fújták.

A heroldokat a meghívott kitűnőségek követték. De kitűnőek voltak a lovaik is! Garay sikamló fekete szőrű spanyol ménen ült. Zudar Péter orosz igazgató valódi berber paripán. Bebek Gyurka királynéi tárnokmester portai szerecsen főlovon. Bebek - a másik, a horvát-dalmát bán - kék-almás tatár csikón. S mind a többi is egy-egy darab élő és lélegző vagyonon. Figyelemmel a módira, de meg a kalendárium tartása szerint mégis csak késő őszidőre, nemes prémekkel meghányt, lovonjáró kurtánkát öltöttek valamennyien s ha most melegecske is, bezzeg jó lesz, majd amikor hűvösre fordul!

Persze az egyházi renden lévők is a célra igazították magukat, világiasan, vadász-szokásra. Soraikban ott lehetett látni Dömötör esztergami érsek gyönyörű, nemes próféta fejét, - János csanádi, - László váradi, - Alsáni Bálint pécsi és Horváthy Pál zágrábi püspököt. A két utóbbi emlékezetes civakodása miatt ugyan horgolt szemmel méregette egymást, ennél többre a király jelenlétében azonban nem merészkedtek. György bosznai és Miklós császmai prépostok - akik tudtak a két főpap közt villongó egyenetlenségről - ismert tapintatukkal különben is mindent elkövettek, hogy ez az ellenségeskedés a világi urak előtt felötlővé ne válhassék.

Mind e zászlósurak - természetesen tisztes távolból - a királyt vették körül s néztek rá elmelegedő szívvel és büszke fiúi örömmel.

- Meccsoda úr..! - rázogatta fejét Bebek bán a tatár csikó tetején s egy könnyet morzsolt ki lopva szeméből.

- Vélnéd hogy Szentgyörgy lovag, mi? - kérkedett a kincstartó.

- Aza! Bizigena! Tallérjára is ígyformán meccik! - hagyta helyben Zudar s csak Garay nem szólt. Eddig sem volt valami csácsogó természetű, mostanában meg éppenséggel néma, mint egy trappista barát. De gondolni fénylőbbet gondolt, mind a többieknél.

A király termetére egyébként öregvirágos, metéltbársonyból készült vadászöltöny borult. Fején zöld strucctolltüzékes kalpag, lábán a legfőbb nemesi rangját feltüntető, pirossarkú lovagcsizma, melyen a lábfej nyergén keresztpánttal átszíjjazott aranysarkantyú csörgött. A magas térdellenzőkben végződő csizmák délcegen feszültek Lajos alsó lábszáraihoz, hála a gondos Oliviernek, aki a vendégszár-duplázatot bőséges gyapottöméssel párnázta körül... Vállán lódingmódra átvetett selyemzsinórt, azon aranykürtöt viselt a király, - derekán pedig türkizes kard díszelgett. Elől a lova szíjjazatába tűzték azt a dárdát, amit sajátmaga tervezett volt.

Az urak lovascsapata mögött gurult a királylánykák strucctollforgós, selyemkötélzeten függő díszhintaja. A krepinezett - rojtozott - selyempárnákon öt utas ült. Mária, Hedvig, Vilmos, Zsigmond s a fő gyermekasszony - vénasszony, ahogy nevezték - szintén egy Bebekné, mint az elődje.

Marenka eleinte aggodalmas madárszemmel pislogott a vele szembe helyezett Zsigmondra. Tudta, hogy a nyers tréfáitól, ha úgy kedvetkapna rájuk, sem Vilmos herceg gáláns példája, de még a nevelőasszony jelenléte sem bírná megvédeni. Lassacskán azonban meggyőződött, hogy ma szerencsére nincs mitől tartson. A „kis-udvarban" - ahogy Zsigmond palotai szállását ujabban nevezték - minap megint egyike volt azoknak a titkos dáridóknak, melyek az összes résztvevők lerészegedésével szoktak végződni. Az úrfi reggel törődötten került elő s most szederjegesen tündöklő arccal: aludt. Néha hörgésszerű horkantás tört ki az orrából. Teste erre megmozdult s ajkai szétnyíltak. Lankadt piros szirmukról híg nyálcseppek gördültek le a mellére, melynek ruhaselymét már egész átitatta a nedvesség.

A kislány tágranyitott szemmel figyelte ezt a foltot s alig tudta levenni tekintetét a vőlegényéről. Megkapó szépsége ellenére is útálatosnak, - viselkedését pedig a legnagyobb mértékben illetlennek találta s titkon irigyelte Bubát, aki ugyanezt az utat, kedves kis mátkájával összebújva tehette meg.

- Volna csak itt Miklós! - gondolta vágyakozó szívvel. - Majd bezzeg örülnék én is!

De hát ha egyszer úgy rendelték, hogy Garay junior a királyi vadászmadarat vigye..!

Ez ellen nem volt mit tenni.

Azt ugyan nem értette, hogy mért ne hordozhatná inkább Zsigmond a madarat s mért ne lehetne az ő jegyese inkább Miklós, akit forró gyermeki rajongással úgy a szívébe zárt, míg Zsigmondtól egyrejobban elidegenült, - de hát Teremtőm, mennyi olyan dolog van a világon, amit az ember nem ért..! Meg sem próbálta gyermeki agyával a kérdés mélyébe hatolni. Ezt a tényt is abba a rovatba vette, melyben nála a készenkapott természeti jelenségek álltak s egyszerűen elfogadta, mint az égi villámlást, vagy téli havat, melyeknek belső okát szintén nem érte föl, melyek azonban azért mégis: voltak.

Minthogy a párját egyáltalán nem találta kedve szerint valónak, azzal kárpótolta magát, hogy minduntalan kihajolt a hintóablakon, megkereste szemével az urak csoportjában atyjának udvari bolondját és jól megnevette esztelen csínyjeiket.

Mulathatott kedve szerint, mert az udvarral mind a két bolond kivonult. Mind a ketten rikító színű, derékban fodros, kockás hacokát és szorosan lábhoz tapadó, felemás-színű harisnya-nadrágot viseltek, lábukon pedig ördögorr-hegyes sarúkat s a fejükön valami csillagalakú tányérsapkafélét. A csillagnyúlványok apró ezüst csörgőkben végződtek és csilingelésükkel mindig boldog nevetésre ingerelték a leendő kis királynőt.

A két bolond közül főképp Czefrő tetszett neki. Ez a mulatságosan bamba legény a csörgő-sipkáján kívül még egy kavicsszemekkel töltött marhahólyagot nevezhetett tulajdonának s ezt rázogatta balkezével a füle mellett folyvást, míg a jobbkezével - lopott, mint a szarka. Képtelen volt valaki mellett úgy megmaradni, hogy el ne csenjen tőle valamit s a lopott tárgyakat aztán a leglehetetlenebb helyekre dugdosta.

A kislány most azt leste, hogy vajon ki mellé kerül s ha a meglopott történetesen nem vette észre a lopást, majd kikacagta magát a hintóból.

A másik bolond - Báló - már kevésbé érdekelte, bár az ő szempontjából neki is megvoltak az elvitathatatlan jelességei. Legfőképpen az, hogy míg atyja színe előtt görnyedezett minden uraság s még ők, gyermekei is afféle földi istenségnek tekintették, addig Báló egyszerűen „bácsi”-nak szólogatta, az uraknak pedig mázsás gorombaságokat vagdosott a fejükhöz. Zámbó kincstartót például könnyedén „te hajdú tolvaj”-nak nevezte, - Garayra felduzzasztott telipofával fujt, mint egy mérges kandúrmacska, - a püspökök meg csak „hé csuhás komám”-ok voltak neki, ha ugyan egyáltalán beszédbe ereszkedett velük.

- Ha megnőlök és én leszek a király, mind csupa bolondokkal veszem körül magamat! - döntött a kis fenség. - Miklóson kívül persze! - tette utána mindjárt gondolatban. - Mert Miklós lesz mellettem az ember-király...

Ezt ő már régen elhatározta. Hogy ma Zsigmond a jegyese, az a legkevésbbé sem zavarta. Úgyvalahogy képzelte, hogy ez csak most van így. Amint Zámbó úr kincstartó az atyja, - Rebek György pedig az anyja mellett, ugyanúgy Zsigmond az ő oldalán: jegyes. Jegyesi hivatalt betöltő személy. De ahogy azokat az urakat alkalomadtán más hivatalnokok váltják fel, hasonlóképpen majd Zsigmond vőlegényi állása is előbbutóbb megszűnik s őmellé új vőlegényt alkalmaznak. Bizonyára Miklóst, aki úgy ildomosságával, mint a neki fogott csigák nagy számát tekintve, erre a hivatalra a legtöbb érdemmel is bír...

Ahogy ehez a gondolathoz ért, már Zsigmonddal is megbékült. Nem bánta szederjeges arcát és hogy a keble nyálfoltján egy csúf légy lakmározik, - mint ahogy szülei sem bánták, ha hivatalaikban nem éppen tetszetős emberek szolgáltak nekik.

- Majd elmegy! - bólintott bölcsen. - Egyszer haza fog menni a saját országába, császárnak vagy másegyébnek és ez a fő!

Tűnődéséből a síposok sivalkodására ébredt.

Megint kidugta fejecskéjét az ablakon.

- Ni, követ uraimék! - örvendezett, azzal a könnyencserélt hangulattal, ahogy csak bárány-felhők és gyermeki gondolatok tudnak váltakozni. - Összeértünk!

Bebekné is kitekintett s helybenhagyólag, de nagyon elcsudálkozottan bólogatott.

- No hogy ezt így tudja..! Ugyan honnét tudja így, kedvesem!?

- Hát látom! - biggyedt el a kislány. - Az az aranyas homlokpántú, piros féketősipkás ott, a gombra járó palástban, az Dandoló Lénárd. A nyusztprémes lánckötős pedig Fantino György. Ez az alsóbbrendű.

Bebekné, aki még nemigen ismerte ki magát az ilyen udvari belső dolgokban, valóságos tiszteletfélét kezdett érezni a ritkaokos lányka iránt. És csakugyan, a gyermek, akinek a saját jegyesi állapotáról a legzavarosabb fogalmai voltak, azt már egész pontosan tudta, hogy kik a jövevények, mi a nevük és hogy melyik közülük a főbb.

- Nem látta kegyelmed néném s nagyságos asszonyom? Hiszen egyik úr három lépéssel előbb járt és hajtott térdet őfelsége előtt s akkor ki más lehetne ez, mint főkövet Dandoló uram? - adta vissza Bebekné csudálkozását a gyermek, mert maga részéről meg azon bámult, hogy hogy lehet ilyen napnál világosabb dolgokat azonnal fel nem fogni!?

Tanakodásuk az egymás kezét szorongató másik kis jegyespár figyelmét is felgerjesztette. Kiocsudtak abból a gyermekeknél szokatlan lelki ködgomolygásból, melyet koránébredt ösztöneik vontak a szemeik elé s ők is kihajoltak és nézték a követek gáláns bemutatkozását.

Dandoló Lénárd nyúlánk termetű, közepeskorú, szép férfi volt. Orra szoborfinomságú, a szeme tüzesfekete s a bőre barnás, mint az ó-arany. De Buba azért mégsem ajándékozta meg teljes tetszésével. Kifogásolta, hogy amikor mosolyog, felső ajka nem födi be egészen az ínyét s hogy így a szája - mint valami piacra kitett kosár - kínálgatja fehér kásafogait.

- Akkor már Fantino takarosabb legény, ha kicsit kövér is! - bólogatott és öntudatosan felszegte pisze kis orrát. - Ni, fülönfüggőket visel s mely nagy karikákat..! - fedezte föl.

- Nem férfinek való s én bizony... - készült éppen ellenmondásra fakadni Marenka, de abbeli buzgalmában, hogy kegyencét, Dandolot megvédje és a kövér Fantinot lejjebbszállítsa, helyrehozhatatlan könnyelműségre ragadtatta magát. Túlközel talált hajolni Zsigmondhoz s beleakadván a hintó pokrócába, egyensúlyát vesztette és az urfi lábára lépett.

Egy rémült szívdobbanással mindjárt megérezte, hogy ügyetlensége nem marad súlyos következmények nélkül. De hogy a megtorlás olyan durva legyen, amilyen lett, erre mégsem számított.

A mámoros fiú bősz felüvöltéssel ébredt borbeteg kábulatából. Megpillantva az előtte támolygó kis alakot, ugyanazzal, - sőt fájdalmában még vadabb dühhel acsarodott neki, mint amilyenben az őt reggelente költögető inast szokta részesíteni. Elnevezte „varasbékának", „alávalónak" s öklével úgy megzúzta a gyomrát, hogy a szerencsétlen gyermek halálsápadtan esett hátra a kocsiűlésben. Sírni nem mert, sőt eleinte lélegzeni sem tudott. Később pedig csuklásban tört ki és csuklott egész út alatt, úgy, hogy az érzékeny Bebeknének szíve facsarodott tőle. Nem szánta volna jól megtaposni ezt a gyalázatos fiút, akihez persze ujjal sem nyúlhatott s tehetetlenségében előre elsiratta a szegény kislányt, aki ilyen jóslatok közt fut a nehéz jövendőnek..! Ölébe emelte, orrocskáját befogta és a pincetokból cseppenként itatgatva, így tették meg a hosszú út hátralevő részét.

LXVIII.

Mialatt Hedvig a legváltozatosabb bosszúterveket forralta, a szelíd Vilmos lelke mélyéig botránkozott, Zsigmond meg a másik oldalára fordult, a díszes menet ott elől, a vadászebek csaholása, madarak csérrogása és víganzengő kürtszó mellett haladt észak felé.

De az erdőségek kezdeténél Lajos nem akarta a gyermekeket tovább vinni. Hintón semmiképp sem volt már járható az út, lóraültetni a kislányokat pedig kockázatosnak ítélte, mert mint ahogy előre sejtette, a levegő minden átmenet nélkül lehült. Úgy határozott hát, hogy menjenek a kicsinyek előre a várba s ott várják be, míg a vadászatok befejeztével az udvar nagyja is oda száll. Gondoskodott kellő kíséretükről s a megszokott „fejedelmi" távolságból búcsút

intve nekik, ő maga továbbhaladt vendégeivel. A hintóban történtekről természetesen semmit sem tudott. A fényes kis börtön továbbgurult az ő titkos gyászával. Az utak különváltak.

A pecérek előkerültek a csapat mögül, ahol eddig haladoztak, nehogy a kényes uraságoknak az ő felvert porukat kelljen szívni. Most már szabadjára engedték az idomított ebeket, melyek közt három fajta képviselközött. Legnagyobb becsben az agarak álltak. Néhánynak közülük még külön címzés is járt. A „palotáskutya" címe. Lajos tulajdonát képezték, vagy harminc pár másik agárral együtt, melyek nagy részét azonban a király messziről jött urainak használatába engedte. Az agarak kiváltságos rangfokozatához legközelebb esett a kopóké. Rókára és farkasra mentek velük. De kedvelték a vizslákat is, bár azok, melyek pár napja érkeztek Morvából - nevelőből - nem sikerültek éppen kifogástalanul és szeleskedéseik miatt még a vadászat elején kimustrálódtak a sorból.

Kutyákon kívül a solymárok a vadászmadarakat is előhozták s bemutatták.

Garay nádor fehér ciprusi sólymait mindenki megbámulta. A két Bebek - úgy látszik - inkább a karvalyokhoz bízott, mert ilyenekkel vonult fel. Viszont az egyházi férfiak ölyvekkel és pirókokkal voltak felszerelve. Legfőkép persze a király madarára kíváncsiskodtak az urak s enyhe lökdölőzés keletkezett, mikor Garay junior - a szolgálatos apród - jobbkeze mutatóujján a királyi főmadárral előkerült.

Kiköcsén volt, csakugyan, amilyet Lajos óhajtott, de abban is oly gyönyörű és értelmes tekintetű példány, hogy az urakba még az udvari illem sem bírta a tetszés hangos kifakadásait belefojtani.

- No, aki lölke..! - toporgott Zudar Péter orosz igazgató, palástolhatatlan vadász-irigységgel tépdesvén bajuszát. - Százötvenig való sólymokig vittem föl, ráúszott négy falum, míg Sólyomkő tetején összefogdostattam s kitaníttattam őket, de mind a százötvenet egybe odaadnám e csudás állatért!

- S ölyvéről mért nem beszéll? Azt kínálja nagyságod méltósága, hadd' halljuk! - incselkedett a mindig szöktető kedvű Bebek Gyuri, mire az urak Péter gyengéjét ismervén, nevettek, őmaga pedig elpirult és szerelmes, féltő pillantást vetett az ujján ülő szívemadarára.

- No, - vakkant fel egyszerre mégis iszonyú eltökéltséggel. - No, hát egyet se nevessetek uraim s barátim! Mert én bizony még Gedőt is - - -

- Odaadná?

- Pecérestől s rá ötven jobbágykapu! Egy a szavam! Hanem hát ez királyi főmadár s nem a magunkszőrű kicsinyeknek való... - kapott észbe, hogy a király előtt alkudozik.

Lajos azonban úgy látszott, hogy nem ügyel felé. A velenceiekkel együtt, Miklós császmai prépostot nézte, aki elgyönyörködötten csapkodta a fülüknél fogva övéhez szíjjazott csizmáit.

- Maga uraim Ulisses, azki Hellének országába sólymot behozná, maga ő sem álmodhatik vala ily rettenetes magnificientiájú és bámító jószágról, testvéreim! Mert akkor bezzeg hadta volna a sólymot helyiben sólyomnak lenni! Itt megvallom, csak az eszem odalett..!

Bólintott és ősösztönösen, sóvár férfiszemmel mustrálgatta a dicső madarat, melyen Laczkffy István szeme is nemkevéssé hízott. Áldotta Istenét, amért hogy legalább ezt, ezt ki nem kölcsönzötte! Mert most már látta a nagy lelkendezésből, hogy ezt a kincset, drágaságot, ezt a tollakba rejtőzött valóságos tündelevényt: ember soha, soha vissza nem hozta volna neki! S akkor ma hogy állhatna meg Lajos és a követek előtt!? Nem lehetett volna megérni azt a percet és ő most talán holtan feküdnék, szégyenében és búvában... Hál' Isten hogy sor nem került reá! Valami jószent kezenyelét idejében meglökdöste és ő ma nemhogy pirulna, hanem ellenkezőleg, ebből a magasztaltatásból részét veszi. Hiszen ugyan ki érdeme a csudamadár

kiöltöztetése?! Ő tervelte ki piros szattyánbőr sipkáját! Az ékköveket tőle el nem sajnálta. (Csak a kis-Garay el ne hullasson belőlük egy szemet is! De nem! Baj nélkül került le az állat fejéről a sipka!)... És a madár lábaira is ő gondolta ki azokat a pehelykönnyű ezüstcsengetyűket s aki azok szava után meg nem találja a szabadjára leszállt madarat, az nem a király apródja lesz, - bizonnyal nem!

Ahogy Miklós urfi ezüstláncáról is eloldozta a kiköcsént, ez az ő ujjáról menten Lajos sodronykesztyűbe bujtatott ujjára repült. Onnan nézegetett fel rá okos szemmel és félrehajtott fővel s Lajos meg vissza rá és dícsérő, buzdító szavaiban gyöngédség remegett. Hedvig... Marenka... az ő két kis árvája jutott a király eszébe erről a kedves madárról... Azok szoktak ilyen oldalról kandikálni fel rá, ha valami nagy politikai ok miatt semmiképen ki nem kerülheti, hogy be ne hozassa őket... Hanem csak messziről, mindig messziről láthatják apjukat és tőle való nagy-nagy idegenségben élik életüket... Ennek az oktalan állatnak is több szabad, mint nekik...

Már útban kerülgették ezek a bús gondolatok Lajost, mert ki lévén osztva a madarak a gazdáik közt, a falka előre indult. A vadászaik mellé és mesterségükbe helyeztetett ebek abbahagyták a türelmetlen kiáltozást s izgatott, figyelő, meg-megemelt, - majd ismét földön vonogatott orral, - olykor végtelen halkan nyüszítve, - surrantak, köröztek a kövér páfrányok közt.

Egy kis tisztás szélén a társaság hirtelen megállt. A feszülten figyelő urak szinte egyazon percben pillantottak meg egy foglyot, ahogy apró csirkelépteivel futásnak eredt Lajos előtt.

Ez volt az első vad a hajtásban és leterítésének joga: a királyé.

Várták mind, hogy éljen a jogával s közben tekintetükkel fékezték szenvedélyesen reszkető ebeiket.

Lajos, arcán egy ködös és sajátságosan elszármazott kifejezéssel vette tudomásul kíséretének felszólítását. Széles mozdulattal elvetette magától a kiköcsént s ez ezüstcsengőcskéit rázogatva suhant le ujjáról a fogoly után. Rémült, rövid nekifutással szállott már az is s kétségbeesett szárnycsapások közt igyekezett a lombokban nyomát veszíteni, - de a kiköcsén nem tévesztette szem elől. Villanással érte utól, éles csőre lecsapott rá, teste pedig elütötte gyorsabb és nehezebb röptével. Többé nem is bocsátotta ki a csőréből. A két madártest zuhanva és közös tengelyük körött forgolódva, együtt hanyatlott le egy kis pagony bozótjában.

Lajos láthatólag megkönnyebbült. Tekintetéből feltisztult a túlfeszültség révedező kifejezése. Lágy és élénk kifejezésnek adott helyet. Füttyentett agarának - mely szorongva jobb karja alatt lapult s rászögezett szemmel és görcsösen vonagló testtel követte minden mozdulatát - és aztán meg is szólalt:

- Csuka keress! Ne, Csuka! Keress!

A kutya az engedelem első hangjára elrobbant a karja alól. Egy nyilalást lehetett mindössze látni. Azzal a lombok - mintha csak könnyű szellemkéz érintette volna őket - már össze is zárultak.

Az agár eltünt. De Lajos nem nyugtalankodott. Tudta, hogy a kutya ösztöne kitűnő és hogy idomítása is a legsikerültebb. Pontosan fogja végezni a kötelességét.

S csakugyan...

Alig törülte meg kendőjével az arcát, mely egy idő óta sajátságosképpen külön foltokban szokott verítékezni, - a barna villám megint villant a bokrok közt és Csuka - metszően sebes mozgásában alig látszódván többnek, mint egy kilőtt nyíl - ismét ott állt előtte. Felvontajkú, ínyét mutató vigyorgással, remegő vigyázatossággal tartotta szájában az elejtett madarat.

Az urak felszabadultak s: éljen..! Garay junior pedig elvette a zsákmányt az ebtől és urának lovaszíjjába tűzte.

Első közvetlen szolgálata volt ez a király személye körül s igyekezett azt hangtalan sietséggel, a legpontosabban végezni. El is érte, hogy ügyes mozgása hiánytalanul beleilljék abba az összjátékba, melynek vadász, kiközsén, az eb és őközötte oly módon kellett megoszlania, hogy a préda felrepülésétől elejtve visszahozataláig a legszűkebb másodpercekre korlátozza az időt. Bár vadászatnál is először apródkodott az urfi, ősi vadásznemzetség létére jól megérezte, hogy ők négyen itt: tulajdonképpen négy különböző testen átmenő egy és ugyanazon gondolat s örömpirulással vette jutalmául a király elégedett tekintetét.

De egy dolga még hátramaradt. A leszállt kiközsént megkeresni és a vadász ujjára visszaültetni.

- Zörgesd lábaddal a harasztot s füleld csörgőit! - sugott oda neki mellette elhaladtában az atyja, meg nem állhatván, hogy végig ne simítson a buzgalmában kigyulladt szemű, szép gyermeken.

Nem a fiun múlt, hogy ennek a feladatának is végére nem járhatott. A madár volt oly pompásan betanítva, hogy tudja a dolgát kerestetés nélkül is. Mire az apród a tisztás túlsó széléig ért, az már csörgőit rázta, repült visszafelé s szinte gőgös öntudattal telepedett vissza a király mutatóujjára. Ott bólintott vagy kettőt, megvonogatta délceg nyakát és azontúl közömbösen hunyorgatta sárga szemeit, mint akit a világon többé semmi nem érdekel.

Még két hasonló vadásztényked a velencei követek részéről: azzal megkezdődött az általános vadászat. Foglyok tömege, - fürjek, fajdok, fácánok, - a zsombékos helyeken, lápok, erdei tavak mentén szalonkák, vadludak, vízi csibék, bíbicek estek zsákmányul s nyulakban annyi, hogy a pecérek vállán átvetett rudak egész elhajoltak a tehertől.

Később aztán, mikor az erdő mélyebb lett, a fogóhálók, csóvák és kaptányok is előkerültek. Mert innentől már nagyobb vadakra lehetett számítani. Mogyoró és bükknyestre; vidrára; hiúzra. Borz, görény, hörcsög, őz, mégbeljebb farkas, zerge: olyan tömegekben került a hajtásba, hogy az olaszok csak álmélkodtak s majd megbolondultak örömükben.

- *Che paese! Che richezza!*[4] - forgatta szemét Fantino.

- *Che signori e che Re!*[5] - tódította Dandoló Lénárd.

Lajos meghallotta fél füllel az áradozásukat és mozgástalan arcán derengés suhant keresztül. Most egy kis időre ember lehetett ő is és megengedhette magának, hogy örüljön. Jól esett neki az őszinte elismerés.

De nem akart a többség kárára csillogni. A préda zömét ezentúl a velenceieknek, meg a saját urainak engedte át s ő csak kivételes esetekben, egy-egy igazán nagyvad felbukkanásánál mozdult.

[4] Micsoda ország! Micsoda gazdagság!

[5] Milyen urak és milyen király!

Erre egyébként mindgyakrabban került sor. A kezdetben fiatal surjánerdő valóságos rengeteggé sűrűsödött úgy, hogy a szertekúszó indák, gyökerek, villámkidöntött törzsek közt, hovatovább lehetetlenné vált lovon haladni.

Lajos hát leszállt és példáját a többiek is követték. A paripák nehány csatlóssal és a gúlába halmozott zsákmánnyal, visszamaradtak, míg ők egy vaddisznó csapásán hatoltak előre. Az éjszakát sátrak alatt töltötték s hajnalban fel és tovább!

Mostantól már szarvas, medve ellen ment a hajsza. De harmadnapra a rengetegek királya, a bölény is megjelent. A vadászmadarak többé semmire sem voltak használhatók. Dárdával, szigonnyal, késsel, háló-bekerítéssel folyt a veszedelmes játék, mégis azonban oly ügyesen, hogy sebet az egy Zudar Péteren kívül senki sem kapott. Benne sem a nagyvad tett kárt, hanem az lett a baja, hogy szerelmes ölyvétől az apróbb vadak zónáján túl sem akart megválni. Hiába óvta János püspök: harmadik napon egy ingerlően szép gémnek küldötte. De a szeszélyes dög csak kelletlenül, alig ment a mutatott irányba, aztán megfordult s olyan csúf rívásba kezdve, amilyennek az efféle csöndet kívánó foglalatosság közepett és főképp a király jelenlétében, semmi helye nem volt: végül duzzogva visszaugrott Péter ujjára.

A különben angyalszelíd embert elöntötte a méreg. Neheztelő mozdulattal földredobta az elkényeztetett állatot és parancsolva mutatta neki a követendő irányt. Ez azonban nem hogy nem követte, hanem pillanat alatt gazdájának szökött s úgy vágta rettenetes csőrét annak tenyerébe, hogy abba nyomba keresztülszögezte annak vastag húsát.

A vajda felordított. Verte volna a bosszúálló dögöt lefelé! Az urak is mindent elkövettek, hogy lekergessék társukról. De bizony semmire sem mentek volna a sértődöttségében felbőszült madárral, ha a megtámadott embernek a véletlen segítségére nem szegődik. Hadonászása közepett az állat torkát találta elhalászni, - fájdalmában önkéntelenül összeszorította s így valahogy csak megszabadult. Félredobta a megfojtott ölyvet.

A zenebonára a távolabb felállt urak is odaszaladtak. Lajos szintén odajött és mert másban segíteni már nem tudott, a borbélyokat hívatta elő. Meghagyta nekik, hogy mossák ki a galádul szétmarcangolt sebeket s míg egyik felekezet ezzel elkészül, a másik meg penderítsen tüzet. Ezüstszín tajtékot forraltatott olajban és elrendelte, hogy tiszta gyolcsra kenve, ezt diacorium módjára majd a sérelmes helyekre ragasszák. Ő maga ügyelt a szer elkészítésénél. Az urak addig a sebesült köré csoportosultak és János püspök sajnálatos szavakkal tartotta a póruljárt vadászcimborát:

- Ej, ej! Nonne praedixi, domine, haec omnia!? Nem kelleték vala bestye gaz ölyvet nagyvadak övire behoznod, ahol annak motusaira kellő vigyázat nincs! Bizony szemvilágodat vehette vón', vagy ábrázatodon mívelhetett vala oly megvesztegetést, hogy hótta napjáig viselhette volna fertelmességét nagyságod!

- Jól tette kelmetek, hogy legalább megejtette rajta az halált! - helyeselt Alsáni. - Mert ily cudar barommadárral, mely a fenyítéket is nem kezdi felvenni, derék dologba úgysem foghatnál, jóbarátom!

Péter bár komor arccal, de mukkanás nélkül vette mind e feddéseket és vígasztalásokat. Arra sem szólamodott, mikor a főfelcser holmi repedt nadrágszár módjára kezdte összevarrogatni a bőrét, egy akkora tűvel, amivel hétköznapjaiban talán pokrócokat varrt. Árnikamosást, tüzesvas-kiégetést, flastromragasztást némán eltűrt. Csak mikor ezek már mind meglettek - keze szépen elkötve, feje betapasztva - csodára akkor bomlott meg hirtelen!

Szája eltorzult, homloka ráncokba szökött, szeméből a fájdalom villáma csapott ki és azzal zokogva borította tenyereit az arca elé.

Mindenek elhülten nézték ezt a váratlan pálfordulást - ezt az asszonyos könnyfolyatást - és voltak, akik haragosan morogva fakadtak.

Elsőnek Horváthy Pál lépett ki megvetőleg a körből.

- No, halálnál nehezebbnek értem, gyalázatjára nézve..!

Garay is kedvetlenül fordult oldalt.

Hogy lehet ez..? S férfi..!

- Hát szó mi szó, magam sem adtam volna egy vak kabláért, elmaradását! - dünnyögött Bebek Imre.

- De csak ha legalább nem velencések szemekláttára veszi elő, feneteremti! Mit gondolhatnak, messmilyen félelmesszívű nemzet vagyunk? - bucsálódott Bebek György, a kincstartó és keserű és gyűlölködő tekintettel villogott az idegenek felé, akik azonban egyelőre mintha semmit természetesebbnek annál nem találnának, mint hogy egy felnőtt férfi sír.

- *Dio mio! Dio mio!* - istenkedett Fantino.

- *Duole tanto?* Oly nagyon fáj? - érdeklődött Dandolo Lénárd is és résztvevőleg tágítgatta a könnyenhólyagzó orrcimpáit. De György nem hitt nekik.

- Csak színelnek, ebanyjukat, hazug mimus-nemzet! Opiniojukat majd otthonra hagyják, mert esszevágom mindjárt, mind a hármójukat!

Mialatt ezeket így megbeszélték, toporogtak, szitkozódtak, Zudar Péter esze-fordulása még egyre tartott. Szakállát szaggatta a szegény úr és hogy olyan igazán háborodottféle volt az arca, Lajos maga is tanácsosnak itélte a közbelépést.

- Noiszen-hiszen..! A nehezén túlestünk! - akarta éppen csitolásképpen mondani, ő is megdöbbenvén a különben bátor és polleált eszű ember viselkedése fölött, mikor Péter - mint aki most pillantja meg - egyszerre csak feléje fordult, ráemelte dúlt arcát és kirobbanva adta meg igazi, belső okát a kesergésének:

- Sohha uram s királyom... sohhult soha többé nem lesz oly madaram, - majdnem a felségedével egyet érő..! Néha bár hertelen s negédes, de aztán micsoda vadász volt..! Ki nem mondhatom derékségét, szemességét s mint kedvellettem..! Ez egykorban Uram, kölykes medveállatra egyedül ráment, óhatatlanul s ha meg nem értem medve kiáltozásából, hogy micsoda bajba keveredék a bátor jószág és késemmel az bestiát torkon nem ütöm: ez Uram inkább izinkekben marad ott, de vadat - bármicsodásat is - lábon lenni meg nem enged! S mégis, én saját kezemmel rontottam el!

Az urak összenéztek és pirultak.

Micsoda..? Sebzett kölykesmedvére..? Puszta kézzel..? Egy nyavalyás késsel..? Egyedül..? Egy madárért..? S erről az emberről tételeztek ők fel gyávaságot?

Dicsőbb ez mindőjüknél és fájdalma - a vadászbánat - a legigazibb férfibánat, aminél megsüvegelnivalóbb alig valami lehet!

Csendesen bólogattak és Bebek György mondta, hogy ő ezt mindjárt gondolta s azon frissiben - kézzel-lábbal, ahogy épp tudta - elmagyarázta az esetet Fantinonak, ez meg az ő csicsergő nyelvükön, Dandolonak.

- *Si! Si!* Igen, igen! - bólogatott a két uraság. György pedig melegen tartotta a szemét rajtuk.

- Derék s ritka okos nemzet, eminentiád! - súgott oda Dömötör bíborosnak. - Ez olly nyílt és jószívű nép, uram, hogy ettől jobban hozzánk egyik sem hasonlítható...

György méltató szavait helybehagyták a közelállók is s a tábor felszedelkőzött, tovább indult.

Estére megint sátort ütöttek. A szakácsok előszedték a nyársat, vaskutyát: pecsenyesütésbe fogtak. Vígan pattogott a rőzsetűz, a vadászok mellékászálódtak, kihúzták az evőkészséget a csizmaszárból, forogni kezdett a pincetok, - vadászhistória vadászhistóriát, - adoma adomát kergetett s a délutáni eseményekről nem beszélt többé senki.

Lajos azonban emlékezett... Kiváltságosan különhelyezett tábori székéről, több ízben végigsiklott kereső pillantása a tűz fényében pirosló férfiarcokon; de az orosz vajdát nem találta a lakmározók közt. Kárvallott híve, az ő derék, emberséges Zudar Pétere, nem volt itt.

Senkinek sem szólt erről a felfedezéséről s hagyott még egy darab időt elmúlni. Hanem mikor a vígság már nótázásba szélesedett ott a tűz mellett, akkor észrevétlenül felállt, közömbös arccal szélvedezett egy kicsit a zsákmány körött - látszólag mintha csak annak mennyiségét becsülgetné - majd egyszerre eltűnt és vele együtt tűnt el Garay Miklóska is.

Pár szót váltottak az urak hallótávolságán túl. Erre az apród hátramaradt, ő pedig elindult visszafelé, a délután megjárt úton.

A hold fehéren sütött, az avar halkan neszlett s ő csendesen lépdelt az aszú levelek puha szőnyegén. Arcán s a szívében mély nyugalom honolt, de álmodozó tekintete azért mégis észrevett és figyelt, minden legkisebb nyomra.

Vagy kétfertály órát haladhatott így. Akkor kicsit megrezdült, hirtelen megállt s a szíve egy meleget dobbant. Megtalálta amiért jött. Meglátta akit keresett. Zudar Péter ott gunnyaszott, ugyanazon a helyen, ahol délután a szerencsétlenség történt. A kimúlt madár, elhanyatlottan: a térdein...

Már nem jajveszékelt az ember. Csak mélyen sóhajtozott, mint egy gyászoló apa és szép fénylő szakálla kicsordult az ujjai közül, ahogy tenyerébe támasztotta búsbeteg fejét.

- Gedő, Gedő, müvé ontottalak..! Mért is gonoszkodtál vélem, szerelmes eggyem! Hisz' nem különben, hanem mint édes gyermekemet tartottalak s lásd, most mint vagyunk! - hallatszott; de nem több ennél.

Péter fölneszelt s abba percbe észrevette a királyt.

Egyszökéssel termett talpon.

Lajos azonban nyugtatólag és melegen intett neki:

- Jüvék, de nem infesztálására uram nagyságodnak! Csak mert úgy decidála elmejártatásom, hogy mulatozásban együtt voltunk s most keservedben is ne légy egyedül, Péter...

- Felség..! - dadogott a vajda és látszott, hogy készül zavarában ura szeme elől a dögtestet a bokorba vetni.

Lajos azonban tagadólag intett és ilyet mondott:

- Nem úgy, nem úgy! Paripa, kutya, vadászmadár: életét gyakor együttkockáztató, igazi kenyerestársa az embernek! Megérdemli a tisztességet s én is azért arra jüvék, hogy szépen eltemessük.

Ő maga mutatott egy kies helyecskét valami második nyárba virágzott bokor aljában és Zudar Péter nem vonakodott, nem röstelkedett többé. Sőt nem is volt már olyan halálra bús. Élőbb, hálaforró tekintettel nézegetett föl a Nagyúrra, aki kegyelmében, ime, nyájasan, gyengéden és komolyan veszi az ő kicsinségének gyászát.

*

A madarat elföldelték, pár percig tűnődő csendben álltak a kis halma fölött, aztán Lajos előre indult.

- Jere most barátom!

Mikorra a sátorszálláshoz visszaértek, az éh-szomjukat elvert és kedvüket kidanolt vadászok nagyrésze elült. Aki még lábon volt, az is csak a másnapi fegyvereit vizsgálgatta s látott is, meg nem is. Igy a jövevények érkezése észrevétlen maradt.

Jóéjszakát vettek egymástól, mind a kettő tentoriumába vonult és Lajos nagyon elégedetten hajtotta álomra fejét.

Amilyen jól aludt ő, ugyanolyan jó lett Zudar Péter ébredése.

Kedves gyermeki kéz érintette vállon.

Fölnézett s hát Garay Miklóska tiszta homlokát látja fölébehajolni.

A fiúnak sugárzott az arca. Mosolygott. És egy ezüstcsöngettyűs, ékköves, karmazsinsipkás, álomszép madarat tartott az ujján.

Megismerte a királyi fő-kiköcsént s csak bámult: hogy kerül az ide!?

De Miklós már mondta is:

- Őfelsége az én Uram küldi, a zacskó aranyakkal, tiszta szívből eredett ajándékképpen, úgymint gondviselő atya az ő szerelmes atyafiának. Hogy mindenestől fogva üresen ne maradjon nagyságod...

Zudar Péter majd megfulladt egy benneszorult, rettenetes örömordítástól. Úgy felszökött, hogy szinte összeontotta a sátort a fejetetejével. Ha megkérdezik, hogy tud-e nála boldogabb teremtést, dördülő nemmel válaszolt volna, - ha ugyan egyáltalán bír beszélni. De az bizonyos, hogy ha kell: abba helybe darabokra vágatta volna magát, a királyért.

TIZENNEGYEDIK RÉSZ
ARANYKOR

LXIX.

A vadászat negyedik napjának reggelén Lajos komoly arccal pillantott végig a tisztelgésre egybesereglett urakon.

- Úgy véllem - mondta - nem elég, hogy ragadománnyal töltözzünk. Ideje a közönséges jóra is gondolnunk...

Az urak tiszteletteljes csendben bólogattak. Kedvüket már kitöltötték jól, az idő hideg-őszi, majdnem téliesre fordult - éjjel a tálakban kicsit a víz be is bőrödzött - egy csöppet sem bánták, ha az erdőjárás abbamarad.

A heroldok lekürtölték a vadászatot és az udvar elindult vendégeivel Diósgyőr felé.

Másnap - Szentandrás havának huszonötödik napján - kibukkantak a rengetegből s Dandolo Lénárd önkéntelenül visszarántotta a lova gyeplőjét. Kérdő tekintetet emelt a királyra, akinek jobbján haladozott, míg Fantinonak a baloldali hely jutott.

Lajos elértette a pillantását.

- Igen, oda tartunk, az már Diósgyőr, - szólt hibátlan kiejtésű olaszsággal.

Érzett rajta, hogy amennyire idegenkedett mindig például a lengyel nyelvtől, ezt, az olaszt, éppolyan szívesen beszéli s örül, hogy gyakorolhatja és büszke a várára is, mely ime, még az építészeti dolgokban roppantul elkényeztetett velenceieknek is megfogta a szemét..!

Készségesen magyarázott.

- A vár magját - mondta - tulajdonképpen hát készenlelték a honfoglaló magyar ősök. Egyik vezérük - Borsa nevezetű - kapta ajándékba. De az országon átrobajló tatár csürhe keveset hagyott lábon belőle. Amivé a vár azon túl lett, az már új gondolat és új építés.

- *Magnifica fortezza! Non sapevamo che gli Ungheresi abbiano cosi eccellenti edificatori!*[6] - rázogatta fejét Dandolo Lénárd.

- A bencések, uram! - felelt Lajos. - Valóságos Istenáldása ez a rend és mi magyarok különösen sokat köszönünk neki! Műveltségünk, tudásunk, javarészt az ő klastromaikból ered és terjed.

Kis szünetet tartott, mert paripájának egy jókora esőpocséta szegte útját. Nyakonveregette a derék lovat s egyszökemléssel átköltözött. Az olaszok nyomon követték. Egy ideig aztán szótlan gyönyörködtek az eléjük bontakozó képen.

A sárgán permetező őszi derengésben Diósgyőr csakugyan festői látványt nyujtott. Mintegy megkoronázta a dombtetőt, amelyen épült és tündérkastélyként csillant vissza a sáncmű sötét vízgyűrűjében. Látszott ezen a vízen, hogy élő és mély. Hínár nem csúfította, sás és káka be nem nőtte. Erősebb vizsgálódásra feltűnt a patak is, mely állandóan táplálta.

- Szentgyörgy-forrás - mutatott feléje tamariskus pálcájával Lajos. - Ott túl, ott meg a Szinva nevezetű patak ömlik belé s az ellenkező oldalon folyik le.

Tó látszott a mutatott irányban. A királyi halastó volt. Az olaszok megdicsérték azt is.

---

[6] Pompás erőd! Nem is tudtuk, hogy ily kiváló építészeik vannak a magyaroknak!

- Pompásabb védőműről erőd már nem álmodhatik! - udvarolt Fantino. - Lehet ez vagy tizenkét öl széles!

- Kiváló a szem-becslésed, uram! - bókolt vissza lovagiasan a király. - Éppen hogy pontosan tizenkét öl széles a sáncmű. És három öl mély. Ott a halastavon túl, az a zöld folt, az a várkert. A sárga tányér a tornatér. Ami holmifajta Katalinbogaraknak tetszik, az a sáfárházak piros teteje.

A két úr megértőleg csipogott. De mindjárt másvalami fogta meg a szemüket. A négyszög-alakú épülettömbből sudáran felszökő saroktorony. Természettől szederjvörös kockakő burkolata fehér és kékenzöld díszítményekkel volt megrakva s az egész úgy csillogott ide, mint valami ékszer.

Az idegenek lelkesen dicsőítették; csak azt furcsállották, hogy a castrum ablakai már négyöl magasságra megkezdődnek. Mert ezt nem látták sehol. Nem szokás. Az ostromlétrák átlagos hosszát véve, az ostrommentes biztonság harmincöt lábnyi magasságnál kezdődik.

Lajos csendesen évődve adta meg a magyarázatot:

- S a domb..?

Csak ennyit.

De az urak mégis elértették és röstellkedve nevetgéltek.

- Azám, ezt elfelejtettük!

A király rögtön meg is vigasztalta őket.

- Tulajdonképpen hát - mondta - mi nem is erődként tartjuk ezt a Diósgyőrt. Mért ne árulnánk el nektek, hiszen ellenségként a ti tengeri birodalmatokból úgysem foghattok soha, ily mélyen országunkba penetrálhatni, hogy komoly ostromra egyáltalán nem való ez a vár. Nem látjátok? Hisz' donjonja sincs s akkor végső szorultságban a vár népe ugyan hova meneküljön?

- A szeglettornyok talán pótolhatnák a hiányt - igyekezett Dandolo csorbát köszörülni.

- De nem pótolhatják a szeglettornyok gyengeségét! - vetette ellen Lajos. - Vékony a falazatuk, az oldaltámasztó falak meg épp egészen elmaradtak. Nyugodj csak bele uram, hogy nem ostromvár ez! Mulatóvár. Ilyenekre is van szükségünk, van is benne módunk! - tette utána, mert azt akarta, hadd tudják meg ezek, hogy nem koldúsok hazájában járnak! Egy-két várnak a hadászatból való kivonása miatt, ugyan még nem szaggatja haját a magyar király!

Az olaszok hajlongva köszönték őfelsége lebocsátkozó magyarázatait. Meglepte őket az a szakértelem, amivel építészeti kérdésekről beszélt s lopva fel-felsanditottak az arcára. Mint a márványszobor... Különös... Van rajta valami nagyon különös, amit szavakkal kifejezni, de még világosan elgondolni sem lehet...

Mi ez a különösség!? Micsoda ember ez?

Sohasem láttak ilyen arcot.

Tűnődtek és hallgattak.

Mikor már egészen a vár aljába értek, a túlpartról, a sáncárok víztükrén, egyszercsak egy rózsaszínű kis csuda indult feléjük. Rózsaszínre írott csónakocska. Olyan, mint egy vízre hullott virágszirom. Méginkább a benne ülők! Két fehér hattyúbőr subicába öltözött, pirosra csípett arcú, fénylőszemű kislány.

A király két lánykája volt. Kezükben fenyőgallyakból szerkesztett bokrétát hoztak. Lajos köszöntésére...

A gyengédszívű Bebekné eszelte ezt ki így. Az új. Még nem szerzett kellő jártasságot az uralkodócsalád belső életmódjában és sehogysem bírt belenyugodni, hogy neveltjei ilyen távol idegenségben dermedezzenek atyjuk szívétől, - hogy ennek valóban így kelljen lennie, - hogy a szegény kis angyaloknak csak időnkint egyszer-egyszer, akkor is csak holmi fránya politikai alkalmakkor lehessen őfelsége színe elé kerülniük. Inkább tudta a dolgot hanyagságnak, a nyűgös, beteg főasszony-elől nemtörődömségének. No de majd őalatta másképp fordul! Szeretné ő azt látni, hogy egy apa ellen bírjon állni két ilyen aranygyermeknek, mikor azok csengettyűző versikékkel köszöntenek rá! Ezt ő igazán látni szeretné, hogy a szívét egyostrommal meg ne vegyék, karját ölelésre ne indítsák!

Hát megláthatta.

A király előbb kövülten nézte a csónakhajtó apródúrfiak karján partratoppanó kicsinyeket, aztán intett nekik, hogy ne közeledjenek, - mögötte álló csatlósának, hogy vegye át a bokrétát, majd pedig gyorsan előreszöktetett az emelcsős várkapun. A versikék felmondására sor sem került...

A két gyermek párás szemmel bámult apjának tovatűnő alakja után. Megszokták már, hogy az mindig csak méltóságteljes «fejedelmi» távolságból és kurtán kezeli őket s tulajdonképpen nem volt benne semmi rendkívüli, hogy ez most is így történt. De ők azért mint annyiszor, megint új csalódást éreztek. Ha nem is tudták szavakkal kifejezni, mégis fájt nekik, hogy az imádott lény ilyen egy-csók nélkül adott túl rajtuk...

- Vagy ha legalább egy mosoly..! - álmélkodott a derék Bebekné s szívében keserűen gondolt arra, hogy ez igazán nem került volna semmibe... Nem, ha Isten megadta volna azt a képességet ennek az országul magasztalt embernek, hogy necsupán országatya, hanem saját gyermekeinek szerelmes atyja is tudjon lenni...

- De ez csak király! - sóhajtott és kézenfogta a két drága gyermeket:

- Gyertek, lölkecskéim!

Azok mentek szomorúan, csalódottan, engedelmesen és dehogy is sejtették, hogy mibe került ez a kegyetlen-kedves meglepetés annak a fejedelmi kemény embernek, ott fenn, egyedül, a vár toronyszobájában..! Dehogy álmodtak arról, hogy élve halott, halottarcú ember árvái, aki nem tud, nem, - sohasem fog már mosolyogni ezéletben többé.

LXX.

A két velencei lecihelődött, megtisztálkodott, öltözetet váltott. Mire elkészültek, jöttek is értük. Maga a várnagy jött, Istvánfia Sáfár Miklós comes. Sokat peregrinált, látott-hallott, méltóságos szakállú úr volt. Fő-deák. De a klasszikuson kívül beszélt még vagy hét élő nyelven is. Az olaszt meg éppenséggel olyan idegenség nélkül beszélte, hogy a követek nem győzték csodálni. Pedig ők sem panaszkodhattak botnyelvűségről. A határtól megtett út alatt meglepően sokat ellestek magyar utitársaiknak rokontalan, nehéz nyelvezetéből s nagy udvariasan minduntalan magyarul szólaltak meg.

Dandolo Lénárd például a trónterembe menet lefelé:

- Lovági terrem? Oh, *la piu bella*..! Legszebbet!

- *Mi piace!* Tetszel nekemneki! - kedveskedett Fantino.

Senkinek sem jutott eszébe mulatni, - bár talán nem egészen csak a Signoria-képeinek tekintélye miatt. A szála maga is - az ő három gyönyörű oszlopával két hajóra osztva - valami megnevezhetetlen fenséget árasztott. A gálmakőből faragott trónus köré szinte fölösleges volt,

hogy selyemkötélzetet vontak. Úgysem mert senki, közeledni sem hozzá. Az urak önkéntelenül süveget vetettek a remek alkotás előtt. Többet jelentett az, mint puszta szimbolum! Mintha lelke lett volna... Élő és méltóságos lelke. A tágas és magas boltállású mennyezet még csak növelte ezt a körötte lebegő illuziót.

A terem a vár északi oldalán, egészen le is foglalta ezt az északi részt. Mesteri festésén újabb öröm érte az olaszokat. Itáliai művészkezek munkáját hirdette minden fresko, éppúgy, mint az apsis-szerűleg kiképzett, ívesen vonalozott bolthajtású ablakok zárókövei, melyek bár színes, de nem márványkőből voltak faragva, nyilván azért, hogy mégjobban kiemeljék a gót ablakok nobilis hatását.

A velenceiek hosszasan időztek a változatos sátánpofák tanulmányozásában. Dandolo úr - aki távolról már jobban látott - messziről, Fantino, a vaksi, pedig orrközelből tapasztalgatta sokszerű eredetiségüket.

- Erdeg vigye! Erdeg vigye! - bólogatott, azt hivén, hogy ezekkel a szavaival most a gyámfejek ördögi arckifejezését hangoztatja.

Az arany-ezüst tálszéknél kevesebbet időzött a két uraság. (Rabolt az ő kalózpátriájuk effélékből éppen eleget!) Hanem a saroktornyokat mintegy összekötő palota megint nagyon tetszett nekik. Itt már minden magyar mesterek munkája volt, kezdve a berendezés legnagyján, végezve a legkisebb lábszőnyegen. Fantino - aki konyított valamit az ábrázoló művészetekhez - elő is kapta egyszer az övéről aranyláncon lefüggő viasztáblácskáit s rákarcolt raptime egy-két eredetiséget. Azonban megjárta szegény! Ott is rajzot fogott, ahol pedig nem kívánta! Drága velencei selyembársony bugyogója csupa arany-zöld, meg kék lett, ahogy a falnak dűlt. Ez a falrész meghámlott volt a salétromkivirágzás miatt és Sáfár Miklós meg nem állhatta, hogy a nagy vendégjárásra hamar még helyre ne hozassa. Most persze bánta nagyon! De az olaszok nem engedték.

- *Non fa niente! Non fa niente!* Nem csináli semmi csi nem! - ölelkezett Fantino és igazis..! Egy ilyen gáláns ficsórnak nem egy bugyogó a világ! Leporolkozott úgy ahogy, azzal benéztek egy fohászra a kápolnába a Bambinohoz s még este is tárgyalták a látottakat. Tehették. Lajos bár fényes vadászlakomát adott a követek tiszteletére, de őmaga távolmaradt és tudta, hogy miért. Nem mintha a mulatság balsikerétől tartott volna! Sőt éppen előre látta azt a teljes sikert, aminek eredményeképp: hajnalig egy sem marad józan a szélkifújt, agyonjárt vadászok közül.

Bizony Dandolot ketten, Fantinot pedig hárman vonták ágyáig s még a jámbor Bebek Imre is úgy járta a csűrdöngölőt, hogy reszketett bele a pádimentum.

Hát az apródok..! Nemesi cipóosztók, házi algazdák, gyertyával étek előtt járók és énekmondók..! De legfőképp Zsigmond úrfi..! Alig hogy kiheverte budai borbetegségét, máris alig győzte ebmarást friss szőrével gyógyítgatni. Csúful elázott a fiú; csak a fiát nem látta palatinus Miklós sehol! Pedig erősen kancsító szemével kétszerben is kellett volna most látnia, ha ittvan! No vigye szösz... Nincs itt. Okosabb vala a többinél. Alszik ezóta valahol s alugyék..! Az való a nevedékeny atyafiaknak...

Csak Garay is elkocogott hát. Igaz hogy egy fordulónál egy gyalázatos falszöglet cudarul nekiment (súly egye meg!) eleintén istenesen meg is akarta rúgni, de mindjárt észbekapott, hogy Czakó, a vizslája lehet ez s erre könnyekig elérzékenyült és megcirógatta:

- Kutyukám, szerelmes egy kutyám..! Lásd én jobban gazdálkodok veled, mint Zudar Izé uram ama szegény izével..! No! - csuklott befejezésül és egyszerre gőgös arccal s peckes túlegyenesen lépdelve, egy szobába nyitott s aludt. És nem lett baj. Tokaj levét itták a vendégek az asztalnál. Frissebben támad attól másnap az emberfia, mint ahogy aznap lefeküdt! Csuda, hogy mennyire televan az a bor értelemmel, való igazsággal és világossággal!

LXXI.

Bebeknének s a vén Izotának ugyancsak meggyűlt a gondjuk Marenkával! Amilyen szófogadó, jó gyermek volt rendes körülmények közt a kislány, ma éppolyan nyűgös és nyughatatlan lett. Még Hedvig sem tudta felvidítani, pedig testvéri szeretetének áldozatosságában a Vilmossal való ujszerű játékokat is megnyirbálta kedvéért... Előadta neki ímmár vagy tizedszer: hogy torolta meg a garázda Zsigmondot, mindjárt azután, ahogy a hintóból kiszálltak s a nevelőasszony szeme elterelődött róluk, - de ezzel sem ment sokra. Marenka, aki vagy nyolc előadásban a legálmélkodóbb tisztelettel hallgatta az ő dicső húgocskáját - mintha most hallaná először a hőstetteit - az esti két előadástól csak durcásan elfordult.

- Miklós fenn a táblánál szolgál! - szólt nem túlsok összefüggésben az elprodukált csípésekkel és tyúkszemtiprásokkal.

No de hogy legalább ennyit is vallott!

Hedvig az ő ugyanolyan gyermekészjárásával mindjárt megpedzette, hogy merről fúj a szél!

Felduzzasztotta kövér kis képét, ragyogókék szemében apró sárga cirmok kezdtek szökellni s jó vaskos lábát előredobbantva, a pártfogás utánozhatatlan fölényű hangján fakadt el:

- Ne híjjonak engem Bubának, ha még asztal vége előtt ide nem teremtem neked azt a zamatospofájút! (Ezt a kifejezést az apródfiuktól vette kölcsön.) Hiszel-e nekem?!

- Nagyon! - szűnt meg egyszerre Marenka nyafogása. És kitágult szemmel ragyogott fel. Az ígéret, de meg a „zamatospofájú" szó is: egészen elragadták.

Hedvig fönséges mozdulattal veregette vállon.

- Hát akkor mostantól ne bőgj! Inkább arra felelj - - -

S itt egész odahajolt a nénje füléhez, miközben diplomata-szemmel a két asszonyt fogta.

- Elsuvadhatnál ezektől valahogy?

- Úgy tetszik... Igen. Bizonyosan! - érlelődött fokonkint a kislányban a határozottság és Buba megint intett.

- Jó. Akkor innen egy órára, az alsó várkertben légy! Nem a felsőben, idefigyelj! Az alsóban! Ott, ahol nyár idején az a sok fekete csiga mász!

- Házatlan! - ragyogtak fel diadalmasan Marenka szemei.

- Házatlan, - hagyta helyben Buba és hozzátette: - Mink is azért most Vilmossal elmenyünk, te pedig - - -

- Tudom!

- Nohát..!

A szőke egy kis tokát eresztett. (Ahogy a felséges Liesl bécsi császárasszonynál látta.) Sugárzott róla a saját ötletessége és Marenka elégedettsége felett való öröm.

Hogy csinálta, hogy sem, a leendő magyar királynő, azt a Lengyelországnak szánt jövendő királynő egyelőre persze nem tudhatta meg. Tény azonban, hogy Hedviget rövidesen egy udvari milessel lehetett élénk tanakodásban látni és hogy Miklós valóban a megbeszélt helyen volt.

Nemcsak beváltotta ígéretét a testvérke, de sőt éppen abból támadt a baj, hogy túlságosan is beváltotta! Alig telt pár miatyánknyi idő, és Miklós máris a kertben sétált s ő maga is szerfelett örülvén a nemremélt együttlétnek, várni kezdte a kis hajadont, aki egy idő óta

határozottan sokkal több helyet foglalt el fiui szívében, mint a teknősbékája, Mátyásmadara és Muki, az agár, melyek pedig mostanig vetélytársak nélkül uralkodtak ott.

- Mit bánom őket! - döntött. - Kiemberedtem belőlük. Ez már az a nagyrament állapot, ami titkokkal jár...

Ábrándosan fütyürészett s mélyebben meggondolva, hogy ezúttal igazán olyan titkos tény-kedést művel, aminél készebb lovaggá és férfiúvá semmi sem tehetné, - s hogy ez itt most a legvalóságosabb szívszerelem, amiről az énekmondó inasok csak felakadozó szemmel tudnak históriázni: egész odalett a büszkeségtől. De mikor meg éppenséggel arra ötlött az esze, hogy ez a gyönyörű férfiúi, lovagi és szerelembeli állapot pontosan egy királyleánnyal kapcsolatosan szakadt a nyakába: kezdte erőtlennek érezni ennyi dicsőség hurcolására a lábát.

Lebocsátkozott egy útmenti kőre és csöndesen lihegett.

- Domina, - próbálta a humanista versíró uraktól ellesett pathosszal - persze csak úgy befelé - Domina, fönségedé a fejem és kardom!

Szünetet tartott s figyelt.

Vajon elég gálánsul hat-e ez a vallomás? Mert vallomást tenni okvetlenül kell! Azt határozottan tudta. Csáky Pista nemrég mátkásodott és ott is volt vallomás. Treutel úréknál is, ahogy egyszer Gorjánban elleste, mikor a nagyok az asztal fölött tréfálkoztak.

- Domina, Domina... - kezdte előről; de nem vette végig.

Megrázta a fejét.

- Nem jó lesz, - gondolta. - „*Fejem*" és „*Kardom*": ez tulajdonképpen ugyanaz. Amire magister Colomanus azt szokta mondani hogy: «pleonasmus».

Ejnye-ejnye?

Lecsukta a szemét és úgy tűnődött:

- „*Erőm* és *életem!*"

Megint fejrázás lett a dologból. (Itt is ugyanaz a baj!)

Hogy jobban együtt tartsa a figyelmét, újból kezdte a szemhúnyást.

- Domina, Domina, - mormolt - szívem és kardom fönségedé, - ó dicső hölgy!

„*Dicső hölgy..!*"

Ez határozottan csinosan csengett! Illőbb szavakat magister Colomanus sem találhatna! Szív és kard: az nem egynemű. Az kettő. Kettővel multiplikálva: négy. Négy szerben négy: egyenlő tizenhat. És ötször - - -

De itt nem következett semmi. A tétova zsongás megszűnt. Az úrfi álla leesett. A fiatalságnak azzal az ájulásszerű álmával, melynek nincs szüksége holmi átmenetekre: egyik percről a másik pillanatra... aludt. S oly mély eszméletlenséggel aludt, hogy még az sem rázta fel, mikor mindinkább hanyatló feje hátracsuklott, vadászatban kifáradt tagjai lehulltak s ő azon lovagi és hősszerelmesi minőségében elhengeredett a puha avaron.

Soha gyöngédebb ágyban nem feküdt, soha gyönyörűbb álmot nem látott ennél! Marenkát látta nagynak, királynői díszben, egy szép liliomot - Anjou liliomot - fogva egyik kezében. Nagy volt ő is. Merő aranyas vértezet pompázott dali termetén s tenyerével segített tartani azt a nehéz országalmát, melyet nemrég csináltatott birodalom használatára az úr s melynek súlyától a gyöngéd kezecske megroskadt egy kicsit. Egyszer az ő kezéből is ki akart gördülni

a huncut országalma! Hanem akkor meg ottvolt Marenka keze s ők csak összenéztek és boldogan nevettek.

Ha tudta volna, hogy milyen közel van ezalatt a valóságban is álmai tündéréhez..! Mekkorát szökött, milyet kiáltott volna! Így azonban csak feküdt tovább és hagyta lebocsátva szemének sötét pillangóit.

Marenkának nagyon tetszettek ezek a bársonyos pillangók. Tetszettek azok a csigás fürtök, az álmában is nemes arc, - az a cakkosvonalú száj. De azért - - - valahogy nem így képzelte az egészet. Úgy képzelte ő, mint Vilmoséknál, hogy az ember majd megfogja egymás kezét, nézi majd egymást és az embernek majd megmondják, hogy tulajdonképpen nem is olyan csúf, léclábú és kiállhatatlan portéka, amilyennek Zsigmond szokta őt gúnyolni, hanem ellenkezőleg! Gyönyörű és felséges kegyosztó lény, akinek egyetlen intésére halált halni is öröm... Hát így valahogy...

Csakhogy ebből többé semmi sem lesz. Semmi beszéd, semmi kézfogás, semmi jó, belső melegség: önmagának egy másik csillogó szempáron át való megkedvelése! Mindezeket már elrabolta az álom. A kis pajtás alszik s ő - Marenka - dehogy költené fel! Dehogy riogatná, dehogy szégyenítené! Tudja ő azt, hogy rossz az ilyesmi, olyankorról, mikor szeszélyes királyi anyjának rossznapja jár, undok álomzacskónak pirongatja őt, sőt néha még az is eszébejut, hogy az ilyen leendő királynőknek, mint ő meg Hedvig: tulajdonképpen már a nappal kellene felserdülniük, vagy talán egyáltalán nem is aludniuk...

Visszabocsátotta hát a kezét, mellyel szinte megérintette volna azt a lassanpihegő dolmánykát és költögetés helyett megtörülte a szemét. Két nagy fényes könnycsepp üldögélt abban s mialatt a keskeny kis gyermekáll búsan megvonaglott, le is utazott szépen az a két forró gyöngy oda, Miklóska bársonypillangóira.

Marenka lehajolt és olyan vággyal, melynek parancsszavát nem bírta egészen elfojtani: odanyomta édes, könnyes gyermekszáját a Miklós tiszta homlokára.

- Aludj! - suttogta. - Azért én nem haragszok...

Dehogy haragudott! Csak a szívecskéje fájt. Olyan különösen fájt, hogy sohasem érzett effélét, még verésekkor sem. Ez egész másfajta fájás volt. Talán még nagyobb mint amaz, de ugyanakkor édesebb is. A korán ébredő nő első titokzatos, szent fájdalma, - sok utánajövőnek hírnöke.

A hold kibújt a felhőtarisznyák szakadásain, letűzött szelíd ezüstpermetegesen. Marenka még mindig állt és nézett. Csak mikor a nevelőasszonyok kiáltozásait a távolból meghallotta, ébredt ki révedezéséből. Gyorsan letörülte a könnyeit és körülnézett, hogy mégis hát: hogy hagyhatná valami jelét az ittjárásának?! Hogy ha már szemével nem is, szavával nem is, de legalább a gondolatával találkozzék majd kedves pajtásának!

Kicsit távolabb egy gyönge mogyorócserje állongott a várkerti út szélén, didergőn, bánatosan. A szél megcibálhatta, mert oldalán, hónajjából lehasítva, csüggött lefelé egy kis lombcsokor.

Azonnal feléje indult. Leszabadította a vihartört gallyat és leguggolt Miklós mellé. Odaszúrta a jelt a kezeügyébe.

A kiáltozás közben egyre közelebbről hallatszott. Nem volt többé vesztegetni való idő. Csak annyi, míg az ember megborzong a hűvösfuvallatú őszalkonyati széltől, - míg eszébejut, hogy az alvó mégjobban sínyli a hideget s míg azt a hattyúbőr subicát rá lehet hamar teríteni az alvó vállára. Azzal már fut is Marenka, könnyű lábacskákkal, mint a suhanó őz. Kicsit megfaggatták az elveszeti subácskájáért, kicsit kikapott a bódorgásáért, de most már nem bánt semmit. Az a meleg, amit Miklós vállán hagyhatott, cserébe a saját csalódásáért: kárpótolta és

megvígasztalta. Női sorba lépett. És első leckéjét vette abból, amit úgy hívnak: „megalkuvás”; amit úgy hívnak: „önfeláldozás”...

*

Hajnali napfény keltette fel a fiút, meg a subica csiklandozó cirógatása. Nagyot tüsszentett tőle és felült. S a következő szökéssel talpon termett. Egypillantással látta és értette meg, ami történt. Fájdalmában és szégyenében nem szánt volna felordítani. De a torka összeszorult. Könnyek szöktek a szemébe s az indulat lármás zenebonasága helyett, csendesen megöntözték a drága kis mogyoróvesszőt.

*

Ha első asszonyfájdalma volt Marenkának, amit ezen a helyen érzett, Miklós pedig az utolsó gyermekkönnyeit hullatta.

Nem fog ez a két nagy barna szem harmatozni, sohatöbbé mától! Az önvád, a mulasztás tudata: gáláns vallomásánál is jobban megérlelték a gyermekben a férfit.

Míg élt sem bocsátott meg magának Miklós - Garay Miklós, Magyarországnak későbbi legnagyobb nádora - ezért az átaludt tündérálomért, aminél többet nem várhatott Anjou Máriától, Zsigmond király mártírfeleségétől, szerelmének korán sírbahanyatlott királynőjétől. De a fa még az ő hosszú életét - hosszú vezeklését - is túlélte. Az háromszáz év mulva is ott pompázott a diósgyőri várkertben s ha reménytelen szerelmesek karcolták bele szívüket, nevüket: érzékenyen, bőségesen, azonnal megcsordult és csendben álmodó suttogással a vén kert fái között: lehet hogy még mindig: emlékezett.

LXXII.

Reggel - 1381. Szentandrás havának huszonhatodik napján - tíz óra tájban megkondult az udvari jelharang. Az uraságokat már készen lelte, - mind hazabélieket, s mind a velencéseket. Lapos sunyorítással szemérmesen fölbecsülték hamar egymás díszeit, aztán a két idegen vendéget emberségesen előretessékelvén, elindultak párban utánuk, fel a felső kontignációra. A nyitott, körül vaskorlátos «*gyilok*»-folyosón haladtak, melynek padmalyzatát valamilyen hirtelen véletlenség esetére azért hát mégis fel lehetett szedni s onnan helyből a garázda megrohanók fejetetejére alkalmas kő és szurokzáport zúdítani. Ilyen öletések lehetőségének kimutogatásáról most azonban persze, szó sem eshetett. A kijáró pallót rengetegdrága keleti szőnyegek borították s a jócsizmás, sarkantyús, nehézlépésű magyar lábak kedvvel taposódtak bennük.

Ez: igen! Ez már: igen..! Ez mód! Valóságos aetas aurea! Gyönyörű aranykor, amilyen a magyar hazához illik! De csak ez az egy Lajos, ez a nagy dicső atya tudta ezt így elkövetni! Isten a megmondhatója, honnan gombolyítja bölcseségének fonalát, hogy ez mind és mindenben a legjobb: egyszerre így meglesz s mintha valahogy csak úgy magától lenne..! Erőködés nem látszik, káros zsibongás sehol nem tudatik, a paraszt hasasodik, az úr csillog s mindenütt minden van és minden nagyonjól van. Ilyen fejedelem bezzeg nem floreál egész Európában! Ilyen eszes-tanácsos, religiojában apertus, jeles tökéletes átal-ember s vitéz kegyelmes főember, aki az édes nemzet virágoztatásában soha bátra ne álljon..! Áldja meg az Isten, valahol egyet lép és jerünk, meg ne várakoztassuk, távol legyen őméltóságától minden ilyen alattvalói orcátlanság!

A bársonyos, prémes, ékszerektől csörömpölő férfiak szívét meleg hála járta. Busa fejükkel megindultan nyomakodtak előre. A király diósgyőri szállásán neki legkedvesebb helyére, az

északkeleti torony emeleti szobájába voltak hivatalosak s valamennyien érezték az országos béke szerzésének roppant kitüntetését.

A szobát nem lehetett éppen valami temérdeknek mondani; de gyönyörű kitekintés esett belőle, hogy úgy tudta az ember, mintha álomképet látna. Erkélyeit rendszerint virágokkal pártázták körül. Most azonban ezeket beszedték. Éjjel mégnagyobbat fordult az idő, erősbödött a fagy s reggelre dér hintette fehérre a földet. Hát nem Lajos az, aki ártatlan virágocskákat ily kegyetlen szívvel megszüntessen! Akkor pedig lehet hideg bátran odakint! Mert a szobában már fűttetett Lajos, a zöldmázas téglájú kandallóban barátságosan pattogott a rőzsetűz s ez is egy jó meglepetés. Kedvesek a sárga fények, ahogy felnyaldosnak a falon és a zöldvirágú, nehézselyem házöltözék tündöklő kelméjén megint elernyednek!

Kép csak egy díszítette a szobát: az elhalt anyakirálynőnek egy réztáblára felírt, eleven nagyságú arcmása. Szőnyeg annál több! A padlón szanaszét perzsa és törökportai eredetű; valóságos kincsek. Az egybejáró és hosszára kivont asztalon skófiummal virágokra varrott meggyszínbársony, hosszú selyemszálú krepin a végén. A tűzhely előtt zöldaranyra nyomtatott bőrből való padlóteríték feküdt. Kicsit arrább egy szokatlan nagyságú hiúzbőr. A körbefutó, de most egész az asztalig előrehúzott padszékek egyikét babos hazai, - másikat oszlopos lengyel, harmadikat posztóból szekfüvekre és mákra mintázott horvátos szőnyeg borította. Zöld tafotaselyem a prémezése. A többi is egy-egy magyar impériumbeli tartomány alkotása s mind: aranynál többet érő.

A kivont asztal egyik hosszanti oldala közepén elkülönözött karosszék állt. Már erről a különvalóságáról, de meg vontarany terítője után is nyilvánvaló, hogy a királyé. A szék előtt sűrűn beírt pergamenlapok feküdtek az asztalterítőn; egy flinderes kis pecséttartó láda, ezüst kalamárisládikó, ezüst stílus, ezüst csöngettyű, hattyú szép frissen vágott tollai és egy ékköves aranybuzogány. A házöltöztető fali „*kecse*”-függönyzet alá állított nehány széken s egy hónaljformán érő, gyermekétető asztalhoz hasonló írópolcon kívül nem is volt egyéb bútor a nevezetes szobában.

Minek?

Nem fragilitásoknak helye ez! Históriának komoly helye: a turini békesség és csöndesség megszerzéséé.

A nagy eseményt megbecsülte Lajos is. Komoly alkalomhoz illő főruhában s állva fogadta vendégeit. Rajta kívül csak házi papja és Apród János főesperes-titkár tartózkodott bent, mikor a hivatalos személyek besorakoztak. Mind a két pap talárist öltött s ehez a káplán térdigérő karinget viselt. Breviáriumát lassan összecsukva hajolt meg az előkelőségek előtt, vékony lapos szája azonban még akkor is őrölte az imabeli textust.

A férfiak féltérdet bókolva köszöntek Lajosnak s a magyarok, honi illem szerint, uruknak lábtól, a földre rakták le pompás kerecsenforgós süvegeiket. Kardjukat az udvarbíró előzőnapi engedelme szerint fenntarthatták, de nagyon óvatosan a hónuk alá emelték, nehogy otromba csörömpölést támasszanak.

A nagydologba persze nem lehetett devotizálás nélkül fogni. A káplán imát mormolt. Akkor a király leült és erre leültek az urak is.

Lajos végigpillantott rajtuk.

Csupa meleg tekintet emelkedett rá. Bár ez a melegség itt-ott egy kis aggodalommal keverkőzött. Őfelsége nem látszott éppen valami frissnek... Mintha ő engedte volna gallérjába előző este a bort s nem az urai! Arca halvány agyagszínű, fényes és bágyadt. Fent, az erősen ritkuló fejetetején, ki emlékezik, hogy barnás szeplőcskék lettek volna ezelőtt?! Most pedig

vannak s foltokba mosódnak a kopaszságokon. Ezek adják bőrének azt az agyagszerű szinezetet.

De kornyadozó a királynak a szeme is. Héjja lecsügg, kimutatja fakó bélését, ajkai meg mintha vastagok, kemények és egyenetlen felületűek volnának. S milyen mély redők húzódnak a szemöldökei közt! És ezeknek szőrzete hogy elritkult!

Legfőképp azonban a szakáll..! Lajosnak mindig híres-szép szakálla volt. Az urak kicsit írígyelték is. Királynak mire..!? Elég neki a méltóságos állapota! De most nincs mit írígyelni. Most apró csupasz tallérok tarkázzák a csudaszép szakállhajzatot...

Hogy ők ezt eddig észre nem vették..!

Igaz, hogy őfelsége utóbbi időkben nem forgolódott valami gyakran köztük; vadászaton meg ki nézegetné egymás ábrázatát!?

- Hát Istenem..! sóhajtott csendesen magába Dömötör érsek. - Test szerint múlandó az Úr is s bizony korán öregszik...

És lopva könnyet törült ki megapadt aggastyánszeméből.

A többiek hasonló gondolatokban voltak, ebben kicsit búsongva megnyugodtak és a titkárt kezdték hallgatni, aki előljáróban felolvasta a mai összejövetel célját.

Dehogy sejtették, hogy szerelmes atyjuk emésztő forrólázban ül itt annyi fennséggel köztük s hogy ma reggel öltözésnél - - - egy ujja megint meghalt s elvált tőle, abban az ő aranycímeres, selyemfüggönyzetes ágyában..!

Pedig pontosan ez történt; a csendes tragédiának egy új felvonása. Lajoson kívül egyedül Radlicza János tudott a dologról és semmi letten nem akart beleegyezni, hogy őfelsége ilyen állapotban a fárasztó hivataloskodásra menjen. Lajos azonban olyan ellenállást tanusított, ami elsöpört minden akadályt.

- Érts meg, jó szív! Ott én a te malmodra is őrlök! Jól megtudd, hogy több hasznomra lehet mennem, hogysem maradnom! - mondta bár rejtelmesen, de annyi meggyőződéssel, ami végezetül is gondolkozóba ejtette a professzort. Megszokta már, hogy ez az ember csak ritkán fejti ki indokait a maguk egészében, azt is azonban, hogy pár szakadozott szava mögött több rációt gyanítson, mint amennyi mások mérföldes szónoklataiban van.

- Isten adja úgy legyen! - felelt hát s meghajolt, - útjára engedte betegét, akin az ünnepélyes esemény alatt csakugyan nem is látszott több, mint amennyit jó hívei azzal a kis futó szomorúsággal intéztek el, hogy őfelsége felett sem állt meg az ifjúság napja...

Az ismertető felolvasás közben véget ért. A titkár kitette kezéből az írást és Lajosra pillantott. Ez megértette. Fölkelt s Velence képviselőihez fordult. Üdvözölte a két urat, akiknek meghatalmazója, a nagyságos Signoria számára népe és saját nevében is szerencsekívánatait fejezte ki. Örült, hogy a két hatalom közt a csendesség helyreállt s remélte, hogy ez a jó csend és békesség most már zavartalan is marad... Nagyon kegyelmesen és választékos szépséggel szólott; azonban - - - mintha kissé kurtára fogta volna a beszédét!? És mintha valami türelmetlen fénylés lobbant volna ki olykor a szeméből..!?

Garay legalább úgy találta. Igaz, hogy csak egy futó percig. Mert akkor meg mintha a szokottnál is szenvtelenebb lett volna egyszerre Ludovicus...

A nádornak ez a megfigyelése éppolyan közeljárt a valósághoz, mint a megelőző. Lajos egyrészt gyorsította volna az ünnepélyes formaság menetét, másrészt meg únta azt, amit kisürgetett. Hiszen valamennyi okmányt ő szövegezte! S nehezen várta, hogy túlessék rajtuk. Pillantása egyre a velenceiek arcán kalandozott. Minduntalan visszatért rájuk és ilyenkor

mintha valami rossz villant volna át a szemein, ami ellentétben állt előbbi nyájas szavaival. Igen, mintha ki akart volna fürkészni valamit ezekből a síma és kellemes emberekből... valami rejtélyt, amit a diplomatamosolygásuk egyelőre bár födve tart, de amit ő azért végezetül mégis meg kell hogy oldjon...

Apród János főtisztelendő ezalatt folytatta a felolvasást:

- ... elösmerjük, hogy Cattaro vára és várasa imperiumunkba átadatott; rendeljük is ezért úr Bebek Imre horvát bán urunknak, hogy velencei népekkel feje fennállásáig szép egyességet s barátságot tartana fönn, mely a tőlük elvött helyeknek visszabocsátásán kezdődjék s ezt hitünk szerinti szavunkkal, solemniter mi is vigore assecuráljuk. Dícsértessék...

A pótokmány még a velencei hitelezők jogos pénzbeli kielégítéséről rendelkezett. Azzal János mester tiszteletteljesen kiteregette a királyi csigavér-tintával szerkesztett iratokat az asztalon, meggyujtotta a karos gyertyákat és némán segédkezett Kaplay Demeter érsek-kancellár övenerabilitásának a királyi nagypecsét megalkalmaztatásában. Mikor meglett ez is, Lajos az elfogult csendben - melyben szinte a jelenlevők szívdobogása is meghallatszott - két skarlát-kesztyűbe burkolt ujját az Evángéliumra helyezte s az ő komoly és méltóságteljes módján, kiadta a megerősítő esküt.

Most megint felpillantott.

Nem volt ebben a nézésben semmi rendkívüli. Mégis egyszerre mindenki fészkelődött és felkelt. Úgyvalahogy tudott nézni ez az ember, hogy környezete a tekintetének *minőségéből* érezte ki mindig, egy-egy cselekmény befejezettségét.

A két Bebek olyan abba percbe hajolt süvegéért a földre, hogy majdnem kosfejet ökleltek. A többiek követték példájukat. Féltérdet hajtó lovagi bókkal hagyták el a nevezetes szobát.

Csak Fantino maradt. Reá meg egy kurta fénysugár pattant ki a király szeméből. Ülve, ahogy volt, s ahogy akaratának puszta kisugározásával a többieknek távozást sugalmazott, ezt az egy embert Lajos viszont megtartóztatta.

- Nagyságod tekintetességével beszédem van, - szólalt meg kis idő multán olaszul és homlokán a redők még mélyebbre vésődtek.

A velencei engedelmesen állott meg.

Aztán egy suhanó mosoly villant keresztül az arcán.

- Ahá..! - gondolta.

És úgy vélte, hogy érti már a dolgot... A hajdani franciából most mégis mindjárt kibujik valami..! A keleti erkölcsöknek születéstől imbibált hatása... a rablóösztön..! Egy prédát harácsoló kényúr... A barbárfejedelem...

Annyira biztosra ment ebben a feltevésében, hogy nem is várt további rendelkezést. Ő volt a Signoria pénzügyi megbízottja s ebben a minőségében mindjárt szépen le is szíjazta válláról azt a cifra ládikát, melyben a konvenciók szerint a Velence részéről egy évre járó hétezer dupla aranyforintot hozta. Eredetileg hát a tárnokmesternél akarta lefizetni az adót. De e pillanatban már úgy határozott, hogy a király kezéhez fogja szolgáltatni. Hiszen az most egyedül van... tanuk nélkül... S az efféle ázsiai népek fejedelmei - ha mégoly franciák voltak is valaha és mégoly tüneményes elméjűek - nemigen vonnak különbséget sajátpénz és országvagyon között! Sőt mentül hatalmasabbak, annál kevésbbé...

A ládikó az asztalra zökkent, az ő ajkain pedig megint átsuhant az előbbi csendes kis mosolygás.

Rajta is hült!

Mi ez..?

Lajos nem hogy nem kapott a ragadományon, hanem mint aki ezt észre sem veszi! Tekintetével az övét kereste, el is fogta, - fogta, tartotta és olyan hideg acélpillantással hatolt bele, hogy ettől kezdte magát egyszerre nagyon kényelmetlenül érezni.

- *Maesta..!* - próbálkozott. - Felség! - ismételte, már megzavarodottan. - Gondoltam hogy az adót - - -

A király azonban egy parancsoló kézmozdulatot tett.

- *Si!* A hétezer arany! Ha úgy fordul, még tied is lehet. Ha őszintén beszélsz!

Fantinonak nyitvafelejtkezett a szája.

Percekbe került, míg hangot bírt adni.

- *Servitore del mio padrone*... Szolgálatjára uramnak... amiben parancsolja, - pihegte akkor és a megdöbbenéstől, kapzsi mohóságtól kifulladtan, leste Lajos további magyarázatát.

A király nem, - még mindig nem, egy rezdülésig sem bocsátotta el a szemét. Így mondta halkan, de külön megnyomva minden szót:

- A titkos megállapodásban egy szent ereklyét kötöttem ki Velence részéről, békére való hajlandóságom fejében. Nagyságod tekintetességének, mint politikába avatott férfiúnak, erről tudnia kell. Igaz?

- *Si!* Tudok róla.

- Jelenvoltál, jó úr, amaz ereklyének a Szentjulián egyházban lett fölvételénél?

- Igen. Azaz hogy... nem. Nem egészen. Félig.

- Igazat!!

Lajos hangja dördült. A követ elpirult.

A király aztán enyhültebben tette hozzá:

- Hogy értsem!

Nos Fantino, ahogy lélegzethez jutott egy kicsit, nekifogott a részletes vallomásnak, ami egyébként nem tartalmazott Lajos számára újat. Hogy az ereklyék immár több mint száznegyven éve Velence jámborainak birtokában vannak... Hogy a sírbontást ezért titkon, az éj leple alatt kellett megejteni, nehogy az elkeseredett hívők - az elajándékozást megtudván - még a végén lázadásban törjenek ki... És így tovább!

Hát ennél a sírbontásnál jelenvolt Fantino.

- De tovább nem? - emelkedett a király szava.

- Mikor a tetemet a rongált koporsóból kiemelték s az új, faragott ládába helyezték: nem. Ennél nem. Ez a sekrestyében történt, mialatt mi nehányan felséged két püspök-követének a templomot mutogattuk.

Lajos beleegyezést bólintott. Hanem az éles tekintete továbbra is fogta a követet. Sőt most még áthatolóbban.

- Semmit - kérdezte súllyal - éppen semmi többet nem tudsz e dolognál?

Látta, hogy az olasz értelmetlen szemeket mereszt, ezért hát hozzátette:

- Például... hogy lehetséges lett volna-e a tetem körül valami... helytelenség!?

Most, most horogként kapaszkodott a kékacél-pillantása! És a követ ijedtében egyszerre felkiáltott:

- Csak nem... nem hagyták talán illő felujítás nélkül a szent köntösét?

Szinte megszédült. Pedig fölöslegesen. Mert Lajos épp e percben bocsátotta ki tekintetének vaskapcsából. Már tudta, hogy a követ igazat mondott és hogy pirulását nem más okozta, mint a koncáért remegő kapzsiság, amivel pedig éppen őt vette gyanuba ez a lélekben hozzá kötésig sem felérő, kis ember.

- Hagyján! - intett és bővebb magyarázat nélkül, közömbösen elfordult. - Köszönjük híreit...

- Elbocsát felséged?

Fantino igazán nem tudta, hogy mit is higyjen! Habozva állt, készen arra, hogy azonnal visszavonuljon.

De Lajos tagadólag ingatta fejét.

- Maradj! Szekretáriusunk nincs itt, nekünk meg még egy kis írást kellene sebtében megszerkesztenünk. Írd, signor mio!

György máris markolt egy új hattyútollat - sajátját a király az okmány alájegyzése után kettétörte - s nézett fel kérdőn. Lajos pedig diktált. Szabályszerű kiadatási engedély volt, amit toll alá mondott: hétezer dupla velencei aranyakról... Kifizetendők őfelsége saját kincstárából, Georgius Fantino részére: tüstént!

A követ kezéből kifordult a penna. Őmaga is majdnem kifordult a székből. Csak tátogott, mint a szárazra vetett csuka.

El volt dermedve.

Ekkora rengeteg vagyon, ilyen semmiségért..? Nehány szóért, melyeknek végül hasznukat sem lehetett venni..?

Hát nagyon különös lehet mégis, az az ázsiai levegő, - ez a barbár Magyarországi Mert ilyen fejedelmi bőkezűség még nem hallatszott soha, még nyugati, bár csak francia királyról sem. Ilyen úr még nem volt s nem is lesz, míg ő él, mert ilyen fenomén egy-egy korszaknak és nemzedéknek egyszer, ha adatik..!

Lajos, mint aki észre sem vette az ájuldozást.

- Ezt a hétezer arany adót meg vidd az ország tárházába, jó úr! - mutatott a ládikóra és valahogy a szeme sarkából egy kicsit mintha végignézett volna az izzadó Fantinon.

Nagyonis jól megértette ő ennek a fickónak a gondolatát az előbb! S szánta, kicsillette érte, míg a velencei most már igazán nem tudta, hogy a király bőkezűségét rajongja-e inkább, vagy megvesztegethetetlen tisztességét, vagy pedig az engesztelékeny szelídségét.

Távozóban mégegyszer visszafordult Lajos.

Úgy mellesleg kérdezte:

- Ha további szükségünk lenne ez ügyben szolgálatjára, szolgálsz-e nekünk?

De Fantino már talán arra is vállalkozott volna, hogy Magyarországba hordja Velence összes ereklyéit. Mikor itt olyan mesébeillően nagy értük az ár..!

Hinni sem mert a szerencséjében, míg a kincstárossal szemben nem volt. Ott azonban a bányavárosokkal való megegyezés régen létrejött, a kölcsönös biztonság és szabadság alapjára helyeztetett külkereskedelmi kontraktusok életbeléptek, - a kúnok és a jászok adói, - az erdélyi huszadpénz, - a szászok census consuetusa, - martinsise, - a románok quinquagesi-

mája, - a harmincadvámok, sókamarák jövedelmei, - a királyi birtokok szolgáltatmányai szép rendben befolytak, ugyanúgy, mint a szlavoniai hatalmas nyestprémkivitel ára és a várispánságok haszna, valamint azok a súlyos összegek is, melyek az új céhek létesítéséből, - de legfőképpen az új községek alapításából származtak. Mert Lajos a néptelen földtagok betelepítésének munkálatában sem állt meg. Csakhogy messzibb nézett a közvetlen barbár szomszédságnál, mint elődei. Nyugatra. Legnyugatabbra: az angolokra. Nem is csalódott bennük. Gazdag szagittáriusaik meghonosodtak Törcsvár környékén, sőt úgy meg is kedvelték ezt az életrevaló és barátságos országot, hogy a királyi önkéntes íjjászok legjava éppen az ő fiaikból került ki. Ezek a pompás, karcsú, izmos, vörösszőke legények ugyanolyan készek voltak vérüket csordítani új hazájukért, amilyen készségesen atyáiknak erszénye ontotta a kövér aranyakat.

Frangepán István gyorskölcsöne rég vissza volt fizetve, gyümölcsöstől, mind a két kincstár - országé és királyé - tele állt vagyonnal, Zámbó Miklós hát ha bensőleg fájdalommal is, de percnyi késedelem nélkül fizethette ki Fantinonak a krőzusi ajándékot.

Most már hitte a dolgot a reszkető velencei, ha nem is értette.

TIZENÖTÖDIK RÉSZ
GYANÚ SEBÉVEL SEBZETTEN

LXXIII.

Lajos bár adandó alkalmakkor káprázatos pompát fejtett ki és roppant adományozásai méltán lephettek meg mindeneket, mindazonáltal mégsem volt tékozló. Annyira nem, hogy mikor a hozzáterjesztett iratok alján csak kétujjnyi széles kis hézagot talált beíratlanul, azt ő János titkárral máris lenyíratta és eltétette.

- Jöhet rá elégségünk..!

Ha néha és most Fantinoval szemben is, ily busás ajándékozásra fakadt, ez azt jelentette, hogy a dolog megéri neki... Megérte a hétezer aranypénzt, amiért cserébe egy olyan életre-halálra kész szolgát nyert a Signoriánál, akinek kitapasztalt kapzsiságára ezentúl biztosan számíthatott.

Egyedül ez a gondolat tudta felderíteni, igaz, hogy csak pillanatokra. Aztán megint visszasüppedt levertségébe. A király szívében a gyanu mérgezett fullánkja állt.

Olyigen remélte, hogy fogadalmának buzgó valóraváltása meghozza nyavalyájában a kedvező fordulatot, annyira bízott az ereklye mellett mondott imáinak hathatósságában, hogy állapotának épp mostanában bekövetkezett hanyatlása, kezdte vele kétségbevonatni, nem ugyan a szent ereklye csodatevő hatalmát, de annálinkább - - - valódiságát.

Közelről, jól kiismerte a velenceieket. Belelátott sajátságos lelki struktúrájukba, mely megengedte nekik egyrészt a legnagyobb gazságokat, becstelenségeket, bujaságokat, egész a sodomita bűnökig, - másrészt azonban áradozóan hívőkké, az együgyűségig fanatikusokká is tette őket. Egészen jól elképzelhetőnek tartotta például, hogy éjjel titkon nyíljék egy kapu és a tenger sötét hulláma egy galádul kirabolt ember hullája felett csapjon össze, de hogy amellett a gyilkos kezét alig letörülve, máris mindjárt a templomba menjen, a leggyengédebb szívvel imádkozni az édes Madonnához.

Hogy ennek a népnek főkolomposai csak úgy megváltak volna az ereklyétől, mely iránt évszázad óta növekedett bennük a tisztelet és elvesztésének babonás félelme..?

Ez most, mentül tovább gondolkozott, annál kevésbbé valószínűnek látszott előtte. Kétkedése növelte levertségét, az viszont magával vonta állapotának rosszabbodását, úgy, hogy az udvar - persze más magyarázat mellett - nem is utazhatott el a béke megerősitése után Diósgyőrből és hogy Radlicza János, akit a király kétségeibe beavatott, végezetül is helyénvalónak ítélte közbelépni.

- Felség! - szólt. - Ha felséged kegyelmessége... volna egy tervem.

Lajos bágyadtan emelte rá lázfényes kék szemeit, ahogy meleg gyapjútakarókba burkoltan ott gunnyasztott a börtönné vált, kedves toronyszoba tűzhelye előtt.

- Messmilyen? - kérdezte.

János mester bátorító pillantással egy kis érdeklődést próbált az alvadozó lélekbe gyujtani.

- Ha egyszer a baljó hit Uramnak elméjében így meglétesült, mért hagynók, hogy az gyökerét csak úgy levegőbe bele eressze!? Debizony felség, meg kellene esmérjük a való igazságot!

- S hogyan ezt?

- Úgyhogy uram, föl kellene simpliciter ama koporsót nyittatnunk s megtekéncsük: hogysmind a felforgó skrupulusokkal..? Hogysmind az ereklyével és azon velencésekkel, kiket én is mirigyeseknek lenni ösmerek. Ez így kárt semmit sem okozhatna a jámborságon s mégis a kellő nyugodalmat meghozhatná! Pap urak közül néhányakat bevonhatnánk a dologba! Persze - fogta fel a beteg felvillanó, ellenkező tekintetét - kellő praetextumot kell nekik találjunk!

Lajosnak mostani lázvirrasztásaiban, mintha valami ólomköd gomolygott volna a fejében. Nem ment neki olyan frissen és borotvaélesen a gondolkozás, mint egészséges napjaiban. Minthogy azonban János mester gyorsan végigpergette előtte azt a gondolatsort, melyben ő még csak a nehézségek felbukkanásánál tartott, így készen megkapván a meggyőző érvet, távol állt tőle makacskodni.

Az ötlet megfogta és kirázta közönyéből.

- Igaza van Nobis Grate s köszönjük! - intett. - Nagy elismerésben vagyunk ezért a mi megromlott sorsban létünkkor mindig tapasztalt kigyelmed segítségeért s hogy teprengéseink közt ily fő tanácsiddal éltetsz!

Ahogy a terv megragadta, azonnal már annak kivitelére készült. Míg Radlicza kiment, hogy az udvarral szintén visszamaradt főpapok után küldjön, lerázta gyapjútakaróit és öltözésbe fogott, hogy ezzel se kelljen majd időt múlatnia.

- Hiszen oly öreg rend s ütődött ember azért mégsem vagyunk? Huszad napokon innen Karácsony ünnepe is ittlesz, haza kell menjünk úgyis! - békítgette a szemrehányó pillantással visszatérő Radliczát, de alig hogy kimondta, megtántorodott s egyenesen a doktor és Olivier karjaiba alélt.

- Nem bánom, hát holnap..! - pihegte töredelmesen, mikor megint felnyitotta szemeit. - Addig legalább pap urak a lument jól megkaphatják...

Jöttek ő tisztelendőségeik a hívásra, hamarosan és kíváncsian. Elől méltóságos Demeter, öreg érsek. Utána a többi. Horváthy; Alsáni is. A király vizsga tekintete előtt persze begyükre nyelték az ellenséges indulataikat és úgy tettek, mintha a másik ott sem volna. Érdeklődő képpel hallgatták a magyarázatot, melyet Lajos különben épp a velencei követ elhördüléséből merített. Ez jó volt, jól jött, ez a kis história, az ereklye köntösével..! Ennél jobb okot már nem is találhatott volna e fénykedvelő, méltóságos főemberek számára! Horkannak is mindjárt s fejüket tapogatják, amiért nekik ez a dolog eddig eszükbe sem jutott. Pedig: lehet..! Felettébb igen lehető, hogy a kalóz Signoria most is ravaszkodott! A jó látatlanban bizony-bizony eltakarékoskodhatta a szent test illendő köntösét, s ez akkor hogy s mint hever ott a koporsóban, vendéglátó harmadik hazájában? Lehet hogy pogányabban, mint a pogány törököknél!

Semmit sem ellenkeztek ő tisztelendőségeik. A pápa igenszerelmes fiával szemben nem is lett volna helyénvaló az akadékoskodás, főkép nem, miután ez őket az ereklye körül támadt első kis félreértésért olyan teljes elégtétellel megengesztelte! Három nap szobafogságot mért volt magára őfelsége akkor, azért a klérus elleni feledékenységért..! Hát mi kell ennél több, mikor egy király ily alázatos és jámbor és ilyen okos, hogy ez mikre nem gondol..?! Csak utána igazodjunk s kárunk nem esik! - lehetett olvasni az atyák cserélkőző pillantásaiban s most már ők kérték a királyt, hogy nekik a dologban meggyőződésre alkalmat hagyjon, napot tűzzön, mert lélekben járó kérdés ez s míg ez megoldva nincs, keresztény Krisztusbeli szív nyugtot nem ismerhetne! Azt meg éppen nagyon helyeselték, hogy a sírbontás a legteljesebb hallgatagsággal menjen végbe, nehogy híre csördüljön, mert akkor a Signoria könnyen discordiába kerülhetne az ő kárvallott jámboraival és ugye, mire az ilyen, azonfrissen, két keresztény Hatalom közt megszerzett béke után..?!

- Ha rosszat tapasztalnánk is, complanálhat jól mindeneket a titkos diplomácia! - bólintott Demeter érsek s a többiek utána mondták szépen a Lajos szándéka szerinti szavakat, János doktor pedig e szép egyesség felett örvendetesen dörzsölgette a kezeit.

Tartósabban kellett várni, mint ahogy hitte, de a jeles nap valahára mégis beköszöntött. Lajos s vele az udvar is elindulhatott Budavár, - azazhogy Szentlőrinc felé. A téli út nagyon megviselte. Azzal a bámulatos akaraterővel azonban, amivel csak ő tudott akarni, keményen tartotta magát és zokszó nélkül viselt minden fáradságot. Merev arcán megint feszültség tükrözött. Szeme belső tűztől és emésztő türelmetlenségtől fénylett. Ő sürgette legjobban a gyors menetelést és mindössze annyi engedményt tett a fejcsóváló Radliczának, hogy lóhát helyett - hát Isten neki! - batárba ült.

Egy viharos hideg estén, Karácsony havának hatodik napján érkeztek be Szentlőrincre, a pálosokhoz. A hó megeredt, kavargott a vihar forgatagában s szinte metszett és súrolt a hidegével. Mintha tüzes homokot szórtak volna az ember szeme közé, alig lehetett szemet nyitni, könnyezés nélkül meg éppen sehogy. Nehezen esett így a várakozás; pedig elkerülhetetlen volt, mert a barátokat nem értesítették előzetesen a király jöveteléről s így a kapuzár bizony befagyott az ordas hidegben. Hozzá sem férhetett a kéz, akkora erdeimanó-szakáll jégcsapok tartották elfogva s nem is engedett, míg csak fejszével le nem ütötték a vasait. Akkor végre: „*laudetur*" és a dermedt utasok valahára enyhelyre jutottak. Csak nem sokáig éldeleghettek benne. Lajos hamar szóbahozta a főbarát előtt az ereklye dolgát s azzal „ha már egyszer ittvan": egyben az aggodalmas kérdésről is meggyőződést kívánt szerezni, mégpedig halogatás nélkül...

- Fáklyákat testvéreim s jertek jó fráterek, mert a ti becsülettek is felforog itt ebben a dologban, melyben világosságot akarunk! - mondta és a megdöbbent atyák, mint elijedt bárányok, engedelmesen követték. Utánuk persze az urak. Elfogult szívvel döbögtek lefele a lépcsőkön.

Most mi lesz, mi lesz..? Mit fognak tapasztalni?

Elsőben egy éles csikorodás.

A vasajtó kinyílt és sűrű csendet, dohos pincelevegőt lehelt az arcukba. Az érsek fáklyáját ki is oltotta ez az aligélő levegő. De összehajolt a pécsi püspökkel és annak szevendékén meggyújtotta, újból. Csakhogy hosszacskán elbabráltak s így mire beléptek, a sírrekeszt elzáró márványtábla már el volt mozdítva és két fráter, minémű vaskampók segítségével, éppen vonogatta volna a koporsóládát kifelé. Ezt azonban nagyon elnehezítette a sok faragvány, úgy, hogy a barátok nem boldogultak egyedül. Hát a két Bebek is nekikészülődött és négyőjüknek aztán már ment.

A koporsó felbukkant a nyíláson, lassan kibújt, a férfiak pedig megragadták és óvatosan leszállították egy kőasztalra. Ugyanaz a két előbbi fráter mindjárt hozzá is fogott a leszögezett vereteket felbontani. Kalapácsütéseik kísérteties visszhangot adtak az elfogódott csendben. A vaseszköz minden zuhanására sustorogva hullámzott meg a lég és egy-egy érzékeny vízcsöpp elindult a redves kőboltozaton. Egy hideg csöpp éppen Fantino nyakába talált hullani s a babonás velencei ijedten rázkódott össze. De mégjobban megrémült, mikor látta, hogy a király egyenesen feléje néz és - oh! - megint azzal az ő dermesztő szobornézésével, ami elől nincs kitérés, - amit ő ugyan az első beszélgetésük óta ismerhetne, de ami most azért mégis, megint, a kéjelmetlenség új megdöbbenésével lepi meg...

Mit akarhat ez a csodálatos pillantás!? Mintha lassan szívná magához. Nem mozdulna és mégis..! Mennie kell!

Elindult, megállt s szorongva Lajos felé hajolt.

És csakugyan, a király ajkai suttogó kérdésre nyíltak:

- Látott-e kiválóságod valamely hű képet, vagy hallott-e igaz mondást a tetem felől, hogy annak jelen szerint mily állapotban kellessék lennie?

- *Si!* - súgta vissza fojtottan s fel nem foghatta, hogy mi lesz ebből a kérdezősködésből..!

Lajos nem sokáig próbálta a türelmét.

- Eszerint - kérdezte megint - ha ugyan igazán őszentsége feküdnék itt e koporsóban, véli nagyságod, ráismerne?

Fantino inkább a teste megrándulásával, mint az ajkával jelzett beleegyezést.

Egyszerre megértette a királyt! Már tudta, hogy annak gyanuja mire irányul és Lajos is tudta, hogy a követ ezúttal egészen átértette.

- Magnificentiád fog erre a dologra végső fényt deríteni - villant. - S vagy a hétezer arany duplája, Signor, vagy pedig egy jólhallgató tömlöc! Tőled függ, hogy mily igazság s hűség szerint fogsz ügyünkben szorgoskodni.

A velencei mégjobban elhalványodott, mint amilyen fakó már anélkül is volt. Felfogta, hogy nem ok nélkül rémüldözött. Mostantól kezdve, míg az a gyanuvillogás vagy teljesen ki nem alszik, vagy tökéletes bizonyossággá nem érlelődik azokban a félelmetesen delejes szemekben: ő amolyan kézizálogféle marad. Látszatra bár szabadon jövő-menő ember, de a valóságban: csak míg ez a hermelinkesztyűs kéz ki nem nyúlik utána. Pedig, ha kinyúlik: megtalálja! Ezt is a bizonyosság erejével érezte s eltökélte, hogy saját feje érdekében, ezentúl pontosan követ minden utasítást.

- *Sono captivo di Vostra Maesta!*[7] - lehelte megadólag és a hatalmas emberre emelte szemét, hogy tekintetével is bizonylatot tegyen alázatos jószándékáról.

Lajos azonban időközben már a kőasztal mellé húzódott, ahol a fráterek foglalatoskodtak s ahonnan most éles reccsenés hallatszott. Az utolsó vaspánt éppen engedett a vésők feszítésének. Kis rés támadt a fedél és alzat között, egyre szélesebb lett, majd a koporsófedél lassan egész feltárult. A király erre figyelt s hát: ő is. Bár a foga vacogott és babonás félelmében jobb szeretett volna innen százmérföldre lenni, mégis behajolt a koporsó körül szorongó urak vállán keresztül s nyeldesett izgalmában, mint azok és csak bámult.

Zöldesen tündöklő fátyolterítő alatt, békésen nyugovó tetem bontakozott a kutató szemek elé. Bőrét az idő ugyan már megaszalta és megbarnította s ősz hajzatát - alkalmasint az átöltöztetéssel járó forgatás - foltokban több helyt megritkította, de azért nagyjában sértetlen volt az és meglepően ép. Homlokán tisztán meglátszottak még a redők is. (Mintha erősen gondolkoznék valamin.) Szemei egy keskeny résnyi távolságban felnyíltak s látni engedték a megszarúsodott és sárgás színű, egyébként azonban egészbenmaradt szemfehérjét. Kicsit az ajkai is nyitva álltak s egy nyaláb hófehér szakállszőrzet - lehet, hogy életet túlélő sarjadzásban, de az is lehet, hogy csak a szemfedő ide-oda vonogatása következtében - átborult ezen az elnyílott szájon s fínom, moszatszerű fonalakban elfödte a halott arc felét. A szakáll többi része azonban rendesen mellre függött, sőt nehány igenhosszú szála egész a díszköntös aranyszövedékes övéig lefüggött.

Pár percig a szúnyog szárnyverését is meg lehetett volna hallani, a megilletődöttség úgy elnémította az urakat. Csak a süvegeiket forgatták, nyakukat nyujtogatták s meredtek előre sápadtan, a viaszsárga fáklyafényben.

[7] Felséged rabja vagyok!

Végre Dömötör érsek törte meg a mozdulatlan némaságot.

Keresztet vont a nyugvó tetemre, majd mindnyájukra és aztán arccal Lajos felé fordult s az Egyház bátor szavával mondta:

- Engedje felséged, hogy elmémnek s szívemnek röjtekét kegyelmességed eleibe terjesszem! Úgy tapasztalom, hogy illetlen költés-kímélés nem történt, nagyságos Signoria a szükséges öltözék felől provideála s így azért az ereklye dolgai feliciter volnának.

- Igen, - felelt Lajos, az Istentől-lett földi hatalom szintén erős hangján. - Velence urai emberséges ruhabéliekbe helyeztették a dicső corpust s ezt mi is meglátjuk és igazoljuk.

Most mindenki fellélegzett. Az élő beszéd kioldozta az urakat a rájuknehezedő sírbolti bűvöletből. Bár mély tiszteletadással, de már elfogulatlanul hajlongtak a koporsó fölé.

- E' valóban fő és szép palást! - becsülte Garay nádor komoly arccal a szent tetem díszének kellékeit.

- Hasonlót akartunk Szent Athanáz palástjához, melybe a halottat remetetársa, Szent Antal, annak idején eltemette, - válaszolt Dandolo Lénárd latin-olasz-magyar keveréknyelven s Alsáni még a selyemcipellők ritka fínom varrása felől is külön bókkal adózott neki, amit ő látható jóérzéssel vett tudomásul.

Csak Lajos nem ejtett több szót. Előrehajolt testtartásában, egész másvalamit vizsgált, mint az urak. Pillantása lassan siklott végig az ereklyén s szorongó, rettegő fürkészéssel igyekezett azt, az ő legbelső titka felől kivallatni.

A halott halálban is jóságos, öreg arca megnyugtatta. Keskeny vállai és mozdulatlan keble: meghatották. Karjainak örökkévaló ernyedtsége s imára kulcsolt kezei pedig a fiúi gyöngédségnek olyan erejével lepték meg, hogy lábai szinte megroskadtak és már-már ott tartott, hogy térdreborul s a hajdani confessorok módjára nyílvánosan tesz vallomást gyarló tamáskodása és meggyőzött hite felől, mikor egyszerre valami tompa ütést, - valami zökkenést érzett belül. Szeme eltágult s tág tekintettel és belsőleg megrendülten, bámult a halottnak a szemfedő fátyolán keresztülderengő kezére.

Az a kéz..!

Semmi kétség!

Három ujj hiányzott róla.

Mint durva ökölcsapás, érte ez a felfedezés. Rajongása hirtelen elmúlt. A gyötrelmes kétkedés egyetlen fájdalmas rohammal robbant megint a szívébe.

Mi ez!?

Mért csonka ez a test?!

Sohasem hallott róla, hogy tébai Szentpál olyanféle kínoztatáson ment volna keresztül, mely megfosztotta az ujjaitól! Sőt úgy tudta, hogy - még pogány sógorának üldöztetése után - a jámbor Atya szép békességben és remeteségben honn aggott, az ő magános barlangjában és százharminc esztendei imádkozás után, ugyanolyan szelíden múlt is ki, amilyen csendes és ártalmatlan az élete volt.

- Az ármányos velenceiek? - mart bele a gyanu. - Legalább három ujját ottfogták, hogy ne kelljen tőle egészben megválniuk?

De hát akkor..? Ha csonka az ereklye..? Akkor már a csodatevő ereje sem teljes!? Akkor meg van törve az a képessége, melyet Isten csak e tetem bontatlan összességének ajándékozott. Ha ugyan... ennek adta azt! Ha ugyan nem egy idegen holttest fekszik itt a szemük előtt, mely

temetkezési helyének valamilyen szerencsés körülménye folytán, épségét bár megtartotta, szentséghez azonban semmi köze..! A szent, az igazi, a csodákra hatalmaztatott: lehet, hogy mindenestől a ravasz velenceieknél maradt...

A kétkedés úgy megrázta, hogy az az érzése volt: világok rendülnek most benne s készülnek összes reményeivel örökre elomlani, hacsak valami napnál világosabb cáfolat nem jön, ami a gyanuját félreérthetetlenül, egycsapásra kioltsa.

Fantinora nézett s ez nyomban elfogta rég lesett pillantását és hozzáhajolt.

- *Padrone..?* - kérdezte megfélemledetten.

- A tetem..! - felelte neki olyan hangon, melynek felindultságát meg sem kísérelte többé palástolni. - Felismeri-e benne ama szentet, akit a képeken írva látott!? És a hiányzó három ujj..! Mit tud felőlük!?

Semmit sem tudott az olasz s ezt be is vallotta, bár remegve a félelemtől, de azzal az őszinteséggel, amit előre eltökélt, mert felfogta, hogy szorongatott helyzetében egyedül ez segíthet rajta, vagy ha ez sem, akkor igazán semmi. Saját jószántából még meg is toldotta vallomását azzal, hogy egyáltalán nem ismeri fel a tetemben a képeken látott ábrát; viszont lehetőnek vélte, hogy a rajzok igen régen készülvén, a test azóta minden romlatlansága mellett is, átmehetett bizonyos külső változásokon.

Lajost azonban ez a gyenge magyarázat többé nem elégíthette ki.

- A dolgot ennyiben nem hadhatjuk! - válaszolt s amilyen gyorsan lehetett, végetvetett a ceremóniaságnak és elhagyta a kriptát.

Fent azonnali készülődést rendelt s anélkül, hogy a jámbor barátokat gyanujával megzavarta volna, búcsútvett tőlük és folytatta útját Buda felé, olyan sürgedelemmel, ami az uraknak ebben a farkasszáguldoztató téli világban, egy csöppet sem esett inyükre. Ők szívesebben maradtak volna még a szép nagy refectoriumban, ahol emberségesen zümmögött a kemencetűz, a tálason derék kupák és sorjába kirakott sült indiai tyúkok, tehéncombok mutatkoztak, - de Lajos ezzel most nem törődött. Fogyni érezte erejét s csak menni, menni és menni..!

Otthon azonnal tanácsba vonta Dömötör érseket, Fantinot, Horváthyt, Alsánit és János orvost s rájukbízva, hogy ocsudjanak megdöbbenésükből, ahogy legjobban tudnak, immár leplezetlenül eléjük tárta tapasztalatát. Elrendelte, hogy tüstént szigorú kérdést redigáljanak a Signoriához, Fantinonak pedig igy szólt:

- Készülj Signor, mert egy órán belül útra indulsz!

- Hová? - lehhent meg György.

- Velencébe, - intett neki, mintha észre sem vette volna a kifagyott ember rőkönyödését, vagy mintha Velence egy lóugratásnyira lett volna Budától és semmi sem volna természetesebb annál, mint hogy valamelyik köteles szolgáját oda szökteti. - Az ereklye valódiságára fényt kell derítenünk, - tette hozzá befejezőleg s azzal átment ágyas házába, János doktor meg utána. Ő látta, amit látott... És tudta, amit senki sem tudott... hogy mibe került Lajosnak ez az erőltetett út s ez az erélyesség..!

Ketten Olivierrel úgy emelték ágyba a hatalmas, rendelkező embert, mint egy tehetetlen kis gyermeket.

A király összeroppant. Testét a hideg rázta, lelkét pedig az öldöklő gyanu. Fel volt dulva és zaklatva, a végtelenségig.

Félórán belül magasra szökött a forróság. Elveszítette eszméletét.

TIZENHATODIK RÉSZ
ÚJ KOR SZÜLETÉSE

LXXIV.

Lajos állapotában az újév sem hozott kedvező fordulatot. Emésztő lázai szakadatlanokká váltak. Teste bőrén a duzzanatok kitörése minduntalan megújult. Lábán a gümők már ledolgozták magukat a mélyig, jóformán lecsupaszították húsától a bal bokáját, sőt láthatólag a csontok állományát is kikezdték. A király lábának elefántszerűsége és járásának ledöccenő nehézkessége hovatovább felötlő lett. De még ennyivel sem érte be a rettentő nyavalya. Alsó lábszárával egyidejűleg, Lajos balkeze is pusztulásnak indult s ezt többé a gondosan kipárnázott kesztyűk sem palástolhatták. A beteg sem hüvelyk-, sem kisujját nem tudta sem be, sem kifelé hajlítani - girbe-görbén szétágaztak azok, mint a fa gyökerei - kezefeje pedig mindinkább a leprás kéz karomjellegű, csónakhomorodásos formáját öltötte fel. Sőt a király arcát sem kímélte ez az új, dühödött erővel kitört romlás. Szemének lezárhatatlansága másik szemére is kihatott. Főképp azonban az arcjátékát kormányozó izmai voltak megtámadva, úgy, hogy érzelmeinek még megmaradt csekély kifejezőképessége is eltűnt. Állandóan valami merev és szoborszerű lárva kövült rajta.

De leginkább nyugtalanította Radlicza doktort, hogy Lajos bár teljes tudatában látszott lenni rohamos hanyatlásának, mégis, még bokacsontjainak lemeztelenedése sem indította fel. Áthatolhatatlan közöny nehezedett a lelkére; ez itt-ott deliriumos állapotokkal váltakozott, majd időnként olyanfajtájú képzelődésekkel is, melyek az üldöztetési rémgondolat közel bekövetkezését jósolták.

Ezen a ponton a tudós nem haladhatott túl, nagy elhatározás nélkül. Belátta, hogy a megrokkant szellemóriás érdekében nemcsak új és merész gyógymódokhoz, hanem egy időre olyan tényked̈sekhez is hozzá kell nyúlnia, melyek pedig orvosi jog és hatáskörén messze kívül esnek.

Elhatározását mindjárt másnap cselekedetek követték. Elsősorban is: elrejteni a királyt ebben az állapotában, a szemek elől..! Őfelsége „feles” elfoglaltságát adván okul, egyszerűen eltiltott mindenkit a hozzá belépéstől s helyette és nevében - de persze megkérdezése nélkül - ő fogadott. Majd megengeszteli Lajost, ha netalán haragudnék - gondolta - mikor baja kissé jobbra fordul és megérti, hogy ő szorongatott helyzetében ennél okosabbat igazán nem tehetett. Aztán azokkal a féltő aggodalmasságokkal vette fel a harcot, melyek az uralkodó környezetében óhatatlanul felbukkantak, mert hiszen ez a környezet a gyógyászatban való minden sötét tudatlansága mellett sem volt egészen vak!

Őrizkedett a mindenttagadás hibájába esni. Az ésszerűség nagyonis azt kívánta, hogy bőséges magyarázatokat adjon, csak persze olyanokat, melyek elterelj̈k a legrosszabb gyanut s amellett az érdeklődő urak gyermeteg együgyűségéhez is mértek legyenek.

Szécsi Miklós országbírónak, aki másnap reggel a király különös, döcögő járása felől tudakozódott, egy hirtelen jó ötlettől megkapva, sokak fülehallatára például így felelt:

- A zólyomi iffjúbéli vadászat, jó úr! Feledjük? A huszonhárom medvemarások, biza’..! Kiújultanak! S most infesztálják dolgai közepett őfelségét. Sebaj uram! Vagyon oly panáceám, kit ha péntek napokon, kelet felé fordultan, a sebek turjára alkalmaztatok, tán hogy attól még a derékban kettéhasadt kígyó is összeforrna. Csak idejét várd uram s bizony meglesz!

- Én - dünnyögött Drághffy asztalnokmester bús homlokkal - járás ide, járás oda, őfelsége járását én alig s alig bánnám, csak mintha keze facsarkodnék s ezt nem szeretem. Ez hogy mi volna, főtudós uram!?

- Mi..! Hát minémű köszvényesedés, de nem nagy - vont vállat a „főtudós" könnyeden. - Ott az üröm nagyságod, az a rútságokat mind jól megindítja és nyavalyát elhatalmazni ingyen sem engedi! Köszvény uram, kis köszvény nélkül vitéz ember s igazi vérbeli katonaember el sem képzelhető és épp ezért megesmeri ezt majd nagyságod tekintetessége is, mert ki lehetne jobb katona s hadviselt úr, mint Drághffy, akinek híre bizony határokon is túl kicsördült?

Egészen le volt kenyerezve Drághffy Sándor a visszaadott bókkal. Sőt máris mintha tapasztalt volna efféléket... Nene... Ehene..! A keze... csakugyan..! Jól beszél ez a doktor! Ez nem akármilyen kéz! Ez valóságos vitézi köszvényjárta kéz, mely rögtön mindenfelől approbáltatást kíván! De nem könnyű, nem könnyű, mert irígy vetélkedés is van e földi világon és a többi urak szeméből azonnal féltékenykedés lobban. Minthogy azonban az igazi jókatona ismérve a busa fejek összedugása után, ime Zudar Péter vajdán, Liszkay Pálon és Laczkffy Istókon is csalhatatlanul megmutatkozik, - Lossonczy és Kóroghy viszont a kapcákkal födött lábaikon mondanak ilyeneket lenni, tehát: „habeat sibi" Drághffy Sándornak is s a gyermeklelkek megnyugszanak.

- Harcos nemzet vagyunk, királyunk módjára katonabajunk vagyon és vállaljuk büszkén! - határozott Bebek Gyurka, főkép, mivel a legcsekélyebb kalamitást sem érezte a «baj» következtében, mely valósággal divatbajött az udvarnál, úgy, hogy szokás lett emlegetni, egymás közt orvosságokat tudakolni, cserélgetni.

Ez a gond hát lemúlt.

Nehezebb dolog volt a király merev arcának elmagyarázása. De nemhiába keverkőzik koponyában lengyel spiritus a magyar virtussal, magafeltaláló a lengyel-magyar doktor és Radlicza ennél a kérdésnél sem szorult varsába.

- Ki messmilyen szokásokat fölvesz, ultro is azokba egész beleállapodik. Urunk azért a fejedelmi nyugalmat igen megszokta és ez a bölcs méltóság vérébe, arcába, egészen átalment.

- Még a szemébe is! - lelkesült Kóroghy. - Nem látják-e uraim kelmetek, hogyan néz szeme legkisebb hunyorítása nélkül? És jádzani mernék rá, hogy őfelsége éjjel sem hunyja le a szemét!

- Mert megszoká ország igyére éberen figyelni! - tólta közbe irdatlan hasát Zámbó, aki sehogysem szívelte, hogy más okosabbat mondjon, mint ő.

Láthattak volna leprabeteget ország szerint az urak, de ki olyan polcról leszálló, alázkodó, hogy közelről megnézegessen egy ily ebadta nyavalyást..? Maguk segítettek legbuzgóbban a nehéz helyzetben forgó magisternek, kikerekíteni a magyarázatokat, aztán köszönték szépen a felvilágosításait és hű szíveikben egész felvidulva, kicsörömpöltek a fogadóteremből. Magister Johannes pedig most már hozzákezdhetett feladatának másik részéhez: a gyógyításhoz.

Hogy ezt a hatékonyság jegyében tehesse, ahoz szintén megvolt a maga terve. Tudni akarta, hogy a szörnyűséges kór, amellyel szembenáll, vajon micsoda elváltozásokat idéz elő a megtámadott emberi test *belső* részein!? Látni akarta ezeket saját szemével, hogy ne a sötétben tapogatózzék, mikor a küzdelmet ellenük fölveszi.

Élő test vizsgálására természetesen nem gondolhatott. De az, hogy hullát nyisson fel, sem járt nagy kockázatok nélkül. Igaz, hogy II. Frigyes császár a nápolyi Universitáson már vagy ötvenkilenc éve elrendelte minden öt évben legalább egy holttest felbontását, a felváltva odabocsátandó orvosok és sebészek előtt, - Velencében is boncoltak - sőt itt minden évben

egy-egy hullát - ez a tudományos felszabadultság azonban éppenséggel nem lett olyan általános, mint kívánatosnak tartotta volna. A párisi egyetem dühösen kárhóztatta, VIII. Bonifác pápa pedig 1300-ban egyházi átok terhe alatt tiltotta, hogy a chirurgusok boncolást végezzenek s a legtöbb európai tudományegyetem inkább az elzárkózásnak e fenyegető szelleme felé hajlott. Belebonyolódott a scholasticismus dialektikai fejtegetéseinek útvesztőjébe - az aristotelesi, galenusi, hippokratesi és arabs tanok magyarázgatásaiba - s legfeljebb annyi engedményt tett a Nápoly-velencei új, haladó irányzatnak, hogy kegyeskedett Mondino de Liuci bolognai tanár anatomiai értekezéseit kézírott másolatokban elolvasni.

Radlicza János szüntelen kutató szelleme teljességgel a nápolyi racionális törekvések felé fordult. Már mint süldő orvos, megútálta a scholastikusok körmönfont, de merőben együgyű szószátyárkodásait és Petrarca hívéül szegődött. Adatott neki, hogy még személy szerint ismerhesse a renaissancenak ezt a lángelméjű gondolkozóját s ő a zseni megérzésének azzal a rajongással határos hódolatával csüggött szeretett mesterén, aminőre csak igazán nagyszabású emberek hozzájuk méltó tanítványai és éppen a legbüszkébb talpig-férfiak képesek.

Egykori csendes eszmecseréik alkalmával nemegyszer hallotta hangoztatni mesterétől a betegágyhoz - a gyakorlati orvostudományokhoz - való visszatérés szükségességét s ezek az ifjúkorban hallott bölcs fejtegetések kitörülhetetlen nyomot hagytak fogékony agyában. Orvossá szabadulva, megvetéssel csömörödött el az ásatag tekintélyekre való örökös hivatkozásoktól, éppúgy, mint ahogy undorral vetette el az astrologia, alchimia és mágia bárgyú babonáskodásait is, melyek egyedül üzéreiknek hajtottak - megérdemeletlen - hasznot, míg maga a beteg akár el is pusztulhatott felőlük.

- Látni, látni! Saját tapasztalást szerezni és valóságból szintúgy, mint anya emleiből, okulást imbibálni! - hajszolta körbe elvonult dolgozószobájában a vágy, mely sokkal emésztőbb tűzzel lobogott, semhogy terméketlen maradhatott volna.

Egy délután előzetesen több napra intézkedvén minden szükséges dolgok felől, azt tette, amit soha eddig. Szabadságot kért és nyert is a királytól, aki jelenlegi állapotában sokkal ernyedtebb volt, semhogy egyességükre hivatkozzék s ellenszegüljön. Csak intett, ő pedig, vállán egy elég szellős kis tarisznyával, zsebeiben egy rögzített nyelű, éles késsel, pár hegyes és görbe ollóval, azonnal ki is fordult a szobából s úgy eltűnt, mint egy esőcsináló garabonciás.

*

Levommi il mio pensier in parte ov' era
Quella ch' io cerce e non ritrovo in terra...[8]

Csendesen dudorászolt. Mindössze a hold kísérte rejtelmes vándorlásában. Világította előtte a kékesfehérre havazott utat, mely Budáról kifelé s azon túl, ahoz az elszigetelten álló kis házcsoporthoz vitt, melyre az udvarral utazgatásai közt rég szemet vetett és melyről tudta, hogy a poklasokat befogadó leprosorium. De ő ennyi társasággal is beérte s törtetett előre a ropogó havon, fáradhatatlanul.

Másfél napjába került, míg farkasveszedelmek, tolvajos rajtaütések kockázatai közepett, céljához ért. Ráment újabb félnap, míg a törvény szerint kézfedőbe és térden felül érő halinákba burkolt, elbutult élőhalottak világában felüthette szállását s minden mansioba benyitogatva, megtalálta azt, amiért jött. Vagyis inkább: akiért jött... Bár mostanig alig valami emberformája maradt már, a szerencsétlennek. Vígasztalan kunyhójában, kezdetleges fekvőhelyén, elhagyatottan feküdt a hátán és nem mozdult. Egész jól halottnak látszott. Arcáról sem

[8] Annak házára fordítom gondolatimat,
Akit keresek s a földön megtaláni nem tudok...

faj, sem életkor, sem a neme nem volt leolvasható többé. Iszapszínűen szürkéllett, mint a föld - melynek nemsokára szervesen is alkatrészévé válik - bőrét fertelmes duzzanatok éktelenítették, szeme, behorpadt és vastag orra pedig egyetlen szörnyű masszát alkottak, melyből felismerhetetlen cloaca-szerűen sötétedett elő az a gyászos valami, amit e hajdan elcsattant teremtő csók - ez a lassan rothadékká oszlott ember - valaha szájának nevezett.

Észrevétlen látogatója mégsem futott meg tőle. Betámasztotta maga mögött a viskó ajtaját, aztán könnyű, suhanó léptekkel előrejött. Enyhén lihegett és szemeiben valami delejes, szinte démoni fény égett. Aki most megpillantja sápadt, kiszögletesedett arcával, az fel nem ismerhette volna benne a hétköznapi szelíd énjét. A Szörnyeteg vámpírarca volt ez: vagy a tudósé, aki felfedezésre indul... De ő nem látszott e megdöbbentő határközösségnek, - ennek a közelrokonságnak tudomásával bírni. Ugyanazokkal az emésztően mohó mozdulatokkal, melyek idejötte óta minden cselekedetét jellemezték, egy lapjára hasított marhahólyagot vett elő zsebéből és a fekvő test mellére terítette. Akkor föléje görnyedt s hosszan, ellágyultan, mintegy megpihenve - mint aki zaklatott futás után valahára révbe ért - hallgatózott.

Meggyőződött róla, hogy füle nem mond ellent a szemének. Tökéletes csend van ott belül... Az a boldogtalan szív itt ebben az enyészetes boltozatban: igazán örökre áll. Ez a Senkifia, ez az ő kutatásának zsákmánya: igazán halott...

Az izgalom ismét úrrá lett fölötte. Szinte üldözötten kezdett serénykedni, mint aki attól fél, hogy kincsét elragadhatnák.

Ledobta nyusztprémes fekete palástját, iszákját, - ez utóbbinak tartalmát zsebeiével együtt kiürítette, - egy rozoga háromlábú asztalon, melynek szálkás nyers-deszka repedéseiből fenyőgyanta gyöngyözött, szétrakta titokzatos eszközeit, melléjük egy csomó hártyalapot, íróvesszőt, majd öltözetét vette sorra. Kebeles bőrköténytvetett kantárjánál fogva a nyakán keresztül, megkötözte hátul a derekán, aztán tapadó, vékony hattyúbőr kesztyűkkel cserélte fel vastag, úti kesztyűit. Erre megint visszatért az ágy mellé, kihámozta szennyes rongyaiból az élettelen tömeget s hosszan, elgondolkozottan bámulta. Valahogy úgy érezte, mintha megszünt volna körötte az idő... szétrohantak volna a mansio nyomorúságos választófalai... s ő itt állna tér és idő nélküli csendben - magában a Végtelenségben - szemben a Teremtés legféltettebb titkaival, melyeket eddig soha, soha nem láthatott közelről...

Most: igen. Most: mindjárt...

De hát: az anathema..!

És mire fogja megtanítani ez a megoldott Titok..? Ez a feltáruló emberi szervezet..? Mi választ ád azokra a lappangó belső kérdésekre, melyek eszmélő kora óta ottparázslanak az ő és minden halandó lelkében..? Van-e egyáltalán lélek? Hol és mi van? Testben... S azon túl..?

Arca a Megismerés várakozásába kövült. Sápadt derengés telepedett a homlokára.

Sokáig állt így, vívódón, hol reménykedőn, hol meg fájdalmas-kétkedőn, mélyen elrévedve, akkor mint aki delejes álomból eszmél, megrándult s újból a hulla fölé hajolt.

- «*Darsis*»..! - mormolta és ezzel agya, mint egy lendítőszíjjal mozgásba sodort gépezet, egyszerre elkezdte pergetni azokat a szabályokat, melyeket Heraphilos és Erastrates gyakorlati útmutatásaiból leszűrt.

Megragadta ollóját s a szerszám hegye könnyedén megérintette a holttest aszalódott bőrét.

Mégis... Még mindig tétovázott. Egy hozzá hasonlóan ember teste..! S oly kiszolgáltatott..! Védtelen... És: anathema..! Vajon ha *van* akinek titkát itt fürkészi, *Az* mit szólhat ennek a tilalomnak megszegéséhez..?

De ez az egész, alig pár pillanatig tartott. Aztán sajnálat, tilalom: minden elködlött. Nem maradt, csak az ingerlő Titok s a kutató.

Az olló megmerült; olykor halk, viszolgó hangokat adva, elindult. Engedelmesen futott körül egy borzalmas duzzanatot, az oroszlánszerűleg barázdált homlok közepetáján.

Mikor a kiinduló ponthoz visszaért, irányítója egy kis szünetet tartott. Az ollót kitette kezéből. Egy jólzáró csiptetővel cserélte fel. Belefogta a körülvágott bőr szélét, enyhén megemelte s kezdte óvatosan lefejteni.

Már nem aggódott bűnt; már nem habozott. Arca visszanyerte szokott hűvös, határozott és érdeklődő kifejezését. Világoskék, nagy szemeit kissé összehunyorította s úgy nézett velük, rendkívül élesen. Most megint matematikus volt, aki józan számvetést végez. Egy ismeretlennel. Nagyon ismeretlennel...

A levegőben sercegő hang hallatszott. A csiptető nyomán híg, savós anyag kezdett szivárogni. Majd a bőrdarab levált.

Az ablakhoz vitte és végtelenségnek látszó ideig vizsgálgatta. Aztán ráejtette a hólyagfoszlányra, a jegyzőlapok fölé hajolt és írt. S csak hajolt, emelkedett, váltogatta szerszámait és vizsgált és megint írt, - míg rá nem alkonyodott. Akkor szövétneket keresett elő s dolgozott tovább a fényénél.

A hajnal rászőkült. A kettős világosság zavarta. Erre elhúzódott egy sarokba, tenyerébe támasztotta a fejét és azon nyomban elaludt.

Jól, de nem sokáig aludt. A derengésből kibontakozó reggel megint ébren találta, ugyanúgy, mint a sarlójára fogyó hold.

Sietett s ezúttal nem is Lajos miatt - azt megfelelőképp ellátva hagyta - hanem a Megismerés lappangó türelmetlensége serkentette fel és segítette hozzá, hogy ne érezze az órákhosszan át tartó álom szükségét.

Ujabb egynap alatt a tetem egész testbőre le volt fejtve és minden legapróbb részletében, különleges szempontok szerint átvizsgálva. Egy nagy csomó sűrűn teleírt jegyzetlap az iszák süllyesztőjébe került.

Most mégis abbahagyta a munkát. Élő testek anyagi törvénye alatt állott. Egy teljes napja semmit sem evett: megéhezett. Tarisznyájának csekély tartalma pedig már kifogyott, mert nem akart nehéz batyuval útnak indulni. Igy hát élelem után kellett hogy lásson.

Körülnézett a sívár hajlékban, enyhe zörejjel motoszkált és rövidesen meg is találta azt, amiről biztosan tudta, hogy semmikép sem hiányozhatik ennek a siralomháznak felszerelési tárgyai közül. A kereplőt...

Felöltötte palástját, fejét süvegbe húzta, vastag kesztyűkbe a kezét, zsebbe a kereplőt s kilépett, kiment, ennek a telepnek sajátságos élelmezési törvénye szerint: koldulni.

Nagy téli csend fogadta. A nap élettelenül lógott az alacsony égen. Nem adott enyhet. A kibocsátott lélegzet azonnal miriád apró jégkristállyá porzott szét és a kiritkult levegőben fehér lisztpermeteggel hintette be szempilláit, szemöldökeit, hajavégeit. Bajuszt és szakállt, a kor uralkodó divatja ellenére sem hordott. Nem táplált valami túljó véleményt felülük.

A hó vakította.

Káprázó szemébe húzta a süvegét és sietten lépegetett előre.

A telepen szanaszét, rettenetes torzarcú rémek őgyelegtek. Megbámulták bambán és sandán. De ő nem vett tudomást róluk. Mintha nem a valóságban: álomban járt volna.

Kunyhók... didergő bokrok...

Mindez most olyan értelem nélkül valónak tűnt! A dolgok értelme abban az elhagyott kamrácskában maradt. Még megfejtetlen értelme...

Csak vissza, mentül előbb!

Egyszerre nagyot botlott és majdnem elesett. Szórakozottságában egy határkőnek bódorodott neki. Ettől a zökkenéstől tökéletesen kijózanult. Látta, hogy kiérkezett a megyei útra.

Felült a kőre, megragadta a kereplőt és várt. Annak az ő hagyományos szerencséjének - «szerencsecsillagának» - jegyében várakozott, melyre a komoly, nagy tudósok másik: bohó lelkével, mulatságosan sokat tartott s mely csakugyan nem is hagyta cserben.

Elég hamarosan egy hintó merült fel a tündércsipkésre havazott fasor végén. Szántalpú hintó volt. Úgy tetszett a savószínű ég és fehér föld ívelt összetalálkozásában, mintha valami mély alsó világból kapaszkodnék fölfele. Sebesen siklott s rövidesen már azokat a párafelhőcskéket is ki lehetett venni, melyeket négy ziháló táltos orrlika lövelt. Aztán az uraságot is, aki az aranyozott szánkó-csodában ült.

Elég gyakran láthatta az udvarnál ahoz, hogy rögtön felismerje a büszke Ostolya-nembeli Stibor vajdát. Annak a szemtükrén is mintha átködlött volna valami. De a jármű keresztülszáguldása sokkal rövidebb idő alatt történt, semhogy az a távoli ködlés világos felismeréssé tisztulhatott volna.

A tüzesvérű ménes patája valóságos hó-zernyeteget zúdított; a vertezüst csengők túlcsörömpölték az élhetetlen hangú kereplőt. A szán tovarohant. Ablaka azonban bocsátkozott már lefele és zsupsz: egy fél sódar ottfeküdt a havon. Majd egy gyermekfej nagyságú cipó is. Ezt a hátsó fellajtárlépcsőről küldhették, mert valaki hevesen csápolt onnan s közben furcsa vinyározást hallatott és egy csillagformájú tányérsapkát lebegtetett.

Ezek után tudhatta, hogy kinek vélje.

- Beczkó, Úr uram házibolondja..!

Zsebbe süllyesztette a kereplőt, a hóban rendesen megmosakodott, hólyagzacskóból vadonatúj kesztyűt vett elő, sietve összeszedte az alamizsnát, mely iránt a kiéhezett varjak ugyancsak szemérmetlenül kezdtek érdeklődni, - leült és megevett mindent, együltében.

Mostantól fogva már tartalékkészletet gyüjtött. Aránylag elég könnyen ment a forgalmas budai útvonalon, melyet épp ezért szemeltek is ki a közadakozásra alapozott leprosorium helyéül.

Másfél óra alatt egy egész sült indiai tyúk, vagy öt darab arasznyi nagyságú szalonna, szárított hal, kendőbe takart mézestészta, egy kis negély égettbor és félréf hosszú kolbász mannája potyogott az egekből, sőt valaki jótét lélek, még egy külön kis zacskó sóval is megtoldotta ajándékát. Ennyi fölösen elég volt ahoz, hogy élelmezése miatt ne kelljen többé munkáját félbeszakítania.

Mindent egy tiszta ruhába kötött s visszafele indult és közben enyhén csudálkozott, hogy senki sem járt kint az úton hasonló céllal, a Lazaretum nyomorultjai közül.

Egyszerre csak megállt, mintha meglökték volna.

Kínos gondolat suhant át az eszén:

- Az ajtó..! A kunyhó ajtaja..!

Azt nem zárta el. Sem retesszel, sem másmódon...

Hátha a boldogtalan telepesek közül benyitna a kamrába valaki..?

A feltevés sokkal gonoszabb volt, semhogy elfogadja.

- Nem, nem, - nyugtatgatta magát, mert semmiképp sem akarta volna a szerencsétlen teremtések gyötrelmét még azzal a látvánnyal is növelni, amit az ő borzalmasan szép munkája nyujtott. - Nem, - bizonygatta újból, de azért sietősebbre fogta lépteit s végezetül már rohant.

Igy is elkésve jött. Már messziről látta, hogy a mansio ajtaja nyitva tárong és aminek gondolatát olyan buzgón igyekezett elhessenteni: az igenis, nagyonis... valószínű.

Beleizzadt a felfedezésbe és haragudott holdkóros szórakozottságáért. Tetejébe azzal is számolnia kellett, hogy ezek az elkeseredett emberférgek - a társuk felkaszaboltatása feletti dühükben - esetleg megtámadhatják.

Hogy fog védekezni?

Orvosi szerszámokat ugyan bőviben, fegyvert azonban semmit sem hozott, a biztonságára.

- Lesz mi lesz! - gondolta és elszántan lépte át a küszöböt. Viseli szórakozottságának összes következményeit...

Nem egy magános bámészkodót: egész gyülekezetet talált odabent.

- *Laudetur* - köszönt rájuk, hogy kitapasztalja hajlandóságukat, de senki sem viszonozta a köszöntését, sem *in aeternum*-mal, sem... doronggal. Azok a lárvaarcú boldogtalanok - az ő királyi barátjának szívremegtető előképei - csak bámultak tovább a levegőbe és csak hibbantak ide-oda, céltalanul, mint valami alvilági árnyak. Nem látszott rajtuk egyéb, mint közöny.

A mogorva egykedvűségnek erre a megingathatatlan képére, megkönnyebbült.

- No hogy is..! - gondolta szomorúan. - Végettük ugyan nem volt mit nyúlhátára kötni a bátorságot..!

Hiszen nem fog fel ezeknek a nyomorultaknak az agya már semmit! Lelkük éppolyan kevéssé érzékeny, mint annak a vénasszonyarcú lánykának teste, aki a kunyhó nyitott ajtajából jól láthatólag, tűzrakással bajlódott odakint s közben puszta kézzel rendezgette a mohón fellángoló fahasábokat...

Halkan felsóhajtott, mélyet bólintott s ezzel ismét visszazökkent a kerékvágásába. Elkezdett foglalatoskodni.

Elsősorban is lekergette az ágyról azt a cudar macskát, mely a jövevényekkel együtt surranhatott be; majd mikor ez nagynehezen sikerült - mert a macska ádáz kitartással minduntalan megkísérelte visszasompolyogni - kibontotta az alamizsnás tarisznyát, szétosztotta a kapott holmik egy részét a boldogtalan emberek közt és újból eszközeiért nyúlt. Az a szédületes Titok ott, a kezdetleges ágyon, úgy a bűvkörébe rántotta megint, hogy csak mikor szövétneket kellett gyujtania, eszmélt rá ismét szórakozottságára és nyolc-tíz főnyi közönségére. Csupa sírbólkelt ábrázat torzult felé. De még a szörnyetegek arcánál is iszonyúbb volt, hogy mialatt ő egy társukat szabdalta előttük, ezek csak faltak, a telő gyomor állati csámcsogását hallatták és semmi egyébbel nem törődtek.

Szelíd-szigorúan eltávolította őket s dolgozott tovább. Most kikeresett a tetemen egy helyet, melyet legalkalmasabbnak gondolt s megnyitotta előbb a mellkast, aztán a test alsó részét.

Csudálatos szerkezet tárult eléje és mialatt ezt vizsgálgatta, benne magában is csudálatos indulatok kezdtek felfakadozni. Valamikor templomjáró kisgyermek korában tapasztalt ilyesmit egyszer, mikor a pap az oltárnál az Ostyát felmutatta, jámbor édesanyja pedig meleg szájjal a fülébe sugta a Titkot, hogy az Ostyában az Úr lakozik és hogy nem lehetnek nagyobb kincsei az ember életének, az ilyen Teremtőjével való találkozásoknál...

Elfogultságtól remegő kézzel illette meg a tüdők szederjszínű lebenyét, majd elővonta alóluk a mozdulatlan szívet s felváltva nézte mind a kettőt.

Az érzések és gondolatok egész légiója rohanta meg. Szeme lassankint elpárásodott. Alig látta, amiket a jegyzetlapokra írt. Egyre a fejét ingatta.

Az a barnás, vékony, lapos izom: milyen pontosan szab határvonalat ott belül..!

S azok a hosszant és minden irányban szétágazó zsinórok..!

Gyomor, máj, pompás csatornacsövek..!

Minden feltárt rész egy-egy külön élményt jelentett számára s minden élmény: növekvő elragadtatást.

- Mely egyszerű mindez s mégis, még elromlottságában is, míly rettenetes magnificentiájú..! Ki nem mondhatom praktikumját, hogy itt mindenek mily bölcsen vannak elrendelve..! De bizony ezek véges elméből így el nem készülhettek vala..! - fakadt ki ujból meg ujból, míg aztán egyszerre csak nem bírta tovább. Egész testében összerándult s ő, a száraz értelmű, a mindig mindent felülről néző tudós: ledobbant az enyészetében is gyönyörű és szédületesen tökéletes emberi mechanizmus mellé s száján ujjongó, - valami ellenállhatatlan, átszakító erejű hang tört elő:

- Vagy aki *Vagy*! S van lélek! És megnyilatkozik itten anathemának feloldozására, nekem pedig megigazításomra, hogy higyjek mostantól már *Te*benned, mindörökkön..! Valamikor pedig ideje fordul - - -

Nem folytatta. Képtelen volt rá. A hangja elcsuklott s Titkot megoldott, Istent-talált megrendültségében sírt, mint egy gyermek. Könnyei lettek volna hivatva kiegészíteni, amivel a szava adós maradt: a fogadalmat, hogy orvosi misszióját a pap hivatásával fogja egyesíteni és már emelkedett is benne a gondolat, hogy ennek az időnek mielőbbi bekövetkezését kérje, mikor hirtelen megint s ezúttal belsőleg is elnémult.

Az jutott eszébe, hogy kötöttségéből szabadulása egyszersmind Lajos halálát jelentené... hogy csak ezen a módon válhatnék valóban szabaddá... s nem, ezt a módot, e rettenetes árat, nem akarta. Úgy tisztelte és oly melegen szerette ezt a kiváltságos lelkű embert, hogy javáért kész volt ujszülött céljáról, - még erről a Titkok csipkebokrából előlángolt, leggyönyörűbb álmáról is lemondani.

- Isten elrekeszt új fogadalomtól réginek foganatjával! - mormolt halkan és meghajtotta fejét. - De bár próbálna mentől tovább való böjtöltetésekkel, csak Uram meg ne haljon! Én vállalom érte ezt is, örömöst...

Felkelt, összerakta eszközeit, a sarokba húzódott, lefeküdt s a Megismerés boldogságának szelíd ernyedtségében, elaludt.

*

Másnap rendkívül serényen ébredt. Korán kiment a kunyhóból, távolasabban egy elég mély, négyszögletes üreget vájt, majd ismét visszatért. Gyöngéden összerakta a széttagolt tetemet, valami kendőfélébe takarta, hátára emelte s a gödörhöz vitte: lebocsátotta:

A rögök elkezdtek hullni. De nem adták a szokott döbbentes hangot. A hangot ő adta, bár csak később eszmélt rá, hogy derüsen énekelget, ugyanúgy, mint amikor jött:

«*Ivi fra lor che il terzo cherchio serra*
La revidi piu bella e meno altara...»[9]

[9] «Megláttam ujból, még szebben s kevésbbé büszkén
Az ég harmadkörében, a boldogok között...»

Ugyanattól a poétától származott is a dal, mint akitől az ideútban való.

Először kicsit meghökkent, mert kegyeletsértéstől tartott. Rávilágosodott azonban, hogy a versek lánglelkű mesterének, Petrarcának bűvös tolla alól kerültek ki s erre pillanatnyi idegenkedése legott elmúlt.

Lehet-e valami illőbb az Evolutio emberéhez, mint az ő szárnyaló dalával temetni - - - multat? - gondolta.

Hm...

Ha ugyan: temet..!

S ha ugyan: mult..!

Ásójának foggantyújára könyökölt és meglepetten nézett körül.

A dicső nap utat talált a vigasztalan téli mennybolt valamely repedésén. Lesütött és fényzáporba borította a fehér földet.

- Ez a sugározás..!

Egyszerre úgy tűnt neki, mintha nemcsak az ég egy pontjáról áradna, hanem minden irányból... Mintha nem sír szájánál: egy Uj Kor bölcsőjénél állna és nem temetésnél: születésnél segédkeznék...

Szemének mélyében megértő lángocska gyulladt. Először, mióta idejött, elmosolyodott és csak énekelgetett derüsen, tovább:

«*Ivi fra lor che il terzo cherchio serra*
La revidi piu bella e meno altera...»

A halom elkészült, de ő még mindig nem indult. Deszkákat hozott a kunyhóból s ugyanazzal a rögzített nyelű késével, mellyel a kimúlt ember porhüvelyét feltagolta, elkezdett keresztet faragni. Mikor kész lett, olajat, kormot adott egybe, a festékbe mártott egy kis vesszőt s szép kanyargósan - legszebben, ahogy tudta - az emlék felső lapjára írta:

«*Az genus hominum névtelen jóltevőjének.*»

- Nyugodjék! - intett, a sír fejéhez szúrta a jelt, vállára vetette koldústarisznyáját és másfél nap mulva belépett a királyi palotának egyedül az ő számára fenntartott oldalkapuján. Friss volt, mint aki fürdőből lép ki és boldog, mert úgy érezte, hogy valami Jó történt, először és általa történt ebben az új hazájaként szeretett országban, mely ezzel az áldott történéssel előbbresiklott a haladó és nagyrahivatott nemzetek ranglétráján.

- *Evviva!*

Kelet fiaihoz besurrant Petrarca ragyogó szelleme. S:

- *Evviva!*

A Jövendő méhét, csöndben, megtermékenyítette.

A Renaissance új tüzecskét gyujtott Anjou Lajos birodalmában.

TIZENHETEDIK RÉSZ
AZ ISTENSÉG KÖREIBEN

LXXV.

Ahogy a nagyon gondos tisztálkodáson átesett, Radlicza elzárta szállásának minden ajtaját. Némi rendet igyekezett teremteni sajátságos otthonában, mely, egy netalán belépő idegen előtt, mindennek inkább látszott volna, csak éppen otthonosnak nem. Hamarabb a füveskárosok deák-konyhájára hasonlított.

Falakon, földön: sehol egyetlen kárpit, szőnyeg, vagy kép. Helyettük a fehérre meszelt falak tövében - melyek valamiféle, de bő locsolás foltjait viselték s erős fűszerillatot párologtak - egybejáró és most kivont asztalok álltak. Tégelyek s lombikok hemzsegtek rajtuk. A szoba egyik sarkában kis hevítő kemence guggolt. Pár lépésnyire nagy, nyitottrekeszes polc vonult. Minden rekesze füvekkel megrakva. A szárított herbarium-csomagokról írott cédulák függtek alá. Rajtuk az egyes fajok deák nevei.

A másik hosszfalat egy szeglettől szegletig terjedő, óriás lábasállvány foglalta el. Tetején egy bölcsen humoros ábrázatú, kitömött bagoly virrasztott, sárga topázszemeivel. Mellette a Földnek meghatóan együgyű, xenophanesi elgondolás szerint való, agyagból égetett, lapos ábrázolása látszott. Alsó részén egy kétujjnyi, gyenge-kékre festett talapzat jelképezte az egy és mozgástalan Végtelent.

Ez a lábasállvány foglalta magába János mester legfőbb kincsét és büszkeségét. Kézzel másolt könyvtárát tartotta itt. A kötetek jelentékeny része saját feljegyzéseit tartalmazta, melyeket érdemes tudósok magyarázatai nyomán készített, más részüket pedig fogadott scribák másolták. Ez a munka sok pénzbe került és busás tiszteletdíjai mellett is, nemegyszer, szinte a tönk széléig sodorta a szomjasagyú férfiút.

A könyvgyüjtés volt az az egyetlen szenvedély, melynek igen gyengén bírt ellenállni s mely néha olyan elemi erővel tört ki rajta, hogy egész a palotából való önfeledt kiszökdösésekig ragadtatta. Ilyenkor különféle színek alá rejtőzve, képes volt órákon keresztül, akár a legcsikorgóbb fagyban is elácsorogni egy-egy könyvmásoló mester rozoga bódéja előtt s csak bámult, bámult és bámult, - de hogyan bámult..! Tág kék szemei a szokottnál is nagyobbra tágultak. Könnypárásak lettek a gyermeteg sóvárgástól s valami lázas, fájdalmas és egyben üdvözölt kifejezéssel teltek meg. Még ingadozott. Tekintete ide-oda rándult. Képzelete csapongva válogatott. Míg egyszercsak valóban beszédült a küszöbön.

Amelyik boltosnak aztán ilyenkor a körmei közé került, az úgy forgathatta ki, ahogy épp kedve tartotta. Védtelen és kiszolgáltatott volt a nagy, bölcs ember, mint egy kisgyerek s hasonló körútjaiban akárhányszor megtörtént, hogy egy halom egérrágott papiros fejében, még a palástját, süvegét is a bódéban hagyta zálogul. A zimankós télidőben könnyű talárisában és gyanusan szuszogó sarukban szélvedezett aztán mindaddig, míg jótékony szemek fenn nem akadtak a fogyatékos ruházatán s valaki titkon meg nem ajándékozta a szükséges meleg holmikkal.

Az Európaszerte ismert kutatót az öröm ekkor gyermekké tette megint, mint ahogy minden roppantarányú tanultsága mellett is, rendkívül sok közös vonást őrzött meg lelke azokkal az apró emberi lényekkel, akiket Krisztus hozzáengedni parancsolt: üdeséget, ártatlanságot s azt a kedves könnyelműséget, mely nem csinál magának fejtörést a holnapból és a legtermészetesebb dolognak véli, hogy nélkülözései valaki, vagy valakik által, majd okvetlenül jóra fordulnak. Ez a kirakatot vágytól párás szemmel bámuló, hiszékeny, vídáman nélkülöző és

törhetetlenül bizakodó gyermek, volt a tudós harmadik arca s ez tette egyéniségét olyan lebilincselővé, hogy magas udvari tisztsége ellenére sem akadtak irigyei, annál kevésbbé ellenségei.

Három lénye közül most azonban nem a gyermek és nem is a démon, hanem a kutató állt az előtérben, éspedig megint nyugtalanul, vívódóan feszegetve zsenijének gubófalát.

Egyik asztalát gyorsan szabaddá tette, kiterítette rá feljegyzéseit s hajlékának fanyar illatokat lebegtető levegőjéből izgatottan szippantgatva, tapasztalatainak összegezésébe fogott.

Eleinte jött-ment, zaklatottan. Majd hirtelen lecsapásszerűleg, mint keselyű a gödölyére, leütött, leült s nekilátott olvasni. Arca meglepően átalakult. Élesvonalú és elrajzolt lett. Összeszűkített szemei minduntalan villantak és villogva, mintegy haragosan emésztették a hártyalapok feljegyzéseit.

Aztán ismét felkelt, roppanva kulcsolta össze kezeit a hátán s jellegzetes suhanó lépteivel, a szobát kezdte mérni.

Meg-megállapodott. Ilyenkor felkönyökölt valamelyik útjába eső bútordarabra s szemei halszerű mozdulatlansággal meredtek a levegőbe, míg váratlanul metsző fény gyulladt ki bennük. Akkor elmosolyodott, mint aki lidércnyomásos álomból eszmél végtelen derüs valóságra s megpuhult ajkai közül mély sóhajtás tört elő. Nyugodtan az asztalhoz ment és a járkálásnak, szemmeregetésnek s mosolygásnak ebből a zavaros keverékéből megszületett valami nagyon logikus, alapos, nagyon szilárd: egy szabály, a tiszta pergamenlapon.

Estére jó marékra való ilyen levél telt meg. Erre eltépte a mansioból hozott feljegyzéseit is, a szilánkokat tűzbe vetette és átsietett a királyhoz.

Rosszabb állapotban találta, mint amilyenben hagyta. Gyászos közönye, fásult mogorvasága, még az ő vídám betoppanására sem engedett. Ernyedten feküdt párnái közt s csak fakó szemének mélyén látszott, hogy tudomásával bír a körötte történő dolgoknak és kész engedelmeskedni.

Radlicza nem is vesztegette az idejét. Tarsolyából egy kis flaska gynocardiával kevert chaulmogra olajat vett elő s azonnal beadott ezekből a Mózes óta legjobbaknak ismert, csak szerinte rosszul és bátortalan mennyiségben nyujtott szerekből, vagy húsz csöppet a betegének. Aztán vizet, forró vizet hordatott Le Guennel a függöny mögött álló dézsába, tarsolyából mármeg sulfurt és folyékony eukaliptust szedett ki, a vízbe öntötte ezeket a szintén őstől fogva, de kenőcsként alkalmazott gyógyszereket és kettesben a vén oroszlánarcúval, a balzsamos-kénesen gőzölgő fürdőbe emelték a királyt, akinek vállait lepedőkkel burkolta körül.

A fürdőt még az éj folyamán megismételte, reggel pedig - anélkül hogy Lajos csak észrevette volna is a mesterkedéseit - borotvakésével laposan leszelte a szenvedő testéről a kitapasztalt természetű, mérges duzzanatokból a legnagyobbakat, a sebeket kimosta, bebalzsamozta és bekötözte. Közvetlenül merített tapasztalatai alapján szilárdan hitte, hogy e duzzanatok felolvasztásával hatalmas méregraktáraktól szabadítja meg betegét s ez a hite oly erős volt, hogy nem félt szavakba is önteni.

- Istennel, felséges uram! Kegyelmességed ottan megkönnyebbül! - jósolta. - Két szűk órácskát sem vetek neki s már akár fel is támod!

Ennyi sem kellett hozzá.

Lajos egy órán belül csendes álmélkodással feléje fordult.

- Istennel, magister! Könnyebbedék; recreatiomat kezdem tapasztalni s ha nem vagy benne ellentartó fiam, szeretnék ekicsit felülnöm...

Majd hogy Radlicza feleletképp mindjárt a karjai alá is nyúlt, kissé ugyan még bágyadt tréfával, hanem azért már mégis tréfásan, hozzátette:

- Lélekatta csavaroselméjű varázslaja! Ultro is a lábomra állít ez!

- Csak az igaz igyet Isten megsegíti! - szerénykedett a tudós. De a szeme ragyogott s az esze azonmód váltott egy kockáztató, nagyjátékos nagymerészet. Hát még ha... - gondolta. - Hátha testi javulása után ennek az embernek ő most a megingott lelke állapotán is lendítene egyet..! Ez, ez volna az igazi siker, ha nemcsupán talpraállítaná: azt is bebizonyítaná neki, hogy szellemi képességei szunnyadoztak ugyan, de ki nem aludtak...

Nemigen szoktak az ilyen merész ötletei puszta gondolatokként elhamvadni.

Az ágy elé lépett és erősen a király szeme közé villant.

- Merőben felségedtől függ. Vagyon itt kint egy árvafia kurír. Hallom: két s harmadnapok óta rosztogol már nyavalyás, minémű politikabéli hírekkel, csak melyeket más, mint felségteknek, nem s nem adhatna meg! Ha gondolná uram... hogy a Birodalom érdekének szerezése - - -

Lajos gondolta. Az orvosnak az ő erejébe vetett bizakodása átragadt rá, megtöltötte a próbatétel kíváncsiságával és az országos érdek emlegetése sem tévesztett célt.

Egy következő óra teltével a király, frissen öltözötten, a kisebbik házi fogadószobájában ült s új szemmel nézegette a déli növényekkel szegélyezett aquariumot, a benne firkoló fürge kis aranyhalakat, a festett ablaktáblákról a fehér márványpadozatra ömlő, sokszínű fényt. Majd pedig a kebelében elforrósodó hála fejében, összesített figyelemmel kezdte hallgatni a futár orációját.

A muro-várbeli eseményekről számolt be a követ. Előadta, hogy Durrazoi Károly - őfelségének szerelmes unokaöccse - mostanig is már szigorú „árestumképpen” tartotta ott a férjgyilkos és trónjavesztett nápolyi királynőt. De - folytatta jelentését - dühödött bolond parázna asszonyállat ennyiben is meg nem csöndesült, - orrát Johanna mindjárt följebb indította! Oly makacsul viselkedek az Uram, mint a kígyó s nagy zélussal és mind nagy negédséggel kezde hánytorogni. Utóbb latorpajtásának, az hitván ellenpápának dologbavonszásával, meg akarná rontani felséged attyafiának trónusát, mígnem is az úr Carolus uram, a rezgelődést elégségre nem vötte. Megösmervén azért, hogy lágy óhatatlansággal ez némbert soha meg nem igazíthatja - - - történet szerint - - -

Itt elakadt. Zavartan köhécselt. Érezte, hogy előterjesztésének kényes részéhez ért.

Pedig hát éppen ennek a csiklandós közlésnek megtétele végett küldték őt ide..!

Valami formát keresgélt hozzá.

De Lajos elébevágott.

- Summatim: asszonynak az ő feje elesett. Ezt akarod mondanod, ugye!

A futár csak bámult.

Talán a zsigereibe mártogatta szemét ez a táltosember..?

Mint sokan az udvarbeliek közül, ő is valami földöntúlit szimatolt s ettől úgy megrőkönyödött, hogy egyszerre kiugrott belőle a szabályos jelentés:

- Ez jelenben mostan folyó 1382.-ik évünk ötödhavának huszonkettedik napján Uram, hitetlen áspis Johanna exkirálynőt, zsibongó zsoldosok árestumjában sinórral nyakonköték. Carolus őfelsége sajnálatosan közleti ezt, kicsinségem által...

Ha e percben látja betegét a doktor, nagyon megörült volna.

A király tekintetében határozottan az élet villódzása lobbant. Hiszen rész jutott ebből annak az erkölcsi elégtételnek is, amit a férjgyilkos sógorasszony bűnhődése fölött érzett! De az oroszlánrész mégsem ennek az eseménynek szólt. Lajos felfogta a kurír bámulatát és jóleső önbizalmat merített a pártatlan ember elismeréséből, mellyel ez az ő értelmességének adózott.

Megemelkedett lelkiállapotban tért vissza belső házába és mozgástalan arcával, szemével különös ellentétben álló, érzékeny hangon fordult egyszerre a tudós felé.

- Mit gondoltunk..! - mondta. - S ez nem új eredetű. Már esztendő elején felforgott bennünk a dolog. Kigyelmed fiamuram, olyképpen él úgyis, mint valamely szerzetes. Tűnik nekünk, hogy telyesen pappá lennöd sem volna éppen nehéz...

Az orvos csak állt és nézett.

Az a kis enyhület, amihez ez a küzdő, hatalmas agyvelő hozzájutott, máris elegendő volt neki, hogy más egészségesekét messze túlhaladó teljesítményekre tegye képessé. Mint régebben a nádor, majd Zsigmond herceg s most az előbb a kurír, ő is úgy érezte, hogy Lajos átlátott rajta s valahogy kiolvasta a szívéből annak legtitkosabb vágyát.

Mélyen meghajolt.

A király pedig folytatta:

- Zawis krakkai püspök széke, éveleje óta vakanciában van. Mink is azért kinevezünk téged krakkai püspökké, kedves fiunk. Persze stallumod elfoglalásával várnod kell, míg élünk! De nekünk meg jobb esik úgy éljünk, hogy holtunk utáni hálánkat máris tapasztaltassuk! Azok a kigyelmed okos könyvei nemkevéssé kisöprik a pénzt a zsebéből. Hát legyen honnan többen többítenie, a salus communis érdekiben. Hisszük, Krisztus aklának gazdagsága soha folyt derekabb célra ennél...

Radlicza nem válaszolt. Úgy érezte, hogy ha most széjjel engedné az ajkait, menten kicsúsznék rajtuk valami... Valami lelkendezés... S ezt nem tartotta volna férfiasnak.

Inkább csak csendesen belenézett hát Lajos szemébe. Az meg vissza őrá.

Megértette egymást ez a két férfi, szavak nélkül is.

LXXVI.

Fantino György nemhiába rakta zsebre a sok pénzt. Kész diplomával tért vissza Velencéből. Az okmányban, amit hozott, a Signoria felelős legfőbb méltóságai kezüknek aláírásával és gyűrűs pecsétjeikkel bizonyították, hogy annak idején a dicső magyar nemzetnek igazán Remete Szentpál holttestét szolgáltatták ki. Az ereklyék valódiságához így hát nem férhetett többé gyanu.

Lajos visszahelyezte lelke szabadságába az olaszt, megadta neki az újabb ajándékot és nem szólt többé semmit. Csak a homlokát redőzte mégmélyebben, mint amilyenné baja már anélkül is barázdálta s a hír vétele után megint csöndes tépelődésbe merült. Radlicza napról napra látta kihamvadni tekintetének elevenségét. És a tudós elkomolyodott. Meg nem értette, hogy min emésztődik így ez az ember?! Mintha kisiklott volna alóla az a talaj, amit testi állapotának megjavításával és értelmének sikerült próbájával egyengetett alá..!

Nem ismerhette a király lelke mélyén rágcsáló igazi okot, de ösztönszerűleg megérezte, hogy ez valamiképp az ereklye dolgával lehet összefüggésben s ami ritkán fordult elő nála: meglepődött.

Hogyan..!?

Hiszen annak a megerősítő okmánynak, szerinte, éppen fel kellett volna pezsdítenie Lajost, nemhogy a még meglévő kedvét is elrontsa..?

Tehetetlenül emelgette a vállait és elhatározta, hogy jobb megoldás híjján, egyelőre vár. Vár és igyekszik ébrentartani a királynak az élet realitásai iránt való érdeklődését.

Csakhogy ez többé sehogysem sikerült. Lajos mindmélyebben úszott bele különös töprengéseibe. Ebben az állapotában nem hogy megütközött volna az asszonypalota felől minduntalan felharsanó zajos vígságokon, hanem ellenkezőleg, látható megelégedéssel vette tudomásul, hogy betegeskedései közben lassankint egész a „másik" udvar ragadta magához a hegemoniát.

- Ez jó, - bólintott egy ilyen alkalommal. - Asszonyunk legalább vígan van, nekünk meg nem kelletik uraimék múlattatásával bajolnunk...

- Felséged szívét emészti valami! - ragadta meg az eszmék tisztázására kínálkozó alkalmat a magister. - Idők óta experiálom s mitagadás felség, nemkevéssé nehezelem, nem látván okot sehult semmit sem lenni...

Lajos félrefordította réveteg arcát.

- Úgy?! - kérdezte.

Kezével azonban mindjárt elhárító mozdulatot is tett:

- Ezeket távoztatjuk...

Csakhogy későn.

Radlicza már hajtotta a magáét:

- Vegyük! Kívánta felséged az ereklyékhez hozzájutását. Nem meglött-e?

- De meglött fiam.

- No ugye..! Följebb gyanuba fogta ezek igaziságát. Nem igaziaknak nyilvánultak-e?

- De valódiaknak.

- Felséged egészsége is nap s mint napon javul. Curatiok, melyekhez fogok, sikerrel járnak. Nem tapasztalja-e felséged?

János mester hangjában egy kis szemrehányás csendült.

Lajos nyomban megérezte és most már rajtahagyta a doktoron borus tekintetét.

- Hát jó, - szólalt meg egyszerre némi szünet után, olyan hangon, melyből elszántság érzett. - Hát jó! - ismételte. - Idehallgass most! Mindezeket, melyeket a tányéromra tettél, elismerem. Csak jobb szerettem volna másmint a dolgokat...

- Mondván...

- Ha szent tetem: hamisnak bizonyul.

Hamisnak..!

A magister szeme kerekebbre nyílt.

De Lajos nem hagyott neki időt. Folytatta:

- ... és ha... megbocsáss nemes szív: a te orvosolásid nem succedálnak oly roppantságosan! Tisztán szólok? - akadt fönn egy percre.

Aztán megrázta fejét:

- Nem. Nem elég világosan. No, majd hát sommázom! Hát nézd..! Én az ereklyétől s belevetett iszonyú hitemtől: a földfeletti segedelemtől s nem oly aránt földi praktikáktól kívántam volna inkább javulásomat lenni! Értessz? Ez az, ami gyakor búsít. Hitem, a hitem forog e dologban, jó úr! Mért ereklye erőtelen volt ott, ahol a te világi tudományod derekasan megállt!? Hát mi ez!? Ezt kérdezgetem. Most már tudod te is, ha éppen tudnod akartad.

Csengését már rég elvesztett hangja e magyarázkodás alatt egészen nyerssé és recsegővé vált és Radlicza minden odaadó együttérzése mellett sem tudta magát megakadályozni, hogy belsőleg ki ne mondja:

- „*Vox rauca leprosorum...*"[10]

De ez csak úgy önkéntelenül, valamelyik alsóbb rétegben ment keresztül az eszén, a felsőt, a világosan tudatosat, nagyonis összeszedte, mert egy nyugtalan mozdulat után, Lajos egyenesen arccal fordult neki.

- Te - szólalt egyszerre fojtottan és pihegve - te hívő vagy? Hiszesz? Úgy mélyesmélyeden befelé? Furcsa, hogy pappá tanácslottalak s ezek felől soha kértem tetszést tőled! Gondoltam... megbocsáss..! jámbor ember vagy, tisztaéletű, kegyes és magadviselő ember, de: orvos..! És az ilyen előtt az ember mi lehet!? Matéria! Matéria s megannyi szabály. Tudomány, rendszerek... Kémia... Lélekről, megfoghatatlanról, természetfeletti dolgokról: Istenről, az ilyen mit tarthat!? Jobb nem kutatnom, semmint kutatván úgy experiálnom, hogy szívedben a hitnek malasztjaitól üres vagy s számodra az égnek minden körei is üresek! Hát ezért álltam hátra mostanig, megkérdezésedtől. De most már - - -

Kesztyűs keze súlyosan lehullt.

- Megkérdezlek, - halt el száján a hang. És sóvár pillantása sötét kíváncsisággal állt meg az orvos ajkain.

Kis ideig ezek az ajkak is mozdulatlanul álltak. Majd csendesen, szüremlőn, egy halvány mosoly született meg rajtuk. Ugyanekkor Radlicza János mellére eresztette fejét. Szemérmesen, de forrón, a férfimeggyőződés sziklaerejével, gördült ki belőle a vallomás:

- Hiszek uram. Hiszem a lölket, a természetfölöttit s hiszem az egy bizony Istent. Nyilvábban hiszek bennük, mint matéria-matematika s kémiában. Igen, jobban... Vagyis: ezeket csak amazok által. Mint módusokat, a Végtelennek megközelgetéséhez, messmennyire ezt már Ő a mi hitván földi szemeinknek s elménknek engedi. A csekély tudás, uram, nagyorcájú és belső rezgelődéseket támaszt Isten valósága felől. A mély Megösmerés azonban visszatér hozzá, hogy porig hajoljon előtte. Te királyom s mások néhányan, többet véltek tudásomról, mint másokéról. Ha igasságtok van felség, én, szegény, Istennek köszönöm azt s amelyaránt jobban nyitogatja agyamnak temlecét, mint más hasonlóimnak, éppolyaránt hiszek benne jobban s hálásabban és telyesebben. Nem színből való, bullásforma püspök leendek én, uram! Hanem Krisztus pásztorának készülök, portestem megoszolásáig.

Csend követte a vallomást. Úgy látszott, mintha az kimerítette volna megtevőjét is, meg azt is, aki végighallgatta.

Radlicza meg sem kísérelte továbbfűzni a beszélgetést. Köszönt, visszavonult s folytatta gyógyeljárásának kidolgozását, még fokozottabb szorgalommal. Lajos pedig imazsámolyához folyamodott és így próbált gyötrő kételyeitől szabadulni. Ugyanannyi időt töltött kápolnájában, amennyit Radlicza a hevítőkemencéje, lombikjai és könyvei között s nem tudták, hogy tulajdonképpen mindketten ugyanegyet tesznek: két különböző mód szerint, az Istenség köreit közelgetik.

[10] A leprások rekedt hangja.

TIZENNYOLCADIK RÉSZ
ZSIGMOND MARKOLÁB MEGEMELKEDÉSE

LXXVII.

Az 1382. év eleje ujabb gyógymódok kipróbálásával telt el. János mester mármeg azt eszelte ki, hogy jólzáródó lajtokban tengervizet hozatott fel Budára, a parti városokból s ebben az ásványokban gazdag, fölhevített vízben fürdette a királyt, nem hagyván abba a beteg bőrének a mérges duzzanatoktól való megtisztogatását sem. Itt is járta az eszét valami! Jókora kolonc terméskövet hordatott fel laboratóriumának küszöbe elé, begördítette ezeket a köveket szobájába, vésőt, döngölőt ragadott és néhány napra valóságos kézmívessé alakult. Elkezdte a köveket faragni. Mintegy háromujjnyi magas és arasznyi széles, ugyanolyan hosszú lapokat faragott. Közepükbe lyukat fúrt, a lyukba gyapotgöngyölésű foggantyút dugott s ezekkel a furcsa holmikkal aztán, átvonult a királyi szobába. Ott a köveket a kandalló tüzén váltogatva felhevítette, nedves szőnyegekbe burkolta Lajost s a forró kövekkel órákon keresztül ványolgatta, éber szemekkel figyelvén a hatást, mely - ha elgondolása jó nyomon járt - szerinte, semmikép sem maradhatott el.

Az első kísérlet nem hozott eredményt. A második és harmadik sem. De ő azért sem a harcot, sem a reményt fel nem adta.

Végre a negyedik próba meghozta a sikert. A beteg testéről leemelt pokrócon, jókora, olajos foltok tűntek elő.

A méregtokok tehát valóban engedtek a hőre és kibocsátották mérgük egy részét...

- Nyertem! - ujjongott fel a gyermek a tudósban.

Ismerte királyi barátjának céljait s most már bízott. Nem abban, hogy Lajost egészséges emberré teszi - jól tudta, hogy baja gyógyíthatatlan - de abban annál inkább, hogy intézkedéseinek megtételét s a trónutódlás kérdésének elrendezését, lehetővé teszi számára.

A chaulmogra-olaj adagjait nagymerészen már száz cseppre emelte s még egy új oldalról indított támadást az ádáz kórság ellen. Erős bedörzsöléseket kezdett a balzsamokkal és el is érte, hogy tavaszra a király egészen összeszedelkőzött. Fel lehetett hagyni a rejtegetésével, az uralkodó kiállhatott a nagyobb nyilvánosság színe elé, fogadhatott, vendégeskedhetett, sőt akár lóra is ülhetett. Szelleme is teljes épségben működött, képessé tette őt bármilyen feladatos agymunkára és Lajos ugyancsak élt ezzel a képességével.

Egyvalami volt azonban, amit sem testi javulás, sem értelembeli felfrissülés, nem tudott neki többé visszaadni: anyjától örökölt derült kedélyét, mely pedig mostanig az élet legnehezebb körülményei közt sem hagyta cserben. A letelt hónapok ima-birkózása nem használt. Nem oszlathatta el lelkében a csalódottságot, melyet az ereklye által szenvedett. A töprengés, a kételkedés: megmaradtak szívének állandó vendégei. Hite a földfeletti kegyelemben megrendült s ha abban megimbolyodhatott, annál kevésbbé bízott a földi tudomány eredményeinek maradandóságában. Lelke elsötétült és az elmúlás: munkájának gyümölcstelen elkallódása felé terelte gondolatait. Tetteit is ezek a gondolatok irányították; kizökkentették eredeti tengelyükből. Többé nem akart szórványosan kiadott rendeleteinek kavicsszemeiből tartós munkát kívánó, szilárdan egybeépített törvénykönyvet szerkeszteni; csak államrezonjának főbb irányelveit megkörvonalazni. Már nem kormánytársakat és szellemi örökösöket keresett, mindössze nehány szorgalmas és hűséges hivatalnokot, akik álmának kátyuba akadt szekerét legalább a teljes kifosztástól megóhatnák, majd, mire ő már leszállt a koronás bakról...

Nehezen várta, hogy a szeszélyes tavaszi napok végetérjenek, az idő állandósuljon s mikor ez valahára megtörtént, beszólította a rég tétlenségre kárhoztatott szekretáriust s megparancsolta neki, hogy meghívó leveleket fogalmazzon. Ezzel is azon intézkedéseinek egyikét célozta, melyek többé nem életére vonatkoztak, hanem azokra az időkre, mikor nem lesz az élők közt és birodalmainak roppant súlyát tehetetlen gyermekeire kell, hogy gördítse.

Legjobban Marenka sorsa nyugtalanította. Erre a leányára a lengyel trón várt s ő sejtette, hogy az udvarába belemelegedett anya nem fogja a gyermeket Lengyelországba követni. A szegény kis árva egyedülmarad hát jegyesével, ezen a nagyonis ingatag, szögekkel kivert trónuson, melyet tizenkét év előtt őmaga is kelletlenül és csak gyöngéden szeretett anyja unszolására fogadott el...

- Képes-e egypásztor két egymástól távul legelő nyájat a farkastól jól megóni? - Szabad-e egyférjnek két feleséget vönni? - voltak akkori súlyos aggályai, melyekhez azóta még a lengyel nép nyughatatlan természetének teljes kiismerése is társult. Most már saját tapasztalatból tudta, hogy micsoda nehéz kormányzatú birodalom ez, - hogy hatalmaskodó urainak a széthúzás az életelemük s látta, hogy a tulajdon vérükből eredett palatinusok - „naderspánok", ahogy a nép őket nevezte - sem bírtak tartósan megmaradni a helyükön.

Hozzá - a szokásszerű zsibongásokon felül - ez az ország jelenleg még a hagyományosnál is nagyobb felfordultság képét mutatta. Mint különben előre sejtette: a háromtagú kormányzótanács sem bírt végleges, csak átmeneti megelégedést kelteni. A torzsalkodás rövidesen megint kitört s az állapotok azóta is, mindinkább rosszabbodtak. Egy éveformán a Nalecz-nembeli Bartoss - hajdani kujáviai főkapitányból lett rablólovag - garázdaságaival valóságos rémuralmat teremtett és mostanig olyan messze rugaszkodott, hogy féktelenkedései már tágabb európai viszonylatokban is bonyodalmakat idéztek elő. A szilaj kényúr ugyanis, megtámadott és egyszerűen foglyulejtett egy ötvenkilenc főnyi francia lovagcsapatot, mely német lovagrendjének székhelyét indult meglátogatni. Nem is bocsátotta szabadon az idegen alattvalókat, amíg azok huszonhétezer márka váltságdíjat nem fizettek a kezéhez. A francia udvar fel volt háborodva, Lajos számára pedig - ha vele a jóviszonyt fenn akarta tartani - nem maradt hátra egyéb megoldás, mint hogy büntető expedíciót küldjön... a tulajdon birodalmának egyik országa, - egyik alattvalója ellen.

A hadjárat el is indult. Eredménye azonban - melyről épp most nehány napja értesült - megintcsak nem elégítette őt ki. Sáfárai arról tudósították, hogy alaposan megmellyesztették Bartoss dominiumait s hajlandóvá puhították őt arra, hogy jól felszerelt rablóvárait őfelségének, csekély tizennyolcezer forintokért - - - eladja. Mikor pedig neki nem a zavarosban halászni, egy jobbágyával feltételekről tanakodni és végül olcsó vásárt ütni volt a célja, hanem a hatalmaskodást példamutatóan megtorolni, maradandó rendet teremteni, gyönge leánykájának az anélkül is nehéz trónt, a lehetőségig megszilárdítva, átörökíteni..!

A két ügy - a büntető hadjárat ügye és a trónkérdés rendezése - így egybetorkolt s szükségessé tette a lengyel főurak tanácsának egybehívását. Már csak a gyűlés helyének megállapítása maradt hátra, de mialatt a kancelláriákban a behívó szövegezése megtörtént, Lajos etekintetben is döntött. Zólyomot választotta, tehát ugyanazt a helyet, ahol a lengyel küldöttség tizenkét éve a koronát felajánlotta neki s ahol ő azt, nehéz tusakodások után, végre elfogadta.

Rejlett ebben a döntésben egy kis hatáskeresés is. Lajos számított rá, hogy az izgága, de szép fellángolásokra éppenúgy képes lengyeleket elérzékenyíti ez a tizenkét év előtti emlék. Nagy célja érdekében azonban, már ilyen nemegészen kedve szerint való eszközökhöz is hozzá kellett hogy nyúljon, mert tudta, hogy dolga még így sem lesz könnyű. Nyolc év előttről - Kassáról - kelt ugyan egy trónörökösödési törvény, de ez a lengyelek részéről csak bizonyos mértékig való beletörődést jelentett valamelyik Anjou-leány trónutódlásába - ennél az elvi beletörődésnél akkoriban nem látszott ajánlatosnak továbbmennie - az örökösnőnek azonban

még a neve sincs meghatározva. Ez a körülmény megint torzsalkodásra adhat okot, sőt oda mérgesedhetik, hogy magát az előzetes megegyezést is felboríthatja.

Az ő választása Máriára esett, már csak azért is, mert ennek jegyese, Zsigmond - akit éppen ezért szánt férjéül - Kázmér lengyel királynak másodunokája volt s így remélhette, hogy a kassai egyezmény ezzel a vérségi szemponttal megtámasztva: Mária lengyel királyságához némi jogalapot is nyujt.

Ahogy mindezekben a szövevényes dolgokban döntött, a meghívók szétrepültek s ugyanazon év Szentjakab havának Szentjakab napjára - 25.-ére - Zólyomba szólították a kiszemelt urakat. Ezek közt lengyel részről a gnézai érsek, Subini Sedzivoj és Domarat nagylengyelországi főkapitány, - magyar részről pedig Garay nádor, Stiborici Stibor, a főpapság s a lajosi udvar még nehány tagja szerepelt. Rajtuk kívül csak Máriát és Zsigmondot vitte magával Lajos, mert Erzsébet, szokásához híven, kitért a különben részéről is már csupán formaszerű meghívás elől.

Az udvar így hát Erzsébet nélkül indult s szinte a lengyel tanácsurakkal egyidejűleg érkezett Zólyomba, ahol az értekezések másnap haladék nélkül megkezdődtek.

Lajos mindjárt a kis Mária bemutatásánál meggyőződött róla, hogy aggodalmai nem voltak alaptalanok. A zsivaj nyomban a gyűlés megnyitásánál kitört, úgy, hogy a szegény kislány végig sem mondhatta nehezen betanult üdvözlő beszédét. Keserű kifakadások csattantak innen is, onnan is. A garatra jócskán felöntött lengyel urak felpanaszolták Lajosnak, hogy sohasem szívelte őket igazán. Nem szeretett országukban lakozni. Aztán meg azt hánytorgatták, hogy kormányzatukat még csak nem is személyesen végezte, hanem gyűlöletes igazgatókat bocsátott rájuk s nem is akartak az öröklés kérdéséről hallani, mindaddig, míg kellő biztosítékot nem kapnak arra, hogy a leendő királynő az ország területén belül fog lakni. Erre a garanciára kissé megcsöndesedtek és bár nem minden erkölcsi nyomás nélkül - ez volt a zólyomi vár emléke - de végre hajlandóknak morgadoztak Mária elfogadására.

Zsigmond herceg bemutatásánál azonban a zsivaj megint kiújult. A Kázmérral való rokonság nem mutatkozott elég ellensúlynak, lenyomtatni azt a gyűlölködést, mely a lengyel keblekben lángolt, mindennel szemben, ami német s ami az országot az átkozott császári befolyással fenyegetheti. Már-már úgy látszott, hogy a megegyezés most meg ezen a ponton mond csütörtököt, mikor Lajosnak mentő gondolata támadt.

Rámutatott a sértődött arcú fiura s így szólt fennhangon:

- Annyira mellette járnak kemeitek az igazságnak, hogy ez a fenség mióta esdekeléseivel ostromlani meg nem szűnik minket: vaj' a méltóságaitok kies birodalmába eresztenőnk..! Nem tettük, mert zsöngéllettük iffjúbeli állapotát az országos dolgokra. De most, hogy innen-amonnan őfensége tizennegyed évét tölti és a vágyakozás benne semmit nem lanyhult, mink is azért tovább ellenetartók nem vagyunk. Keljen bár a hadak élére, szüntesse meg az eszeválott Bartosst, - fel-feltámadozó Ziemowit mázovi herceget is, ki, mint értjük, kigyelmeiteket csintalanságaival gyakor búsítja s mutassa meg karddal, hogy mennyit ér és szívével, hogy szerelmes-e igazán hozzátok! Ezt immár királyi szavammal, közösleg jelentem...

A „kies haza" emlegetése, Zsigmond herceg Lengyelbe vágyakozása - a honfiui hiuság - döntött. Az acsarkodások elnémultak, sőt ugyanolyan hévvel, ahogy a lengyel urak eddig Zsigmond ellen hárkáltak, most egyszeriben vállukra ragadták a fiut.

- Eggyem a szívét! - üvöltött fel borkarcos hangon Domarat főkapitány, vérmes arcában elkékülve.

- Velünk visszük, epedni nem hadjuk! - tódította a gnézai érsek s nehány nap mulva, mire az okmányok ki voltak állítva és megpecsételve: be is váltották fogadkozásukat. A gyermek-hadvezér gyönyörű szőke feje ott aranylott a vivátozó lengyel csapat élén, ahogy a menet kidökretett az emelcsős várkapún.

Mária atyjától távolasabban, a donjon másik ablakából nézte vőlegényének elvonulását, - Lajos pedig őt.

A lányka arca únott volt és szomorú. Kis kezével ásítást fojtott el.

Lajos szívére egyszerre mintha mázsás teher gördült volna.

Hátrahúzódott az ablaktól s jogarát óvatosan maga elé tartva, nevén szólította a gyermeket és mélyen a szemébe pillantott.

- Nem szereted te a pajtásodat? - kérdezte szorongatottan.

A lányka piros kis szája megrándult. Látszott, hogy felelni készült valamit. De aztán nyelt egyet, nyakacskáját megnyújtotta, majd mély udvari bókkal, meghajolt.

- Azmint felségeitek kegyelmességei parancsolni fogják... - lehelte és Lajos nem folytatta a kérdezősködést. Sietve fordult ki a szobából, mielőtt vele fordulna a világ. Meghallotta azt az elharapott „*nem*”-et, kimondatlanul is... És apai szíve megtelt fájdalommal, rémülettel. Egy percre messzi, a gyermek jövőjébe látott... Nehéz, kietlen jövőbe, melyet még az érzelmek gyengéd fénye sem fog megvilágítani... Sehol semmi öröm... Csak bú és gond és kötelesség... S egy kemény anyai kéz, mely az akarattalanná félemlített kis rabszolga géplelkét idomítja... és taszigálja, igen, talán a Végzet útjába, oly védtelenül..!

Szobájában messzi vetette el magától az arany jogart.

Hát mire volt ez..! Országban is, családban is..! Mire..! Mit ért vele!? Az egész életével! Életének kemény munkájával! Országlása: pünkösdi királyság. Apasága: csupa fájdalom. Már gyermekei sincsenek. Elidegenedtek tőle. És felesége, a boldogtalan: csak gyűlölködni tud...

Kezeibe temette az arcát s úgy érezte, hogy sorsának utolsó pillére is, - minden műve, minden munkája, egész világa összeomlott.

TIZENKILENCEDIK RÉSZ
VÁLIK A VÉR A VIZTŐL

LXXVIII.

Ezalatt Erzsébetnél is lezajlottak azok az újabb dínom-dánomságok, melyek címén a zólyomi utazástól távolmaradt. Jócskán be is telt velük és egyre jobban várta az úri udvar visszatértét. Amit akart, elérte. Udvara döntő sikerrel tette le a vizsgát. Legfőbb ideje lett volna most már, Garayval az elejtett fonalat felvenni. Várta is türelmetlenül s mindegyre futtatta Christát a senescallushoz, hogy kapott-e valami hírt az udvar érkezése felől. De az még odajárt. Jött azonban helyette valaki, akire álmában sem gondolt.

A szőke dáma egészen kifullt, ahogy az ujsággal betoppant.

- Tudja-e felséged, hogy ki csücsül az ántekameránkban?

- Hogy tudnám, bohó!

- Nohát, a gorjáni nemzetesasszony! - vágja ki a hírt az udvarhölgy.

Erzsébet csak a szemét meregette.

- Garayné?

- Biza!

- Talán eszed fordult?

- Nem az enyém! Úgy van, amint mondom!

Hinni kellett.

S Erzsébetet vegyes érzések futották keresztül.

- Csak nem..? - lehhent meg egy percnyi gyanutól. - Csak nem... „*azért*”..?

És már-már intett, hogy be ne bocsássák..!

De az első megrezdülés után, mégis kíváncsisága kerekedett felül.

- Recipiálom! - határozott s Christa fordult, indult.

Ekkor azonban meg visszafogta.

- Oh... hohó..! Ne olyan mingyárást! - intett. - Előbb jól megvárassuk! Nem vagyunk alacsony vidéki asszonyocskák, hogy ottan ránkjöhessen, aki akar!

Kiüzent, hogy egyelőre nincs érkezése látogatókat fogadni. A körmeit fényesíti épp.

Elpengetett vagy fertály órát. Lázasan öltözött s olyan gonddal, mintha szerelmesének cifrálkodnék. Majd ismét kiüzent:

- Most mondd, hogy megküldék ama fejburító hálókat, melyeket Flórencből rendellettünk, módi szerint..!

Megint elmúlt, csaknem kétfertály óra. Akkor meg azt üzente, hogy az új topánjait hozták próbára... A szagittáriussal is értekeznie kellett, az új vadászszerszámjai felől... Utóbb a borbély számolt be, kedvenc paripájának lesántulásáról... és így tovább, az ürügyek hosszú során végig.

Dóra palástolt izgalommal fogadta mind ezeket a kifogásokat. Csak bólintott rájuk:

- Várok, várhatok. Őfelsége legkisebbet se háboríttassa magát!

Végezetül Erzsébet fogyott ki a türelméből. A kíváncsiság már ölte.

Mit akarhat..! Hogy lesz? Mint lesz..?

Akármi, akármint, de nem unalom! Esemény... Játék... Kockázat... S ez kellett neki!

Távolról bepillantott ezüst tükrébe, karszékbe ült, elrendezte ruhájának redőit s gőgös és egyben pajkos tekintettel, odahunyorított Christára:

- Úgy tartom: elég. Most hadd jöjjön! Te pedig kéztől maradj!

*

Gyors villanás, mint fekete madár szárnyasuhanása, horzsolta végig a látogatót. De Erzsébet ösztönös női szemeinek elég volt ennyi is. Azonnal felfogta a másik asszony egész lényét s ajkai körött fintorszerű kis rángás futott el. Túlszikárnak és kellem nélkül való ábrázatúnak ítélte Garaynét, egyszerű öltözetében, mely a vidéki udvarházak varróasszonyainak ügyeskedésére vallott.

- Mmmm... ez..? Ilyenecskék vagyunk? - gondolta s valahogy nem tetszett a dolog neki. Amennyire izgatta eddig Dóra puszta létezése s az a lehetőség, hogy talán szebb és kívántatósabb, mint ő, most éppoly bosszúsan óhajtotta, hogy bár kevésbbé egyszerű és jelentéktelen személy lenne.

Pfff..! A nádor uram híres ízlése: hát *ez*?

Ő is ama gusztusnak egyik sonkolyocskájába tartozik! Hát *ilyen*vágású?

Kedvetlenül fordította el arcát, de későn. Már Dóra is mindent látott. Az ő női ösztöne is ép volt. Neki sem kellett több idő hozzá, hogy csontja marjáig vetkeztetve, viszont-felbecsülje a másik asszonyt s megértse azt a veszélyt, mely számára a királyné buja forródad érettségében, gödröcskés szépségében, ápolgatottságában és ügyes kendőzöttségében rejlett.

Homloka elborult és nyomottan várta, hogy mély meghajlása után, Erzsébet megszólítsa.

Ez rövidesen meg is történt.

A királyné karkötős keze helyet csörrentett egy taburetten.

- Ülj le nagyságos asszonyom - úgynézem: öcsémasszony - s ha mondanád, mire tudjuk e meglepetést? Nádorné kigyelme nálunk officiálisan prezentálva még nem lött, sem előre jelentéséről egyaránt nem hallottunk. Köszönjük is azért, hogy magát hozzánk, szó nélkül, ide alázta, - jegyezte meg kétélű szívélyességgel, ami után tetszés szerint erősbíthette most már akár a szúrósságot, akár a szívélyességet.

Okosságból egyelőre a kegyelem mellett maradt.

Hanyag gráciával hozzátette:

- Országul való érdeknek gondolom lenni, mely így átlépette nagyságoddal a szokás-szabást. Szeretjük e bátorságot...

- Merészség, tudjuk! - bánkódott Dóra s a teljes töredelem jegyében még kiegészítette: - Hozzá nem is közönséges jóra célozó a dolgom, csak így privátus! De úgy vélem: ország java is azért az egyeséből épül össze...

- Á..! Filozófiával is foglalatoskodol, öcsémasszony?

- A szükség..! - pillantott fel Dóra bús-mosolygósan, azonban mindjárt elhagyta ezt a könnyedebb hangot. Nem évődve társalogni utazott ő Gorjánból, éjt-napot, ide..! Halálos szorongatottságában, rettentő dologért..!

- Ha felséged kegyelmessége... esdeni jüttem, - komolyodott el. - Úgymint csak Isten s neki fölkent hatalmak elé szabad terjeszteni gyermeki szívünk rejtekit, büszkeségünk gyalázatja nélkül.

Önérzetes s amellett mégis hódoló szavak voltak ezek. Erzsébet sem zárkózhatott el egészen a varázsuk elől, bár az sem tartozott éppen a neki tetsző dolgok közé, hogy kiszemelt lovagjának olyan neje van, aki egyáltalán kérelmezgetni szokott... Azért mégis megint inkább a kegy mérlegét billentette le.

- Jó helyre fordult lányom s nagyságos asszonyom palatinusné kigyelmed, - intett azzal az úrnői méltósággal, mely, mióta különudvarban tündökölt, kezdett mindinkább vérévé válni. - Ország királynéjául tehetek alattasaimért, ha okosnak tartjuk. Miről forog a szó?

- Felséged csekély szolgájáért, a nádorért jöttem implorálni - hangzott a válasz olyan sietten, mintha követ vetne magától a beszélő, olyat, melynek súlya rég nyomasztotta s melytől jó: mentül előbb szabadulni.

Hát ha éppen izgalmas bizsergést kívánt Erzsébet, ez az óhajtása ugyancsak teljesült! Ilyen bevezetésből sokminden sülhetett ki; többek közt az a fölöttébb kényelmetlen valami is, amit pedig, mint lehetetlenséget, legyintett az előbb félre.

Szinte megbánta, amiért mégis beengedte ezt az asszonyt s ezzel ki tudja, micsoda alkalmatlanságoknak tette ki magát! De megint elűzte a kéjelmetlen gondolatot.

Ha az a szék sem elég biztonság, amiben ül, akkor ugyan mi, ezen a teremtett földön..?

- Garay Miklós nem az én cirákom, hanem a királyé, - felelte elhidegülten. - Nem fogjuk fel, hogy ha valamiben hiányt lát, miért nem urához fordul s nálam is: mi szüksége közbenjárogatókra!?

Fekete szemei már szilárdan álltak a látogatón.

De Garayné nem tért ki előlük.

- Domina - szólt - az én szerelmes atyámfia semmitsem ért ittlétemről. Könyörgöm is felségedet, hogy e beszélgetésünket titok alá rekeszteni méltóztassék!

- Majd természetihez képesint! - emelte meg szemöldökét Erzsébet jelentőségteljesen s szép kendőzött arcán dölyfös kifejezés suhant át. - Vakon mit sem igérhetek - tette hozzá pótlólag, amire Dóra székében mélyen meghajolt.

- Távoztatok is íly kívánságot tőlem szegénytől, ki jól tudom, hogy trónnak mélyében lélegzek! De nemkülönben tudom azt is, hogy legyen bármely nagy a messzeség közöttünk, asszonyszív a trónon is ugyan asszonyszív marad... És ehez a csodás szívhez folyamodnom, járult ide felséged alacsony szolgálója...

- Ha hallatná kemed! - csattant közbe a királyné, már leplezetlen ingerültséggel, mert egyre közelebbesőnek látta azt a gyanuját, hogy ez a személy mégis... valahogy... neki kellemetlenkedni verődött ide.

Ohó!

Megelőzi!

És támadásba lendült.

- Titok..! Szív..! Trón..! Csak azért dologban egyre semmit sem értek! Mire e hosszas búsításunk! Nem érzed terhes voltát?

Igen, Dóra érezte ezt. Meg is félemedett a kemény feddéstől - saját roppant tétet kockáztató merészségétől - de nem ronthatott be ajtóstul, sem többé meg nem állhatott. Neki itt ma végeznie kell..! Bírhatatlan ez a tétova függés... búcsúzni férjétől, holnap igéretével s aztán beleesni a süket várakozásba, mikor hetek-havakszám többé azt sem tudja: mi lett az urából s gyermekeinek van-e még atyjuk!? Nem, ezt nem..! Nem bírja így tovább. És mert Miklóshoz hiába fordul, ehez az ijjedelmes másik félhez kell hogy folyamodjék, feltárva előtte minden szenvedéseit, hogy megmutassa: mire megy a fejedelmi unalomban űzött játék? S hogy nyomorultabb asszonyi sors az övénél, már igazán nem lehetne...

- Igen Serenissima Regina - szakadt ki egy sóhaj meggyötört melléből, mikor szerencsétlenségük ecsetelésének végére jutott - s mindez nem másért van nekünk így, hanem hogy a nádor elvesztette itt e kies udvari aranyos dicsőségedben a fejét s a szívét s félős, hogy mihamar életét is a szegény el ne vessze! Itt ez a levél! - tette rá kezét sokatmondóan egy csomó gyűrött papirosra. - A nádor saját kezevonása ez! És ebből lument vöhetsz kegyelmes anyám, hogy tudomást szereztem az titok felül, de kinek egész kockázatát felséged nélkülem azért telyesen mégsem foghatta volna fel. De most már beszédemből jól megfoghatod Magasságos, hogy miről forog itt a szó! Nem gáláns uraidnak udvarlásai közepett megszokott, csak ilyen-olyan lovagi hódolgatásról s olly emberedről, ki ma bókol és holnapra könnyű lélekkel feled! Hanem ennek homloka megtörik, egészben elveszedelmezik, bele sírba hanyatlik s ártatlan család pusztul ez játékkal, ha meg nem irgalmazol rajtunk!

Zokogás kurta hangja buggyant fel torkából, azonban lebírta, kezeit összekulcsolta s hozzátette:

- Szerelmes anyám! Édes Eggyem! Mindnyájunk gondviselő dajkája! Esennen esdek, hogy megengedj mely röttentő s jóltudott bátorságomért, hogy ezeket én mind felségednek így tisztán elmondom! De kell így tegyek és kell tűrje tefölséged tőlünk, mert másképp az jó dolog nem esik meg! Távoztassa Istennel emberszívének óhatatlan hiúságát s higyje el, hogy uramnak udvarából elküldésivel ez azért fényben, - sem fölséged dicsőségben, csekélyebb nem lössz. Vannak s hányan, ragyogó nevek, gáláns úri cselédek - csak mint Bánffyak, Zudarok, Drugethek, Illésházak is s mit tudom kik, kik sem - akik mindazt éppoly jól elkövethetnék, melyet boldogtalan ember köröttetek elvégzett! Egész család pedig akkor férjet, apát nyer, romlásba nem dűl, ha árva megbódult Miklósomat visszatéríteni, meg nem tagadná felséged tőlünk...

Erzsébet, aki már kihegyezett szemmel és robbanásra feszülő sértődöttséggel készült lecsapni betolakodott támadójára, a „*levél*” szó első említésénél, egyszerre alábbhagyott. Akármennyire ludasnak érezte magát Garayt illetőleg, eddig csak holmi szándékoknál tartott, azok sem vonatkoztak éppen súlyosbűnös dolgokra, - egy titkon postázgatás meg éppenséggel nem szerepelt a lelke tehertételei közt. Hát... Ha ez az asszony mégis levélről beszél - - -? S annyira, hogy ez nála is van - - -? Akkor..? Akkor ez mi! Akkor ez a panasz-zuhatag is mást vádol, nem őt! Ragyogó udvarának valamely kacér főasszonyát, akit eddig nem is gyanított. De aki pedig mégis ittjárkál körötte, az álnokság palástjába burkolózottan, talán ki is nevetve őt, amiért királynéi állapotában is a rövidebbet húzta mellette és erőködést erőködésre, felsülést felsülésre halmozott.

Szemével szinte ráugrott a Dóra tenyere alatt titkolódzó papirosokra s mialatt ezeket nézte, tekintetével húzta: hirtelen már egy egész csomó női arc képzett meg előtte. Udvari bejáratos szépek arca... akik közt - haj! - mennyi a nála üdébb... karcsúbb... ifjabb... kívántatósabb..!

Nem szánta volna kígyófejeiket sarka alatt megrontani, ha csak azt tudná, hogy melyiken kezdje..!

Nézte a rejtelmes levelet, forróságával szinte megperzselőn és felzsugorgatón s majdnem nagyobb felháborodást érzett, mint az elhagyott hites feleség, aki ellen nem táplált többé haragot. Sőt kész volt bajait a legkegyetlenebbül megtorolni.

- Mely személy s nevezet? - kérdezte és egyre a levelet falta. - Sosem reménlettünk volna íly hamisságot a nádor felől! - pihegte, lélegzete fogytán.

Majd megrázta fejét és vad irígységgel felcsaholt:

- Hát viselek gondot e családhagyó hűtelenre! De ne adja Istene, szembenlégyek ilyen s ilyen csábíttó némberével! Mert íly usust tisztes udvarunkba behozni nem hagyunk! Íly nevüket elejtő, egyveledni kész fertelmeseket meg nem tűrünk! Hanem a konkolyokat kicsapdozzuk, hóhérral mingyárt nyakukat szakasszuk s ugyan még nemzetségük kitörültetése is lehető, jól meglássák!

Könnybe párásodott a szeme ennek az újabb vereségnek keserűségében, de legfőképp attól: hogy a levél..! Azt olvashassa és belőle a bitorló kilétét valahára megtudhassa!

Csak ez az egy gondolata volt. Garaynéra ügyet sem vetett többé. Pedig lett volna rajta mit látnia. Dóra valósággal megrendült a királyné haragvillámos megzendülésének ezektől a kifakadásaitól.

Mire vegye, hogy Erzsébet ilyen egypercig sem ismert a szavaiból: sajátmagára!? Hogy ottanmindjárt háborog, hóhéron-palloson alul nem adja s fenyeget és ájúdozik!? Hiszen akkor ő hamis nyomon járt! Akkor itt mi történt!? Valami szörnyűséges történt! Borzasztó, borzasztó tévedés! Akkor ez az asszony ma is semmit sem tud, a játékot annál kevésbbé folytatta, - akkor ez üres, az ellenük vétkezésben s ő mégis hogy öklelt neki, micsoda beszédekkel, amikkel most aztán, mi legyen!?

Egész megszédült ettől a felfedezéstől s attól a veszedelemtől, melyet balgyanakodásával felidézett. Hátrált volna már vissza! De szavakat sem talált, nemhogy elfogadható magyarázatot. Habozásával csak végsőkig feszítette Erzsébetet, míg türelmének anélkül sem valami erős fonala hirtelen elpattant.

- Ehh! Mutasd! Mit dángoválunk! - csattant fel nyersen és zsarnoki keze ragadozó mozdulattal kinyúlt s azzal a levél ottvolt nála, sőt abbanyomba már olvasta is:

- „Legfelségesebb Asszony..!”

Fekete bársonypillái vertek egyet.

Hogyan: „legfelségesebb”!?

Ezt nem értette.

De hiszen: ez - - - *ő*..?

Hát hogyan is..! Hogy is...

Be a papírlapok közé! És olvasott. Nem! Itta a betűket. S Dóra újabb lélekrázkódással láthatott rajta egy egész sor bámulatos változást. Először: hogy a mostanig képéből kikelt arca fokonként kisimul... Aztán piros lesz, mint a frissenbomlott pipacsvirág. Mint a bíbor-ruhája... Tekintete is fel-fellobban: gyujtogat szinte... Korallnyelvecskéje kiötlik, maganemtudóan a szép, duzzadt ajkait sodorgatja, mint egy pákoszkodó macska. Míg végezetül - - -

Úristen, mi ez!?

Iszonyú ez!

Alig s alig mert odanézni Dóra.

Az előbb még háborgó asszony - a másik - elbágyadtan, mintegy édesdeden megpihengetve, elgőgicsélve: elmosolyodott..!

Még s hogy ne is mosolygott volna!?

Mikor hiszen mit tart ő itt a kezében..?

Amire annyi aláztatásban és csüggedésben hiába várt! Önbizalmának megerősítését; női voltának gyógyító felértékelését; hódítóképességének és fiatalságának leghitelesebb elismerését: a férfivallomást...

Kemény-büszke Garay Miklós nádor bírhatatlan szerelemben ledobbanása, - az, az van itt a kezei közt...

Oh, most jó lenne hosszan elnyúlni s lehunyt szemmel, gondolatban, elismételgetni a fojtott szenvedélyű, de fojtottságukban csak annál parázslóbb jelzőket, amiket ez a levél tartalmaz! S mindőjükkel külön megjutalmazni, megsímogatni minden feldícsért tagját, melyeket hányszor vádolt, kíméletlenül! S melyek egyszerre milyen másak most..! Mennyivel szebbek, kedveskébbek, mint voltak, mióta szinte csupaszra vetkőztetetten, sugározzák a férfi szemén keresztül, - a férfi tetszéséből rájuk visszaverődő tűzvarázst...

Miért is nem alhatik most egy hosszú, lelket pihentető éberálmot..!

Persze..! Egy idegen itt... Egy asszony!!

Mint mérges tarantella-csípésre, szisszent rá a létezésére, akiről már csaknem megfeledkezett. És hogy ez a nő is jogot formál az ő lelke megváltójára... önbecsülésének erre a nélkülözhetetlen tükröszlopára..! S hogy ez is látta őt, asszonyszemekkel, ilyen pőrén... ilyen minden megdícsért tagjában lemeztelenítve, mint ő sajátmagát... Merte! Őt megelőzve!!

Hogy is érezhetett volna vele már bármi sorsközösséget! Világok álltak közöttük... Vetélytársak között...

Nagy roppanás lett benne. Valami sajátságos veszettség jött rá; elvakult indulat, amivel nősténytigris a köreibe lépett másikat hanyattborítja.

Az ingerelt vad sívó hangján fakadt is el:

- Hogy penetrált hozzád e levél!

De válaszra sem hagyott időt. Gyönyörű, dühödött tigrisként fújt, prüszkölt és újabb támadásra szökkent:

- Mint olvassuk, lássuk, ércsük: ebben a levélben az mi Személyünkről csak elrekesztve esett szó! Ami benne letött dolgokat illeti, ugyan magamnak lett volna hát jussom elítílnem, hogy micsoda bánás jár érettük! Kigyelmed mégis: epistulam solvit! Titkot szegett, az mi titkunkat! Felséget sértett s még bátor vagy szemünknek előtte megállni? Még idejössz ezeket előadnod? Most mi mondjuk, királynéul, melyet kemed az elébb: vakmerő!! És feje, tolvaj fejeknek!

Dóra egyszerre felállt. Egycsapásra téresedett elébe minden s lett a tekintete mélybelátó és értő. Egyszeriben tudta, hogy az első gyanuja járt a helyes nyomon. Az, mely a gyászosemlékű gorjáni levelet megint kezébe adta s vele éjt-napon robogva, idehajszolta. Felfogta igazi, legbelső, leküzdhetetlen okát ennek a királynői méltatlankodásnak és felfogta Erzsébet szemében: a születendő bűnt.

Immár ő is szaggatta gátját. Vitte zsilipjét.

- A levél - sisteredett ki belőle feltartóztathatlanul - sorsban osztályos atyámfiának: férjemnek holmija volt! Idegen-felséged bíráskodik a hitveshez jutása fölött, ki kezeim közül erő hatalmával sutúlta ki? Ó, a szegény, a szegény! - nevetett vaksötéten. - S hogy miért jöttem..! - robbant végzetesen tovább. - Jól tudja és úgy tűnt, meg is értett eleinte! De csak míg másvalakiről sejlett az dolog! Most egyszerre zsibong s vakmerést emleget és jusst?

Kék szeme metsző kristálylapokat villantott fehér arcából. Ajka elvékonyult keskeny-fehéren, mint két szorosra sodort fonál; hangjában pedig a Törvény engesztelhetetlensége csendült:

- Jussom egyedül nekem van, ki urammal tiszta oltár fölött s gyermekek bölcsejinél álltam, ha százszorban királyné vitassa is! Felséged akarta! Igy! Én kimondtam, bár fejem üttesse el érte! Hírlettek már effélék, Jezabel-királynékról! De hathatósságuk elrontatott, testük palota ablakán vettetett ki és összezúzattatott s vérüket ebek nyaldosták fel! Mert írja róluk az Irás: «Halálra hanyatlik az ő Házuk és útjuk az élet nélkül valókhoz»! Ámen, - ejtette le hirtelen a hangját, mint aki látnoki megvilágosodásból ocsudik s változott hangon hozzátette: - Erre jóslatomra felséged egykorban emlékezzék!

Talpon állt már Erzsébet is!

Ujjai közt morzsolni szét a becsmérlőt s torkára forrasztani a rettenetes átkot: lett volna első ösztöne. De nem engedett neki utat. Ez a hallatlan sérelem nagyobb megtorlást kívánt a testi büntetésnél! A lelki ütést. Mindennél gyilkosabbat: a gúnyt! Ezt választotta.

Selyemtopánjainak sarkán hintálva, mérte végig csúfondárosan Dórát.

- Habokat hánsz gyámoltalan csekélységedben, kis szolgáló! - zökögött. - Vigyázz, még a baj kifog, ha nem sietsz! Hanem váltott lovakat ajánlunk, hogy gyermekcihák mosására Gorjánba érj s palatinus uram többi levetett holmiját is megkobozhasd! Mert ezek valók szűk állapotodhoz és nem palotában fel-alá szálldosni. Vársz még valamire?

- A levél! - szúrtak Dóra szőke pillái.

A másik azonban csak mókázott.

- Jaj, arra ekicsi szükségünk marad, Miklósné öcsémasszony! Ugyanis nem szokásunk, kezünket cselédeink fenyítésével fertéztetnünk. De kinek dolga, urának virgácsával, majd megpiritskéltessük! Igy. Nincsen több mondásunk.

Puha kacsója megütötte az ezüstdobot. Szeme visszahárította a rohamosan érkező Christa aggodalmát.

- Ez asszony: el s ki! - szólt, úgy szánó odavetőleg. - Ódallépcsőn bocsáttassék alá, valahol más alacsony rend emberek. Sok szép atyafiak és udvarlásunkra kisbejáróink ne érthessék rajtunk kívül: Garay uram mely trón előtt csak magaviselni sem tudó s talán hogy köznemzetből álló asszonyt vött...

Hanem amint tanuk nélkül maradtak, elfakadt hanyag gráciája és kitört belőle a megharcolt siker.

Mellérántotta hölgyét, ölelte, bolond táncba sodorta s kacagott, sikongott és sikongva rázta a levelet a fejük fölött.

- Ittvan! Mmm, mi van itt..! Győztünk kedves! Miénk a nyerő kocka! Gorjáni mackó nádor uram, erre begyön! Begyön s akkor e földi világban mán el nem szabadul! És épp e buta szerelemféltő némber ejté a kezünkbe..!

LXXIX.

Zólyomból kijövet, Garay Pálosnagymezőig tartott a királlyal. Itt a kíséret megállt. Az udvar elbúcsúzott Lajostól, aki Nagyszombat felé fordult, ahol a nyarat eltölteni szándékozott, míg az egyház és országnagyok Budára voltak visszatérendők.

A nádor egy tikkasztó augusztus-legeleji éjszakán érkezett meg szállására. Aludt az egész ház. Nem is költött fel senkit. Ő is azonnal feküdni készült. Csak úgy tetszett, hogy ezt a tervét mégsem valósíthatja meg olyan rögtönösen, mint gondolta.

Mialatt a külső szobában lecsatolta kardját, odabentről hangok ütötték meg a fülét. Fia volt az egyik beszélő, amiben egymagában még nem lett volna semmi rendkívüli. De az már annál különösebb, hogy a másik hang nem az inasáé, nem a nevelőé, egyáltalán nem is férfié, hanem - - - női hang!

Feneteremti: mi ez!? Hogy kerül ebbe az ő szigorúan rideglegény barlangjába valaki a másik nemből, éjszakának évadján!?

Szemöldökei összekapaszkodtak.

- A fiú..? - gondolta idegenkedve. - Ily gyermekül..? S az eppeg-én portámon..?

Ez túlságosan kellemetlen fölfedezés lett volna apai szívének, mely az apák csökönyösségével csüggött a hiten, hogy kamaszodó fiának lelke még érintetlen harmatos, mint az angyaloké.

Nos, ami ezt az illúziót illeti, azt ő kivételesen megtarthatta. Bízvást feloldozhatta Miklóskát minden gyanú alól. De azért a kedve nem hogy derült volna, sőt egészen elsötétedett.

- Semmi kétség, - dörmögött. - Ez Dóra. Az asszony...

Hogy jutott ide?!

Botorkáló kézzel akasztotta a kardot egy vaddisznó agyarra s aztán állva maradt, mozdulatlanul, mint akit villám csapott. Párszor elsímított a hideg-verejtékes homlokán; mintha valami oda hirtelen begyülemlő rosszat akart volna a helyéből kitörölni. Csomó emléket... Kínos és kicsit szégyeletes emléket: a gorjáni búcsút... S azt a fogadkozását, hogy visszatér... Lemond és hazajön... örökre... De az emlék nem tágított, - sőt folytatódott. Hogy azóta még életjelt sem adott maga felől..! Igy és így... eb vagy kutya: akaratom fordult..! Nem. Meg sem mukkant. És most világosan érezte, hogy ez hozta Dórát. Dönteni a bizonytalanban lebegő sorsuk fölött... Leszámolni...

Akkor pedig ő - - -?

Nagyot nyelt. Sejtette: nincs tovább. Nem bírja. Aligha bírja. Hogy annak a tündérasszonynak még a közeléből is - - -? Ne láthassa, messziről se többé? Vele legalább egy levegőt se szívhasson? Örökkön porkolábot tudjon a háta mellett, aki más, mint kötelességeire emlékeztető hajcsár nem lehet? Eskű-pórázon fogó hivatalos rabtartója? Mert belőle visszahozhatatlanul kihalt iránta minden férfi-érdeklődés? S így, így vonszolják egymást, lélek húsába vágódó bilincsekkel, egy életen keresztül?

Megértette, hogy itt ez volna a feladat. Ez a kérdés vár megoldásra. És a döntés órája ütött. Szakadóban a part... S ő nem reméli, hogy tovább egybentarthassa.

Betántorodott, belépett. Halkan köszönt. Szédülten nézett.

Nem vették észre. Bágyadt fény fogadta. Mindössze két árva viaszgyertya égett a zöldposztós vadászasztalán. Ez világította meg azt a látványt, mely eléje tárult.

Az asszony - csakugyan Dóra - ott görnyedezett az asztal mellett egy karszékben. Lábtól neki: a fiu. Valamit históriázott. Fejét anyja ölébe nyugtatta s az téveteg ujjakkal babrált a gyermek fürtjein.

Ártalmatlanabb képet ennél, már igazán nem álmodhatott. Mégis, ahogy amazok ketten így üldögéltek, egy gyors és rendkívül éles fájdalomérzést okoztak neki.

- A vesztett Paradicsom..! - futott az eszén keresztül. - Mint egy siralomház..! - hullt utána a második gondolata, belefoglalván pillantásába azt a talpas ezüstfeszületet is, melyet elutazásának órájában kapott ajándékba valakitől, de aztán siettében kívül is hagyott.

A feszület most különös gyászjelentőséget nyert, a fürtökben olvadozó gyertyák fényénél.

Nem bírta nézni. Elfordult. És mert a vastag keleti szőnyeg elnyelte volt lépteinek zaját, halkan köhécselt s éppen megint köszönni készült, mikor azok ketten ott inkább egyszerre ütésszerüleg megérezték, mint meghallották a jelenlétét.

Dóra összerázkódott és fehér lett, mint a meszelt fal. Miklóska pedig már rohant is. De anyja kezét futtában sem bocsátotta el. Velesodorta az asszonyt, olyan ellenállhatatlanul, mintha csak azt a másik ellenállhatatlan sodrást akarná viszonozni, mellyel ez a két ember egykor az ő létét a Semmiből megalkotta. A fiú ragyogó barna szeme izzott. Látszott a megszelesedett mozgásán, hogy Gorjánból eljötte óta most boldog először, hiány nélkül. Együttláthatja végre, akiket szeret... s akiknek szeretete és szétszakíthatatlan összetartozandósága, lángbetűkkel van a lelke törvénykönyvébe írva...

Hanem: sajátságos..!

Lelkendezése valahogy elbágyadt.

Összeboronáló szándéka, mintha ellenállásba ütköznék..!

Olyan súlyosnak érezte a dicső apai testet, mint a kő. Anyja magasztos testét pedig visszahajlónak, mint az acél...

A szövet, mely lelkének lakást adott, - a kétfajta hús, mely azonban benne valami rejtelmes módon mégis egy és ugyanazzá szövődött: vonakodott...

Miklóska nem gondolta mindezt tudatosan végig. De végeredményében elég pontosan így érezte. És elhült. Kínos zavarba jött.

- Eh - nyugtatta meg hamarosan magát, az ifjú lelkek optimizmusával - hát röstellik gyerek előtt ölelkezni! Pedig már nem is vagyok gyerek...

Nem, már nem egészen... Annyira nem, hogy már áldozatot is tudott hozni azért, ami nem teljesen rendjénvalót, - az ő szárnyalását megbénítót érzett a szülei közt, akiket ő azonban a közös lélek és test örökségében, mégis, továbbra is, mindenáron egyesíteni akart.

Olyan rövidre fogta az ilyenkor megszokott históriázgatását, amennyire éppen lehetett s az első kínálkozó alkalommal elcsókolódzott és szobájába vonult.

Az ajtóból visszanevetett. Ennyiben gyermek volt még és abban, hogy csak az okozatot fogta fel jól, de az okot félre: a legvídámabbra magyarázta. Mert ha érettebb szemmel pillant most szülei lelkébe..!

Akkor nemcsupán azt láthatta volna, hogy azok vonakodnak egymás érintésétől, hanem azt is, hogy semmit sem tartanak e percben kevésbé kívánatosnak, mint éppen ezt a jótékony magukrahagyatást.

Féltek egymástól és attól, ami történni fog. Féltek. S ez a félelem kisápadt szenvedő arcukra, kiült tétova szemükbe, sőt testtartásukból is kiütközött. Mozgásuk elveszítette biztonságát. Félszeg volt és határozatlan s olyan feszültség szorongott benne, mintha minden pillanatban készeknek kellene lenniük, hogy gyors szökésben keressenek menekülést.

Csakhogy szökésről szó sem lehetett. Felfogták mind a ketten ennek a kívánságuknak tarthatatlanságát és a tudat elutasító ítélete lassan le is fojtotta bennük az ösztönt. S meghozta azt a gyászos valamit, amitől pedig mind a két becsületes lélek borzadt. Az alakoskodást.

Nem voltak egyedüli bűnösök az elkövetkezendő komédiában. A csend nagyobb bűnös volt náluk. Az rövid idő alatt is olyan elviselhetetlenné feszült, hogy okvetlen túl kellett adniuk rajta, ha nem akarják mindjárt az első percekben kikiáltani azt a rémületeset, amit a helyzetükben mind a ketten egész pontosan felfogtak.

- Elodázni! - jajdult bennük a vágy.

S ez életben utoljára történt, hogy vágyban találkoztak.

Első lépést a cselekvőbb fél: a férfi tette meg. Torkához nyúlt s mint akit tűrhetetlenül fojt a kemény gallér, beleakasztotta a nyílásba ujját és elkezdte rázogatni.

- Kutyamindenit! - szólt bosszúsnak akart arckifejezéssel, mely azonban csak élhetetlennek sikerült. - Hogy nyuvaszt e bestye holmi! Te nem tikkadsz a melegtől?

- Nem. Én nem. Azaz - - - Eddigre csitolhattam. Jókor jüvék s azóta többire ittvagyok és a szuperlátot behúzva tartottuk, - felelt Dóra olyan élénken és szaporán, ami rendes körülmények közt már egymagában is gyanús lehetett volna. De most egyikőjük sem akadt fenn a túlbuzgalmon. Fő dolog volt, hogy a kínos csend megtört és mégsem történt semmi különös. Semmi, ami a félelmes lavinát elindíthatná, ami pedig kérlelhetetlenül vár reájuk...

Miklós folytatta megkezdett művét.

- Nó, lóháton az ilyen s ilyen pogány időben..!

Őrizkedett megkérdezni, hogy hát Dóra hogy jött!? Mikor és mért jött? Csak kárvallottan sóhajtozott és legyingetett:

- ... holott nem hinném puha volnék!?

- Nem. Az nem.

- Igaz, teleket jobban állom.

Itt kifogyott.

- Mindig is jobban állotta! - sietett rémülten segítségére Dóra, azonban legott elhallgatott. Észrevette, hogy rossz irányba fordult. A «*mindig*», a «*volt*», - de a multra való legkisebb utalás is, veszedelmes most itt! Egycsapásra rombadöntheti mindkettőjük lelkének kétségbeesett védekezését.

Gyorsan tette hozzá, azzal sem törődve, hogy szavaik közt hiányzik a kapcsolat:

- ... csak összesutúlom az ajkamat s azt mondom: «nincs is olly hideg»... «Nem is szenvedek!»... És - - -

Elakadt megint. Mármeg azt érezte, hogy másik két szava hibás. A «*hideg*» és az, hogy «*szenvedek*»: tágabb értelmet nyert...

Elszörnyedve nézett maga elé. S egyszerre rájött, hogy akármit szólna is most, minden legcsekélyebb dologba belekerülne az a kibővült jelentőség, ami veszélyes, amit kerülni akart, amit azonban ime: nem, nem tud elkerülni.

Várta, hogy ezúttal meg majd Miklós jöjjön segítségére és rántsa ki a bajból - folytassa a tojástáncot, a mellébeszélést - de szerencsétlenségére, a másik hamarabb kigazdálkodott még, mint ő. Hiába keresgélt a szavak halmazában, egyikkel sem mert új társalgást kezdeni. Ez annyira megzavarta, hogy egész elfelejtkezett félszeg helyzetükről és vetkezésbe fogott. Egymásután fejtette ki dolmányából a boglárokat.

Dóra csendesen és elrévedt szemmel nézte. Mintha roppant időtlenségből és megtágult térből látná egyszerre kinyúlni az ura kezét, melyre egy fénylap hullt a gyertyákról s mely ezzel a hangsúlyozott megvilágítással valahogy külön létezést nyert s mintha nem is függött volna össze Miklóssal, a régismert emberrel.

- A Fátum keze, mely sorsunkat eldönti! - merült fel akkor egész váratlanul gondolataiból az a nehány legkockázatosabb szó, melyeknek ki kellett rázniuk őt ernyedtségéből s melyek arra voltak hivatva, hogy felborítsák ezt az egész hazug helyzetet.

Szíve úgy összerándult, hogy minden átmenet nélkül lökött ki a torkán egy csontig hasító sikoltást:

- Miklós!!

És arca elé csapta kezeit.

Ezt nem lehetett többé elmagyarázni. Ez az iszonyatteljes kiáltás felfödött mindent. Felégetett minden hidat.

Az asszony feje a mellére csuklott. Úgy maradt ott, végtelen szerencsétlenségben, alig eszmélve.

Meleg lehelet borzolta öntudatra.

Merev szemekkel felpillantott: az ura volt. Már az sem tartotta sütve a szemét. Az övébe mélyesztette nyíltan és szomorúan.

- Holnap..! - súgta lágyan. - Akarod? Ne Ma... Holnap! Mindenről beszélünk.

Dóra gépies igen-t bólintott. Felkelt és meg-megtántorodva, kiment a szobából. Miklós pedig úgy zuhant a helyére, mint egy ólommal tömött zsák.

A két gyertya lángja ezüst fénykörbe vonta az asztalon álló feszületet.

LXXX.

Tulajdonképpen semmit sem nyertek a puszta időhaladékon kívül. Az éjszakát mind a ketten ébren töltötték, sőt Miklós többnyire lábon is. Nem vetkőzött le jobban, mint amennyire zavarában Dóra előtt jutott. Ledöbbengető lépésekkel járta a szobát s olyan nehéz vívódásban, ami tíz évvel öregebbnek mutatta arcát a valóságnál.

Ez a küzdelme hajnalig fokonkint alábbhagyott. Akkor egészen elenyhült és valami halálhoz hasonló nyugalomnak adott helyet.

Végigterült egy medvebőrön s lehunyta virrasztástól égő szemeit. Ha nem is aludt, de nem tusakodott többé. Határozott. Bármennyire elszakadt is Erzsébettől, ezt a beteg helyzetet - melyben egyik házas fél rémült idegenkedésnél, vagy legjobb esetben valami zavaros testvéri szánalomnál egyebet nem képes a másik fél iránt érezni - nem lehet tovább fenntartani. Ha eddig nem tudta volna, most a Dóra betoppanásából pontosan megtudhatta, hogy mit jelentene számára a Gorjánba végleg hazatérés...

Feladta a harcot.

Ugyanez történt pár lépéssel távolabb az asszonnyal is, annyi különbséggel, hogy Dóra - aki még szeretett - jobban összetört, mint ő. Igen, megtört; valaminek előbb össze kellett roppannia benne ahoz, hogy be bírja látni ennek az egyoldalú szerelemnek menthetetlen céltalanságát és mégis végigvergődje itt ezt az éjszakát, melynek szörnyűsége minden képzeletét felülmúlta. Másképp nem lett volna képes megmaradni ebben a házban, ahol - érezte - utolsó óráit tölti egy férfi mellett, aki máris olyan idegen vele szemben, mintha közös multjuk sohasem lett volna élő jelen. Mintha ő csak valami utcáról betévedt ismeretlen volna, aki a hűvös vendégbarátságon kívül, egyébre nem tarthat igényt.

Oh, hol állt ő már attól a bár elkínzott, de még mindig öntudatos és reményekben ringatózó teremtéstől, aki gyanánt Gorjánból elindult, hogy az utolsó legnagyobb lépést is megtegye szerencsétlen urának megmentésére..! Aki eltökélte, hogy játékszerének elbocsátására indítja a királynét, ha kell, önként vállalt alázkodással, ha kell, a keresztény asszony alvó lelkiismeretének költögetésével, vagy bármelyikével azoknak az eszközöknek, melyeket a pillanatadta helyzet éppen a legcélravezetőbbeknek sugall..!

Messzi állt már ettől a harcos nőtől. Féreg lett, akit az élet durva sarka megtiport. Az a szenvedelmes jelenet ott ma Erzsébetnél: kirántotta lába alól a talajt. Érezte, hogy féltékenysége elragadtatta, hogy túlment a határokon. És hogy a lovagiaskodó szerelmében megszégyenített férfit most már még azesetben is elvesztette, ha Miklósnak egyébként talán nem is lett volna szándékában a családi kereteket nyíltan felrobbantani.

Reggel felé valahogy elnyomta a törődöttség. De legfeljebb ha fertályóráig aludt és olyan vad szívdobogásra ébredt, hogy jobb lett volna inkább, ha semmit sem alszik.

Azt álmodta, hogy Miklóssal utazgat valahol. Valami omlatag kastély ruderái felé tartanak. Mire azonban a kapuhoz érnek, Miklós különszöktet, elszáguld és vissza sem tekint többé.

Mellére szorította kezeit s eszmélkedve nézett körül. De hamarosan tudatára világosodott a történteknek és annak, hogy a valóság semmivel sem kevésbbé fenyegető, mint volt az álom. Hallotta férjének súlyos lépteit, amint ott három szobán túl, fel-alá bolyong...

- Nincs segítség, nincs! - rázta meg a fejét erre és vak tekintettel meredt maga elé. Majd hirtelen felszökött, az üldözött vad sietségével borított vállaira egy fésülő palástot s futott át a fiához. Szaggató vágyat érzett, hogy lássa a drága gyermeket, - hozzáölelje fürtös fejét és betemesse vele azt a véres ürt, mely a szívében most volt megnyílóban; hogy ahoz, ami előtte áll, erőt és bátorságot merítsen. De még ez a szerény kívánsága sem teljesedhetett. A fióka már kirepült. Szétszórtan hagyott holmijai mutatták, hogy sürgősen kellett öltöznie. Hívta a szolgálata... Ugyanaz a nyaktörő, hiú, csillogó szolgálat, mely egyik kedvesét már elrabolta tőle... és egyszer majd talán a másodiktól: fiától, sőt a többi gyermekeitől is sorba meg fogja fosztani... Hiszen Garayak, mind! Helyük az udvarnál lesz. Ő pedig lassankint egyedül marad, egész egyedül!

Nem bírta tovább. Ledobbant az ágyra. Belefúrta arcát azokba a párnákba, melyekben még ott homorodott a kedves gyermekfej gödre és kitört belőle a zokogás.

Hosszú idő múlt, míg lecsillapodott. Már csak száraz csukladozások hagyták el ajkait. Könnyeinek forrása kiapadt. Érezte, hogy soha ez életben nem fog többé sírni.

Roskatagon fölemelkedett, visszatámolygott szobájába, alig tudatos mozdulatokkal rendbe szedelkőzött és átment sorsának döntő bírájához.

Miklós a padon feküdt. De az ő szellemjelenésére felpillantott, felkelt s legott viszonozta köszöntését. Karosszéket fordított elő, megvárta míg lebocsátkozik, akkor eléje állt és árkolt szemét egyenesen az övébe mélyesztve, megszólalt:

- Mondásom van... Idehallgass, hogy megérthesd dolgunkban való elmémet és kívánságaimat! Tudom, hogy asszony dícséretesebb emlékezetű, nyájasabb, szorgalmatosságában hátra nem állóbb, singularisan jóakaróbb nálad, még nem volt. Tudom, hogy nőfélét úgy becsülleni, mint téged, fejem fennállásáig sem foghatok, soha. De épp mert ily fölöttébb becsüllek, nemdenem engedhetetlen, hogy aprólék-ámításokkal - ha legtisztább kíméletből is - lenyomulásodat okozzam, - breviter: megtévesszelek...

Szünetet tartott, pár pillanatig elszármazott arccal tűnődött, majd folytatta:

- Jussod van a bár kietlen, de egyedül hozzád méltó igazsághoz, hogy megtudd: nem vagyok a régi. Nem vagyok fejér orcával. Nem vagyok üres a bűntől. Elmém kicserélték. Szívem megszüntették. Másvalaki felé fordult, kit gorjáni elfogott levelemből érthetsz... Ez most mindegy! Nem róla beszélünk: rólam egymagamról... Cselekedettel ugyan meg nem csaltalak, de ma éjjel már jól explorálám, hogy ez sem az én érdemem. Alkalmatosságnak hiánya... Ama másik valakinek erényessége... fő magaslati... Ha hajlott volna felém, ezóta bizonnyal nemcsak lelkemben, hanem megromlott, átkos tetemem szerint is, bukottan kellene álljak színed előtt. Ily kétféleséget nő férfiállatban meg nem bocsáthat. Tisztaságodban el sem fogadhatnék tőled ily megalkuvást. Én is azért arra kérlek asszony, bár ítélj meg s legkeményebben, de eressz utamra, de add vissza szabad állapotomat, mert mink a régiben, jólélek, tovább nem s nem lehetünk.

Szavai ércesen pattogtak egymás után. Mikor végükre ért, lehajolt és hűvös tisztelettel megcsókolta Dóra lecsüggő kezét.

Az a kéz megrándult: hát mégis..? Mielőtt a királynővel való dolgát tudná is..?

És egy pillanatig úgy volt, hogy ujjait kulcsolja s könyörög, hogy irgalom, irgalom, ez borzasztó, borzasztó - - - azonban mégsem tette. Felfogta, hogy hiába tenné. Csak nehezítené Miklós helyzetét, magát pedig lealacsonyítaná. Nem, ez nem... nem szabad... Méltó és méltóságteljes kell hogy maradjon, ha egyszer ennél több és semmi más, úgysem lehet már ezentúl... Ha egyszer a szerelem a másik fél részéről, bevallottan megszűnt...

- Köszönöm - lett az első szava, ahogy percnyi gyöngeségét leküzdötte. - Köszönöm, hogy nekem ezeket így igazán megmondta.

Gyors lélegzettel fűzte tovább:

- Keresztény asszony vagyok, Krisztusszolgáló, atyámfia! Az esküt azért, valamit töttem oltár előtt, fel nem oldozhatom. Ahogyan pap mindigre pap marad, bárha templomából vessék is ki, - bárha sívó pusztában egyedülmarasztaltassék is, azonképpen maradok én is kelmednek hitvesse, mindörökké, bonthatatlanul. Az eskü eltörülhetetlen jegyet nyomott reánk... De vegye nyugodalmára: csak szent hitnek hagyása szerint s csak távolról és lélekben fogok felesége lönni! Jussot sem formálok többé semmihez s nem erősködök tovább, mikor jól látom, hogy összes hathatósságomból kifogytam... Te is azért mesterkedéseken - hogy megigazítsalak - nem fogsz érni többé, kedves atyámfia. Az kemed útjába nem kerülök, kétségbeesésbe nem hajtom. Szabad hát nagyságtok mától fogván mindama szabadságokkal, kiket az conscientiájától veszen... Abba mi az én földi jussom, én tartozás nélkül elbocsájtom.

Nagyranyitotta elborult szürke szemét és hallható nyögéssel hozzátette:

- Most irgalmazzon neked a Teremtől Nagyságod pedig kövessen el egy végső bocsánatot zabolátlan szolgálójával, erre kérném.

Pillája egy lassú-nagyot vert. Látszott, hogy még szavak gyülekeznek a száján; de Miklós hevesen előre mozdult.

Hogy minden ilyen símán ment, hogy az asszony érdemeket nem hánytorgatott, kegyetlen lépését nem becsmérlette, - hogy nagylelkűbb és emelkedettebb volt nála, ezt csak elviselte, sőt valami fájdalmas büszkeségfélét is érzett efölött. Hanem hogy a jóságát túlozza s még ő alázkodjék és kérjen bocsánatot, ebbe, mint ahogy Gorjánban nem, úgy most sem akart belemenni.

Dóra azonban váratlanul olyan határozott mozdulatot tett, ami lefegyverezte tiltakozását. Homályos kíváncsisággal nézett le rá s egy suhanó pillanatig reményteljes elmelegedéssel futott át rajta valami... Az az egyedüli gondolat, ami még felszabadíthatta volna terhelt lelkiismeretét, hogy: hosszas egyedülhagyatottságaiban, talán Dóra is... az asszonynak is... lehet holmi szívbéli titka... De ez csak egy érlökésig tartott. Aztán legott elszégyelte alacsony fantáziálását s lehorgasztott fejjel várta a történendőket.

Dóra pedig megszólalt:

- Szemben voltam a királynéval.

Nem többet mondott ennél a háromszavas közlésnél. Ezt is az emberi szerencsétlenségnek abban az áhítattal bőséges órájában mondta, melynek emelkedettségével csak az a másik óra érhetett fel, mikor sorsukat összekötötték. A rövid kijelentésnek mégis oly írtózatos legnagyobb hatása lett, ami egycsapásra szét tudta rombolni ennek a búcsúfájdalmas órának egész átszellemült hangulatát. Olyan hatása lett, mint a villámnak, mely teliben oltár közepébe üt s egy villanás alatt felgyujt, hamuvá hamvaszt mindent, ami szent és kegyeletes.

Miklós keze vassulyomként csapott le az asszony gyönge kezére s mint a szöges bilincs, záródott csuklója köré. Előbb még nyílt és tiszta szemeit elfutotta a vérköd. Melle félelmesen fujtatott.

- Merészelted..? - üvöltött fel eszeválottan s az arca elkékült. - Mit tettél, mit tettél! - kiáltozta egyre szilajabban s annyira dühödött rémületében, hogy nemcsak szorította: meg is csavarintotta a vasmarkai közt vonagló csuklót.

Ezt a pokoli kínt már nem lehetett elviselni.

Dóra végigzuhant a földön. Úgy maradt ott, mozdulatlanul.

Mikor megint kinyitotta szemét, ismét ott ült a karszékben. Miklóst látta föléhajolni. Most megint olyan volt, mint rendesen. Bár halvány, de oly szorgos-aggodalmas, hogy benne egy pillanatra édes kínnal újult ki közös multjuknak egész igézetes emléke. Ha nem érzi zúzott csuklójának gyötrelmét, szinte azt hihette volna, hogy előbb csak az agya káprázott. Ez a testi szenvedés azonban nem hagyott kétséget. Visszaterelte a gyászos valóságba, melyben szerelmük minden magasztos emlékével sem, gyermekeivel együttvéve sem számított semmit, vagy alig többet annál az útmenti kórónál, melyen a haladó lábak fontolgatás nélkül gázolnak keresztül.

Kijózanításában egyébként Miklós is segítségére jött.

Tompán megszólalt:

- Beste vadállat voltam s nem úrember. Eggyel több ok, hogy ne foghass megbocsátani és recte..! Holott még azt sem kérdezém: mi dolog lött volna..?

Belemelegedett a hirtelen ötletébe s mohón, végzetkutatóan előre, - egész az asszony sápadt arcába hajolt.

- Talán... nem is oly felettébbvaló a baj..! - mondta rettegő reménykedéssel. - Hogyan is sérthettél volna meg királyi fölséget, te, az okos és szelíd..!? Te Istennek földönjáró angyala, te nem szoktál magad felől megfelejtkezni, mint én!?

Megint beszélgetésük kényes pontjához érkezett s ezzel ha más, ha kevésbbé durva formában is, de ismét visszasiklott abba a csodálatos állapotba, mely az imént mutatkozott meg rajta először. Dóra szinte érezte, hogy halad előre benne mindinkább... milyen gyorsan távolodik tőle... hogy cserélődik ki... És egyszerre fellobbant benne a gyanú, hogy Miklós: nem épeszű. Csak háborodottakról hallotta mostanig, hogy elég a lelkük egy beteg pontjához hozzáérni s legott sarkukból fordulnak. Márpedig, kellett-e hajmeresztőbb hirtelenváltozás, mint amit éppen szeme előtt látott!?

Nem. Nem kellett. Ez az ember nem volt a rendes Miklós. Nem volt az, aki csak még a beszélgetésük kezdetén is. Nem az volt, akit ő ismert és megszokott: más!! Valaki égrekiáltóan és szívszaggatóan más! Előbbi durvaságáról nem is említve, az igazi Miklós világosfejű, büszke volt és nyílt. Ez meg itt - - - ez az új - - -? Iszonyú! Szinte könyörgött. Az ő Miklósa legfeljebb ha egy bólintással fejezte ki valami fölött az elismerését. Ez meg itt... hízelgett. Ravaszkodott... Csak hogy kisajtoljon belőle - nyomorultból - pár szót, melyek megadhatnák neki a felmentést a másik asszony haragja alól, akit olyan veszekedetten szeretett, mint őt soha.

Nem tudta eldönteni, hogy ez az eszelősség még hol állhat meg, mi kárt okozhat a család pusztulása után neki magának, vagy másoknak - talán az egész országnak! - de a magyarázatba mindenesetre belekapaszkodott. Ez a magyarázat csökkentette Miklós felelősségét, őbenne pedig a szánalom mellett döntött Megengedte neki, hogy tovább szerethesse ezt a szerencsétlent s mindenért, ami rossz, azt az idegen betolakodót okolhassa.

- Megboszorkányozá..! Ördöngős babonázással megcsinálta, megmérgezte minden csepp vérét! - gondolta és szívén új seb tárult: a tehetetlenség sebe. S vérzett, amiért nem bírja kirántani boldogtalan betegét éppen abból a legirtózatosabb bajból, melyben legtöbb szüksége lenne orvoslásra, mert hiszen ez az átkos baj nem elég hogy gyötrelmeket hoz rá, hanem még visszataszítóvá is teszi..!

Szenvedőleg emelte szemét azokra a láztörött szemekre, melyek a végzet titkát fürkészéssel csüggtek rajta s tudva, hogy csak növelni kénytelen a megszállott ember nyomorúságát, lesujtottan bólintott:

- Senkifia nem üres a gyarlóság s erőtelenségtől... Íme tagadást nem tészek, sőt affirmálom. De igen, elkövettem. De igen, megfelejkezék magam felől temiattad én is, valamiképp kegyelmed megfelejkezék magáról érette és mint nyilván közösleg mindenki, valaki szerelembe esik, megfelejkezik amaz Egyért mindenről s mindenkiről. Ezért hát ne vádolja lelkét nagyságod túlontúl, hanem remélj három személy egy bizony Istenben, aki irgalmasabb, semmint igazságos s ugyan kemednek is megengedheti egyszer, szép vezeklésben tisztulását...

Elhallgatott, egy percre szédülten hunyta le szemét, érezte, hogy ereje végéhez közeledik, azonban mégegyszer összeszedelkőzött s már jól tudva, hogy mit kockáztat, elszántan hozzátette:

- Követem az édes uramat, atyámfiát, én megvesztegetett elmémmel tetés bajt szereztem. Megértsd ebből: felhozott gorjáni leveled a királynénál marasztalódott, ki is azt kézbeakasztotta és ilyképpen mindent tud. Most aztán legyen nekem a kemed ítéleti szerint... Vétettem, vállalom.

Lehajtotta fejét s várta alázatban, hogy az előzőnél is kíméletlenebb támadás rátörjön.

De a csúf jelenet nem ismétlődött többé.

A férfi - ahogy felfogta ajkáról az utolsó szót - rögtön elindult, - három lépéssel a fegyvertartónál termett, süvegét rántotta, a kard - - -

Ezt azonban már föl sem hevederezte. Hóna alá kanyarította, majc-övével együtt s azzal, mint akit holdkóros delej húz, vagy mint az ittas s mintha Dóra többé nem is léteznék: ment, előrenyujtott nyakkal, kifele.

Ez volt az utolsó megnyilatkozási formája annak a csudálatos lelki vendégének, melyet az asszony mentegető vágyában őrültségnek tartott, - pedig mégsem volt az. Vérbeli sajátossága volt ennek a lefojtott tüzű, félbarbár embernek, aki az első langyos szülei választáson túl, most találkozott először szembe a szerelemmel s mert egyszer szenvedélyre lobbant, csak ilyen féktelen vadsággal szerethetett.

Így vagy úgy, a következés Dóra szempontjából változatlan maradt. Tudta, hogy aki *ilymódon* távozott, az soha többé nem fog hozzá visszatérni. Még ha küldenék sem... Aggott korára megpihenni sem... Szerelmüknek, boldogságuknak, mával igazán vége. Esküjük az egyik fél kezében megtört. Házas életük ebben az órában megszakadt.

Tenyerébe födte arcát s nehéz imával felfohászkodott. Csak később emelkedett a tudatáig, hogy a halotti zsoltárt mondta:

„Körülvöttenek engem halál fájdalmai
Pokloknak szorongattatásai támodtak
meg engem...”

Nem keresgélt más ima után. Ez volt éppen az ide illő.

Az asztal közepén, két szál tövig leégett gyertya közt: ott derengett az ezüst feszület.

HUSZADIK RÉSZ
TŰZ A PALOTÁBAN

LXXXI.

A levegő egy parányit kijózanította. Annyira legalább, hogy nagyjában átpillanthatta cselekedetét. Durvaságán kívül egyéb dolog miatt azonban, nem tudott megbánásra indulni. Szenvedélye a maga ősvadságában olyan hatalmassá nőtt s amellett olyan szerencsétlen volt, hogy ebben az elömlő szerencsétlenségben képtelenné vált mások - szerinte sokkal kisebb méretű - szerencsétlenségének értékelésére. Feleségének - gondolta - csak a megrövidült tulajdonjog érzete szenvedett. Csak hitvesi „hiusága” és anyai *mindenhatóságának* ábrándja vallott csorbát s ezeket enyhíteni ottmaradtak a gyermekei. De mi maradt neki? Már a túlvilági kárpótlásba vetett reménye sem! Mert ha ott, ahová most minden fogadkozása ellenére mégis vissza kell hogy kéredzkedjék, bocsánatra nem talál, akkor nincs más, mint az Istenparancsolatokat tovább szegni és Szentgyörgylovag létére, életét az önnön kezével elemészteni.

Hogy ezt hogyan eszközölhetné a köz legkisebb botránkoztatásával és saját büszkeségének leszállítása nélkül, azt egyelőre nem tudta. Hanem hát majd kieszel valamit...

- Egy háború..?

Igen, ez lenne a legillőbb! Senki sem sejtené meg, hogy maga irányodott a falconus lövege elé s mégis íze-pora sem maradna, ez beste életben pokolkínokat tovább keserülni...

Háború..!

Ez jó, nagyonjó volna.

De Uramisten, ez az ország..! Hát mi történik ebben az országban!? Történik itt valami? Semmi! Semmi sem mozog, mióta e fényes Európabirodalom feljutott hatalmának soha el sem képzelt magaslatára! Ez itt az igazi aetas aurea... s itt minden áll. A gazdagság zsírjafakadása és a béke áporodása, mindenütt... A kalmár pénzt olvasgat lagymatagon, a paraszt urasodik, az úr hasasodik és unatkozó negédességében már azt nem tudja: pávatollat hova dugdosson, nagyobb kevélységére... A jobb statusbeli szomszéd szerényen lapul, a bal meg sündörög, - északi a szolgaalázatban csakhogy éppen legyezőt nem verdes, a déli adót ajándékra küld: itt háború - - -? Itt? Itt? E nagylajosi félemleteshírű aranyországban? Ahol, ha ég szakadna is le, feltartanák lándzsáik hegyén a katonái, kikből mindíg több van, mint amennyi a szükség rájuk..? Ki lenne elég vakmerő, ujjat húzni ezzel a sereggel!?

Ellegyintette a gondolatot és sarkantyúba kapta a lovát.

Hát majd valami vadász-szerencsétlenség...

- De ügyesen, hogy senki nyomot ne vegyen, szánva bánogatásomra!!

Eh, mire így izgulni! Ez legalább őtőle függ. S rendben lesz...

Révetegen hordta körül a tekintetét.

Már egész közel járt a palotához.

- No lám..!

Míg azt a lépcsőt lejövet újból eléri, bízvást felfüggesztheti a tanakodást. Ott fordul meg az dolog...

Letoppant, indult.

Fel..!

De a felső renden, valami megütötte. Szúrós illat hatolt az orrába. Szeme könnybeborult.

- Füst..!

Vállatvont, tovább lohajtott.

- Hát füst..!

Nyílván a frájjok lakásából jön. De legméltóságosabb hely környékén, majd tisztul. Onnan távoltartják a kellemetlen és sérelmes dolgokat. S bár ő is..! Vérét adná!

- No csak gyerünk, gyerünk!

Hiába előzködött azonban. A füst nem szűnt meg. Sőt éppen a királynéi szobák ajtórésein szüremkedett legbuzgóbban kifelé.

Most már elrőkönyödött.

- Mi baj eshetett itt!?

Nem sokat meditált; kapta a kardját és köhögéssel, könnyezéssel küzdve, robbant a várószoba ajtajának. Felszakította és megbódultan nézett körül.

Az első percben semmit sem látott. Mintha tejesbögrébe esett volna hirtelen, úgy körülfolyta a sűrű fehérség. De aztán mégis csak beszédhang szűrődött hozzá s valami - alkalmasint egy ablak sarokvasa - nyikorgott és erre a megkönnyebbült levegőben már képes volt észrevenni a királynéi senescallust, ahogy kendőjét szája elé tartva, imbolyog felé.

- Uram..! - kezdte volna, de elhördült köhögve. Az udvarmester szintúgy. Majd megragadta karját és az ajtó felé tuszkolta. Addigra láthatatlan lények más ablakokat is felszaggattak, az ajtó is nyitva szaladt a távozók után, hasonlóképp odakünn is kitárult minden nyitható. Így, a fulladás határán, az urak végre emberséges levegőhöz jutottak.

- A királyné..! - lett Miklós első kérdése és nagy szívekondulása, - ám az udvarmester nem igen akart semmit észrevenni. Többet nyelhetett a füstből s csak: aló..! Előre! Lefele!

Az első könyökfordulóig Istennek sem szólamlott. Ott végre egy utolsót fújt, köhögött, prüszkölt és megemberelte magát.

- Baj nincs - mondta - de némely nemtudó és nemértő inasfiakat nem ártana azért megfenekelni.

Kiderült, hogy Erzsébet már múlt esztendőben nehezményelte a kintről fűtő, terebélyes kemece-kályháit. Kiadta a parancsot, hogy télire kandallót kíván. Így hát a munkát most nyárderekán kellett megejteni, mikor nincsen fűtés. Egy begyujtás azonban mégis kellett, hogy a járatok kipróbáltassanak.

- ... lator inasgyermek pedig egy piszkafával uram, a kéményhez fel, - de markának izzadozása mijján dorong sík levén, megcsuszamoda s mint be nem való, nyakrafőre besuhant a kéménybe. És most ennek a dugaszolásnak baljó következésit látjuk, - fejezte be lélekkönnyebbítő felvilágosítását az udvarmester. Valamit említett még fülkitépésről, nyakbavonatásról, - Miklós azonban ezt már nem hallgatta.

Türelmetlenül érintette meg a zsémbelődő ember vállát:

- Nézze uram, nagyságos uram, hát ha baj nincs, melyért eleget áldom Isten kegyelmét, történet szerint valahol csak létezik őfelsége? Én is ugyanoda akarnék jutnom.

- Nono... - döccent meg az udvaronc. Hanem a lépcsőn lefele szálldosást azért abba nem hagyta. - Létezni persze van s tudom is a legalsó emeletben létezni, de fogadást lenni nem hiszek.

- Miért?

- Mert amaz alsó szobák kancelláriabeliek s oly csintalan iratos polcok közt... mink itt ennél az új udvarnál - - -

Egy kis orr alá dörzsölésnek szánta ezt, hogy: mink, - másik, új udvar, - mi is vagyunk valakik, akármilyen helyen királynéul nem vendégeskedünk, - csakhogy Miklós megint nem hagyta végigbeszélni. Ingerültségében már toporgott.

- Halálból sietős, uram! Halálból! Megérts!

- Bajos...

- Akkor pedig - csörrent Garay kardja a lépcső márványfogazatához, hirtelen kitörő indulatában - készítse magát méltóságod a rossz eventushoz, mert ebből még nagy gonosz és romolások jönnek ki, mind kemedre, mind lehet az egész udvarotokra s hány fejük arra kegyelmeiteknek, hogy azt kockáztassák?!

Csaholt szinte s harapni akaró komondorként foga csikordult, ajka innyéről felcsúszott és ettől, fekete komorlásában olyan ijjedelmes lett, hogy a kis tokás udvaronc önkéntelenül hátrahőkölt és mindjárt alábbhagyta a fennhéjjázást. Megbűzölte, hogy ez itt most nem megy, nem lehet ezzel a sötét emberrel, mert ez nádor létére valami csakugyan hatalmas ügyet is hozhatott s akkor igazán, igazán: hány feje annak, aki feltartóztatta..!?

- Teszek egy próbát! - engesztelődött. - Majd jelentem, hogy a füst okát megtaláltuk és tán ezzel a színnel - - -

Indult, de visszakiáltott:

- Kapubold elejbe menjék uram, nádor uram! Ott kéztülebb érem s e cudar füst - - -

Már rendkívül készséges, egész omlatag lett.

Mégegyszer visszaszólt:

- Mely okkal mondjam lenni a kívánságot, hogy nagyobb biztonsággal való jühetésére mehetnék?

- Kit őfelsége maga is tud! - süppedt vissza ernyedten a szakállába Miklós és ezzel az udvarbíró végleg eltűnt, ő pedig megállt a tanácsolt helyen, a kocsibehajtó rámpán s elkezdett várni.

Pokolhőség volt. A strázsák olvadozva támolyogtak helyükön; de ő nem érezte a meleget. Valami homályos ködlés kavargott a fejében. A sorsdöntő órák réveteg kábulata.

Egyszercsak egy hosszú árnyékot látott a napsütéses kőkockákon előre mozogni.

Odanézett: az udvarbíró állt előtte.

Ráemelte lázas szemét s érezte a gyorsforgású szédülést, hogy: most... Mindjárt... Bal, vagy jobb: elválik... És ha nem lenne szégyen, jó volna valamiben megkapaszkodni. De már ez sem kellett! Nem. Elég volt neki egy tekintet ennek az udvari forgandó embernek arcába, ahoz, hogy mindent tudni véljen. Azt, hogy tehát: vadász-szerencsétlenség...

Azért úgy gépileg, a megszokás hatalmában s fahangon, mely kongott a belső ürességtől, mégis megkérdezte:

- Nos?

- Uram, méltóztassék sincere et genuine értésre vönni... az Asszony őfelsége e helyütt - - -

Itt az udvarbíró egy mentegetőző körmozdulatot tett a kezével:

- Semmi letten...

- Nem recipiálhat, - egészítette ki Miklós és mint akiben ezek a végzetes szavak rég készen megvoltak, mélyet bólintott.

Jó. Ezt várta. Túlesett rajta... Beteljesedett... S már mozdult, hogy megy. Nincs tovább! Valahol megejti... Valamelyik erdő... talán éppen a diósgyőri rengeteg... bölények és hozzáhasonló kivert aporkanok hazája - - - mikor kábult meglepetéssel egyszercsak azt hallja, hogy ni, az udvarmester nem állt meg ennyinél! Tovább beszél!

- ... a füst miá ki, Verécére menekül, tudja méltóságod, abba kicsi mulatóházba, kit még a szegény vén Úrnő szerzett jókedvire s hát ha úrbarátom ellenetartó nem volnál, meghadta őfelsége, hogy délután szállanál oda! De vigyázzunk, vigyázzunk csak, mert íme, hogy máris..!

Elfogta Miklós karját, hirtelen hátravonta és jó, hogy fogva is tartotta, mert akármilyen szilárd lábakon állt rendszerint ez a hatalmas ember, attól a gyors nyilalástól, mely most az egész valóján keresztül ütött, mégis majdnem alul került. Majdnem le, oda a kapun éppen kiszöktető fekete paripa elé, melynek hátán, idomokhoz tapadó selyemköntösben, libbenő viganóval, délcegen: Úristen, Úristen, kicsoda ugrat itt ki..! Az universumnak számára egyetlen létező asszonya, - a gyönyörű, a megsértett felség, aki azért idegenek előtt mégsem alázta meg szegény szolgáját. Nem, nem kergette el, meghallgatás nélkül, hanem ez utoljára is napot hagyott arra, hogy elébeállhasson. Így s így... Mindeneket előadhasson neki és legalább még egyszer, láthassa...

Térdreborulni lett volna kedve, de oly túlságosan megkavarodott benne a lélekindulás, hogy csak mikor az álomalak illatfelhőben már elvágtatott: eszmélt, hogy még egy puszta meghajlást tenni is elfelejtett.

Nem volt baj. Erzsébet bár jól észrevette, hogy ő a kapubolt mellett áll, szándékkal úgysem nézett felé. Inkább az ostorkájának kecses fogásával törődött.

- Ne neked, gorjáni mackó! - mulatott befele hangtalanul, mikor praktikája sikerült s ő pattanásig feszülő mellénykéjében a lova nyakára hajolt. - Bezzeg hosszú lesz neked dél..! De jól van az! Hosszú volt nekem is, a leveledig! Most azért hát csak törődj! Ütődj! Szálljon lejjebb a gőgöd s tanuld meg, hogy mégsem vagy te rengetegeknek hajthatatlan vadja! Kis tömött rongybábucska vagy te mégis csak! Királyasszony játékszere, aminek akartunk!

Fölnevetett s a szőke Christa vele csengetyűzött. Szép, üde, angyali kis arcán, apró fénylapocskák siklottak meg, a nyári sugárzáporban.

- Felség!

- No mi..?

- A csatlósunk..!

Egy vén kékbeli atyafi ügetett mögöttük.

A dáma visszaintett rá.

- Fődsüket s egyben néma az ártatlan! Felséged szolgálatára! - tette hozzá és tréfás tisztelettel meghajolt.

LXXXII.

Kastély...

Tulajdonképen hát nem is volt kastély, az a verőcei lak. Csak afféle egetváltoztatásra való, nagyobbacska ház. Vidéki udvarház, mely meredek rakott fallal szökött a vízre. A Duna közvetlen tőben nyaldosta. A fövenykifutó távolabb ereszkedett egy kicsit. Kanyargós kavicsút vezetett le hozzá. Délországi, holmi kényes dísznövények azonban nem szegélyezték. A nyaralóház építtetője, Jelizaveta kívánta ezt így. Őrizkedett tőle, hogy a kies parti lakocskát bármiféle cikornyasággal, ugrókutakkal, szobrokkal: a maga valójából kiforgassa. Ami mégis fejedelmivé kellett, hogy avassa a hajlékot, annak dolga az együgyűségükben is értékes bútoroké, keleti szőnyegeké s nem a künnlevőségeké. Kertet sem engedett csinálni. Kínos gonddal formába erőszakolt virágágyakat meg nem tűrt. Régente erdő állt ezen a helyen; hát maradjanak a maradék fák, melyekből az ínyenc Piast ivadék éppen csak annyit engedett kidönteni, amennyit az építkezés megkívánt. Hanem csónakházat, azt már igazíttatott. A színesre festett furkaták jégzajlás elmúltától fogva, ehez voltak kikötve s könnyeden himbálóztak a sejtelmesen suttogó hullámokon. A folyam közepén hosszúdad sziget látszott. Mögötte halmos túlpart. Jobbkéz felől az álmodozó visegrádi hegyek lilaszínlettek. A nyaraló mögött szelíd dombos vidék...

A ház ablaktáblái a rekkenő hőség elől most bevonva álltak. Bent szinte éjszaka homályolott; azonban senki sem aludt. Christa is csak éppen fejét nyugtatta karjára az első szobában, de mindúntalan idegesen föl-fölneszelt, sőt egyszerre fel is ugrott.

Lódobogás...

Ez az, amit várt! Mindjárt gondolta...

Végigfutott egy sor szobán és bekiáltott az utolsónak szürkületébe:

- Hallja felséged? Azmint előre mondtam, e már meggyütt! Tudtam: ez nem vár udvari ildomos időkre, most ennek borzasztó sürgős! Készen van felséged, kedves?

Erzsébet hangja fojtottan felelt a homályból, de nem a kérdésre; izgatott parancsolással:

- Te a helyedre erigy lányom, másképp, hogy jusson be? Se várta, se inas, az egy süket emberen kívül! Tán nem is kellett volna íly üresen jöjjünk..! Ez mit érthet felőle? Még azt hihetné - - -

- Sss..! Így rezgelődni..! Elmagyarázom én neki, csak felséged mitől se tartson, kérem! És e Miklóst, e medveállatot, derekasan megugrassa! No jó! Már megyek, megyek! Itt se voltam, aludtam, horkoltam! És felséged is - - - Tegye magát, hogy mink még ingyen sem vártuk! El ne bizakodjék!

Selyem suhant, a függöny csösszent: Christa apró lábai végigtopogtak a puha szőnyegeken, - egy perc és helyreült, fülelt, feszült, - aztán lebocsátotta szőke pilláit. Lesátorozta velük szép lassan, mélyen, nyúgodalmasan, a kis virágarcát: aluszkálni... Szunyókálni... Mert az a bőszült lovag közben elő is vágtatott... Bizonyára éppen most toppan le a földre...

Egyszerre majdnem felvisított. Elpukkant nevetve:

- Lovász..!! Mi? Az nincs! Magad, jó uram..! Paszamányos hasú, nagysás nádor uram! Jaj... Megbolondulok..!

Mindjobban csiklandozta bordáit a tiltott nevetés:

- Jaj, a kuka inas..! A siket..! Most bámulnak össze..! Hogy boldogultok!?

Úgy érezte, rögtön megőrül.

- Hogy ez a ménkő szívszerelem mire nem késztet..! Mi?

Hemperegni tudott volna és sivalkodni, ebben a hirtelentámadt nevethetnékben s nem szánt volna érte egy fél kapomány-falut, ha e pillanatban igazán kirugdalózhatja magából ezt a furkáló ingerkedést, mely ördög érti, mért támad éppen mindig a legméltóságosabb percekben!

De falu nélkül is le kellett csendesüljön.

- Ha..?

Nyílogatnak az ajtók.

Csend, most aztán igazán pissz és halotti komolyság! Mert porcog már a padló is... s ez nem oly ember, aki tréfát akarjon! Főképp nem ebbe mai állapotában..!

Egyszerre bentvolt valaki. Ezt Christa nyomban megérezte. Csak tette egy kevéssé, mint aki semmit sem tud, míg az nem lett félős, hogy a jövevény vissza ne forduljon...

Akkor inkább ő kapta fel a fejét, az első zörejre.

- Á, nagyságod..!

És bár nevetés rángatta belül, játszotta az eszmélkedést, szemét dörzsölte s nyafogott, lagymatagon:

- No..! Kegyelmességed talán hályogos? Azt tudta: este van és látogatás idő... pedig dél alig múlt. Hogy jött bé? - tágított fokonkint ébredőbb szemeket a komor külsejű látogatóra, aki mint a kárhozottak völgyéből szabadult és látszott, hogy a rendes köznapi beszédre szavakat alig talál.

- Szolgáknak hiányára nézvést... - nyikorodott azért mégis valami mentegetőzésbe, de az asszonyság közbecsapott, mert csak ezt akarta:

- Jűtest jöttünk, egész ceremóniásokat hamarjában hátunkra nem vehettük! - pattant szinte támadólag. - Ama pár órákig, míg bent a palotában kiszellőznek, nekünk különben egy szolgabéli ember is elegendő, - vonta fel a vállát s úgy félvállról magyarázta: - Ezt udvaribolond helyébe gondoltam őfelségének, hogy nembeszélhetése és nemhallhatása felett mulathassunk. Kigyelmed lássa Garaym, ha ily szűkösségünk közepett is, a vizitáját kisürgette!

Ez megvolt és jól volt. A gyanu elhárult s viszont a királynénak sem lábatlankodhatik senki, ha a vallomást végre kicsikarván, holmi kis negédeskedést akarna...

Christa helyetkínált.

- Becsülje magát e székbe uram nagyságod, kérem!

S ő is.

- Várnunk köll, - mondta fontoskodólag. - Velem beérni ne terheltessék, mert ily friss időben hívás nélkül én a királynéhoz nem penetrálhatok.

- Távol legyen! - tiltakozott Garay, de a hölgy mindjárt ellátta, hogy valami bő társalgást ugyan továbbra sem remélhet ettől a zaklatott külsejű medve-embertől, akinek mintha nyíl állna az oldalába ütve. Hát hogy a helyzet kínossá ne fajuljon, nagy jártasságával magáravette mindkettejük részét.

- Szeretem e házat - mutatott körbe. - Igaz, nemigen temérdek, csak olyan középaránt való háznak mondhatom, de jósága és hívessége igazán páratlan. Szívesen mulatja itt magát őfelsége ez nagy sűrű fák közt s víznek látása és zúgása fölött! Sajnálom, hogy ilyen futást

jöttünk s rövid időkre és így kemedet meg sem invitálhassuk. Mert itt kegyelmed is jól continuuskodnék Garaym, úgyhiszem...

Csicsergett még ezt, azt, Miklós elszármazott lélekkel azonban alig hallotta, mikor a csengő odabentről valahára megrándult. Ezt aztán meghallotta és kérdő, szenvedő tekintetet emelt a csevegő madárasszonyra, aki legottan felkelt.

- Úgyigen. No most mindjárt... - bólintott kellemetesen és besuhogott s pár perc múlva Miklós ott állt egy rendkívül hűvös és majdnem egészen sötét szobában.

*

Életének legnehezebb pillanata volt. A szíve akkorákat ütött, hogy szinte a fülében hallotta. Süket is lett így, a vakságán kívül, mert látni sem látott eleinte semmit s már hinni kezdte, hogy nem jól értett, a királyné nem ebben a szobában van, mikor váratlanul egész közelből csendült meg a hangja:

- El ne botoljék! Erre..! Itt vagyok és: Istennel, uram!

Ettől a hangtól valahogy hirtelen a látása is megjött.

Erzsébet az ajtótól balra ült, egy szegletes nagyszékben, képekkel megrakott almárium és egy hideget lehelő kandalló közt. Előtte keskeny eljáró hely. Vele szemben, a falnak hátráltatva, hasonló alakú nagyszék. Az asszony szfinx-arcát nem lehetett jól kivenni a homályban, de a kezét igen. Az kinyújtva a levegőben függött, kézcsókra.

Lehet..? A történtek után..? Mégis ez a kegy..? Nem csak a szeme káprázik?

A királyné azonban közbeszólt:

- Rozsda a vasablak táblák zárjait mind egyben úgy megevé, hogy semmiképp sem fordulnának. Pedig szeretném most uram az ábrázatodat látnom... Ama tegnap lött dolgok után..! No de hagyján! - lehhent. - Előbb vegyen helyet kigyelmed, ott, ama szembenső székben, ha ugyan odafér, mert térnek, nádor, szűkiben vagyunk! Így... Most aztán hallgatom! Hallom, - ismételte meg, mikor a férfi leült, hangja azonban olyan minőség nélküli volt, hogy Miklós semmit sem bírt belőle következtetni.

Jó. Nem is találgatásra jött ő! Tudni. Azért akaratának megfeszítésével magához tért és megszólalt tompán, mintha földomladék alá szorultan beszélne:

- Felség, volt feleségemnek, atyámfiának, ma lett vallomásából érteném, hogy micsoda sérelmes történetek estenek odajárásomnak ideje alatt. Én is azért jövék megmondanom, hogy véremet adnám, ha bár felségedet sátán lidérckedésétől: e hirtelen véletlenségtől s egy frenetikus elméjű szerencsétlennek excessusaitól megóhatom vala...

- Nagyságod „*volt*" feleségéről említ, - mozdult közbe Erzsébet.

- Sic est! Arról.

- Vélem, hogy most is ugyan felesége!?

- Domina - reccsent egyet Miklós nehézkes teste a székben, mialatt keze figyelmeztetőleg kinyúlt - grácia kicsinségemnek, de amit mondtam, azt igazán mondtam. Feleségem nekem *volt* csupán.

- Quomodo?

- ... végezvén ugyanis megzendült asszonnyal az első szembenlétünkkori beszédemet, azok szerint, hogy királynémat... kit oly fölöttébbképpen tisztelek... s mind nagy kedvességemben tartok - - -

Nyelt egy iszonyút, de megint összeszedte magát és lehulló lélegzettel hozzátette:

- ... ma reggel óta megszűnt feleségem lönni.

- Hogyan!?

- Solváltam, örök időkre.

- Megváltak egymástól?

- Tartozás nélkül. Ez kellett legyen első elégtételem a felséged ellen feltámadásért. Bár, hogy most már mindent tisztán előadjak... a matrimoniumbeli dolgok... már anélkül is... Rég nem éltünk, mint hites felek. A consummatio hiányzott.

- Amaz írásban letött irántami érzések miatt, melyeket levele tartásából értek? - kérdezte Erzsébet, de a hangja most, mióta Garay kiejtette előtte a feleségétől megválás, a melléje állás legnagyobb férfiszavát: nem volt többé olyan fénytelen, mint eddig, bár fényének minőségét továbbra sem lehetett volna meghatározni.

- Igen - felelt Miklós, süketen a saját elfogultságától, arra a gondolatra, hogy az asszony ezúttal közösen értekezik vele az ő titka felől, vele magával beszélhet róla, Erzsébet tehát kétségen kívül mindent tud s kegyelmes keze még mindíg nem űzi távol! Sem az az észvesztő bíborhíd: a szája. A szája..!

- Amiatt! - riadt hirtelen veszedelmes képzelődésére s ijedtében a lélegzete is elnehezült.

- Hát még mindíg tart ama hóbort? - hallotta tovább Erzsébet beható kérdését, azonban már nem mert odanézni.

- Tart - mondta küszködve, de leküzdhetetlenül. - Tart és tartani fog örökkön! - rohant el vele egyszerre az ár. - Mert ez nem mint hóbort, királyné, hanem ez a lelkem törvénye és tetemem minden izinkjének commoveálója s minden elmém betöltője! Tart, igen, tart! - emelte meg a lázas hangját, mely izzó hullámmal megremegett. - De tefölséged azért nem kell aggódjék! Soha fogok én ezzel terhödre lennem! E féreg Garay, asszonyom, érti, hogy ez iszonyú szerelem, kit kezéhez ejtett levelemből és most átalegyenest tőlem is tudsz: felségsértés s hogy én evvel meg nem maradhatok fennkölt udvarotoknál! Hanem én lemondásommal jüvék s ezt járultatva, ez legyen a felségednek járó utolsó satisfactiom. Köszönöm e vétkeimet csak fel sem panaszló jóság s szelídséget, - tette hozzá, az indulatkitörés fáradságában halkabban, elérzékenyülten, mert a királyné lágy türelme igazán több volt, mint amennyit remélt.

Nem is akart a váratlan keggyel kigazdálkodni.

- Immár lejárt, lejárt, - gondolta összezúzottan és a dolmányzsebébe nyúlt s elővette a leköszönő iratot, melyet ma délben fogalmazott a kancelláriában.

Átnyujtotta és mint egy nagybeteg, rekedten szólt:

- Vegye Asszonyom, felségedet kérem! Ne terheltessék közletni a királlyal. Átton megégett ember vagyok. Többé mit sem halogathatok. Nagyszombatba az Úr után sem szállok. Netalán fejedelmi authoritása szerint is, serio és igen keményen megtartóztathatna, nem tudván nádorát csak egy óhatatlan, megbódult embernek lenni. És most - - - visel az Isten gondot felségeitekre! Engedje boldog végét minden dógotoknak. Én oldalatok mellől elállok és utadba Asszony asszonyom, soha nem kerülök...

Térdeire támaszkodva, nehézkesen felkelt, mélyet hajolt, be, egész a nő melegpárás légkörébe, - sasorra hirtelen felhólyagzott, vöröset fordult vele a világ s a rákövetkező percben karjai közt tartotta a talányosan elrévedt teremtést, boldogtalan multjával, jövőtlen jövőjével és illethetetlen voltának egész forró hazugságával együtt. Soha meg nem érthette, hogy erre a merényletre hogyan vetemedhetett, - annyi becsületes harc és ilyen búcsúzkodás után, épp a

legutolsó pillanatban ez az őrület honnan ronthatott elő? De az első megtett mozdulat után már nem is akarta érteni. Nem, semmit. Csak érezni azt a halálos gyönyört, melyről képzelettel sem bírt, soha. Csak szorítani azt a dicső zsákmányt, aki nem ebből, nem az ő világából: más plánétáról való, - de aki most mégis ott piheg az ő ragadozó karjaiban... És hozzá sikoltozás nélkül! Csókot ki nem kerülő védelmetlenséggel! Éppen hogy annyi erőkifejtést tanusítva, amennyi a lábonmaradásához kellett.

Azt sem sokáig.

Miklós érezte, hogy ernyed fokonkint... Hogy súlyosbodik az a drágalátos teher... Hogyan roskadnak meg a vállai... Hogy lankad lefele az a tűzvihar perzselte fő... És hallotta, mikor leesett homlokáról az aranyabroncs: érinthetetlenségének hideg-tündökletes szimboluma...

Háborodottan szorította szívére életének csudákból kinyilatkozott ajándékát s miközben megvadult ajkai ismételt lecsapásokkal támadtak, égigérő lélekujongással vette tudomásul, hogy Erzsébet már nemcsak eltűri megveszekedett csókjait. Viszonozza is... Hogy minden fenntartása megszűnt. Átbocsátotta neki magát.

Tompa medvemorgást hallatott. Dühöngve kapta fel kincsét és elkezdett vele tébolyultan körberohanni. Csizmás lába dübörgött. Nehéz bútorok borultak a homályban. Valami a földre koppant és ezüstösen csörömpölve elgurult. Aztán elhalt a zaj. És értelmüket vesztették a szavak. Eskü, királyhűség, becsület, becstelenség, - jövendő, család, ez és a túlvilág: üres semmivé ködlöttek. Nem volt, csak ez a saját kicsinyes játékától elútálkozott, az ő hatalmas férfiáldozatán elkáprázott asszony, aki pár pillanattal előbb még maga sem álmodta ezt a percet, de akit szerelmes párja többé akkor sem bocsátott volna ki a karjai közül, ha százszor észretér, vagy ha legott pribéket állítanak a feje mellé, mindjárt lesujtó pallossal.

HUSZONEGYEDIK RÉSZ
GYÖNGYÉLET VERŐCÉN

LXXXIII.

Hogy mennyi idő telt el attól fogva, mikor elmerültek és kiestek a való világból, azt nem tudták. De szinte pillanatnyilag egyszerre ocsudtak fel a ködből.

Miklós elvetette a karját s egy kapzsi és irígy, szinte kétségbeesett mozdulattal, magához rántotta Erzsébetet, mintha attól rettegne, hogy most, a valóságban, talán hiába keresné az ő álmai királynőjét. Az asszony azonban ott volt, élő, igazi és az övé volt s érzett az odasímuló kis bújásain, hogy nem is kíván mást, mint az övé maradni. Felemelte fürtös fejét, majd visszaejtette s megint így maradt, hangtalanul. Éppolyan gyermekes és tehetetlenségében megható volt ez a mozdulat, amilyen mértékben apás a Miklósé. Szenvedélyének első elviharzása után oly erővel rohanta meg a gyöngéd hála, hogy szinte félt kedveséhez hozzáérni. Attól tartott, hogy megrongálhatná finom tagjait, melyek pedig minden örökölt finomságuk mellett, mégis, egy erős, érett asszony tagjai voltak.

Csak most látszott, hogy nyers félbarbár ösztöneinek falánkságán túl, mennyire lelke vágyainak tárgya is Erzsébet s mennyire egyedül arra alkották, hogy vagy vele legyen boldog, vagy általa kárhozott. Neki, a nagy, kemény, hadakat járt férfinek, könnyek szöktek szemébe az átszellemültségtől, a puszta gondolatra, hogy ez az asszony az övé és torkában a rajongásnak imádságos szavai vívódtak, melyekkel megistenültségét kifejezhetné. De elragadtatása oly nagy volt, hogy egyszerűen nem lehetett kifejezni s ő semmit, éppen semmit sem bírt kinyöszörögni.

Erzsébet egyébként nem is engedte. Fáradságosan felült és mélyen szerelmesének arcába hajolva, ajkaira tette ujját.

- Sütt, - suttogott. - Ne beszéljünk. Még ne. Csillagoknak, mely nagy messziségéből csaptunk össze..! S oly sok mondandóink vadnak, hogy ha tegnapot mával egész össze akarnánk kötnünk, talán életig is csak beszéllenénk. Én pedig - - -

Elnémult s egy piruló, gyors meneküléssel abba az ő „kosarába" fúrta fejét, mely kedvesének válla, karja és melle közt képződött s oly párnázottan kínálkozott pihenőül, hogy soha, királynéi ágyában sem nyugodott ennél rugalmasabb helyen. Igy egészítette ki magyarázatát, hogy nem szavak zuhatagára kívánkozik, hanem melegségre, arra a hol pusztítóan izzó, majdmeg atyáskodóan oltalmazó gyengédségre, amit házas életének sívár utolsó korszakában olyan kétségbeejtően nélkülözött, melyet azonban most, kedvesének karjaiban, hiánytalanul meglelt.

De Miklós így is megértette és csak még áradóbb hálára fakadt. Könnyes csókokkal halmozta el az asszony lebomlott fürtjeit, nyakszirtjét, kezeit, aztán leért egészen a harisnyás lábujjakig, bolondosan megfordult s elölről kezdte megint a pogány hálaszertartást.

Nem is hitte volna, hogy üdvössége növekedhessék; pedig növekedett és megszilajodása is ennek a minden képzeletét felülhaladó boldogságnak szólt. Annak, hogy felszabadították a félszeg alattvalói mentegetőzések alól, a szertartásoskodás alól, - hogy megengedtetett neki elfelejteni asszonyában a királynőt. Hiszen Erzsébet csak a házasok közt szokásos magázást is feloldva, intézte hozzá szavait!

- Mindenségem! - kiáltott föl erre vad, szinte haragos rajongással. - Itílhetnéd el bár, hogy mely iszonyú igazság legyen e szóban..!

De Erzsébet elnémította puha tenyerével.

Felült, ezúttal erőteljesen, hátra rázta boszorkányos sörényét és olyan hangon, amilyet Miklós sohasem hallott tőle - melyben ezer apró nevetés-patakocska bujkált - azt mondotta:

- Csak kicsit tudok! Azt, hogy így itt nem maradhatunk. Félős, máris megesteledtünk. Mily tetszést vehetne belőle Christa s az udvar?

Ez egy csöppet józanul hangzott, azonban: igaz volt! Annyira, hogy Miklóst is egyszerre felültette. Meghökkent képpel, az ablak irányába pillantott.

Legott meg is nyugodott.

- Este? Nem reménlem, - morogta s megrázta fejét. - A fény még egyre szegeződik táblák sarkainál.

De érezte, hogy nem érheti be föltevésekkel. Minthogy kedvesének gondja az ablakok felé fordult, tehát erre a kérdésre nyomban világosság kell hogy derüljön, éspedig egyedül az ő kezei által.

Felpattant s a fény irányába tapogatózott. Előbb a belső táblákat nyitotta fel, majd meg a külső borítékot vetette ki. Aztán meglepetten hátrált. Kedvesének szavai jutottak eszébe, hogy mért van a házban sötét és hűvös... „Mert a táblák vasa berozsdásodott... Semmiképpen ki nem nyithatók...” És íme, most úgy engedtek, mint az olvasztott vaj..!

Még tanácstalanabb képet vágott és Erzsébetre vetette nagy, ártatlan szemeit.

- Hiszen ezek - - -

De az asszony nyugodtan mosolygott.

- Ez is oda tartozik, melyről valahány ideig nem beszélünk.

- A... mult?

- Az. Hanem tekelmed csak ennyit lát mindenekből?

- Mit láthatnék többet, mikor téged látlak!?

- Ama világosságot ott kint!

Most Miklós buksi feje is visszafordult.

- Né, igaz..!

Még az álla is leesett.

Az a beszűrődő derengés nem az alkony bágyadt visszafénye volt, hanem a teli reggelé.

Erre tetőtől talpig megtelt bámulattal.

- No, ez legkisebb gondolatomban is meg nem fordult volna! Mi történt itt!? - kérdezte gyermetegül.

- Boszorkányság! - bólintott Erzsébet fürtös feje. - Meg az, hogy ez órától hiába is színelnénk Christa előtt. Mindeneket tud.

- Megszüntessem? Vagy magamat? - fakadt el a férfi, de csak félig tréfából, mert elszörnyedt a gondolatra, hogy mindjárt első napon gonosz látszatba keverte bálványképét.

Ám az asszony, aki ezalatt ide-oda suhant a szobában és e pillanatban épp a tükör előtt sodorgatta ökle köré leomlott fürtjeit, egyáltalán nem osztozott rémületében.

- Mit no! - vonta fel a vállát. - Christa kipróbált hű személy. S különben is... Egy palotás-asszony..!

Vállvonogatása ismétlődött és Miklós, mint mindent, amit kedvese tett, ezt a könnyenvevést is nagyszerűnek találta.

- Hiszen királynő! - gondolta.

Hanem a láng azért elborította az arcát, mikor Erzsébet a hajfeltűzéssel végezvén, az ezüst-harangra csapott, mire az udvarhölgy feje, szolgálatkészen legott megjelent az ajtóban. Majd elsüllyedt szégyenében és zavarában köszönni is elfelejtett.

Ezzel szemben a dámán semmi rendkívüli sem látszott. Ha nem üdvözölték, hát köszönt ő, éspedig olyan fesztelenül, mintha a világ legtermészetesebb dolgának találná, hogy ezek ketten itt, megvirradtak a nagy audienciázásban - s mintha Garay nem Garay, hanem öröktől fogva ura és gazdája lenne, elkezdett a felforgatott szobában rendezkedni. Itt néhány cserepet szedett fel, oda egy terítőt rakott, lábraállította a felborogatott bútorokat, elegyengette a gyűrött szőnyeget s közben derűs-elégedetten nézegélt maga köré. Sőt végül oda is fordult úrnőjéhez:

- Felséged ruhabélijével mit tegyünk? Olyanok ám kedves, mint melyek sohasem láttak ványolást!

Hát ez már sok volt, még a gorjáni medve kötélidegzetének is!

Elömölte a vér. Sarkonfordult és hanyatthomlok kilódult az ajtón.

Csak nem várhatja be, míg az a teste-lelkének idegen nőszemély, a viganókról talán lajbikra és strimfekre keríti a sort? Ő nem királyi eredet s neki nem alattvalója az a hölgy, hogy olybá tekinthetné a véleményét, mint valami fületlen gombot, mint ahogy ezt fejedelmi kedvese tette, aki természetesen mindent, amit cselekszik, a leghelyesebben csinál!

A két asszony pillantása kereszteződött utána. A szőkeség bizonyára vihogott volna is egyet máskor s a nádor aligha menekülhet csípős nyelvecskéje elől, de Christa ma nem buggyant kacagva. Úrnője arcán valami új vonást fedezett fel, melyből azt olvasta ki, hogy most annak legkisebb gúnyolódó megjegyzése is nagyon szándéka ellen volna és hogy mától kezdve igazán nem veheti közönséges halandószámba a palatinust.

Meghajtotta a néma parancs előtt okos fejét és várt. Erzsébet pedig visszafordult a tükörhöz.

- Hajjaj! Néha hiúság is eljuttassa ám az asszonyt oda, valahol az igazi dühös szívszerelem szokott végződni! - mondta, mint egyetlen magyarázatát a történteknek, egy gyöngyös hajtűt szorongatván ajkai közt és távol annak gyanujától, hogy mennyire belső legigazabb okát adta itt most az elbukásának.

Ennyivel el is volt intézve az egész kérdés éspedig csakugyan a legjobb módján. Egy csapással estek túl a kellemetlen zökkenőn s mégis mindenki tudott minden szükségeset, úgy, hogy nem kellett többé egymás előtt feszelegniük.

A két asszony - amennyire lehetett - rendbehozta Erzsébet kárvallott öltözetét s ő pár perc mulva már kint állt Miklóssal a parton. A lomha nagyvíz bágyadt ezüstszínnel siklott előttük, az augusztusdéli napsütésben. A nyaralótól balkézt, terményekkel megrakott furkaták igyekeztek át a túlpart irányába. Az evezők hullámokat vertek. Négy fodor közeledett így, egymás mögött. Fehér tajtékcsipkében végződött a szélük. Parthoz közel a hullámok felpúpozták hátukat, megkanyarodtak, előrefúrt fejjel önmagukon szöktek keresztül, loccsantak egyet s elsímultak, odaadón. Máskor meg mint a kézzel kapált ezüst, olyan apróhorpadásos lett a víz. Helyenkint egy-egy nagy, mélyszürke folt laposan és selyemsímán vált ki az óriás tömegből. Úgy látszott, mint külön ellenfolyó a folyóban.

A szerelmesek csöndesen nézték a habok játékait. A melegen fakó égbolt a látóhatár szélén egybemosódott a földperime párás szürkeségével. Mozdulatlan és szúrós volt a levegő. Itt-ott egy acélkék hátú fecske villant rajta keresztül. Lezuhanással ijesztgetve, elejtette könnyű kis

testét. Le-lehuppant, végigsiklott a víztükrön, hogy aztán diadalmasan szárnyaljon föl megint, a zsákmányul ejtett táplálékkal.

Az asszony Miklósra nézett s az mély szelídséggel bólintott. Mint elsüllyedt világok biztonságban megmaradt partjain, ősemberi mozdulattal megfogták egymás kezét, mosolyogtak és úgy szemlélődtek tovább, megváltott, boldog egyszerűségben. Távolról vízimalom egyhangú kelepelése hallatszott. Látszott a szemük gyors összeragyogásán, hogy ezt most egész meglepő valaminek és különösen gyönyörűnek találják. Egyáltalán, minden semmiségen megakadt a tekintetük, ami mellett máskor érzéketlenül haladtak volna túl. Mintha csak hajhászták volna ezeket az észrevennivalókat! Pedig nem. A figyelem önként fakadt a lelkükből, mely megkönnyebbült ösztöneik terhétől s ezért felfogóbb, éberebb és hálásabb lett, mint volt az érzékek zsúfoltságának napjaiban.

Egyszerre Erzsébet elengedte Miklós kezét. Határozott léptekkel lesietett a kavicsos úton, a fövenykifutóig, - lehajolt s egy csukott kagylóházat emelt fel. Ragyogó szeme fekete csillagokat szórt Miklósra.

- Vajon van-e benne élő?

Le is telepedett volna, ha a férfi le nem rántja a dolmányát, hogy a perzselő föveny fölött egy kis bozót árnyékában fészkeljen neki.

- Ide jobbnak gondolom...

Ő is leült és elkészült az újabb csodára.

De Erzsébet kitette kezéből a kagylót. Mármeg az jutott eszébe, hogy hátha megölné a rejtek élőlényt a feltárással..?

- ... s most veszedelmezzék el, mikor mink - - -?

Nem fejezte be az indokolását. Sugárzó arca odasímult a Miklós aranybarna arcához.

Soha sem érezte magát ilyen egyszerűnek és igen: régen ilyen boldognak. A minap történtek szoros kapcsolatot teremtettek közte s e pompás férfi között. Tartozott valakihez... kellett... szerették... becsülték s értékelhette ezért magát. Mindez olyan mámorba ejtette, hogy Lajosról szinte megfeledkezett, vagy legalábbis nem akart egyelőre rá gondolni, sem beteg bosszújára. Egészsége kitárult, mint egy pompás virág. Felújongott az ereiben pezsdülő új lüktetésen, - a minden áldozatot meghozott társ nagyszerű erején és arra a csodák felett való csodára, hogy egyszer ő, a kevély, a magasztosságának hazugságába belekövült, is képes volt emberileg hajolni: engedni. És hozzá milyen elképpesztő könnyen! Milyen előre kifőzött tervezgetés nélkül! Milyen hajszálnyi aggodalom és védekezés nélkül! Ezt sohasem álmodta volna! De sohasem érezte magát ennyire teljesnek s így nemhogy váddal, bűntudattal, sőt büszkén és hálásan tekintett Miklósra, amiért az úgy eltalálta a legjobb módot, amivel habozását lefegyverezhette.

Lágyan símogatta kezeit.

- A lemondásod..? - kérdezte újasszonyos, szelíd alakoskodással és örömteli szédülettel hallgatta a férfi lázas tiltakozását. Majd pillantás nélküli, mély, örvénylő tekintettel nézett a szemébe, amitől Miklós megint megvadult s kitárta karjait.

Christa hangjára eszméltek. Az udvarhölgy arca változatlanul természetes volt. És mint a világ legmagától értetődőbb dolgát jelentette tíz hódolt ország királynőjének, hogy nagyon itt lenne ugyan a délebéd idő, de a kamara üres. Egésznapos kint időzésre senki sem számított.

- Csak a tehénistálló működik - folytatta beszámolóját s azzal az ötlettel végezte, hogy szánakozzék őfelsége egy kis túró-sajtbeli lakozásra és nopersze, a nádor úr is.

A szerelmesek felragyogtak.

- Burítunk a gyöpre egy rácszőttes terítőt, mint jóbudai polgárrend atyafiaimék, ha kisereglenek ünnepnap eget változtatni! - tapsolt Erzsébet és hamarosan egy óriás nyersvászon köténynyt kerített, fejére pénzes fedelet kötött s személyesen gazdálkodott, mint egy valóságos mesterné.

- Mosdódjék kigyelmetek! Igy ni, galambom! Itt a fájntos kézmosóvíz!

Az ördögboronája Christa pedig, még a topánkáit is lerugdosta és úgy pipiskedett rózsaszínű talpacskáival a melegselymes homokban, igazán, mint egy kis falusi Máriskó.

- Hozom az első fogást!

Valamiféle tejfeles pocsadék volt. Hideg tejet öntött be utána az almási veres csuprokba.

- Hogy meg ne csemeredjék kigyelmeitek! - szólt, asszonyával együtt másodszor is megimádva vendégüket, akinek semmi letten sem lehetett előttük magát menteni.

- Nomég!

- Deköszönöm..!

- Egyet se köszönje! Mink követjük inkább nagyságod méltóságát, bizon nem főzethettünk, mint státussa érdemlené. Hanem ahogy éppen szegénységünktől tellett, csak úgy főzethettünk.

- Valamiképp azért üresen ne maradjon, mert csak chaméleonról hallottuk, hogy sem eszik, sem iszik, csak csupán széllel él!

Erzsébet nevetett, mint egy gyermek.

- Nó uram, nagyságos uram..! E kis túró, sajt s asszúgyümölcs..!

- Ha nem consummálja, bizon tálastól adjuk kopók s agaraknak! - fenyegetőzött Christa.

Mentül nagyobb vígságot lehet, azt követték el, étel fölött. Legelől Christa, aki most igazán szinte nélkülözhetetlennek bizonyult. Csak vacsoracsillag kelte táján kezdett félrecsúszni a szájacskája. Tréfás bömbölésbe fogott s abba nem hagyta, míg a bánata felől ki nem faggatták. Akkor szüpögve törülgette szemecskéit a szoknya szélével:

- Bezzeg mindjárt jön a felköszönés! Menést mehetek vissza Budára, kűházba, ahol oly sok az uraság s nehéz az dolog!

Erzsébet tűnődve nézegette a csillámos víztükröt. Majd egyszerre felkapta fejét és azzal a fejedelmi mozdulattal, mely Miklóst mindig megkavarta, így szólt a szoknyacsücske mögül leselkedő dámához:

- Még ma itt naplunk.

LXXXIV.

Ketten maradtak és nem nagyon figyelték a klepsydrát. Egymás mellett járkálva, aztán meg a víz partján leheveredve, megismerték végre a lélektárulás gyönyörét is. Amit Erzsébet az első órákban tiltott, most maga indította el: a beszélgetést. Mindent tudni akart szerelmeséről. Önnön lelkével vívott harcait; a minapi döntő roham bekövetkezését; de visszafele, életének egész folyását is, sőt a feleségével való szakítás részleteiről sem mondott le. És Miklós csak bámult, hogy milyen könnyen bír most ezekről a fájdalmas dolgokról szólni, melyekre pedig kevéssel előbb még gondolni sem mert! Igy, szerelme királynőjével az oldalán, semmi kivetnivalót sem érzett tetteiben. Ellenkezőleg, legtöbbre épp azokat a kemény cselekedeteit

tartotta, melyeket tegnap legaggasztóbbaknak gondolt. Ezek valahogy egyszerre más színezetet nyertek. Férfiasan határozottaknak s egy szerelmes emberhez egyedül illőknek tetszettek előtte. Az igazi szerelem szent és sérthetetlen törvényszerűségét látta abban, hogy képtelen volt királyi kedveséhez másképp közeledni, mint a multja kísértetével való teljes leszámolás után. Egykori feleségével szemben is méltányosabbnak találta, hogy nem alacsony álltatásokkal foldozgatta annak megsérült hitét, hanem őszinte színvallomással egycsapásra segítette keresztül azon a válságon, mely az elidegenedett házasok közt, előbbutóbb úgyis elkerülhetetlen.

Erzsébet figyelmesen hallgatta a gyónást. Nem is szólalt meg, csak mikor nyilvánvaló lett, hogy már nem jöhet semmi több, - a férfi igazán tenyerére tette lelkét, - akkor gyöngéden rámosolygott.

- Nem fogod szánva bánnod?

- Nem s nem!

- Semmit?

- Ha valamit is, nem az én részemről.

- Hát!

Miklós homlokán árnyék suhant keresztül.

- Urunk... - pillantott.

Majd csendesbús darvadozással, hozzátette:

- Vaj ne lennél királyné s akkor sem az övé! Kegyelmes uram volt... Nyájas... barátságát mutató s igen singularis jóakaró ember... Ha szánok valamit: csak ezt. Kívántad, megmondtam. Azért nehézségre ne vödd! Nincsen ezekben semmi fölöttedi bíráskodás. A szív törvénye - - -

Azt akarta kimagyarázni, hogy az mindennél hatóbb erejű, Erzsébet azonban nem hagyta, hogy befejezze védőbeszédét. Fejedelmi büszkeségét sértette, hogy kedvese azt gondolhatná: mentegetésre szorul s csak olyan esendő módon hullt a karjaiba, mint egy megszédült palotáslányzó.

- Hát idehallgass! - intett élénken és most ő kezdett beszélni s véresen, való-igazan, bővebben mint egykor legelőször, mikor a férfi talán még nem hihetett neki feltétlenül, elétárta házasságának egész szerencsétlenségét.

Miklós kétszeres lélekrendüléssel hallgatta. Nemcsupán a szeretett asszony szenvedései zaklatták fel, de a Lajosról hallottak is. Nem tartozott a közönséges ripőkök sorába, akiket egy nő birtokbavétele rögtön kiforgat minden méltányosságukból s akik okvetlenül a meglopott fél hibáiban keresik a közös botlás magyarázatát. Ő urát változatlanul nagynak ítélte s épp ezért, ha maradt valami árnyék a boldogsága fölött, úgy eddig egyedül Lajos emléke volt az. Most azonban ez a csodált király teljesen megváltozott színben állt előtte. Többé már nem tartotta csodásnak. Sőt hiú, könyörtelen elszigetelődésében olyan hajmeresztően vétkesnek kellett hogy ítélje, amihez képest az ő botlása eltörpült; igen, mintegy a felsőbb Hatalom kérlelhetetlen igazságszolgáltatásának mutatkozott.

- Ez... lehető? - kérdezte megzavarodva.

- Kételkedsz?

Az asszony ráemelte párás szemét. Szép arcán könnyek folytak végig. Szája vonaglott.

- Megérteném, - tette hozzá, anélkül, hogy bevárta volna Miklós válaszát. - Pedig mégis, mindez iszontatóan igaz. Ezerminden ok palástja alatt távoztatott el oldala mellől és ultro is, holmi fogadást vallott be! Arra tett fel. S mikor egyaránt keserű és engemet emésztő panaszom kitört, apácás élet ajálgatása volt egyetlen tanácsolása s keresztviselés..! Hordozzam

fennen, mit zsarnok szeszélye rámrótt! Bálványkevélysége..! Az a mindig kesztyűben hivalkodó, magát temjéneztető! S még hogy „ne ítéljek”? Én ne? Én ne? Ki hát akkor, ha én sem! Ki parancsolhatna kevesebb függéssel a sorsa fölött, mint én? Kérdem!

De nem kérdett többé semmit. Valami szörnyű fájás lett a mellében. Rázta a zokogás. Szédült. Valósággal betege lett a multjában vájkálásnak. Miklós karjaiba kellett hogy kapja s úgy vitte be a házba, mint egy szegény, elgyötört gyermeket.

- Credo, credo! Hiszek, hiszek! - kiáltozta, szerelmesének szenvedésétől magán kívül. - Neked hiszek és mellőled el nem állok! Lajos képét elvetettem s útálattal vetettem már el! Faragottkép volt s hazug s csak a te vértanuskodásodnak köszönheti isteníttetésit, mások bolondos hitében! Az enyémben nem! Elrágta eb a szíjját! Hitványok ura mostantól és nem Garay Miklósé, az bestye! Mert megvetem s elátkozom!

Bálvány omlott az ő lelkében is, a másik lélek bálványának tört cserepei mellé. Az iszonyú ürt csupán egyféleképp temethették be mindketten: csak egymással.

Szenvedélyük talán még első felviharzásánál is szilajabb lett. Tragikus összecsapásokkal, kétségbeesetten igyekeztek menekülni: felejteni. Azt sem hallották, mikor egy paripa felnyerített az ablakuk alatt. Sem a patkók távolodó csattogását.

Christa szöktetett ki a holdfénynél. S szeme többé nem csillogott pajzánul. Átható, nyugodt és rideg tekintettel, néhai Ragovics uramra, Lajos mindig könyörtelenül elzárt ajtajára, Erzsébet sok könnyes csüggedésére: a közös asszonysorsra emlékezett.

LXXXV.

Reggelre a királynénak nem kellett törődött ruháiba bujnia. Egy ládára tellő friss holmi várakozott reá s Garayra is egy derekas ferslóg. Az asztalon szép készületű asztalnémű. Ital ezüstkancsóban. A heverőkön krepines szélű vánkosok, takarók; változatos apróságai a nagyúri jólétnek, melyek mind egy eresztős bőrhintóból kerültek elő, - melyek egymagukban ugyan még nem elegendők a boldogsághoz, de megkettőztetik a boldog ember elragadtatását.

Az esti nagy felhőszakadás után, Erzsébet szívárványos derüvel nézett fel a jótékony tündérre.

- Hogyan - - -

- Csekélység, - szerénykedett a hölgy. - Azt akarom, semmi se zavarja felséged kedvét e ritka férfiúvali múlatásokban, kinek jeles-tökéletes természetit hogy nemigazán esmerhettem, alig bocsátom meg vakságomnak! Ha csak Asszonyom kegyelmessége - - -

Meg, annyira megbocsátott a felség, hogy még azonhelyt donációs levelet szerkesztett ötven jobbágykapuról, egy kies kastélykáról, egy Dunán járó kis mulatóhajóról, a keresdi vámpénzekről s más efféle semmiségekről, melyeknek azonban a bohó Christa gyermeteg lélekkel tudott örülni.

Erzsébetnek mindössze egy nyugtalansága maradt. Oh, nem Lajos! Azt minap épp elég alaposan kicserzették s bár tudott volna róla, hogy hogyan! Hanem azt már nem szívesen vette volna a fejedelmi asszony, hogy ennek az ő verőcei „megtorlásának” az udvarnál is híre csördüljön!

Hát lám, az ügyes Christa erre is gondolt. Utólagos jóváhagyás reményében, átadta a királyné üzenetét udvarmesternek s minden előre-hátra mozdító illetékesnek, hogy őfelsége - - - halálból haragszik! A füst..! Hogy szabadott ilyesminek előfordulnia!? Ne is merjen a Domina szeme elé kerülni senki, mert bizony hogy solemnitás nélkül bocsáttatik alá s ugyan még tisztségéből elküldése is lehető! Mikor hiszen valósággal kifüstölték őfelségét a saját palotájából s

világ csúfja, hogy egy oly fészekben kénytelen végigtanakodni a nádorral valami fölöttébb országos érdekű s most már félbe sem szakítható ügyet, hol legcsekélyebb kényelmét is nem lelheti! Egy-kettőn kívül még csak szolgálókat sem hozathat, ha nem akarja, hogy léptennyomon cselédfélébe ütközzék...

Erzsébet a szakértő elismerésével hallgatta Christát. Végezetül felkacagott.

- Ezt mondtad?

- Ezt.

- Adta csavaros elméjű!

De Miklós nem nevetett. Sőt kissé kelletlenül tépkedte a bajuszát.

- Min rezgelődsz?

A férfi a kacéran elringatózó dáma után intett:

- Ennél ez az usus?

- Mi!?

- Felettébb hazudós!

- Mit törődsz vele! Éva lánya s nem királyi vérű. Nekünk hasznunkra van.

- Rangodbeli fentről ítélés, concedálom. Csak én, aki vele-hason lejjebbállapotú vagyok - - -

Vállatvont, a térdére ütött és már mosolyba olvadva egészítette ki:

- Tudjisten! Van benne valami, mely mindig ellene készt! Nyitjára nem jövök, hogy micsoda.

- No ezt a fő hálátlanságot szegénnek ugyan meg nem mondom!

Nem; de mire is a sok beszéd..! Az idő szép volt, pihent lovak az istállóban, Erzsébet pedig még sohasem élvezhette a természet remekségeit, egy falkányi kíséret nélkül.

- Akarod? Elránduljunk?

Miklós egyszerre megfelejtkezett a kelletlen kis esetről. Karjába kapta az ő okos drágaságát s éppen csak annyi haladékot hagyott neki, amíg átöltözik.

- Hova hova, úti marsall uram!?

Vasárnap volt épp, a falusi harangok bongását hozta feléjük a vizensuhanó szellő.

Miklós készen állt a tervvel.

- Misére megyünk!

A mise vágya a történtek ellenére is, olthatatlanul égett lovagi szívében. Ellenkezőleg állt a dolog Erzsébetnél, akinek vallásossága a kétségbeesés évei alatt, súlyos válságon ment keresztül, megfogyatkozott, sőt igazánvéve, alig is maradt belőle valami. De most mégsem ellenkezett. Hódító asszonyi ösztöne azt sugalmazta, hogy el kell lepleznie társa előtt lelkének ezt a fogyatkozását...

- Jó - intett és Miklós tenyeréből nyeregbe pattant. A férfi utána. Christa nem kívánkozott velük. Szerinte a devotizálást papos készület nélkül is el lehet intézni.

Miklós jókorát húzott gyanutlan lovára. Nem tudta maga sem, hogy ösztöneinek mélyén, egész másvalakinek szólt ez az ütés...

Elvágtattak.

LXXXVI.

A Duna mentén tartottak mindenütt. De jó nagy kerülőt tettek. Tótfaluig, a kompig tartott a kergetősdi. Ott éppen csak annyi idejük maradt, míg a lovakat a papiak kerítéséhez kötötték. A mise odabent már megkezdődött. Nagymise volt s fent a kóruson gyermekek énekeltek.

Erzsébetnek nyilalásszerűleg jutottak egyszerre eszébe a lánykái. Mária még meg sem érkezett Zólyomból, amikor ő Budáról eljött. Hedvigről pedig semmit sem mondott Christa. Ezt az egy dolgot nyilván elfelejtette... vele együtt.

Szégyelte magát. De boldogsága nem engedte meg a tartós gyötrődést.

- Ej ‘sz mindenük megvan! - gondolta. - Nem látják hiányomat. Különben is, királyokul készülnek és a sajátlábon járást nevedékeny állapotban való megkezdeni! Mellettük sem tehetnék többet, mint amit itt teszek...

Letérdelt s nehány saját hitetlenségét leküzdő szóval, fényes trónt, háborítatlan országlást és korlátlan hatalmat kért a kicsinyeknek, kárpótlásul. No, ha mégis léteznék az a világ fölött lebegő Valaki, akit Lajos kegyes szemforgatásai olyan szerencsétlen látszatba kevertek előtte, egyedül tőle függ, hogy erről bizonyságot tegyen! Vegye javára önleküzdését, hallgassa meg őt, nyilatkozzék ki s akkor ő majd megint hinni fog, mint hajdan...

Felkelt a zsámolyról és most már minden gondolatával Miklós felé fordult. Szerette volna meglesni barátját, hogy abban meg ugyan mi történik, belül? Mire gondol? Mért fohászkodik? Bármilyen nyiltan viselkedett is vele szemben kedvese, okos asszony létére tudta, hogy a legszerelmesebb emberek lelkében is vannak fenntartott zugok, ahova a másik fél pillantása soha be nem hatolhat.

Sikerült úgy helyezkednie, hogy egy percre oldalt billenthette a fejét. És kutató szeme - - - egyenesen beletalált Miklós imádattal teli, kutyahűségű szemébe. Megértette: ez rá gondolt s hozzá imádkozott...

Ez az összetalálkozott tekintet a templom után is gazdag élményük maradt s egy darabig meghatódott csendben őrizték magukban ajándékát. Erzsébet ajkán csak akkor tört ki egy meglepődött kiáltás, mikor megint leérkeztek a partra, mely vizi szárnyasoktól fehérlett.

- Soha láttam ennyit még együtt! - álmélkodott. - Mintha ország minden liba-récéje idejütt volna bálat járni!

Valóban, a madarak egész szokatlanul vígak voltak, a derüs nyári világ egyetemes vígságában. Repülve mentek a vízre, ott ék alakba igazodtak, fejüket buktatták, sőt akadt, amelyik bukfenccel egész át is fordult, csak élhetetlenül kepcikélő lába rugdalózott az égnek. A megúszott libák szárnyaikat tárogatták, a vizet söpörték, sőt egy meglett gúnár úgy elfelejtkezett tisztes koráról, hogy bolondos bukdosásokat rögtönözni nem szégyellett, egy ifjú hölgyliba előtt.

Miklós jóízűt nevetett.

- No e vén bakállat gúnár én vagyok!

Az asszony megfenyegette.

- Akkor én meg liba?

- Hattyú! Gyönyörű, királyi pompás hattyúmadaram, te!

- Igazad lehet. S te: cantus cygnim; hattyúdalom.

Ezt a kijelentést vissza kellett vonni. Csattant. A lovak megijedtek. Eliramodtak.

*

Mostantól ugyancsak nem pókosodott meg a lábuk! Az első kiruccanás meghozta a többiek kedvét. Alig volt nap, hogy a szerelmesek el ne rándultak volna otthonról s persze, minden elrándulásnak meglett a maga szerény élménye. Tétényben, a csárdában - ahova beverte őket a déli éhség - hagymáshúst rakott elébük a fogadósné, tarka bicskával s «szép pár»-nak nevezte őket, nem győzvén a busás adomány fölött hálálkodni. Még a kapuban is hallották áradozását. Nagymaroson huncut kedvük támadt átnézegetni a szembenső, büszke Visegrádra és azt találgatták, hogy vajon micsoda szerzet is lehet az a királyné, aki nyaranta máskor ott lakott? S miféle emberei vannak?

- Bizonyosan tokásak, előhasúak, mert az ily roppant méltóságokba bele szokás hasasodni!

Mikor meg ezt a tréfát is megelégelték, a révhez ugrattak és onnan bámulták a felvetődő halak ezüst csillámlását. Kicsit kockázatos vállalkozás volt ez, a lelepleztetés szempontjából, de hiszen Erzsébetet épp ez ingerelte. Most, hogy Miklós közelebbről kezdte ismerni, ezer pajkos ördögöt fedezett fel benne s mód felett örült. Jártukban Budafokát is sorravették; a királyi agarászatot azonban, a férfi kívánságára, elkerülték. Erzsébetnek kétszáz agara nyert itt idomítást és nyáridőre belső falkamestere is kiköltözött. Hát oda beállítani igazán bemutatkozással lett volna egyértelmű.

De volt úgy is, hogy várost járni kerekedett kedvük. Esztergomot, Vácot, Fejérvárt, Gyöngyöst, Ceglédet, Szolnokot: sorba vizitelték. Az emberek néha megfordultak utánuk. Erre megindult a találgatás, hogy vajon felismerték-e őket s ha igen: melyiket? (Éppen elég jeles személyek lettek volna hozzá, mind a ketten.)

Gyakran előjött, hogy bizony mind a kettőjüket felismerték s ez meglátszott az elrőkönyödött pillantásokon és a túlmély köszöntéseken, melyek közönséges átutazó nemeseknek semmiképp sem jártak volna ki. Míg azonban az ily élmények Garayt mindig megzavarták, megtöltötték önvád s aggodalommal, addig Erzsébet egyre kevesebbet adott a külszín megőrzésére s néha már kedvesét is megpirongatta, a szerinte fölösleges kényeskedésért.

- Azt tudná valaki, hogy kettőnkből kemed az asszony! Szégyel talán?

Ilyenkor, ha duzzogott, mindjárt áttért a férfi címezgetésére. Csak nem címezgethetett valami sokáig. Miklós a rémületnek és imádatnak olyan tűzhányó kitörésével tört ki, hogy a nő aláztatásokhoz szokott szíve megtelt büszkeséggel s végül egészen ellágyult.

*

Talán épp a rajongásnak ezek a frenetikus kitörései s az asszony önértékelésének rájuk következő megnövekedései, jelentették Miklós uralmának legfőbb zálogait. Biztonság a mellette élő férfiben és a saját nélkülözhetetlenségében: ennél többet nem adhatott senki a nőnek, aki önértékelésével gyermekkorától sem állhatott valami erős lábon, a tündökletes nevelőanya, Jelizaveta oldalán, - a Lajos-féle házasságban meg éppen végzetes sebet kapott, úgy, hogy épp ezt a bizonytalanságát kényszerült zsarnokoskodással elleplezni.

Miklóssal szemben ilyen túlkapásokra nem került sor. Ezt az embert mindig tisztán meg lehetett érteni; sőt néha a még nem tudatos gondolatai is átlátszottak. Ennek nem volt örjítő második élete; nem voltak agyat s lelket kimerítő titkai, sem pedig olyan céljai, melyeket kedvese nyugalmának elébe helyezett volna. Szívében ő volt a legelső, egyedül fontos, mindenek előtt való: az úr, sőt annál is több: istenség, aki kedve szerint cselekedhetett bármit s tetteihez bírálat nem fért.

Emellett más tekintetekben is pompás arányosság mutatkozott köztük. A nála négy évvel idősebb férfi mellett Erzsébetnek a jövőben sem kellett azoktól az apró szerelmi turpisságoktól tartania, melyeket egy nála fiatalabb ember mellett okvetlenül meg kellett volna hogy kóstoljon s melyek aztán megmérgezték volna örömét, kedvesébe vetett hitét, bizalmát, s

végül rábocsátották volna a féltékenység gyilkos chimériáit. Nem. Miklós oldalán Erzsébet még érett asszonyisága miatt sem kellett hogy örökös rettegésekben éljen és szégyenkezzék. Társa még a kiviselt három gyermek után is olyan mámoros elégedettséggel fogadta birtokát, mintha a virginalis fiatalság megtestesülését hozta volna neki ajándékba.

Az asszony úgy éldelgett ebben a szerelemben, mint egy nagyszerű pihentető fürdőben s hogy állandó félelmeitől megszabadulhatott, ez szinte csakugyan megifjította. Kínzó fejfájásainak maradéka is eltűnt és ő - a közismert rossz alvó - néha akkorákat aludt, hogy talán esztendők hátralékát pihente ki Miklós vállán, aki nevetséges apáskodásában moccanni sem merészelt, míg ő fel nem nyitotta szemét s meg nem engedte neki, hogy életre dörzsölhesse elzsibbadt tagjait.

Viszonzásul a vett jókért, a gyengédségnek ő is olyan magas fokát fejtette ki Miklós irányában, ami elsősorban őt magát lepte meg kellemesen. Egyedüliségében ugyanis megszokta, hogy nincs kivel törődnie sajátmagán kívül, vagy ha törődött is valakivel, ezt csak fondorlatok és hatalmaskodások formájában tette.

Ez a gonosz Erzsébet - a második belső személy, a szenvedő és gyötrő pók - mostanra teljesen eltűnt, ő megint egy és egyszerű volt s ez olyan örömbe ejtette, hogy néha szinte könnyekre fakadt. Máskor meg azon panaszkodott, hogy mért nem ragadta meg ezt a megváltást már sokkal előbb?!

- Ha felgondolom - hajtogatta - hogy hiszen mióta egyudvarban élünk és mesmennyit múlattunk, nem szánnám magamat megverni! Pedig még olyan is akadt, aki figyelmem költögesse..!

- Kicsoda!

- Ni bezzeg, kíváncsi kegyelme! No most azértsem mondom!

- Ne is!

- Hát akkor megmondom! Liesl.

- Ama császári vetőkemence?

- Ugyanő. Hogy gerjedezett, az orcátlan!

Miklós vállatvont.

- Már akkor inkább köszvényem legyen, mint egy íly asszonyom!

Ez oly szívből csengett, hogy okvetlenül meg kellett jutalmazni érte a vallomás tévőt. A jutalom azonban balul ütött ki, lévén hogy épp a Duna közepén csattant el, egy kis furkatában, mely anélkül is erősen billegett a szélverte hullámokon. De a férfi erős, szétvetett lábai hamarosan megteremtették az egyensúlyát s a veszélyeztetett jármű később baj nélkül kötött ki, a parti fövenyen.

Miklós általában nem sok ilyen ügyeskedéssel dicsekedhetett és Erzsébet titkon sokat mulatott a nők körött járatlan, ártatlan ember kedves esetlenségein. A férfi szinte mester volt például a kellemetlen idők kiválogatásában. Vagy tikkasztó hőségnek, vagy lélegzetet elállító szélnek kellett lennie ahoz, hogy gyalogsétát javasoljon. Ha pedig vezette, ez szentül abban az egyetlen irányban kellett hogy történjék, ahol a dombhát hegyet játszott s csak fujtató tüdővel volt megközelíthető. Visszafelé útban meg csak úgy ereszkedhettek le róla, hogy a kacagó nő - - - élő szánkául szánta magát. Máskor bujkáló patak mentén haladtak, melyet egész elpalástolt a fű, úgy, hogy az asszony kényes topánjai bokán felül megmerültek a vízben. Ahova Miklós keze ért, ott szakadt a ruha... De Erzsébet azért sohasem bosszankodott. Előtte baktatásaiban a férfi, rend szerint közös emlékeiket elevenítgette, vagy arról áradozott, hogy milyen mélyen alatta állt kezdetben még az ő tébolyult nagy szerelme is, annak a tűzveszélyes

szenvedélynek, melyet ma érez kedvese iránt! Az ilyen fejtegetések kedvéért az asszony örömest akár térdig is belegázolt volna a pocsadékba.

- Hát.. nem csappantál meg a birtokolásommal? - kérdezgette ravaszul, mert az efajta kérdezősködésekre Miklós sarkon szokott fordulni és egy kétségbeesett medve karolásával ölelte mindig magához.

A férfi arca most valósággal prófétai kifejezést öltött.

- Mindig jobban! - kiáltott. - S ez lesz a törvényünk! Egyebekkel együtt tízparancsolatba foglalandom s ezekben el nem múlhatik egy sem, míg mi is el nem múlunk!

Ilyen rajongó kirobbanások, majdmeg a csendes örömök szelíd ringatózásai közepett, a napok rohamosan teltek. Észre sem vették. Valahogy kiestek az idő sodrából. Csak egy augusztusi estén pillantott Miklós véletlenül, az írott kalendáriumba. Gyorsan összecsukta és visszatért kedveséhez, aki merengő arccal álldogált éppen, a kilátó nyitott ablakában.

- Tudod-e, mi nap a mai?

Erzsébet álmodozva ringatta szép fejét.

Erre megcsókolta a homlokát, szelíden a keblére vonta és így szólt:

- Tüzes Szentlőrinc.

- Miről jeles?

- Ilyenkor hullik a legtöbb csillag. Asztrologusok tartásuk szerint, amit e napon a csillagok alájövetele közben gondolunk, az valóra válik. Ügyelj hát föl kedves és gondolj!

Egy percre lehunyták pilláikat, aztán összemosolyodtak. Mind a kettőjük szeme könny-fátyolos volt.

- Gondoltál?

- Gondoltam!

- Akkor figyeljünk. Az első lebukó csillag a tiéd. Hopp..!? Láttad? Ugyan hamar..!

Az égen fénypántlika bomlott végig.

Erzsébet szilajan a férfire ölelkezett.

- Kijött, az enyém kijött!

- Mit kívántál?

- Majd a végén! Előbb te is...

Csakugyan, valóságos kergetősdi zajlott odafent a mély égboltozaton. Alig néhány percig kellett türelmezniük. De most nem ölelkeztek össze, mint az előbb. Arcukon meglepődöttség tükrözött. Tekintetük elámult.

- Láttad?

- Láttam.

- Nem szállt le a földre! Az éppeg egy másik csillag közepébe csapódott! Mit gondoltál?

Miklós tágranyílt szeme sajátságos átszellemültséggel révedt maga elé.

- Tiéd az principátus - suttogta s Erzsébet nem várt több kínálatot. Már megszokta ezt a nagy előzékenységet, mely a bizalmasság folytán nem hogy csökkent volna, hanem inkább növekedett.

Mondta:

- Hogy sohhult soha se bírj tőlem megválni!

- Látod szivem, meglösz!

- És te?

- Én..?

A férfi még egyre csak mosolygott, az ő kicsit mindig bús, de most búsan is boldog mosolyával. Aztán felvonta a vállát:

- Mért ne tudhatnád? Azt esdettem, úgy legyen meghalhatásom, hogy halálban is ugyan öledbe essék a fejem...

- Ezt kívántad?

- Ezt.

Erzsébet megborzongott. Nagyon messzi állt ezekben a boldog napjaiban a halál gondolatától, melynek megidézése, mint jeges fuvallat, futott most a tagjain keresztül. Ajkai rebegtek. Lélegzettelenül meredt maga elé.

- ... s a csillag... pontosan a másik égi állat ölibe pattant! - mormolt. Majd hozzátette:

- Nem is közönséges csillag volt: üstökös! Mintha piros vérsugár lángolt volna ki a fejéből...

Hangja mind bágyadtabb lett. Egyszerre megint összerázkódott, aztán rémülten, metszőélesen felsikoltott s merev tekintete megtelt iszonyattal.

Arca elé csapta két kezét és zokogásban tört ki:

- Nem! Nem akarom! Nem engedem!

Egész este nem lehetett belőle kiszedni, hogy mit látott hát azzal a furcsán eldermedt szemével, - sem megnyugtatni nem lehetett. Tekintete ismét és ismét elkalandozott, ajkán kiujult a zsigereket járó kiáltás s őrültként vetette magát kedvesére. Remegő ujjai végigtapogatták annak tagjait, hogy meggyőződést szerezzenek épségükről. Végül pedig még aludni sem engedte a férfit, akinek álmában kiélesedő sasorra, arccsontjai, lehunyt pillái és testének mozdulatlansága: páni rémülettel töltötték el. Ezért hát azt kívánta, hogy szakadatlanul mozogjon, pillogjon, s főként beszéljen hozzá, míg utoljára is, őt magát nyomta el az álom. Igy végződött tüzes Szentlőrinc napja.

LXXXVII.

Másnaptól fogva nem hozták fel többé a csillagjóslat ügyét, holott rendszerint a legapróbb élményeiket is fel szokták eleveníteni. De Miklós gyakran érte rajta szerelmesét, hogy annak távolba szegeződik a szeme. Ilyenkor elsápadt és holmi gyöngéd igazgatás ürügye alatt, úgy ejtette módját, hogy azonnal megérinthesse őt. Különösen nyakbodrára tért vissza, sajátságos csökönyösséggel s látszott, hogy közben a nyaka bőrét vizsgálgatja. Aztán fellélegzett és elernyedt.

Miklós már rég napirendre tért afölött, hogy királyi kedvese hóbortjaiban is különbözik minden eddig ismert asszonytól s megbarátkozott a bogaraival. Ebben a rezgelődésben azonban valami, a nőre nézve súlyosabb rosszat sejtett és különböző hiábavaló faggatások után épp ezért végezetül még a Christával való tanácskozásra is ráfanyalodott. Hanem az értekezés váratlan fordulattal végződött, mert Erzsébet a délutáni szunyókálásból idő előtt visszatért s a fonák helyzetből - Miklós állítólag csónakázni szándékozott - nem lett volna az

őszintelenség vádja nélkül kilábalás, ha Christa ki nem vágja mindkettőjüket - - - egy füllentéssel.

- Mmm, mi készült itt..! - durcáskodott. Hajnalnótát akart vonatni felségednek uram őnagysága, csak én efféle állapotokhoz tudatlan lévén, meg nem mondom, hogy hol fogadhatna muzsikust! Igy aztán egész gyönyörű zenélésekben semmi sem telik...

Erzsébet elhitte a hazudozást és legott felderült, - Miklós sem szólt ellen s úgy kellett volna, hogy hálát érezzen, de ehelyett inkább valami elfakadó keserűséget érzett. Egész délután elveszetten bódorgott a házban, szavát alig lehetett hallani, majd este végigvágódott a parti füvön és siralmas arckifejezéssel meredt a csillagos égboltozatra.

- Hozzád meg mi ütött?

Csaktovább hallgatott. Hirtelen aztán olyan dúltan fordult szembe szerelmesével, hogy az asszony rögtön abbahagyta ajkainak fűszállal csiklandozását, sőt azzal a kínzó csuklószorítással is megismerkedett, mely nemrégiben a törvényes Garaynénak jutott osztályrészül:

- Tudom már, mi bajom ezzel a te Christáddal!

- Mi?

- Hogy honnan van ennek oly gyakorlatja a köröttedi színelésben!

- Megszállt az insania?

- Nem! Régen háborodott vagyok.

- Bocsáss el! Fáj!

- Hejj, nekem is, azmit elmémre kell vegyek! Ez a némber... nem először űzi e palástolgatásokat, ugye?! Irgalmazz, ne ámíts, mondd: kin kell megejtenem halálok halálát, mert ha valaki egykorban is így - - - Azt én irgalmatlan kézbenakasztom s életiben nem hagyom! Nem.

Dehogy is ölt a szegény! Kimagyarázkodtak s egyszerre olyan világos lett a búskomorú ügy, hogy nem győzött vaksága felett sopánkodni. Mikor pedig neki is gondolnia kellett volna rá, hogy Christa mily rövid ideje áll belső szolgálatban... És hogy az elhunyt Bebekné után jött... Az meg jámbor volt, mint egy valóságos szent... S ő maga is..! Nem tartotta-e szerelmesét szemmel, már Nagyszombat óta? A legkisebb riadalmas jel sem kerülhette volna ki a figyelmét!

- Végre hát belátod? Tudod? És szereted szegénykét, ezentúl?

Ha ennyivel beéri Erzsébet, Miklós egész elbékélt volna. De a nagy öröm - hogy várton felül olyan nagy szerelmet volt képes ébreszteni, mely még féltékenységre is vezethetett - vigyázatlanságra ragadtatta az asszonyt. Hálából részletes megnyugtatást akart adni kedvesének...

- Idehallgass - hajolt hát megint fölé. - Soha más előtted... Lajoson kívül...

Itt követte el a végzetes hibát s idézte fejükre azt az egyetlen veszedelmet, mely Miklós valóban romlatlan szerelmében még érhette.

A férfi lelkében egyszerre megint életre kelt a démon. De már nem olyan könnyen kezelhető, mint az előbbi! Hanem oly hydrafejű, melynek összes csápjait nem is lehetett kiirtani többé. A szerelmes ember váratlanul pontos tudatára riadt valaminek, ami eddig ártalmatlanul szunyókált, az értelme homályfüggönye mögött... Ez az áldott ködfüggöny most egyetlen szörnyű reccsenéssel meghasadt, a *Távol* tolakodólag *Közel*lé vált, eluralkodott és ezer olyan képet vetített eléje, melyek közül egy is elegendő lett volna, nyugalmát véres rongyokká szaggatni.

Felordított s arccal borult a földre. Túrta. A füvet harapta pokoli kínjában, úgy, hogy Erzsébet - mint nemrég a feleség - attól tartott, hogy talán megőrült.

Átölelte a szenvedő embert s megpróbálta vergődését csendesíteni. De Miklós mérgezett nyálat nyelt, zihált s hangja olyan volt, mint a halálordítás:

- Hallgass, hallgass, ne mondd, Istenedre, lelkedre kénszerítelek! Mért is mondtad ki! Mért cselekedted ezt velem!? Mostantól soha láthatlak egyedül! A két gyermek..! Örökké szem alatti, iszontató bizonyíték..! Látható s fogható confirmatioja dógotoknak! Jobb lett volna megölsz! Ne érj hozzám! Most ne! Éget!

Egyszerűen nem volt mit kezdeni vele. És Erzsébet nem is folytatta csitolásait. Keze lankadtan lehullt. Megérezte társán a nyomorúságos csapást, mely éppolyan régi és fájdalmas, mint maga az ember, - mint az ember esendő, vérző szerelme.

Visszavonulásra intette a nyalánkságokkal elősiető palotásasszonyt s azontúl sötéten bámult maga elé. Tehetetlen szomorúsággal nézte jóakaratának gyászos fejleményét: a szeretett férfi gyötrődését, majd ahogy nézte, egyszerre ő is megismerkedett ugyanazzal a kínnal.

- És kemed? - sikított fel. - Mint ércsük, tudjuk, négyig való gyermekei vannak s mégis csak én - - -? Azok hogy támodtak? S ha ez bűn, melyőnk a nagyobb bűnös? A férfiállat mindig akartan cselekszik! Az asszonyt, szegént, a nagyobb erő letöri, akarata ellenére is! Erre szeretném hallanom válaszát!

Megkapta. Mintha valami végzetes zsilip szakadt volna fel, a szó nem bírt elállni a szájukon s a borzalmas hömpölygés a gondolataikban. Felkavart bennük mindent; meggázolta őket, hogy úgy hevertek aztán ott, mintha az élet szállt volna ki belőlük. Valami tragikus, üszkös árnyék hullt a mostanig nevető lelkeik közé...

Miklós ismerte fel elsőnek a szörnyeteg arcát s kimondta a Rém nevét, mely ma, ime, rájuk köszöntött:

- *A mult...*

És megértette, hogy az emberszerelem csak akkor nem átok, hanem vídám gyümölcsszüret, amilyennek a Teremtő szánta, ha férfi és nő egyaránt szűzi lélekkel üdvözölhetik...

Mélyet sóhajtott s engesztelő símogatással próbálta, most meg ő, enyhíteni a szenvedőtársa gyötrelmét:

- Bocsáss meg! Ne emésztődj! Oktalanok voltunk. Szerettük volna ez másmint legyen, de nem lehet... Ezért jobb beletörődnünk és e borzasztóságokról többé nem beszélnünk.

*

Nem beszéltek róla, éppúgy nem, mint Szentlőrinc éjszakájáról; immár a második dologról, mióta útjuk a szenvedély jegyében egybetorkolt... A ki nem mondott szavak azonban le-süllyedtek a szívük mélyére, mint tenger fenekére a kő, melyből egykor hajót lékelő zátonyok fognak épülni.

Ezentúl gyakran érték egymást azon, hogy a tekintetük felszíne alatt fojtott tőzegtüzek izzanak. A mult ádázabb ellenség volt, mint lett volna az ellenőrizhető jelen. Ködből való rém volt, amivel nem lehetett elbánni, mert kisiklott a viaskodó kézből s ha egyik oldalon szét is folyt, a másikon észrevétlenül megintcsak összeállt.

A mult, a mult: sohasem távozott el többé tőlük.

HUSZONKETTEDIK RÉSZ
A NAGYSZOMBATI TÖLGYEK ALATT

LXXXVIII.

Erzsébet az egész nyarat Verőcén töltötte. Lajos Nagyszombatban. Első esetben történt, hogy az uralkodópár a frissülés hónapjaira különvált. De már ez sem érte a királyt készületlenül. Csak a kedélyére nehezedő nyomás lett még súlyosabb és fásult arcán keletkezett egy új, mély vonás. Csak a tekintete lett a szokottnál is révedezőbb s a hangja olyan csendes, hogy az uraknak, akik megosztották vele üdülésének napjait, olykor minden figyelmüket össze kellett szedniük, hogy megérthessék, amiket mond.

A kiséret nem volt valami nagyszámú. Radlicza ragaszkodott ahoz a javaslatához, hogy őfelsége az egész nyarat a legteljesebb pihenésben töltse. A környezet tagjait is ő szemelte ki. Választása Orbánfia Domokos érseki káplánra, - rajta kívül egy győrmegyei nagybirtokos nemesre: Héderváry Kont Istvánra - Lajos egykori bizalmas nádorának, Miklósnak fiára - és bölcsi Zudar Péterre esett. Ez az ember még maig sem tudta elfelejteni a király gyöngédségét, mellyel saját kiköcsén-madarát ajándékozta neki kárpótlásul, a diósgyőri vadászaton. Most is madarával együtt állított be, melyet életénél jobban őrzött s olyan fiui szeretettel övezte Lajost, ami csak jótékony hatással lehetett az övéitől megfosztott betegre. Tetejébe ő is, Héderváry Kont István is a politikailag pártokon felülálló és amellett tanult, derüskedélyű férfiak közé tartoztak, akikkel adandó alkalmakkor igen kellemesen el lehetett társalogni.

A király megszokott famulusa: Apród János küküllei főesperes-titkár, ezidén kimaradt a lajstromból. Jelenléte csak óhatlan hivataloskodásokra adott volna alkalmat. S ez sehogysem vágott a doktor tervébe. Tudomása szerint Lajosnak sikerült, ha nem is az ő nagyszabású egész királyi konceptusát, de legalább a sürgős ügyeket tető alá hoznia; a többi pedig ráér, majd később! A felsoroltakon kívül még mindössze a nélkülözhetetlen Olivier kísérte őfelségét, őrségül pedig a székely önkéntesek egy tizedét szemelték ki.

Ez a szűk kör, mint meleg kis család, éldegélt a nagyszombati csendes hajlékban és Lajos idejének java részét a lombos tölgyek árnyékában töltötte, vagy a napon feküdt, aszerint, ahogy éppen az orvos gyógykommandója hangzott.

Az urak körbetelepedtek s igyekeztek a gyengélkedéséből épülő uralkodót telhetőleg szórakoztatni.

A szót kezdetben a kápolna fiatal miséspapja vitte, akit a király rendkívül kedvelt tüzes hivatásszeretetéért és akinél egy őt rég ingerlő eretnekség: a déli tartományokban elharapódzott Bogumil szekta felől érdeklődött. Már boldogult atyja szívére vette volt a pápa aggodalmaskodását s expediciót indított ellenük - úgyszintén később ő maga is - országos dolgai miatt azonban sohasem hatolhatott alaposabban e szakadár tanok lényegébe.

- Hát most mondd! - intett Domonkosnak, aki a szőke emberek természete szerint, legott haja tövéig pirult, szeme kenderpilláival verdesett s a sok szó közül alig talált megfelelőt. Végül azonban mégis csak talált, fellélegzett és akkor belefogott:

- Oly fertelmeskedés ez uram, hogy nehéz hozzá textust is leljünk! Képzeljen például ilyet felséged, hogy ne Isten, hanem Sátán teremtené a földet, kit bukása előtt Satanaelnek híjtak volna, az Atyának fia lött volna s valami hétig való napokra, jussot nyert volna a Teremtőtől...

- Ily megfoghatatlan becsmérlő koholás! - képedt el Zudar úr. - Még hogy egy sátán az Isten fia..!

De a káplán türelemre intette:

- Hagyján, uram! Szerintük kelmedet is ugyanő szerkeszté!

- Engem ugyan nem!

- Mindent, valami e földön való. Ótestamentum bűn náluk és nem szent dolog. Ördög szerezése...

- No már barátim - - -

Itt Kont is közbe pezsdült. A páter azonban nála sem hagyta meg a szót.

- ... ezek, királyom, Egyházat sikertelen sárral mázolni akaró elfajzottságukban úgy mondják lenni, hogy ördög csak elbódította az együgyű pátriárkákat, Istennek színelődvén, míg Krisztus ki nem támadott, hogy emberi nemet a lenyomulásból felemelje...

- Hát Krisztust legalább hiszik? - ráncolta szemöldökét Radlicza mester. De épülést ő sem meríthetett.

- Hiszik - hagyta rá a pap. - Azonban nem másként: mint Isten másodszülött fiát - vagyis a Satanaelnek édes testvéröccsét - s őt sem emberi alakzatban, hanem mind ványadt ködalakot, aki álmában eredett Máriától s ugyan álmában szenvedett is kereszthalált. *Item*: bűnös az anya, aki megvetésre s nem tiszteletre való. És bűnös az egész életadásra alkottatott női rend, mert a sátánteremtett föld substanciáját szaporítja, miért is Bogumil feleséget házasságra nem vösz, csak keveses időkre s aztán elcokingathatja, mással cserélheti...

- Buták ezek, mint az X, vagy a latorságuk nagyobb? - fakadt el Zudar és botránkozásába a többiek is vele mentek.

Felháborodásuk valóságos hitvitát szült. Kont úgy vélte, hogy ez a fertelmes szekta tulajdonképpen a gnosticizmusnak egy alacsony származéka. Zudar viszont a manicheismussal talált benne ocsmány rokonságot és csupán azt nem értette, hogy mért címezgeti magát más nevezet szerint?!

- De mért Bogumilok!? - hajtogatta csökönyösen.

- Mert bosnyabéli Bogumil pap kérődzötte csalárd tanításukat, a bendőjéből, - magyarázta a kapellánus.

- Bizony, hogy fogatni s öletni kellene az ilyen s ilyen bestyékben! - jelentette ki Zudar Péter és ezt a javaslatát Kont is elfogadta.

Mindenki közreadta már a véleményét. Egyedül Lajos hallgatott. Csak a vita legvégén szólalt meg és akkor is, Domonkos pap egyenes kérdésére: «No, uram, felséges uram, míly tetszést nyertél e reménytelen égbenkiáltások felől?»

- ... hogy az efféle pártos tanítókat megszüntetjük, másmint azok bomlasztanák fel a legerőteljesebb birodalmat is.

- Úgyigen... No... Hálistennek! - csapkodta térdét elégedetten a buzgó kapellánus, de íly túlságosan is nagy lelkesedésben lévén - mindenki vivátozott - süketségbe talált esni valami, pedig felettébb jeles tünemény fölött. Hogy tudniillik, a király egyedül a birodalom *egysége* s nem annak szentistvántóli uralkodó *vallása* miatt tiltakozott, melyben hisz csalatkozhatatlanul, törhetetlenül... Ez bizony elkerülte a figyelmét.

Nem is fontolgathatott volna azonban tovább. A konyhafőnök megverte délebédhez a konyhai harangot és a kividámodott urak erre sorban keltek fel helyükről, mert azt nem mulaszthatták el, hogy rendet ne álljanak s ne sorfaluk közt bocsássák a házba Lajost, aki külön szokott étkezni.

A király vontatott léptekkel indult. Arca mozgástalan volt és szeme szórakozottan messzi merengő. Talán észre sem vette környezetét. Csak a kapubolt alatt eszmélt rá, hogy amazok elmaradtak.

Bágyadt üdvözletet intett nekik.

- Később folytatjuk...

*

A délutáni eszmecsere mindjárt elindulásakor kedvesebbnek ígérkezett, mint a délelőtti. Itt nem került sor többé holmi zsibongásokra! Ezúttal Zudar Péter vitte a szót s ez ember vérbeli vadász és amellett jeles-tökéletes előadó lévén, ez oly hű színekkel tudott vadászdolgokról históriázni, hogy akik hallgatták, szinte látták a szűz erdő töretlen tisztásait, ezer árnyalatú zöldjét s orrukban érezték a fenyők, harmatos páfrányok, kövéren nőtt gombák édesen kesernyés illatát.

Most Lajos dermengő szeme is megéledt, sőt mikor Péter az ő egykori kiköcsénjének magasztalásába fogott, mintha egy fénylapot villantott volna.

- Úgy értem, azmelyet utána fogattam be tanulásba, talán hogy az sem lesz alább való! - mondta szemérmes beljebbmelegedéssel.

- Á! - nyílt nagyot Péter aranybarna szeme. - Messmilyen korú?

- Pecére még sárgalábú iffjúbélinek mondja lenni, de máris olyan híreket küldöz, hogy prédául feldobott galambokban tízre hatot könnyen lefogna...

- Dicső állat! Hervadatlan remény! - forgatta bajuszcsápjait Kont István és gyönyörű szakállörves feje jobbra-balra ingadozott, tetszésében.

- Bámulatos! - tette hozzá János mester, azzal az áhítatos csodálkozással, mellyel az élet minden legapróbb dolgát kísérte, mintha az ő egész búvárló tudományossága csekélység volna, ezen kívül azonban minden egyéb meglepő és nagyszerű.

Így telt a nap, ebek, madarak és fegyverek jóízű megbeszélése közben. S a szétválásnál Lajos már igenis észrevette urait. Sőt szeretettel pihentette meg a szemeit rajtuk.

- Kedves nap vala, szerelmesim... S köszönjük.

*

Ismét máskor Kont Istók ragadta magához a társalkodómester tisztjét. Bár roppant birtokos és szenvedélyes gazda hírében állt s ily irányú fejtegetéseivel is sok értékeset bírt nyujtani, tetejébe még kiderült, hogy mely látott-hallott ember, milyen peregrinált és legfőképpen jeles műértő, fődeák és építkezésekhez tudó ember! Ez még csak az Icaria insulát is bejárta és látta itt teremnie a mosakodásra való spongia állatot. De amúgy tolvajos helynek mondta a szigetet s tolvaj fejek nagy kifogó fészkének. Ezért szívesebben más városokról mesélt, ahol megfordult s ez úgy lefestette neked a különböző építkezési stílusok szépségeit, hogy rögtön nyálad csordult a saját otromba, homályos, magyari nehézkességű szurdukodat oldalba kuhintanod és afféle magaslatok felé törekvő, gótbeli gyönyörűséget emeltetned helyére.

Terefere végeztén, merő új csodakastélyokkal telt meg az ország. Ezek is azonban oly sűrőven sorakoztak egymás mellé, hogy Zudar Péter egész elbúslakodott, amiért őrá nem gondoltak, számára egy bolhányi férőhelyecskét sem hagytak! Holott szomszédainak alabástrom tornyaiban, ládde, már vígan kalimpál is a címeres zászló..!

- Márpedig én addig ad patres nem megyek, míg fent megmondott minden palotákat egy öreg arasszal feljebb nem múlom! - fogadkozott. - Hadd irígyeljenek, birodalom szerint!

Az urak megkacagták a tréfás illúsiót, de még csak Lajos is rezgelődött, úgy, hogy János doktor igazán elégedett lehetett a dolgok állásával, nemkülönben a környezet szerencsés összeválogatásával.

*

Egyébként ő sem maradt ki a mulattatók sorából.

Mindössze is az engedelmet várta be, hogy előkeríthesse szütyőjét s kiszedje belőle azt a velejáróját, mely nélkül el sem lehetett őt képzelni.

Nehány könyv volt ez. Díszes kötésük a könyvkötő karthausi barátok munkájára vallott. Szerzőjük pedig ugyan ki más lehetett volna, ha nem a nagy szellemi vezér: Francesco Petrarca, úgy Lajosnak, mint neki, egyképpen kedvencük?!

- No, barátom! - intett a király. - Nehezen várjuk s hadd halljuk..!

- Melyiken kezdjük? - sugárzott a mester.

Lajos máskor többnyire a „*De vita solitara*" mellett döntött, melynek magányt dicsőítő szólamai különösen illettek az itteni elvonult életmódjához. Ma azonban gondolt egyet és azt mondta:

- „*Il Canzoniere*"..! Hogy e ritka szép nyelvnek finom hajlásiban is gyakorlódjunk! - tette hozzá mindjárt, felfogva az urak tekintetében nyiladozó meglepődést, hogy őfelsége íme... „*Laurát*" akarja olvastatni..! Tehát szerelmes versezetet..! Pedig neki erre most különös kedve támadt... hogy hallja egy lángoló lélek igéit, a síron túlról..! Szerelmét... És búcsúját az imádott nőtől, aki már - - - szintén nem él. Nem. Halott. Örök időkre... Emléke csak a betűkben rejlik s egy porladó emberszívben. Ő is hordott porlandó szívében egy ilyen halottat! Pontosan tudta, hogy mikor veszítette el. Miért... És mennyire... Semmivel kevésbbé, mint Francesco, az ő Lauráját. Mert nemcsupán a halál képes ölni..! Nemcsak a sír temet...

Elfödte arcát és hallgatott. Szellő settenkedett a fák lombja közt. Suttogott. S olyan volt ez, mintha lét és nemlét közt ringatóznék, valami könnyű, lebegő felhőn.

Olvasás végeztén, alig szánta el a fejét felemelni.

- Valami egyebet! Rádbízom.

No akkor meg éppen készenállt Radlicza! Ezt a saját legkedvesebb könyvét már nem is a szütyőben, hanem a taláris zsebében hordta, mint jópap a breviáriumát.

Petrarca vígasztaló tükre volt. És ő nyomban rákezdett, dallamos, mély hangján, mely megengedte Lajosnak, hogy a lebegésnek abban a szelíd állapotában maradhasson, melybe a líra ejtette. Igaz, hogy nem sokáig...

Egyszerre önként felvetette a fejét. Lecsukhatatlanságtól mindig könnyező szemei, mereven álltak kedves emberén, mint két csontgomb.

- Hogy mondtad?

Radlicza visszatért a szakasz elejéhez. Vélve azonban, hogy ezzel könnyít, a szöveget mindjárt magyarra fordította:

- „... házasságtörés mostanság annyira elhatalmazott, hogy sem törvénynek, sem iurisdictiónak nem lehet azt büntetnie..."

- Annyira eláradt..! - rebegték a király megvastagodott ajkai s szeme még mindíg állt, úgy, hogy az urak mozgolódva, összenéztek. Botránkozásra vették.

- Annyira hatalmat vött...

Pedig Lajos nem botránkozott. Inkább az Általános Sebbe csordította sebzett lelkének egy titkon indult vércseppjét. Beleoldódott egy láthatatlan sorsközösségbe s a zseni földöntúli üzenetében megenyhült: parányi keveset vígasztalódott.

*

A napok peregtek az idő aprószemű rostájából. Szinte azt lehetett volna hinni, hogy a régi szép hellén világ támadt fel itt, az ő árnyas-hűvös gymnasiumaival, melyekben hajdani dicső bölcselők lánglelkei keltek ismét életre. A várkerti berek Akadémiájában Platon elméleteit magyarázták. A labdázótér melletti pagonyban csípős cinizmus csípkedte a világi hiúságokat, míg a sáncárok virágos rétjein nemegyszer lehetett hallani Kontot, ahogy zengő baritonján aristotelesi elveket fejtegetett.

Lajos kedvelte a szabadjára bocsátott szellemeknek ezeket a tornáit, melyek egyébként jót is tettek neki. Megkímélték az örökös önmagával tusakodásoktól, köszörülve tartották értelmét, megpezsdítették aluszékony vérét, sőt két-három hét elteltével, még az étvágyát is meghozták.

Szentmihály hava második napjának estéjén, váratlanul csak íly szavakkal fordult társaságához:

- No bárók s lovaguraimék, ma közöst vacsorálunk...

A méltóságteljes viselkedésű páter, mint szöcske ugrott fel az örömtől. De a többieknek is ragyogott a szemük. János mester pedig maga sietett fel a házba, hogy személyesen adja ki a cselédségnek a szükséges rendeleteket. Az uralkodó ugyan egyasztalnál semmiképp sem étkezhetett udvarlóival - ezt az orvosi óvatosságon kívül, már csak a lovagkirályi udvar illeme sem engedte volna meg - azt a lépcsős dobogót azonban, mely ilyen esetekben a királyi tábla elhelyezésére való, a közasztal szomszédságába lehetett állítani s így az étkezők elég közel kerülnek majd ahoz, hogy őfelségével cseveghessenek.

- Provideálék minden dolgok felől! - dörzsölgette kezeit Radlicza, amikor megint visszatért. - Azontúl felségednek bornemital bőjtjét s a többi nemehetéseit is feloldom, mától! Hála Isten ingyenvaló kegyelmének, jó az erő s ha egyszer ünnep: ünnepeljünk...

- Csak ha íly engesztelékenységedet mutatod fiam, hadd lépjem azt is túl! - felelt a király szelíd évődéssel, miközben az orvos szemei várakozással függtek rajta.

- Felséged külön is parancsolna valamit?

- Azám s mit..! El nem találnád! - válaszolt Lajos, akinek saját jóérzése a szerzett örömmel kétszereződött.

Hátradűlt pihenőszékében és a jóhírhallatásnak egy szinte már hatáskereső nyomatékával, vágta ki:

- Barátim: dinnyét!

Az urak bátortalan esdéssel rezdültek a doktorra, hogy ugyan mit mond..!?

De Radlicza beleegyezést intett:

- S mért ne! Nincsen abban semmi ártalomra való!

Erre aztán mindenki felszabadult. Azaz, hogy Péter vajda, meg a páter. Mert Kont - a gazdaember - aggodalmaskodott.

- Felség! Tüzes Szentlőrinc napja ám lejárt!

- Az le.

- ... utána pedig már corrumpálódik az dinnye! Kásás lösz. Ezt trónban bajos tanulni.

- Egy jó talán csak kerül?

A nagyszombati királyszállásnak híres leguminás kertje volt.

Nosza az urak felpattogtak, hogy majd mennek ők azt a hírmondót felkeresni! Aztán megint ugyanolyan egyszerre vissza is csücsültek.

Kifakadt nevetésük.

- Bezzeg nem panaszkodhatsz, felséges királyunk! Spirára járnak udvarlóid!

- No ez jó volt! - döcögött Zudar Péter. - Csekély híjján egyedülhadtuk volna őfelségét, oly nagy buzgalomban!

Lajos is kedvét mutatta; döntést azonban úgy döntött, hogy dinnyeválogatni menjen csak Kont István! Az ő tudományába vág ez!

- Azt is jól meglásd uram, hogy inasok a gyimelcset hideg helyre tegyék! Nézd, no..! Bort is ma jégről innám! Dobbantó a meleg! - kapott hirtelen ötletre, mialatt a többiek még mindig az előbbi kis incidensen zsibongtak.

Miután Kont az oktatásokat mind eszébe vette s elloholt, ő is visszafordult hozzájuk. Régi szép emlékek suhantak az eszén keresztül. Dél... Délvidék... Pálmanövények... Pomarancsfák: Itália... Ott látta ő annak szokását, hogy italt nyáron jégről igyék az ember! Hogy ez ne csak romlékony húsfélék megtartására legyen való! Mostanig sose jutott eszébe. De örült, hogy most igen... És nagyon látta a szép Itáliát s meg nem állhatta, hogy fennhangon tovább ne fűzze gondolatait:

- ... egyszer is szerelmeseim, Riminiben olyat ettem, ma sem tudom, mit. De felettébb igen jóízű volt...

Elmélázott, aztán hozzátette:

- Semmi náció, talán egy törökön kívül, édesneműekben olyat elébetek adnia nem tud, mint ezek a rákfogó olaszok tudnak ember elé adni! Ebben igazán kitűnőek. Mondhatom.

És mondta. Mint lefele fordított bőségszaruból, ömlöttek ki a legszínpompásabb élmények az emlékezetéből. Szinte egész vacsora alatt ő beszélt; kedvvel; káprázatos ragyogtatásával szellemnek, tudásnak; hogy amazok - főként Kont és Zudar - csak előrecsúsztak könyökükön s hallgatták lélegzetfojtva, megrendülten s azt nem tudták, hogy ujjongjanak-e, vagy pedig rijjanak. Hiszen ezek a visszapillantások annyira elevenjükbe vágtak, nekik is..! Életüknek legfényesebb férfikorszakát juttatták eszükbe, mikor még: „*Sancti reges, adiuvate nos..!*" Mikor felharsant a szent magyar királyokhoz fohászkodó harci kiáltás... és ők csatára oszoltan... vagy hadat heverve, tábortüzek körül... vagy rohantan fel, a vérsíkos ostromlétrán... avagy nyilas ütközésekre... de mindig a királlyal együtt..! E külső tekintetekben bárány, belsőképp oroszlán-emberrel, aki: „huj, huj" - mindenütt legelől, ahol a veszedelem legszorongatóbb. Ifjan... büszkén...

Oh, az volt az idő, amit most így újból végig éltek! Mikoron karddal porciózták ennek az édes nemzetnek jelen szerint, Európa szerint való, roppant kövérségét...

Csak nem lehetett ezt mégsem, ilyen csöndben állni!

A poharak összekoccantak.

- Vivát, országunk atyja! Dicsőségünk! - kiáltott fel Kont.

- Éljen Anjou Lajos! - adta vissza Zudar.

- Magyar Lajos! Legközelestebb a tiétek! - helyesbítette őket a király és sok titkos szenvedéstől dülledt szeme szeretetsúlyosan járt egyik kedvencéről a másikra.

- Hát így... íly nagy affectussal vagytok irántam? - kérdezte, hangjában valami mélyről jött meglepődéssel. - Hiszen tudtam, tudtam! De hogy íly nagyon - - - Ég áldjon érte, szerelmeseim! Jó, hű, familiáris, tanácsos feleim... Ezt bizon nem minden király mondhatnája el, hogy ezt még életiben megérhette volna..! - mormolt szokatlan magagyengüléssel s a tekintete elfátyolosodott. - Szép qualitás! - tette hozzá. - Csak nagy tulajdonítású népek képesek ilyenre, amilyen a miénk. Tartsátok is meg e sajátosságtokat kedvesem, firól-fira! S ha nem fiú: leányaimnak. Mert egykorban erre azoknak lesz csak szükségük! Ezt jól szívetekre kötöm és ez lelketekben jár, ezt jól értésre vegyétek, soha elfeledjétek s szorgoztatni dicső fejetek fennállásáig se útáljátok el, soha! Bárki ellenében! *Bár*-ki..! Megértitek? Így áldattok meg fölkent személyemtől s így cselükedtek majd tetszésem szerint! No de mit..! - változtatott egyszerre a hangján, mely eddig, mintha valahova messzi fuvallott volna. - Azért valamiképp el ne búslakodjunk!

Példaképpen maga emelt kupát, mely szinte sütött a hidegségtől, hogy a kesztyűje bőre odanőtt.

Bólintott. Látta, hogy cselédsége is iparkodott kedvébe járni... Fenékig űrítette a poharat.

Azonban hát Kont sem vallott szégyent. Ez oly dinnyét garabonciáskodott végezetül is elő, hogy Lajos étvágya megduplázódott s kedvesen megfenyegette ujjával a doktort, nehogy az ellene szóljon!

- Argos-tekintetedet, zsarnokbarátom: elkerülje! Ma nem zsarlassz, nemes szív! Rég vala íly estünk! Családunk közt vagyunk...

Eszébe sem jutott Radliczának a bakafántolás! Másutt járt az esze. Álomvilágban kalandozott. Hogy ez a meghitt asztal..! Ez a vacsora..! Vajon mire emlékezteti?! Roppantságosan hasonlított valamire! Valami művészi festményre, melyet régtől ott hordott a lelke mélyén... De nem bírt ráötleni, hogy mi. Micsoda is..! S azok az előbbeni szavak: „Az én tetszésemre..!”

Egyszerre aztán felkiáltott, úgy, hogy a többiek összerezdültek s mind odanéztek:

- Megvan! Az Úr tanítványai közt!

- Csakhogy én nem vagyok Krisztus! - felelt Lajos nyomban s a hangjából... mintha kimaradt volna a fény, de lett volna benne valami idegen szárazság.

Az urak azonban nagyon belemelegedtek az ötletbe és kitartottak:

- Uram, hát: magyar megváltó! Nem látod ez asztalt s minket, kik szeretünk?

- Hagyján, barátim!

A királynak auktoritásával a páter jött segítségére.

- Ne feledjük: őfelsége nem keresztviselő, - mondta. - Szerencsés része becsültetés, merő pompa és hatalom. S ez nem utolsó vacsorája ezbéli állapotában, távol legyen!

Kötelességének tartotta a jámbor férfiú, hogy elszelídítse kissé a rajongásnak ezt a forrongását, nehogy profanizálás származzék belőle! Ezért tenyerét a serlege szájára borítva, meggyőző hangon még hozzátette:

- ... és az hitetlen Szellem megkísértése sincs, melyhez igazán Isten gyermekének kell legyünk, hogy ingerlő Sátánt szégyenben marasztalhassuk! No ugye, uram!

Átpillantott Lajos oldalára, hogy tőle érveinek megerősítését elnyerje, de - - - a király már nem ült helyén. Senki sem vette észre, amikor távozott.

Mindnyájan megdöbbenten néztek össze.

- Házába vonult!

- Talán még visszajön..!

Vártak. Találgattak.

Lajos azonban nem jött. Később kiüzent, hogy pihenni tért. Kegyelme az urakon...

- Megharagítottuk? - sápadt el Zudar Péter a szakálláig s ijedten nézett Domonkosra. Az meg tovább, a doktorra. A doktor Kont Istvánra.

- Mit vél?

- Hisz' oly kedvét mutatta..!

- És asztal bontásához sem készült, semmit..!

De Kont csendes fontolással eloszlatta végül a gyanut:

- Magát alázó szerénység csak, őfelségénél. Még máig sem ismerik? Ez semmit oly nehezére nem vösz, hanem, ha szemtől magasztalják. Nekünk meg bizony, elszaladt a szánk...

- Én csak éppen látott kép hasonlatára aránzottam - magyarázta a doktor.

- De mink messzebb hajtottuk!

- Hát holnap majd helyreütjük! - ígérte Zudar.

- Szeretet excessusa pedig megbocsáttatik - zárta le a vitát papi tekintélyével Domonkos.

Erre megnyugodtak mind és szinte egy percben nyúltak a Szentjános áldásért:

- Isten engedje floreálni Lajos atyánkat!

- ... hosszú, boldog élettel!

- ... mert íly királya magyarnak, kevés hallatszott!

- Ámen! - vont keresztet a káplán, lévén, hogy a feláldást, hű szíve szerint, imádságszámba vette.

Most már gyorsan szétoszoltak ők is.

Ez a gyönyörű est..!

Mindőjükre rájött valami köhécselés. Zsebbejáró kendőikre lett volna nagy szükségük. De restelltek volna egymás előtt elérzékenyülni. Földig le férfiak voltak, mind a négyen.

HUSZONHARMADIK RÉSZ
DE PROFUNDIS...

LXXXIX.

Másnap reggel Radlicza János a szokottnál valamivel előbb sietett át a királyhoz. Bár az időmutató levele már Szentmihály havának harmadikára fordult, ma még a megelőző napnál is rekkenőbbnek ígérkezett a hőség Nem akarta a sebkötözések végett Lajost sokáig a tüzesedő falak közt fennmarasztani. Tudta, hogy az urak is erősen várják őfelségét. Hát azok se epekedjenek soká!

Eszközeivel a talárja alatt, szaporán fogyasztgatta a lépcső fokait. Mikor azonban felérkezett, egy kicsit megállapodott. Valami furcsaság ütötte meg a szemét. A négy ajtónálló nem strázsált a hálóház küszöbe előtt. Ültön gunnyasztottak, az ajtó körül. Alabárdjaik a sarokba támogatva...

Hát ezt nézte. És hogy őt megpillantva is, milyen lassan emelkednek a fiúk..! Szíjas, barna arcuk gyűrött...

Még előbb az villant át a gondolatán, hogy talán felöntöttek, vagy kockázással töltötték az éjt! Csodálta volna. Szabad székely vitézek voltak ezek az emberek, akik önként vállalkoztak a palotabeli őrségre. A király iránti hűségből: szeretetből...

De figyelmesebb szemlélet után, feloldozhatta őket a gyanú alól. Egyetlen vérerecske sem látszott a szemük tükrén. Csak valami... valami - - -

No, majd mindjárt megtudja, hogy mi!

Előre indult s kiválasztva a négy közül egy nyurgát - aki a többiek vezetőjének látszott - megkérdezte:

- Hogy híjnak, fiam!

- Ha híjnak, Urus Énoknak, instállom, - felelt a legény, dercés hangon.

- Előttekjáró vagy, mi, ezeknek a többieknek?

- Ezeknek én! - szegte szügyébe állát sötéten a góbé.

- No, aztán hát így őrzeti kend a királyt?

- Bezzeg nem mink őrzzük!

- Hanem ki a csoda?

- Mett azt a Kicsijézus őrzi!

Furcsa felelet volt. A tétlenkedésnél is különösebb. S János mester már éppen egy kis leckéztetésre készülődött. Ekkor azonban Énok hirtelen sarkon fordult és két öklét felkapva, fejbeverte magát, istenesen. Aztán megint és megint, hogy csak úgy döngött. Mint akin váratlan tör ki a téboly! Azzal okosan, ember ugyan nem beszélhetett.

Az elképedt tudós hát a mellette állóra vetett egy kérdő pillantást s az eszeválott legény helyett, az szólalt. De az is úgy, hogy a keze bütykét a szája elé nyomkodta, mintha valami rettenetes belső ordítást akarna visszaszorítani:

- Menjen bé vaj' nála s hezzáláthat, uram!

Nem kínáltatta magát a doktor. Két lépéssel az ajtónál termett.

Mi ez..! Mit jelentsen mindez! Mit fog megtudni!?

Nem formálódott ki benne határozott gondolat. Ez a csudálatos fogadtatás egy percre állva marasztalta az eszét.

Az antekamerában gyors pillantást vetett körül.

Szemöldöke összerándult.

Csak nem - - - Olivier ez itt, a földön..? Ez a rongycsomó..?

Az volt.

Ült törökösen és falárva arcával, pirosbélésű szemével, bambán meredt maga elé. Mintha sajátságos igézet alatt állva, mégsajátságosabb szertartást végezne közben... Derékban jobbra-balra hajlongott. És ahányszor hajolt, mindig tompa kiáltás szakadt ki a torkán. Olyanféle, mint a csaholás. De olyan kutyáé, mely már vonítani sem bír. Vagy nyúlmakogás. De olyan nyúlé, mely halálra sebesült.

Mellette termett és megrázta:

- Föl s halljam, hogy mi dolgok ezek itt!?

Segített a remegő embernek, hogy talpraálljon. Ezzel a csaholás és makogás megszűnt. Olivier nagynehezen felocsudott.

- Éjféltájt... - hebegte.

Aztán lassankint belejött. Elmondta, hogy bent aludt, szokott helyén, a király ágydobogójának lépcsőjén. Eleinte csak annyit hallott, hogy az úr sokat forgolódik és halkan nyöglődik. Majd megémelyedett. Köhögés fojtogatta. Le sem vette többé kezét a melléről. És nagyon borzongott. Később pedig az a forróság..!

Az öreg a plafont méregette. Nyílván így akarta tudtul adni, hogy szokva van ugyan uránál a hevületekhez, ez a mostani azonban, minden előzőt felülmúl.

Radlicza el is értette. Épp eléggé kitanulhatta már a vén cseléd taglejtéseit, melyekkel ez arca s hangja kifejezőképességét és szókincsének hiányosságát iparkodott kipótolni.

- Mért nem híjtál ottan! - fakadt el szemrehányólag. De nem folytatta a korholást. Egy, az előbbihez hasonló beszédes integetés megértette vele, hogy a szerencsétlen szolga urának tilalma alatt állott, melyet vak engedelmessége, még a rémület halálos szorongásában sem engedett megszegni. Így hát az ajtónállók is csak az ő jajveszékeléséből gyaníthatták, amit gyanítottak.

Olivier egyébként most fennhangon folytatta jelbeszédét:

- Úgy vélte uram: a dinnye és bor... Hogy túligen jegelt lett volna...

- Jegelt! - tett hátra egy lépést Radlicza, mert ez, hogy: jegelt - - - új volt neki. Az urak tereferéjében nem hallotta Lajos további parancsait.

De nyomban összeszedte magát, Olivier pedig befejezte, amennyit tudott:

- Úgy biztatott uram, hogy egész csak minémű hurutolás és reggelre elmúlnék...

Hanem hát nem múlt. Erősbödött a baj. S a megrémült cseléd már nem is a dinnyére gondolt... Rosszabbat sejtett. Valami... igen rosszat..!

- Végire megyünk - ígérte János mester vígasztaló vállveregetéssel, bár az ő lelkére is, mintha mázsás teher szakadt volna. S szelíden félretolta a szánandó teremtést és megtudván tőle mindent, amire szüksége volt, sürgősen befele indult. Nyomban rá felhangzott megint az az

idegtépő, szinte állati jajongás, mely belépésekor fogadta s tartott mindaddig, míg csak az összecsapódó függöny el nem nyelt minden külső zajt.

Belépve Radlicza, feszülten fürkészett körül. Azonnal észrevette Lajost az ablak melletti, alacsony ágyon. De mindjárt az első rápillantásnál azt is látta, hogy... Olivier rosszabbik sejtelme igazolt. A király tágra szakadt szeme, kigyulladt arca: majdnem lángot vetett a hőségtől. Lélegzetvételét - sejthetőleg valamely nyilaló fájdalmak - röviden meg-megszaggatták. Eszmélete is tévengett.

- *Pneumónia..!* - sóhajtott erre és csüggedten bólogatott: - Alig kétes...

Azt a parányi reményt sem hagyhatta kiaknázatlanul.

Kisvártatva elszántan emelte fel megint a fejét.

- Uram! Jóuram! - kiáltott, azon az erős, parancsoló hangon, mellyel révedező lázbetegeit szokta öntudatra hívni. S az eredmény nem is váratott magára.

Lajos körülhordozta tétova szemeit. Tekintetében zavaros pára úszkált.

- Ki szólít? - kérdezte idegenkedve.

Majd halkan köhögött, egészen arccal fordult és egyszerre tájékozódott.

- Á, fiam..! Igen... Bizon-bizon, ama dinnye..! Nem gondoltam, hívessége ártalmat okozhasson! Italbéliek is..! No nembaj, nembaj! Időben elmúlik...

Túlzott erővel és szinte hadaró gyorsan beszélt. Utolsó szavai azonban mormolásba vesztek és Radlicza tudta, hogy ha most egy újabb kiáltással a figyelmét kötve nem tartja, a megbódult agy megint kábulatba merül.

Hát ismét kiáltott:

- Mi fájást experiál felséged!?

- Fiacskám, csak oldalszegezést! No, nagyobbat is már ennél, életünkben... Inkább ez a vers..! Mert képzeld, verset költöttünk! Akarod hallanod?

- Hogyne felség!

Valami dünnyögés következett. Aztán a beteg arca szigorú kifejezést öltött. Elvonta párszor kezét a terítőn és türelmetlenül felkiáltott:

- Nem értek semmit! A Bogumilek mindig közbelármáznak! Mint egy confusum chaos már az elmém tőlük!

És bántódottan elfordult.

Látogatója nem is zaklatta tovább, kérdezősködéssel. Búsan nézte kedves betegét, ahogy az ott előtte nyüglődött. Máskor oly értelmet sugárzó feje öntudatlanul görgedezett azon a párnán, melyről - úgylátszott - képtelen volt le nem siklani, bár ez sokkal több erőkifejtést követelt tőle, mint ha veszteg marad. De mintha valami ellenállhatatlan delej vonzotta volna lefele! S hozzá nem is egyenes irányban, hanem olyan ferdén, mintha matematikai pontossággal számította volna ki az ágy két oldalsó párkányát és azt az elhelyezkedési módot, melynél kényelmetlenebbet igazán el sem lehetett volna képzelni.

Már-már lehajolt, hogy visszahelyezze a vergődő testet. Aztán mégis csak hagyta. Ismerte már ezeket a lesikló mozdulatokat, ágyon keresztbe fekvést..! Tudta, hogy százszor eligazíthatná jobb és emberségesebb fekvésre, a beteg megint előlről kezdené a siklást s százegyedszerre is megtalálná ugyanezt a legkényelmetlenebb keresztirányt az ágyon.

Mért fárassza!

Leült inkább, gondolkozni.

Hogy a baj az, aminek első rápillantásra tartotta, ebben többé nem kételkedett. De hogy ilyen alig-lábadozó állapotban, megbírkózhatik-e a kóros ember szervezete ezzel a tetézéssel - - -

Igen, itt volt a kérdés!

Baráti szívének forró vágya igent kiáltott; tudományos szemlélete azonban mindjárt észrevette a részrehajlást és úgy ítélkezett, hogy az adott körülmények közt... a felépülés alig remélhető. A lepragyötört test egy újabb súlyos forróbetegséget nem viselhet ki...

Hanem hát: valóban *újabb* betegséggel áll-e szemben!? S igazán *csak* az ellenőrizetlen hideg étel-italbélieknek köszönhető-e minden baj!?

Most, - most emelten akadt a szemöldöke s arca pár percig kemény agymunkáról tanuskodott. Majd elkezdte lassan a fejét ingatni.

- Vigyázzunk! - mormolt.

És emlékezetben sorravette mindazokat a leprabetegeket, akik ott, a távoli francia lazarétumokban, valaha a keze alatt megfordultak.

Amire eddig sohasem gondolt, meglepődötten vette észre, hogy ápoltjainak csupán egy *része* pusztult el *közvetlenül* a lepra roncsolásai folytán, de egy elég jelentékeny másik hányad oly egyéb betegségekben, melyek az eredeti kórtól távol látszottak állni...

- Vérnek szerfelett curiosus átalakulása..! - számlált az ujjain. - Ez egy.

S legott az elgondolt beteg arca is megképzett a lelki szemei előtt.

Odabiccentett felé, mintha távozásra szólítaná fel és folytatta:

- *Marrec*, a gályakormányos: táplálóknak aligsalig megtarthatása, elrogyásig..! Ez kettő.

Megint bólintott:

- *Bolbec*: kimerevedéses görcsök..! Három.

Tovább!

- *Michon*: káros nedveknek el nem távozhatása...

Itt egy kicsit hátradűlt. Kérdő pillantást vetett az ágy fele. Aztán felsóhajtott: „Meglátjuk... Folytassuk!”

- *Père Malcy*: pneumonia...

Egyszerre nagyon melege lett.

Sebesen szedte a levegőt:

- *Fargue*: pneumonia... *Soria*: pneumonia! *Erlot*: pneumonia!! *La Floche*: pneumonia!!!

Heves izgalom lett fölötte úrrá. Alig bírt vesztegmaradni. És hirtelen valamennyi hasonló betegének neve is, készséges könnyen az eszébe jutott.

Hányan voltak!?

Sor... sor..! Hosszú, tragikus láncolata az elomlott életeknek...

Véletlen játéka..? Hogy így... egyformán? Hogy: *ennyi* pneumonia..?

Nem.

Most mégis föl kellett hogy keljen. Szemébe kiült a bizonyosság. És mégvalami. Valami tündöklés... Diadalmas tudományának visszfénye, mely - íme! - új megállapításra jutott...

Csontos arca szinte beleszépült s hajlékony alakja megnyúlt. Mintha kilángolt volna ebből a borongós környezetből... A király mellől is... Mintha szerepet cseréltek volna s most ő lenne itt a király... És hatalma percről percre növekednék, - szenvedő, óriás tömegeket takarva oltalmazó palástjába, kik az Enyészet jelöltjeiként készültek már az apokalypsis szilaj paripáira felszökdösni s hajrá: vágtatni bele világtalan világba, romlásba, rothadásba - - - ha ő ezt engedné! De nem engedi! Ennek az új megfigyelésének erejével belemarkol a szörnyű kór sörényébe és szépen majd lefogja! Ha - - - az örökkévaló *Logos* továbbra sem vonja meg tőle világos értelmének sugarait..! Ha ád elegendő... időt.

Ennek az új gondolatnak közbecsapódása valahogy meglassította képzelete iramát. Egyszerre aztán vissza is rántotta, le, a sívó földre.

Eszébe fütyült a jeges fuvalat, hogy hiszen ez a másik lelkes teremtmény is itt, tőle alig egy karlendítésnyire: szintén folyvást csak ugyanazért könyörgött... és lám, mi lett a sorsa..! Mely úgylátszik, minden magaslatokban szárnyaló lénynek sorsával azonos... Akkor pedig az övével is, aki mámorában már-már a fellegek közt repült s feltörően az Alkotás: az Újraalkotás titkába vélt penetrálhatni, holott csak ingatag emberagy-téglácskákból tákolt épület tetején állott, melyet az első Felülről jövő lehelet ledönthetett...

- Babilon... - mormolta kiábrándultan, lehülve s szinte érezte a kemény zökkenőt, amivel földet ért és látta elködleni csalfa tudományának tündérképeit. Nem maradt más utánuk, mint homály, homály, kétely és bizonytalanság. A megváltott embertestvérek légiója: sehol. Számuk leapadt egyetlenegy szenvedőre, aki itt sinlődik a szeme előtt s ime, hogy ő még ezt az egyet sem bírja meggyógyítani..! Valami, valami, ami az Igazi Alkotó előtt soha fel nem merül, de az égretörtető földi porszemeknek mindig útjába áll, - valami, valami, egy látszólag semmi, egy hajszál, egy parány: megállítja.

Elgondolása még túlságosan új... Nem ismeri alkalmazásának *miként*jét... Nem tudja: *hol* fogjon hozzá hasznosításához...

Megértette, hogy embernek áthághatatlan tiltó sorompóhoz érkezett s ebben a kicsi jelben is megtalálta a Mérhetetlent, akivel az életműszerek bámulatos célszerű synthesisének feltárásakor találkozott szembe először s aki most ime: a sajátalkotta szerkezet egyedüljogos decomponálása közben látja jónak, előtte megint kinyilatkozni. Érezte, hogy a kettő Ugyanegy: minden földi agymesterkedésnek végtelenül feletteálló hatalom. Érezte a saját szerepe csekélységét, a lázadás oktalanságát s keblére tette kezét és alázatosan fejethajtott:

- A királyt csak az Isten mentheti meg.

*

Valósággal megkönnyebbült ettől a beismeréstől. Gondolatai elszakadtak a metafizikai távlatoktól. Egyszerű, határozott, gyakorlati formát öltöttek.

- A királynénak és udvarnak nyelvet kell küldjek, - volt az első józan megállapítása.

- Igende, holnapig várok, - lett a második. - Addig gonosz baj telyesen kialakúl. S mit sem veszítünk...

És még valami..!

Azért nem kell... egyelőre akkor sem bocsátja ehez az ágyhoz „azt” az asszonyt: a királynét! Idegenkedett tőle, megpillantásának első napjától fogva. Féltette szertelen, zajos és pathetikus lényétől ennek az ő nagyonszeretett betegének nyugalmát s egész nyáron át való távolmaradásából sokmindent következtetett... Közeljárt a valósághoz. És tiszta szíve bár szánt és megértett, de megvetett és undorodott.

- Csak majd ha lélek már kimenőben lenne az szegényből s körötteli dolgokról többé nem tud..! - alkudta le végső formába a döntését és ezzel az ajtó felé tartott. Beszólította Oliviert.

Az még egyre keringett, jajongott odakint. A küszöbön belül, urának szentelt hajlékában azonban, mint az idomított paripa: egyszerre rendesen szedte lábait s egy rémületén túlfeszülő feszültségben, még figyelt is a kapott parancsokra. Szinte úgy látszott, mintha agyának két külön, párhuzamos rétegével gondolkoznék. Szörnyű aggodalma megvolt, mint minden érzésének és gondolatának alapja. Ennek síkja felett azonban, meglepő jól működtek ösztönei, érzékei s azok megszokott cselekedetei.

Hozta a kívánt ónmedencét és tartotta az orvosnak, míg az eretvágott. Aztán bemártotta az ecetes ruhát. Továbbiakban tudomásul vette, hogy minden huszadik Miatyánk után váltani fog. Végül pedig alázatos igent intett arra is, hogy csendben marad s borharmatot kevés vízzel kever és ebből a beteget koronként megitatja.

János mester úgy surranhatott ki a fülkéből, hogy a mindeme dolgaiba lázasan belefogó szolga éppen háttal állt felé, aminek a tudós szívből örült. Egyaránt nehezére esett volna a valósággal lesujtania is és ámítania is, ezt a szerencsétlent. Hiszen alig volt már több, mint egy szenvedő állati test s egy benne végső lélek-kialvásra fellángolás: a hűség... Elég lesz neki, az urakkal közölni a keserves hírt!

XC.

Lent a kertben találta meg őket. Minapesti kis szontyolodásuk már kipárolgott a fejükből s most épp Ovidius... és egy parányi kelletlenséggel néztek barátjuk elé, amiért a király nélkül látták bekanyarodni.

Hanem ez csak egy pillanatig tartott Aztán egyszerre mindnek sajátságosan megapadt az arca. Hirtelen kitágult, majdmeg összeszűkülő szembogarukból, röppenve zsugorodott ki a láng. Valami megfoghatatlan lelki módon, megkapták ugyanazt a belső ütést, mint orvosbarátjuk odafent az előcsarnokban és a nagy szerencsétlenségek fulladó rémületével szöktek fel.

Domonkos páter fehér lett, a csepü-haja tövéig. Zudar Péternek, mint a lapát, állva maradt a levegőben a szakálla. Héderváry Kont pedig háborodottan csapta homlokára a tenyerét.

- Oda az úr? - ordult, de valami oly irtóztató nem-ember hangon, mintha véres szíve, egész belseje fakadna s fordulna ki a száján.

Nem kellett ezeket „előkészíteni!”

- Ahogy Isten akarnia fogja - bólintott hát csak Radlicza csöndesen és lehetőleg Domonkos páter tekintetét kereste. Tőle remélhette leginkább, hogy segítségére jön. Azonban kábult volt még a pap is. Túl készületlenül érte a rettenetes hír s túligen ragaszkodott Lajoshoz. Egyre a mellén függő feszületet babrálta. Gyengéd nógatással kellett értelemre hozni. Akkor aztán a többiek is valahogy ocsudoztak a taglócsapásból. Közrefogták a mindentudó férfiut s úgy álldogáltak ott, felindulásukat nyeldesve, mint egyetlen, szoros kis család.

Héderváry Kont István szólalt először. A hangja reszelős volt.

- Lélekválság harangját megveressük...

Zudar Péter felelt neki, halálból sujtottan, botladozó nyelvvel:

- Mindeniket megkondítjuk! Tíz ország tíz királyával felérő királyunkért, uraim! Azminemű nem támod ki anya méhiből, úgylehet százesztendeig sem! Hadd tudják meg, ország szerint...

Elcsuklott.

De Radlicza úgyis éppen közberázta a fejét:

- Senki! - mondta szelíd határozottan. - Senki, valahány ideig, mirajtunk kívül! - tette hozzá. - Vagy rábocsátanátok a bámészkodókat? Míg lehet, maradjon csak a miénk! Őrözzük hogy tudjuk...

A három férfi hallgatott. A nap sütött. Felnéztek rá, vérelfolyt sápadtan, üres tekintettel, szinte csudálkozva.

- Mától fogva én állom a főstrázsát az ajtaja előtt, - szólalt egyszerre Zudar s elindult befele.

- Én meg az Útravalót tartom készen.

A pap is különvált. Nem maradt ott, csak Héderváry. Valami feladat után kotorászott a zavaros agyában, amivel kimutathatná ő is, drága ura iránt való szeretetét.

- Én pedig... én pedig... - dörmögött.

Radlicza testvérként pillantott az oly büszke hírű, de most teljesen megtöretett ember arcába. Látta, hogy a szeme - szép barna búsmagyar szeme - sír, könnyek nélkül.

- Nézze édes kegyelmed, főnemzetű úrbarátom, nagyságodat kérem! - mondta. - Sose keresgéljen tenagyságod! Kemednek uram, majd én adok végzendőt. Fogadom, hogy legnehezebbet!

- S mit! - vetődött fel István, mint aki fulladtában víz alól vetődik.

- Mikoron ideje jövend: nyelvet viszesz, értesítted, kijjebb hozatod... a királynét! Megegyeztünk?

Kont igennel felelt és nemet intett hozzá. Tökéletesen meg volt zavarodva. Érezhette ezt ő maga is, hogy ő most valahogy furcsa, mert gyorsan megfordult, elindult, - ő meg a liget felé. Ahol legsűrűbbek a fák... És legtakaróbb a lomb... Ott a koraezüst haját, büszke szakállát, bogláros dolmányát, ősgyászolók ősszokása szerint: megszaggatta.

*

A minapában még oly élénk és derűs „Görög Szabadiskola" térsége - Anjou Lajos pihenő és szórakozó helye - ezzel kiürült. Faragott padszéke előtt csak egy parányi, kékesfekete hangya iparkodott, a márványkavicsos porondon. Iszonyú erőfeszítéssel egy pirinyó rögöcskét taszigált, mely tízakkora volt, mint ő.

Radlicza János tudós professzor - a párisi főiskola licentiatusa, a milanóinak, toulonsinak baccalaureusa, a páduainak és montpellierinek magistere - hosszan tűnődve elnézte, - sóhajtott s rábólintott.

- Tíz ország, királyság..! Tudomány, boldogság..! Semmik vagyunk, Uram, a te hatalmas kezedben.

XCI.

A hajnali órákban a király forrósága leszállt. Bár folyvást hajtogatott fogadkozását, hogy: „No, most aludni fogok!" valóraváltania egyszer sem sikerült, mégis, ha olykor kifelé fordult, bágyadt szemei legalább világos öntudat mellett tanuskodtak. Értelmesek voltak szavai is, melyek rend szerint arra az aggodalmára irányultak, hogy túlságosan megijesztette környezetét, túlsok fáradságot okoz híveinek, ésatöbbi, ésatöbbi...

- Csak pihenjetek le, jó fiaim! Feküdjetek s aludjatok! Nincs semmi felettébbvaló bajom! Elmúlik! Majd elmúlik!

Egyre kimélgette baráti társaságát, melyet ugyan egyedül Radlicza képviselt a személye körött, melynek azonban többi tagja is, szüntelenül jelenlevőként foglalkoztatta gondolatait.

- Jól tudom - mondogatta - hogy mind itt vattok, ha nem is mutatkoztok! Pedig meghigyétek, hogy nincs mért vigilálni...

Egy-egy ilyen intelem után kissé csendben maradt. Keble szakadozottan pihegett.

Tulajdonkép, állandóan, jó, kiadós sóhajtásokra készült; csakhogy ez a szándéka sohasem sikerült. Levegővétele mindjárt az első rövid szakaszában elakadt. Erre újabb eredménytelen kísérletbe fogott s mintha fejének rossz helyzetét hibáztatná a kudarcért, ilyenkor mindig oldalt vetette a párnán.

De a fekvési módja nem volt az a mindenáron keresztbe törekvő, mint a hőség óráiban. Teste egyenes vonalban nyugodott s így a karjai is. Sőt ezeket oly állhatatosan tartotta az oldala mellett, amire egészséges korában aligha lett volna képes.

Ám ez a nyugalma csak színleges volt és egy valójában nagyonis cselekvő mozgalmat leplezett, mely most azonban nem tagjai által, hanem benne rejtelmes-önmagában ment végbe, láthatatlanul...

Végül azért mégis belefáradt a veszteglésbe s a betegsége óta gyakran észlelhető szigorúsággal ráncolta össze szemöldökét. Arcán kemény elhatározás tükröződött.

- No, most pedig aludni fogok! - hirdette ki ujra és ujból nemaludt.

Ehelyett pár perc mulva - mint aki tökéletesen megfeledkezett fogadkozásáról - odafordult János mesterhez.

- Mondd csak, édes fiam... te sokatjárt ember vagy... Igaznak tartod lenni..?

- Mit, felség?

- Ej, hát azmit Petrarca vígasztaló tükrében világgá bocsájt!

Oldalt vetette a fejét és hozzátette:

- No, a házasságtörésről... Hogy oly nagy hatalmat vött volna népeken... hogy már törvényeknek sem lehetne büntetniük!

De a választ nem várta be. Sőt mintha ennyit is megsokalt volna, szaporán az itáliai költőkről kezdett beszélni.

Aztán meglepetésszerűleg, új területre csapott.

- Mondd csak... Hisz' most már elég régecskén közöttünk élsz... Mily tetszést nyertél te erről a népről?

- Magyarról?

- Persze! Úgy értem: az előrenden való, színnép atyafiakról! Látsz-e olyan előljárókat bennük, mint - mondjuk - franczúz király rokonom oldalán!? Vagy hiszen - - - Lengyelből kijővén, nemdenem, más birodalmakat is fölkerestél te?

János kicsit zavarba jött. Nem tudta, hogy a sok kérdés melyikére feleljen? Mire céloz Lajos? Csak gondolattöredékeket kapott.

Találomra válaszolt hát:

- Hűbb szíveket e nemes rendeknél - - -

- Ezt nélküled is értjük!

- Vitézeik, a tüzes magyar kardok... - próbálkozott Radlicza más oldalról, de a beteg türelmetlenül vágott megint a szavába:

- Kardok, kardok..! Jaj, ne folytassa kigyelme, kérem, ne folytassa! Kardok, kardok..! S mind csak éppen kardok..! - dohogta. - Hát nem érti..? Ej! - legyintett egy kis szünet után. - Hagyján! Persze, hogy nem érthesd! Nem érti ezt senki emberlölke... mi az... ily egyedül... s végén is, *így* hagynunk..!

Hangjában csüggedtség és ingerültség remegett.

Megérezte ezt ő is, mert rövidesen visszafordította a fejét s engesztelő pillantást vetett az orvosra.

- Sose teprenkedj, jóbarátom! Az ily tételen fő, mint most az enyém, firkol erre, arra! Adj inkább egy friss essences ruhát!

Legfőbb békéltetőül szánta ezt a kérését. Máskor mindig vonakodott a hideg lepeltől s bizonykodott, hogy lábraáll, anélkül is. Most engedelmesen vállalta.

- Igy, - bólintott, mikor a párducbőr kacagányáról sebtében levagdosott csattok megerősítették rajta a köteléket. - Ezt ugyancsak jóformában módiba behoztuk s ni milyen tetszetős..! Uraiméknak perplexitásukban eszek odalesz, ha jövő szentelésre ily nyalka készülettel vonulok ki..!

- Micsoda szentelésre? - fülelt Radlicza, nehogy valami összefüggést megint elszalasszon!

De Lajos válaszától nem lett bölcsebb.

- Nó, ha megint megtetemezik a haza! Egy új csodatévő..!

Azt hogy «*csodatévő*», megnyomta s az arca kesernyés lett.

- Csodatévő..! - mondta kis idő múlva megint és szemrehányólag pillantott végig az ágyon. Mintha azonban csak a takaró miatt tenné.

A magister hát eligazította a sérelmezett takarót s várt, hogy majd ezentúl következik a felvilágosítás. De semmi több sem következett.

Lajos oldalt fordult és bejelentette, hogy így, friss borítással és takaros vitézkötéssel ellátva, immáron igazán aludni fog. Barátjaura is okosan tenné, ha ugyanezt követné. Hasonlóképpen a többiek. Holnap pedig folytatják, ahol minap abbahagyták...

Meg is tévesztett volna a csendjével, akárkit. Egyedül Radlicza Jánost nem. Az tudta, hogy a király most éppolyan kevéssé alszik, mint ahogy eddig nem aludt.

De vajon mi járhat az eszében! Mit jelenthettek azok a furcsa tudakolódások! És hol a függésük! Mert valahol mégis kell, hogy kapcsolatuk legyen..?

Hasztalan kutatta, nem jött rá. Arra sem bírt kielégítőleg felelni, hogy vajon őszinték-e a beteg folyvást hangoztatott készülődései, a hamaros gyógyulásra? Igazán hiszi-e Lajos, hogy meggyógyul? Világos perceiben valóban ne is gyanítaná, hogy - talán - milyen közelről integet: a vég..? Vagy csak nyugtatja őt? És jótékonyan alakoskodik..? Vagy amikor élet-halálon áll a kocka, akkor a legvilágosabb értelem is tévútra billen? Mivel képtelen saját számára elfogadni a nemlétezés gondolatát..?

Nem volt sehol kielégítő válasz. Csak egy növekvő rejtély. Egy haldokló...

És Radlicza sóhajtott és csendben maradt. Tépelődései közt talán el is szenderedett, mert amelyik percben felrezdült, nem talált az agyában semmi megkezdett gondolatot. Csupán a füle jelzett történést. Remegett az ágy...

A borzongás volt.

Utána forróság következett.

Lajos szemei megint ragyogtak. Hadarva és túlélénken beszélt, megint. Nem bírta megérteni.

- Mit parancsol, uram?

- Á, ha nagyságod kedvessége..! Nem, nem a takarót! Amott, a térdeplőn... Hisz' idáig fénylik!

- Mi?

- A Krisztus! Á, á, csak ő térne be esmént! Szeretném ha - - -

Szinte húzott a pillantása, melynek beszédességéből többet értett János mester, mint a zavaros szavakból.

Sietve akasztotta le a feszületet s lelkében megindultan tartotta oda, a beteg cserepes ajkai elé. És... ebben a percben hitet tett volna rá, hogy a király mindent tud, teljesen tisztában van válságos állapotával s hogy világos az értelme.

De ami ezután következett, az megint megingatta.

Lajos elmeredt szemmel suttogott:

- ... hogy nem vagyok keresztviselő... mi? Domonkos pap..! És hogy nincs kételtető kísértés..? Kihez igazán Isten gyermekének... kellene legyünk, hogy sarát megálljuk..? Á, á! Gyere barátocskám... s próbáld! Vagy... jobb ha nem..! Tik inkább aludjatok, szerelmesim...

Az orvos felegyenesedett figyelő helyzetéből s nagybúsan vállatvont.

Visszajáró emlékezések..!

Olyan ez csak, mint az acéltükörrel vetített gyertyafény, mely az elhagyott szoba tárgyain végigsikamodik. Nem valóságos... secundaer világosság... Visszareflektálódás... Szegény hőségbeszéd... Nincsen rá mit építeni.

Mélyet sóhajtott és indult, hogy a feszületet helyére viszi. Ekkor azonban, erre az első távolodó mozdulatára, olyan metsző, ellenállhatatlan-fájdalmas kiáltás hasadt fel, amitől minden férfias bátorsága mellett, a hideg borzongatta végig s amilyenre ezt a gyönge beteget már képesnek sem tartotta.

Megdöbbenten visszafordult.

Lajos kimerülten feküdt az ágyon. Leromlott arcából, messzinéző rémülettel dermedtek elő kitágult szemei, míg ajkai valamely kiállt nagy ijedelem elbágyadásával remegtek:

- Ne vidd... Megállj..! Rakjátok le mejjemről a törvénykönyveket és adjátok vissza a Krisztusomat...

XCII.

Hat nap telt el így. Olyan egyformák voltak, mintha valami ollóval faragott példa után festették volna őket. Reggelenkint: csend, lehülés, alvás-fogadkozás - a világos ész - utána a borzongások, párnáról lesiklás és makacs keresztbefekvés. A tiszta értelem óráiban: a sajátságos kérdezősködések, mindig ugyanabból a gondolatkörből, - a hevülések idején: a sóvár, szinte féltékeny Krisztusköveteléss...

A beteg ápolásában már kialakult az ilyenkor szokásos ritus. A szükséges kellékek célszerű sorrendben vártak az ágyasztalon és magister Johannes csak értük kellett hogy nyúljon.

Halkan szöszmötölt, közben pedig feszülten figyelt s iparkodott megtalálni a beteg hézagos szavai közt az összefüggést. Majdmeg mikor Lajos ünnepélyes hangon proklamálta az alvásnak immár megmásíthatatlan szándékát - de természetesen továbbra sem aludt - a csendes fészkelődésnek ezeket a rövid szüneteit őmaga használta fel, hogy egy kicsit szunnyadjon. Mert felváltásról hallani sem akart, pedig hatodik napja a ruha kétszer, ha lekerült a testéről. Ilyenkor Olivier őrizte gazdáját, közelébe azonban - egyébként Lajos egyenes parancsára - ő sem bocsátott senkit.

A derék Radlicza alvásának rövid idejét vámolta meg, hogy koronként tájékoztassa az uralkodó állapota felől barátait.

Ott szorongott mind a három férfi az antekamera elé helyezett padszékeken, melyeket éjjelente viszont fekvő alkalmatosságokként hasznosítottak. A székely vitézek persze: velük! És most senki sem talált semmi megdöbbentőt ebben az egyveledésben. A dúsgazdag külmagyarországi autokrata úr - Héderváry Kont István - egész közönséges dolognak látszott például venni, ha eltörődöttségében valamelyik székely szegénylegény kobakja véletlenül az ő selyem ujjasára gördült, - viszont a góbé sem esett kétségbe a szentségtöréstől, amikor felocsudott. Mert az ajtónyitásra - de a betegszobából jövő legkisebb zörejre is - magyar és székelybeliek, autokraták és csórók, alvók és nemalvók: egyaránt a túlfeszült lelkiállapot zaklatottságával kapták fel mindig a fejüket s egy percig dülledt szemmel meredtek az ajtóra, készen a legborzasztóbb hírre is.

A hír azonban hat napon keresztül ugyanúgy hangzott:

- Változatlan, változatlan..!

És az orvos ezzel rögtön vissza is vonult.

Hat napon át csak ennyi időre látták, mind sápadtabban és soványabban. De ma - - - egészen kijött.

- Kont István uram! - szólította tompa fahangon Héderváryt. És sóhajtott és horgadva maradt a feje.

- Igen, - jelentkezett az úr, meglepő mély mellhangon.

S tántorodott elé.

Homokszínű volt. Ájulatos tekintettel bámult fel rá, mint akinek agya botladozik.

A többiek is megérezték, hogy valami fordulat történt. Elfödték arcukat. Némelyik fojtottan nyögött s erőtelenségében a falnak szédült. Mások meg csak még feszültebben s szinte már természetellenes csöndben várták a lerontó villámcsapást: a végzetes hírt.

De Radlicza nem mondott semmit. Mindössze egy kézmozdulattal adta meg a jelt, hogy:

- Nyergelni, nyargalni, hozni a királynét, nádort: gyorsan..!

Héderváry Kont István sarkonfordult és indult. Azonban olyan lépésekkel indult, melyek túl egyensúlyozottak és túlságosan is biztosak voltak ahoz, hogy igazán biztosak legyenek. Úgy ment István, mint a szemérmes ittasok, akiknek még maradt annyi értelmük, hogy a józanságuk látszatára vigyázzanak... De már csak a látszatára..! És csak ennyi, nem több.

Kínzó visszhanggal egyre távolodó, csizmás eldübörgése után, annál kiáltóbb lett a csend.

Egy idő mulva Zudar Péter fölvetette fáradt szemét.

- Még élve kapja a királyné? - kérdezte betegen.

- Változás tulajdonlag hát nincs - emelt vállat a doktor. - Úgy, hogy kigyelmeitek pihenhetnének is tovább.

- Akkor - - -?

Ezt Domonkos pap tudakolta. Tekintete sóváran állt az orvoson, mintha annak kegyelmes indulatától függene, hogy mi választ kellessék itt hallani...

Radliczát szinte égette ez a könyörgő férfi-tekintet. És szégyelte magát, az egész hiú, mégis, túlságosan is tehetetlen tudományát, - fájlalta, szégyelte, sárga földig.

- Mindőnk dolga Teremtő keziben van. A királyé is - dünnyögött. - De mostantóli napoktól: félek. Jó, ha mindig készentartja tisztelendősége a szentségeket...

- Ne... azonost?

- Ne. Mint megösmerem, forróláza miá elméjében alterátus az úr. Jobb is szeretném saját-szántából kívánná...

- Igaz. Nagyobb érdemére tudódik..!

- S attól mi el ne üssük!

- Még nem kívánta?

- Nem. Még nem.

Különös..!

- Már hogy volna különös! ‘sz nem tudhatja végső forgandó sorsban lételit!? - torkolta le Domonkost Zudar Péter, lévén hogy itt náluk jelesb ember beszélt - az orvos - és ő ezt szerette volna inkább hallania.

Radlicza pedig ilyet mondott a páternek:

- Egyébképen tisztelendőségedet gyakor emlegeti s mind nagy szavával kiátozza...

- Engem?

Domonkos szemébe kiszökött a fájó öröm könnye.

- Engem?! - esett meg, örömhitetlenül. - És... mit szól!?

- Szép megfelelése a Lucifer kísértő hatalma felől: eléggé elkaphatta. Azt esmételgeti. Node, dolgom van, menést megyek!

Ment is. Most azonban nem arra, amerről jött és rendesen járkálni szokott, hanem a földalatti lépcsőkön lefele indult s onnan intett vissza, leszálltában:

- Igaz..! Ha dörömbözést hallanának kigyelmeitek, azért ugyan bátorságokat nyúl hátára ne kössék! Csak betegszoba kényelméről forog a dolog...

Jó, hogy előreadta a hírt. A szorongó kis csapat odakint, így is megrezdült. Oly írtóztatóan hatott az a kopácsolás, onnan belülről, abból a nagy, tiszteletes némaságból..!

Mégis... mi lehet!?

Nem tudták. Radlicza nem eme lépcsőzet felől tért vissza. Azon, mely a legalsó rendet egyenesen kötötte össze az udvarra nyíló, nem éppen nagy hálószoba antekamerájával.

János mestert ezen az útján két palotai serviens kísérte. Kétszárnyú, erőteljes kis vasrács-ajtót cipeltek fel a pincéből. A rácsozat vége emberáll magasságig ért.

Radlicza az antekamera bejárata előtt rakatta le az ajtócskát. Átvette a hozzátartozó szögeket, csavarokat, döngölő sulymot is. A szolgákat elküldte.

- Vasat fogtatok fiaim, redves helyről, rozsdás is lehetett - szólt, a betegszoba falát nézegélvén. - Ezért hát lelketekre kénszerítelek, hogy hamuval megmosakodni legott el ne múlassátok, netalán véretekben megmérgeződhetnétek. Szófogadó emberségetektől függ...

Aztán a szobát bezárta kulcsra utánuk. Intett a vén oroszlánfejűnek.

Most nagy munkába fogtak. Leszedték a király hálószobájába szolgáló faajtót. Félreállították s helyébe, sarokvasainál fogva, a rácsajtót szegezték. Kipróbálták zárjában a kulcs forgolódásait. Majd elkezdtek az antekamerában súrolni. Lesúroltak minden bútorneműt, szőnyeget, falat, padlót. Minden szögletet, kilincset, ablakot, kicsi kis faragványt.

- A gyantagolyókat!

Hozta Olivier s tágra emelte anélkül is nyitott szemét, mire János mester viszont lebocsátotta a pilláit. Ez köztük *igen*-t jelentett.

És a szolga adta a füstölőt. Felszította: odatartotta.

Egyszerre csak a figyelő kutya kifejezése jelent meg arcán. Hirtelen a lángok közé dugta kezét.

- Mit mívelsz!?

De Le Guen: mint aki megsiketült. Radliczának kellett a perzselődő kezét elrántania.

Értetlenül nézett a bamba öregre.

Olivier duzzadt ajkai körül görcsös vigyorgás játszott. És ez a dermedt vigyorgás többé el sem hagyta.

Egészen megzavarodott volna? Eggyel több szörnyűség?

Már nem számított itt!

A magister beparancsolta a rejtelmes embert a betegszobába. Maga is követte. Betette kilincsre a vasajtót; lezárta. A kulcsot zsebébe rejtette. Tudta, hogy ezt a lezárt ajtót nem nyitják ki ők most már „*addig*”... Ép egészséges teremtés, ebbe a belső kamarába, be nem jön! Az ő talárja őrzi a gyanutlan életek biztonságának kulcsát...

Bólintott, hogy ez jól van s oldalt lépett. Félrevonta a bejárat függönyzetét. Hogy majd... beláthassanak, akik jönnek... Sikítozni... Jajveszékelni... Egy hatalmas Istenalkotta lét utolsó tusáját kikémlelni; megzavarni... A rettenetes nehéz királysorsot egy végső teherrel megterhelni...

- Hát csak jöjjenek, ha ez a sorsa! Addig én - - -

Megfordult, hogy egyéb teendői után lásson, de elcsuklott a lába. Kicsit a falnak dűlt. Szédült a kimerültségtől, nélkülözésektől és szédült legfőképpen a fájdalomtól.

Mégis, mégis csak..! Nagyon szerette ő ezt az embert! S nagyon megviselte ez az egész... Nagyon nehéz volt így... Tartani keményen ezt a férfiasságot... Vígasztalni, ahol maga is vígasztalásra szorul... Szívszaggató is: segíteni nembírni s csak hallgatni ezt a kiáltozást:

- Uramisten, te láttad, te tudod... Te jól tudhasd - - -

Ott bent, a gyötrelmek gőzölgő ágyában, emésztő lázában, lélekválságában: Anjou Lajos imádkozott.

S aztán ő is. És kint a virrasztók kis csapata. Külmagyarbeliek és székely székiek. Autokraták és csórok. Serviensek, szakácsok, kályhafűtők, solymárok... Szem nem maradt szárazán, szív szeretettől sebzetlenül és kéz összekulcsolatlanul.

A nagyszombati királyszállásra így ejtette le csillaghímes fekete palástját a mély, mély, messzefigyelő, titkokkal teli éjjel.

HUSZONNEGYEDIK RÉSZ
KONT ISTVÁN KÜLDETÉSE

XCIII.

Héderváry Kont István ezalatt vágtában történtetett előre. Nem az ő hibája volt, hogy a reméltnél később érkezett. A bőszítő kalandok egész során esett át és harmadik lova járt alatta szerencsétlenül, míg beszállhatott Budára.

Ez - hogy Budán fordult le a nyeregből - jelentette balszerencséjének betetőzését. A nagy zűrzavarban senki sem mondta meg neki, hogy a királyné nem a székvárosban, hanem Verőczén van. Nagyszombatban alig esett szó Erzsébetről...

Sebesre harapta az ajkát, mikor most ennyi idővesztegetésére, a hírrel fejbevágták. De ha már ily balul esett a dolog - gondolta - legalább hát a nádort akasztja kézbe s indítja előre! (Különben, kinek is lenne gondja ilyenkor holmi praerogatívák után firtatódni..!)

A kapunál előkapta a királynéi senescallust - ugyanazt, akivel az emlékezetes „füst" napján Miklós is vesződött - s ugyanő magát, éppen Garay Miklós felől, tudakozóba fogta. Azt követelte, hogy igazítsa hozzá uram tüstént; s már fel is lépett a lépcsőre, hogy indul. Hanem az úr ebben nem követte. Az unatkozó emberek kötődő mosolyával, csak elnézte ezt a rezgelődést. S apró sertésszemébe kiült a pletykálkodás vágya.

- Jaj, a nádor? - legyintett tempósan. - No, ha azt szorgoztatja kigyelme, bizony azt is rossz helyütt!

- Miért? - toporgott István.

- Nem itt vagyon! - kegyeskedett az udvarbíró.

Újabb fordítása a harapófogónak; hogy hol s hol hát, ha itt nem!? És Kont veszedelmes kedvet kezdett érezni, hogy az udvaronc lassan őrlő állát az öklével kissé felüsse. Amiért annak olyan ráérős... Mikor neki mindene ég..!

De mégis elállt a hatalmaskodástól. Rosszat sejdített ebből az emberből. Azt várta szorultan, hogy kijöjjön belőle. No és kijött...

A tokás közelebb hajolt, megfogta az ő dolmánya egyik gombját s elkezdte bizalmasan forgatni.

- Inter parenthesim - beszélt - a nádor odavan. Keresd, ahol a Fiastyúkot...

Ezt István nem értette.

A szalonnás tokájú hát végigsodorgatta nyelvével az ajkait, hunyorított egyet és így feszített a rébusz húrozatán:

- No ott, barátom, valahol legközelebbről képes carnaliter cognoscere a nádori legfőbb dolgokat...

- Valami... küldetésben? - rőkönyödött el szegény Kont, ettől az újabb gonosz lehetőségtől.

Az udvaronc azonban szélesen nyugtatta:

- Á, csak ő küldé maga magát! De oly zélussal követi ezt, hogy mink itt Buda országvárasában, csak meg sem bűzölhetjük!

Hanem most már elszakadt a Kont István türelme fonala is!

- Meddig pántolódik itt velem nagyságod! - csattant fel. - Nagyszombatból jövök, futárul, az úri udvarból! Hol a nádor, megmondja-e végre!?

Láng csapott ki belőle, valami meggondolkoztató... veszedelem szele. És ha ez mind így van... s már ez is ilyen agyarodottan jön... hogy a tréfát elrontja, nem érti... csak tüzet okád... hát akkor vesszen meg és akkor itt igazán felelni kell!

Csalódottságában az udvarbíró is kifeszegette kis hízó-termetét s egyszerre fennen és nyerseséggel, odaloccsantotta epéjét:

- Verécén van ő is! Fontos tanácskozmányokat tartanak Asszonyunk úrnőnkkel! Ezek is pedig oly felettébbképpen elhúzódnak, hogy vélem - - - talán skorpiókkal hízlalt kappanyokon él ezalatt a nádor! Abba légyen - mondják - valami oly virtus... afféle kitartásra való! S aztán ugyan még jóéjszakát sem érkeznek vönni egymástól, a nagy sürgősség miá!

Nem folytathatta.

István úgy sujtott az arcába, hogy a sertésember kocsonyás kis disznóteste előbb félkört fordult, aztán meg elrogyott és egy régen lógó szemfogát mindjárt a porondon elveszítette.

- Lustosszájú orcázó banya s nem férfi és nem lovag! Ezt emlékül eltehesd, trónfertéző rágalmazója!

- Esszeváglak, esszeváglak! - hörgött, nehezen tápászkodva, a meggyalázott udvaronc.

De Kont már csak a nyeregből kiáltott vissza:

- Dolgom végeztével rátérünk! Héderváry Kont István mindig kész a királynéja becsületiért egy kopjatörésre!

Remek jószág volt ez a mostani lova! Ott rántotta le a kapukőnél a kötőfékjéről, saját zabosládafejű, fogadott lova helyett. Bizony azt sem áll meg kérdezgetni, hogy ki marhája volna!? Csak: jeddre ne..!

Sohasem álmodta, hogy még ilyen gyorsan is meg lehessen járni Verőczét!

Egykettőre lent termett a földön s be a kapun!

- Hé csatlós, porkoláb, alabárdos: ide!

Azonban senki sem mutatkozott.

Csodára kihalt ez a ház..!

No, majd később töprenkedünk.

Egy kékbeli atyafi hátulja igazság szerint ugyan mintha rémlett volna, ott, a porkolábfülkében, hanem hát... most már... Csak befele!

Egy szoba. Kettő. Terem. Kisebb szobácska... Második. Harmadik...

Sehol élő lélek, aki jelenthetné! Pedig mindössze egy ajtó maradt, amit eddig meg nem nyitott. S hátha ott egyenesen a királynéra nyit!?

Nincs válogatás.

Lenyomta a kilincset.

Kert..!

Nó, legyen nó! Sőt: lehet..! Lehet, hogy éppen ide húzódott az udvar, e bolond szeptemberi kánikulában! Vagy valami kötéltáncosok adódnak elő a parton és a szolgálattevő népség oda szökdösött, szájattátani!? Mert azt csak nem gondolhatja... hogy itt is hiába jár..? Hogy a királyné közben elment volna Verőcéről is?

Eh, hiszen az az ocsmánybeszédű udvaronc egész bizonyosra állította, hogy ide vonult? És hozzá a nádorral..! Ilyen egeket hasgató fertelem!

Megint elöntötte a düh. Haraglázasan és fájdalom-szorongatottan loholt előre, a kavicsos úton. De már egyre jobban megdöbbentette ez a némaság. Elhaladtában még a bokrokat is megcsörgette kardjával, mintha bizony szegény kecskerágók előadhatták volna neki, akikért mostanig az egész házat hiába tette tűvé! Hanem hát nem megfontolásból: önkéntelenül cselekedett és csak dökretett előre, a rózsalugas felé, hogy talán ott..! Ott találja meg az udvart s a királynőt és veszi magyarázatát annak a sok furcsaságnak, mely a kastélyba jötte óta, egymásután készti bámulatra.

Nagy léptekkel a lombsátorban is termett, de annak közepén úgy megállt, mint akit lesből ütöttek főbe.

A part irányából, észrevétlenül, a fő palotásasszonyt látta közeledni. Nótát zümmögve jődögélt. Kezében egy vertezüst tálca. Harisnyátlan lábán kacér kis papucs. Fején baboskendő. Füle mellé szúrva egy rozmarin. Hóna alatt: koboz...

Aranykoronás, címeres...

Tehát királynéi!

Tehát a királyné: mégis itt van!?

És eltűri legrangosabb hölgyét, ilyen szolgálóképen!?

Nem tudta, hova legyen a csodálattól! Most már éppenséggel semmit sem értett az egészből.

Indult, hogy szól, vagy mi... Azonban nem kellett. Lába előtt megmozdult egy kavics, legördült, mire az asszony rögtön felnézett s egy másodpercnyi gyors és végtelen ijedt pillantással, észrevette. Aztán helyből elejtette a tálcát.

- Kegyelmed... - rebegte, fehéredő ajakkal.

- Héderváry Kont István. Egykorban már találkoztunk s most esdem igen öcsémasszony bocsánatját e kéntelen ijeszgetésért, de halálból sietős! - tett eleget röviden az úri kötelemtudásnak a szomorúhírhozó, majd - haladtában azért meg nem állva - magyarázta: - Őfelsége eleibe kell jutnom..!

S megtörülte verejtékező homlokát.

Fühh, hogy ezt így összeszedte..!

A hölgy azonban mégis, mindenre hajlamosabbnak látszott, mint hogy az ő erőfeszítését a sikerrel megkoronázza. Sőt minekutána egy kis levegőhöz jutott, elkezdte átalegyenest az ellenkezőjét tenni annak, amit a jövevény tőle kívánt.

Először is visszaszökött a keskeny út közepére, aztán meg tiltólag tárta szét karjait.

- Egy moccanást se, helyből! - rivalt, sajátságos módon nem hogy bátorodva, hanem még rémültebben. - Ideki nem recipiálunk!

- Ha mondom..! - hátrált el e vad nyerseségtől Kont.

- S ha százszor mondaná is: nem engedem! A királyné - - - a királyné - - - épp fontos tanácskozmányban van!

- Nádor uram őkegyelmességével! Tudom! - csillantotta elő jártasságának csalétkét István. - De a hír őt nemkülönben illeti, mint országelsőt!

- Megadhassa őnagyságának, ha Budára beköltözünk!

- Addigra elkéshetik.

- Akkor meg intimálja nekem s várjon bé vaj s el ne moccanjon!!

- Ejnye..!?

Nem feleselni jött ide Kont István, ilyen nyakaszakadtából! S mert látta, hogy a makrancos főasszonnyal semmi letten sem boldogul, valamely bocsánatos igék mormolása közben, egyszerűen lesimította két ellenkező karját s az egész baboskendős tündelevényt, mint egy játékbabát, szépen beállította a lugasba.

Mikor az Úr ezalatt, ki tudja, talán halódik..!

Mondja, hogy e kicsikígyó miatt késett meg küldetésében..?

De volt esze!

Vetemedett is már, az ő öles férfilépteivel, ugyanazt az utat követvén, ahonnan e baboskendős világcsudája felmerült. Neki ugyan sápítozhat... az esztelen! S futhat... a papucsával! Míg le nem marad a lábáról!

Lemaradt. Tanusítja egy jajdulás.

Jajgathatsz bezzeg! Ha okos meggyőzést nem értettél!

Hanem a harcot azért még mindig fel nem adja, a csökönyös portéka! Legalább hát kiáltozásával próbálta veszteglésre bírni nagy előnyhöz jutott ellenfelét:

- Megálljon nagyságod, űri mivoltjára s hitire kénszeríttem!

Majd látva, hogy ez sem hatott, elrobbanta a vad zokogás:

- Hát jó... Hát inkább megjelentem... hogy sajátmaga mondhassa... Nem érti!? Megsiketült?

Háborodott rémülete ismét kitört:

- Felség, felség! Egy vakmerő! Nem bírom feltartóztatnom!

Ez az elárult szándék kellett éppen Kontnak!

Annál elszántabban nyomult előre!

Amilyen mértékben távolodott, azon arányban nőtt a riogás kétségbeesettsége is. De vagy mert csak egy éretlen női hangtól származott, vagy mert az ijedelem elvette tartalmát: itt a szabad térben alig hatott többnek, mint egy vékonyka madárcserregés. Az eltökélt embert semmiesetre sem volt képes megállásra bírni. Az egykettőre lent termett a parton. És - - - úgy érezte, hogy nyiladozik előtte a föld. A folyó... az ég... a túlnansó part... elkezdenek forogni... A fák is táncolnak... Fényes feketét káprázik a világ...

Vagy ő az, aki megőrült?

Fejéhez kapott.

Szent... Isten!

Lehetséges ez a lehetetlenség?

A nádor a füvön heverészik... otthonos hacokában... S a királyné feje a válláról pattan...

István keze ólmosan lehullt.

Igen. Igaznak kell vennie... Ha másból nem, abból, ahogy Erzsébet - királynéi és asszonyi kétszeres megszégyenültségében - fúriaként vicsorodott felé:

- Mi járata itt! Hogy orcátlankodik: hívatlan és mondatlan szemünk elé kerülnie!? Alacsony ripők!

- Kont István a Héder nemből s ennek a hazának őstől fogva zászlósura! - zúgott vissza a vasbuzogány-felelet.

Mert már nem káprázott, - egészen együttvolt a méltóságában sértett főúr! Egyazon pillanatban esett át vérének jeges elhűlésén és lázadó felforralódásán is. Egyszerre rohanta meg a tisztánlátás.

Értett már mindent! Az udvarbíró ocsmány fecsegését! A nyárilak néptelenségét! Az egymást követő furcsaságokat! A palotáshölgy negédes maskaráját, rémületét! Csak azokat a királynéja bánatában szívvel osztozó, gyengéd szólamokat nem, nem értette, nem találta sehol, melyek pedig annyi fejtörésébe kerültek, Nagyszombattól idáig...

Kímélet? Ezek után? Ez idegen fajzatnak? E rámai Kotromanics ivadéknak? Ennek a tilosban turbékoló hitszegőnek? Koronás puttanának? Akit ő a példamutató országanyaság és magasztos fejedelmi tisztaság elérhetetlen csúcsain képzelt, népének minden gyarló asszonya fölött? De aki annak az igazán királyi halálságynak csak leplét sem méltó, leheletével sem megilletni? És még hogy: „ripők..?”

Hát jó.

Már tudta István a tennivalóját.

Jupiteri komorságú arcán sötét acélfény villant. Konok bikanyaka megfeszült. Keményen kihuzakodva előre lépett s ingathatatlanul, mint az ormon kitűzött lármafa: megállt. És elkezdte visszavágásait, immár értelemmel kiszámított fájdalomsujtolásokkal, mint a királya helyett és népe nevében egykézből büntető ostor:

- Az járatom - mondta mély és ki nem engedő pillantással - hogy tisztességgel betartsam hűségeskümet! Az járatom, hogy mikor uram kötelme hív, múlasztást ne ösmerjek!

- Eb csahol kérdezetlenül!

- De királynénak is meghallgatást parancsol a király!

- Hitván zsibongó szolgát fejedelmivel ne confundálja! Ami ügye: Budán majd elvégezik!

- Onnan jövök.

- Bu-dán!! - rivallt Erzsébet, magán kívül.

István azonban kitartott.

- Onnan jövök - ismételte vésztjósló nyugalommal és szúrtak az acéldárdái. - Onnan jövök s mondjam-e, hogy felségednek és ország nádorának, itt a gyepágyon - - - nincsen érkezésük?

Köszörült éle s hideg gyilokhegye volt minden szavának.

Már talpon találta Garayt is!

Amire az összecsapás eddig fel nem hatalmazta, fogcsikorgató alantasként a trón lábához kötözve tartotta, arra most felszabadult. Az első asszonysértés elhangzott... Királyi kedvesének végette bántódása: íme, megtörtént... A lovag síkraszállhatott...

Már emelte is egyik hatalmas markát, hogy leüssön. Tárta másik öldöklő tenyerét, hogy konok gerincével együtt törje bele a hangot is, az életet is, e becsmérelőbe! De karja megbénítva lehullt. A meredek ösvényről egy eleven zuhatag szakadt váratlanul a nyakába és fonta, csimbeszkedte, hiúzként marta, hogy lábon alig maradhatott tőle.

- Vakmerő! Merénylő!

A rémült udvarhölgy volt. Most ért ide, rémületének színhelyére és zavarodottságában Garayt nézte hátulról Kontnak. Mikorra pedig a tévedése kiderült és Miklós felszabadult, addigra késő lett. Kont ismét időt nyert.

Végignézett a három zilált arcon s végtelen fentről, végtelen megvetőn, végtelen biztosan: odasujtotta nekik az ő utolsó ostorcsapását:

- Előre, fel, Nagyszombatba! Kinek Kotromanics Erzsébet tisztes nevét viseli, kinek kemeitek itt ketten minden javukat köszönik, kire Birodalom és tíz hódoltság úgy tekint föl, mint legdicsőbb királyára: anjoui Lajos: haldoklik!

Azzal mint akinek semmi köze itt többé senkihez, hóna alá emelte kardját és visszanyomta fejébe a süvegét, melyet uralkodójának neve-említése alatt, levegőbe emelten tartott.

A sebzett hímoroszlán felüvöltése..? Kárhozott sikoltás..?

Bezárult előttük a füle.

Hogy egy asszony - királynője - aléltan összerogyott?

Nem érdekelte. Az ő szemében nem volt asszony és nem, nem, sohatöbbé királyné! Egy esendő, gyatra portéka csak, mely a magaslatok tisztaságos bércein nem tudta helyét, ha kell, világvihederek forgataga ellen is, megállani. Elbukott... s most szennyezett rongy módjára, az útján keresztbefeküdt.

Lenézett rá hidegen, örök-engesztelhetetlenül és átlépte és elindult. És senkinek sem jutott eszébe, hogy feltartóztassa.

XCIV.

Christa is, Garay is, percekig elcsuklott lélekkel maradtak a szörnyűségtől. Miklós csak tartotta emelve az öklét. S levegőben a másik nyitott tenyerét. De nem tudta, hogy mit kellessék most kezdeni azokkal. Az udvarhölgynek is nyitva remegett a szája. Szeme két befagyott tükrű tó és az ujjai hiúzkarmolásra görbülten. De elfelejtette, hogy mit akart velük. Az eszük hagyott ki.

Végezetül is, saját természetellenes csendjük ijesztette őket ébredésre.

Christa halk, kínzó kis kiáltást hallatott s a mozdulatlan fekvő asszonya fölé borult. Hideglázas rémületében, egész kíméletlenül kezdte cibálni.

- Szerelmes anyám! Domina! Jaj, aranyom, aranyom! Jaj! Úristenteremtőm..! - lihegett s csak késő vette észre, hogy Erzsébet szeme már keltegetés nélkül is nyitva volt. Olyan őrültforma dermedten volt nyitva, a határtalan ürességgel boruló mennyboltra szegezetten, mintha egész lénye minden erejének összpontosításával, figyelne ott valamit. Valójában persze nagyon távol állt minden eszes figyeléstől s a fürkészés csalóka látszatában csak feküdt és bámult, gondolattalanul.

Egyszerre mégis észrevette az udvarhölgy babráló kezének melegét. Erre szinte gyűlölettel teljes, oly undorodó hevességgel hárította el, amitől ülő helyzetbe vetődött és akkor ökleit a halántékainak dobta:

- Lajos! Ludovicus!

A sikoltás után csodálkozva szakadt el a hangja s nézett körül, mintha nem tudná, hogy a kiáltás tőle ered és azt kémlelné, hogy akkor hát kitől..?!

Miklóst látta. Már az is ott állt fölötte és saját kínja s a szeretett asszony szánalma közt hányódó lélekkel, igyekezett segíteni. A háborodott teremtés azonban őt is ugyanazzal a szilaj tiltakozással taszította félre, mint az előbb Christát. Magaszántából kelt föl és fagyott kőlárva-arccal, pillantástalanná dermedt tekintettel és előretartott kezekkel - mint egy sötétben tapogatózó - elindult. Ment vakon, holdkórosan, bukdácsolva, - homlokkal, testtel nekiütődve fának, lugasnak, kerítésnek s csak ment és ment és látszott rajta, hogy ő sem tudja: hová?

Erőszakkal kellett lefogni.

A házba vitték, leültették. S itt, a megszokott tárgyak között, legalább Christa kijózanodott.

- Domina! - lett egyszerre csupa sürgedelem. - Ne engedje el magát Asszonyom! Ottan utaznunk köll és még előbb ruhabélit cserélnünk! Én is itt... egy strimfem sincs..! Harisnyátalanul..! Kirakok mindent, csak maradjon nyugton lelkem, felségedet esdve kérem! Nagyságod pedig...

Itt a zavarodott arcú férfi kapta meg utasítását:

- Méltóságod tekintetessége pedig kocsissal beszélje meg járásunkat, hogy könnyenjáró lovak rögtön kiállva legyenek és hintó is igazán befogva! Víz csapdozásai miá, part melléke sík lévén, megcsiszamodhatnánk. Ezért ama felső úton hajtson, nyakrafőre!! - kiáltott ki még az ajtónyílásból, majd egyedülhagyatva feladatának „nehezebbik" részével, aggódó pilantást vetett felé. De Erzsébet, szerencsére helyben maradt. Sőt karjait szinte illedelmesen kétoldalt függesztve, úgy ült, mint valami fabábú. Egyedül az ijesztő tágra felszakadt és felforgó szemei látszottak borzasztóan élni.

Jó, - Christa most ennyivel is beérte! Futott a ruhásládához, felrángatta a fedeleiket s betúrt a drága holmik közé.

Kék köntös... sárga... pázsitszínű..!

Egyik sem volt idevaló.

Fekete..!

Ennek már-már utánanyúlt. De otthagyta. Egy sötétbarnával járatott olajszín és egy füstkékről mákszínre tündöklő, szederjegesen sávolyozott, kerek kamuka-szoknyánál, - fűzős, lantujjú korcoványderéknél, - egyszerű patyolatkötényeknél állapodott meg. „In hoc casu"... ezek lesznek a legalkalmasabbak... Nem a fekete, mert hiszen a keservesség állapota még nem következett be! Nem is azonban valami kiáltó maszkaraság, mivel a dolog azért mégis inkább a lélekválás felé hajlik...

Leszaggatta testéről a kacér kis rajtavalót és a tisztesen csíkozott szoknyát lendítette keresztül a fején. S bensőleg örült, hogy minden ilyen jól megy. Keze tükör nélkül is megtalálja az akasztó horgokat... és a királyné sem ízgágáskodik...

Azaz hogy éppen most mozdul! Kéz-előretartva, valami iszontató halálmeredek bűvöletben: megy már megint... valahová!

- Lajos! Lajos!

Oh, ha legalább ezt a kiáltozást tenné le! Ezt a holdkóros tévengést!

Az utolsó szoknyakapocs is bepattant. A hölgy erre a bólyongóhoz szökött. Lesimította kinyujtott kezeit és visszaültette.

- Igen Asszonyom, drágaságom! Mindjárt..! Hozzája megyünk! Türelem! Egy kis bátorság csak, kedves! Igy... Ez kész. Fejkötőm is... No, fentvan! Most majd az elkötő..! Harisnya... Cipellős... Úgy! Ez is megvan!

Megfelelő magyarázatokkal kísérte a kapkodását. Aztán a királynéra kerítette a sort.

De nehezen lehetett vele zöldágra jutni..! Mindegyre az az esztelen menés, menés..!

- Asszonyom - esengett hozzá. - Térjen eszihez, drágaságom! Az Isten - - -

Ezt azonban félbehagyta. Érezte, hogy a hangja fénytelen.

Inkább hát ezt mondta:

- Felségeden egy Birodalom szeme fog állani! Mutassa ki fennkölt lelkinek erejét és most pedig: szóljon! Akármit, csak beszéljen! Ez oly rémisztő..! Rájja ki magát, ez könnyít! Tudom, Ragovicsról...

Valahára belefoghatott az öltöztetésbe. De Erzsébet oly lankadtan engedte át elég súlyos testét, hogy az egyes darabok felöltéséhez legcsekélyebbet hozzá nem járult. Lábait a harisnya-vonásnál például, fejjel befele forgatva hagyta. Szoknyáját engedte a fején keresztül, egész a földig lesiklani. Karjait meg úgy kellett Christának egyenkint a saját vállaira támogatnia, hogy csak kihúzgálhassa a fűződerékból, körül, a puffot. Közben a szerencsétlen teremtés most meg folyvást nyögött, mint egy vajudó nő. Majd amint a palotás asszony a kezéből engedte, szokott mozdulataival, a holtbálvány meredek tartásában, botorkált ismét az ajtó felé.

Az udvarhölgy végülis türelmét vesztette.

- Asszonyom! - csikorodtak a fogai. - Velem cseppet sem törődsz, szerelmes anyám?! Hát így hogy boldogulhassak! Jaj, ne nehezítse, ne nehezítse lelkem, könyörgöm! Egy kis türelem! Hiszen Istenuram, még a topánja se... sehol..!

És kifakadt belőle a sírás.

Ez pillanatnyilag mintha használt volna.

Erzsébet eszmélkedve rezdült.

- Igen - lihegte. - Igen, igen... Csak mondd... Csak add! De szorgoztasd, mert nem érted, hogy ezalatt ő - - - Ludovicus - - -

Mereven utána bámult a kiejtett névnek, aztán velőt remegtetően, egyszerre felsikoltott:

- Hát igaz!? Nem csak bosszúálló, átkos ember... Kont István... hogy porba csepüljön - - -? Mikor pedig én - - -

Erőtlenül leesett, leült, ezt azonban Christa egyelőre éppenséggel nem is bánta. Gyorsan a cipőkbe tömködte Erzsébet lábait és összerángatta a fűzőzsinórt.

- Úgy, - bólintott erre, engesztelődötten. - Felséged mégis a világ legbátrabb asszonya! Ó, ne gondoljon most - - - affélékre..! Hogy Kont mit és miért..! Nem az az idő! Inkább azt mondja, drágám, találunk-e Nagyszombatban rendes fekete holmit?

Erzsébet igent mormolt; de meglátszott rajta, hogy a kérdés *mélyebb* okával nincs tisztában... Felkelt, kezeit tördöste, tétován lépett nehányat és megállt a küszöb előtt.

Kint kerékdübörgés...

Aztán az ajtó kinyílt. Verejtékét törülgetve, Miklós jött eléjük.

- Indulhatunk? - lobbant rá Christa s félkézzel felragadott egy hevenyében összedobált szütyőt és két úti palástot.

- Kész, - hangzott a rövid válasz.

Pedig hogy mondott volna ennél sokkal többet, a meggyötört ember..! Hogy ajánlotta volna kedvesének azt az ő vigasztaló gyengédségekkel teli szívét..! S könyörgött volna viszonzásul ő is, legalább egy biztató pillantásért, hogy odabent, abban az ő szentélyében „*azért*" nem változott semmi... „*Azért*" őt is észreveszik... nem rójják bűnéül, hogy él... életében maradt... De valami jéghideg vasmarok belefojtott minden szükségen felüli hangot.

Ez az Erzsébet: olyan félelmesen ismeretlen volt neki! Olyan dermesztő idegenül meredt rá! Annyira egy szava, egyetlen mozdulata sem volt számára, mintha mégis ő halt volna itt meg és nem az a másik..! Nem asszonyszerelmének lelketlen megtiprója, gyermekestől együtt elvetője, férje... az a királyhatalmában telhetetlenül dőzsölő! Aki hozzájuk, alattvalóihoz is nyilván csak azért mutatta nyájasságát, hogy a bálványoztatásban felettébb előre haladhasson..! Nem. A családi közösséget ért első szélfúvásra, mégis egyszerre a házastárs nyert hatalmas jelentőséget s ő lett itt a Senki... Egy ködkép... Teherrel halmozott háziállat... aki csak szolgáljon és aztán mehet... szemevilágába...

Élesebb fájdalommal Kont megkorbácsoló szavainál is, érzett most Miklós valami oly őrült aláztatást, mely egykor gőgös fejét le, a vállai közé nyomta és szinte könnyeket sajtolt büszke férfi-szemébe.

De elhárította a háborító gondolatokat.

- Később..! - vonaglott féregként a megtaposott szíve... - Később...

Majd egyedül... A magánynak valamelyik csendes órájában veszi fontolóra mindezeket... És határoz... Ma egyelőre, itt van szükség rá.

Segített a kocsihoz cipelni a neki oly idegen fájdalomtól roskadozó asszonyt. Beültették. S ő gépileg szintén utánahelyezte a lábát a kocsi hágcsójára. Már annyira a vérébe maródott, hogy „mindig vele és mellette" és lelkében annyira törvénnyé szilárdult, hogy ez egyedül így lehető, hogy minden fájdalmas tapasztalata mellett sem fontolta meg kellőképpen, amit cselekszik. Csak Christa szavára rázkódott össze.

A palotásasszony még ott állt a kocsi ajtaja előtt.

- Nem lehet, uram. Nem így... - ingatta fejét s a kesztyűs kezecskéje kinyúlt. Karján fogta Miklóst és visszafele vonta. - Nem penetrálhatunk be Nagyszombatba együtt - egészítette ki szavait, melyekben nem volt semmi hatalmaskodás. Sőt ellenkezőleg, az úrasszony hangja olyan legolvadtabb vajlágyan kenegetett, mintha nem Garayhoz, valaki nála is sokkal előrenden valóbb személyiséghez beszélne s azt kérlelgetné. Szerényen; jövőbe pillantóan... ahogy leendő, bár koronázatlan, de talán csak annál hathatósabb királyt illik esdeni. Miklóst mégis ellángolta a vér. Megint úgy érezte, mint az előbb, mintha jól arculütötték s szemenköpték volna... És valami gúnyos ördögfiók-vihogás a fülébe sivítaná: „Nem vagy jogos! Nem legális! Nem hites! Nem fennen lobogtatott, esküdött férj! Csak afféle röjtögetnivaló, titkos használatú s aztán szem elől, világ elől elhazudoznivaló rugdosópokróc: szégyeletes szerető..."

Oly gyorsan kapta vissza a lábát, mintha a hágcsó forróizzó vasrostély lett volna... Mintha az előbbi mozdulata nem lenne egyéb merő véletlennél s tette, mintha éppen csak azt a szőnyeget akarta volna ott a királynői topánkák előtt elegyengetni... De a szíve megint vonaglott, a

kocsiajtó becsapódásánál pedig úgy érezte, mintha az ő hajdani büszke énjére dübörögnének itt a temetői rögök...

Christa szőke feje még megjelent a hintóablakban.

- Ne terheltessék, nagyuram, váltáslovak felől sollicitálni előttünk! - intett. Azzal a fogat elindult, aranyküllős kereke elgurult s nem maradt utána, csak szürke por, egy kiáltóüres hajlék és talány, talány: lelket megőrlő bizonytalanság.

*

Kevés idő mulva Garay Miklós vasderese beérte, el is hagyta az udvari hintót, sőt Héderváry Kont Istvánt is. De nem amíg lovasa, azokért a parton mondottakért, lovagi kesztyűjét annak a sértegetőnek oda nem dobta!

*

Két bajra kihívással gazdagabban folytatta útját Hédervár ura, Fehérmegye kiskirálya, annak az ő nehéz küldetésének teljesítése közben. Csakhogy nem ugyanabban az irányban haladt tovább, mint amerre készült.

A rangban egyenlő nemesek sorát elintézvén, Drusma-nembeli Garay Miklós - immár az ország nádorának másik minőségében - rendelkezhetett és rendelkezett is.

- Uram kegyelme visszaszáll Budára s készen várakozik, mindenek felől - mondta zordonan. - Ha úgy esik, hírek s dolgok iránt a tanácsbélieknek lument adjon és készületbe hozza a gyermek koronáztatását. Ügyködik minden szükségesekben. Sic volo...

Kont István fagyottan bólintott:

- Értésül vétetött...

Mind a ketten süvegeik pereméhez értették az ujjaik hegyét, de fejüket nem fedték fel, sem pedig parolát nem váltottak. Szétvált az útjuk. És... soha többé nem egyesült. Magyarok voltak. Testvérharcosok. És vérük törvénye szerint, egymás iránt engesztelhetetlenek.

HUSZONÖTÖDIK RÉSZ
AZ ÉGI SZÁRNYAS

XCV.

Sokszor tépelődött Radlicza János afölött, hogy vajon átérti-e Lajos az ő állapotának egész komolyságát!?

Hát ezen a reggelen választ kapott töprengéseire.

Mikor szorgos tisztálkodás után a fülkéjéből visszatért, észnél találta a beteget. A király beesett arca felé fordult.

- Nemdenem, kedves hívünk - szólt csendes tréfával - baknak tarcsuk kigyelmedet, ha mindjárt taláris-szoknyát visel is?

- Gondolom magamat annak lenni! - lippent meg a tudós és előrejött.

- Mivégből kérdené felségtek?

- Hogy tehetnék bár egyszer én is egy hasztalan kérdést! Mert azmit felelhet uram, előre tudom. No s én épp erre férfiemberre tartok jusst, kit még affectusa is le nem győzhet! Mondásom lenne hozzá.

János mester nyúlánk alakja csöppet megmozdult vállban.

Már értette, hogy mire legyen ez a bevezetés..!

- Ajálom köteles szolgálatomat felségednek, úgymint legkegyelmesebb uramnak - hajtott mélyen fejet. - Parancsol felség?

- Hát csak afféléket, melyekre eljütt az idő! Orvos léttedre éppúgy tudhasd, mint magunk... Hol hallottátok valaha jóuraim, hogy teremtett ember üres lett volna halandóság s megoszolástól? Én is azért aligha leszek nektek kivétel... Nézzed bár s jól megolvassad, hogy mi álljon itten, csak klepsydránkra is felírva: „*Minden óra őröl, az utolsó megöl.*” No, az én utolsóm rövid nap beüt. Por visszavágyik a por közé, valahonnan kitámadott. A fáradt tetem leteszi terhit... Értessz? - moccant, kissé megemelkedve, majd szokatlan könnyed bőséggel folytatta:

- Azon felül is, melyet az édes nemzet érdekében, régtől pecsét alatt szerzettünk, egysmás bizalmas dolgokban hagyomást akarnék tennem. Leszesz-é ebben is fidélis executorunk, mint voltál földi romlandóságainknak hű gondozója?

Radlicza János elfehéredésig szívta be ajkait. Igent intett és karszékébe bocsátkozott.

- Kevesebb bőség s erővel talán, uram király! - szólott kisvártatva. - Süketségre anélkül sem veszem és követek mindent, maga sem igazabban. Sub bona fide christiana, assecurálhatom.

- Köszönöm - ernyedt el Lajos megkönnyebbülten, majd némi elmélkedés után elkezdte, bár az óvás fölöslegessége felett kissé elderülten, mindazonáltal az orvos megbékítésére, halkabban:

- Először nagyságod, kedves uram! No csak csönd, csak egy mukk se, mert nem saját ragadományáért... Hanem mi itt a közönséges jóra célozunk! Teljék könyveid szaporítására kövér buxából s ne kellessék evégett böjtöket sanyarognod... Halld és jól megtudjad, ezt mi így szeretnőnk, ez így lesz, hogy mikor minden halandók sorsa itt rajtam beteljesült s tekigyelmed hagyomásaimat sorra végbevitted, ama régebbről neked szánt krakkói stallumodat immáron foglald el. Nem akarsz módi szerinti csak bullás püspök lenned, hanem valóságos igazi püspökember s szentéletű egyházi ember akarsz lenned és én itt megvallom, hogy udvari

nagyrament állapotod miá s rend kedviért, ezt mi is jobb szeretjük így. No, kész..! - símult el a párnán, szelíden.

Pár pillanat múlva még hozzátette:

- Gondolj rám koronkéd, fiam, de nem szomorúsággal! Fájna gyakor búsítását tudnom, kinek inkább örvendezésekkel hálámat mutatnám...

Felemelte kissé a fejét s látva, hogy az orvos a szokásszerű kesztyűt most sem mulasztotta felölteni, feléje nyúlt.

- A kezedet, barátom! - szólt melegen, megindultan. - Mindeneket igen köszönök. Úgy viszem magammal képedet, nem mint úr a szolgáét szokta, hanem mint köteles ember az ő jóltevőjeét. Igaz barátom voltál, nemes Radlicza János! És lásd, hogy ez utolsó örömet is neked tudhatom...

Egy kicsit elnézett, messze nézett, a szeme elpárásodott, gyengeséggel küzdött, aztán már erőtvett érzékenységén.

- Meccsoda régen szoríthattam jobbot derék atyafiak és becsületes férfiemberekkel, tisztes úri rendjeivel ennek a világnak..! Valánk fők, bizony farkak lettünk..! De hát ez így is van rendjén.

Radlicza megint beszívta az ajakát, hanem azért fogadta a felényújtott jobbot.

- Felettébbképpen gazdagon tudsz fizetni, uram..! - mormolt. - Ily kegy és bizalom..!

- Hiánytalan! - intett a beteg. - Csak ha kicsit oldalamra fordíttanál... S most ide át kerülj! Így - ejtette tagjait pihenőre. - Mert jelen szerint egy másik alattasomnak kívánok legálnom, aki ugyan kevesebb tanáccsal, de nemkevesebb magaviselő kedvességgel vala jó irántunk...

- Olivier! - találta el Radlicza.

- Ugyanő.

Az orvos már a túlnansó ágyoldal mellől hallgatott. És ahol a füle nem lett volna elég, szemeit hívta segítségül. Azokkal olvasta Lajos bágyadó szavait.

- Megértettél, fiam? - ért véget egy idő múlva a suttogás.

- Hogy felséged biztos lehessen: recapitulálom!

És a jó koponyájú ember az egész meghagyást, szinte szóról-szóra elismételte.

- Így van, felség?

- Így, így! - intett Lajos, elégedetten. - Ez az! - tette hozzá. - S ez lelkemben járó, fő kívánságaim sorába tartozik, megtudd! Hanem most aztán - - - közé voltam először, de a köz íme, letelt. Jöhet a vérbeli familia...

Csakhogy nem jött.

A király hangja elakadt. Arcáról lassacskán eltűnt az előbbi derű. Percekig némán vesztegelt, úgy hogy János mester már azon aggódott: nem a fáradt memoriája hagyott-e ki?

Hát majd lendít rajta egyet!

Kérdést intézett:

- Nevedékeny gyermekeinek üzeni felség - - -?

- Nem! - fakadt el erre Lajos, váratlanul erős hangon. - Nézd csak, éppen ezen pántolódok itt..! De nem..! Mégsem! A gyermek: az gyermek. Nem tudja, mi a halál. Zsenge éretlenségének kisded bánataira később mit sem emlékezik. Minémű elszálló tollpelyhek...

Keze izgatottan babrált a takarón.

- Legyünk olly apák, tegyük nekik ezeket mi magunk maradandóakká, a bevésett szavainkkal, melyeknek sebe kiújulhat később, mikor az értelem már felfog és gyökérrel kapaszkodik a szívbe minden emlék? Megtudják: mint kellett szeressük őket, mindig csak távulról? Mi vala emberek közül kivetett sorsunk, poklasságunk átka és mibe fájt nekem az ő kedves virágzásuk vígaszát tőlem távoztatni?

Tekintete ráncolt szemöldökkel állt a mennyezeten. És a keze lesujtott.

- Nem, - mondta ki. - Soha láthassák ők bennem a szánandó, szerelmes atyát! Inkább csak obscurus elődöt, becsvágyó fejedelmet, kinek oly apróságokra, mint az ő parányiságuk, aligsalig maradt veszteglő ideje. Annálinkább nem: szíve! Így jobb lesz nekik... hitükben idegenekként... Hát nem is hagyok számukra élőszót, csupán ama csekély intézkedésimet, melyeket elkövetnem megengedte a - - - melyeket megtehetnem - - -

Beszéde itt megint elszakadt. A nyugtalanságnak azok a futkározó ábrái, melyek az imént jelentkeztek arcán először, megsokasodtak. Tűnődően, szenvedőleg helyezgette innen oda a fejét, majd egyszerre kurtán, felcsattanva végezte be a félbehagyott mondatot:

- ... azmelyeket tennem sikerült!

És elnémult, ezúttal azonban oly tartósan, hogy Radlicza figyelve fölemelkedett.

- Kis borharmatot, felség..?

- Nem ihatnám.

- Kámforném̃űekből?

- Rosszabb korra hagyom! Természetem szerint impatienter szoktam vönni.

- Akkor hát folytatja felséged?

- Mit?

- Fennkölt hitvesed uram, hátramaradt!

- Vagyúgy..!

Lajos lesorvadt kezei megremegtek. Gyors siklásokkal símogatni kezdték a bíborterítőt. Aztán ismét kinyúltak.

- Később... - lehelte gyöngén.

S ernyedten tette hozzá:

- Mégis... adj abból a borharmatból..!

- Szívét érzi igen, felség?

- Inkább hogy alig.

Nehezen ivott, szakadozottan köhögött és kimerülten hátradűlt. Intett, hogy egyedülmaradna. Hanem ezt a kívánságát Radlicza ezegyszer hallatlanná tette. Valami nem tetszett neki a betegén... ahogy az ott feküdt előtte a párnán... szeme fölfele akadva a fehérjével... S mintha valami zavaros, penészes, meszes pára ködlenék rajta..! Orra is, milyen elvékonyult és viaszosan áttetsző..! Ábrázata, a halántékok háromszögében, mély árnyékkal homorodik...

Olyan arc volt ez, mellyel mint tanuló orvos, legelőször Hippokrates leírásaiban találkozott, de aminőkkel azután, gyakorlata közben, minden „odaátra” készülő betegnél a valóságban is szembekerült.

- „*Facies hippokratica*”... - érzett egy hideg belső ütést és tekintete komor kifejezést öltött.

Megkísérelte óvatosan a helyére visszaülni, csakhogy valami természetellenes éberséggel, Lajos mégis megneszelte s rögtön arrafele fordult.

- Te ittmaradtál? - kérdezte csöndes szemrehányással, amit azonban az orvos megint fül mellett eresztett.

- Arra gondolok - felelt, a lehetőségig könnyedén - hogy a hagyakozást ugyan bátran másszorra marasztalhatnók, de felséged mintha szenvedne valami lélekbeniektől..! Nem könnyebbednél-e uram, ha Domonkos papot, ki úgyis rég szeretne látnia - - - a megerősítő szentségekkel - - -

Nem juthatott a végéig.

Lajos darvadozó szeme egyszerre látó szemmé élénkült s egy soha nem szokott, kemény, szúró, éles pillantást villantott rá.

- Nem, - felelte szárazan.

- Neem?! - hátrált el csudára az orvos, mert ezt az eldobó, rideg tagadást, saját fülétől sem akarta valónak fogadni. - Nem..? A szent jegyek..! Nem? - újította meg a kérdést, hitetlenül.

- Nem! - pattant erre Lajos hangja ismét és feje türelmetlenül a másik oldalra fordult.

Egy kis idő múlva, kevésbbé nyersen tette hozzá:

- Talán később... Kérlek fiam, ne szorgoztass! Hagyjatok gondolkodnom...

*

Csakhogy ezeket az enyhítő szavakat Radlicza János többé igazán nem hallotta. Közben átment, nagy léptekkel járkált a benyíló fülkében. Meg volt rendülve, a lelke fenekéig. Sehogysem értette azt az eltaszító pillantást. Sőt, minél tovább gondolkozott, már magát azt is elképesztőnek találta, hogy... valóban! A király nem már sokkal előbb, nem sajátszántából kívánt az Egyház vígaszában részesülni..! Holott betegségében azok a lázas Krisztus-követelések..!

Mi lehet ennek a mélyén?!

Mert véletlenségről itt többé nem lehetett szó.

- Ő! A buzgó hívő..! - torpant meg bolygása közepett, egy-egy újabb beötlő gondolatnál. - A „vallás Fáklyavivője”... A „Kereszténység Kapitánya”... A kolostor-alapító, templomépítő pátrónus..! Ki nemrégen is csak még, aranyak ezreivel adózott velencei Fantino Györgynek, bizonyos kutatásokért... s oly nagy frequentiával ájtatoskodott a koporsó mellett, mikoron Szentpál ereklyéit - - -

Mintha villámütés érte volna, meredt meg egyszerre álltában. Majd zökkenve leült s kezébe szorította homlokát. Lázas sebességgel indultak meg a gondolatai.

Azok a tamáskodások az ereklye valódisága fölött..! Az a kesernyés beszélgetés a diósgyőri vadászatok után..! Az a két szó: „*Hitem ingadozik..!*” És az a lesujtott lelki állapot, mely akkortól fogva nem, - valóban, sohatöbbé el nem hagyta a beteget... Melyet ő csak bajjal járó balszeszélynek hitt s éppezért alig fordított rá gondot... holott ki tudja, a gyökere milyen mélyre nyúlt..!

Most az emlékezések mégnagyobb hulláma öntötte el. Eszébejutott az a kedvetlenség, amivel alig pár napja is, a király a Bogumil-eretnekség vitájában résztvett... ahol egyenes állásfoglalásra szoríttatva, végül sem a religio érdekében, hanem mindössze a Birodalom egysége miatt ítélte ezt a szakadárságot kárhozatosnak... Amilyen elködlött lélekkel vett akkor tőlük búcsút..! És az előbb is, az ő krakkói püspökstalluma..! Lajos csak az ő magas udvari állapota és a *rend* nevében argumentált az egyházba belépése mellett..! Aztán az a félbehagyott, majd oly ingerülten kiegészített mondat..!

Már bizonyosra vette, hogy ez a sok szórványos tünemény igenis szorosan egybefügg, a sok véletlennek látszó dolog nem véletlenség és tudta, hogy a király ez idő szerint nem azzal a szörnyű kórral küzd elsősorban, mellyel szemben az ő csalfa tudománya - íme! - elérkezett a kudarc nyílt beismeréséig, hanem egy testi nyavalyánál még sokkal gyötrelmesebb nyomorúsággal, mely lelke egyensúlyát fenyegeti.

- Miserere..! - mormolt szédülő lélekkel, mert tehetetlennek érezte magát, sőt meg volt győződve róla, hogy az ilyen belső szakadékokat rajta kívül más sem: senki ember át nem hidalhatja, meg nem orvosolhatja.

XCVI.

Lajos ezalatt csendesen feküdt ágyán.

- E jólélek most - gondolta - oly elmét vehet, hogy én talán Istentagadó volnék...

Pedig nem, dehogyis! Itt ő nem tartott. Nem Isten *létezés*ében kételkedett ő! Hogy van, hogy semmiből világokat alkotó hatalma van, végtelen ereje, egyetemleges szelleme, minden teremtményét számontartó sokoldalúsága, korlátlan körülpillantása, miriádnyi irányú cselekvőképessége egy és ugyanazon időben: ezt hinnie sem kellett. Régtől tudta, óriás és apró jelekből, melyek a gondolkozásnak már legelső korszakában megfejtésekre hívták ki agyát s később, az érettség éveiben, lépésről-lépésre vezették el a megállapítás bizonyosságáig.

Nem Isten létezésében kételkedett; abban, hogy ez a legfölöttesebb Szellem... nem ragyogóbb-e, mint melegítő? Nem hatalmasabb-e, mint gyöngéd? Nem értelmesebb-e, mint érző, a földférgek morzsányi bajaihoz szánalommal lehajolni tudó? Onnan, a végtelen magaslatból: nem egyforma jelentéktelennek hat-e érdem és bűn? Nem mindegyek-e a boldog, vagy boldogtalan embersorsok, a világnak valami távoli és kifürkészhetetlen Isten-conceptus felé rohanásában? Nem - - - *száraz*fényű-e az a mérhetetlen, földöntúli Értelem?

Ime, ezt az ő elmúlását - melynek időpontja a határtalan Időtlenség szempontjából vajmi közömbös érdekű - olyan reá, érző lényre legszerencsétlenebb órákban s olyan ellenállhatatlan erővel küldi, hogy ezzel életének egész keserves teljesítményét: egész szegény kis hangyatúrását agyonványolja. Úgy lehelt rá az ő nehéz munkával kiharcolt művére, hogy az bár fényeset villanva, de... mégis csak a tollasvirág elrepülő bóbitájaként, fog a haszontalan veszendőbe oszlani...

Miért?

Hol itt a könyörület?

Vagy a mérlegelő Igazság valami rejtekhibát lelt talán valahol?

Akárhogy keresgélt, sem talált olyan vádat a lelkiismeretében, mely ezt a rettenetes végső élet-hasztalanságot megindokolta volna. Személyes becsvágy sohasem sarkalta. A dicsőség hideg érintésű volt neki, mint fejedelmi köntösének ékkövei. Szerelmét, boldogságát - jól tudva, hogy emberéletének egész belső tartalmáról mond le ezáltal - Jób alázatosságával,

egyetlen éjszaka alatt hozta áldozatul. És cserében idegenek szeretetét sem hajhászta. Ilyen célok a legkisebb cselekedetét sem irányították. Szenvedései pedig - oh, ezek a szenvedések! - jelenlevők benne most is, ő azonban mégsem, most sem ezek miatt háborog; mint ahogy sohasem is kérte a testi gyötrelmek távoztatását.

Amit ő kért s az isteni szánó gyengédségtől várt és elvárt volna, az mindössze nyomorult kis haladék volt. Semmi nagy szerrel kinyilatkozó csudatétel! Csak: *idő..!* Egy szemernyi toldalék csupán: tovább tengődhetni iszonyú ridegségben, társtalanul, napról-napra való, eleven rothadásban, - de végül mégis írott törvények után köthetni a rábízott Birodalom szekerét..! Hogy zavarok szele fel ne boríthassa! A gazdag kévék szét ne oldódhassanak! Sárba ne szóródjanak a nemzet gyönyörű kalászai, - hogy mások, sehonnai idegenek cséplését ne kelljen sinleniük, - hogy kárba ne vesszen a pompás Szérű, a nemes faj, mely - hitte, a saját kudarca ellenére is - még nagyszerű lények kitermelésére: talán Európa vezetésére volna hívatott...

Kérte, de nem adatott meg.

Az egész elgondolás ittvan az agyában, ez az ész azonban utolsó világos sugarait lobbanja. Az erejefogyott kéz nem volt képes munkáját cselekedetekkel követni... És a szív nem képes... megnyugodni. Más sebből is vérzik, nyomorultul.

Apának is rendelte az a Fölöttes Erő! Ha már mást nem, legalább biztonságot akart gyermekeinek hátrahagyni. Ez sem engedtetett. Épített utódainak egy Földrészre ellátó tornyot, de - - - sívóhomok alapzatra. Legál részükre kincseket, de - - - nyitottszájú tarisznyában. Gyujtott számukra fényt, de - - - nem ád kezükbe ugyanakkor lángot zabolázó koppantót, mely a tűzvész katasztrófáját távoltartsa. Nevelt szegény leánykáinak egy kölyökoroszlán-nemzetet, de - - - az izmos kölyök nyakukra nő és maholnap ellenük fordul. Ő lezárja majd szemét: a bődülés felharsan, a talaj megindul, a Torony megrendül, a javak elfolynak, feltarajlik a roppant országégés és - - - „Ludovicus Magnus" Nagymagyarországának romjait ellepik a temetői rovarok... Jöhet idő, mikor gyermekei - akik nem szerethetik a tőlük elkülönült idegent - talán meg is átkozzák... Mint hajdanában anyjuk... az a kicsinylelkű, megpróbáló sorsban, királyi felülemelkedéssel fennszárnyalni nembíró, - tisztaságát és vele összes érdemeit elvesztegetett, bukott vértanu: a házasságtörő nő...

Igen, azzal a távolból is minden részletre kiterjedő figyelemmel, mellyel országainak és hozzátartozóinak életútjait titkon éberen vigyázta: Lajos nagyonjól tudott a budai „kéménytűzről", feleségének állítólagos haragjáról, mely Verőczéig űzte őt: persze... udvara nélkül! Tudott a jóbarát Garay „tárgyalásairól", melyek már hetek óta húzódtak és mégsem, sehogysem akartak végetérni..! Tudott a hitszegő szerelmes pár Visegrád környékén itt-ott felbukkanásairól, majdmeg süket elzárkózásairól és pontosan megértette, hogy mindez mit jelent... S ez a csalás volt mindenből kifosztott szívének utolsó veresége, melynek lázadó tüzét nem bírta magából kiirtani, mely közvetlen legközelebbről égette benne a Belső Embert, - mert túl azokon a leroskasztó csapásokon, melyekben legalább a tragédiák nagyszerű elemeit fedezhette fel, ezért a nyomorúságáért tetejébe pirulnia is kellett.

- Mi lesz e boldogtalan bukott némberből, ez esendő-veszendő asszonyállatból - gondolta - kinek ura még halálos ágyon sem tud megengedni..?!

Rémület, szánalom és a lebírhatatlan erkölcsi undor oly heves izgalmai közt hányódott, hogy leromlott teste nem küzdhetett meg ekkora felindulással. Érezte, hogy mindjárt történni fog vele valami... Talán elájul...

Védekező pillantást vetett az ágyasztalka felé, ahol a borharmatot s az utóbbi napokban használatbavett kámforos szert tartották. De képtelen volt a kezét felemelni, vagy kiáltani. Végtelen erőtlenség lepte meg. Teste elhült. Homlokát kiverte a hideg veríték. Szíve alig-alig rezgelődött. Tagjaiban pedig mintha megállt volna a vér buzogása. Nagy lélegzetre készült,

ám csak gyors és felületes pihegés lett belőle s mindössze egy szánalmas rövid egérutat vehetett vele a fulladástól.

- A vég..? És *így..?* - gondolta, görcsösen megkapaszkodni akaró öntudattal, de akarata is, gondolata is elsurrant mellette és semmivé vált. S körötte és benne minden semmivé vált... Egyenesen belezuhant, sajátságosképp azonban mégsem a homályba, a megsemmisülésbe: nem! Valami aranyat örvénylő, szemnemlátta színeket kavargató fény-térbe, amilyennek soha, sejtelmével sem bírt.

Hirtelen egész megrázó izgalma és összes kínja megszünt, mint amit elvágtak. „*Itt*" minden olyan önként értetődő, vídám és összhangzó volt..! Akadályokon felülvalónak s átmenet nélküli egy-lendülettel egyszerre olyan boldognak érezte magát, mint még soha. Különös, egész új létezést nyert és ennek minden törekvése abban az egyetlen kívánságban össz-pontosult: bámulni a folyton növekvő tündöklést s benne azt a mondhatatlanul vonzó, koronásfejű férfiút, aki nem tudni hogyan, de egyszerre ott állt előtte a levegőben és most igen: lengő lebegéssel közeledett hozzá...

- Nem ismersz-e? - kérdezte, azonban nem ajkakkal, nem szájjal, hanem ismét csak fénnyel, amitől megsokszorozódott körötte a tengernyi szín és könnyű, mámorító illatok fakadtak.

- Hogyne! - felelte erre a szívéből s repesett a tiszta rajongásában. - Szentlászló királyunk vagy! Elejétől kiválasztott pátronusom!

És ez most olyan kézenfekvő volt, hogy nem is lehetett volna máskép!

Már-már emelkedett, hogy eléomoljon annak az elragadó lénynek, akihez egész valójával vonzódott, de a Tünemény ekkor szelíd tiltással emelte fel egyik átlátszó sugár-ujját és hátrébbvonult.

- Ne még! Nem kész a trónusod.

- Oh, hát ismersz te is?

A fényember világító igen-t fénylett:

- Jób vagy. A Poklas Király. Kinek az Örök Király mellett van az ő igazi királysága, mely el nem vétetik tőle mindörökké. Mit háborogtál!? - gyulladt az uj kérdés, mint szivárványt szóró tűz. - Hiányozhatik-e bármi a Telyesből? Menj vissza a sorsod betölteni s valameddig hívunk: lelked szerelmivel fontolj és ne az értelmeddel, mely felettébb száraz fényű. S meglásd, hogy megértessz mindent.

A lángok lobogtak, mint napban fürdőző lányocskák tarka hajpántlikái. Aztán lohadoztak és kialudtak. Sajátságos szag kezdett terjengeni. De nem ugyanaz, ami eddig betöltötte a forrongó-arany tért s melyet mintha a virágok összessége, egyetlen rejtek kehelyből párolgott volna! Nem. Ez valami szúrós szag volt. *Szag* és nem: *illat*. Nyűgös. Valami... valami... rosszemlékü.

Váltig szabadkozott volna tőle, csak nem lehetett. A szúrós bűz tolakodólag előnyomult. Betört az orrán, száján. Átjárta és ingerelte.

Egyszerre azt hallotta, hogy köhög.

Erre megemelte a fejét s egyenesen az orvos kihegyezett tekintetébe futott a szeme.

- Oh - szólt csalódott csudálkozással. - Hogy kerülsz ide, jóbarátom!?

János mester egy ezüst flaskát tett ki éppen a kezéből. Az edény kiürülten zördült.

- Én? - válaszolt.

És valami oknál fogva, erősen lihegett.

- Ejszen, inkább felségedet tudakozhatnám, uram! Ittvan lám..! Az egész essenciákat mindenestől kilocsoltam! Nem kellett vala felséged kiparancsoljon, bár csak rövid minutumokra is! Node, hagyján! Ezt többé nem tészem. Ez egyben, tudom, szó többé fel nem vétetik!

Halkan és kedveskedő zsémbeléssel beszélt... s mégis..! Volt valami rögös, valami terhes a hangjában. Már maga az, hogy: *hang..!* Bezzeg más volt - milyen más! - az a fénybeszéd..!

Lajos szomorúan redőzte szemöldökeit. Panaszos kifakadásra készült, de nem tette. Megtört szeméből kiröppent egy símogató sugár.

- Mit tudhasd te azt, te szegény..! - sóhajtott.

Radlicza azonban hallott ennyiből is. És:

- Mit, uram? - kérdezte.

A beteg arcán a rejtett küzdelemnek nehány gyönge vonása kergetőzött. Mert hiszen - - - Hogy hirdette volna boldog titkait..!

Ám az a nyers testiség, amivel az orvos őt a fájdalmas anyagvilágba visszarángatta, - az a sok nyűgös szó, melyet eddig is elhullatott, - legfőképpen pedig az a fülbántó, darabos beszédhang, melyen - most először, de oly csalódhatatlanul! - megérezte a föld szavát: óvatosságra intette. Érezte, hogy ez a másik másvilág-embere... közben valahogy roppant távolságba került tőle s hogy az ő józan-nehézkes agyag-eszével okvetlenül kétségbevonná gyönyörűséges látomását, ami pedig számára maga a megtestesült Való... S nem, ezt nem engedhette. Igy valami újszerű szemérmességtől és titkolódzó féltékenységtől indíttatva, nem is említett semmit a Fényember látogatásáról. Másrészt azonban annyira szánta derék jóakaróját a szegény röghöztapadtságáért s oly gazdag áldozatossággal áradt szét benne a szeretet, hogy teljesen megfosztani sem akarta hívét az ő saját, nagy örömétől.

Elfogta hát kesztyűs kezét s szelíden az ágy melletti székre vonta.

- Idehallgass, jóbarátom! - intett. - Recurrálok az előbbeni szembenlétünkkori meghagyásaimra, melyeket elkezdettünk... mert nagy dolgok egyszeri értekezésre, mint nagy fák egyszeri vágással, bizony le nem esnek! Neked is azért a te részedhez - krakkai püspökségedhez - jár még valami... Egysmás tapasztalás, melyeket mint főpap, jövendő királyod mellett jól hasznosíthatsz...

Elnézett a levegőbe, oldalt hajtotta kissé a fejét, aztán hirtelen megerősödött biztossággal, bámulatos eréllyel és folyamatossággal, beszélni kezdett:

- Ilyet mondj neki: hogy Abban, aki dolgaink Igazgatója, soha balgyanakodásra ne vegye ő hatalom mellett a jóságot! Ami Telyes, abból mi sem hiányozhatik, csak amiért mi talán corrupte, vagy sehogysem láthatjuk. Mert mindama kietlen fényű értelmek, melyeket Neki tulajdonítanónk, éppen hogy bennünk magunkban vannak s egyedül a mi gyarlóságunkból reflektálódnak Reá. Értessz-e?

Radlicza öröm-elütközötten bólintott.

- Értem, uram! Hogyne, felség!

- Nó, - mozogtak tovább Lajos ajkai. - Aki a Leghathatósabbtól valamit vár, soha kúfárkodjék ő kalmárként avval! Hisz' annak semmi: jámbor kereskedésünk nélkül is elkövetnie, amiket tőle kérünk..!

- Az ereklye..! - lökte szíven a csodálat az orvost, hogy hát: hogy történhetett ez a megfordulás..?! Mi történhetett itt, ezzel a hite-alélt emberrel, ilyen perceken belül..?! S honnan benne ez az állapotán felüli erő, amivel beszél!?

De Lajos nem ügyelt az álmélkodásra. Magyarázott tovább, halkan, boldogan:

- Végtelenbölcs Isten azokban érti sokszor ép a hasznot, amikben mi merő károsakat gondolunk. Ittvan példának mindjárt ez a nép is... az én népem... Teprenkedjem talán s emésztődjek félelmesszívűségben, amiért gyámoltalan kezekre s törvényhozatlanul hagyom?

Lassan ingatta őszi napsugárban fürdő fejét.

- Az Úr ingyenvaló kegyelméből: nem félek. Az Ő tetszése telyesedik itt is... kinek játék lött volna az én napjaimat megnyujtania, de nem cselekszi ezt, mert nyilván nem tűri, csak az egyedül Neki megmutatkozó practicumot s ez most mégnyilvábban úgy kívánja, hogy mi itt kezdett munkácskánkat félbenhagyjuk...

Egy kis lélegzetszünetet tartott, aztán mormolt tovább:

- Hintsd szét a magot a trónok körül, hogy Népek Gondviselése: *van!* Kedvét leli ottan-ottan zavarokban s széthullatásokban s nemzetverésben, hogy lette-helyükben experientiákkal nevelje az iffjú népet, míg olyasokat nem ád ki kebeléből, amiféléket én hiába kerestem benne. Mint gyermeknek nem, uram, szintazonosan nemzetek társaságának sem lehet tudás és tanácsos érettséget fejekbe tölcsérezni! Ehez idő s valami itt-ott kárvallások szükségesek...

A mennyezet csillagboltozatára szegezte szemét és alig fakadó hangon, mintha csak álomban mormolná, folytatta:

- Árpád nembeli, honszerző István..! Imre..! László..! És Asszony Erzsébet asszonyunk..! Bizony mondom, hogy nem alusznak Ábrahám kebelében! Van reánk vérünkből támadt szent ügyelés, meghidd! Voltak nagy királyai ennek az országnak s lesznek megint, kik ha oldott is a kéve, majd megújra összekötözik. Leányaimmal mi történjék..?

Arca felderült, mintha rendkívül megkönnyebbedett volna. Aztán messzibefutó szemeinek mélyén, melegítő, verőfényes lángocska lobbant fel.

- Nem búsulok én már! Jóllehet nehéz tengődések után, de értem, hogy mindenik hova jut... S nem lesz tiltásunk többé a Fényben, barátom... Itt lenn pedig nem mi vagyunk a fontosak. Nem az egyes személy, bár király is. A külön egyesek mind elmennek. De Isten világában egész állapotok oly csudamódra vannak elrendelve azért, hogy a nép, mely conformálódik élők és holtak láncszemeiből, őmaga mégsem hal meg soha, hanem nagy folyamásban, örökre folytatódik... Nézze kemed, olyan ez, mint a forrásvíz... Ez mind jön, mind tova halad, ez neked elfoly, hegyek meredélyiről zuhan, - azért mégis meg nem szűnik, soha el nem áll: tenger lesz belőle...

Most végre elhallgatott. Összenéztek.

Mindkét férfi szemesarkában ott ült egy gyöngy. Annak a fogyhatatlan tengernek egy forró, remegő paránya.

* * *

A délelőttöt inkább csak így töltötték. Álmodozó csendben, de szomorúság nélkül. Lelkük távoli, tiszta téreken kalandozott.

Úgy délután háromóra tájban aztán Lajos megint megszólalt, bár a szava inkább lehelet volt, mint hang:

- Királynénak, szegény hitvesünknek, még adósa maradtunk...

Az ágyasztalka felé intett:

- Vedd a Szentirást s lapozd! Majd mondom... Ikermása van neki e könyvből... így elég, ha a paginák számát emlékezetedbe vésed. Ugyanazon leveleken kereskedjék ő is... Te pedig: soha! Fogadod?

- Nemesi szavamra.

Lajos szemei hálát sugároztak.

- Tudod - fűzte hozzá engesztelésül - házasfelekre tartozó dolog ez... és nem bizalomhiány.

Radlicza a könyvért nyúlt.

- Értem. Mely testamentom, rész s mely próféta, uram?

- Nyisd... talán a Példabeszédek Könyvénél!

Úgy történt.

A beteg megfeszített akarattal és némán befele olvasott:

- „*A maga álnokságai fogják meg... és a saját bűnének kötelékeivel kötöztetik meg...*"

Arcán árnyék futott át.

De legott felderült.

Tovább búvárkodott.

- „*Aki hunyorgat az ő szemével, lábaival is szól és ujjaival jeleket ad: álnokság van annak szívében, gonoszat forral minden időkben, - háborúságot indít...*"

Megint tagadólag ingatta fejét.

És alább kapaszkodott meg pillantása.

- „*Nó, foglaljuk magunkat bőségesen, mind virradatig szeretetbe! Vigadjunk szerelmeskedésekkel, mert nincs itthon az én férjem! Elment messzi útra...*"

Ajka megvonaglott, azonban nem keseredett meg.

Tekintete már a lejjebb eső sorokat kutatta.

- „*A lopott víz édes és a titkon való étel gyönyörűséges... És az nem tudja, hogy ott élet nélkül valók vannak s a pokol mélyébe esnek az ő hivatalosai..!*"

Intett, hogy nem jó..!

- Másat nézzünk?

- Tán János evangyéliomát... Ifjúkori devotizálásainkkor, legörömöstebb őt hallgattuk.

Radlicza pergette a lapokat. Majd megint a beteg elé támasztotta a könyvet. És Lajos pár perc multán egyszerre abbahagyta a keresgélést.

- Ez az! - szólt s a hangja felmagasodott, mint egy levegőhöz jutott láng. - Száznegyedik pagina! Ezt hagyjuk neki. S köszöntjük. Mindig szerettük őt...

Már csak kevés dolgokról volt szava. Országlásban hosszú éveken át famulusának, Garay nádornak is akart izennie... Megnyomta, hogy *szép* emlékezetet viszen felőle... a daliás időkből... Együttjárt hadakból... Mikor váll a váll mellett... a legfelső létrafokon... ahol legnagyobb a tűz... s e hű magyar mint védelmezte királyát..! Zsenge fiacskáját is, szerb vajda öleb-lánykájával elkopulálta, kormányzatának békességeért... Hát ezt... ezeket viszi... Ezek lesznek közlendők Garayval, e Miklóssal, ki ura holta fölött felettébb igen fog bánkódni...

De mégvalami..!

- Tudd - fordult a némán figyelő orvoshoz - hogy mióta bajunkat értettük, titkon elkészíttettük lakását ez elromlott tetemnek s hadtunk ily koporsókat mindazon házainkban, valahol megfordultunk... Itt lenn, e kastély pincekopolyájában: almási veres márvány...

No, nem a saját túlnagyra becsültetéseért! Hanem csak hogy „kedves maradványait" a nyugtalan kapadozásoktól megójja...

- Most pedig - - -

- Még mindig van-e? - zendült meg a tudós az igen sokalt teljesítménytől, mert a király oly elesettnek látszott..! Szemén egyre terjedt az a meszes felhő... Orra mind áttetszőbbé vált s halántékai szinte gödrökként horpadtak, a barnás árnyékok pedig egész ábrázatát ellepték.

Nagyon „*kész*" arc volt ez már az orvos szemében..! A további erőfeszítésekre, semmiképp sem biztató...

Éppen lélegzett, hogy tiltakozik, de Lajos mintha csak nyitott könyvként olvasott volna a gondolataiban, vígasztalólag intett:

- Ez jó és legkisebbed sem nehéz...

- Mi légyen, uram?!

- Domonkos papot küldd...

- Felséged mégishát - - -?

Lajos enyhén feddő pillantást vetett.

- Hiszen tudtad! Nagyonjól tudtad - suttogta azzal az előbbeni bámulatos lélekolvasással - hogy nekem sajátszántomból kellették ezt..! Mikoron elmém is már meri megérteni, ami felől szerelmes szívem soha kételkedett..!

Radlicza bódultan sietett ki a szobából. Ahol: ilyen egymást érő csudák..!

Biztosra vette, hogy ez a féligélő ember mérhetetlen dolgokat tud. Amely arányban pusztul halandó teste, azont növekednek lelke foghatatlan facultásai...

*

Alighogy az orvos nyúltárnyéka kisuhant, rögtön helyette egy másik vetődött a betegágy fölé.

Olivier volt, a vén francia csatlós.

XCVII.

Radlica odasúgott a kápolnában térdeplő papnak:

- Keljen föl kegyelmed úr uram, rossz a hír! A király órái számlálva vannak. Bár jelen szerint rendes az értelme, de immáron képzeletének tévengése adódott elő, mely visszatérhet. Szíve verését alig hallhatom s túligen lélegezik...

A küszöbön mégvalamit mondott.

Ennyi hallatszott belőle:

- ... ily romolásra ment testeknél, már többire minden: méreg... Hát azért..! Érintésit kerülje és kijövet derekasan megmosakodni el ne múlassa! Köntöst ujítson...

A páter szédült arccal intett, hogy érti... Kezeiben remegtek a szent eszközök. Előre indult. Az orvos pedig felvette az oltárlépcsőről a csengetyűt. Megrázta, rázta... És iparkodott a páter után.

Az ezüstharangocska kínzóan csilingelt. Hangja bejárt a házban miden zugot. Az emeletről lesekedő Zudar Péter is meghallotta. Visszarohant a lépcsőn, megállt s őrültként bámult. Hang nem jött a szájára. Ajkai üresen őrlődtek.

A csengőt rázó ember szánakozólag intett felé:

- ... mink erről, az alsó feljáraton át..! Kemed emide, a főajtóhoz... És ha szegény úr kötelmit végezte, csendíttésemre bejöjjön! Majd rostélyt látsz uram: oda..!

Ezzel lemerült, eltűnt.

Péter pedig nekitámaszkodott a lépcső korlátjának.

Oly jól esett most neki a vas hidege..! S hogy meggyámolíthatta árva fejét, valahol... hogy úgy érezte, legszívesebben örökre így maradna már ezentúl! És nem szólna. Nem mozdulna... s még az ő kedves kiköcsén-madarára sem tekintene fel...

Minek! Mire! Mire mostantól ez az egész élet..!?

Azért akaratlanul persze, csak kiszaladt belőle a jajdulás:

- Lajos! Lajos!!

S aztán meg is mozdult. Szeméhez emelte a kezét. Az ujja vizes lett.

Erre felpillantott.

A széki legények övezték körül.

- A király..? - kérdezte Urus Énok rekedten, közel ülő szemeinek parázslását vetvén reá.

Nem bírta. Eldobbant ettől az emésztő tekintettől és bócorogva elindult. Az embereket ónos félkéz-lehullatással, utána intette:

- Jösztök s lássátok! Erdőelve... Transsilvania fiai vattok ti..!? Hű virrasztók... A legjobb várták...

E legények felől ugyan nem beszélt Radlicza, de - gondolta - ha ő: amazok miért ne..? Nincs itt többé mit különködni..! Sem rendekben-rangokban különbség... sem szívek között... A szív, az mind eggyes. Minden hálás magyar szív... s valamennyi azé a drágalátos gazdáé, aki már csak oly rövidke időre hagyatik nekik..! Hívják. Igen, hívja az a borzadalmaskedves hangú ezüstcsengettyű...

Ment a szava után búsmagyarul, temetkezőleg s vele az erdélyi harcosok. Elfoglalták megszokott helyüket az ajtóban. Mintha öröktől tanulták volna ezt a közös, nesztelen figyelő várást, amiben talán még az ér verése is meghallatszik...

Az őrség most nem sokáig tartott. Mi terhe lehetett annak a jóléleknek..!? Lerakta és máris csöngött a csengő.

Hívására föveget emeltek mindnyájan s szorongva beléptek a sem valami nagy, sem igen királyipompás hálószoba antekamerájába.

Odakint az őszdélutáni nap magasan járt. Beszüremlett az ólomkarikás ablak Máriaüveg tábláin. Fénye Lajos lesoványodott ábrázatán állapodott meg. Sugárkörbe foglalta a király fejét, mely megható megadással pihent az egyszerű párnákon.

A beteg szemei elszármazott tekintettel bámultak. Ajkai halkan mormoltak:

- *Veni sanctificator omnipotens aeterne Deus...*

Domonkos pap zajtalanul serénykedett az útravaló kenetekkel. Később merő új talárisban, maga is kijött hozzájuk, imádkozni.

A szobában fojtott csend honolt. Lajos nem adta az életnek semmi jelét. Csak mikor az ájtatoskodók Radlicza intésére fölkeltek, hogy elhagyják a várószobácskát, rebbent meg feléjük. Zavaros szemével keresni látszott valakit. Majd Urus Énokon megállapodott s meglepő erővel, szinte mintha egy rejtett másik lény törne ki az ajkán keresztül, kiáltva megszólalt:

- Ne féljetek! Szentlászló árnyékából megemlékezem rólatok... Kelet kapujában jól strázsáljatok! Jön még Idő...

Többet nem beszélt, Nem is bírta volna lélekkel senki. A férfiak előrenyujtott nyakkal, lódultan, menten-menve iparkodtak ki, a folyosóra. Radlicza is átsietett kissé a benyílóba. Lehetett acélból a szíve, de nem fából.

A szobára csend borult. Nem maradtak benne, csak ketten. A haldokló és Krisztus...

Jób király ott szorongatta sorvadt kezei közt a feszületet.

* * *

Végehosszatlannak látszó, megviselő órák voltak. A természetellenes felajzottságban elpattanásig feszült már mindenki. Zudar Péter és a harcedzett széki legények úgy riadtak egymásra a legkisebb zörejnél, mintha csupa kísértetfélő gyermek volnának. Hetyke lovászok, vakmerő solymárok az istállóban, idegesen rázkódtak össze, ha csak egy láncocska csördült. Kukták, szakácsok: nem mertek a konyhájukban megmoccanni. Úgysem kért itt senki élést! A palotai serviensek ugyan néha keresztülsuhantak a folyosókon, de valami okból - - - ők is mindig párosával. Rosszaló pillantásokat arattak, bárhol bukkantak fel, valami takarítgatás végett, melynek most senki sem látta értelmét. Lassankint hát ők is abbahagyták a munkát s belefoglalták magukat abba a titokteli várakozásba, ami a kastélyra borult. Mindenki érezte valami végtelen Rejtelmes jelenlétét, mely láthatatlanul és fülnek hallhatatlanul jön, megy, tevékenykedik, el-elsurran köztük, gomolyog s megismét távolodik.

A kemény férfiak összébbhúzódtak és emberállati ösztönük megtelt idegenkedéssel, borzongató képzelődésekkel, amiknek a józan valóságban sehol sem volt elfogadható magyarázatuk, - amiket talán valamikorról a létezésük előtti időkből hoztak magukkal, homályködös emlékekként, - melyek azonban azért nemkevésbbé kínozták őket.

A jobbik rész aránylag még Radlicza Jánosnak jutott. Neki nem kellett sejtenie. Ő látott. Bármi nehezet, fájdalmasat, de: láthatott. S nem is veszített egy pillanatot sem abból, hogy lásson...

Kora délután óta, megszakítás nélkül az ágy mellett ült. Olykor egy nyugtalan tekintetet vetett az oldalasztalkára, meggyőződést szerzendő, hogy nem felejtett-e el semmit?

Nem. Eszközei ott álltak, sorba készítve. Kámforos essencia... égettbor. És már: tükör..! Tükör s egy ezüst nehezék alatt: tollpehely...

Ónos lélekkel bólintott és tovább figyelte betegét.

Lajos - bár nyitott szemmel - szunnyadni látszott. Csendesen, szerényen: haldokolt. Egy-egy arcizma néha hirtelen megrándult. Ajkai között suttogás settengett. De nem a hőségtől. Egyáltalán nem volt semmi forrósága. Inkább hűvösen hatott az érintése, mint a párával lepett márványé. Mint a... nemélőé.

Pedig élt. Rettenetesképpen, még mindig élt. Sőt olykor beszélt is.

Egyszer például azt mondta, elálmélkodottan:

- Endre! A hajad míly hosszúra nőtt..! Az a te híres aranyhajad..! Be gyönyörű, öcsém..!

És mély elragadtatással ingatta fejét a párnán.

Máskor meg szinte felkiáltott, mint aki elé régenlátott kedvese toppan:

- Ni, Kató! Katyenka! Kicsi, kicsi lányom! Hiszen te... nem vagy halott..!?

Ismét máskor anyját emlegette, úgy, mint gyermekkorában: „anyáká”-nak. Majdmeg Róbert Károlyt, az atyját. De sohasem élőt és soha szenvedőn. Örömest mindig; ugyanazzal az áradó derü s szeretettel, mely az Útravaló vételétől fogva, egy percig el nem hagyta. Legtöbbször hívta azonban Szentlászlót, akihez néha valóságos oratiokat intézett s ilyenkor úgy röpösött, hogy le kellett fogni vézna karjait:

- Kérd már, ha lehet..! Mégsem kész az a trónus? Oh, hát sürgessétek..!

Egy ízben oly harsányat kiáltott, hogy Radlicza is összerezdült:

- Látom! Igen! Nagymagyarország, aminő temérdek sohasem volt!

Igy telt tovább Szentmihály havának egész tizedik napja. Lajos nem nyerte vissza eszméletét, csak röviddel éjfél előtt. Ezt megelőzőleg János mester valami furcsa kattogást hallott a torkából eredni. Sietve töltött a borharmatból, hogy legalább nehány cseppnyi enyhületet csempésszen a szánalmasan kicserepesedett ajkak közé. De a beteg eltolta magától s elszarusodott szeméből most, most: a tiszta öntudatnak egy sugara lobbant.

- Ne! - szólott bár halk hangon, mégis, világosan. - Kérlek, kérlek..! Ne marasszátok a sarat, jóbarátom! Hadd te a gubót! Az árestumképpen tartott lipe hadd törhessen ki..!

S szinte azt lehetett volna vélni, mintha annak a mozgástalan faábrázatnak oly hosszú viselése után előszörre, elmosolyodott volna, kedvesen, engesztelőn...

Az orvos engedelmesen tette ki kezéből az edényt.

Mire pillanat mulva visszafordult, Lajos már ült. Félelmesen elváltozott arca megfoghatatlan felindultságban égett. Szeme tágra felpattant, karjai tárva repestek s egész valója valami elviselhetetlen gyönyörüségtől remegett.

- Oh, - fakadt el ismét, átszakító kiáltással, - végre hát *Ő* is..! Idvez légy, Királyok Királya..!

Ereje elfogyott; lehulltak a karjai.

- *Calix exhausta*... - szűrődött ki szorosan összezárt fogai közül, aztán egész testében elhanyatlott.

Radlicza föléhajolt.

Még lélegzett.

Csuklója után nyúlt. A kesztyűn keresztül azonban nem érezte többé hevét, sem az élet nedveinek zsongását. Igy elbocsátotta az ernyedt csuklót s inkább egyébképpen igyekezett figyelni.

A húzóan mély levegő-besodrást szünet követte.

- Egy... kettő... három... - olvasott s már rezdült, hogy: igen!

De: nem...

A küzdelmes levegővétel ismétlődött. Felzihálva, kínosan gyorsult, hogy megint kihagyjon. Végtelennek tetsző másodpercekig tartott, míg ujra felsípolt.

Az orvos megrázta fejét. Szakadt a homlokáról a víz. Nem ért rá letörülni. A tusa előlről kezdődött s jött rá ismét a kétségbeejtő csend.

Feszült és várt.

Csend.

Mégegyet olvasott. Csend.

Olvasott kettőt, hármat. Ötöt..! Egész tízig!!

Csend, csend, csend.

Nem következett több levegősodrás. A vívódás végétért. Az elküzdött test pihent dermedten, mozdulatlanul. Kirepült léleksugara már messzijárhatott, valahol a mérhetetlen „Fénytérben", melynek roppant világosságából az árva porhüvelyre is visszatévedt egy réveteg lángocska.

János mester a kövülten állvamaradt kebelre illesztette fülét.

Odabent is némaság honolt. Az a végtelen célszerűen összerakott szerkezet, mely egykor olyan közelvitte az Istenség megtalálásához: alkotójának parancsszavára megszünt dolgozni, örökre...

Nem kísérletezett többé sem tükörrel, sem tollpehellyel. Tollpehely volt itt az ő tudománya s ő maga is!

Inkább leborult s elmondott egy rövid fohászt. Az ő különös fohászát - a tudós imáját - hálaimát... Amiért *így* történt, ahogy történt... És *most*... És nem *később..!* Amiért nem volt... *idő*haladék. Mikorra az iszonyú kór kiteljesedett volna minden végső borzalmában... fertelmében... lealacsonyítva a lángészt, a lealázó elbutulással... elkerülhetetlenül.

- *Gloria in excelsis..! Gloria!*

Fölkelt, gyertyát gyujtott s a halottra borított egy fehér leplet. Értesítenie kellett a künn várakozókat is... Nem vette észre azt a két merev szemet, mely az imazsámoly árnyékos zugából, égőn követte minden mozdulatát. Cipellőst, talárist, kesztyűt cserélt és indult.

A járása milyen sajátságosan megkönnyebbült..!?

Mintha nem is lett volna teste! És mintha nem is hióbhír-vivő volna..! Örömmondó...

Megállt az összebujt nyájacska előtt. Együtt volt már a kastély egész kis népe. S mintha mindent tudtak volna ők is... Fedetlen fejjel forogtak felé.

Igent bólintott s úgy érezte, hogy most egész lényében sugárzik.

- Prima vigilia noctis - szólott - Magyarország nagy királya, Anjou Lajos: megdicsőült.

Senki sem felelt. Nem jajdult, nem rítt föl egyetlen száj sem. A szemek szédült örvényléssel bámultak. Az Örök Irgalom az élőkért is megtette a magáét... A hosszú, izgalomteljes napok alatt a környezet annyiszor átesett már ezen a kockázaton, hogy mire bekövetkezett, a lelkeket nem lepte meg többé semmi újjal. S el voltak zsongulva és szinte megkönnyebbültek. És felderültek, hogy ez milyen egyszerű..!? S nem értették, hogy mitől remegtek olyan gyáván..! Mikor ez milyen szép..! Milyen dicső..! És mikor a drága király... nem is halott..! Nem. Ott kéklett áldott szeme, ott zengett tovább jóságos szava, a szívükben...

*

Domonkos pap ébredt először. Sietett a kápolnájába. Urus Énok követte. Majd a széki fiuk.

Zudar Péter nem tartott velük. Nem mingyárást. Előbb ledöcögött a garádicson. Megátlózta az udvart s letért az istállók felé.

Senki sem maradt ott. A kápolnába sereglett mindenki. Úr és jobbágy... csak leg-köznemzetből állóbb lovászlegény és jászolfiú is... a közös gyász önként értetődő, közel vérrokonságában... Tehette Péter, amit akart. S tette is.

A madarak kalickasorához lépdelt. A pajtamécses bágyadt pislákolása mellett is, abbanyomba meglelte a sajátját. Kinyitotta a ketrecajtót, benyúlt a pirossipkás kiköcsénért, ujjára ugratta és két tenyere közt szeretgetve, kivivé vele a kertbe. Oda, a kis „görög szabadiskola" térecskéjére, ahol pár rövid nap előtt még, a király nyugovóágya állott.

Szép, csillaghímes, csendben álmodó szeptemberi éjszaka volt. A világító égi állatok ezüst permeteget hintettek. A hold fehéren sütött. A lombok halkan susogtak.

Elnézte őket - mindent, mindent - majd fölfelé bámult s egyszerre egész valójával fölmosolygott. És föllendítette kincsen féltett kedvencét, széles ívben a mély, határtalan Kékségek felé.

- Repülj! Többé nem vadászunk.

A madár szárnyalt, szállt... Egyre nagyobb és magasabb köröket írt le, az álomban szendergő kert fölött. Aztán már csak egy ezüstkáprázatú, lengő-libegő pehely lett belőle... És eltűnt, örökre elmerült, az égboltozat végtelenboldog, örök szabadságában.

A kápolnában most zendült meg az orgonaszó.

HUSZONHATODIK RÉSZ
NEHÉZ ARANY

XCVIII.

A kastélybeliektől Radlicza egyenest visszatért a gyászszobába. Minden gond őtet terhelte itt addig, míg arra hívatottak fel nem váltják...

A testamentum szerint, elsőbbed is Olivier-vel kellett végezzen.

Ott térdelt az oroszlánfejű az ágy lépcsőzetén s tétován símogatta a lefüggő halotti leplet. Ameddig ő odaidőzött, azalatt ez köntöst is váltott és meggyujtott egy rend gyertyát, a dobogó hosszában. Szájának hangtalan őrlésén látszott, hogy zsolozsmázik. Egyébként teljesen nyugodt volt, ami az elmúlt napok extatikus fájdalomkitörései után, nemkevéssé meg is lepte János mestert. De aztán a Lazaretumban szerzett tapasztalatai jutottak eszébe... Azok a bárgyú teremtések, ott a sectionál... akik miatt olyan szükségtelenül rémüldözött...

- Ki lát beléjük..! - gondolta. - Úgylehet, ez itt talán már egész búsulásain átalment. Hát boldogok a balgatagok..!

Hozzáintette az öreget, aki takaros fekete ünneplőjében tiszteletesen követte a benyílóba s várta a parancsot és:

- Békességgel, atyámfia! - bólintott neki. - Látom, meg nem bódulsz. Ez jó. Nincs is okod kétségben esned! Királyember s nagy jeles főember volt urad, te elégségire istápoltad, az íly képes fejedelmi személyek pedig, jó kötelesek... Hű cselédeik szolgálataikat sok garádicsokkal megjutalmazni szokták...

Olivier némán hajolt meg fekete ünneplőjében s mozdulatlanul tartotta szemét az uraságon, aki így folytatta:

- Hát most ide hallgass, mit mondok én most..! Hát téged nem vonszanak ám ki erőhatalommal, poklasoknak házokba, mint közönségesen! Ha más... egyéb emberek congressusába nem is egyveledhetsz, de barátom, azért állapotod mit sem rosszabbodik! Mert megtudd, erről kiváltképpenvaló elmét alkossál, hogy felőled külön királyi rendelkezés történt! No ugyehogy..!

Olivier nem felelt. Csak nézett, felcsillanó kutyaszemmel, melynek értelmét azonban Radlicza eltalálni gondolta...

Fokozatos örömkeltéssel fűzte tovább:

- Teli éléstáraid lesznek, anyaszülte..! Melyek, ha apadoznának is, nó s majd újobban újítjuk a bennek lévőt! Szárnyasjószág a porta körül..!

Szándékosan hagyott időközöket. Legeltetni akarta szemét a nyomorult féreg örömén. Hogy oly sok átélt szomorúság után, legalább hát ennyi..!

És most már erősen megnyomott minden szót.

- Tudod-e, kenyeres, hogy valakik méltóságos urakban itt besereglendünk, a halál órájától minyájan a te vendéglátásodban vagyunk? Még csak a király teteme is? Igena'! - hagyta helybe a vén cseléd összerezdülését. - Olivier Le Guen, anno eodem Szentmihály havának tizenegyedik éjszakájára virradván, e nagyszombati kastély s birodalom jobbágyságból felszabadított birtokolója vagy. Vedd a nálad lakozhatásért köszönetünket, emberséges ember...

Ilyent mondott és parolára terítette kesztyűs tenyerét, melyet hogy a frissenlett gazda szerénységtől viseltetvén el nem fogadott, hát ő halászta el a fagyökérujjú karomkezet s megragadta és nyájas lebocsátkozással megrázta.

- Gyimelcseseid - szólt - magad elítélheted, hogy mennyit érők! Egyedül neked fognak teremni. Aklaid sertés és bürgeállattal tele... A tehénistállók..! Mi? Betü szerint, fürdödhetsz tejben és vajban! Úgy continuuskodhatol itten, mint nemsok született úr! És soká! Mert ezt megmondhatom, ezt én jobban tudom: bajod sokkalta szelídebb, mint volt a szegény úré... Csodára, de így van. Láthasd.

Olivier már nemcsupán a szemében, hanem teljes lényében fénylett.

- Nagyszombat..! - suttogta ernyedetes hangon. - Az egész nagyszombati kastély-e..?

- Dominiumostól, minden bentvalóstól együtt! - erősítette az uraság. - Bútorok... ládák bennelevősége... Csak pompás köntösök is..! Semmi innen el nem vitetődik, bizonnyal! Sem rétek, sem erdők...

- S az erdők is? - lehedezett az öreg.

Radlicza pedig rávágta, örömest tetézvén annak az „odaáti" bőkeblűségnek művét:

- Vadászgathatsz, barátom, amennyi belédfér! Aztán, hogy a szótlan pogányságban itten meg ne némulj, az úr erősen meghadta, hogy szentlázárrendjebéli papot hozassak külön melléd, a kedveshazádból. De olyat, mely a gyógyításban is kiérti magát, nemkülönben a kápolnádban misézik! Mert atyámfia, a kápolna szintúgy a tiéd, mindenestől! Látodlátod..! - bólogatott érzékenyen. - Micsoda szerencsefi vagy..!

Nem látott azonban a nyomorék ember, már unszolásra sem, semmit! Borult az ő földi gondviselőjének ágylábához... ki így megemlékezett a szegény poklas kis szolgáról..! És csókolta kihült kezeit. János mester pedig el nem vetette. Ez egynek... szabad. S valahogy el nem fojthatott egy kis irígységet.

- Ilyenekhez bezzeg azért, elég az esze! - gondolta. - Cselédlelkeknél kitelik ennyiből..! Odavetett konc, holtig megtelő has, egy kis uraskodás: azzal uccu bánat, kész a vígasztalódás!

Neki vajon hány esztendejébe kerül, míg odajut, ahova ez az alacsony cselédecske íly gyorsan eljutott?! Be sok éjszakát fog hasztalan vágyak és sajgó emlékek közt átvirrasztani, míg majd neki is... a szíve is megtanulja azt a hideg bölcseséget, amit az agya már biztosra ért és „*legjobb eventualitás*"-nak ítélt..! S míly nehéz lesz a válás „*itthon*"-ról: „*haza*", - a meggyökeresedett Magyarországból, idegenné hült Lengyelbe..!

Igen, bizonyos... A drága megboldogult neki is álmai legforróbbját leste el, azzal a krakkói püspökséggel! Most azonban még annak sem bír örülni. És meg sokáig: semminek.

*

Olivier keltette fel fájdalmas tűnődéséből. Fekete gyászünneplőjében lehátrált megint a dobogóról s néma taglejtésekkel a parancsot kérdezte.

Már megbékülten nézett rá.

- Van-e itt főruhában urunknak afféle, a nagydologhoz illő? - tudakozta.

Volt. Melyben legutóbb Zólyomot járta, a lengyel trónus és kihívott lengyel követek végett.

No, ehez Radlicza köves lovagnagymesteri kardot s dolmányba járó, díszes boglárokat kívánt.

De itt eszébe ötlött mégvalami.

Nyugtalanul redőzte a szemöldökét.

- Korona! - szólt. - Korona van-e? Mert korona nélkül nem hadhatjuk!

Kéztől álltak, mind. Mióta Róbert Károly tetemével az a sírfosztás történt, Lajos - óvatosságból - útjaiban összes fejedelmi jelvényeit vele hordta. S kérdezte Olivier, hogy hát melyiket készítse? „Nagyot”-e? Vagy házit?

- Csak házit! - rendelkezék az új uraság. - Itt ebbe országban, Szentistván koronája el nem temethető. Viszik majd, a gyászmenettel együtt.

Egybegyüjtöttek minden szükségeset s a halottat felöltöztették. Kezére bíborkesztyűt vontak, hogy szembe ne tűnjék a romolás, amit a bajban szenvedett. Abból a rongálódásból senki se lásson, soha, semmit! Úgy maradjon a fennkölt király emléke a lelkekben, hibátlanul, amilyen akkor volt, mikor még daliásan történtett a nagy Magyar Birodalom élén...

Ez is elkészült.

Visszahelyezték a tetemet a ravatal-ágyra. Ami száras gyertya, mind köréje rakták s lábtól egy asztalkára feszületet, szenteltvizet. Kell ez majd a keserves napon, a beszentelést végző papnak...

Alig tette ki Radlicza az ezüstedényt a kezéből, megkondultak a harangok. Előbb csak egy szerényke, az udvari kápolnában. Aztán a községben, az öregje is. Rövidesen már összejátszottak. És a szelíd zsongásukba ekkor, egy velőket remegtető sikoltás hasított. Valahonnan a kapubolt irányából jött. Majd mégegy és mégegy.

- Igen - bólintott Radlicza és sietten a vasajtócskához lépett, meggyőződést szerezni, hogy jól bezárta-e, a nagy zavarban..?

De: jól. Keményen tartott a zár. A kulcs pedig ott rejtezett, a zsebében.

Erre intett a szolgának:

- Hát most menj! Most fiam, erigy! Most: most megjüve a királyné.

*

Őmaga ottmaradt a kerítésen belül, pár lépésnyire a rácsozattól. Telhetőleg szétterigette bő orvosi talárjának redőit. És várt.

A borzadalmas kiáltás ismétlődött. Ezúttal már jóval közelebbről. De olyan agyatjáró volt, hogy még az emberi nyomorúságokhoz megedzett orvos is, lúdbőrös lett tőle.

Feszelegve figyelt az ajtóra.

Egyelőre azonban: nem... Vagyishogy: csak egy nyugalmat esdő férfidörmögés...

Be nehéz dolga lehet valakinek odakünn..?!

S hozzá merőben haszontalan! Mert ime, elmesték a szavát.

Megint a női hang jajdult:

- Istenemistenem! Teremtőisten Istenem! Lajos! Lajos!!

Majd metszőélesen, utoljára, felhurított, immár közvetlen közelről. Míg el nem halt, János mester önkéntelenül is csukva tartotta a szemét. Nem lehetett azt máskép kiállni...

Verejtékét törülgetve bólogatott:

- ... és ezekben ugyanígy tellett volna akkor is, ha még életinél lönne az szegény...

Felnézett, kurtán odanézett a halottra s:

- Igy volt ez jól - mondta.

Aztán semmit tovább. Az ajtó robbanva bedűlt. Két fénytelen, feketecsizmás férfilábszár mutatkozott meg. És valami hamúszín felhődzés, melyről első tetszésnél azt tudtad volna: nem is élő. Nehéz selyemgöngyöleg, mely cipelőjének tartásából kiszabadult... Meglibeg, mint egy végzet-zászlaja s most... no most élő ember mégis, lám... csakugyan! Törtet előre. Megtartóztatásához nincs erőhatalom többé.

- Ludovicus! Ludovicus!! Eresszetek hát az uramhoz!

Iffjú Erzsébet állt a rácsnál.

Beleakasztotta karmokká görbült ujjait s megrázta, rázta, mint egy örjöngő királytigris. Kékes hollószín haja csapzottan lógott az arcába. Feketeékkő szeme valahogy egész világossárgára fakult és félelmetesen táguló-zsugorodó szembogarainak váltakozásával, meredt a tudósra. Ez a középtájon állott s még mindig igyekezett kímélten födvetartani - - - „*azt*" a látványt...

De a vad ostrom előlről kezdődött.

- El onnét, el, el, el! Félre! Utat! Az uramhoz... akarok! Nincs jussa senkinek..!

- Felség!

Az orvos most megszólalt.

Ösztönszerű idegenkedését feledve, fojtva, - nézett irgalommal a rémletes szemekbe.

- Csendességnek helye ez Asszonyom s Isten tetszésiben megnyugovásé. Bátorsággal, Domina! Szedje össze kegyelme magát!

- Ne csaholj, ne papoljál ott! - csattant vissza a kíntól durva válasz és semmi foganat...

A rémületében megveszett asszonyállat tovább dühöngött. Fujt. Habot tajtékzott. Csörömpölt. Magát zúzta-verte, hogy rengett már bele a kerítésrács s a vakolat kezdett a sarokforgóknál omolni és a rostélyzat tartója egészben inogva lazult.

Erre már elhatározást vett Radlicza.

- Úrnő - szólalt - kit felséged követellene, az nincsen itt. Nincs többé. Kit pedig itten látnál, attól őrizkedjél, királyné!

Most csakugyan oldaltabb vonult s az ágyra mutatott:

- Lelkemben jár ily behatoló szándékra tisztán megmondanom, hogy a király... leprabetegségben hunyt el.

Ezegyszer nem jött sikoltás.

Erzsébet tébolyult szemmel dermedt előre. Ujjai egymásután fonnyadtak le a rácsról. Arca elfehérült. Ajaka még rándult egyet-kettőt, aztán teste egész hosszában, végigzuhant a földön.

- Igy - lélegzett fel Radlicza. - Ezen sajnálatosképpen átal kelle esnünk. És most vigye királynéját palatinus uram, valameddig lehet! Majd ha eszire tér, megvígasztalhassa; itt mindenekben elejét vettük a baj átragadásának... S a lepra azért nem oly felettébb contagiosus, mint a járatlanok hiszik és mi beteget is ijjeszteni szoktuk.

A nádor némán intett, mint árból felbukkanó tuskó.

De az orvos utánaszólt egy végsőt:

- Melyet mondottam, az egy csodás királynak szent királyi titka volt. Vigyázzon nagyságod, feje fennállásáig, hogy a csorbátlan nimbuszt megőrözhessük! Kemét az úr legszebb emlékezetében, baráti szeretettel bocsátá... Erről még egykorban beszélünk...

Egyelőre több hang nem esett.

A tőrjárt szívű ember indult. Maga is csak félig élőn: vitte az ő élőn halott terhét.

Amint ők ketten távoztak, a sejtelmes szobára megint visszasüppedt a némaság. Mindössze a viaszgyertyák álmodó petyergése és a távoli harangzsongás hallatszott. A klepsydráról csendesen folydogáltak az Örök Folytatódás elfogyhatatlan vízcseppjei.

XCIX.

Mikortól a gyászmondók szétszáguldottak a keserves hírrel - kimelyik Budára, mások a Birodalom többi részébe, egyebek pedig az Európa-udvarokhoz - az egész királyszállásra is ránehezedett ugyanez a süket hallgatagság. Mindössze a ház jobb szárnya felől neszlett néha egy-egy ajtócsettenés.

A királynét ebben a kapun túli osztályban helyezték le, egy utcára néző, emeleti szobában, egy farkasgeleznás lócára. Itt nyugodott, de csak ameddig eszéhez tért. Mert abba nyomba talpra szökött. Kezeit tördelve futkosott körül.

- Nem tudtam, ezt nem tudtam... efféle állapotokhoz tudatlan voltam... honnan is tudhattam volna! - lihegte.

S felordított:

- És most már késő, késő! Nem lehet többé semmit jóra hozni...

Egyszerre megtorpant Garay előtt.

- Hát te - - -?

S rádüllesztette baziliszkusz-tekintetét.

- Mit keressz itt? - suttogta elképedten és ijesztőképen hirtelen-csendesen. - Nincs elégségedre, amit elkövettünk? Nincs? Nem? Még nem elég? Feje tolvajos fejeknek: új ragadományra ólálkodik?

Sárga topázszeméből gyílkos gyűlölet lobbant és tébolyának korbácsa lesujtott. Fogcsikorgatva kitört:

- Ez nem Verécze, jó úr! Dicső úr! Királyesküjét szegő, hitves esküjét megtörő, magát meghántató, nyalka-bustya uram! Itt a turbékolás pákosz órája letelt! Le ám! Nincs saját oldalbordáját eldobva, másával ekecselés! Nincs több hitszegés, árúltatás! Vagy azt hitted, fosztogató, tisztátalan lator, hogy egész latorkodások azért tovább mennek? Hogy továbbra kisbennjáróm maradsz?

Előre toppanva, nagyot tombolt:

- Megszüntetlek, csekély szolga! Uradkirályod kellene, aki már nincs! Aki csak azért tartott engem távul - - - jóságból azt is - - - mert - - -

A gondolata elbotlott.

Szűkre húzta ajka redőit s mintha veszett nyálát akarná kivetni, cserdítette a roskadozó ember arcába:

- ... azkit mink megcsaltunk, rablottunk! Igen! Akitől hamar-véletlenséggel elsycopáltál! Érted? Ama szent! Az a jó! S téged, konkoly, útálton útállak! Tisztulj, ha kell egészség! Soha megállj szememnek előtte! Többé orcád se legyen szégyeletedben!

- Ha felséged igy ítíli s rendeli - - -

Miklós önszürkén tántorodott tovább. Már az ő medveölő ereje is megtört. Nála is betelt: színültig csordult a mérték.

Megrugdosva, meggyalázva, az ajtó felé indult... el sem végezni hát a maga külön lelki számadását... melyet - ime! - helyette is, milyen halálpontosan elvégzett ez a másik! Minden szemérehányt dolgokban oly kész engedékeny társa..! Gondtalan jónapokat kedvvel felező társa..! A - - - bűntársa.

Ez oly vérfagyasztó képtelenség volt, hogy csudálkozni is elfelejtett fölötte. Mindössze egyet gondolt. Hogy itt... valóban nincsen megmaradhatás többé. Egyre csak gyűlölet s gyűlölet..! Vele semmi törődés... Semmi, csak átkoztatás...

- De rászolgáltam! - dünnyögött. - A dolgok *íly* állása szerint: roppantul..!

S nagyon betegfáradtan bólintott:

- Hát e sárszeplős fene ember távozik Asszonyom, felségedet kérem.

És kotorászó keze a kilincset halászta.

Ám mielőtt lenyomhatta volna, hogy menjen... menjen hát... visszahozhatatlanul, Erzsébet, mint aki örvény sodrában utolsó levegővételért küzd: a nyakában volt.

- Hova készülsz!? - kérdezte merőben új, lágy hangon, mintha nem is ő tajtékzott volna itt az előbb. S szeme a rémülettől tágra szakadt. - Te most - - - most el akarsz menned? - vacogtak a fogai. - Egyedül marasztalsz, mely röttentő szerencsétlenségemben? Ennyi igaz abból a sok - - -

Egyszerre arca elé csapta mind a két tenyerét.

A gyámoltalan gyermek és a szerető egyesített panaszával sírt fel:

- Ne menj Miklós, jaj, kérem, implorálom! Isten-uram, hát ne hadjon el édes kegyelmed is! Mi legyek én kegyelme nélkül, *azok* után..! Hiszen te vagy a nádor! Nem? Ez ugye, ország szerint érthető!? Bárki elértheti..! Ez ugye természetes, hogy íly borzasztó bajunkban - - -

Olyan kételkedő szemeket meresztett rá, mint aki igazán nincs tisztában vele, hogy ki is itt a nádor s annak meddig szabad... Aztán megingott és a padra omlott. Ismét hangot változtatva, kábán motyogott maga elé:

- „*Királyi sors a tiéd... Viseld méltósággal... És segítsen Krisztus...*” Igy mondta? Igen... így... Akkor egyszer... régen... Ugyanitt... Nagyszombatban...

Befelé suttogott:

- Ingyenbe pocsékolódott hát az egész vértanuskodásom..? Lajos „nagy” volt, bezzeg! De e hitvánságtól nem tellett Nagylajosné lönnie... Fejedelmi szárnyalás..! Ez csak kis Kotromanics tudott lönni... fel nem érő... Mint más alacsony, nehéz sorsot rögtön magaelejtésivel s szennyeztetésivel megtorló némberecske... És nem hittel hivő!! Isten és emberben rejtek-jókat is elhívó!! Csak kicsi rámai Kotromanics... vérbosszuló bosnya fajzat, ki ezrek rászögezett szeme miatt, ezerszer terhes minden vétekért..! Mert példaadó polcon más a számítás!! Ezt én nem tudtam? Ne-em?

Miklós még mindíg az ajtó előtt állt, tanácstalanul. Képtelen volt eldönteni: most mit... mit tegyen?! Ez mi... mi megint!? És melyik parancsra hallgasson?

Teremtő egek, hát hány asszony van itten?!

Kettő?

S melyiknek mely szava az igazi!?

Aki rikolt és küld? Vagy amelyik lágy esengéssel maraszt? Aki egész ország előtt tartaná őt pajzsként? Vagy amelyik dühöngve megtagadja s a fertő legmocskosabb rühsebeiként égetné ki testéből, szerelmének beleoltott adományait?!

Próbálkozott, hogy megérthesse, de csak káprázott.

Vagy... vagy ez már nem káprázat?

Nem. Valóban Christa állt előtte. A tapasztalat súlyával hajolt le hozzá s nem oly aránt a fülébe, inkább talán a szemébe súgta és szinte delejezve:

- Efféle raptusza kevesebb ok miá is eleget jő..! Elmúlik! Nincs baj! Láthassa kegyelmed, hogy esze sem egyenesen jár, az szegénynek..! Beszéllje le fúriáját, csitolja és becézgesse tenagyságod, míg én szélyeljárok, a gyászbeliekért. Kettőre tartozó dolgok ezek csak itt!

És kisuhant, egyedülhagyva a vívódókat terhükkel. Ami alól árva fejüknek nincs többé kibúvó... Ami kettejük terhe lesz örökre, ezentúl... Mert a bukás hínárja erős kötést szerzett köztük, az ő sikamlós, szívós indáival... Hálót vont köréjük, melyben mostantól együtt fognak vergelődni, egymás kötelékeit rángatva, súlyosbítva és szétválni mégsem bírón: nem merőn... Aj, mert ijjedelmes is az embernek, egyedülmaradnia azzal a megváltakozott énjével, mely a régi töretlen helyébe maradt ott neki..! Érti, tapasztalatból... s nem is engedte volna ő ezeket a nála kényesebb jószágokat idáig jutni, ha csak egy kicsit álmodja, hogy az esztendőkön át való tartózkodásuk után, egyszerre ni, mi készül közöttük..! Ilyet ki gyaníthatott!?

Szánta őket, de ebben az állapotukban már nem segíthetett rajtuk és így sóhajtva zárjába engedte a kilincset. Miklós pedig üreges szemének fenekéről bámult utána.

Egyre azokat a megbecstelenítő szavakat hallotta, melyeket kedvese az előbb olyan könyörtelenül sujtott a szeme közé s égten érezte, hogy sohatöbbé nem törülheti ki őket az elméjéből. Ha valamikor talán még fordulnának is a rémnapok: akkor sem! Ha új ölelés kábítja és csókok zápora szédíti: akkor sem. Legrészegebb bormámorában sem. Sohasem. Mert - - - helybenhagyja őket, ott mélyen belül... Mert - - - *ők* az Igazság s nem a mentség... Mert - - - azok az ő saját, kimondatlan lelki szavai...

Hej Lajos, Anjou Lajos: milyen világosan látta őt most, abban a hajdani nagyszombati uti sátorban..! Komolyan... szentül... első gyenge elcsiszamodásukat elnézőn... mentegetőn... ennek az órának könnyebbségére egyengetve mindkettőjüknek oly nemzet magaslatán vezető ösvényeit..! Fejedelmi fennköltséggel bízón... megbízón... ahogy ők, kicsi Tamások, nem tudtak... a látatlanban! És atyáskodva, barátságát vissza nem vonva... férfiszerelmének elcsorgó vére árán... S míly tisztán hallotta azt a kísértő női szózatot is, onnan a királynéi sátor irányából... melyet akkor még milyen dicsően visszavert... De melyet ezentúl, büntetésből, már mindíg kettőzötten fog hallani... sohasem értve biztosan, hogy melyik az igazi..! Az egyik gerlebúgással hívja majd, a másik tigrisfujtatással üldözi... S ő indulni fog, meg-visszahőkölni... Hányatott rongycsomó lesz... Egy lelkében valamiképpen nem rendes készületű, kiszámíthatatlan teremtés ütőlabdája. Házibolond. Asszonybolond...

Ime, most hát végig tudja! És mégis igazat kell adjon Christának: nem menekülhet. Késő...

Akárhogy: ezt az ő nehéz-aranyát - ezt a szerencsétlent - ő indította el a meredélyen, lefelé. Vad bántalmai ellenére, csak zsiványbecsületből sem hagyhatja egyedül, a bukás következményeinek amaz összességével, mely nem kizárólag egy, hanem *két* ember *közös* botlásából származott.

És - - -

Valójában hiszen, nem is bírná többé elhagyni! Mert - - - Mert a család enyhe képe oly messzi esik már tőle..! Számára megszűntek kincsei. Elveszítette „azt” a szemét, amivel ezeket

meglátni tudná. Mert - - - mióta birtokbavette e színes-talányos asszonyt, ez a kettőssége által most még veszettebben ingerli őt szüntelen megfejtésekre és mindkét lényének nyilván soha be nem következhető, teljes meghódítására. Mert - - - Mert emésztőbb szenvedéllyel szereti, mint előbb bármikor... s nem élhet, már halált sem halhat nélküle.

Számolt vele és ettől fogva nem is akart menni. Nem akart mást, mint ezt... E szélső partokon át repkedést... E fordulatos küzdelmet... A szerelem és gyűlölet közt marakodva örjöngő, szilaj harcot. A legboldogtalanabb boldogságot... Ha ugyan... megtartják..!

Elválik!

- Aranyam, aranyam, én súlyos aranyam..! - őrölte búsan, befelé.

Ő a saját részéről határozott. Marad...

És bólintott:

- Így legyen! Kínom s vesztem se lehessen más, mint ő... Holott csak akkor lehet igazán a *Minden*em, ha jóm mellett gyötrelmeimet is benne találhatom fel. Bizony mondom és vállalom.

Valami újfajta keménységgel nézett maga elé s nem zendült meg többé a ripakodásoktól sem. Engedni... Tűrni végletekig... És táncolni, ha bábú... Szerelme királynéja forgatja játékszerül, aki ha néha megtér különös lényének szélsőségeiből és megszálló vendéglelke elhagyja: mégis csak árva Garay Miklós töretett szívére borul s ő a tanuja, hogy ez akkor mit képes *lelki* tekintetekben is, embernek nyújtani..! Megéri a rettenetes árat: meg...

Nemigen beszélt mostantól fogva. Ült a viharzásba belefáradt kedvese oldalán s olykor - mintha életének új törvényét pecsételgetné - meg-megcsókolta a nő lefüggő kezeit. Símogatta; atyásan melengette, mígnem az asszonynak megint felébredtek a szörnyetegei s megkezdődött ismétmás okból a rianás.

Erzsébet immár a saját épségéért rémüldözött. Eszébejutott az a rácsozat, amit „odaát" megragadott... A tárgyak, melyeket ruháival megérintett... Sőt a beszívott levegő is... merő borzalom volt..! Eleven rothadás.

Felszökött, hogy: menekül!

A gyengeség azonban megszállta. Lépést sem bírt lépni.

Visszaomlott és megsemmisülten meredt maga elé.

Így nyitott rá János mester, új talárisban s jómessziről fűszerillatot árasztva. Mégis hát csak inkább személyesen akarta felvilágosítani Lajos maradékát, az aggodalmak fölöslegessége felől! S az ő higgadt érvelései előtt lassankint meg is hajolt az asszony. Megadta magát.

- Köszönöm - lehelte.

Majd bátortalan tekintete lopva siklott fel az orvosra, aki csontos alakjával odafagyottan állt e kettesben gyászolók előtt, de halszemeivel Garayt most mintha észre sem vette volna s csak úgy véletlenül, átködlőn, átpillantott rajtuk...

- Kigyelme a betegágynál tartózkodott... végig?

Krakkó jövendő püspöke hideg-komoly igent intett.

- És - - - követem az édes uramot - - - ha megmondanája - - - nehezen ment-e ki a lélek az szegényből..?

- Isten házának s nemzetségének szerelme égeté el gyertyáját! - magasodott fel komor méltósággal a tudós. - Itt is azért ne halált gondolj, királyné: megdicsőülést! Melynek előtte hitvese számára is tött valami hagyomást az úr...

- Ez... ezt akartam volna..! - rezdült Erzsébet, megkapván azt a gondolatot, melyet kimerült agya nem bírt a világra hozni. - Ezt... ezt kérdeném! - ismételgette, mire a pap-orvos acéltermetében feketén s keményen, meghajolt:

- Hatalmas király feleségének vagyon egy Szent Írása. Ikermása legyen annak, melyet az úr - - -

- Igen! - pihegett közbe a nő. - Avval mi történjék!?

- Megjelentem holta előtt lett szavait az Istenben boldogultnak. Levelezze fel az özvegy a száz s negyedik paginát! Ott leli, melyet megdicsőült férje, fogyó szava helyén üzen.

- Mit!?

- Értetlen vagyok ezek felől és soha fogok bennük valamit megtudnom. Tílt a törhetetlen eskű, melyet szemem előtt viselek, bátorságos lelkem ösméreti eléggé forogván benne. S most adom köteles hódolatomat...

Erzsébet addig sem várt, míg a száraz üdvözletet hasonló kurtán viszonozza és a fáradozásokat valahogy megköszöni. Kapott az úti tarisznyához, melyet Christa ugyan legforróbb hevenyében dobált össze, mégis, ezt a „keserves esethez illő" tárgyat sem feledvén. Fogta és gyámoltalanságának egyedüli gyámola mellé ült s mialatt az orvos áramlatnyi hűvöset hagyva, már visszavonult, összehajoltak és izgatottan zsongva, olvastak:

- „*Jézus pedig elméne az olajfák hegyére...*"

Kérdő pillantásuk kicserélközött:

- Ez..?

- Nem ez. Ebben mit tudhassunk!?

Nyelték a betűket, tovább.

- „*Jó reggel esmént ott vala a templomban s az egész nép hozzámene...*"

Itt sem állapodtak meg.

Erzsébet tekintete lejjebb kúszott.

- „*Mondák néki - - -*"

A könyv remegni kezdett kezei közt.

Egyszerre feljajdult:

- Ez az! Ezt izeni! Oh Istenem..!

Két ízben is nekifogott, de hang alig jött a torkán. Míg harmadszorra azután mégis sikerült.

A szeme tágra nyílt.

Olvasott:

- „*... és mondák nékie: Mester, ez asszony tetten kapatott, mint házasságtörő nő...*"

Tovább!

- „*... A törvényekben pedig megparancsolta... nékünk, hogy az ilyesek köveztessenek meg. Te is azért mit szólassz?*"

Miklós kellett, hogy átvegye a könyvet, úgy rázkódott Erzsébet kezében.

Ő próbálkozott most hát, dercés hangjával:

- „*Ezt pedig azért mondották, hogy őt megkísértsék... Jézus pedig lehajolván, az ujjával ír vala a földre...*”

Szünetet tartott. Neki sem ment könnyen...

Aztán folytatta:

- „*De mikoron szorgoztatván, kérdeznék őt, felegyenesedvén szóla nekik: - Aki közületek nem bűnös, az vessen rá először követ...*”

Erzsébet halkan nyöszörgött.

Miklós olvasott:

- „*... és újra lehajolván, írt vala a földre. Azok pedig... ezt hallván... egymásután kimenének... utolsóig. És egyedül marad vala Jézus s az asszony... Mikor pedig Jézus senkit sem látnaja az asszonyon kívül, mondá neki... Hol vadnak hát a te vádolóid? Vagy senki sem kárhóztatott téged? Az pedig szóla: Senki Uram! Jézus pedig mondta neki - - -*”

Itt még a Miklós érces férfihangja is megrezdült:

- „*Én sem kárhóztatlak. Eredj el és többé ne vétkezzél..!*”

Ujjaik össze voltak akadva a könyv fedele alatt. S Miklós az ő frissenlett élettörvénye szerint, lélegzetfeszülten figyelt, hogy nem kap-e valami olyan jeladást, amire neki a kezét rögtön vissza kellene vonnia? „*Többé ne vétkezzél...*”

Most, most dűl el a sors!

De nem kapott tiltó jelet.

Erzsébet puha kacsója nálamaradt.

Hisz’ oly bátorságos meleget ömlesztett bele az az élő, erős férfikéz..!

Míg ama távoli, ezüstfényű szózat, milyen ijesztő sírbolti hűvöset lehelt..!

Hogy lehessen benne elégséget találni a *való* életre!? Egy kitudja míly hosszú, sívár egész-életre..?!

Hitekicsiny lelke szilaj öngáncsolása ellenére sem, továbbra sem volt képes hinni.

Hogy bízzék az ember ingyen osztott bocsánatokban?! Mikor őmaga is, sajátmagának soha meg nem bocsát!? Aztán ugyan mire is! Mire, mire, mire..! Az elveszített tisztaság többé semmi kenetes engedelemre, vissza nem jő. Akkor pedig oly mindegy már az, hogy aki sáros, hányhelyütt foltos..! Csak foltos! Lemerült és ám meglássa: hol végzi...

Csalódott merengéssel tette félre a szép könyvet - melytől hogy valami hirtelen-csudát várt, de meg nem kapott - és aggodalmasan tartotta fogva társának kezét.

- Nemdenem, a szomorúmenetnél... majd vezetsz!? - tért vissza a sürgető, bánatvalóságos életbe.

S hangja most az a lágyanhívó asszonyhang volt, a fellegekből zuhant angyalé, aki oltalomra szorul s aki eltöltötte Miklós szívét a megmaradhatás boldogtalan boldogságával.

A férfi vassúlyosan bólintott:

- Mindhalálunkig.

*

Nem álmodta volna, hogy milyen rövid határidőre szabta szövetségüket s azt az ő kárbaveszett segítségét.

Négy év alig növelte ujjnyival hosszabbra szép, örves szakállát, de ez a szakáll akkor már nem az ő dolmányára borult. Ahogy egy letűnt napon magára esküdte Gorjánban - mikor az ajkát rémülten betapasztó hitvesi kéz egy pillanattal megkésett - feje Szentlőrinc éjszakájának hulló csillagaként, az útfelen, vad szitkok és durva röhej közepett perdült külön a törzsétől, annak a királynénak ölébe, aki pontosan betöltötte mellette az *Ananké* végzetszerepét, amelyet neki szánt... S aki alig félév mulva követte őt, Jezabelként, a novigrádi meredek bástyafokról, ugyanúgy, ahogy ez neki egy látnokihletre gyötört asszony által, szintén előre megmondatott.

A „Kotromanics sarjadék" repült. De akkor már nem iszonyodta a mélységet. Babonástüzű szemének fekete pillangószárnyai mélyen csukva voltak és egykor dölyfös, szép nyakát, fojtogató ujjnyomok éktelenítették...

A hullát éjjel kellett titokban fellopni az árok mentéről, hogy jótét lelkek emberségesen elhantolhassák. A Johannita barátok pedig bús-örvendetes zsolozsmákat zsongtak egy női kényuralommal kegyetlenül megtépázott ország megszabadulása felett. *Sic erat in fatis*..

HUSZONHETEDIK RÉSZ
A VÉN PICARDIAI

C.

Hogy az embertaposást elkerüljék, a rendtartó milesek nem bocsátották a népet a kastélyon belül. A derekas falkerítéstől nem is lehetett a seregletet látni. Zsongása azonban elhallatszott... a felzúgó tömegsírás minden gyászdobolásnál döbbenetesebb hangja. Olykor egy-egy szívremegtető ordítás bődült bele:

- Lajos! Lajos! Jó királyunk!

A fekete tollbokrétás hintó közben, méltóságteljes lassúsággal haladt. Megkerülte belül a lakóépületet. Majd a kapu előtt mégegyszer megállt.

Most minden zene és harangkongatás elszűnt. Sőt a nép levegőt remegtető tömegsírása is.

Itt e kapu mögött, ebben a csendes hajlékban élt, álmodott s aludt el örökre, a nagy országatya...

Egy percnyi néma megállapodással búcsúztatták tőle.

Sohasem fog többé ide visszatérni.

*

Olivier Le Guen - immár nem aljarendű cselédember, hanem birtokos libertinus - saját lovagtermének ablakából nézte végig a szertartást. Meg lehetett elégedve a pompájával, mert oroszlánbarázdált ábrázata nem zimankósodott el. Kiengesztelődötten bámulta a tömeg folyamását, mely oly temérdek volt, mintha maguk a föld rögei keltek volna életre s hömpölygnének az ősi Székesfehérvár: az áldott sír felé.

Órákig tartott és a jajgató keservesek áradata még mindig ömlött. Végül távolodott, egyre távolodott, majd döbbenetes morajával együtt, belemosódott a messziségbe. Addigra a nap is leáldozott.

Olivier helybehagyólag intett s fekete ünneplőjében, kiegyenesedett őrállomásán. Kastélyának ablakait bezárta. Aztán visszafordult.

A sok búbánat után, valósággal új életre pendült. Amilyen vontatottak voltak eddig a mozdulatai, most éppolyan sietősek lettek. Elferdült lábainak elefántdöcögésével, fürgén cikázott ide-oda. Egybenyitogatta a mesterremekébe pártázott ajtókat, végig, a becses bútorokkal rakott szobákon. Fölvert minden cikornyás zárt. Kirángatott minden fiókot. Ahol nagy értéket becsült, azt mohón ölrekapta: cipelte a főterembe. Ennek közepére féltékenyen lerakosgatta a gyüjtött holmit s hibbant tovább, lázasan.

A ruhásládákról sem felejtkezett meg. Felpattantotta valamennyinek a födelét s éhes karomkezeivel, reszketegen símogatta a fejedelmi ruhák anyagát. Tehette velük, amit kedve tartott! Hiszen immár jogos tulajdonai voltak. Némelyikbe még arcát is belefúrta, mint aki megbolondult. Pedig nem bolondult meg, a vén fickó! Minden szeleskedése ellenére is, nagyon hozzáértő gonddal rakosgatta le kincseit! Kímélgetőn... Megbecsülve ezt az ő soha nem álmodott szerencséjét...

Végezetül szinte már toronnyá halmozódott a szoba közepén a sok drágaság.

Erre egy kis szünetet tartott. Mélyen titokzatos, bamba arca révedezett. Elgyönyörködött szeme ónosan bámult. Aztán folytatta bakugrásait, pincétől padlásig. De a hálószoba melletti

fülkébe most már minden ujabb fordulónál visszatért. Ilyenkor csörömpölt s a neszezés nyomán valami zuborgott. Majd a csobogás megszűnt, a gnom pedig diadalmasan, végleg visszatért, az ő fényes lovagtermébe. Ő - Olivier Le Guen, vén picardiai fickó, lovagkirályok nagyrament cselédje - körbejárta uraságának és bőségének falait. Lehajoltan megtapogatta őket, mintha azt kémlelné, hogy a valóságban is léteznek-e hát, ezek a falak..? Az ilyen görnyedezések alkalmával a zuborgó hang mindannyiszor erősbült s a szobákban lassankint sajátságos illat kezdett terjengeni. Valami virágzó fenyőerdőkéhez hasonló. Pompás vadászatokat ígérő erdőké... Kellemes... Fűszeres...

Kedvtelten rántotta fel behorpadt orrát s elővette az illatosító edényt a hosszú körgallérja alól. Sajátmagát is beillatosította. Belocsolta ruháit, megritkult haját. Be nem telt a friss erdei párával! Kincses halmazának is juttatott belőle. Locsolta, tékozló bőven, míg az edényben tartott.

Kinek kímélné?

Itt minden az övé volt. Ő pedig: egyedül. A temetéssel a ház egész népe elvonult.

Most mintha belefáradt volna a dúslakodásba. Felkapaszkodott a tündérhalom tetejébe és pihenőre ejtette magát, mint aki ujból végig akarja álmodni ezt a csodaálmot... Szeme tétován derengett. Csak a girbe-görbe fagyökér ujjai motoszkáltak még, halkan. Zsebtarsolyában kotorásztak, ahonnan egymásután három apró tárgy került elő. Egyiket kényelemben mellére helyezte, másik kettőt meg összeütögette.

Az érintkezés kemény hangot adott. És: egy kis fénykígyócska született belőle. Parányi, mint a Szentjánosbogár tündökölése. Egy kis fénygyermek...

A mellére helyezett tárgyra pergette csillámpikkelyeit. Majd a holmit fölemelte és tűnődve bámult rá. Aztán az egészet mindenestől lefele fordította, a kincses halomba és vesztegmaradt.

A különös illat pedig nőtt, nőtt.

Egyszerre megszűnt lágy és behízelgő lenni. Nyersen és élesen ütközött ki belőle a gyantaszag. Kesernyés, csípős, idegen illatok keveredtek hozzá. Valami süstörgött és ropogott.

A heverésző ember nem mozdult. Fekete gyászköntösében, ünnepélyesen, ónos elszármazottsággal, csak bámult a csillagboltozat felé. Mintha látott volna ott, az ívhajlatok közt, valakit... Nagyon kedves valakit. Ajkai olykor érthetetlen szavakra nyíltak.

A fénykígyócska ezalatt ki is ütötte betemetett fejét a halomból. Kékesen remegett s tovahimbálódzott. Jött utána egy másik. Harmadik... A kígyók egyre teltek, vastagodtak. Sziszegve és hajlongva kanyarogtak. Fejük már buzogánynagyságúra nőtt s kezdtek torkukból öles lángnyelveket öltögetni. Végignyalogatták a gnom elfekvő testét is. Ünnepélyes ünneplő köntösét... Gyér haját... Torz fejét... Oroszlánbarázdált ábrázatát. Csónakhomorodásos kezeit...

A nyomorék ember nem mozdult. Érzéketlen tagjaival csak pihent, pihent és pihent.

A lángok most hirtelen a mennyezetig csaptak. A falak tövéből - dörögve és harsonázva - új társak vágódtak hozzájuk. Egyetlen robajló máglya lett az egész terem.

Olivier Le Guen - a nyakas fickó, vén picardiai legény, lovagkirályok megurasodott cselédje - erre sem tágított helyéről.

A nagy kavargás közepett még elő-előtűnt egy percig, ahogy feketedő arccal és ólomgomb szemekkel a tündéri sugárzásba bámul, azzal a padló ömleni kezdett fölfelé, a mennyezet pedig le, a földre. Táncolt, rántotta uszályát az őrjöngő bíborlobogás. Duhaj dühhel ugrott neki a bútoroknak, kitárt ajtóknak, ablakrámáknak. Tőlük át! Tovább! Végig a lépcsőn! Le, a felső rendről!

Tűztengerben állt a nagyszombati kastély, Olivier Le Guennek itt e földön hűségbére, onnan fentről fizetsége.

Mire másnap a hajnal felszőkült, nem maradt ott egyéb az üszkös, vastag falaknál. Azokban még az égés sem bírt kárt tenni; sem pedig később ők, más éptestű és életnek örülni tudó emberekben. Senki sem átkozhatja majd, véletlenül sem, soha, a drágalátos Úr: Jób király, gyötrelem-örökségét...

HUSZONNYOLCADIK RÉSZ
AZ ÖRÖK FOLYAM

CI.

Anno eodem - zendülésekor a teltszemű borszőlőnek - Szentmihály hava tizenhatod napján, végbement a nagy temetés Székesfehérváron.

Negyven év, egy hó és huszonkét napi uralkodás után - ötvenhat éves korában - Anjou Lajos temetét a Szentistván egyházban helyezték nyugovóra, amivel saját kívánsága teljesült. A dél felől eső, maga építette toldalék-kápolnában vágyott megpihenni, korán elhunyt lánykája, a kis Kató mellett. Innen egyenest az ódon templom szentélyébe lehetett tekinteni és a magyar kereszténységet életrehívó I. István Úr, valamint Szentlászló képemása is, jól odalátszott. A halott földi király halálban sem vált meg kedves égi királytársaságától...

Ragyogóbb már nem is lehetett volna temetés. Annyira, hogy a külországi historikusok, diplomaták, költők: egész kedvüket vesztették a jegyezgetéstől. - Minek!? - mondogatták. - Úgysem írhatja ezt le, nincsen az a stilus...

A magyari urak mégis megelégedve nem voltak. Komoran gyülekeztek a sekrestyében, rendet állni a kézmosáshoz, minthogy földbe temetkező hantok híjján, ők maguk is hozzájárultak szeretett királyuk eltakarításához, egy-egy vakolókanálnyi homokhabarékkal.

Mogorvaságuk most azonban nem a gyászuknak szólt; nem egyedül annak.

Alig hagyta el a nádor a sekrestyét, egy tülökbajuszú délvidéki nemes úrember - bizonyos Korpády János nevezetű - el is fakadt, magyarán:

- No, ezt nem reménlettem, ezt ingyen sem hittem és cigányt is hamarabb megengedtem volna, minthogy épp e Garaynak hadták az első kanalat..!

- S mért ne!? - kérdezte Bebek György.

- Mért, mért..! No s ugyan hát miért..! - rántott vállat Korpády, kelletlenül. - Hát azért-azért, mert barátom madár is cserregi, hogy derekas kisbejárója legyen ez Valakinek..! Hozzánk sem világvége ám éppen Verőcze..!

- Mit akarsz, kenyeres! - sötétedett el emlékein Héderváry Kont István. - Asszonyuralom... a Kotromanics-félékből..!

- Bizigena! S jó lesz idejekorán beleványolódni! - sóhajtott eleget Szerdahelyi Péter lovag, csak Zudar Péternek sem e beszéd, sem a sóhajtozás nem volt most innye szerint.

A különben angyali szelídlelkű ember, csudára harapósan pörkölt oda:

- Bár asszony legyen is, de Lajos maradványa! Övé a juss! Én is azért oldala mellől el nem állok és semmit el nem hiszek egész Garay mesékből!

- U-úgy? - nyujtotta furcsán a hangot Héderváry Kont István s a két jóbarát - a nagyszombati «szabadiskola» két elvállhatatlanja - összehorgolt szemmel nézegélé egymást. Egy pillanatra, mintha feneketlen örvény nyílt volna közöttük...

Jánky László azonban közbekeveredett.

Az ezüst tálba merítette kezét.

- Oly tetszésem vagyon - morogta - hogy nem utolsó sorban illette volna a tisztesség Paliznay Jánost sem. Vránai harcos perjel s a Johannita lovagoknak előttekjárója... Lovagi tekintetekben mindjárt a szegény úr után következő méltóság!

- De disznószüvette szláv eredet! - robbanta el az igaz honfiúi indulat Perényi Pétert. - S azokhoz szít! Varas ördög Tvartkó rámai királyhoz, meg a tetűfogdosó atyafisághoz s bár inkább nyálas Durazzoi Károlyhoz is, éppen csak nem a legális örökösökhöz!

- Ni a Petykó..! Te is ittvagy? S mit nem merészelsz..!

Egy másik hirtelenmérgű hang prüszkölt fel most.

Mind odafordultak.

Horváthy Lacza volt, a Pál zágrábi püspök, meg János macsói bán öccse.

A vérmes embernek még a fülebojtja is skarlátra pirult. Vizes kezét haragosan suhingatva, dörrent vissza:

- Hát a törvényes haereditast jobb ne feszegessük! Mert igazat jóvéggel ha illetem, könnyen az világlanék ki, hogy nagyonéppen a durazzói mellett található fel minden törvényesség..!

Már erre az egész gyülekezet conturbálódott.

Ni a fene embere..! Királyt tenne ez, az igaz magyar vérségű hazában? Talán megbolondult!?

Még az ifjú Forgách Balázs sem foghatta száját.

- Hogyhogy!? - vetette előre egyik csizmáját, kihívólag.

- Ad captum vulgi úgy-úgy - seperte végig csekélylő pillantással Horváthy Lacza - hogy Árpádmagon az Anjou ház egyetlen fimagja éppen felséges Károly, nápolyi király s kik járatosabbak nevedékeny öcsémnél, ezt el nem vitathassák!

Hát erre a válaszra senkisem számított! Mert ez szörnyű..! Ez rettentő..! Az édes magyar vérből álló nemzetnek ilyest eleibe adni..!

Már a csöndesb elméjűek is eleget veszték higgadtságukat, sőt Laczkffy István királyi lovászmester fogatásról és öletésről példálózgatott s talán meg is ejti, ha a ravasz diplomata Alsáni Bálint - bár annál nagyobb uszításra - le nem karolja:

- Hagyján! Ej, hagyján kedvesem! ‘sz nem átal-magyar ez, szegény..! Minémű Horváthy-Hericart! S édes-szíve bácsikája neki a vránai perjel! Meg - hírlik - maga a durazzói is... Amúgy balkézről... Hát haza melegít!

- De nekem fattyú rokonságát Szentistván trónjába ne emlegesse! - rázta öklét Laczkffy és csakhogy a Horváthy-Hericart semmiképpen süketségre ne vehesse a dolgot, odamennydörgött: - Zsigmond herceg is a világon van! Hallja meg az úr! Vagy tán nem jövendő férje az Anjou leánynak? Vagy nem fi? Máris nagyobb kanyó e gyermek a tizennégy évével, mint némely fünces csácsogó: szakállasan! Nézze kigyelmeitek, ez mint üti meg Lengyelben a várakat, egymás után! Odolanowot is ezúta aligha kézbe nem akasztotta! Ha van igazi haereditas, övé az és sem özvegy asszonyocskáké, sem Durazzóé! Dixi!

Hű, lőn erre, de nem ám megnyugovás, hanem inkább szertelen bomolás, oszolás és váltózás s rettenetes lármájuk a másféle-párti uraknak, ugyan gyűlöletesen!

- Gólyaheppet neki is!

- Ilyen s ilyen sáfrányos kölök!

- Német átok! Idegen rákfenét hoznátok nyakunkra!? - üték-veték el a dolgot a haragos bárók, ki-ki saját tenora szerint.

Egy kopasz szóból, hogy micsoda feltámadás lett..!

Nem lehetett többé rendesen hallani a nagy zsivajban. Nagyon megháborodtak mindenek. Korpády Bebekkel orcázott, Zudar Péter Kont Istvánnal és Horváthy valamennyiőjükkel.

- Szukapárti bestyefia pellenkahuszárok!

- Tik meg áspis bosnyákpárti bocskorbűzölők!

- Fajtalan németek pártja talán jobb? - szakadoztak az igazgatók külön-külön.

Az ezüst tál felborult. Janky odábbrúgta. Ő meg Perényivel szokotált, de úgy, hogy azt többé Bebek Imre sem nézhette el, pedig ő meg aulikus volt.

Egykettőre lehámozta lovagi kesztyűjét s odavágta Janky elé:

- Még ma kopját törünk!

- Ellened öklelek s szarvadat bizonnyal megrontom, nyalka udvarpárti emberecske!

A példa követésre talált.

A kesztyűk itt is, ott is előkerültek s talán hogy a bajszérűig sem várnak a megbódult urak, hanem - sem hűvös ész, sem főtanács nem lévén közöttük - a verbis ad verbera mennek, ha a templom ajtaja közbe nem csikordul.

Kaplay Demeter jött, az őszhajú prímás. Ő csak mostanra ért ide az almási veres márvány-koporsótól, ahol a fehérvári házigazda-préposttal imádkozván és könnyezvén, azt is végig-várta, míg az Anjou címert a kápolna falába beeresztik. De neki ez a hosszabb idő is túl-rövidnek tetszett ahoz, amit e királyültető fiókországgyűlésben lelt...

Bántódottan emelte fel pásztori kezét:

- Urak-urak..! Lajos teteme alig még hogy kihült..! S hozzá itt, az egyház falai közt..!

Nagyon sértette ez.

Jó, hogy agg szemével a jövőbe nem pillanthatott! Láthatta volna - - - saját magát, amint majd holnap Anjou Lajos leányát megkoronázza... S rá három évvel megintcsak önmagát, amint ugyanazt a szentkorona jelvényt: egy bitorló fejére helyezi, még ugyanazon törvényesen megkoronázott Anjou-leány életében...

De hát tévedhetett gyarló emberi természetében, - tévedhet más is, míg e lángfejű ifjú nép eléri európabeli nagykorúságát s azon magaslatokig jut, melyeket részére egy látnok-király ihletes szelleme egykor megálmodott.

Hány fellobogás lesz addig és hány romolás..! Hány bő és szűk esztendő..! De szűk és bő esztendőkön túl is, feltornyosulásokon és összeomlásokon át is, élet van rendelve a nemze-teknek, melyek mint a folyamok vízcseppjei: el nem fogynak soha.

Vége.